שלחן ערוך

הלכות שבת

חלק שישי

דיני שבות בשבת

סימנים שכג-שדמ

מכבוד קדושת אדונינו מורינו ורבינו הגדול הגאון האלהי החסיד המפורסם
אור עולם מופת הדור נזר ישראל ותפארתו קדוש ה׳
מרנא ורבנא
מו״ה **שניאור זלמן** נבג״מ

*

עם באור

דברי שלום

נערך על ידי
הרה״ת ר׳ שלום דובער לוין

יוצא לאור על ידי מערכת
״אוצר החסידים״
770 איסטערן פארקוויי ברוקלין, נ.י.
שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושלוש לבריאה

ב״ה

פתח דבר

בשבח ותודה להשי״ת יוצא בזה לאור השלחן ערוך הלכות שבת, אשר לכ״ק אדמו״ר הזקן, חלק שישי, הכולל סימנים שכג-שדמ, עם באור ״דברי שלום״.

עיקרו של חלק זה דן בדיני שבות בשבת.

הבאור ״דברי שלום״ נכתב באופן שיקל על המעיין להבין את ההלכות ואת מקורותיהן.

בפנים נוסח השלחן ערוך נוסף פיסוק, חלוקת קטעים, וכותרות משנה לסעיפים.

בהלכות הסבוכות יותר, נוסף בהערות סיכום תוכן פרטי ההלכות הכלולות בו.

במקורות, בא גם ציטוט קצר ממקורות ההלכות, בתלמוד ופוסקים, ראשונים ואחרונים, אשר מהם בירר רבינו הלכות אלו.

במקומות שלפום ריהטא נראית סתירה בדברי רבינו ממקום למקום, מוסברת ההלכה בהערות בסגנון קל ומובן. ואם דנו בנושא זה באיזהו מקומן, מצויין בהערות לדבריהם.

רבינו מרבה לחדש ולהכריע בשלחן ערוך שלו; אלא שחידושים והכרעות אלה שולבו בקיצור בלשונו הזהב, בתוך העתקת דברי הפוסקים שקדמוהו, עד אשר לפעמים המעיין אינו מבחין בפרטיהם. כדי להקל על הבנתם, הורחב ביאור הדברים בהערות שבשולי הגליון.

כיון שמטרת הבאורים האלו היא להקל הבנת ההלכה, שגם מי שאינו מתמצא כל כך בנושא יוכל להבין את כללות תוכן ההלכה ומסקנותיה, ושיטת רבינו הזקן בזה, לכן מוסברים הדברים בסגנון קל ומובן, מבלי להכנס יותר מדאי לפלפולים; מלבד במקום שהדבר נחוץ להבנת הנושא.

בכל מקום שמצויין בכרך הזה לתלמוד בבלי וירושלמי ונו״כ – בסתם, הכוונה היא למסכת שבת. בכל מקום שמצויין לרמב״ם ונו״כ – בסתם, הכוונה היא להלכות שבת. ובכל מקום שמצויין לסימן בטור ושלחן ערוך, או לשאר ספרי ההלכה ושו״ת – בסתם, הכוונה היא לחלק אורח חיים.

בכל עריכת הבאור, נעזרנו בספרים שקדמונו לבאר את הלכות שבת שבשלחן ערוך רבינו, ובעיקר מראי מקומות וציונים (הרב אשכנזי).

בסוף הספר באים מפתחות:

מפתח ענינים.
מפתח פסוקים.
מפתח מאמרי רז״ל.
מפתח ספרים.
מפתח אנשים.

ויה״ר שנזכה לעסוק כל ימינו בתורת רבותינו הקדושים, לירד לעומק דבריהם, וישמיעונו נפלאות מתורתם, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

שלום דובער לוין

ח״י אלול ה׳תשפ״ב
ברוקלין, נ.י.

תוכן ענינים

פתח דבר 2

הלכות שבת – ח״ו (סי׳ שכג-שדמ) 7

שכג דין השאלה וקנין צרכי שבת והדחת הכלים ותיקונן וטבילתן בשבת 7

קניית צרכי שבת בשבת 7

הבאת כדי יין בסל ובקופה 12

הדחת הכלים וטבילתן בשבת 13

שכד דיני הכנת מאכל לבהמה בשבת 19

בורר מודד ולש בהגשת אוכל לבהמה 19

טרחה שלא לצורך בתיקון אוכל לבהמה 21

הגשת אוכל לבעלי חיים שמזונותם עליך 23

אכילת בהמה מהמחובר ומהמוקצה 24

נטילת אוכל מבהמה ליתנו למין אחר 25

השוואת גומות בגריפת האבוס 25

שכה נכרי שעשה מלאכה בעד ישראל 26

נתינת מזון וחפצים לנכרי בשבת 26

פת שאפה הנכרי בשבת 32

פירות שתלש, סחט, צד או אפה הנכרי בשבת 35

מאכלים שהביא הנכרי מחוץ לתחום 43

מאכלים שהוציא הנכרי מרשות לרשות 49

גזרת שמא ירבה בשבילו 51

נכרי שעשה ארון או קבר בשבת 56

נכרי שהביא בשבת חלילין להספיד 59

שכו דיני רחיצה בשבת 61

איסור הרחיצה בחמין בשבת 61

איסור הטמנה בסילון שבחמי טבריה 64

זהירות ברחיצה בצונן 66

היתר טבילה בשבת 68

רחיצה באהלא ומורסן ומלח 70

המתנה בכדי שיעשו במוצאי שבת 71
שכז דיני סיכה בשבת 72
שכח דין חולה בשבת 75
איסור רפואה בשבת..... 75
חולי שיש בו סכנה 76
חולי שאין בו סכנה 89
שכט על מי מחללין שבת 117
של דיני יולדת בשבת 122
קודם לידה 122
אחר לידה..... 125
הולד שנולד בשבת 127
שלא דיני מילה בשבת 131
מילה דוחה שבת..... 131
מילה שאינה דוחה שבת..... 134
מכשירי מילה..... 137
רחיצת התינוק 142
שלב שלא לילד הבהמה בשבת 144
שלג שלא לפנות אוצר בשבת 146
שלד דיני דליקה בשבת 148
הצלת כתבי הקודש..... 155
גרם כיבוי 164
כיבוי על ידי נכרי 166
בחשש סכנה והיזק הגוף..... 169
שלה דין חבית שנשברה 173
שלו אם מותר לילך על גבי העשבים וכן באילן 177
אין עולין באילן 177
עשבים וזרעים..... 182
עציץ שאינו נקוב..... 185
עשבים שבעפר ושבצינור 186
ריח פירות שבעץ 188

שריית תלוש 188
השתמשות בצדדי האילן..... 190
שלז דין כבוד הבית ודבר שאינו מתכוין 192
שלח דברים האסורים בשבת משום השמעת קול 197
השמעת קול שיר..... 197
גזירות נוספות..... 201
שלט כמה דינים פרטיים הנוהגים בשבת 204
שמ כמה דינים מדברים האסורים בשבת כעין תולדות מאבות 212
הגוזז והתולש והחותך..... 212
הכותב והמוחק והחוקק..... 218
המשרטט..... 225
התופר..... 225
המעמר..... 229
המחתך, המתקן כלי והקורע..... 230
שמא היתר נדרים בשבת 232
שמב בין השמשות מותר לעשות דברים שאסרו חז״ל משום גזרה 234
שמג דין קטן בשבת 235
חנוך קטן..... 235
לא תאכלום – לא תאכילום 238
שדמ דין ההולך במדבר בשבת 244

הלכות שבת – ח"ו (סי' שכג-שדמ)

שכג דין השאלה וקנין צרכי שבת והדחת הכלים ותיקונן וטבילתן בשבת

ובו י"ב סעיפים

קניית צרכי שבת בשבת

א מותר[1] לומר לחבירו בשבת מלא לי כלי זה[2] משקה פלוני והשקיני, ואשלם לך אחר השבת[3], אפילו הכלי הוא מיוחד למדה[4] (פירוש שרגיל המוכר למדוד בו ולמכור[5]). ואין

---

[1] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:
(א) קניית צרכי שבת בשבת (ס"א-ג).
(ב) הבאת כדי יין בסל ובקופה (ס"ד-ה).
(ג) הדחת הכלים וטבילתן בשבת (ס"ו-יב).

[2] משנה ביצה כט, א (אומר אדם לחברו מלא לי כלי זה). טור ושו"ע ס"א (מותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה).

[3] האיסור לקנות או למכור בשבת, נתבאר לעיל סי' שו ס"ד (אסור לקנות או למכור וכן לשכור או להשכיר בשבת, גזירה שמא יכתוב), ושם נסמן.

וההיתר לקנות בדרך מתנה, נתבאר כאן (מפני שאף המשקה את חבירו בדרך מתנה דרכו גם כן).

וההיתר ליתן בדרך מתנה לצורך השבת, נתבאר לעיל סי' שו סט"ו (אסור ליתן שום דבר במתנה לחבירו בשבת ויום טוב, אלא מיני מאכל ומשקה שלצורך היום).

משא"כ בדרך מכירה אסרו אף לצורך השבת, כדלעיל סי' שא בקונטרס אחרון ס"ק ב (נשרי נמי מקח וממכר לצורך ענג שבת ... וח"ו ישתקע הדבר).

ואף שכאן ניכר לכאורה שהוא בדרך מכירה, שהרי אומר לו "ואשלם לך אחר השבת".

נתבאר טעם ההיתר לעיל סי' שו ס"ז (בדרך המותר אפילו לדבר הרשות, דהיינו בהקפה). וכן הוא לעיל סי' שא בקונטרס אחרון ס"ק ב (לקנות בדרך היתר, בהקפה).

ולא רק כדי לקנות מאכלים לצורך השבת, אלא אף כדי לקנות בגדים, כדלעיל סי' רנב סי"ב (נכרי העושה על המקח למכור לכל מי שיזדמן לו, אם היא עיר שרובה נכרים מותר ליקח ממנו בשבת בהקפה, בלא פיסוק דמים, על דרך שיתבאר בסי' שכ"ג).

ואף שגם "הקפה" פירושה מכירה, באופן שהתשלום אינו מתבצע במזומנים מיד, כי אם לאחר זמן, כדלקמן בסדר מכירת חמץ (מוכר במעות מזומנים, ולא בהקפה), וכן נתבאר כאן (ואשלם לך אחר השבת).

מכל מקום התירו כאן מטעם שהוא נראה כדרך שאלה, כדלעיל סי' שו ס"ו (כשאינו מזכיר לו שם דמים אינו נראה כמקח וממכר אלא כשאלה), ולקמן סי' תקיז ס"א (מותר ליקח מן החנוני מיני מאכל ומשקה ביום טוב ... שלא יהא נראה כמקח וממכר, אלא כשאלה, כמ"ש בסי' שכ"ג), וס"ו (אין נראה כמקח וממכר, אלא כשאלה, ועל דרך שנתבאר בסימן שכ"ג), ובשו"ת רבינו סי' ב (שיש איזה התירים ... כשנותן לו בלא מעות, דאז הוי כשאלה).

ואף שכאן מיירי שאמר לו "ואשלם לך אחד השבת", ויכול לתבעו אחר השבת על זה, כדלקמן סי' תקכה ס"א (חנוני המקיף מיני מאכל ומשתה ביום טוב, יכול לתבוע אותם למחר בדין שיפרעו לו). מכל מקום התירו כאן כשהוא נראה כמו שאלה.

ואפשר פירוש הדברים "אין נראה כמקח וממכר אלא כשאלה", דהיינו שאין המכירה חלה מיד, אלא נשארת עדיין בבעלות המוכר, ואינו נותנו לו אלא כדי שיוכל לאכלו ולהשתמש בו בשבת כמו אורח, וכדלעיל סי' קצו ס"ז (אם אוכלים משל בעל הבית ... אף אם יאכל זה מפרוסה שחתך זה לצורך עצמו, אינו נהנה אלא משל בעל הבית).

ואפשר שזהו פירוש היתר "כשאלה", שהובא לעיל, דהיינו שגם בשעה שאוכל מאכל זה (או לבישת בגד זה) הוא עדיין שייך לבעלים, שנותן לו רשות לאכלו (או להשתמש בו). ולכן מותר לומר לו בתחלה "מלא לי כלי זה משקה פלוני והשקיני, ואשלם לך אחר השבת".

ואפשר גם שזהו פירוש היתר "בהקפה", וכעין האמור לקמן בסדר מכירת חמץ, שהיתר מכירת חמץ "הוא במוכר במעות מזומנים, ולא בהקפה", והיינו ש"במוכר במעות מזומנים", המכירה חלה מיד (שלכן מותרת במכירת חמץ, ולכן אסורה בשבת), משא"כ כאן מוכר "בהקפה", שהמכירה אינה חלה מיד (שלכן מותרת בשבת, ולכן אסורה במכירת חמץ).

*

וכל זה כשאומר לו סתם "ואשלם לך אחר השבת". משא"כ אם אומר לו "ואשלם לו 10 שקלים אחר השבת", אסור משום מקח וממכר.

בזה משום קונה קנין בשבת בשביל כך, מפני שאף המשקה את חבירו בדרך מתנה דרכו גם כן לפעמים להשקותו בכלי המיוחד למדה[6].

(אבל כשמזכיר לו שם מדה[7], אפילו אינו קונה ממנו כלל, אלא שואל ממנו ואומר לו השאילני מדה יין[8], שאין לאסור כלל משום מקח וממכר[9], מכל מקום יש איסור משום עובדין דחול במה שהמשאיל מודד לו המדה שמבקש ממנו[10], כמו שנתבאר בסי׳ ש״ו[11], שאסור למדוד שום דבר בשבת מפני שהוא מעשה חול וזלזול לשבת. אבל כשאינו מזכיר לו שם מדה, אלא מלא לי כלי זה סתם[12], אינו נראה כמתכוין למדידה[13], אלא למלאות הכלי שמבקש ממנו בלבד, ואין בו משום עובדין דחול[14]).

במה דברים אמורים כשנוטל הלוקח (או השואל) מדה של מוכר (או של משאיל) ומוליכה

ואם אומר לו ״תן לי אגוזים שיעלו 10 שקלים״, יתבארו לקמן ב׳ דעות (ונסמנו בהערות 21. 22. 34).

[4] משנה שם (אבל לא במדה), לפירוש רבא שם (שלא יזכור לו שם מדה, אבל כלי המיוחד למדה ימלאנו). טור ושו״ע שם (אפילו הוא מיוחד למדה).

[5] רש״י שם ד״ה המיוחד (שמודד ומוכר בו). מ״א סק״א (פירוש שרגיל למדוד למכור בו).

[6] **גמרא** שם (דעבדי אינשי דמקרבי חמרא (לחבריהם, רש״י) במנא דכילא (של מדה, רש״י) ושתו).

[7] רבא שם (שלא יזכור לו שם מדה). טור ורמ״א ס״ב (אבל לא יאמר תן לי מדה פלוני). והיינו כאמור לקמן (הערה הבאה), שמה שהקונה (והשואל) מזכירים שם מדה, מביא שהמוכר (והמשאיל) ימדוד מה שנותן לו.

*

בטעם וגדר איסור זה של הזכרת שם מדה, הובאו כאן שתי דעות:
(א) איסור מדידה. ויש מתירים כשאינו מצמצם המדה לגמרי.
(ב) שניכר שהוא מקח וממכר (אף שאינו מצמצם המדה לגמרי).
ואף שאם מזכיר שם המדה כדי להודיעו כמה צריך לו, אינו נראה כמקח וממכר.
מכל מקום יש לאסור כשניכר שהוא מקח וממכר, באחד משני אופנים אלו:
(א) כשמזכיר סכום מדה, דהיינו תן לי מדה, וכבר יש לך בידי כך, ויהיה לך בידי כך.
(ב) בדבר שאין מדתו ידוע, ואי אפשר לומר שמודיעו כמה הוא צריך.
והעיקר כדעה הא׳ הנ״ל, לאסור הזכרת שם מדה בכל אופן, משום איסור מדידה.
ורק לענין מנין חילקו בין הזכרת שם מנין שמותר, לבין הזכרת סכום מנין שאסור.

[8] **משמעות הגמרא והפוסקים**. שהרי איסור המדידה הוא אף כשמודד לעצמו, ולא התירו אלא מדידה של מצוה, כדאמרינן קנז, ב (עולא איקלע לבי ריש גלותא ... אמר ליה אימר דאמרי רבנן מדידה דמצוה, דלאו מצוה מי אמור).

ואם שואל מחבירו, אסורה אף אמירת ״השאילני מדה יין״, כדאמרינן ב״מ עה, א (בני חבורה המקפידין זה על זה, עוברין משום מדה, ומשום משקל, ומשום מנין, ומשום לוין ופורעין ביום טוב), הרי מיירי ששואל ממנו מדה של דבר מאכל, שיחזיר לו אחר יום טוב. וכיון שמקפיד על המדה, בודאי ימדוד לו המשאיל, כמבואר בתוס׳ שם (פירוש מתוך שמקפידין, באין לידי כך, דתנן בפרק אין צדין אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה אבל לא במדה, פירוש שלא יזכור לו שום מדה, וקפידותן גורמת להם להזכיר, כדי שיהא מבורר יפה מה שמתחייב לזה). הרי מפרשים שהלכה זו היא אף בשואל ממנו, שאסרו מטעם זה הזכרת שם מדה.

וכן הוא לדעת הסוברים שטעם האיסור הוא שדומה למקח וממכר, שאסרו הזכרת סכום מדה אף בשואל ממנו, כדלקמן (הערה 25).

וראה מראי מקומות וציונים.

[9] כדתנן קמח, א (שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן, ובלבד שלא יאמר לו הלויני). וכדלעיל סי׳ שז סי״ח (השואל דבר מחבירו בשבת, לא יאמר לו הלוני, אלא השאילני).

[10] **ט״ז** סק״ב (דבמדה אסור ... דבשעה שמודד ומראה הצמצום עושה איסור תיכף ... דהמדידה עצמה עבירה ... אפילו במדה בלא חשבון אסור ... חיוב יש בדבר שלא להזכיר כלל מדה, אלא מלא לי כלי זה).

וראה תהלה לדוד ס״ק ט.

[11] סי״ח (אסור למדוד שום דבר בשבת, בין ביד בין בחבל, מפני שהוא מעשה חול וזלזול שבת), ושם נסמן.

[12] רש״י ביצה שם ד״ה שם מדה (אלא כך יאמר לו סתם כלי זה מלא לי).

[13] כדלעיל סי׳ שו סי״ט (אין איסור למדוד, אלא כשמתכוין למדוד לאיזה צורך).

[14] ביצה שם (לא קא עביד כדעבדין בחול).

לביתו[15], ואין צריך לומר אם מביא הלוקח מדה מביתו ואמר לו מלא לי כלי זה[16], והמוכר ממלאהו מכלי אחר שאינו כמדה זו, אבל למדוד תחלה בכלי המיוחד למדה ולשפוך אחר כך בכלי של לוקח (או השואל[17]), אסור, מפני שבזה ניכר שהוא מתכוין למדידה (ויש בו משום עובדין דחול[18]).

ויש מקילין לומר[19] שכל שאינו מכוין ומצמצם המדה לגמרי שממעט או מוסיף מעט, מותר[20]. ואין בו משום גזל, מפני שידוע לבעלים, שהכל רגילין בכך בשבת ויום טוב. וכן נהגו להטיל טבעת במדה או שאר דבר שאינו מוקצה.

ויש מתירין[21] אפילו להזכיר שם דמים[22] ושם מדה[23], רק שלא יזכיר לו סכום דמים או

---

[15] **ר"ן** טז, רע"א (ונראה לי דכי שרינן הכי, הני מילי כשהלוקח נוטל מדה של מוכר ומוליכה לביתו, והיינו לישנא דאומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה. והיינו נמי דאמרינן בגמרא דעבידי אינשי דמקרבי חמרא במני דכיילא ושתו, כלומר שמשתמשין במדה עצמו. אבל למדוד בכלי מיוחד למדה ולשפוך לתוך כליו של לוקח, אסור). שו"ע ס"א (והני מילי כשנוטל הלוקח מדה של מוכר ומוליכו לביתו ... אבל למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לתוך כליו של לוקח, אסור).

[16] **כל בו** סי' נח כא, ד (אבל אם בא אדם וכליו בידו, יכול לומר לחנוני מלא כלי זה, ואפילו היה הכלי מכלי המדה). שו"ע שם (ואין צריך לומר אם מביא הלוקח מתוך ביתו ואומר לו מלא לי כלי זה).

[17] ראה תהלה לדוד ס"ק א (לא הבנתי כלל מ"ש הרב ז"ל במוסגר או השואל, דהא אף לעצמו אסור).

אלא שלעצמו אין לו צורך כל כך "למדוד תחלה בכלי המיוחד למדה ולשפוך אחר כך בכלי".

[18] הן בלוקח והן בשואל. וראה מראי מקומות וציונים.

[19] ירושלמי ביצה פ"ג ה"ח (רב חונה אמר או חסר או יתר). ראבי"ה סי' תשעא (ולכך נהגו למדוד המידה ולהטיל בה טבעת, דבר שאינו מוקצה). **מרדכי** ביצה רמז תרפו (אם אינו ממלאו, או הוסיף עליו, שרי. ואין כאן גזל, שידוע לבעלים שהכל רגילים בכך ביום טוב. ולכך נהגו למדוד במדה ולהטיל בה טבעת, דבר שאינו מוקצה). **הגהות אשרי** שם פ"ג סי' יד (ונהגו להטיל טבעת במדה, או דבר שאין מוקצה, וכן נמי אם אינו ממלא את הכלי או מוסיף עליו, מותר. ואין בו משום גזל, שהכל רגילין בכך ביום טוב). רמ"א ס"א (ויש מקילין לומר דכל שאינו מכוין למדה לגמרי, שממעט או מוסיף מעט, שרי). וכן הוא בשו"ת רבינו סי' ב (שיש איזה התירים באם ... אינו מודד לו מלא). מ"א ס"ק ב (ואין בו משום גזל, שידוע לבעליו שהכל רגילים בכך ביום טוב. וכן נהגו להטיל טבעת במדה).

ובזה מיירי גם הדעה הב', כדלקמן בסוף הסעיף (לא יכוין לגמרי), ושם (הערה 36).

[20] אף אם מזכיר לו שם מדה, כדלקמן סוף הסעיף (לא יכוין לגמרי, כיון שהלוקח מזכיר לו שם מדה).

[21] עיקר דעה האוסרת שנתבארה לעיל היא בהזכרת שם מדה, משום איסור מדידה, שעל זה באה כאן דעה הב', להתיר הזכרת שם המדה (כדלעיל הערה 7).

אמנם מבאר כאן, שהמחלוקת היא אף לענין הזכרת שם דמים. "ויש מתירין אפילו להזכיר שם דמים ... והעיקר כסברא הראשונה. ואף על פי כן במדינות אלו נתפשט המנהג כסברא זו להקל בהזכרת שם דמים".

והיינו שדעה הראשנה לא התירה אלא כשאומר לו סתם "ואשלם לך אחר השבת", ולא הזכיר שם דמים.

דעה המתרת נסמנה בהערה הבאה, ודעה האוסרת נסמנה לקמן (הערה 34).

[22] ברייתא ביצה כט, ב (ובלבד שלא יזכיר לו סכום מדה. ר' שמעון בן אלעזר אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח), כפירוש ר"ח שם (פירוש לא יאמר לו יש לך עלי נ' כסף, תן לי בכסף אחר, נעשה לך עלי ב' כספים, זהו פירוש סכום מקח. סכום מנין, יאמר לו יש לך נ' אגוזים תן לי עכשיו נ' אחרים הרי יש לך מאה). הובא בתוס' שם. **רי"ף** שם טז, א (פירוש סכום מקח, כגון שיש עליו כסף, לא יאמר לו תן לי בכסף ויש לך עלי כסף אחר הרי יש לך בידי שני כספים, וסכום מנין, לא יאמר לו הרי יש לך בידי חמשים אגוזים תן לי חמשים אחרים והרי יש לך בידי מאה). **ראבי"ה** סי' תשעא (ורבינו חננאל ורבינו האלפסי נמי כתבו, סכום מקח הוא כגון שיש לו עליו כסף, לא יאמר תן לי בכסף ועדין יש לך עלי כסף אחר הרי יש לך בידי שני כספים. ופירוש סכום מנין, שלא יאמר לו יש לך בידי נ' אגוזים תן לי עוד חמישים ויהא לך בידי מאה. וזה הפירוש עיקר). **הגהות אשרי** שם (לא הוי סכום מקח אלא כגון שתחלה היה חייב לו פשוט, ואומר תן לי עתה בפשוט הרי לך בידי שנים, וזהו סכום מקח ואסור). **הגהות מרדכי** שם (ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח, פירוש כגון שיש עליו כסף כו'. וכן פירש ר"ח וכן בה"ג. וזה הפירוש נראה לרבי אבי"ה עיקר). רמ"א ס"ד (וכן בסכום דמים, אינו אסור אלא בכי האי גוונא שאומר תן לי בכך וכך דמים, ויהיה לך בידי כך וכך. אבל בלאו כהי שרי).

[23] **רמ"א** שם (וכן בסכום מדה, דוקא בכה"ג אסור, אבל בלאו הכי, שרי). לבוש ס"ד (וכן בסכום מדה, דוקא בכהאי גוונא אסור, כגון שיאמר לו קב או קביים יש לך אצלי כבר, תן לי עוד כך וכך קבין ויהיו לך אצלי כך וכך קבין או סאין, שזהו דרך מקח וממכר שלהן, אבל בלאו הכי שרי). אליה זוטא סק"ב (מה שכתב אחר כך אבל בלאו הכי שרי, מותר להזכיר שם מדה, כיון שאין מזכיר סכום שיש לו כבר, וכן נראה פשוט פירוש דברי רמ"א).

סכום מדה, דהיינו שלא יאמר לו תן לי בעד כך וכך מעות וכבר יש לך בידי בעד כך וכך ויהיה לך בידי כך וכך, וכן במדה תן לי מדה או כך וכך מדות וכבר יש לך בידי כך וכך ויהיה לך בידי כך וכך, שכיון שמזכיר לו בסכום המעות שחייב לו ניכר שהוא מקח וממכר, וכן כשמדקדק בסכום המדות הרי זה דרך חול ודומה למקח וממכר[24] (ואפילו השואל מחבירו אסור לומר לו כן, לפי שדומה למקח וממכר[25]). אבל כשאומר תן לי בעד כך וכך, אינו נראה שמתכוין למקח וממכר כלל, אלא שמודיע לו כמה צריך לו, והמעות כך וכך שמזכיר לו, אינו אלא לסימן בעלמא שצריך לו כמה ששוה כך וכך מעות[26].

ולא אמרו שאסור להזכיר שם דמים כלל[27], אלא בדבר שאין מקחו ידוע[28], כגון הלוקח בשר מהטבח, שאסור לומר לו תן לי בדינר בשר, כמ"ש בסי' ת"ק[29], לפי שאי אפשר לומר שאינו אלא מודיע לו כמה בשר הוא צריך, שהרי אינו יודע כמה יתנו לו בעד דינר[30], וכן בכל כיוצא בזה. אבל דבר שמקחו ידוע מותר להזכיר שם דמים. וכן במדה אין איסור להזכיר שם מדה אלא בדבר שאין מדתו ידוע[31], כגון שאומר לו תן לי מדה אגוזים וכיוצא בהם מדברים שאין רגילים למדוד, שאז אינו יודע כמה מחזקת המדה ואינו יודע אם יהיה צריך יותר אם לאו, ואם כן אי אפשר לומר שאינו אלא מודיע לו כמה הוא צריך, וניכר שמתכוין ליקח במדה דוקא כדי לידע כמה לפרוע לו[32], והרי זה דרך חול

והיינו שבפוסקים שבהערה הקודמת נזכר ההיתר רק לענין הזכרת שם דמים ושם מנין, והרמ"א למד מכך, שכן הוא גם לענין הזכרת שם מדה, כדתניא התם (ובלבד שלא יזכיר לו סכום מדה).

ודעה זו אינה חוששת שיעבור על איסור מדידה, מטעם האמור לקמן בסוף הסעיף (המוכר צריך ליזהר שלא לכוין המדה לגמרי).

ואינה חוששת למה שהוא דומה למקח וממכר, אלא באופן האמור כאן (כשמדקדק בסכום המדות הרי זה דרך חול ודומה למקח וממכר).

*

ההפרש כעין זה מצינו אף לענין ממצוא חפצך לצורך מצוה, כדלעיל סי' שו סוף ס"ו (לא יזכיר לו סך דמים דהיינו שלא יאמר לו לך לאיש פלוני שאני חייב לו כך וכך וקח ממנו צרכי המצוה הזאת ואהיה חייב לו סך הכל כך וכך (שצירוף סך זה אין בו צורך למצוה)).

[24] לבוש שם (דאין זה דרך מקח וממכר, אם לא מזכיר לו הסכום).

[25] **משמעות הגמרא והפוסקים**. כדלעיל (הערה 8), לפי הדעה שהאיסור הוא מטעם מדידה. וכן הוא גם כאן, לפי הדעה שהאיסור הוא משום שדומה למקח וממכר, אם מזכיר סכום מדה.

וכן הוא לקמן ס"ג (ואסור אפילו אומר בפירוש השאילני).

[26] **ט"ז** סק"ב (אף על גב דאמר תן לי אגוזים בפשוט, לסימנא בעלמא אמר כן כמה הוא צריך ליתן, והוה כאומר מנין אגוזים, כיון דידוע שיעור המכר שלהם, ונמצא שלא הוזכר כאן לשון מכירה אלא נתינה בעלמא כמה יתן, ועל דעת כן הוא נותן).

[27] ביצה כז, ב (אין פוסקין דמים לכתחלה על הבהמה ביום טוב). משנה שם כח, ב (לא יאמר אדם לטבח שקול לי בדינר בשר), ופרש"י (שאסור להזכיר שם דמים).

[28] ראבי"ה שם (והא דאמרינן לעיל אין פוסקין דמים לבהמה לכתחילה, דוקא בדבר שאין ידוע שיעור ממכרו). הגהות אשרי שם (והא דאמר לעיל אין פוסקים דמים ביום טוב, היינו דוקא בדבר שאין ידוע שיעור ממכרו). רמ"א שם (ואף על גב דאסור להזכיר דמים כלל, היינו בדבר שאין מקחו ידוע, אבל בדבר שידוע רק שאומר לו כמה צריך, שרי, אם לא שמזכיר לו סכום).

[29] ס"ד (אין לוקחין בשר מהטבח בפיסוק דמים, שיאמר לו תן לי בסלע או בשתים ... כיון שמזכיר לו סכום דמים ניכר שהוא מקח וממכר).

[30] מ"א סק"ה (פירוש שאין לו קצבה ומחוסר פסיקתא, אז אסור לומר תן לי בפשוט או בב', אפילו נוטל מה שנותן לו, דאז אין לומר שאין כונתו אלא לומר מה שצריך, שהרי אין יודע מה יתן לו).

[31] **דרכי משה** (ונראה לי דהוא הדין לענין מדה נמי שרי בכהאי גוונא, דלא אסרו להזכיר שם מדה אלא בדבר שאין מדתו ידועה אבל בדבר שמדתו ידועה רק שמודיע לחנוני כמה צריך שרי).

[32] **מ"א** שם (פירוש דדוקא כשאומר דרך משל תן לי מדה אגוזים, או דבר שאין רגילין למדוד, דאז אינו יודע כמה מחזיק המדה, ואינו יודע אם יהיה צריך יותר או לאו, ואם כן אין כונתו לומר כמה הוא צריך. אבל בשכר וכיוצא בו כונתו להודיעו כמה הוא צריך, ושרי).

ודומה למקח וממכר. אבל דבר שמדתו ידוע, כגון יין ושכר וכיוצא בהם, מותר להזכיר לו שם מדה (ובלבד שיאמר לו תן לי כך וכך מדות, אבל לא יאמר לו מדוד לי[33] כך וכך מדות, שאז ניכר שמתכוין ליקח במדה דוקא, כיון שאומר לו מדוד לי).

והעיקר כסברא הראשונה[34]. ואף על פי כן במדינות אלו נתפשט המנהג כסברא זו[35] להקל בהזכרת שם דמים בדבר שמקחו ידוע, ובהזכרת שם מדה בדבר שמדתו ידוע. ומכל מקום המוכר צריך ליזהר שלא לכוין המדה לגמרי[36] כמ"ש למעלה[37] (ואפילו אם הלוקח הביא מדה מתוך ביתו והמוכר ממלאה לו, לא יכוין לגמרי, כיון שהלוקח מזכיר לו שם מדה כמו שנתבאר למעלה):

ב מותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד אותו[38] (שכיון שעכשיו אין מדתו ידוע, אין זה כדרך מקח וממכר שבחול[39]):

ג מותר לומר לחבירו תן לי ביצים ואגוזים במנין[40], וכן לומר לחנוני תן לי עשרים ביצים או חמשים אגוזים[41], ואין אומרים שזה דומה למקח וממכר שמזכיר לו מנין כדי לידע

וכגון שהוא זקוק לעשרה אגוזים, ואומר לו מלא לי כלי מדידה זה באגוזים, שעדיין אינו יודע אם זהו מספר האגוזים שהוא זקוק להם, "וניכר שמתכוין ליקח במדה דוקא כדי לידע כמה לפרוע לו".

[33] פסקי **ריא"ז** ביצה פ"ג ה"ז אות א. הובא בשלטי הגבורים טז, א אות א (אבל לא יזכור לו שם מדה, לומר תמדוד לי).

[34] **ט"ז** סק"ב **בשם רוב הפוסקים** (כתבו התוספות, פירש"י סכום מדה קב או קביים, וסכום מקח שלא יאמר תן לי אגוזים בדינר א' או ב'. וקשה פשיטא דאסור ... לכן נראה לי כגירסת ר"ח דגרס סכום מנין, והכי פירושו שלא יאמר תן לי י' אגוזים וכבר נתת לי ל' ואם כן אני חייב מ' בין הכל ... כתב בהג"א פרק אין צדין דלא הוה סכום מקח, אלא אם בתחילה היה חייב פשוט ואומר תן עתה בפשוט והרי לך בידי ב' פשוטים, זהו סכום מקח ... וצריך לתרץ לדעתו של הג"א דאע"ג דבמדה אסור אפילו בלא סכום ... שאני התם דבשעה שמודד ומראה הצמצום עושה איסור תכף, משא"כ כאן, אף על גב דאמר תן לי אגוזים בפשוט, לסימנא בעלמא אמר כן כמה הוא צריך ליתן, והוה כאומר מנין אגוזים ... וזה לא שייך במדה, דהמדידה עצמה עבירה. כן נראה לי לתרץ על פי הג"א. אבל כבר זכרנו דעת התוס' דפשיטא שאסור בהזכרת דמים, ובמדה פשיטא דאסור לכו"ע). ועוד האריך להביא כן מדעת כמה פוסקים. הרי שלדעת הט"ז בשם הפוסקים, לא התירו אלא שם מנין, ויש מתירים אף שם דמים, אבל לא שם מדה.

וכן הוא במ"א סק"ד (אבל מלשון הטור והשו"ע משמע דאסור להזכיר דמים כלל).

וכן הוא לעיל סי' שו ס"ו (שהלוקח מיני מאכל מחנווני בשבת, אסור להזכיר לו שם דמים כלל, מפני שכשמזכיר שם דמים הרי זה מקח וממכר גמור).

שתי הדעות האלו נרמזות גם לעיל סי' שו ס"ז (אלא בדרך המותר ... בלי הזכרת שם דמים, ולא שם מדה, ולא סכום מנין, ולא סכום דמים, כמ"ש בסי' שכ"ג). והיינו שיש לעשות בדרך המותר לדברי הכל – "בלי הזכרת שם דמים, ולא שם מדה". ועכ"פ יזהר שלא להזכיר "סכום מנין ולא סכום דמים".

וכדעה האוסרת – גם לקמן סי' תקיז ס"א (ובלבד שלא יזכיר לו סכום מנין, ולא שם מדה, ולא שם דמים, כדי שלא יהא נראה כמקח וממכר).

[35] **רמ"א** ס"ד (ואף על גב שיש מחמירין בדבר זה, כבר פשט המנהג במדינות אלו להקל).

[36] **מ"א** סק"ב ([ממעט או מוסיף] מעט, שרי ... וזה ההיתר למוכר), וס"ק ה (והיתר המוכר עיין ס"א).

והיינו שאף אם הלוקח אמר שם מדה, לא עבר המוכר על המדידה, אם מיעט או הוסיף מעט על המדה.

[37] בתחלת הסעיף (והערה 19).

[38] **ירושלמי** ביצה פ"ג ה"ח (ר' לעזר אמר לזעירה בר חמא מלי לי ההן מנא, ולמחר אנן מכילין ליה). שו"ע ס"ב (מותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד אותו).

והיינו שלמחר ימדוד את הכלי, ומזה ידע כמה משקה נתן לו בשבת.

[39] והיינו שאינו עובר בזה, לא על איסור מדידה בשבת ולא על איסור דומה למקח וממכר.

[40] **משנה שם** ביצה כט, ב (הולך אדם אצל חנוני הרגיל אצלו ואומר לו תן לי ביצים ואגוזים במנין, שכן דרך בעל הבית להיות מונה בתוך ביתו). ופירש ר"ן שם טו, סוע"ב (הלכך לא מוכח דמשום דמים הוא דמדכר ליה מנין, אלא שכך צריכין). טור ושו"ע ס"ג (מותר לומר לחברו תן לי ביצים ואגוזים במנין). מ"א ס"ק ג (שכן דרך בעל הבית להיות מונה בתוך ביתו לידע כמה הוא נוטל, שלא יטול אלא כפי הצורך).

[41] ברייתא שם (ואומר לו תן לי עשרים ביצים או חמשים אגוזים עשרה אפרסקין וחמשה רמונים ואתרוג אחד). טור ושו"ע ס"ד (מותר לומר לחנוני תן לי ד' ביצים וה' רמונים).

כמה יתחייב לפרוע לו, לפי שאף בעל הבית בתוך ביתו דרכו להיות מונה כמה הוא נוטל, שלא יטול אלא כפי הצורך.

אבל אסור להזכיר לו סכום מנין, שלא יאמר לו הרי יש לך בידי חמשים אגוזים תן לי עוד חמשים ויהיה לך בידי מאה[42], שהרי אין דרכו של בעל הבית להיות מצמצם כך בתוך ביתו[43], והרי זה דומה למקח וממכר[44] (ואסור אפילו אומר בפירוש השאילני[45]):

הבאת כדי יין בסל ובקופה

ד המביא כדי יין לסעודה ממקום למקום, דרך מבוי המעורב, לא יביאם בסל ובקופה[46] לתת לתוכן ד' או ה' כדים[47], מפני שנראה כמעשה חול לשאת משאות[48], וזלזול לשבת הוא כשעושה כן במבוי שרבים מצויים בו[49] (וגם יחשדוהו שנושא משאות לצורך החול[50]), אלא יביאם אחד אחד או ב' ב' בידו או על כתפו[51] וכיוצא בזה, לשנות מדרך

---

[42] **שם בברייתא** (ובלבד שלא יזכיר לו סכום מדה), לפי גירסת ר"ח שם (סכום מנין), הובא בתוס' שם ד"ה שלא (לכן נראה לי כר"ח דגריס סכום מנין ... ובלבד שלא יזכיר סכום מנין, שלא יאמר לו תן לי י' אגוזים וכבר נתת לי ל' ואם כן אני חייב לך מ' בין הכל). טור ושו"ע שם (ובלבד שלא יזכיר לו ... סכום מנין, לומר הרי שיש לך בידי חמשים אגוזים תן לי חמשים אחרים והרי יש לך בידי מאה).

והוא כדלעיל (הערות 22. 34), שלדברי הכל התירו הזכרת שם מנין, ואסרו רק הזכרת סכום מנין.

[43] **תוס' סוף פרק איזהו נשך** עה, א ד"ה משום (ונראה דהטעם, כיון שבא לדקדק בצמצום החשבון, אסור, שאין זה כדרך בעל הבית, כי אין רגיל לדקדק בצמצום החשבונות כעין זה). הובא **בב"י** סד"ה ואומר לחנווני. הגהת הלבוש ס"ד.

[44] תוס' ביצה שם (מכאן יש ליזהר שלא להזכיר אפילו סכום מנין, לפי שדומה למקח וממכר).

[45] כדלעיל (הערה 25).

[46] **משנה ביצה כט,** סוע"ב (המביא כדי יין ממקום למקום, לא יביאם בסל ובקופה). טור ושו"ע ס"ה (המביא כדי יין ממקום למקום, לא יביאם בסל ובקופה).

[47] רש"י שם (לתת שלש וארבע בתוך קופה וישאם). **טור ושו"ע סי' תקי** ס"ח (כיצד, המביא כדי יין ממקום למקום, לא יביאם בסל ובקופה לתת לתוכו ארבעה או חמשה כדים).

[48] **רש"י** שם (משום דנראה כמעשה דחול לשאת משאות).

[49] **מ"א** סק"ז (מיירי שמוליכין דרך מבוי המעורבת דשכיחי בו רבים, וכמ"ש סי' תק"י ס"ח). ובסי' תקי סקט"ו (ומ"ש הטור למעט במשוי עדיף, מיירי שמוליכין דרך מבוי המעורבת דשכיחי רבים).

משא"כ "חצר שאין רבים מצויים שם", כדלקמן ס"ה (והערה 57).

וכן הוא לקמן סי' תקי סט"ז-יז (המביא כדי יין ממקום למקום לא יוליכם בסל או בקופה, דהיינו שלא יתן ארבעה או חמישה כדים בסל או בקופה כדרך שהוא עושה בחול, אלא יוליכם על כתפו או לפניו אחד אחד, או שנים שנים, כדי שיהא ניכר שלצורך יום טוב הוא מוליכם. במה דברים אמורים כשמוליכם במקום שמצויים בו רבים, כגון ברחובות או במבואות, אבל אם מוליכם מבית לבית בחצר אחת, אין צריך לשנות כלל).

וכן לענין השולח בשורה, כדלקמן סי' תקטז ס"ו (כל דבר שמותר לשלוח ביום טוב, לא ישלחנו בשורה ... כדרך שהוא עושה בחול משום זלזול יום טוב ... כגון בחצר או במבוי המעורב, אם רבים מצויין שם אסור).

וכן לענין הנהגת בהמה במקל, כדלקמן סי' תקכב ס"ד (אין מנהיגין את הבהמה במקל, אפילו בתוך מבוי המעורב, אם רבים מצויים שם).

והטעם שהתירו במקום שאין הרבים מצויים בו, נתבאר לעיל סי' שה סי"ד (ואף שכל דבר שאסרו חכמים מפני מראית העין אסרו אפילו בחדרי חדרים. מכל מקום כאן שאף אם יעשה כן במקום רואים לא יחשדוהו באיסור של תורה, אלא באיסור מקח וממכר שהוא מדברי סופרים, לא החמירו כל כך לאסור אף במקום שאין רואים. וכן הדין בכל כיוצא בזה).

ומה שאסרו ב"מבוי המעורב", כן הוא גם בחצר שרבים מצוים שם, כדלקמן סי' תקטז ס"ו (כגון בחצר או במבוי המעורב, אם רבים מצויין שם אסור), ובקונטרס אחרון שם סק"ג (רבים מצויים כו'. המג"א כתב דאף בחצר אסור, ואי אפשר ליישבו אלא כמו שכתבתי).

ואף שהובא לעיל סי' שא בקונטרס אחרון ס"ק ז, מכמה פוסקים שאוסרים בכיו"ב אף בחצר ובבית, וכן הובא לעיל שם מכמה פוסקים שאוסרים רק ברשות הרבים ובכרמלית. מכל מקום קיי"ל כהפוסקים שאסרו במבוי המעורב שרבים מצויין בו, ולא בחצר שאין רבים מצויין בו.

[50] תוס' שם ד"ה המביא (שהרואה אותו אומר לצורך חול מביא אותם ולהכי אסור). רש"י שם (אבל מביא על כתפו, אחת או שתים, דמוכח דלצורך יום טוב). וכן הוא **משמעות טור ושו"ע שם** (אלא יביאם על כתפו או לפניו אחד או שנים, דמוכח שלצורך יום טוב הביאם).

החול. ואפילו אם אין בשינוי קלות במשא, צריך לשנות[52], כמ״ש בסי׳ תקי״ג[53] לענין יום טוב, והוא הדין לשבת במבוי המעורב, ששוין הם בזה[54].

ואם אי אפשר לו לשנות, כגון שזימן אורחים הרבה וצריך למהר להביאם לפניהם, מותר[55]:

ה אבל המביא כדי יין מזוית לזוית, או מבית לבית באותה חצר שאין רבים מצויים שם[56], יותר טוב להביאם בסל ובקופה בבת אחת, מלהביא כל אחד ואחד בפני עצמו, מפני שמרבה בהילוך[57]:

הדחת הכלים וטבילתן בשבת

ו מדיחים כלים לצורך היום, כגון שנשאר לו עדיין סעודה לאכול בהם, מותר להדיחם אפילו מיד אחר סעודה שלפניה. אבל לאחר סעודה שלישית אסור להדיח כלי אכילה, מפני שטורח ומכין משבת לחול. אבל כלי שתיה מותר להדיח כל היום, מפני שאין קבע לשתיה[58]. אבל אם יודע בבירור שלא יצטרך להם עוד אסור[59]:

---

[51] משנה שם (אבל מביא הוא על כתפו (אחת או שתים, רש״י) או לפניו (בידו, רש״)), טור ושו״ע שם (על כתפו או לפניו, אחד או שנים).

[52] טור ושו״ע ס״ה (לפניו או על כתפו וכיוצא בזה, שישנה מדרך חול, אפילו אין בשינוי קלות במשא). ובסי׳ תקי ס״ח (לא יביאם בסל ובקופה לתת לתוכו ארבעה או חמשה כדים, אלא יביאם על כתפו או לפניו, אחד או שנים). וביאר **אליה זוטא** סק״ד (נראה לי דהכי פירושו, דהיכא דאפשר לשנות להקל למשאוי יעשה, והיכא דאי אפשר לשנות, כגון חביות או שק מלא פירות, ישנה כמ״ש שם סעיף י׳ לישא אותו על הכתף או לפניו, וזה כוונתם במה שכתבו וכיוצא בזה שישנה וכו׳).

[53] סט״ז-יז.

[54] שמותר לטלטל בהם ורבים מצויים בהם.

[55] **ברייתא שם** ל, א (תנא, אם אי אפשר לשנות מותר), ופרש״י (כגון שזימן אורחים הרבה וצריך להביא הרבה ביחד, מותר). טור ושו״ע ס״ה (ואם אי אפשר לו לשנות, כגון שזימן אורחים הרבה וצריך למהר להביא לפניהם, מותר).

וכן הוא לקמן סי׳ תקי ס״כ (וכל זה כשאפשר לו לשנות, אבל אם אי אפשר לו לשנות, כגון שזימן אורחים וצריך למהר ולהביא לפניהם ... כיון שהוא נחפז וצריך למהר, אינו צריך לעשות שום שינוי מדרך החול, ומותר להוליך הרבה כדים בסל ובקופה ולהפשילם לאחוריו).

[56] נסמן לעיל (הערה 49).

[57] **תוס׳** ביצה כט, א ד״ה המביא (ותימה דאמרינן בשבת פ׳ מפנין (קכו, ב) מפנין ד׳ קופות או ה׳, וכל שכן שיהא מותר ביום טוב. ויש לומר דהתם מיירי [בשבת] שאינו יכול להוציא לחוץ ואין רואין אותו, ועל כן מותר, והכא מיירי ביום טוב שיכול להוציאו לחוץ ורואין אותו, ועל כן יהא אסור, שהרואה אותו אומר לצורך חול מביא אותם, ולהכי אסור ... דהתם מיירי בשבת דלא הוי כעובדי דחול שאין מטלטל כי אם מזוית לזוית באותו בית, ולכך קאמר למעוטי בהלוכא עדיף טפי, משום טרחא יתירא). **אור זרוע** סי׳ שנט (פירש ריב״א, דווקא ממקום למקום, אבל מבית [לבית] בתוך העיר, אין צריך לשנות). **מ״א** סק״ז (ומ״ש הטור ולמעט במשוי עדיף, מיירי שמוליכין דרך מבוי המעורבת דשכיחי בו רבים, וכמ״ש סי׳ תק״י ס״ח), ובסי׳ תקי סקט״ו (וכתבו התוס׳ דעדיף לישא הרבה ביחד, כדי למעט בהילוך). **רמ״א סי׳ תקי** ס״ח (ודוקא כשמוליכין ממקום למקום, אבל מזוית לזוית, או מבית לבית באותו חצר, שרי בכל ענין). ונסמן לעיל (הערה 49).

וכן הוא לקמן סי׳ תקי סי״ז (אם מוליכם מבית לבית בחצר אחת, אין צריך לשנות כלל, ומותר להוליך הרבה כדים בקופה אחת. ואדרבה יותר טוב הוא להוליך הרבה ביחד משיוליך מעט מעט ויצטרך להרבות בהילוך, ואסור לטרוח ביום טוב טרחא שאינה צריכה).

איסור מרבה בהילוך נתבאר גם לקמן סי׳ שלג ס״ג (כשמפנה אלו ד׳ או ה׳ קופות, לא יחלקן בקופות קטנות להוליכן בהרבה פעמים כדי להקל משאו, מפני שמרבה בהילוך (עיין סי׳ שכ״ג)), ולעיל סי׳ שא בקונטרס אחרון ס״ק א.

[58] **ברייתא קיח**, א (קערות שאכל בהן ערבית, מדיחן לאכול בהן שחרית. שחרית, מדיחן לאכול בהן בצהרים. בצהרים, מדיחן לאכול בהן במנחה. מן המנחה ואילך, שוב אינו מדיח (דאין הדחה זו אלא לחול, רש״י). אבל כוסות וקיתוניות וצלוחיות מדיח והולך כל היום כולו, לפי שאין קבע לשתיה). ראב״ד בהשגות פכ״ג ה״ז (כל זה אינו אסור אלא מפני שהוא טורח לחול). טור ושו״ע ס״ו (מדיחים כלים לצורך היום, כגון שנשאר לו עדיין סעודה לאכול. אבל לאחר סעודה שלישית אין מדיחין. וכלי שתייה, מדיחין כל היום, שכל היום ראוי לשתייה). **אליה זוטא** סק״ו (משמע דאפילו בליל שבת מותר להדיח אלמחר שחרית, או על שלש סעודות).

ז מדיחין עשרה כוסות, שאם יצטרך באחד מהם שותה[60] :

ח מותר להטביל כלי חדש בשבת[61], אפילו היה אפשר להטבילו מערב שבת[62], ואינו חשוב כמתקן כלי, הואיל ומן התורה מותר להשתמש בו בלא טבילה, ואין חיוב טבילתו אלא

וכן הוא לעיל סי׳ רנד ס״י (שאסור להכין משבת לחול, אפילו בענין שאין בו שום סרך מלאכה אלא טלטול בעלמא, כגון להביא יין מהמרתף לבית בשבת לצורך הבדלה במוצאי שבת, וכל כיוצא בזה), ושם נסמן (הערה צה).

וכן הוא ביום טוב, כדלקמן סי׳ תקט סט״ו (להדיח כלי אכילה ושתיה ... ביום טוב דינן כמו בשבת וכמ״ש בסימן שכ״ג).

וכן לצורך שבת שלאחרי יום טוב, או לצורך יום טוב שני, כדלקמן סי׳ תקג ס״ג (ואפילו דבר שאין בו מלאכה כלל כגון להדיח כלים וכיוצא בזה, אסור לעשות ולהכין ביום טוב לצורך חול. ואפילו לצורך שבת שלאחריו, אם לא הניח עירובי תבשילין, וכן לצורך יום טוב שני בגולה ... ולכן יש ליזהר שלא להביא יין ביום טוב ראשון לצורך קידוש של ליל יום טוב שני, וכן לא יחפש בספר תורה ביום טוב ראשון מה שצריך לקרות ביום טוב שני).

ולענין ערב פסח שחל בשבת, נתבאר לקמן סי׳ תמד ס״ח (אין לבשל לשבת זה מיני הריפות או מיני קמחים או שאר כל מיני תבשילין שדרכן לידבק בקדרה או בקערה, כדי שלא יצטרך להדיחן בשבת אחר גמר האכילה להסיר את החמץ הדבוק בהן, שהרי הדחה זו אינה לצורך השבת, ואסור להדיח כלים שלא לצורך השבת כמו שנתבאר בסי׳ שכ״ג. ואם עבר ובישל מינים אלו ונדבקו בכלים בענין שאי אפשר לקנחם היטיב שלא ישאר בהם מאומה, מותר להדיחם בשבת, כיון שיש בהדחה זו צורך מצוה להעביר החמץ מהכלי כדי לבערו...).

ולענין שריית בשר במים, נתבאר לקמן סי׳ תק ס״כ (בשר מנוקר ששהה בלא מליחה שני ימים קודם יום טוב, ויום השלישי חל להיות ביום טוב, ואם לא ישרנו במים בו ביום יהא אסור לאכלו כי אם צלי כמ״ש ביו״ד סימן ס״ט, מותר לשרותו במים, אף שכבר אכל סעודתו ואינו צריך כלל לבשר זה ביום טוב, מכל מקום כיון שראוי לאכלו היום שהרי כבר ניקרו מערב יום טוב, מותר גם כן לשרותו, כדרך שמותר לטלטלו מחמת שהוא ראוי לאכילה בו ביום. ואף על פי שאסור לעשות שום מעשה לצורך חול אף שאין בו מלאכה, כגון להדיח הכלים ולשפשפן כמ״ש בסי׳ תק״ג ותק״ט, מכל מקום כיון שאינו מדיח הבשר בידיו רק ששורה אותו במים, אינו דומה להדחת כלים שעושה מעשה בידים שמדיחן).

[59] **מהרי״ל** מנהגים הלי׳ שבת סכ״ז (ואמר מהרי״ל פעם ראה רבו מהר״ש אחר סעודה שלישית בשבת בימות החמה חזר שטף צנצנת שלו, ואמר לו מהר״י סג״ל והלא איתא פרק כל כתבי, קערות שאכל בהן בערבית מדיחין לשחר בשחר מדיחין למנחה, ותו לא, אבל צלוחיות וכוסות מדיחין והולך כל היום דאין קבע לשתייה. ועכשיו נלך לבית הכנסת וברור לך שלא תשתה בו היום עוד, והיכי מותר בהדחה. ונענע לו ראש, והיה מודה לדבריו). מובא **באליה זוטא** סק״ז (ואם ברי לו שלא ישתו עוד אסור, מהרי״ל). **מ״א** סק״ט (משמע דאם יודע שלא יצטרך עוד אסור להדיח, וכמ״ש סי׳ ש״ב ס״ג, וכ״כ מהרי״ל, שלהאוסרים לשתות בין מנחה למעריב אסור להדיח הכוס).

והוא כדלעיל סי׳ שב ס״ח (אף על פי שיש שהות ביום שיוכל לישן עליה בשבת עצמו, מכל מקום כיון שאין דעתו לישן עליה עד למוצאי שבת, הרי הוא מכין משבת לחול ואסור מדברי סופרים).

[60] **תוספתא** סוף פי״ג (מדיחין עשרה כוסות, שאם ירצה ישתה באחד מהן). רוקח סי׳ נה (בתוספתא מדיחין י׳ כוסות, שאם יצטרך באחת שותה מהן. מציעין י׳ מצעות, שאם יצטרך יסב על אחת מהן). מ״א סק״ח (ואפילו י׳ כוסות, שאם יצטרך באחד שותה. והוא הדין שמציעין י׳ מטות (רוקח)).

וכן הוא לעיל סי׳ שב סוף ס״י (ומציעין מליל שבת לשבת אפילו עשר מטות ויותר, שאם יצטרך לישן באחת מהן יישן).

וראה בדי השלחן סי׳ קמו סק״ל, שכן הוא בכלי אכילה.

[61] ביצה יז, א-ב (דכולי עלמא מיהת כלי בשבת לא [שאסור להטביל כלי בשבת להעלותו מטומאה], מאי טעמא, אמר רבה גזרה שמא יטלנו בידו ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים (ממקומו עד המקוה, רש״י) ... רב יוסף אמר גזרה משום סחיטה (משום סחיטת בגדים שאף הן בכלל כלים, רש״י) ... רב ביבי אמר גזרה שמא ישהא (אי שרית ליה לאטבולינהו ביום טוב משהי להו עד יום טוב שהוא פנוי, רש״י) ... רבא אמר מפני שנראה כמתקן כלי).

רי״ף ביצה י, סוע״א (דכולי עלמא מיהת כלים בשבת לא, מאי טעמא, אמר רב יוסף גזרה משום סחיטה ... רב ביבי אמר גזירה שמא ישהא), כפירוש הרא״ש שם פ״ב סי״ב (ושביק טעמא דרבה דאמר גזירה שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים, וטעמא דרבא משום דנראה כמתקן ... לפי הטעמים שכתב מותר להטביל כלים חדשים ביום טוב). **רמב״ם** הל׳ יום טוב פ״ד הי״ח (נטמא הכלי במשקין טמאין שהן ולד הטומאה מערב יום טוב, מטבילין אותו ביום טוב, לפי שהוא טהור מן התורה), כפירוש המ״מ שם (ולדעת רבינו שכתב בפרק י״ז מהלכות מאכלות אסורות שטבילת כלים מדברי סופרים, ונתבאר שמטבילין ולד הטומאה מפני שטומאתו מדברי סופרים כמו שכתבתי, יש לומר שמטבילין את הכלים ביום טוב). שו״ע ס״ז (מותר להטביל כלי חדש הטעון טבילה).

ולענין טבילת אדם בשבת, יתבאר לקמן סי׳ שכו ס״ז.

[62] שו״ת רלב״ח סי׳ טז (אם סברת הריא״ף ז״ל היא שטבילת כלים היא מדרבנן, אין ספק כלל דבין באו ליד הישראל ביום טוב או קודם יום טוב, שהיא מותרת). **מ״א** ס״ק י (אפילו היה לו קודם יום טוב (רלב״ח סי׳ ט״ז)).

מדברי סופרים[63].

ויש אומרים שאף על פי כן חשוב כמתקן ואסור[64], אפילו לא היה אפשר להטבילו מערב שבת[65] (אבל ביום טוב מותר להטבילו, כשלא היה אפשר לו להטביל מערב יום טוב, כמו שיתבאר בסי׳ תק״ט[66]). ואין צריך לומר לדברי האומרים[67] שטבילת כלים היא מן התורה כמו שנתבאר ביו״ד סי׳ ק״כ[68], שזהו תיקון חשוב לדברי הכל[69], ואסרוהו חכמים מפני שדומה למתקן כלי ממש[70], שהוא אב מלאכה כמו שנתבאר בסי׳ ש״ב[71].

וירא שמים יצא את כולם ויתן הכלי לנכרי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו[72], ואז אין צריך טבילה כלל[73], שמותר ליתן מתנה בשבת כשהיא לצורך השבת[74] כמו שנתבאר בסי׳ ש״ו[75]. ומכל מקום אחר השבת צריך להטבילו בלא ברכה[76] כמו שנתבאר ביו״ד שם[77].

---

[63] רמב״ם הל׳ מאכלות אסורות פי״ז ה״ה (טבילה זו שמטבילין כלי הסעודה הנלקחים מן העכו״ם ואחר כך יותרו לאכילה ושתיה, אינן לענין טומאה וטהרה, אלא מדברי סופרים). וראה בנסמן באנציקלופדיה תלמודית ערך טבילת כלים כרך יח ע׳ תקח ציון 23.

[64] רא״ש שם (נראה דטעמא דרבה עיקר ... וכן רבא בתראה הוא. ומאלו שני הטעמים אסור להטביל כלים חדשים ביום טוב). רשב״א עבודת הקדש שער ג ס״ד (כלי תשמיש חדשים הנלקחים מבית היוצר שצריכין טבילה, אין מטבילין אותן לכתחילה ביום טוב, לפי שנראה כמתקן כלי). טור ודעה הב׳ בשו״ע (ויש אוסרין).

ואף לדעת המתירים טבילה לטומאה שהיא רק מדברי סופרים, **עיין מ״מ** שם (שאפילו מאן דלית ליה טעמא דמחזי כמתקן כלי, הני מילי גבי טבילת טומאה, שאפילו קודם טבילה היה הכלי ראוי להשתמש בו בטומאה לטמא, ולמי שאין אוכל חוליו בטהרה, ומשום הכי לא חשבי הטבילה תקון, וכולן שוין בטומאה של דבריהם שאין זה תקון. אבל כלים הנקחין מן הנכרי, דקודם טבילה לא חזו, ודאי טבילתן מחזיא כמתקן כלי, ואסירא לכולי עלמא, כן נראה לי). מ״א ס״ק יא (שאני התם דעכ״פ היה ראוי להשתמש בו בדברים טמאים, משא״כ כלי חדש דלא חזי כלל קודם טבילה, מיחזי כמתקן (מ״מ פ״ד מהל׳ יום טוב)).

[65] משמעות **הרא״ש** שם, שפסק לאסור טבילת הכלים מטעם רבה ומטעם רבא שם (שנראה כמתקן כלי), ולא מטעם רבי ביבי שם (גזרה שמא ישהא), שלדעת רב ביבי יש מקום לחלק בין היה אפשר להטבילו מערב שבת או לאו.

[66] סט״ו (להטביל כלי חדש ביום טוב דינן כמו בשבת וכמ״ש בסימן שכ״ג. ואם לא היה אפשר להטבילו מערב יום טוב מותר להטבילו ביום טוב לדברי הכל, אבל אין מורין כן, כדין מכשירים שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב). והיינו כדלקמן שם ס״א (שפוד שנעקם ונכפף, אם ... לא היה אפשר לו לתקנו מערב יום טוב, כגון שנכפף ביום טוב ... מותר לתקנו ביום טוב, אבל אין מורין כן לאחר). סי׳ תצה ס״ד (מכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב, כגון לתקן השפוד שנשבר ביום טוב ... מותר לתקנו ביום טוב, שנאמר יעשה לכם, ודרשו חכמים לכם לכל צרכיכם, לרבות מכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב).

[67] רש״י ע״ז עה, ב ד״ה זוזא (וגזירת הכתוב היא, ולא משום פילוט איסור, דהא חדשים ולא בלעי מידי מצרכת לה טבילה). תוס׳ שם ד״ה מים (אע״ג דרביעית סגי להטביל מחטין וצינוריות מדאורייתא, היינו טבילת טומאה, אבל טבילת כלי מדין, חידוש הוא, ובעי מ׳ סאה). ועוד ראשונים נסמנו באנציקלופדיה תלמודית שם ציון 21.

[68] בשו״ע שם סי״ד (אין מאמינים קטן על טבילת כלים), וט״ז סקט״ז (לפי שטבילת כלים דאורייתא).

[69] **משמעות הט״ז** סק״ה, **לפי דעת הב״י** (והב״י ניחא ליה בהך גיסא, דדוקא דאורייתא, אבל כלים חדשים שהם מדרבנן, דינם כמו ולד הטומאה דמותר ביום טוב).

[70] **רבא ביצה יח**, א (מפני שנראה כמתקן כלי).

[71] סעיף ה (וכן כל העושה איזה תיקון לכלי, הרי תיקון זה נחשב למלאכה וחייב).

[72] **שו״ע** ס״ז (וירא שמים יצא את כולם, ויתן הכלי לגוי במתנה, ויחזור וישאלנו ממנו, ואין צריך טבילה).

[73] **מרדכי** ביצה רמז תרעז (מי ששכח ולא הטביל כלי מערב שבת ומערב יום טוב, יתן הכלי לעובד כוכבים במתנה ויחזור וישאלנו ממנו, והוה ליה כשואל מן העובד כוכבים, דאמר פ״ה דמסכת ע״ז דאין צריך טבילה). וכדאמרינן ע״ז עה, ב (אבל שאולין לא). שו״ע יו״ד סי׳ קכ ס״ח (השואל או שוכר כלי מהעו״ג, אינו טעון טבילה), וסט״ז (אם שכח ולא הטביל כלי מערב שבת או מערב יום טוב, יתננו לעובד כוכבים במתנה, ואחר כך ישאלנו ממנו, ומותר להשתמש בו).

[74] **מ״א** סקי״ב (כיון שצורך שבת הוא. ועמ״ש סי׳ ש״ז).

[75] סט״ו (שאסור ליתן שום דבר במתנה לחבירו בשבת ויום טוב, אלא מיני מאכל ומשקה שלצורך היום, כמ״ש בסי׳ שכ״ג ותקי״ו, שהרי אפילו להקדיש לגבוה אסרו), ובהערה שם נתבארה מסקנת רבינו בהלכה זו.

[76] **ט״ז** סק״ו (ביו״ד סי׳ ק״כ סט״ז כתבתי שצריך לטובלו ביום א׳ בברכה. אלא כיון שאינו נמצא מפורש, לא יברך. אבל הטבילה אחר כך הוא חיובא עיי״ש).

ואם הוא כלי שראוי למלאות בו מים, ימלאנו מים מן המקוה ועלתה לו טבילה[78], ואינו נראה כמתקן, מפני שאין הדבר ניכר שמתכוין להטבילו, שהרואה אומר לשאוב מים הללו היה צריך, שהרי אין הכל יודעים שלא הטבילו עדיין[79]. ולא יברך על טבילה זו, כדי שלא יהא ניכר שמתכוין לשם טבילה[80].

ואם אי אפשר בתקנות אלו, לא יטביל[81], שהעיקר כדברי האומרים שטבילת כלים היא מן התורה, כמו שנתבאר ביו"ד שם.

ומכל מקום אם עבר והטביל כלים בשבת, אין קונסין אותו שלא להשתמש בהם בו ביום, כדין העושה מלאכה בשבת אפילו של דבריהם, שאסור לו ליהנות ממנה עד לערב כמו שנתבאר בסי' שי"ח[82] כיון שיש מתירין אפילו לכתחלה[83]:

ט כוס ששתה בו נכרי יין, מותר להדיחו לצורך היום[84], ואינו חשוב כמתקן כלי לדברי הכל, שהרי גוף הכלי היתר הוא, אלא שהיין אוסרו, וכשמסירו ממנו אינו מתקנו אלא כמסיר ממנו גרף של רעי[85].

ומותר לטלטל כוס זה אף אם יש בו פירורי פת ששרה בו הנכרי ביין, שהן אסורין בהנאה ואינן ראויים לכלום. מכל מקום הן בטלים לגבי הכוס לגמרי, ואין אוסרים טלטולו

---

[77] ט"ז שם סקי"ח (נראה לי דהאי תיקונא אינו אלא לפי שעה, דהיינו לאותו שבת, או בחול כל זמן שאין לו מקוה, אבל לאחר השבת, או שיזדמן לו מקוה, כיון שישתקע עולמית ביד ישראל, ודאי הוי כלקוח בידו ... נראה דצריך טבילה אחר שאפשר לו לטבול, אפילו בברכה. אבל כיון שאין זה מפורש בפוסקים, יש ליזהר שיטביל כלי אחר עמו, משום חשש ספק ברכה).

[78] **ברייתא ביצה שם** (מדלין (מים, רש"י) בדלי טמא, והוא טהור). הרשב"א בעבודת הקודש ש"ג ס"ד (כלי תשמיש חדשים הנלקחים מבית היוצר שצריכין טבילה, אין מטבילין אותן לכתחילה ביום טוב, לפי שנראה כמתקן כלי, אלא אם הוא כלי העשוי לדלות בו, דולה בו והוכשר מאליו. וכן ממלא כוס וקיתון מים מן המעיין או מן הנהר לשתות, והרי הן מוכשרין מאליהן). הובא במ"מ הל' יום טוב פ"ד הי"ח. רמ"א ס"ז (ואם הוא כלי שראוי למלאות בו מים, ימלאנו מים מן המקוה ועלתה לו טבילה).

[79] **רש"י** שם ד"ה בדלי (מאליו ... וטעמא דטבילה אסורה משום דנראה כמתקן כלי ... אבל הכא אין הכל יודעים שהדלי טמא, והרואה אומר לשאוב מים הללו היה צריך).

והיינו כיון שאין כאן תיקון כלי, אלא "נראה כמתקן כלי", משא"כ כאן "אין הדבר ניכר שמתכוין להטבילו". ונתבאר לעיל סי' שיד ס"א (הערה ט).

[80] **מ"א** סקי"ג (ונראה לי דלא יברך, דאז אינו מוכח שעושה לשם טבילה).

[81] על מ"ש בב"י (מיהו כיון דאפשר בתיקון שכתב המרדכי שאכתוב בסמוך, נכון לחוש לדברי האוסר ושלא להתיר כי אם על ידי אותו תיקון, היכא דאפשר), כתב **דרכי משה** אות ג (ולי נראה דמדינא אסור, כי יש לחוש לדברי האחרונים הרא"ש והרשב"א והמרדכי ... ולכן אסור לטבול כלים בשבת ויום טוב). **וכ"מ במ"א כאן** סקי"א (ואפשר דיש להקל בדיעבד, מאחר דיש מתירין לכתחלה), הרי שעכ"פ אין להתיר לכתחלה. **וסי' תקט** סקי"ד (ואם אי אפשר להטבילו מערב יום טוב שרי), והטעם הוא כדלעיל (הערה 66), שבזה התירה התורה מכשירין ביום טוב, אף שנראה כמתקן כלי, משא"כ בשבת אסור.

[82] בס"א שם לא נזכר דין איסור מדברי סופרים בדיעבד. אבל צויין לשם גם לקמן סי' שלט ס"ז (שאם הפריש תרומות ומעשרות במזיד לא יאכל מזה בו ביום, לא הוא ולא אחרים, כדין העושה כל דבר האסור מדברי סופרים במזיד, שאסור ליהנות ממנו אפילו לאחרים עד למוצאי שבת, ובמוצאי שבת מותר מיד אפילו לו, כמו שנתבאר בסי' שי"ח).

ומקורו ברמב"ם פכ"ג הט"ו (המגביה תרומות ומעשרות בשבת או ביום טוב ... במזיד, לא יאכל עד מוצאי שבת).

[83] מ"א סוף סקי"א (ואפשר דיש להקל בדיעבד, מאחר דיש מתירין לכתחלה).

וראה חידושי צמח צדק ר, ג (שפיר יש לפסוק כדין משנתינו אף במטביל כלים חדשים, דבמזיד לא ישתמש בהן). הובא בבדי השלחן סי' קמו סק"ט.

[84] כדלעיל ס"ו (מדיחים כלים לצורך היום).

[85] תשובת **הרא"ש**, שהביאה **רבינו ירוחם** נ"ב ח"ח עז, א (וכוס ששתה בו הגוי, כתב הרא"ש בתשובה, דמותר להדיחו, ולא דמי לטבילה, דהתם האיסור בגוף הכלי נראה כמתקן, והכא גוף הכלי היתר, והיין אוסרו, וכשמדיחו אינו מתקנו אלא כשמסיר ממנו גרף של רעי). שו"ע ס"ח (כוס ששתה בו גוי, מותר להדיחו לדברי הכל). מ"א ס"ק יד (דהא גוף הכלי היתר הוא, והיין אסרו, וכשמסירו אינו מתקנו אלא כמסיר ממנו גרף של רעי).

כלל[86]:

י איסור שמותר לבטלו בהיתר ע"ד שנתבאר ביו"ד סי' צ"ט[87], אסור לבטלו בשבת[88], שאין לך תיקון גדול מזה[89].

אבל מותר לשער ששים אפילו נתערב מערב שבת[90], וכן להורות כל הוראה להיתר, ואינו חשוב כמתקן, שהרי דבר זה היה מתוקן מאליו אלא שלא היה ידוע להשואל עד שבא המורה והורה לו[91]:

יא מותר לשפשף הכלים[92] בכל דבר המותר בטלטול[93] כדי לצחצחם לצורך היום[94]. חוץ מכלי כסף בגרתקון, שהוא שמרי יין שנתייבשו ונתקשו, מפני שהוא מגרר את הכסף

---

[86] **מ"א** שם (ומשמע בשבת דף מ"ז בתוס', דאפילו יש בכוס פרורי פת ששרה בו העכו"ם, מותר לטלטלו, ולא הוי בסיס לדבר אסור, דבטלי לגבי כוס). והוא בתוס' מז, א ד"ה הוה (ואור"י דשיורי כוסות לא חשיבי למיהוי כוס בטל לגבייהו, אף על גב שאין היתר עמהן בכוס).

[87] בשו"ע שם ס"ו (איסור של דבריהם, אין מערבין אותו בידים כדי לבטלו. ואם עשה כן במזיד, אסור. אבל אם נפל מעצמו, ואין בהיתר כדי לבטלו, מרבה עליו ומבטלו), ורמ"א שם (ויש אומרים דאין לבטל איסור דרבנן או להוסיף עליו, כמו באיסור דאורייתא. וכן נוהגין, ואין לשנות). ש"ך שם ס"ק יז (נראה לי עיקר לדינא, דאפילו איסורים של דבריהם שאין להם עיקר כלל בתורה, אין לבטלו או להוסיף עליו, וכדעת הרב).

ולמדים הלכה זו מהא דלקמן סי' תקז ס"ג (אף על פי שעצים שנשרו מן האילן ביום טוב אסור להסיקן ביום טוב ... ואף על פי שאסור לבטל איסור בידים ... מכל מקום כיון שאיסורן אינו אלא מדברי סופרים, וגם אינו נהנה מהם עד אחר שנשרפו שאז אופה את הפת, ואז אין האיסור בעין, לכך הקילו חכמים לבטלן), ובקו"א שם סק"ג (לדידן דקיי"ל ביו"ד סי' צ"ט, עיין שם ברמ"א וש"ך, דאסור לבטל איסור דברי סופרים, אלא אם כן מקלי קלי כו').

[88] **תרומת הדשן** סי' נד (ובדרשות הר"ח אור זרוע מצאתי ... כיון דאין העיקר דאורייתא מותר לבטלו ברוב, ובשבת אסור לבטל האיסור, דאין לך תיקון גדול מזו, כמו שאסור להטביל כלי בשבת דמתקן, עכ"ל). **מ"א** סקי"ד (אסור לבטל איסור בשבת או ביום טוב, דאין לך תיקון גדול מזה כמ"ש בי"ד סימן צ"ט ס"ו. והיכא דמקלי קלי אסורא, שרי, כמ"ש סי' תק"ז ס"ב).

והיינו לומר שאף לדעת השו"ע ביו"ד שם המתיר להוסיף באיסור דרבנן, מכל מקום בשבת אסור. ולדידן אסור גם בחול, ואם כן אין נפקא מינה מהלכה זו לענין שבת, כמבואר בתרומת הדשן שם (אמנם נראה דלא נפקא מינה לדידן בהך פיסקא, דאנן לא נהגינן לבטל שום איסור, אפילו דרבנן, לכתחילה).

וגם באופן דמקלי קלי, שמותר להוסיף, כמובא לעיל, מכל מקום אין נפקא מינה מזה לשבת, דהא אסור להסיקן בשבת. וביום טוב מותר להוסיף, כמובא לעיל.

[89] **גמרא קמב**, א (הא קא מתקן), ופרש"י (שמביאה לידי היתר ונגזר ביה אטו תיקון שעל ידי מלאכה). הובא בתרומת הדשן שם (ופריך עלה בגמרא והא מתקן הוא, ופרש"י שמביא לידי היתר, ונגזור ביה אטו תיקון שעל ידי מלאכה ... ובשבת אסור לבטל האיסור, דאין לך תיקון גדול מזו).

[90] תרומת הדשן שם (איסור שנתערב בהיתר בשבת או בערב שבת ולא נודע לו עד בשבת, ושאלו לחכם, וצריך החכם לשער אם יש ששים לבטל האיסור, שרי לשער בדעת ולמראה עיניו ולהתיר בשבת, או לאו. תשובה, יראה דבכה"ג שרי למיעבד... לשון רש"י בפרק נוטל (קמא, ב) במתניתין, לא משמע כלל דסבר דהאי מעלין לשון בטול הוא, אלא לשון הרמה, מדפירש מותר לעלותן מהן, דאי לשון בטול לא היה נופל לומר מהן, ואיכא למימר דמשום הכי פריך תלמודא, והא קא מתקן, כיון דבעי למעבד מעשה). והיינו דתנן קמא, ב (רבי יהודה אומר אף מעלין את המדומע באחד ומאה), ופרש"י (סאה תרומה שנפלה לק' של חולין דקי"ל דעולה מותר להעלותו לסאה תרומה מהן בשבת ויהיו החולין מותרין), הרי שהמחלוקת היא רק אם מותר להעלותו במעשה, אבל לדברי הכל מותר לשער בדעת ולהתיר בשבת. מ"א שם (אבל מותר לשער ששים, אפילו נתערב בערב שבת ולא נודע לו עד בשבת (ת"ה סי' נ"ד)).

[91] **ביצה כז**, א (ראיית בכור לאו כראיית טרפה ... ראיית טרפה אפילו ביום טוב, ראיית בכור מערב יום טוב), ופרש"י (ראיית בכור אינה קלה כראיית טרפה, דאחשבוה רבנן, וכל עצמה של התרת בכור תלויה בה ... ואינו דומה לראיית טרפה ... ואמרו כיון דחשיבא כולי האי הוה ליה כמתקן וכדן דין, ואסור לראותו ביום טוב, ואע"פ שהטרפה נבדקת ביום טוב).

וכן הוא לקמן סי' תצח סי"ז (בכור בזמן הזה שאין יכול לשחטו בלא מום, אין חכם ולא שלשה הדיוטות יכולין לראותו אם יש בו מום כדי להתירו לשחטו, כיון שאפילו אם יש בו מום ולא הראהו לחכם או לשלשה הדיוטות ושחטו הרי זה אסור, ואם כן ראיית החכם או שלשה הדיוטות היא המתרת את הבכור, והרי זה דומה למתקן).

[92] **ברייתא שבת** נ ע"א (בכל חפין את הכלים), ופרש"י (משפשפין את הכלים בשבת לצחצחן). טור ושו"ע ס"ט (מותר לשפשף הכלים בכל דבר).

[93] כנסמן לקמן (הערה 99).

[94] כדלעיל ס"ו (מדיחים כלים לצורך היום).

וממחקו, שהכסף הוא רך נגדו[95], והממחק הוא מאבות מלאכות[96]. ואף שאינו מתכוין לגררו אלא לצחצחו בלבד, מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא[97].

אבל מותר לשפשף אפילו כלי כסף בנתר וחול[98], שהוכנו לטלטל מבעוד יום[99]. אע"פ שגם הם גוררים את הכסף וממחקין אותו לפעמים, מכל מקום כיון שאינו מתכוין אלא לצחצחן בלבד ולאו פסיק רישיה הוא מותר[100]:

יב אין חופפין כלים במלח, לפי שהמלח נמחה כשחופף בחזקה ואסור[101], מטעם שנתבאר בסי' ש"כ[102].

אבל מותר להדיחן במים מעורבים עם מלח[103], כמו שמותר ליטול ידיו מהם, מטעם שנתבאר שם[104]:

---

[95] ברייתא שם (חוץ מכלי כסף בגרתקון), ופרש"י (כמין עפר שגדל בחבית של יין וקורין לו אלו"ם, והוא עיקר תקון כלי כסף, וגורר אותו, שהכסף רך). טור ושו"ע שם (חוץ מכלי כסף בגרתקן, שהוא שמרי יין כשנתייבשו ונתקשו, מפני שהוא ממחק לכלי כסף, שהוא רך). לבוש סט (כיון שהכסף רך הוא אצל העפר הזאת, וממחקו).

[96] **רש"י** שם (והוא ממחק שהוא אב מלאכה), ממשנה עג, א (אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ... והממחקו). וכדלעיל סי' שב סט"ו (הממחק את העור, דהיינו שמגרר את הצמר או השער מעל העור עד שיחליק פני העור, חייב, והוא מאבות מלאכות).

והיינו כשמחליק העור, או הכלי, משא"כ כשמחליק משחה או שעוה או זפת, הוי תולדה, כדלעיל סי' שיד סכ"א (הממרח שעוה או זפת ... הרי זה תולדת ממחק את העור ... שהוא אב מלאכה).

[97] רש"י שם ד"ה לא (מיהו גרתקון אסור, דודאי גריר, ומודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות). מ"א ס"ק טו (בגרתקן הוי פסיק רישיה). וחייב, כדלעיל סי' רעח ס"ד, ושם נסמן (הערה כט).

[98] גמרא שם (נתר וחול (דלא גריר ליה לכסף, רש"י), מותר). מ"א שם (בכל דבר, אפילו בחול).

[99] רבינו ירוחם נתיב יב חי"ג (אבל בנתר וחול מותר, פירוש והוא שיחד לנתר וחול קרן זוית מבעוד יום, דאם לאו, אסור לטלטלו). הובא בב"י ובאליה זוטא סק"ט.

[100] רש"י שם (דזימנין דגריר ... דבר שאין מתכוין ... דשרי כרבי שמעון). מ"א שם (אף על גב דזמנין דגריד, מכל מקום דבר שאין מתכוין הוא). וכדלקמן רס"י שלז (כל דבר שאינו מתכוין מותר).

[101] ספר התרומה סי' רלה (נראה דאסור לחוף כלים במלח כדי לנקותן, כי המלח נמחה כשחופף בחזקה). **סמ"ג**, הובא **במרדכי** רמז שכח (פירש בספר המצות דנראה דאסור לחוף כלי כסף במלח בשבת, לפי שהמלח נמחה כשחופף בחזקה). שו"ע ס"י (אין חופפין כלים במלח, לפי שהמלח נמחה כשחופף בחזקה).

ומזה למדו אף לענין ידים, כדלעיל סי' שכ סי"ט (צריך ליזהר שלא לשפשף ידיו במלח, מפני שהמלח נימוח על ידיו), ולקמן סי' שכו ס"י (אסור לרחוץ ידיו במלח ... מפני שנימוח על ידו, והרי זה כמוליד בשבת, ודומה למלאכה), ושם (הערה 495).

[102] סעיף טז (לענין שלג וברד) וסי"ט (לענין מלח).

[103] **תוספתא** ביצה סופ"ד (אין מדיחין את הכלים בנתר ביום טוב. אבל מדיחין אותם במלח ובמורסן בשבת, ואין צריך לומר ביום טוב), וכפירוש **הב"י** סוף הסימן (ושמא יש לומר דמדיח לחוד וחופף לחוד, דחופף הוי כמרסק שלג וברד דאסור, ומדיח הוי כנותן שלג וברד לתוך הכוס דשרי).

[104] ובלבד שלא ישפשפנו בידיו ... ויש אומרים שכל שהנימוח אינו בעין לבדו אלא מתערב בדבר אחר, אפילו מרסקו וממחהו בידים מותר. ולכן מותר ליטול ידיו ולשפשפם במים שיש בהם ... מלח אע"פ שמרסקם וממחה אותם בידיו, כיון שהם מתערבים במים שעל ידיו).

וכמו דלעיל שם יש שתי דעות, אם מותר לשפשף בהם הידים, "כיון שהם מתערבים במים שעל ידיו", או שלא הותר אלא "ליטול ידיו מהם ... ובלבד שלא ישפשפנו בידיו".

כן יהיו ב' הדעות האלו גם כאן, אם לא הותר אלא להדיחן, או שהותר אף לחפפם בחזקה, כיון שנתערבו במים.

וכדעה הא' נתבאר כאן במ"א ס"ק טז (כשחופף בחזקה, אבל בעלמא שרי דנמחה ממילא). אליה זוטא סק"י (אבל נותן לתוך המי מלח להדיח, כיון שאין מחפף).

ומסיק לעיל שם (ויש להחמיר כסברא הראשונה). וגם מ"א שלפנינו צויין לעיל שם על הדעה הראשונה הנ"ל.

שכד דיני הכנת מאכל לבהמה בשבת

ובו י״ב סעיפים

בורר מודד ולש בהגשת אוכל לבהמה

א אין[105] כוברין את התבן בכברה שיפול המוץ לארץ, ולא יניחנו במקום גבוה כדי שירד המוץ, שהרי זה כבורר. אבל נוטלו בכברה ונותנו לתוך האבוס[106]. ואע״פ שהמוץ נופל לפעמים מאליו דרך נקבי הכברה, כיון שאינו מכוין לכך ולא פסיק רישיה הוא, מותר[107]:

ב לא ימדוד אדם שעורים לתת לפני בהמתו[108], אלא משער באומד דעתו[109], מפני שהמדידה אסורה משום עובדין דחול אף שלא במקום מקח וממכר, כמו שנתבאר בסי׳ ש״ן[110]:

ג כבר נתבאר בסי׳ שכ״א[111], שהמורסן הוא מדברים שאינן בני גיבול, ואם גבלו בשבת יש אומרים[112] שהוא פטור מן התורה, אבל אסור מדברי סופרים לגבול מורסן לבהמה או לתרנגולים[113] כדרכו בחול, אלא על ידי שינוי[114], כגון לגבלו מעט מעט[115], כמו שנתבאר

---

[105] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:
(א) בורר מודד ולש בהגשת אוכל לבהמה (ס״א-ג).
(ב) טרחה שלא לצורך בתיקון אוכל לבהמה (ס״ד-ו).
(ג) הגשת אוכל לבעלי חיים שמזונותם עליך (ס״ז-ט).
(ד) אכילת בהמה מהמחובר ומהמוקצה (ס״י).
(ה) נטילת אוכל מבהמה ליתנו למין אחר (סי״א).
(ו) השוואת גומות בגריפת האבוס (סי״ב).

[106] **משנה קמ**, א (אין כוברין את התבן בכברה, ולא יתננו על גבי מקום גבוה בשביל שירד המוץ (הוא מזקן השבולת העליון ואינו ראוי למאכל, וכוברין אותו בכברין שיפול המוץ, רש״י). אבל נוטל הוא בכברה ונותן לתוך האיבוס (ליתן בתוך האבוס, רש״י)). טור ושו״ע ס״א (אין כוברין התבן בכברה שיפול המוץ לארץ, ולא יניחנו במקום גבוה כדי שירד המוץ. אבל נוטל בכברה ונותן לתוך האבוס).

מלאכת בורר בכברה, אסורה משום בורר אוכל מתוך פסולת על ידי כלי. ונתבאר לעיל סי׳ שיט ס״א (הערה ח).

ונתינתה במקום גבוה כדי שירד המוץ, אסור משום זורה, כדלקמן סי׳ תמו ס״ה (שהזורה הוא מאבות מלאכות ... בזורה תבואה כדי להפריש ממנה את המוץ, שהוא בורר).

[107] **רש״י** שם (ואע״פ דפעמים שהפסולת נופל דרך נקבי הכברה ונמצא נתברר מאליו ... כרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר). טור ושו״ע שם (אף על פי שהמוץ נופל מאליו, מותר, כיון שאינו מכוין). וראה לעיל סי׳ שיט סי״א.

[108] **רב חסדא ביצה כט**, א (לא ימדוד אדם שעורים ויתן לפני בהמתו ביום טוב). טור ושו״ע ס״ב (לא ימדוד אדם שעורים לתת לפני בהמתו).

וכן הוא לקמן סי׳ תקיז ס״ט (לא ימוד אדם שעורים ויתן לפני בהמתו, שאסור למדוד ביום טוב).

[109] גמרא שם (אבל קודר הוא קב או קבים ונותן לפני בהמתו ואינו חושש), כפירוש **רי״ף** טז, א (פירוש קודר, משער באומד דעתו). **רמב״ם** הלכות יום טוב פ״ד הכ״ב (לא ימוד אדם שעורים ליתן לפני בהמתו, אלא משער ונותן לה). טור ושו״ע שם (אלא משער באומד דעתו).

וכן הוא לקמן סי׳ תקיז ס״ט (אלא משער באומד דעתו ונותן לה).

[110] סי״ח (אסור למדוד שום דבר בשבת, בין ביד בין בחבל, מפני שהוא מעשה חול וזלזול שבת), ושם נסמן.

[111] סעיף טז (ואין המגבל חייב אלא בדברים שהם בני גיבול ... אבל ... ומורסן ... לאו בני גיבול הן, והמגבלן פטור. אבל אסור מדברי סופרים ... שמא יבא לגבל קמח שאינו קלי ויתחייב. אבל מותר לגבל ... שינוי מדרך החול).

[112] רמב״ם פ״ח הט״ז (ואין גיבול ... ולא במורסן). ומ״מ שם (שאין חיוב גיבול דבר תורה במורסן).

[113] **משנה קנה**, ב (נותנין מים למורסן, אבל לא גובלין). טור ושו״ע ס״ג (אין גובלין מורסן לבהמה או לתרנגולים).

[114] גמרא קנו, א (והני מילי הוא דמשני). לבוש ס״ג (אין גובלין מורסן לבהמה או לתרנגולין, כדרך שגובלין בחול, אלא ישנה).

כי מה שאמרו במשנה ״אבל לא גובלין״ היינו ״כדרכו בחול״, ועל ידי שינוי מותר. והשינוי מועיל הן לבהמה והן לתרנגולים, כמבואר בר״ן סז, ב (ומכיון שמצינו בגמרא דלשוורים שרי על ידי שינוי, למה לא נלמוד ממנה לתרנגולין, דא ודא אחת היא. וכן דעת הר״ם במז״ל בפכ״א מהלכות שבת). והוא ברמב״ם פכ״א הל״ד (ומוליך בו התרווד שתי וערב ... ונותן לפני התרנגולין או לפני השוורים).

שם[116]. או אפילו הרבה בבת אחת, אלא שלא ימרס בידו אחר שנתן המים לתוכו כדרכו בחול[117], אלא מעביר בו תרווד או מקל שתי וערב[118], אפילו כמה פעמים[119], עד שיתערב יפה, שכיון שאינו ממרס בידו, ולא יסבב התרווד או המקל בסביב כדרכו בחול, אלא מעבירו שתי וערב, הרי זה שינוי גמור[120]. ומותר גם כן לנערו מכלי אל כלי עד שיתערב יפה[121]. ומותר לערב המורסן בדרך זו בכלי אחד, אפילו כור ואפילו כוריים[122], כפי מה שצריך לבהמותיו היום[123], ומחלק אותו בכלים הרבה ונותן לפני כל בהמה ובהמה[124].

ולדברי האומרים[125] שהמגבל המורסן חייב מן התורה, ואפילו בנתינת מים בלבד בלא גיבול, חייב, כי נתינת המים זהו גיבולו כמו שנתבאר שם, אסור ליתן מים למורסן בשבת, אפילו על ידי שינוי, אלא אם נתן בו המים מערב שבת, אזי אין בגיבולו בשבת איסור מן התורה אלא מדברי סופרים, והתירוהו על ידי שינוי[126] בדרך זו שנתבאר[127].

---

[115] לענין היתר הגיבול בשינוי אמרינן התם (הקלי ... היכי משני, אמר רב חסדא על יד על יד ... דקא גביל (מורסן) ... והני מילי הוא דמשני, היכי משני, אמר רב יימר בר שלמיא משמיה דאביי שתי וערב (פעם אחת מוליך המקל שתי ופעם אחת ערב, רש"י). והא לא מערב שפיר. אמר רב יהודה מנערו לכלי (והוא מתערב מאליו, רש"י)).

ואין כוונת הגמרא לומר שיש חילוק בין קלי (שצריך שינוי של "מעט מעט") לבין מורסן (שצריך שינוי של שתי וערב). אלא כמבואר במלחמות סז, ב (לדברי ר' יוסי ברבי יהודה שתיהן מותר, להתיר הרבה כדרכה נתכוין, הא במשנה על יד על יד, כולן מותרין). ופירש מ"א סק"א (כתב הרמב"ן במלחמות, לסברא קמייתא, דאם מגבל מעט מעט שרי בלא שינוי). והיינו שאף במורסן סגי בשינוי של מעט מעט, אלא שאם צריך לגבל הרבה בבת אחת, יעביר בו שתי וערב, או ינערו מכלי אל כלי.

*

שינוי זה נזכר גם לקמן סי' תעג סל"ד (ירככו בשבת על ידי שינוי. דהיינו שמתחלה יתן המשקה לתוך הכלי, ואחר כך יתן לתוכו החרוסת. ויכול לערבו באצבעו, או אוחז בכלי ומנענע עד שיתערב. עיין סימן שכ"א), ושם נסמן (הערות רצט-ש).

[116] סט"ז (אבל מותר לגבל את הקלי מעט מעט, שזהו שינוי מדרך החול). ומדין קלי למדים ששינוי זה מועיל אף לענין מורסן.

[117] והיינו שנתינת המים מותרת אף כדרכה, אבל הגיבול אסור כדרכו, כדתנן "נותנין מים למורסן, אבל לא גובלין". ונתבאר לעיל דמיירי בכדרכן. **רי"ף** סז, ב (והני מילי דמשני. היכי משני, אמר רב יימר בר שלמיא משמיה דאביי שתי וערב). **רמב"ם** שם (ונותנין מים על גבי מורסן ומוליך בו התרווד שתי וערב). דעה הא' בטור ושו"ע שם (אבל נותנים בו מים ומעביר בו תרווד או מקל שתי וערב).

[118] **אביי קנו**, א (היכי משני ... שתי וערב). רי"ף ורמב"ם וטור ושו"ע שם.

[119] ב"י ד"ה ומ"ש רבינו ומעביר (נראה מדבריהם, דאפילו כמה פעמים מוליך התרווד שתי וערב ואינו חושש, כיון שאינו ממרס בידו ולא מסבב אותו). וכן הוא בב"ח שם.

[120] רי"ף שם (כלומר מוליך התרווד שתי וערב, אבל אינו ממרס בידו, ולא מסבב התרווד). שו"ע שם (כיון שאינו ממרס בידו, ולא מסבב התרווד או המקל, מותר).

[121] **רב יהודה שם** (והא לא מערב שפיר, אמר רב יהודה מנערו לכלי). רי"ף שם (ואי לא מערב שפיר מנערו בכלי אחר). רמב"ם שם (אם לא נתערב מנערו מכלי לכלי עד שיתערב). טור ושו"ע שם (ומנערו מכלי אל כלי כדי שיתערב).

[122] **עולא שם** (כור ואפילו כוריים). רי"ף שם (עולא אמר אפילו כור ואפילו כוריים. והלכתא כעולא). רמב"ם שם (ומערב בכלי אחד אפילו כור ואפילו כוריים). טור ושו"ע שם (ומערב בכלי אחד אפילו כור ואפילו כורים).

[123] **מ"א** סק"ב (דודאי לכו"ע אסור להכין יותר מהצריך ליום).

[124] רמב"ם שם (ומותר לערב המורסן על דרך זו בכלי אחד, ומחלק אותו בכלים הרבה, ונותן לפני כל בהמה ובהמה). שו"ע שם (ומחלק אותו בכלים הרבה, ונותן לפני כל בהמה ובהמה).

[125] דעה הב' לעיל סט"ז (ויש חולקין על כל זה, ואומרים שאין חילוק בין דברים שהם בני גיבול לדברים שאינן בני גיבול, ובכולן חייב בנתינת מים לבד, או אחד משאר משקין ומי פירות, אע"פ שלא גיבל כלל, כי נתינת המים זהו גיבולו).

[126] **ספר התרומה** סי' רכ (פסק, הילכך לצורך פרתו או תרנגולין אסור לתת מים במורסן בשבת, דהלכה כרבי מחברו. והיכא שנתנו המים מערב שבת, מותר להוליך את המקל פעם אחת שתי ופעם אחת ערב, כדאיתא פרק מי שהחשיך אמר רב יהודה מנערן בכלי, ינענע הכלי היטב ויערבו המים והמורסן יחד). **סמ"ג** ל"ת סה יג, א (שאסור ליתן מים לצורך פרה או תרנגולין בסובין, כרבי דאסר), **וסמ"ק** סי' רפא ע' רפד (הנותן מים בסובין לתת לפני פרה, או לפני תרנגולים, כרבי דאסר). דעה הב' בטור ושו"ע (יש אוסרים ליתן מים על גבי מורסן בשבת, ולא אמרו שמוליך בו שתי וערב, אלא כשהיו המים נתונים עליו מבעוד יום).

וכבר נתבאר שם[128] שיש להחמיר כסברא זו[129] וכן נוהגין:

טרחה שלא לצורך בתיקון אוכל לבהמה

ד קשים של שבלים שאגדו בב׳ וג׳ מקומות, מותר להתירן בשבת כדי שתאכל מהם הבהמה[130], אם אינו קשר של קיימא[131]. אבל אסור לשפשף בהם בידים כדרך שעושים באוכלי בהמה כדי שיהו נוחים לאכלם, מפני שכל דבר שהוא אוכל דהיינו שהוא ראוי לאכילה בלא תיקון אסור לטרוח בו להכשירו ולתקנו יותר לתענוג בעלמא. אבל דבר שאינו אוכל, דהיינו שאינו ראוי לאכילה בלא איזה תיקון שאין בו סרך מלאכה, מותר לתקנו ולעשותו אוכל, כגון עצים שקצצן מן האילן מבעוד יום, ויש מאכילין אותם לבהמה בעודם לחים, ומשפשפים בהם בידים להאכילם, שאינם ראויים בלא שפשוף, מותר לשפשפם בשבת[132].

וכן דלועים שהם קשים, מותר לחתכם לפני הבהמה שאינה יכולה לאכלם בלא חתיכה. והוא שנתלשו מבעוד יום[133]. אבל אם נתלשו בשבת, אפילו על ידי נכרי שתלשן לעצמו,

---

וכן הוא לעיל שם בדעה הב׳ (אלא אם כן נתן המשקה כבר מבעוד יום, אזי מותר לגבל בשבת).

[127] ראה ב״ח ד״ה ומ״ש ובעל התרומה, אם לפי דעה זו סגי בכל אופני השינוי שנתבארו לעיל, או דוקא להוליך פעם אחת שתי ופעם אחת ערב, ודוקא לנערו בכלי אחד.

ולעיל סי׳ שכא בסופו במוסגר, נתבאר לפי דעה זו (מותר לגבל בשבת (מעט מעט)), דהיינו שמועיל גם השינוי הנזכר לעיל (אלא על ידי שינוי, כגון לגבלו מעט מעט), וכנסמן לעיל (הערה 115). ומציין בשוה״ג לכאן.

[128] סוף הסעיף שם לא הגיע לידינו.

[129] **דרכי משה** אות א (ולי נראה מאחר שכתבתי לעיל סימן שכ״א (ארוך אות ג) פסק מהרא״י (תרומת הדשן סי׳ נג) כדברי בעל התרומה (סי׳ רכ) לענין שום וחרדל, הוא הדין דקיימא לן גם כאן כדברי בעל התרומה ... ומאחר שפסק לעיל להחמיר, נראה דגם כאן נקטינן לחומרא). ב״ח שם (ומשמע דיש לנהוג לחומרא כבעל התרומה). וראה גם לקמן סי׳ שכו ס״ט (שיש להחמיר שלא לגבל על ידי שינוי בשבת, אלא אם כן נתן המים מערב שבת).

[130] **משנה קנה**, א (מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה (קשין של שבלים שאוגדים, מתירין אותם שיהו נוחין לבהמה לאוכלה, רש״י), ומפספסין את הכיפין, אבל לא את הזירין). טור ושו״ע ס״ד (קשין של שבלים שקושרים בשנים או בג׳ מקומות, מותר להתירן כדי שתאכל מהן הבהמה).

[131] **שלטי הגבורים** סז, א אות א (והרי יודע כי קשרים אלו שמתירין להתירן, צריך לומר שהם בענין דליכא איסור בהתרתן משום קשר של קיימא). רמ״א ס״ד (ויש אומרים דלא שרי להתיר רק בקשר שאינו של קיימא). מלבושי יום טוב ס״ק ג (לא מצאתי ליש מתירין, וצ״ע). **אליה זוטא** סק״ב (כתב מלבושי יום טוב, לא מצאתי ליש מתירין, עד כאן. וזה קשה נמי על רמ״א. וכ״מ בשלטי גבורים פרק מי שהחשיך, דכו״ע סבירא להו הכי. ומכל מקום לדינא נקטינן להחמיר).

[132] **רב יהודה שם** (הן הן פקיעין, הן הן זירין, פקיעין תרי זירין תלתא, כיפין דארזי, והכי קאמר מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה, אבל פספוסי לא, וכיפין פספוסי נמי מפספסינן, אבל לא הזירין, לפספס, אלא להתיר. אמר רבא מאי טעמא דרבי יהודה, קסבר שווי אוכלא משוינן, מטרח באוכלא לא טרחינן), ופרש״י (כל זמן שהוא קשור לאו אוכלא הוא, ומתירו לשוויי אוכלא, ומשום צער בהמה שרי, אבל פספוס לא, דסגי ליה בהתרה ואיתעביד אוכלא, ופספוסיה לתענוג בעלמא הוא, ומטרח באוכל בדבר שהוא כבר אוכל בלא תיקון זה לא טרחינן, ומפספסין את הכיפין דארזא, דבלאו פספוס לא הוי אוכלא, אבל לא את הזירין לפספס, אלא להתיר שלשה אוגדיהן בפקיעין, דהתרת אוגדיהן שוויי אוכלא הוא). טור ושו״ע שם (אבל אסור לשפשף בהם בידים כדרך שעושים באוכלי בהמה כדי שיהו נוחים לאכלם, דשוויי אוכל בדבר שאינו אוכל, מותר לעשותו אוכל, אבל מיטרח באוכלא בדבר שהוא ראוי לאכילה, לא טרחינן ביה להכשירו ולתקנו יותר).

וכן הוא לעיל סי׳ שיח סוף סי״א (מותר לשרותו ולהדיחו בצוננין ואפילו נעשה ראוי על ידי כך, שכל דבר שאינו אוכל מותר לעשותו אוכל בשבת, כמו שיתבאר בסי׳ שכ״ד).

עיין תוס׳ שם ד״ה רב יהודה.

[133] **משנה קנו**, ב (מחתכין את הדלועין (התלושין, רש״י) לפני הבהמה), וגמרא קנה, רע״ב (דלועין (התלושין, רש״י) דאשוני (קשין, רש״י)). רא״ש פכ״ד סי׳ ה (רש״י פירש דלועין שנתלשו מאתמול). טור ושו״ע ס״ו (מחתכין דלועין לפני בהמה, והוא שנתלשו מאתמול). מ״א ס״ק ג (ודוקא בדלועים קשים).

אסורים בטלטול, כמו שיתבאר בסי׳ שכ״ה[134] :

ה מחתכין נבילה לפני הכלבים, אפילו נתנבלה היום, ואין בה משום מוקצה אפילו לא היתה חולה כלל מבעוד יום, שלא היה דעתו עליה כלל לכלבים מבעוד יום[135], מפני שאין מוקצה בדבר שהסיח אדם דעתו ממנו אלא אם כן דחאו בידים, כמו שנתבאר בסי׳ ש״י[136].

במה דברים אמורים בנבלה הקשה שאי אפשר להם לאכלה בלא חתיכה[137]. ואפילו נאכלת להם על ידי הדחק בלא חתיכה מותר לטרוח לחתכה להם יותר[138], כמו שנתבאר למעלה[139] (ועיין (ס)סי׳ שכ״א[140] אם מותר לחתוך בשר חי דק דק לפני העופות).

וכן אין חותכים שחת וחרובים לפני בהמה בין גסה בין דקה, מפני שהם ראויים להם

---

[134] ס״ח (נכרי שליקט פירות מהמחובר לעצמו, אפילו הוא בענין שאין בהם משום מוקצה ... אעפ״כ אסורים לישראל עד לערב, לפי שהם בכלל הגזרה שגזרו על פירות הנושרים מאליהן, כמו שנתבאר בסי׳ שכ״ב, שגם פירות אלו באים להישראל ממילא כמו הנושרים מאליהם), ושם נסמן.

[135] **שם במשנה** קנו, ב (מחתכין את ... הנבלה לפני הכלבים (שנתנבלה היום ובין השמשות היתה עומדת לאדם ואפילו הכי מחתכין, רש״י). רבי יהודה אומר אם לא היתה נבלה מערב שבת אסורה, לפי שאינה מן המוכן). מר בריה דרב יוסף מה, ב (חלוק היה רבי שמעון [אפילו] בבעלי חיים שמתו (כלומר בבריאים ... לא חזי לכלבים, רש״י) שהן מותרין). ב״י ד״ה מחתכין (והעלו הרי״ף (סז, ב) והרא״ש (סי׳ ה) בסוף שבת דהלכה כרבי שמעון). טור ושו״ע ס״ז (מחתכין נבילה לפני הכלבים, אפילו נתנבלה היום, בין שהיתה מסוכנת בין שהיתה בריאה).

[136] ס״ו (דבר שהיה מוקצה בבין השמשות בעל כרחו של אדם, לא הוקצה לכל השבת כולה, כגון דבר שהיה מוקצה מחמת איסור הבא מאליו, ולא על ידי גרמת האדם, ומשחשכה נסתלק האיסור, שוב אין בו משום מוקצה, אף על פי שכשהגיע בין השמשות הסיח דעתו ממנו לגמרי ולא היה מצפה כלל שיסתלק האיסור בשבת, כגון בעלי חיים שהם מוקצים בשבת מחמת איסור שחיטה, ושחטם בשבת לצורך חולה שחלה היום, מותר לבריא לאכול מהם חי, אף שהסיח דעתו מהם כשהגיעו בין השמשות משום איסור שחיטה, כיון שהוא איסור הבא מאליו ולא על ידי גרמת האדם), ושם נסמן (הערות לב-ד).

[137] **גמרא קנה**, רע״ב (נבלה דומיא דדלועין, מה דלועין דאשוני (קשין, רש״י) אף נבלה דאשונא). שו״ע שם (והני מילי בנבילה הקשה שאי אפשר להם לאכלה בלא חתיכה, אבל אם היתה ראויה להם בלא חתיכה, לא, דמיטרח במה שהוא ראוי לא טרחינן).

[138] **ב״י** ד״ה ודע, על פי דברי **הרא״ש** פכ״ד סי׳ ה (ונתבאר זה יותר בדברי הרא״ש שכתב גבי מחתכין את הדלועין, ואשמועינן דלית בהו משום שוויי אוכלא למר, ומשום מיטרח באוכלא למר, כלומר דלרב הונא לית בהו משום שוויי אוכלא, דבלא חיתוך נמי חזו לאכילה קצת, ולרב יהודה לית בהו משום מיטרח באוכלא, כיון דבלא חיתוך לא חזו לאכילה אלא על ידי הדחק). מ״א סק״ד (אפילו נאכלין על ידי הדחק בלא חתיכה, שרי (ב״י)).

[139] סעיף ד (שכל דבר שהוא אוכל, דהיינו שהוא ראוי לאכילה בלא תיקון, אסור לטרוח בו להכשירו ולתקנו יותר לתענוג בעלמא, אבל דבר שאינו אוכל, דהיינו שאינו ראוי לאכילה בלא איזה תיקון שאין בו סרך מלאכה, מותר לתקנו ולעשותו אוכל).

בקונטרס השלחן העיר, שחסר כאן סיום הענין, שבנבלה רכה אסור, דמטרח במה שהוא ראוי לאכילה לא טרחינן. ואפשר שעל זה קאי האמור כאן ״כמו שנתבאר למעלה״.

[140] כן הוא ברמ״א כאן (ועיין לעיל סי׳ שכ״א אם מותר לחתכו דק דק לפני עופות). ובסי׳ שכא ס״ט כתב הרמ״א (אבל אסור לחתוך דק דק בשר חי לפני העופות, דהואיל ואינן יכולין לאכלו בלא חיתוך, קמשוי לה אוכל). והוא מתרומת הדשן סי׳ נו (אין נראה להתיר מהאי טעמא לחתוך בשר חי דק דק לצורך עופות להאכילן, דהואיל ואין הבשר כך ראוי לאכילה, אלא לכוס אותו דלאו כאורחיה).

ותמה עליהם הט״ז כאן ס״ק ד (דהא כאן קי״ל כרבי יהודה, דאשוויי אוכל מותר, ומטרח באוכל אסור, וכמ״ש בסעיף זה, ואם כן למה אוסר כאן לחתוך דק דק כיון שאי אפשר לאכול בלאו הכי).

ועל כן נתפרש לקמן שם ס״ט (בשר חי, הואיל ואינו ראוי אלא למי שדעתו יפה לכוס אותו שלא כדרכו, אין שם אוכל עליו לענין זה, ושייך בו טחינה, ולכן אסור לחתכו דק דק לפני העופות). והיינו שהאיסור אינו משום אשויי אוכל, כי אם משום טחינה בדבר שאינו גידולי קרקע, שאסור אם אין עליו שם אוכל.

שכן נתפרש במ״א שם ס״ק י (בשר דאין גדולו מן הארץ לא שייך בו טחינה. ודוקא צלי ... אבל בשר חי, הואיל ואין ראוי אלא לכוס אותו דלא כאורחיה, אסור לחתכו דק דק לפני העופות), וכאן ס״ק ה (דק דק לפני העופות, דדבר שהיא מלאכה כגון טחינה, אסור לעשות לבהמה). וכן הוא באליה רבה שם ס״ק יג (קמשוי אוכל וכו׳, כ״כ רמ״א, ולאו דוקא נקטו, אלא עיקר איסורו משום טוחן כיון שחתכו דק דק, וכן נראה דעת מג״א. ובזה מתורץ תמיהת ט״ז).

בלא חתיכה[141], וכן כל כיוצא בזה:

ו אין אובסין את הגמל, דהיינו שמאכילו בידו הרבה כל כך עד שמרחיבים בני מעיו כאבוס[142], שזהו טורח שלא לצורך היום[143]. ולא דורסים, דהיינו שדורס לו מאכל בגרונו למקום שאין הגמל יכול להחזירו[144], שזהו גם כן טורח יותר. אבל מלעיטים אותו, דהיינו לתחוב המאכל למקום שהוא יכול להחזירו כשירצה[145]. וכן העגלים אין מאמרין אותם, דהיינו לתחוב למקום שאינן יכולים להחזירו, אבל מלעיטין למקום שיכולים להחזירו[146], אע"פ שכוונתו כדי לפטמן[147]. וכן הדין באווזין ותרנגולים, שמותר לתחוב המאכל בפיהם למקום שיכולים להחזירו[148]. וכן ביונים בייתיות[149]:

הגשת אוכל לבעלי חיים שמזונותם עליך

ז וכן שאר עופות או חיות הגדלות בבית, התירו לטרוח ליתן להם מזונות ומים, מפני שמזונתן עליך, אבל אין נותנין מים ולא מזונות לדבורים ולא ליוני שובך ויוני עלייה, ואפילו להשליך לפניהם אסור, מפני שאין מזונתן עליך, שיוצאים ואוכלים בשדה[150].

אבל נותנין מזונות לפני כלב שמזונותיו עליך[151], ואפילו כלב של הפקר שאינו מגדלו בביתו[152], מכל מקום קצת מצוה יש ליתן לו מעט מזונות[153], שהרי הקב"ה חס עליו על

---

[141] **משנה שם** קנה, א (אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה ובין גסה), וגמרא שם, אליבא דרב יהודה (דומיא דשחת, מה שחת דרכיכי אף חרובין דרכיכי, אלמא לא טרחינן באוכלא). טור ושו"ע ס"ח (אין חותכין שחת וחרובין לפני הבהמה, בין דקה בין גסה, משום דבלא חיתוך נמי חזי לאכילה).

[142] **משנה שם** קנה, ב (אין אובסין את הגמל (מאכילין אותו הרבה על כרחו ותוחבין לו בגרונו, רש"י)). ובגמרא שם (מאי אין אובסין, אמר רב יהודה אין עושין לה אבוס בתוך מעיה), טור ושו"ע ס"ט (אין אובסין את הגמל, דהיינו שמאכילה בידו כל כך עד שמרחיבין בני מעיה כאבוס).

[143] **לבוש** ס"ט (שכל זה טירחא יתירה הוא בשבת).

[144] משנה שם (ולא דורסין (שדורס לה בתוך גרונה את השעורין, ומיהו לא הוי כל כך כמו אובסין, רש"י)). **רב יהודה שם** (המראה למקום שאינה יכולה להחזיר). טור ושו"ע שם (ולא דורסין, דהיינו שדורס לו מאכל בגרונו למקום שאינו יכול להחזירו).

[145] משנה שם (אבל מלעיטין), ובגמרא שם (אמר רב יהודה ... הלעטה למקום שיכולה להחזיר). טור ושו"ע שם (אבל מלעיטין ... למקום שהיא יכולה להחזיר).

[146] משנה שם (ואין מאמירין את העגלים, אבל מלעיטין). טור ושו"ע שם (אין מאמירים את העגלים, אבל מלעיטין).

[147] **דרכי משה** אות ג (כשרוצים לפטמם תוחבים להם המאכל בגרונם).

[148] **שם במשנה** (ומהלקטין לתרנגולין). ובגמרא שם (מהלקטין, דספי ליה בידים), ופירש"י (ולמקום שיכולה להחזיר). רמ"א ס"ט (ודין תרנגולים ואווזים כדין עגלים).

[149] רמב"ם שם הל"ו (בהמתו וחייתו ויוני הבית ואווזין ותרנגולין). שו"ע סי"א (נותנין לפני אווזין ותרנגולים ויוני בייתות).

[150] **שם במשנה** (ואין נותנין מים לפני דבורים ולפני יונים שבשובך (שיוצאין ואוכלין בשדה, רש"י), אבל נותנין לפני אווזין ותרנגולין ולפני יוני הרדיסיות). ברייתא **וגמרא** שם (מהלקטין לתרנגולין ואין צריך לומר שמלקיטין, ואין מלקיטין ליוני שובך וליוני עלייה ואין צריך לומר שאין מהלקטין ... מהלקטין דספי ליה בידים מלקיטין דשדי ליה קמייהו, ודקא קשיא לך יוני שובך ויוני עלייה למישדא קמייהו נמי לא, הני מזונותן עליך והני אין מזונותן עליך). רמב"ם שם (במה דברים אמורים במי שמזונותיו עליו, כגון בהמתו וחייתו ויוני הבית ואווזין ותרנגולין, אבל מי שאין מזונותיו עליו, כגון חזיר ויוני שובך ודבורים, לא יתן לפניהם לא מזון ולא מים). שו"ע סי"א (אין נותנין מים ולא מזונות לפני דבורים, ולא לפני יוני שובך ויוני עליה ... אבל נותנין לפני אווזין ותרנגולים ויוני בייתות ... שמזונותיו עליך).

[151] **ברייתא שם** (נותנין מזונות לפני כלב, ואין נותנין מזונות לפני חזיר, ומה הפרש בין זה לזה, זה מזונותיו עליך וזה אין מזונותיו עליך). טור ושו"ע שם (אין נותנין מים ולא מזונות ... לפני חזיר, אבל נותנין לפני ... כלב, שמזונותיו עליך).

[152] **מ"א** סק"ז (משמע בגמרא אפילו כלב שאינו מגדלו בביתו מותר, דמצוה ליתן לו מזונות).

[153] **רב המנונא שם** (שמע מינה אורח ארעא למשדא אומצא לכלבא).

שמזונותיו מועטים ומשהה אכילתו במעיו ג׳ ימים[154].

אבל אין נותנין מזונות לפני חזיר, מפני שאין מזונותיו עליך, שהרי אמרו ארור האיש מישראל שמגדל חזירים[155]:

ח יש נוהגים לתת חטים לפני העופות בשבת שירה, ואינו נכון, שהרי אין מזונותיהם עליך[156]:

ט מותר להאכיל תולעת המשי, לפי שמזונותיו עליך, שאין לו מה שיאכל כי אם מה שיאכילו האדם[157]:

אכילת בהמה מהמחובר ומהמוקצה

י אע״פ שאדם מצווה על שביתת בהמתו[158], מותר להניחה שתאכל מהמחובר בשבת, שנאמר[159] למען ינוח שורך וגו׳, וזו היא נייחה שלה[160]. ומותר אפילו להעמידה בידיו על גבי עשבים מחוברים[161], ואין חוששים שמא יתלוש מהם בידיו להאכילה, לפי שהוא איסור חמור בעיני הבריות[162].

אבל לא יעמידנה על גבי דבר האסור בטלטול מדברי סופרים, מפני שאיסורו קל בעיני הבריות וחוששים שמא יטול ממנו בידיו להאכילה[163]. ולא אסרו אלא להעמידה על גבה ממש, אבל מותר לעמוד בפניה בענין שלא תוכל להטות אלא דרך שם ותאכל מעצמה[164],

---

[154] גמרא שם (דרש רבי יונה אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב (יודע) צדיק דין דלים, יודע הקב״ה בכלב שמזונותיו מועטין, לפיכך שוהה אכילתו במעיו ג׳ ימים, כדתנן כמה תשהה אכילתו במעיו ויהא טמא, בכלב ג׳ ימים מעת לעת, ובעופות ובדגים כדי שתפול לאור ותשרף).

וכן הוא לקמן הלכות עוברי דרכים וצער בעלי חיים סוף ס״ג (נכון להשליך חתיכה קטנה לפני כלב, להדמות בדרכי הקב״ה, שמרחם עליו ומשהה אכילתו במעיו ג׳ ימים מעת לעת, הואיל ומזונותיו מועטים).

[155] ברייתא שם (חזיר אין מזונותן עליך), ופרש״י (דארור יהודי שיגדל חזירים), וכדתניא סוף סוטה (ארור אדם שיגדל חזירים). מ״א סק״ו (דארור האיש שמגדל חזירים).

[156] **מ״א** סק״ז (יש נוהגין לתת חטין בשבת שירה לפני העופות, ואינו נכון, שהרי אין מזונתן עליך).

וראה היכל מנחם ח״ב ע׳ לו. תורת מנחם התוועדויות תשמ״ט ח״ב ע׳ 270 הערה 118.

[157] תשובות הגאונים שערי תשובה סי׳ רל (מותר להאכיל את התולעת בשבת, שמזונותן עליך ואין יכולה לשוט). **הרב צמח דוראן בתשובה** ביכין ובועז ח״ב סי׳ יח (בענין לתת התותים לפני התולעים בשבת והם אוכלים ... נראה שאין בדבר איסור ... והעולה מכל זה שתולעים אלו שאורגים המשי, נראה ודאי כיון שמזונותם עלינו ... אין להם מזונות אלא מה שנותן להם האדם ... ולפיכך מותר לתת לפניהם עלי התותים ... שמעון בן הרב ר׳ שלמה בן הרב הגדול ר׳ שמעון זלה״ה), **ובשם בעה״ע**. הובאו בב״י. שו״ע סי״ב (מותר להאכיל תולעת המשי) וט״ז סק״ו (לפי שמזונותיו עליך, שאין לו מה שיאכל כי אם מה שנותן לו האדם).

[158] כדלעיל סי׳ רמו ס״ז (אדם מצווה על שביתת בהמתו, שנאמר למען ינוח שורך וחמורך).

[159] משפטים כג, יב.

[160] תוס׳ קכב, א ד״ה מעמיד (כדדרשינן במכילתין למען ינוח שורך וחמורך וגו׳, יכול לא יניחנו תולש לא יניחנו עוקר, תלמוד לומר למען ינוח, ואין זה נוח אלא צער, ר״ת), **מהמכילתא** דרבי ישמעאל פ׳ משפטים.

[161] **רב הונא** אמר רבי חנינא **שם** (מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים (מחוברים, רש״י) בשבת) טור ושו״ע סי״ג (מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים מחוברים, ולא חיישינן שמא יתלוש מהם).

[162] רש״י עירובין עט, א ד״ה והא (ולא חיישינן דלמא עקר בידים ומאכיל לה, דהא חמיר עליה איסור שבת).

[163] רב הונא אמר רבי חנינא שם (אבל לא על גבי מוקצה בשבת). ופרש״י עירובין שם (אבל איסור מוקצה קיל ליה, וחיישינן דלמא שקיל בידים וספי לה). טור ושו״ע שם (אבל לא על גבי מוקצה, מפני שאיסורו קל וחיישינן שמא יתן לה ממנו בידים).

[164] **גמרא שם** (דקאים לה באפה (שלא תפנה למקום אחר, רש״י) ואזלא היא ואכלה). טור ושו״ע שם (ודוקא להעמידה על גביו ממש, אבל לעמוד בפניה בענין שלא תוכל להטות אלא דרך שם, מותר).

וכן הוא לקמן סי׳ שכה סי״ז (דהיינו שעומד בפניה שלא תוכל לנטות אלא דרך שם, כמו שנתבאר בסי׳ שכ״ד בכל דבר האסור בטלטול).

שכיון שאינו עומד סמוך לעשבים אין לחוש[165]:

נטילת אוכל מבהמה ליתנו למין אחר

יא נוטלין מאכל מלפני חמור ונותנין לפני שור[166], מפני שראוי הוא לו, שהחמור אינו מטיל רירין ואין מה שלפניו נמאס, וראוי הוא (לחתכו) לתת[ו] לפני השור. אבל אין נוטלין מלפני שור ליתן לפני חמור מפני שנמאס ברירי השור, ואינו ראוי עוד לחמור[167], אלא על ידי הדחק[168], וקרוב לודאי שלא יאכלנו, ונמצא טורח בחנם בשבת[169]. ויש מחמירים[170] גם כן בשאר מיני בהמה, שלא יטול מלפני אחת וליתן לפני אחרת שאינה מינה. ואין למחות ביד הנוהגין היתר[171]:

השוואת גומות בגריפת האבוס

יב שור שמפטמין אותו וגורפים האבוס שלפניו לתת לתוכו התבן והשעורים שלא יתערב בהם עפרורית ויקוץ במאכלו, אסור לגרפו בשבת[172], אפילו הוא אבוס של כלי, גזרה משום אבוס שבקרקע[173], ושבקרקע יש לחוש שמא כשיגרפו ויראה בו גומות ישוה אותן הגומות במתכוין, כדי שלא יפלו השעורים לתוכן[174].

ואסור גם כן לסלק התבן מלפניו כשהוא רב כדי שלא ידרסנו ברעי, מפני שיש בו תבן

---

[165] **רש"י** שם ד"ה ואזלא (אבל הוא אינו עומד על העשבים קרוב להם דניחוש לשמא יטול ויאכיל). **ר"ן** מו, ב (דוקא למיקם באפה שלא תפנה למקום אחר, והוא אינו עומד סמוך לעשבים, הוא דשרי, אבל להעמידה ממש על גבי עשבים אסור, שמא יטול ויאכיל).

וראה לקמן סי' תקז קו"א סק"ד (ולכך מותר להעמיד בהמתו על גבי עשבים הללו, כיון שאינו עושה מעשה בידים בגוף העשבים, ובפרט למאי דמוקי לה בגמרא שם דקאי באפה כו').

[166] **משנה ובריתא קמ**, ב (נוטלין מלפני בהמה זו ונותנין לפני בהמה זו בשבת. תנא חדא נוטלין מלפני בהמה שפיה יפה ונותנין לפני בהמה שפיה רע).

[167] **אביי שם** (מקמי חמרא לקמי תורא, שקלינן (שאינו מטיל רירין, ואין מה שלפניו נמאס, וראוי לתתו לפני שור, רש"י). מקמי תורא (דאית לה רירי, ואימאיס, רש"י) לקמי חמרא, לא שקלינן). טור ושו"ע סי"ד (נוטלים מאכל מלפני חמור ונותנים לפני שור, אבל אין נוטלים מלפני שור ליתן לפני חמור, מפני שנמאס ברירי השור ואינו ראוי עוד לחמור).

[168] ב"ח ד"ה ומ"ש ואינו (ומה שכתב ואינו ראוי עוד לחמור, פירוש אינו ראוי לו אלא על ידי הדחק, דאם אינו ראוי כלל, לאיזו צורך נותנו לפניו). ט"ז סק"ז (ופירוש, כי אם על ידי הדחק, דאי לא ראוי כלל, לאיזו צורך יתן לו).

[169] **לבוש** סי"ד (ואינו ראוי עוד לחמור, שאינו אוכל אותו, והוה ליה טירחת חנם).

וכן הוא ברש"י במשנה שם ד"ה ונוטלין (לא אמרינן טלטול דלא חזי הוא, אלא ודאי חזי הוא, דאין בהמה קצה במאכל הניטל מלפני חבירתה), משא"כ משור לחמור "טלטול דלא חזי הוא".

[170] **ספר התרומה** בסימנים סי' רנד (ואסור ליקח תבן או מספא לפני בהמה זו ולתת לפני בהמה אחרת שאינה מינה). מרדכי שם רמז תכט (דאסור ליקח תבן ומספוא מלפני בהמה זו וליתן לפני בהמה אחרת שאינה מינה, לפי שאותה בהמה אחרת לא תאכל ממנה מפני הריר). רמ"א סי"ד (ויש מחמירין גם כן בשאר מיני בהמות ליקח מלפני אחת וליתן לפני אחרת שאינה מינה).

[171] **ב"ח** שם (ואין למחות ביד מי שנוהג היתר בדבר, נראה לי). **מ"א** סק"ח (ואין למחות ביד הנוהגין היתר (ב"ח)).

[172] כחכמים **שם במשנה** קמ, ב (גורפין מלפני הפטם (שור שמפטמין אותו גורפין אבוס שלפניו בשבת לתת לתוכו התבן והשעורין ולא יתערב בהן עפרורית ויקוץ במאכלו, רש"י), דברי רבי דוסא. וחכמים אוסרין). טור ושו"ע סט"ו (אסור לגרוף האבוס לפני שור של פטם)

[173] **רב חסדא** (מחלוקת באיבוס של כלי, אבל באיבוס של קרקע, דברי הכל אסור), ופרש"י (וגזרו רבנן גזרה אטו של קרקע). טור ושו"ע שם (אפילו אבוס של כלי, גזירה אטו של קרקע).

[174] גמרא שם (איבוס של קרקע ... קא משוי גומות), ופירש"י (משום דפעמים שהאבוס של קרקע, וקא מכוין לאשוויי גומות שלא יפלו השעורים לתוכו). ועיין תוס' דף קמא, א ד"ה ודלמא (גזרינן הכא ... ישכח שבת ויתכוין לאשוויי גומות). טור ושו"ע שם (דאתי לאשווי גומות).

וכן הוא לעיל סי' שב סי"ד (שמא ישוה גומות שבקרקע בכוונה), ושם נסמן.

שנמאס במדרס רגליו[175], ואינו ראוי לו עוד[176] והוא אסור בטלטול:

שכה נכרי שעשה מלאכה בעד ישראל

ובו כ"ב סעיפים

נתינת מזון וחפצים לנכרי בשבת

א מותר[177] לזמן נכרי[178] לביתו לאכול עמו בשבת, אע"פ שאסור ביום טוב משום גזרה שמא ירבה לבשל בשבילו, כמו שיתבאר בסי' תקי"ב[179], אבל בשבת אין לחוש לזה[180].

ומותר אפילו ליתן מזונות לפני נכרי בלבדו[181]. ואע"פ שאין מזונותיו עליך[182], מכל מקום כיון שמפרנסים עניי נכרים מפני דרכי שלום[183] חשוב כמזונותיו עליך[184]:

ב ומותר ליתן לפניו מזונות בחצר[185] אע"פ שיודע שיוציאן לחוץ[186]. והוא שיהיה לו רשות

---

[175] כחכמים במשנה שם (ומסלקין (תבן שלפניו, רש"י), לצדדין מפני הרעי (כשהוא רב כדי שלא ידרסנו ברעי, רש"י), דברי רבי דוסא. וחכמים אוסרין), ופירש **רש"י** (ומסלקין תבן שלפניו לצדדין, כשהוא רב, כדי שלא ידרסנו ברעי). ברייתא קמ, ב (וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה לא יסלקנו לצדדין). טור ושו"ע שם (ואסור גם כן לסלק התבן מלפניו לצדדין).

[176] רש"י שם ד"ה או אסיפא (ומשום דלא חזי, שיש בו שנמאס במדרס רגליו). מ"א ס"ק ט (מפני שיש שנמאס ואינו ראוי לאכילה, רש"י).

[177] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:
(א) נתינת מזון וחפצים לנכרי בשבת (ס"א-ה).
(ב) פת שאפה הנכרי בשבת (ס"ו-ז).
(ג) פירות שתלש, סחט, צד או אפה הנכרי בשבת (ס"ח-י).
(ג) מאכלים שהביא הנכרי מחוץ לתחום (סי"א-טו).
(ד) מאכלים שהוציא הנכרי מרשות לרשות (סט"ז).
(ה) גזרת שמא ירבה בשבילו (סי"ז-כ).
(ו) נכרי שעשה ארון או קבר בשבת (סכ"א).
(ז) נכרי שהביא בשבת חלילין להספיד (סכ"ב).

[178] **רבי יהושע בן לוי ביצה** כא, ב (מזמנין את הנכרי בשבת, ואין מזמנין את הנכרי ביום טוב, גזרה שמא ירבה בשבילו). טור ושו"ע ס"א (מותר לזמן גוי בשבת).

[179] סעיף א (אסור לזמן נכרי שיבא אצלו לאכול בביתו, גזרה שמא ירבה לבשל עוד קדרה אחרת בשביל הנכרי).

[180] לבוש ס"א (אבל בשבת אין טעם לאסור, דבשבת פשיטא שלא יבשל בשבילו).

[181] **ברייתא שבת יט**, רע"א (נותנין מזונות לפני הנכרי). טור ושו"ע שם (ומותר ליתן מזונות לפניו ... לאכלן).

[182] גמרא שם (מהו דתימא האי רמי עליה והאי לא רמי עליה, קמ"ל). והיינו אף שנתבאר לעיל סי' שכד ס"ז (אין נותנין מים ולא מזונות לדבורים ולא ליוני שובך ויוני עלייה, ואפילו להשליך לפניהם אסור, מפני שאין מזונתן עליך), וגם הנכרי "לא רמיא עליה", ואם כן הי' לנו לאסור ליתן לפניו מזונות בשבת.

[183] גיטין סא, א (תנו רבנן מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל). ש"ך יו"ד סי' קנא סקי"ט (משמע אפילו בלא עניי ישראל), וסי' רנא סק"ב (אפילו עניי עובדי כוכבים לחוד מפרנסים מפני דרכי שלום).

[184] **תוס'** יט, א ד"ה נותנין (כיון דמפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל משום דרכי שלום, חשיב קצת מזונותיו עליך לענין איסור טורח שבות דרבנן). מ"מ פ"ו הכ"א (שאנו חושבים אותו כמזונותיו עלינו, מפני דרכי שלום). מ"א סק"א (דחשיב מזונותיו עליך ... דמפרנסין אותן מפני דרכי שלום).
וראה תהלה לדוד סקי"ב, ובח"ג סי' מה סק"ט-י.

[185] ברייתא יט, א (נותנין מזונות לפני הנכרי בחצר, נטלו ויצא אין נזקקין לו). טור ושו"ע ס"א (ומותר ליתן מזונות לפניו בחצר, לאכלן, ואם נטלו ויצא, אין נזקקין לו).

[186] **כן משמע במ"מ פ"ו** הכ"א (שבמפרש להוציא אסור, וכן אמרו בירושלמי אין נותנין מזוזות לנכרי על מנת לצאת, וכן פירשו ז"ל). והוא האמור בירושלמי פ"א ה"ח (אין נותנין לעכו"ם על מנת לצאת. נטל ויצא אין את זקוק לו). הרי שמה שאסרו בירושלמי הוא דוקא כשמפרש על מנת להוציא, משא"כ בסתם מותר, "אע"פ שיודע שיוציאן לחוץ".
ועיין ב"י ד"ה ומ"ש ומותר (וכן כתבו הגהות, דכן מוכח לישנא דברייתא). ובהגהות מיימוניות שם אות ח (דוקא לאוכלן, אבל לא על מנת להוליך, דהכי תניא בירשלמי אין נותנין מזונות לנכרי על מנת לצאת וכו').

לאכלן שם אם ירצה[187].

ומכל מקום לא יתן הוא לידו ממש, כדי שלא יעשה הוא העקירה מרשות היחיד, אלא הנכרי יטול מידו, שאז הנכרי הוא העושה העקירה, ואין צריך לומר שמותר אם מניח על גבי קרקע או על גבי שלחן והנכרי נוטל משם[188].

אבל אם אין הרשות בידו לאכלן שם, או שהם מזונות מרובים שאי אפשר לו לאכלן שם, וניכר הדבר שיוציאן לחוץ[189], וכן אם הנכרי עומד בחוץ ופשט ידו לפנים, שידוע וניכר הוא שיוציא, אסור ליתן לפניו, מפני שנראה כנותן לו על מנת להוציא[190]. ואף שמוציא להנאתו ולא בשביל ישראל, מכל מקום כיון שדבר זה שהוא מוציא נותנו לו הישראל

מ"א סי' תמד סק"ז (פירוש שנתנן לו סתמא, ולא יאמר לו להוציאם לרשות הרבים). פר"ח שם ס"ד (כיון דהוי דבר מועט, ואינו אומר לו בפירוש שיוציאנו, אע"פ שהדבר ידוע שמוציאו, שפיר דמי. והכי משמע מדברי ההגהות).

וכן הוא לקמן שם ס"ט (שלא יאמר לו להוציאן מביתו למקום שאסור לטלטל בו בשבת מן התורה. ואף על פי שהוא יודע שהנכרי יוציאנו, ועל מנת כן הוא נותן, מכל מקום כיון שאינו אומר לו בפירוש שיוציאנו, הרי הנכרי עושה כן מדעת עצמו, ואינו שלוחו של ישראל), ובקו"א שם סק"א (כן כתבו המ"א ופרי חדש). ושם נסמן (הערות נב-ד).

ומכל שכן כשעושה מעצמו אין צריך למחות בו, כדלעיל סי' שז סל"ה (ואפילו אם הנכרי עושה המלאכה לצרכו בכלים וחפצים של הישראל, אינו צריך למחות בו כשרואהו. במה דברים אמורים כשהנכרי עושה כן מעצמו, אבל אסור לישראל לומר לו טול כלים אלו או חפץ זה ועשה בו מלאכתך בשבת). ונתבאר לעיל סי' רנב בקונטרס אחרון ס"ק ה (דאף כשהנכרי עושה בשל ישראל ... לא אסרו אלא האמירה, אבל לא למחות כשרואהו. וכן דעת כל האחרונים בסי' רמ"ג גבי קבלנות דמרחץ ... דכשעבד אדעתא דנפשיה שרי, אם לא משום שהישראל מרויח, או משום מראית העין דמחובר עיי"ש היטב, ולא חששו כלל לעצי הישראל, דודאי השכיר שנה מסיק בעצי בעל הבית).

[187] **תוס'** שם ד"ה נותנין (דרגיל לאוכלו מיד. ודוקא מזונות, אבל שאר חפצים אסורים). אור זרוע ח"ב סי' נג (פירש ריב"א ... דהא עבידי לאוכלו מיד, ויכול לאכלו בחצר. ודווקא מזונות, אבל חפצים אחרים העשויים להוליכן למקום אחר, אי נמי מזונות מרובין שאין יכול לאוכלן מיד וצריך להוליכו מיד עמו, אסור ליתן לו ... דהשתא ודאי מחזי כמוליך בשליחותו של ישראל בשבת עכ"ל). שלטי הגבורים במרדכי פ"א ע, א אות א (והא דנותנין היינו דוקא כשהרשות בידו לאכלו בחצר, ובהכי שרי אע"ג דנטלו והלך לו). ב"ח ד"ה ומותר (פירוש נותנין לו בסתם, דרגיל לאכלן מיד, ואם נטלן ויצא אין נזקקין לו. ומשום הכי תני מזונות, לאורויי דבחפצים שדרכן להוציאן אסור. וממילא משמע דאף במזונות במפרש להוציאן אסור, דלא התירו אלא בסתם). **מ"א** סק"ג (אבל אם אין הרשות בידו לאוכלו בחצר, או שהוא הרבה שאי אפשר לאוכלם שם, אסור ליתן לפניו (שלטי גבורים במרדכי פ"ק)).

והיינו שאף שלא נותן לו על מנת להוציא, מכל מקום כיון שאין הרשות בידו לאכלן שם "ניכר הדבר שיוציאן לחוץ ... נראה כנותן לו על מנת להוציא".

וכן הוא לקמן סי' תמד סוף ס"ט (אבל אסור ליתן לו בפעם אחת יותר ממזון סעודה אחת, דכיון שאינו יכול לאכול כולו עכשיו בבית הישראל, הרי ניכר הדבר שנותן לו על מנת להוציאו, והרי כאלו אמר לו בפירוש להוציאו).

[188] מרדכי רמז רנב בשם התוס' (ותוס' כתבו דאסור ליתן ליד נכרי, דהוי ליה עקירה). שלטי הגיבורים שם בשם התוס' (בתוס' כתבו דנותנין מזונות לפני הנכרי, אבל לא ישים בידו, משום דהוי עקירה). **מ"א** סק"ב (אבל לא בידו דהוי עקירה (שלטי גבורים תוספות)), וסק"ו (ומכל מקום אסור ליתן בידו ממש), וסי' שז ס"ק כ (וז"ל רמ"מ סי' קי"ו ... כששולח עכו"ם להביא שכר חוץ לעירוב, לא יתננה בידו ולא יקחנה מידו (ועמ"ש רסי' שכ"ה)). והוא בשו"ת מהר"ם מינץ סי' קטז (לא יתן הכלי ליד הגוי, אלא יעמיד הכלי לפני הגוי על השולחן או על הקרקע והגוי יקח הכלי מן השולחן והקרקע ועביד עקירה, וכן בחזרתו לא יקח היודי הכלי עם השכר מיד הגוי, אלא יניח הגוי להעמיד הכלי על השולחן ויעשה הגוי גם כן הנחה, ואז לא יעבור היודי על איסור שבות דאית ביה מעשה).

וכן הוא לעיל סי' שז סכ"ז (נהגו שלא לקבל האגרת מיד הנכרי המביאה בשבת, אלא אומרים לו שיניחנה על גבי קרקע או על גבי השלחן, כי חוששין שמא טרם שיעמוד הנכרי לפוש יטול הישראל האגרת מידו, ונמצא שהישראל עשה הנחה, ואסור מדברי סופרים, אף בזמן הזה שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים). לקמן סט"ז (וצריכים הם להזהר שלא ליתן הכלי ליד הנכרי, וגם שלא ליקח מידו).

וראה גם לקמן (הערה 216).

[189] כנסמן לעיל (הערה 187).

[190] **תוס'** ג, א ד"ה בבא (דווקא כשהנכרי בחצר, אבל אם עומד בחוץ ופושט ידו לפנים, משמע דאסור ליתן להדיא על מנת להוציא). **רא"ש** פ"א סי' א (דוקא כשהנכרי בחצר, אבל אם היה עומד בחוץ ופשט ידו לפנים, אסור, דנראה כנותן לו על מנת להוציא). **ר"ן** שם (א, א) ד"ה ומקשו הכא היאך (דדוקא כשהנכרי בחצר, אבל אם עומד בחוץ ופשט ידו בפנים, משמע דאסור, דנראה כנותן לו על מנת להוציא). טור ושו"ע שם (ודווקא שהגוי בחצר, אבל אם עומד בחוץ ופשט ידו לפנים, שידוע הוא שיוציאנו ... אסור).

משלו אסור[191], מטעם שנתבאר בסי׳ ש״ז[192]:

[191] ב״מ צ, א (חסום פרתי ודוש בה), לפירוש ר״י בתוס׳ שם (חסום פרתי ודוש בה ... לומר לנכרי בשבת הילך בשר ובשל לצרכך ... אמר ר״י ... אותו דבר שאומר לנכרי לעשות הוא אינו יכול לעשות, כמו לבשל או לחסום). רא״ש ב״מ פ״ז סי׳ ו (חסום פרתי ודוש בה תבואתך ... אסור לעשות מה שהנכרי עושה במאמרו. וכן נמי אסור בשבת לומר לנכרי ... הילך בשר זה ובשל אותו לצורכך בשבת). שו״ע סי׳ שז סכ״א (אסור לומר לגוי בשבת הילך בשר זה ובשל אותו לצרכך).

[192] סל״ה (אסור לישראל לומר לו טול כלים אלו או חפץ זה ועשה בו מלאכתך בשבת. ואפילו אם הוא מקנה לו לגמרי את החפץ הזה שהמלאכה נעשית בו ... כיון שאומר לו לעשות מלאכה בשלו, הרי זה נראה כשלוחו, אף שהוא מתכוין במלאכתו להנאת עצמו).

וכן הוא לקמן סי׳ תנ ס״כ (לא יאמר אדם בפסח לגוי ... הילך דינר זה וקנה לך חמץ ... הרי זה נראה כשלוחו מטעם שנתבאר בסי׳ שז). הל׳ שאלה ושכירות וחסימה סכ״ט (אסור לומר לנכרי חסום פרתי ודוש בה דישה שלך ... וכמו שבשבת אסור לומר לנכרי הילך בשר זה ובשלהו היום לעצמך).

*

טעם נוסף לאיסור זה נתבאר לקמן ס״ג (מפני מראית העין, שהרואה שישראל נותן לו סבור שהוא חפץ של ישראל ... ויחשדוהו שנתנו לו כדי להוציאו בשבילו).

וכן הוא סי׳ שז סי״א (מי ששכר לו נכרי בקבלנות להוליך סחורתו למקום פלוני ובא הנכרי ולקח הסחורה מבית ישראל בשבת ... מפני מראית העין כמ״ש בסי׳ רמ״ו). והיינו כמבואר לעיל סי׳ רמו ס״ד (מפני מראית העין, שהרואה את הנכרי יוצא מבית הישראל וחפץ ישראל בידו, יחשוד את הישראל שהוא שולח חפציו בשבת על ידי נכרי זה, שלא יעלה על דעתו שהשאיל לו והוא מוציאו לצורך עצמו).

ומקורו בס׳ התרומה סי׳ רכא (וטעמא שהרואה סבור שהישראל צוה לעכו״ם להוליכו חוץ לבית ברשות הרבים, שהרי בשבת עצמה מוציאו מבית ישראל, ולא ידעו שהעכו״ם נושאו לצורך עצמו). סמ״ג ל״ת סה יט, ב (וטעמא שהרואה סבור שישראל צוה לגוי להוליכו לבית ברשות הרבים, שהרי בשבת עצמו מוציאו מבית ישראל, ולא ידעו שהגוי נושאו לצורך עצמו). רא״ש פ״א ס״א (שאסור הוא משום מראית העין, כי הרואה סבור שנותן לו על מנת להוציא). שו״ע סי׳ רמו ס״ב (מפני שהרואה סבור שישראל צוהו להוציאו).

הטעם שזקוקים לטעם השני, ולא סגי בטעם הראשון, הוא כדי לאסור אף בחפץ של נכרי שעומד בחוץ ופשט ידו לפנים ונותן לידו ממש, כדלקמן בסמוך (במה דברים אמורים בחפצים של ישראל, אבל חפצים של נכרי מותר ליתנם לו ... ואפילו לומר בפירוש עשה מלאכתך בחפצים שלך מותר, כמו שנתבאר שם. ומכל מקום אם הנכרי עומד בחוץ ופשט ידו לפנים, אסור ליתן לפניו אפילו חפצים שלו, מפני מראית העין).

אמנם מוסיף לקמן סוף ס״ג (כשנותן לפניו בחצר ... אם האמת הוא שהוא חפץ של ישראל אסור, שמא יודע האמת להרואים, ויחשדוהו שנתנו לו כדי להוציאו בשבילו). והיינו שגם כשנותן לו חפץ של ישראל בחצרו, יש לאסור מטעם מראית העין, ולא מעיקר הדין, שנראה כשלוחו (ראה לקמן שם הערה 201).

וכן נתבאר טעם זה לעיל סי׳ רמו ס״ד (אסור להשאיל שום חפץ לנכרי בשבת, ואפילו בערב שבת, אם הוא סמוך לחשיכה כל כך עד שאין שהות לנכרי להוציא החפץ מפתח ביתו של הישראל לרשות הרבים מבעוד יום, אסור להשאילו מפני מראית העין).

והטעם שאנו זקוקים לטעם של מראית העין, גם כשנותן לו חפץ של ישראל בחצרו; כי לעיל שם מיירי שנתן לו את החפץ לפני כניסת השבת, שאפשר אין לאסור בזה מעיקר הדין, כדלעיל סי׳ רמה בקונטרס אחרון סוף ס״ק ד (אפשר דאין איסור אלא בשבת עצמו, אבל קודם השבת אין איסור). ומכל מקום נאסר משום מראית העין.

וגם כדי לאסור כשהנכרי לוקח בעצמו מבית הישראל, שאין לאסור בזה מעיקר הדין, כדלעיל סי׳ שז סל״ה (ואפילו אם הנכרי עושה המלאכה לצרכו בכלים וחפצים של הישראל, אינו צריך למחות בו כשרואהו). ומכל מקום נאסר משום מראית העין, כדלעיל סי׳ שז סי״א (מי ששכר לו נכרי בקבלנות להוליך סחורתו למקום פלוני, ובא הנכרי ולקח הסחורה מבית ישראל בשבת ... מפני מראית העין כמ״ש בסי׳ רמ״ו).

וראה דברי נחמי׳ או״ח סו, ד. דובר שלום ע׳ קכ.

*

עוד טעם שלישי לאיסור נתבאר לעיל סי׳ רמו ס״ד (ויש חולקין על כל זה ואומרים, שאפילו בעיר המעורבת, ואפילו הנכרי דר גם כן במקום המעורב, אסור להשאילו בשבת, או אפילו בערב שבת כל שאינו יוצא מפתח ביתו מבעוד יום. לפי שהרואה אותו יוצא מבית ישראל בשבת וחפץ ישראל בידו, יאמר שמכר לו חפץ זה בשבת ... ולענין הלכה יש להקל בשאלה בעת הצורך כסברא הראשונה. אבל אם מכר לו אפילו בערב שבת ... צריך שיצא מפתח ביתו מבעוד יום אפילו היא עיר המעורבת).

ומקורו ברמב״ם פ״ו הי״ט (ולא ישאילנו ... אלא בכדי שיצא באותו חפץ מפתח ביתו קודם השבת ... כשיצא הנכרי מביתו בשבת וחפץ ישראל בידו יראה כמי שהלוהו לנכרי או משכנו או פסק עמו או מכר לו בשבת).

וכן הובאה דעה זו לעיל סי׳ רנב ס״ג (מותר למכור לנכרי ולהטעינו המקח סמוך לחשיכה, ובלבד שיצא מפתח ביתו עם המקח מבעוד יום, אפילו היא עיר המעורבת, כמו שנתבאר בסי׳ רמ״ו).

והטעם שזקוקים לטעם השלישי, ולא סגי בטעם השני, הוא כדי לאסור, לדעה זו, אף בעיר המעורבת.

ג ואפילו כשעומד בפנים, לא התירו ליתן לפניו אלא מזונות שיתכן לאכלם בחצר, אבל לא שאר חפצים שדרך להוציאן, מפני שנראה כנותן לו על מנת להוציא[193].

במה דברים אמורים בחפצים של ישראל, אבל חפצים של נכרי מותר ליתנם לו[194], שאף שנראה כנותן לו על מנת להוציא[195] אין בכך כלום, כיון שאינו מוציא בשביל הישראל אלא בשביל עצמו, והחפץ אינו של ישראל[196]. ואפילו לומר בפירוש עשה מלאכתך בחפצים שלך מותר, כמו שנתבאר שם[197].

ומכל מקום[198] אם הנכרי עומד בחוץ ופשט ידו לפנים, אסור ליתן לפניו אפילו חפצים שלו מפני מראית העין, שהרואה שישראל נותן לו סבור שהוא חפץ של ישראל[199]. משא"כ כשנותן לפניו בחצר שאין שם רואים, והרואה אותו יוצא מרשות ישראל וחפץ בידו הוא סבור שמוציא חפץ שלו ולא של הישראל[200].

(ומכל מקום אם האמת הוא שהוא חפץ של ישראל אסור[201], שמא יודע האמת להרואים,

---

וכיון שכאן לא מיירי בחפץ שמכר לו, לכן לא נזכר כאן טעם זה השלישי.

ומכל מקום אם נותן לו בחצר חפץ של הנכרי, מותר לכל שלושת הטעמים האלו, כדלקמן ס"ג (במה דברים אמורים בחפצים של ישראל, אבל חפצים של נכרי מותר ליתנם לו). ולעיל סי' רמו ס"ו (וכל זה בחפצים של ישראל, אבל חפצים של נכרי שהיו מופקדים ביד ישראל, ובא ליטלו בשבת, יכול ליתנו, ואע"פ שיוציאנו לרשות הרבים, כמ"ש בסימן שכ"ה).

[193] תוס' יט, א ד"ה נותנין (ודוקא מזונות אבל שאר חפצים אסורים). ר"ן שם (ז, א) ד"ה תנו (אבל שאר חפצים אסירי). מרדכי שם רמז רנג (פסק ריב"א דהני מילי אוכלין, שיתכן לאוכלן בחצר, אבל דברים אחרים העשויים להוליכם ממקום למקום, אסור הוא ליתן ... דמיחזי כמוליך בשליחותו של ישראל). טור ושו"ע ס"א (ליתן לו שאר חפצים שדרך להוציא, אסור).

[194] **מ"א** סק"ד (אבל כשהוא של עכו"ם ... לכו"ע שרי).

[195] **תוס'** ג, א ד"ה בבא (אם עומד בחוץ ופושט ידו לפנים, משמע דאסור ליתן להדיא על מנת להוציא).

[196] **תוס'** שם (בנכרי והחפץ של נכרי, דאפילו מכניס ומוציא כל היום אין כאן איסור כלל, כיון שאין החפץ של בעל הבית). **ר"ן** א, א ד"ה ומקשו (כגון שהחפץ של נכרי, שאפילו מכניס ומוציא כל היום כולו אין כאן איסור כלל, כיון שאין החפץ של ישראל).

[197] סי' שז סל"ה (מותר לומר לו שיעשה מלאכה לצורך עצמו), וסל"ו (ומותר לומר לנכרי עשה מלאכתך), וסל"ז (שהנכרים במלאכת עצמן הם עוסקים, כי אין התבואה של הישראל), וסל"ח (שעדיין אין שם הישראל נקרא כלל על הגבינות ... מותר לומר לנכרי עשה מלאכתך), ושם נסמן.

[198] אף שאין בזה איסור אמירה לנכרי לעשות מלאכה בשלו, מכל מקום יש בזה חשש מראית העין (כדלעיל הערה 192).

[199] **(תוס') רא"ש** שם (ובאשכנז ראיתי מורין לאיסור אף בחפץ של עו"ג, וכן מסתבר, כיון שאסור הוא משום מראית העין, כי הרואה סבור שנותן לו על מנת להוציא, אין לחלק, כי הרואה אינו מכיר של מי החפץ). מ"א שם (כיון שראה שישראל נתן לו סבור שהוא של ישראל).

וראה גם לקמן סי' שמז ס"ג (מדברי סופרים אסור ליתנו לו, אפילו הוא נכרי, ואפילו בכרמלית, כמו שנתבאר בסי' שכ"ה, מטעם שנתבאר שם).

[200] מ"א שם (אבל אם החפץ של עכו"ם מותר לתת לפניו בחצר, דהרואה שמוציאו סובר שהחפץ הוא של עכו"ם).

[201] כמצויין לעיל (הערות 194-196).

ועיקר טעם האיסור נתבאר לעיל ס"ב (כיון שדבר זה שהוא מוציא נותנו לו הישראל משלו אסור, מטעם שנתבאר בסי' ש"ז), דהיינו דבחפץ של ישראל אסור מעיקר הדין (ולא משום מראית העין).

אמנם נתבאר לעיל (הערה 192), שלפעמים מותר מעיקר הדין, וזקוקים אנו לאסור רק משום מראית העין. ומה יהי' אם כן טעם החילוק בזה, בין אם החפץ של ישראל או של נכרי. על זה מבאר את טעם החילוק בינם "שמא יודע האמת להרואים".

כלל זה נתבאר לעיל סי' רמג סוף ס"ח (כשיחקרו אחריו בעת הקציר יראו שאין לו כלום בפירות השדה, יתברר להם למפרע שלא היה אריס, ויאמרו ששכיר יום היה). סי' רמד בקונטרס אחרון סוף ס"ק ד (דהכא עיקר האיסור, משום שאחר כך כשישקעם בבנין יתפרסם למפרע שהן של ישראל. וכה"ג מצינו חשד למפרע גבי שכירות שדה, כמ"ש הר"ן ומגיד משנה. עיין במ"א סק"ה). סי' רמו ס"ה (שיש לחוש שמא יודע להרואה אותו יוצא מבית ישראל שהישראל מכרו לו או הלוהו או משכנו או נתנו לו לעשות בו מלאכה, כיון שכן הוא האמת, ויחשדהו שעשה כן בשבת. משא"כ בשאלה, כשיודע לו האמת אין כאן חשד כלל, אף אם ידמה לו שהשאילו בשבת, שהרי מותר להשאיל בשבת). סי' רנב בקונטרס אחרון ס"ק ה (ואין חוששין למראית העין אלא כשהאמת הוא, שהוא נתן לו

ויחשדוהו שנתנו לו כדי להוציאו בשבילו. משא"כ בחפץ של נכרי, אם יודע האמת לרואים אין כאן חשד כלל):

ד ואפילו הוא חפץ של נכרי אלא שהוא ממושכן לישראל, דינו כחפץ של ישראל. אפילו פדאו הנכרי (כ"מ בסי' רנ"ב[202] גבי מכירה) מבעוד יום, ואפילו אם ייחד מקום להנכרי מבעוד יום בתוך רשותו להניח שם משכונו עד למחר שיבא ויטלנו משם[203], אסור להניחו ליטלו בשבת משום מראית העין[204].

אלא אם כן שהנכרי הוא אלם שאז יש להקל[205], אפילו לא ייחד לו מקום[206]. וכן במקום שיש בו משום דרכי שלום, כגון נכרי שחלה ושלח אחר מאכל ישראל, מותר לתת לו, או אפילו לשלוח לו על ידי נכרי[207]. והוא הדין לצורך מצוה, כגון להוציא חמץ מביתו בפסח[208] כמו שיתבאר בסי' תמ"ד[209], מפני שהשליחות על ידי נכרי הוא שבות[210], ועכשיו

המלאכה או אמר לו לעשותה, שאז יש לחוש שמא יתברר להם האמת (עיין מג"א סק"ד) שאמר לו, ויחשדוהו ... משא"כ כשהאמת אינו כן, לא חיישינן שיאמרו כלל שהם של ישראל).

[202] ס"ג (מותר למכור לנכרי ולהטעינו המקח סמוך לחשיכה. ובלבד שיצא מפתח ביתו עם המקח מבעוד יום ... ואפילו אם ייחד להנכרי חדר בחצרו שיניח שם מקחו קודם השבת, ואחר כך בשבת בא הנכרי ליטלו משם להוליכו לביתו, לא יניחנו להוליכו עד לאחר השבת). וכן הוא גם כאן "אפילו פדאו הנכרי מבעוד יום, ואפילו אם ייחד מקום להנכרי".

[203] **מרדכי** רמז רנג בשם רבינו יואל (פסק ריב"א ... דמיחזי כמוליך בשליחותו של ישראל. ומדבריו דקדק רבינו יואל דאסור לישראל להחזיר משכונות של נכרי בשבת, אפילו ייחד לו מקום מבעוד יום). רמ"א ס"א (ואפילו בייחד לו מקום מבעוד יום, יש להחמיר).

ובאור זרוע ח"ב סי' נג, הובא במרדכי ביצה רמז תרסו-ז (ושוב מעשה שבא ליטול משכונו מישראל ביום טוב, שכבר הי' פדוי מערב יום טוב ... ושלחתי למורי ה"ר שמחה, וזה אשר השיב לי ... משכנות אנו אוסרין להחזיר, דמיחזי כמשא ומתן).

[204] **ט"ז** סק"ב (ואפילו בייחד לו מקום כו', דיש לחוש למראית עין).

והנה במרדכי שם נתפרש איסור מעיקר הדין "דמיחזי כמוליך בשליחותו של ישראל", וכדלעיל ס"ב (והערה 192).

ובנוסף לזה יש כאן גם איסור בהחזרת המשכון, משום מקח וממכר, כמובא לעיל (בהערה הקודמת) מאור זרוע, וכדלקמן ס"ה (שלא יהא נראה כנושא ונותן), ושם (הערה 218).

ואפשר שמה שהוצרך כאן לטעם של מראית העין הוא באופן המבואר כאן "פדאו הנכרי מבעוד יום, ואפילו ייחד מקום להנכרי מבעוד יום", שאז אין לאסור מעיקר הדין, אלא "משום מראית העין", שהרואה שהישראל מחזיר לו משכון, יהא סבור שלא פדאו מבעוד יום.

וראה תהלה לדוד ס"ק ט. חקרי הלכות ח"ד מב, א.

[205] **אור זרוע** שם (אם לא מפני הדחק לאלם אנו מתירין על ידי ארמאי ... שאם הי' הענין כך שהי' דבר ששייך בו דרכי שלום, כגון שהי' עכו"ם אלם, נראה שמותר לו לשלוח על ידי עכו"ם). הובא בהגהות מיימוניות פ"ו אות ת, ובמרדכי ביצה שם. שו"ע ס"ב (היכא דאיכא משום דרכי שלום, או בגוי אלם, מותר לתת לו או לשלוח לו על ידי גוי).

והיינו שבזה התירו, לא רק החשש של מראית העין, אלא אף לשלחו על ידי נכרי, מהטעם שיבאר בהמשך. ואפילו אם הוא לצורך ישראל, כדלקמן סט"ז (לומר לנכרי להביא שכר או שאר דברים שהם צורך השבת, דרך כרמלית, שצרכי שבת חשובים הם כדבר מצוה, שהתירו בו שבות דשבות).

[206] ט"ז סי' רנב סוף סק"ג (ואם העכו"ם אלם, ודאי יש להתיר אפילו בלא ייחד לו מקום, דבכה"ג לא גזרו).

וכן הוא לעיל שם סוף ס"ג (אלא אם כן שהנכרי אלים והוא מתיירא ממנו, שאז יש להקל אף אם לא ייחד לו מקום למקחו קודם השבת). ונתבאר בקונטרס אחרון שם סק"ג.

[207] אור זרוע שם (וכבר הי' מעשה כשהייתי דר בריגנשבורק, וחלה עכו"ם, ושלח ליהודי ביום טוב לאמר שישלח לו מיינו, ושידע שאם לא ישלח לו שימות, והעכו"ם הי' מוחזק בעיר, והתרתי אני לשלוח לו משום דרכי שלום). הובא במרדכי רמז רנב, ובהגהות מיימוניות שם.

[208] רמ"א ס"ב (והוא הדין לצורך מצוה, כגון להוציא חמץ מביתו בפסח).

[209] סעיף י (וכל זה כשהנכרי מוציאו דרך רשות הרבים שאסור לטלטל בו מן התורה, אבל אם הוא מוציאו דרך כרמלית, שאין איסורו אלא מדברי סופרים, מותר ליתן לו הרבה בבת אחת ולומר לו בפירוש שיוציאנו, שבמקום מצוה התירו לומר לנכרי לעשות בשבת דבר שאין איסורו אלא מדברי סופרים). והיינו שגם לצורך מצוה לא התירו אלא בזמנינו שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים, וכדלקמן בסמוך (ועכשיו שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים".

שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים אלא כרמלית[211] כמ״ש בסי׳ שמ״ה[212], הוא שבות דשבות, והתירוהו לצורך מצוה כמו שנתבאר בסי׳ ש״ז[213]. והוא הדין מפני דרכי שלום. והוא הדין בנכרי אלם[214].

ומכל מקום צריך ליזהר שלא יתן ליד הנכרי ממש, כיון שאפשר בלא זה[215]. ואפילו בחפצים של נכרי צריך ליזהר בזה[216]:

ה מותר להחליף משכון לנכרי בשבת, אם הוא מלבוש, ויוציאנו הנכרי דרך מלבוש, כי אין זה משא ומתן. וגם בישראל מותר בענין זה אם הישראל צריך ללבשו בשבת[217].

ואם הנכרי מביא המעות ונוטל המשכון מותר גם כן, ובלבד שלא יחשוב עמו. וטוב שהנכרי יקח המשכון בעצמו ולא יגע בו הישראל, כדי שלא יהא נראה כנושא ונותן. ואם הביא לו משכון אחר לא יגע גם בו[218]:

---

[210] כדלעיל סי׳ רמג ס״א (מדברי סופרים יש שליחות לנכרי לחומרא).

[211] אור זרוע שם (וכדפירש ריב״א, הלכך י״ד שחל להיות בשבת אסור ... ומיהו יש לומר דהני מילי בימי חכמים שהי׳ להם רשות הרבים דאורייתא אחמור רבנן, אבל השתא דלית לן רשות הרבים דאורייתא, מסתבר דשרי ליתן אפילו ביד עכו״ם, אפילו יודע שהוא רוצה להוליכה מחצר לרשות הרבים דידן ... שאם הי׳ הענין כך שהי׳ דבר ששייך בו דרכי שלום, כגון שהי׳ עכו״ם אלם, נראה שמותר לו לשלוח על ידי עכו״ם, לדידן דלית לן השתא רשות הרבים דאורייתא). הובא במרדכי שם (ונראה דלדידן דלית לן רשות הרבים דאורייתא מותר ליתן להם אפילו ביד ואפילו ידוע שיוליך חוץ). מ״א סק״ו (ועל זה כתב, דאור זרוע כתב, דמותר לתת להם בידים, כלומר ומותר לומר לו שיוציאם, משום דהאידנא לית לן רשות הרבים).

וכן נסמן לקמן סי׳ תמד ס״י, בציונים הערה ס (הגהות מיימוניות. מרדכי. אור זרוע. ט״ז. מ״א. ב״י. רמ״א סי׳ שכה).

[212] סי״א (ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום כדגלי מדבר אינו רשות הרבים אלא כרמלית. ועל פי דבריהם נתפשט המנהג במדינות אלו להקל ולומר שאין לנו עכשיו רשות הרבים גמורה. ואין למחות בידם שיש להם על מי שיסמכו).

[213] סי״ב (דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת ... לצורך מצוה).

וראה לעיל סי׳ רנב קו״א סק״ב וסק״ג.

[214] שבכל אלו התירו בזמנינו שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים, כנ״ל. משא״כ בלאו הכי אסרו אפילו בכרמלית, וכדלעיל סי׳ רמו ס״ד (ואפילו בעיר שאין בה רשות הרבים אלא כרמלית, שאין איסור של תורה אפילו לישראל להוציא לתוכה מרשות היחיד, אעפ״כ כיון שמדברי סופרים אסור להוציא אפילו על ידי נכרי שלא לצורך מצוה, כמו שיתבאר בסי׳ ש״ז, אם כן יחשדוהו שהוא עובר על דברי סופרים).

[215] מרדכי שם בשם ה**תוס׳** (ותוס׳ כתבו דאסור ליתן ליד נכרי, דהוי ליה עקירה). **מ״א** סק״ו (ומכל מקום אסור ליתן בידו ממש ... ונראה לי דזהו גם כן כוונת המרדכי בשם התוס׳ ... אסור ליתן לידו ממש, כיון דאפשר בלא זה).

[216] **מ״א** שם (ופשוט דאפילו הכלי של עכו״ם לא יתנו לידו, משום עקירה).

והיינו כדלעיל ס״ב (ומכל מקום לא יתן הוא לידו ממש, כדי שלא יעשה הוא העקירה מרשות היחיד), ושם (הערה 188).

[217] **רבינו ירוחם** נ״ב חי״ב פב, ב (להחליף משכון לגוי בשבת, נהגו בו היתר, מטעם שיהיה מלבוש, או דבר שאינו מוקצה, ויוציאנו הגוי דרך מלבוש, כי אין משא ומתן. וגם בישראל מותר בענין זה, אם הישראל צריך ללובשו). שו״ע ס״ג (מותר להחליף משכון בשבת אם הוא מלבוש, ויוציאנו דרך מלבוש, כי אין זה משא ומתן. וגם בישראל מותר בענין זה, אם הישראל צריך ללבוש).

[218] **אגודה** סי׳ א (תניח לכותי ליטול משכונו בעצמו, והוא יניח המעות או משכון אחר שמה, רק ישראל לא יטלטל אחד מן המשכונות, וגם לא יחשוב עמהם). הובא ב**ד״מ** אות א, וב**מ״א** סק״ח. רמ״א ס״ג (וטוב שהגוי יקח המשכון עצמו ויניח אחר במקומו, ולא יגע בו הישראל, שלא יהא נראה כנושא ונותן).

והיינו שעיקר איסור החזרת משכנות הוא משום מקח וממכר, כמבואר אור זרוע ח״ב סי׳ נג (משכנות אנו אוסרין להחזיר, דמיחזי כמשא ומתן). וכמו במסירת המשכון, דלעיל סי׳ שז ס״כ (אסור להניח משכון כלל, מפני שדומה למקנה קנין בשבת).

אמנם לעיל שם התירו בשני תנאים: (א) ״ויניחנו בסתם ולא יאמר לו הילך משכון״. (ב) ״בשואל מיני מאכל ומשקה שהם צורך השבת לכן התירו להניח משכון״.

פת שאפה הנכרי בשבת

ו במקומות[219] שנוהגים לאכול פת של פלטר נכרי[220], יש מתירין[221] ליקח ממנו בשבת אפילו פת שנאפית היום, אם היא עיר שרובה נכרים[222], שאז מן הסתם היא נאפית בשביל הנכרים ולא בשביל הישראל[223], ואם כן אין לאסור אותה מדין נכרי העושה

וכך גם כאן בהחזרת משכון התירו בשני תנאים: "(א) "שלא יחשוב עמו". (ב) שהנכרי יקח המשכון בעצמו ולא יגע בו הישראל".

*

והנה נתבאר לעיל ס"ד (והערה 204), שיש בהחזרת משכון גם איסור מחזי כשליחות, ואיסור מראית העין.

משא"כ כאן מיירי כאמור לעיל "ויוציאנו הנכרי דרך מלבוש", שאין בזה איסור הוצאה כלל (לא מעיקר הדין, ולא משום מראית העין), וכל האיסור הוא רק משום מקח וממכר.

ובאמת נתבאר לעיל סי' רמו סוף ס"ה (אבל אם מכר לו אפילו בערב שבת ... או שנתנו לו למשכון ... צריך שיצא מפתח ביתו מבעוד יום אפילו היא עיר המעורבת, לפי שיש לחוש שמא יודע להרואה אותו יוצא מבית ישראל שהישראל ... משכנו ... כיון שכן הוא האמת, ויחשדהו שעשה כן בשבת).

ואפשר שגם לזה אין לחוש כאן, כיון שהרואה שיוצא בו דרך מלבוש, לא יחשדנו בכלום.

[219] תוכן ההלכה של פת שאפאה נכרי בשבת, שנתבארה בסעיף שלפנינו:

(א) פת נכרי אסורה. וכאן מיירי כשאפאה פלטר האופה כדי למכור, שיש נוהגים לאכלו.

(ב) אסור ליהנות ממלאכת נכרי בשבת לצורך ישראל. וכאן מיירי בעיר שרובה נכרים, ואם כן אופה לצורך נכרים (ואם אפה בשביל ישראל, יתבאר לקמן ס"ט).

(ג) קמח או עיסה מוקצה בשבת, ומתוך שהוקצית בבין השמשמות הוקצית לכל השבת.וכאן שגמרו בידי אדם, יש בזה ב' דעות, לענין מוקצה ולענין נולד.

[220] כמבואר בשו"ע וברמ"א יו"ד סי' קיב ס"ב (יש מקומות שמקילין בדבר ולוקחים פת מנחתום העובד כוכבים, במקום שאין שם נחתום ישראל, מפני שהיא שעת הדחק (ויש אומרים דאפילו במקום שפת ישראל מצוי, שרי). אבל פת של בעלי בתים, אין שם מי שמורה בה להקל ... ולא מקרי פת בעל הבית, אלא אם עשאו לבני ביתו, אבל עשאו למכור, מיקרי פלטר).

וראה גם לעיל סי' קסח ס"ו (שאינו נזהר מפת של נכרים). סי' קצו ס"ו (שאוכל פת נכרי). סי' רמב סי"ג (ובמקומות שאוכלים פת של נכרים כל ימות החול, טוב ליזהר שלא לאכול בשבת ויום טוב כי אם מלחמים הכשרים). לקמן סי' תמח ס"ב (במקום שנוהגין היתר בפת של נכרי). סי' תקיז ס"ד (במקום שנוהגין היתר בפת של פלטר נכרי שאפאו כדי למכרו, כמ"ש ביו"ד סי' קי"ב). סי' תרג ס"א (אף מי שאינו נזהר בכל השנה מפת של פלטר גוי (עיין ביו"ד סי' קי"ב), מכל מקום בעשרת ימי תשובה יש לו ליזהר ממנו).

[221] **ראש** ביצה **ס"פ אין צדין** (ולי נראה דאפילו אם הוה קמח או עיסה בין השמשות, לא הוי מוקצה, דכיון דהוי ביד נכרי הוי גמרו בידי אדם. והאפיה אינה נאסרת, דבשביל רוב נכרים היא). טור בשמו, ושו"ע ס"ד (ויש מתירים).

[222] **ט"ז** סוף סק"ג (ואני בער ולא אדע בהיתר לחם זה, דאי מיירי שעשאו העכו"ם לעצמו, אפילו בחול אסור, דהוה ליה פת של בעל הבית ואסור, כמ"ש בי"ד סי' קי"ב. אלא ודאי שעושיהו למכור, והוה ליה פלטר, אם כן קשה, דכיון שאתה מתירו הוא עושה בשביל למכרו לישראל גם כן ... וצריך לומר דמיירי כאן שעשאוהו למכור, ורוב הלוקחים באותה עיר הם העכו"ם).

[223] מכשירין פ"ב מ"ה (עיר שישראל ונכרים דרים בה, והיה בה מרחץ מרחצת בשבת, אם רוב נכרים רוחץ מיד), ומ"ו (אם רוב עכו"ם לוקח מיד). שבת קכב, א (כי מחממי אדעתא דרובא מחממי). רש"י שם (ועיקר חילול השבת בשבילם). רשב"א שם ד"ה רבא (וטעמא משום דאמרינן דמסתמא עיקר כונתו ומעשיו אדעתא דרובא הוא, וכאילו לא נעשה בשביל המיעוט, דאין הולכין אלא אחר הרוב). ובעבודת הקדש שער ה סי' ב (בעיר שרובה גויים, מותר ... כל שמביא לצורך הרוב הוא מביא). ארחות חיים הל' יום טוב אות כט (וכתב הרשב"א ז"ל ... ואם הביא לצורך עכו"ם, או אפילו סתם בעיר שרובה עכו"ם, מותר ... כל המביא לצורך הרוב מביא). שו"ע סי' תצח ס"ג (ואם הביאום לצורך הגוים, או אפילו סתם בעיר שרובה גוים, מותר, שכל המביא לצורך הרוב מביא), וסי' תקטו ס"ו (בעיר שרובה גויים, מן הסתם כל המביא לצורך הרוב מביא).

וכן הוא לעיל סי' רנב סי"ב (נכרי העושה על המקח למכור לכל מי שיזדמן לו, אם היא עיר שרובה נכרים, מותר ליקח ממנו בשבת). סי' רעו ס"ז (אם רוב המסיבה נכרים מותר להשתמש לאורו, ואם רובה ישראל אסור להשתמש לאורו, שמן הסתם מתכוין המדליק לצורך הרוב). לקמן סכ"א (נכרי שעשה בשבת ארון או קבר לקבור בו מתו או למכור (בעיר שרובה נכרים), מותר לישראל ליקבר במוצאי שבת מיד). סי' שכו סי"ג (עיר שישראל ונכרים דרים בה ויש בה מרחץ רוחצת בשבת, אם רוב נכרים ... מן הסתם הוחמה בשבת בשביל הנכרים שהם הרוב). סי' תקטו סי"ח-ט (נכרי שהביא למכור, אם רוב העיר הן נכרים, בודאי לצורך הנכרי הביא ומותר ליקח). סי' תקיז ס"ד (אם רוב לוקחי פת שבעיר הן נכרים שבודאי בשבילם נטחן הקמח).

מלאכה בשביל ישראל.

וגם אין לאסור אותה מדין מוקצה, אפילו אם היתה קמח או עיסה בבין השמשות שהן מוקצין כמו שנתבאר בסי' ש"ח[224], אין אומרים בה מתוך שהוקצית בבין השמשות הוקצית לכל השבת כולה. לפי שאין אומרים כן אלא בדבר שניתקן ונעשה ראוי מאליו משחשכה[225], כגון נר שכבה מאליו משחשכה[226], אבל כל דבר שגמרו בידי אדם[227], דהיינו שנגמר תיקונו בשבת ונעשה ראוי על ידי אדם, אין בו משום מוקצה כלל אפילו בבין השמשות בעודו אינו ראוי, מפני שאינו מקצה ממנו דעתו כלל בבין השמשות מליהנות ממנו בשבת, כיון שבידו הוא לתקנו ולעשותו ראוי בו ביום, כגון הקמח שביד נכרי אין לו דין מוקצה כלל בשבת, מפני שבידו הוא לאפותו ולעשותו ראוי בו ביום[228]. וכיון שהוא מוכן להנכרי בעליו[229], הרי זה מוכן לכל[230].

ויש אומרים[231] שלא אמרו כל דבר שגמרו בידי אדם אין בו משום מוקצה, אלא בדבר שהתחלת מלאכת תיקונו כדי לעשותו ראוי היתה קודם השבת, ונגמרה בשבת, כגון נכרי

---

[224] סעיף ח (כל דבר שאין תורת כלי עליו ואינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה, כגון ... וקמח ועיסה (של ישראל אבל של נכרי יש מתירים כמו שיתבאר בסי' ש"י) ... כיון שאין תורת כלי עליהם אסור לטלטלם).

[225] ב"י ד"ה וא"א (ולא אידכר מוקצה דבין השמשות, אלא היכא דמיתקן ממילא, אבל לא היכא דאיתקן בידי אדם). הגהת הלבוש ס"ד (ולא אידכר מוקצה דבין השמשות אלא היכא דמיתקן ממילא, אבל לא היכא דאיתקן בידי אדם).

[226] כדלעיל סי' שי ס"ד (כל דבר שהיה אסור בטלטול בבין השמשות ובשבת הלך לו הדבר הגורם לו האיסור, כגון דבר שהיה מוקצה בבין השמשות מחמת איסור, דהיינו שמחמת איזה איסור שהיה אסור באכילה, ולא היה ראוי לכלום בבין השמשות, היה מוקצה ואסור בטלטול, ובשבת נסתלק ממנו האיסור ונעשה ראוי, אעפ"כ אסור לטלטלו כל השבת כולה).

[227] ביצה כז, א (סתם קדרות דעלמא בין השמשות רותחות הן, ולאורתא אכלינן מינייהו ... גמרו בידי אדם).

אלא שהובאו בזה לפנינו ב' דעות:

(א) כל דבר שבידו לתקנו, וגמרו ביום טוב, אינו מקצה מדעתו, כגון קמח שבידי נכרי.

(ב) כל דבר שהתחיל מלאכת תיקונו מערב יום טוב, וגמרו ביום טוב, כמו קדרות שהתחיל לבשל לפני כניסת יום טוב. משא"כ קמח שבידי נכרי.

[228] פסקי **ריא"ז** ביצה פ"ג ה"ז אות ו. שלטי הגבורים ביצה טז, סוע"א (לשון ריא"ז ... ומותר לקחת ממנו פת). **וכ"מ ברש"י ביצה כ[ז]**, א ד"ה אלא (דכיון דבידו לתקנו בו ביום, לא מקצה ליה מדעתיה מפני דחייתו). רא"ש שם (דאפילו אם הוה קמח או עיסה בין השמשות, לא הוי מוקצה, דכיון דהוי ביד נכרי הוי גמרו בידי אדם). טור בשמו. מ"א סק"י (דסבירא להו כיון דגמרו בידי אדם לא הוה ליה מוקצה, כדאיתא בביצה פ"ג).

[229] ירושלמי ביצה פ"ג ה"ב (אין העכו"ם צריך הכן). רמב"ן קכב, א ד"ה מתני' עשה (כיון שהעצים ברשות הגוי אין בו משום מוקצה, לפי שאין הגוי מקצה כלום ודעתו על הכל ואינו צריך הכן, כמו שאמרו בירושלמי). הובא בר"ן שם (מו, ב) ד"ה עשה (וכתב הרמב"ן ז"ל ... ליכא משום מוקצה לפי שאין הנכרי מקצה כלום ודעתו על הכל, כמו שאמרו בירושלמי דאין הכן לנכרי). מ"א סי' תקטו סקכ"ז (דהעכו"ם אין מקצה כלום מדעתו).

וכן הוא לעיל סי' שי ס"ג (שאין דין מוקצה בשל נכרי, לפי שהכל מוכן אצלו, שהנכרי אינו מקצה כלום ודעתו על הכל). לקמן סי' תצח ס"ו (בהמות של נכרי אין בהם דין מוקצה, כמ"ש בסי' שי). סי' תקה ס"ד (דאין מוקצה שייך בשל נכרי כמ"ש בסי' תצ"ח).

[230] כל בו סי' לא לב, ד (וכיון שהוא מוכן לאיש אחד מוכן הוא לכל). מ"א שם (וכיון דמוכן לבעל הבית מוכן לכל), וסי' שי ס"ק ב (וכיון שהוא מוכן לאיש אחד מוכן לכל (כל בו).

וכן הוא לעיל סי' שח סמ"א (ועשיר שהוא דר בביתו של עני זה שהמטלניות שלו, הרי הוא נגרר אחר בעל הבית ומותר לטלטלן, אף על פי שאינם ראויות לו, הואיל והן ראויות בבית זה שהוא דר בו), וספ"ט (העשירים שבבית העניים מותרים לטלטלו כמו העניים עצמם). סי' שי ס"ג (וכיון שהוא מוכן לאיש אחד, מוכן לכל).

[231] **רש"ל** בים של שלמה חולין פ"א סי' לב (ולי נראה דלא אמרינן גמרו בידי אדם בפרק אין צדין, אלא היכא שהתחיל המלאכה מבעוד יום, ובין השמשות לא נגמרה, כדלעיל, כהאי גוונא שרינן גומרו בידי אדם, אבל כהאי גוונא שלא התחיל מבעוד יום, לא הוה גומרו בידי אדם), הובא ב**מ"א** ס"ק ט (ובים של שלמה בחולין סל"ב כתבו, דדוקא בדבר שהתחיל קודם שבת ונגמר בשבת שרי). תפארת שמואל על הרא"ש שם (ואף שאין משיבין את הארי וכו', מכל מקום תורה היא וכו', דלא שייך לומר גמרו בידי אדם אלא שהתחיל המלאכה מבעוד יום ובין השמשות לא נגמר כדלעיל, כהאי גוונא שרינן בגמרא). והיינו שמטעם זה אינם פוסקים כהרא"ש, אלא כדעת האוסרים דלקמן (הערה 236).

שהתחיל לעשות כלי מערב יום טוב וגמרו ביום טוב[232], אין בו משום נולד[233], הואיל וגמרו בידי אדם כמו שנתבאר בסי' רנ"ב[234] (וכן פת שהתחיל לאפותה דהיינו שנתנה בתנור מבעוד יום, אף שבבין השמשות לא היתה ראויה עדיין אין בה משום מוקצה[235]). אבל פת, שהתחלת מלאכת תיקונה שעל ידי כך נעשית ראוי, דהיינו מלאכת אפייתה, היתה בשבת, יש בה משום מוקצה אם היתה קמח או עיסה בבין השמשות[236]. אבל אם היתה תבואה בבין השמשות ונטחנה ונאפית בשבת אין בה משום מוקצה[237], ולא משום נולד ביום טוב, כמו שיתבאר בסי' תקי"ז[238].

ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה[239]. אלא אם כן הוא שעת הדחק[240], כגון שדר בכפר יחידי, שאי אפשר לו לשאול פת מחבירו[241], או לצורך מצוה כגון סעודת ברית

---

[232] **הגהות אשרי** ביצה פ"ג סי' ז (ונכרי שעשה מנעלים ביום טוב בסתם למכור לכל מי שירצה, ובא יהודי אחד הרגיל אצלו ולקחם מחנותו, זה היה מעשה ואסרם ה"ר יום טוב ז"ל משום מוקצה. וה"ר אליהו התירם, הואיל וגמרו בידי אדם, ויכול לגומרו ביום טוב, לית ביה משום מוקצה). לפירוש הרש"ל שם (ומדכתב הואיל ויכול לגומרו, משמע להדיא דאיירי שהתחיל מבעוד יום וגומרו בשבת או ביום טוב, דשרינן מכח גומרו ביד אדם הואיל ויכול לגומרו), ותפארת שמואל שם (וכן משמע מלישנא הואיל ויכול לגומרה בו ביום).

[233] כלומר, שאף שמועיל טעם זה של גמרו בידי אדם שלא יאסר משום מוקצה, עדיין הי' לכאורה מקום לאסרו משום נולד, כמבואר במ"א שם (והאוסרים סבירא להו דדוקא גבי מוקצה אמרינן כן, דלא מקצה אותו מדעתו כיון שאדם יכול לגומרו, משא"כ גבי נולד), וכדלקמן סי' תצה סעיף יג (ולענין הלכה יש להחמיר בנולד ביום טוב, כיון שיש אומרים שאפילו מוקצה אסור בו, אבל בשבת יש להתיר אפילו נולד, כי כן עיקר).

מכל מקום, קיי"ל שטעם זה דגמרו בידי אדם, מועיל שלא יאסר אף מטעם נולד.

[234] סעיף יב (מותר ללבשם בו ביום, אף על פי שידוע שעשאן בשבת ... ואף שיש להחמיר בנולד ביום טוב כמו שיתבאר בסי' תצ"ה, מכל מקום כאן אין בו משום נולד, הואיל והוא דבר שגמרו בידי אדם, כמו שיתבאר בסימן שכ"ה).

[235] כדאמרינן ביצה כו, סע"א (פולין ועדשים מעיקרא חזו לכוס, שדינהו בקדרה אדחו להו, גמר בשולייהו חזו להו ... גמרו בידי אדם).

[236] **ספר התרומה** סי' רמז (ורבינו יעקב אסר לה"ר יצחק לאכול לחם של עכו"ם שנאפה בשבת. ושמא טעמא אף על גב דמבשל בשבת בשוגג יאכל, זהו משום שראוי הבשר לכוס ולאכול קודם לכן, אבל לחם שנאפה בשבת, שמא אין הקמח ראוי לאכול). רא"ש שם בשם ר"ת (בשבת אין להתיר פת הניקח בשבת, שמא היה בין השמשות קמח או עיסה דלא חזו לכוס. וכן אסר ר"ת להריב"ם לחם של נכרים שנאפה בשבת). טור ושו"ע בשם "יש אוסרים".

[237] **כן משמע בשו"ע סי' תקיז** סוף ס"א (קמח שנטחן היום, בעיר שרובה גויים, מותר ליקח ממנו, דאדעתא דגוי טחני ליה). ובמ"א שם סק"ב (ומשום מוקצה ליכא דחטים חזי לכוס, או לעשות ממנו קליות (הרא"ש ור"ן ותוס')).

והוא ברא"ש שם (קמח שנטחן ביום טוב ... ומשום מוקצה ליכא למיסר, דחטין חזי לכוס בין השמשות, או לעשות מהן קליות ודייסא). ור"ן שם טז, א ד"ה תנו רבנן הולך (ומיהו בפת ליכא למיחש למידי, שאפילו נטחן היום, משום מוקצה ליתא, שכבר היו החיטין ראויין לכוס). ובתוס' ע"ז סו, ב ד"ה אמר (ואם משום שמא טחנו החיטין היום ... אין בכך כלום, כיון דמעיקרא בעודם חיטין היו ראוין לכוס).

עיין במ"ש לעיל **סי' ש[י]** ס"ב (כל דבר הראוי לאכילה בשבת, אין בו דין מוקצה ... ואפילו אם דחה אותם בידים מלאכלו בשבת, כגון חטים שזרען בקרקע, מותר לאכול מהן בשבת, אם עדיין לא השרישו).

[238] סעיף ג (מותר ליקח ממנו קמח, אפילו נטחן היום, אם רוב לוקחי קמח שבעיר הן נכרים, שבודאי לצורך נכרי טחנוהו. ואף על פי שקמח זה נולד ביום טוב, אף על פי כן הוא מותר אף להאוסרים נולד ביום טוב, דכיון שגם התבואה קודם שטחנה היא ראויה לאכילה לעשות ממנה קליות או דייסא, נמצא שקמח הזה אינו אלא כאוכל שנפרד מאוכל אחר, ואין בו דין נולד, כיון שאף כשהיה קמח זה כנוס בתוך החטה היה עליו תורת אוכל).

[239] ראה גם לקמן סי' תקיז ס"ה (שבשבת עצמה יש להחמיר שלא ליקח פת שנאפה בו ביום ... מטעם שנתבאר בסי' שכ"ה. מכל מקום ביום טוב שלאחריו יש להתירו, כיון שיש מתירין אותו אפילו בשבת עצמו, ודבריהם עיקר, כמו שנתבאר שם).

[240] **שו"ע** ס"ד (ובשעת הדחק ... יש לסמוך על המתירים).

[241] **ב"ח** סוד"ה ומ"ש והטחינה (ונראה דהאי שעת הדחק היינו כשאין לו פת, וגם אי אפשר לשאול מחבירו, כגון יחיד הדר בכפר. אבל כשאפשר לו לשאול מחבירו אין זה שעת הדחק). **מ"א** סקי"א (ובשעת הדחק, כגון שדר בכפר יחידי שאי אפשר להשאיל מחבירו (ב"ח)).

מילה, או לצורך ברכת המוציא[242], אזי יש לסמוך על המתירים.

ומכל מקום אסור ליתן מעות להפלטר מערב שבת שיתן לו הפת בשבת, שאז הוא אופה לצורך ישראל[243], ואסור לאכול מהפת עד למוצאי שבת בכדי שיעשו כמו שיתבאר[244]:

ז (וכל זה בפת. אבל נכרי שבישל לעצמו מדברים שאין בהם משום בישולי נכרים[245], אין בהם משום מוקצה לדברי הכל, אפילו הן פירות שאינן נאכלים חיין ולא היו ראויים כלל בין השמשות. לפי שאין אומרים מתוך שהוקצה בין השמשות הוקצה לכל השבת כולה, אלא בדבר שמקצה אותו האדם מדעתו ודחאו בידים[246], כגון תבואה שטחנה ועשאה קמח[247], אבל לא בדבר שהוא מוקצה בעל כרחו של אדם, כמו שנתבאר בסי' ש"י[248]):

פירות שתלש, סחט, צד או אפה הנכרי בשבת

ח וכל זה באפייה (ובישול) וכיוצא בהן משאר מלאכות הנעשות בתלוש, חוץ מסחיטת

---

[242] הגהת **סמ"ק** סי' רפא ע' שב (שמעתי שגדולים התירו לצורך סעודת ברית מילה, ונראה דהוא הדין לצורך ברכת המזון). שו"ע שם (או לצורך מצוה, כגון סעודת ברית מילה, או לצורך ברכת המוציא).

וכדלעיל סי' עדר ס"ה (אינו יוצא ידי חובת ג' סעודות שחייב אדם לסעוד בשבת, עד שיאכל לחם שמברכין עליו המוציא וברכת המזון).

[243] **רמ"ה**, הובא ב**רבינו ירוחם** נ"ב ח"ח עח, א (כתב רמ"ה כי אסור לומר לגויה מערב שבת הילך מעות ותן לי הפת למחר, שכבר נאפה לצורך ישראל). רמ"א ס"ד (אבל אסור ליתן לו מעות מערב שבת, ושיתן לו הפת בשבת, דאז אדעתא דישראל קא עביד).

[244] סעיף ט (אם ... אפה ... בשביל ישראל ... צריך להמתין לערב בכדי שיעשו).

[245] וע"ד שיתבאר ביו"ד סי' קיג ס"א (דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי, וגם עולה על שלחן מלכים ... אסור משום בישולי עובדי כוכבים).. וראה גם לקמן סי' תקטו ס"א (בענין שאין בו משום בישולי נכרים, ועל דרך שנתבאר ביו"ד סי' קי"ג עיי"ש).

[246] כדאמרינן לענין בהמה שנשחטה בשבת, בחולין טו, ב (אמר רב דימי מנהרדעא הלכתא השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא). ופסקו כוותיה בריי"ף שם ד, א. ורמב"ם הל' שבת פ"ב ה"ט (השוחט לחולה בשבת מותר לבריא לאכול ממנו בשר חי). טור ושו"ע סי' שיח ס"ב (השוחט בשבת לחולה, בין שחלה מאתמול בין שחלה היום, מותר הבריא לאכול ממנו חי).

הרב רבינו יונה, הובא במ"מ פ"ב ה"ט (עיקר הדבר דלדידן דקי"ל כרבי שמעון, אין מוקצה בשבת אלא מוקצה מחמת איסור שדחה בידים, כגון נר שהדליקו באותה שבת, אבל אם לא דחאו בידים כגון בכאן, מותר. ואע"פ שהבהמה היתה מוקצה מחמת איסור שחיטה, לא דחאה הוא בידים. וזה דעת הרב ר' יונה ז"ל). רשב"א חולין טו, א ד"ה עד כאן (ורבינו נ"ר כתב דרבי שמעון ודאי כיון דלית לי' מוקצה מחמת איסור אלא בשדחאו בידים ... בשוחט בשבת ודאי שרי למיכל מינה ביומא). **רא"ש** חולין פ"א סי' כ (אמר רב דימי מנהרדעא הלכתא השוחט לחולה בשבת מותר לבריא ... רב אלפס ז"ל הביא מימרא זו דרב דימי, ולא הביא הא דרב יצחק בר אדא אמר רב השוחט לחולה בשבת אסור לבריא ... משום דלאו הילכתא היא, דמיירי בחולה שחלה היום, ואסר ליה משום מוקצה, ואנן קיימא לן כרבי שמעון דלית ליה מוקצה מחמת איסור, אלא בנר שהדליקו בשבת דדחייה בידים, וגרוגרות וצמוקין וכיוצא בהן). **שו"ע** סי' שיח ס"ב (השוחט בשבת לחולה, בין שחלה מאתמול בין שחלה היום, מותר הבריא לאכול ממנו). מ"א שם סק"ד (ואף על פי שהבהמה היתה מוקצה מחמת איסור שחיטה, מכל מקום שרי, דקי"ל כר"ש דאין מוקצה מחמת איסור אלא כשדחאו בידים, כגון נר שהדליקו עליו (מ"מ פ"ב)).

[247] ב"ח ד"ה ומ"ש והטחינה (היה קמח או עיסה בין השמשות, דאידחי בידי אדם, שטחנו ועשאו קמח או עיסה דלא חזו לכוס, ומעיקרא כשהיו חיטין חזו לכוס, ובין השמשות דחו להו בידים).

והיינו לסברא האחרונה דלעיל סעיף הקודם, שקמח שאפאו נכרי בשבת אסור (ולדעת המתירים, היינו מטעם גמרו בידי אדם, כדלעיל שם).

וראה שו"ת מהרש"ם ח"ה סי' לד.

[248] סעיף ו (דבר שהיה מוקצה בבין השמשות בעל כרחו של אדם, לא הוקצה לכל השבת כולה, כגון דבר שהיה מוקצה מחמת איסור הבא מאליו, ולא על ידי גרמת האדם, ומשחשכה נסתלק האיסור, שוב אין בו משום מוקצה, אף על פי שכשהגיע בין השמשות הסיח דעתו ממנו לגמרי ולא היה מצפה כלל שיסתלק האיסור בשבת, כגון בעלי חיים שהם מוקצים בשבת מחמת איסור שחיטה, ושחטם בשבת לצורך חולה שחלה היום, מותר לבריא לאכול מהם חי, אף שהסיח דעתו מהם כשהגיעו בין השמשות משום איסור שחיטה, כיון שהוא איסור הבא מאליו ולא על ידי גרמת האדם, וכן כל כיוצא בזה).

וכן הוא לעיל סי' שיח ס"ה (השוחט בשבת לחולה שיש בו סכנה, מותר הבריא לאכול ממנו ... ואפילו חלה החולה היום, ואתמול לא היה בדעתו כלל שישחט היום, אעפ"כ אין בה משום מוקצה, מטעם שנתבאר בסי' ש"י).

פירות[249], שאם סחטן נכרי אפילו לעצמו, אסורים המשקים לישראל עד לערב[250], אם הוא בענין שהיו אסורים אם היו זבים מאליהן כמו שנתבאר בסי׳ ש״כ[251]. לפי שגם אלו המשקין הבאים לישראל על ידי סחיטת נכרי, הם בכלל הגזרה שגזרו על משקין שזבו מאליהן, מפני שגם אלו באים להישראל ממילא כמו הזבין מאליהן[252].

וכן נכרי שליקט פירות מהמחובר לעצמו[253], אפילו הוא בענין שאין בהם משום מוקצה, כגון ששמע את הנכרי אומר מערב שבת למחר אלקוט פירות אלו[254], והן פירות שנגמר

---

[249] טעם החילוק בין סחיטה, תלישה וצידה, שנתבארו בסעיף זה לאיסור, לבין אפייה ובישול, שנתבאר בסעיפים הקודמים להיתר, נתבאר בתוס׳ קכב, א ד״ה משתמש (ולא גזרינן שמא ידליק, כדגזרינן בפ״ק דביצה (דף ג.) פירות הנושרין שמא יעלה ויתלוש, ובמשקין שזבו שמא יסחוט, משום דסחיטה ותלישה הם קלים לעשות, ואדם להוט אחריהם, לפי שהן דבר אכילה, אבל בכל הני דהכא אינן קלין לעשות כל כך, ואין אדם להוט אחריהן). הובא בט״ז סק״ד (צודת דגים ולקיטת פירות לא משמע לאינשי שהוא מלאכה כל כך, ואיכא למגזר שמא יעשה בידיו ... בתוס׳ פ׳ כל כתבי דף קכ״ב חילקו בזה דסחיטה ותלישה הם קלים לעשות, ואדם להוט אחריהם לפי שהם דבר אכילה, אבל בנר ומים אינם קלים לעשות כל כך ואין אדם להוט אחריהם).

ואף שיש שיטה שאוסרים גם בשאר מלאכות שנעשו מאליהן בשבת, כמובא במהדורא בתרא לסי׳ רנט ד״ה והנה ברמב״ן (ואסורים ברחיצה ושתיה ככל מלאכה הנעשית מאליה בשבת, כמו פירות הנושרין ומשקין שזבו דאסרו ליהנות שמא יעשה המלאכה בעצמו), לא קיי״ל הכי, כמבואר בהערות שם, ובשבת כהלכה ח״א ע׳ קלד.

[250] רמב״ן קכב, א ד״ה וראיתי (ומכל מקום משקין שסחטן הגוי, ופירות שתלשן לצורך עצמו, אסורין משום גזירה הוא, בלא דין מוקצה, דכיון דמילי דאתו ממילא נינהו, כי עשאן גוי נמי אסורין, דכולה חדא גזירה היא). רשב״א שם ד״ה גמרא (ומיהו פירות שתלשן גוי, ואי נמי משקין הבאין על ידי סחיטת גוי, אסורין, משום דכיון דאתו ממילא אסרינן להו, וכטעמא דאמרן, אף כשנעשה על ידי גוי אסורין, דאי שרית ליה אתי למיכל אפילו כשנשרו או כשזבו מעצמן וכולה חדא גזירה היא). הובאו במ״מ פ״ו סוף ה״ג (וכן כתב הרמב״ן ז״ל פירות שתלשן לצורך עצמו, אסורין, משום מוקצה, ודברים התלושים שאפאן ובשלן מותרין ... וכ״כ הרשב״א ז״ל, והוסיף לאסור אף הנולד, כגון משקין הבאין על ידי סחיטת נכרי). **טור** סוס״י שה (מותר לומר לעכו״ם לחלוב בהמתו, כיון שהחלב מצערה. והחלב אסור בו ביום משום משקין שזבו, ולמוצאי שבת מותר).

וכן הוא לעיל סי׳ שה סל״ב (בשבת עצמה אסור אפילו לטלטלו אפילו חלבה הנכרי מעצמו, ואפילו היא בהמת הנכרי, מפני שגזרו חכמים על משקים שזבו מהפירות בשבת מאליהם, או על ידי נכרי, לאסרם עד למוצאי שבת מטעם שיתבאר בסי׳ ש״כ ושכ״ה, ובכלל גזרה זו הוא גם כן החלב שנחלב בשבת, שהוא גם כן משקה הנולד בשבת).

[251] סעיף ג (משקין שזבו בשבת מאליהם מזיתים וענבים, אסורים עד לערב, גזרה שמא יסחוט בידים כדי לשתותן היום, אם יהיו מותרים).

[252] כבר הובא לעיל מרמב״ן ורשב״א טעם האיסור ד״כולא חדא גזירה היא״. ונתפרש בר״ן מו, א ד״ה ומיהו איכא למימר (תירץ הרמב״ן ז״ל דהיינו טעמא משום שאין הישראל מצוי אצל הנכרי בשבת שיבא להשתמש ממה שהנכרי עושה לצורך עצמו, וכיון דמילתא דלא שכיחא הוא לא גזרינן בה, ועוד דישראל מנכרי לא גזור במלאכת דשבת. אבל בפירות הנושרין, דהויא מילתא דאתיא ממילא, בכי האי גונא גזרינן. וכי תימא אם כן פירות שתלשן נכרי לצורך עצמו בשבת יהו מותרין לישראל. יש לומר דכיון דפירות האילן עבידי דנתרי, ולא מינכר בהו אי נתלשו ממילא או תלשן [נכרי], לא פלוג בהו רבנן).

ועוד נתבאר לעיל סי׳ שה קו״א סק״ב (דלשמא יחלוב לא חיישינן כלל בשחלבה נכרי, דאפילו בסחיטה ותלישה לא חיישינן אלא במידי דאתי ממילא, כמו שכתב הר״ן ספי״ו, והכי קיי״ל כמ״ש בסי׳ ש״י, אלא דאסור משום שלא תחלוק במשקין שזבו בין מאליהן לעל ידי נכרי, כיון דלהישראל אתי ממילא כמ״ש שם).

וכן הוא לקמן בסמוך (פירות אלו באים להישראל ממילא כמו הנושרים מאליהם).

[253] רמב״ן ורשב״א שם. טור ושו״ע ס״ה (גוי ... ליקט פירות לעצמו, אסורים לישראל).

[254] רמב״ן במלחמות ביצה רפ״ג (פירות שתלשן הנכרי, אם היה דעתו עליהן מערב יום טוב, כגון ששמעו אותו אומר למחר אתלוש פירות הללו להביא אותן דורון לפלוני ישראל, מעתה נתיר אותן ... הא בפירות שנשרו אינן אלא גזירה דשמא יעלה ויתלוש, ושתלשן הנכרי נמי בכלל גזירה זו).

וכן הוא לעיל סי׳ שי ס״ג (מחובר שנתלש בשבת, אפילו הוא של נכרי שתלשו לעצמו, ואפילו היה בדעת הנכרי מבעוד יום לתלוש פירות אלו בשבת, כגון ששמע את הנכרי אומר בערב שבת למחר אתלוש פירות אלו, ואפילו הן פירות שנגמר בישולן שהכנה מועלת בהם אפילו בעודם במחובר, כמו שיתבאר בסי׳ שי״ח, אעפ״כ הם אסורים באכילה ובטלטול משום גזרת פירות הנושרין, שיתבאר בסי׳ שכ״ב, כמו שיתבאר בסי׳ שכ״ה).

ושם (הערה לד) נתבאר הטעם שזקוקים לזה ששמעו את הנכרי אומר בערב שבת למחר אתלוש פירות אלו, ושם (הערה כג) נתבאר הטעם שזה מועיל.

בישולן, שהכנה מועלת להן אפילו במחובר, כמו שנתבאר בסי׳ שי״ח[255], אעפ״כ אסורים לישראל עד לערב, לפי שהם בכלל הגזרה שגזרו על פירות הנושרים מאליהן, כמו שנתבאר בסי׳ שכ״ב[256], שגם פירות אלו באים להישראל ממילא כמו הנושרים מאליהם[257].

ולא פירות בלבד, אלא אפילו כל מחובר שנתלש מאליו, או על ידי נכרי, אע״פ שאינו מאכל אדם, הוא בכלל גזרה זו, כגון נכרי שליקט עשבים מהמחובר[258], אפילו הוא בענין שאין בהם משום מוקצה, כגון שיש לישראל בהמות שיכולים לרעות שם בעשבים אלו והרי הם מוכנים לו[259], אעפ״כ אסורים משום גזרת פירות הנושרים. ולכן אסור לישראל להשתמש בהם שום תשמיש, כמו שאסור להשתמש בפירות הנושרים[260], ולכן הם אסורים גם כן בטלטול, כיון שאינן ראוים לו בו ביום להשתמש בהם שום תשמיש, והרי הם מוקצים, כמו שפירות הנושרים יש להם דין מוקצה מטעם זה[261].

---

[255] סעיף ו (הקוצץ פרי שלא נגמר בישולו לחולה בשבת, אסור לבריא משום מוקצה, אפילו חלה מבעוד יום והיה כבר בדעתו מבעוד יום לקצוץ הפרי בשבת, מפני שאין הכנה מועלת כלל במחובר בכיוצא בזה שהוא גדל והולך בשבת. אבל פרי שנגמר בישולו ושוב אינו גדל והולך, מועלת בו הכנה, אע״פ שהוא מחובר).

ואף שעדיין חייבים בו משום תולש, כדלקמן סי׳ שלו סי״ט (תאנים שיבשו באיביהם וכן שאר האילנות שיבשו פירותיהם בהם התולש מהם בשבת חייב אע״פ שהם כתלושים לענין טומאה).

מכל מקום מועלת בו הכנה.

[256] סי׳ זה בשוע״ר לא הגיע לידינו, ובטור ושו״ע שם ס״ג (פירות שנשרו מן האילן בשבת אסורים בו ביום). ובמ״א שם ס״ק ג (משום שמא יעלה ויתלוש ומשום מוקצה).

וכן הוא לקמן סי׳ תקטו ס״ד (פירות הנמצאים תחת האילן שיש להסתפק שמא נשרו מהאילן ביום טוב, הרי אלו אסורים באכילה ובטלטול עד הערב. אפילו אם הוא בענין שאין בהן משום מוקצה, כגון דקל העומד בחצרו והיתה דעתו מערב יום טוב על התמרים שישיר הרוח מן הדקל ביום טוב ... לפי שחכמים גזרו על כל דבר שנעקר מהמחובר בשבת או ביום טוב לאסרו באכילה בו ביום, אם הוא דבר מאכל, ולהשתמש בו, אם אינו דבר מאכל, משום גזרה שמא יתלוש בעצמו כמ״ש בסי׳ שכ״ב).

[257] רמב״ן במלחמות שם (הא בפירות שנשרו, אינן אלא גזירה דשמא יעלה ויתלוש, ושתלשן הנכרי נמי בכלל גזירה זו).

וכדלעיל לענין סחיטה, ושם נסמן (הערה 252).

[258] רמב״ן שבת קכב, א (ואפילו עשבים שתלשן גוי לצרכו בכלל, משום דבכל הנתלשין מן המחובר גזרו גזירה זו). ובמלחמות ביצה יג, ב (והכי נמי איתא בפרק כל כתבי הקדש בנכרי שלקט עשבים בשבת לעצמו, שמותרין משום מלאכת שבת ואסורין כדין מוקצה ... או שהם בכלל גזירה של פירות הנושרין, דהוא משום שמא יעלה ויתלוש).

[259] כדלעיל סי׳ שכד ס״י (אע״פ שאדם מצווה על שביתת בהמתו, מותר להניחה שתאכל מהמחובר בשבת, שנאמר למען ינוח שורך וגו׳, וזו היא נייחה שלה, ומותר אפילו להעמידה בידיו על גבי עשבים מחוברים, ואין חוששים שמא יתלוש מהם בידיו להאכילה, לפי שהוא איסור חמור בעיני הבריות).

[260] ראה לקמן סי״ז, ובסי׳ תקז ס״ד ובקו״א סק״ד בארוכה, שמכל מקום מותר להנות ממנה הנאה הבאה מאליה.

[261] רי״ף ביצה יג, ב (אפילו לטלטלו נמי אסור, דמשום דלא חזי לאכילה, מוקצה הוא). רא״ש שם פ״ג סי׳ ב (אפילו לטלטל נמי אסור, דלא חזי לאכילה, וכמוקצה דמי). מ״א סי׳ תקטו ס״ק ב (דלא חזי לאכילה, וכמוקצה דמי, דכיון דאסורין באכילה מחמת איסור היום, אסורין בטלטול (הרי״ף והרא״ש) ... נבילה אסורה באכילה ושרי בטלטול ... טעמא משום דנבילה חזי לכלבים, אבל זה לאו דעתיה למשדיי׳ לכלבים ... וכן כתבו התוס׳ בביצה דף ו׳ ע״ב דבעינן מוכן ועומד). והוא בתוס׳ שם ד״ה מוכן לכלבים הוי מוכן לאדם (וקשה דאם כן אפרוח נמי יהא מותר, שמוכן לכלבים. ויש לומר דבעינן מוכן ועומד, וזה אינו עומד לכלבים). והכי קיי״ל, כדלקמן סי׳ תקיג, בקונטרס אחרון שם סק״א (עיין מג״א סי׳ תקט״ו ס״ב ב׳ ... דקיי״ל כרי״ף ורא״ש).

וכן הוא במ״א סי׳ שח ס״ק נו (וכן כתב המאור רפכ״א ... דכל מידי דבר אכילה היא, דלא חזי למיכל עד מוצאי שבת, לכלבים נמי לא קאי, ולא מטלטלין ליה, דהא לא חזי מידי עכ״ל). והוא בבעל המאור שבת נט, ב ד״ה טעמא (כל מידי דבר אכילה דלא חזי למיכל בו ביום עד מוצאי שבת ולכלבים נמי לא קאי לא מטלטלין ליה בשבתא דהא לא חזי למידי).

וכן הוא לעיל סי׳ רעט ס״ב (וכיון שאסור להסתפק וליהנות ממנו בשבת, אסור גם כן לטלטלו, הואיל ואינו ראוי לכלום בו ביום). סי׳ שה סל״ג (וכיון שאסור באכילה, אסור גם כן בטלטול, שמוקצה הוא, כיון שאינו ראוי לבו ביום). סי׳ שח ס״ט (אף על פי שיכול להאכילם לכלבים, מכל מקום כיון שאינן עומדים לכך, אלא לאכילת אדם במוצאי שבת, אסור לטלטלן אפילו לצורך גופן ומקומן), וסס״ח (אסור לטלטלו ... שאף שראויין לכלבים, הרי אינן עומדים לכלבים, אלא לאכילת אדם למוצאי שבת, ובשבת אינן ראוין לו לכלום). לקמן סי׳ תצז ס״ז (כל דבר

ואפילו עצים שתלשן הנכרי לעצמו, או שנשרו מאליהן ביום טוב, הם בכלל גזרה זו[262], כמו שיתבאר בסימן תק"ז[263].

וכן נכרי שצד דגים או חיה או עוף לעצמו אסורים לישראל[264] ביום טוב[265], כמו שיתבאר בסי' תקט"ו[266]:

ט אם ליקט[267] או צד[268] או אפה[269] ובישל או שעשה אחת משאר מלאכות[270] בשביל

שאסור לאכלו ביום טוב או להשתמש בו, מפני שהוא מוקצה, אסור לטלטלו). סי' תקיג ס"ג (וכיון שהיא אסורה באכילה, אסורה גם כן בטלטול, שהרי אינה ראוייה לכלום בו ביום). סי' תקטו ס"א (והן אין ראויין עדיין לאכילה, וכל שאינו ראוי לאכילה אסור לטלטלו ביום טוב), וס"ד (וכיון שאסור לאכלו ולהשתמש בו, אסור גם כן לטלטלו, שהרי אינו ראוי לכלום בו ביום).

תוס' ר[ז]"ה פ"ק דביצה.

ואולי צ"ל: "תוס' פ"ק דביצה. רז"ה". והכוונה לתוס' הנ"ל (ביצה ו, ב), ובעל המאור הנ"ל (שבת נט, ב).

[262] רי"ף ביצה ב, א (ועצים שנשרו מן הדקל ... ביום טוב אסור להסיקן ביום טוב בפני עצמן, משום דהוו להו נולד, ואסרי להו רבנן שמא יעלה ויתלוש). רא"ש שם פ"א סי' ב (ועצים שנשרו מן הדקל ... ביום טוב, אסור להסיקן ביום טוב בפני עצמן, משום דהוו להו נולד, ואסרי להו רבנן גזירה משום שמא יעלה ויתלוש). טור סי' תקז (ואחי ה"ר יחיאל ז"ל כתב ... נשרו ביום טוב ... ליכא אלא איסור דרבנן, גזירה שמא יעלה ויתלוש). מ"א סי' תקא סקי"א (אין מסיקין, דהוה ליה נולד, ואסרי להו רבנן גזירה שמא יעלה ויתלוש (רי"ף ורא"ש)).

ונתבאר לקמן שם ס"י (עצים שנשרו מן האילן ביום טוב, אין מסיקין בהן ביום טוב, אפילו להמתירין נולד ביום טוב, לפי שהן בכלל גזרת פירות הנושרין מאליהן בשבת או ביום טוב, שאסרום חכמים בו ביום באכילה ובטלטול משום גזרה שמא יעלה ויתלוש, כמ"ש בסי' שכ"[ה]).

[263] קו"א סק"ד (אנן קיי"ל כרי"ף ורא"ש, דעצים נמי הוה בכלל גזירה שמא יתלוש ... וכן כתבו הטור ורש"ל ומג"א עיין שם בסי' תק"א). והוא כמובא לעיל מרי"ף רא"ש טור ומ"א, וכן הוא בים של שלמה ביצה פ"א סי' ז (משום איסור נולד, וגזירה נמי שמא יעלה ויתלוש).

[264] טור ושו"ע ס"ה (גוי שצד דגים ... לעצמו, אסורים לישראל). רמב"ם הל' יום טוב פ"ב ה"י (או שהביא חיה או עופות או דגים שאפשר לצודן בו ביום). טור ושו"ע סי' תקטו ס"א (או שמחוסר צידה).

[265] אבל לערב מותר מיד. **ספר התרומה** סי' רמט (ואם עכו"ם ליקט פירות בשבת לעצמו, או ביום טוב, או תלש או צד דגים חיה ועוף בשביל עכו"ם, הישראל אסור ליהנות בו ביום משום מוקצה ... אבל למוצאי שבת מותרין מיד, ואין צריך להמתין בכדי שיעשו, כדתנן במס' מכשירין, מרחץ המרחצת בשבת אם רוב עכו"ם למוצאי שבת רוחץ בה מיד), **ממשנה מכשירין** פ"ב מ"ה (עיר שישראל ונכרים דרים בה והיה בה מרחץ מרחצת בשבת אם רוב נכרים רוחץ מיד). טור ושו"ע ס"ה (גוי שצד דגים ... לעצמו ... לערב מותרים מיד, אפילו אם ודאי לקטן וצדן היום).

[266] ס"א (נכרי שהביא דורון לישראל ... מיני בעלי חיים שיש מאותו המין מחוסר צידה, שיש לומר שאלו שהביא היו מחוסרין צידה בתחלת כניסת יום טוב, הרי אלו אסורין באכילה ובטלטול עד הערב)

וכן הוא לעיל סי' שי סוף ס"ג (ודבר שהיה מחוסר צידה מבעוד יום, וצד אותו הנכרי בשבת, אף אם היה בדעתו לצוד בשבת אין דעתו מועלת כלום, שאין הדבר תלוי בו, והרי הוא אסור בשבת משום מוקצה, שכיון שלא היה ברשותו של אדם כלל אין זה מן המוכן). לקמן סי' תצז סי"ג (כל שמחוסר צידה בענין שהצד אותו בשבת חייב, אפילו זימן אותו מערב יום טוב ודעתו עליו, אין מועיל כלום, ואסור ליקח אותו ביום טוב, אפילו ניצוד מאליו ביום טוב, כיון שבין השמשות היה מחוסר צידה הרי זה מוקצה), וסט"ז (הצד אותם בשבת אפילו מכלובן חייב, ולכן אסור לצודן ביום טוב אפילו לצורך אכילה, ואפילו זימן אותם מערב יום טוב אין מועיל כלום), וסכ"ה (כיון שצריך לבקש תחבולות כדי לתפסן, אין מועיל כלום מה שאין הנכרי מקצה דעתו מהן, לפי שאין זה הדבר תלוי בדעתו, שמא לא יוכל לתפסן).

[267] ביצה כד, ב (נכרי שהביא דורון לישראל ביום טוב, אם יש מאותו המין במחובר אסור, ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו). עירובין מ, א (הנהו בני גננא דגזו להו אסא ביום טוב שני, לאורתא שרא להו רבינא לאורוחי ביה ... בכדי שיעשו). טור ושו"ע ס"ו (אם ליקט וצד בשביל ישראל ... צריך להמתין לערב בכדי שיעשו).

[268] טור ושו"ע שם.

[269] לבוש ס"ז (ומטעם זה גם בפת שאפה בשביל ישראל, או בשביל גוי וישראל, אסור בכדי שיעשו).

אלא שמכל מקום יש חילוק בינם, שאם הנכרי אפה ובישל לעצמו, מותר לישראל אפילו בשבת, כדלעיל ס"ו-ז. משא"כ אם ליקט או צד לעצמו, אסור עכ"פ בשבת, כדלעיל ס"ח (וכל זה באפייה (ובישול) וכיוצא בהן משאר מלאכות הנעשות בתלוש ... נכרי שליקט פירות מהמחובר לעצמו ... וכן נכרי שצד דגים או חיה או עוף לעצמו, אסורים לישראל ביום טוב).

[270] רמב"ם פ"ו ה"ב (נכרי שעשה מלאכה מעצמו בשבת, אם בשביל ישראל עשה אותה, אסור ליהנות באותה מלאכה עד מוצאי שבת, וימתין בכדי שתעשה).

ישראל, או בשביל ישראל ונכרים[271], צריך להמתין לערב בכדי שיעשו, גזרה שמא יאמר לנכרי לעשות בשבת כדי שיהא מוכן לו במוצאי שבת מיד[272].

ואפילו אחרים שלא נעשית המלאכה בשבילם צריכים להמתין כן[273], שכל שנעשית

---

[271] משנה מכשירין פ"ב מ"ה. הובא בשבת קכב, א; קנא, א (עיר שישראל ונכרים דרין בתוכה, והיתה בה מרחץ המרחצת בשבת, אם רוב נכרים מותר לרחוץ בה מיד, אם רוב ישראל ימתין בכדי שיחמו חמין). ברייתא שבת שם ושם (מחצה על מחצה אסור). ס' התרומה שם (כדתנן במסכת מכשירין מרחץ המרחצת בשבת, אם רוב העיר עכו"ם רוחץ למוצאי שבת מיד, ואם רוב ישראל ימתין בכדי שיעשו ... ואם העכו"ם לקטן או צדן או עשה מלאכה הדליק הנר או עשה כבש בשביל שניהם למען ישראל ועכו"ם אסור, כדמוכח פרק שואל [קנא, א], ובירושלמי ללשון אחר שתופס רש"י), **מאותה משנה**, **ושכן משמע בירושלמי** פט"ז ה"ט (אמר רבי יעקב בר אחא הדא אמרה לצורכו ולצורך ישראל אסור), לפי לישנא אחרינא שברש"י קנא, א (דספיקא אסור, דקתנו מחצה על מחצה ימתין בכדי שיחמו חמין ... לישנא אחרינא ... כיון דמחצה על מחצה ודאי בשביל ישראל ונכרים הוחמו ... ולשון זה נראה לי עיקר, ורבותי נמי). ונתבאר לקמן סי' תקטו בקונטרס אחרון ס"ק ו (שדעת רש"י ורבותיו דמחצה על מחצה אינו כספק), וכן הוכיח לקמן שם מדברי שאר הפוסקים (אמנם גם לענין ספק קי"ל לאסור, כדלקמן סעיף הבא).

רמב"ם פ"ב ה"ז (מחצה למחצה ימתין בכדי שיחמו חמין). טור ושו"ע שם (או בשביל ישראל וגוי).

וכן הוא לעיל סי' רעו ס"ז (ואם מחצה ישראל ומחצה נכרים גם כן אסור, שמן הסתם הוא מכוין לצורך שניהם). לקמן סי' שכו סי"ג (ואפילו במחצה על מחצה צריך להמתין כן, לפי שמן הסתם הוחמה בשבת בשביל שניהם). סי' תקטו סי"ט (אבלו העיר שחציה נכרים וחציה ישראל, נכרי המביא שם למכור, בודאי לצורך שניהם הוא מביא, וכיון שכוונתו גם לצורך ישראל הרי דינו כדין נכרי שהביא דורון לישראל).

[272] רא"ש ביצה פ"ג ס"ב בשם **ר"ת** (ר"ת שפירש משום שמא יאמר לנכרי להביא ביום טוב שיאכל לערב מיד). תוס' שבת קכב א ד"ה ואם (אי שרית ליה אתי למימר לנכרי לעשות בשבילו). ביצה כד, ב ד"ה ולערב (הטעם שמא יאמר לנכרי לך ולקט). עירובין לט, ב ד"ה אי (וטעם כדי שיעשו יש לפרש, משום שמא יאמר ישראל לנכרי לעשות ביום טוב כדי שיאכל לאלתר במוצאי יום טוב). רמב"ם שם ה"ח (לא אסרו בכל מקום שימתין בכדי שיעשו אלא מפני דבר זה, שאם תאמר יהא מותר מיד, שמא יאמר לנכרי לעשות לו וימצא הדבר מוכן מיד. וכיון שאסרו עד שימתין בכדי שיעשו, לא יאמר לנכרי לעשות לו, שהרי אינו משתכר כלום, מפני שהוא מתעכב לערב בכדי שיעשה דבר זה שנעשה בשבת).

וכן הוא לעיל סי' רמג ס"ב (ולמוצאי שבת עד בכדי שיעשה, משום גזרה שמא יאמרו לו לעשות בשבת). סי' רנב ס"י (גזרה שמא יאמר לו לעשות לו בשבת, אם יהיה מותר לו ליהנות ממנה כשנעשית בשבילו). סי' רסג קונטרס אחרון ס"ק ח (שאסורים משום גזירה שמא יאמר לו להביאו). סי' רעו ס"א (ויש לגזור גזרה שמא יאמר לו לעשותה בשבת בשביל הנאתו, אם יהיה מותר לו ליהנות ממנה). סי' שיח ס"א (שאם נתיר לו ליהנות במוצאי שבת מיד, יש לחוש שמא יאמר לו לעשות בשבת כדי שיהיה הדבר מוכן לו במוצאי שבת מיד, שאיסור האמירה לנכרי קל בעיני הבריות). לקמן סי"א (ולערב בכדי שיעשו, גזרה שמא יאמר לנכרי להביא לו מחוץ לתחום בשבת כדי לאכול ממנו בו ביום או לערב מיד). סי' תקטו ס"א (שחששו חכמים אם נתיר לו ליהנות במוצאי יום טוב מיד מן המלאכה שנעשית בשבילו ביום טוב, שמא יאמר להנכרי שיביא לו ביום טוב, כדי למהר אכילתו בליל מוצאי יום טוב, שאיסור אמירה לנכרי הוא קל בעיני הבריות. לפיכך הצריכוהו להמתין בכדי שיעשו, דאז כיון שלא ירויח כלום במה שהביא ביום טוב, לא יעשה איסור בחנם). וסט"ו (גזרה שמא יאמר לנכרי שיביא לו מיני מאכל מחוץ לתחום).

כל זהו לדעת הרמב"ם והתוס', שאיסור ההנאה הוא משום שמא יאמר לו.

ואף שהובא טעם שני לקמן סי' תקטו ס"א (לפיכך הצריכו חכמים להמתין בכדי שיעשו, שלא יהנה כלום ממלאכת יום טוב הנעשית בשביל ישראל). שהיא דעת רש"י ביצה כד, סע"ב (ולערב אסורין בכדי שיעשו, כדי שלא יהנה ממלאכת יום טוב). וכן הובא לעיל סי' רנב סי"א (כדי שלא יהנה ממלאכת שבת). מכל מקום קי"ל כדעת הרמב"ם ותוס' הנ"ל, וכלקמן שם בהגהה (שבסי' שכה ביארנו, דעיקר הטעם בכל מקום שהצריכו להמתין בכדי שיעשו הוא משום גזירה שמא יאמר לנכרי לעשות).

וגם לדעת רש"י יתבאר לקמן סי"א (והערה 296), שלענין הביא מחוץ לתחום, אפשר שטעם האיסור הוא "שמא יאמר לנכרי להביא לו מחוץ לתחום בשבת".

[273] **ר"י**, תוס' קכב, א ד"ה ואם (נראה דאסור לכל ישראל, דדוקא בחוץ לתחום דרבנן אמר בפרק בכל מערבין (עירובין דף מ.) ובאין צדין (ביצה דף כה.) הבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר, אבל באיסורא דאורייתא כי הכא לא).

ואוצ"ל: **רי"[ו]**, רבינו ירוחם ני"ב חי"ב פג, ב (אסור לכל ישראל בכדי שיעשו). והיינו שבנוסף למה שהובא מתוס' שבשבת עצמה אסור אף לאחרים, פירש רבינו ירוחם, שאף לערב בכדי שיעשו אסור אף לאחרים.

ואוצ"ל **ר"[ן]** מו, א ד"ה ואיכא (דלערב נמי אסורין בכדי שיעשו, לא מפלגינן כלל בין אותו ישראל לישראל אחר).

וכן נראה מדברי הרמב"ם פ"ו ה"ב (אם בשביל ישראל עשה אותה, אסור ליהנות באותה מלאכה עד מוצאי שבת, וימתין בכדי שתעשה), ונתבאר במ"מ שם (פשט מימרא שבפרק אין צדין שאומרת ולערב בכדי שיעשו, מורה

מלאכת איסור של תורה בשביל ישראל, החמירו חכמים שלא לחלק בין מי שנעשה בשבילו לאחרים[274]. אבל אם נעשה איסור של דברי סופרים בשביל ישראל מותר לאחרים מיד, כמו שיתבאר[275].

ושיעור בכדי שיעשו יתבאר בסי׳ תקט״ו[276]:

כדברי רבינו, שאפילו אחר צריך להמתין בכדי שיעשו). **והטור** כאן (אסורים לכל, בו ביום ולערב בכדי שיעשו), ובסי׳ תקטו (וקודם בכדי שיעשו אסורין לכל, אף למי שלא הובאו בשבילו).

הובאו בב״י כאן ד״ה ואם לקטן (מדברי הרמב״ם בפרק ו׳ נראה דלישראל אחר נמי אסור בכדי שיעשו. וכן כתב רבינו ירוחם בחלק י״ב. וכתב הרב המגיד (שם) שאף על פי שיש מפרשים שמתירין לישראל אחר לערב מיד, פשט המימרא שבפרק אין צדין מורה כדברי הרמב״ם. ולזה נוטין דברי הר״ן בסוף פרק כל כתבי [ראה הערה הבאה]. וכן כתב רבינו בהדיא בהלכות יום טוב. וכן משמע מדבריו כאן).

וכן הוא לקמן סי״א (שאיסור התחומין הוא מדברי סופרים, ולא החמירו כל כך בשל דבריהם לאסור אף למי שלא הובא בשבילו), וסט״ז (שכל שנעשה באיסור של תורה על ידי נכרי לצורך ישראל, לא חלקו חכמים בין מי שנעשה בשבילו לאחרים, אבל אם מילא מבור העומד בכרמלית, או שהביא מים לרשות הרבים מן הנהר שהוא כרמלית, מותר לאחר שלא הובא בשבילו, שאיסור הכרמלית אינו אלא מדברי סופרים), וסכ״ב (לא אותו ישראל ולא ישראל אחר). סכ״א (ואם עשאו בשביל ישראל צריך להמתין בכדי שיעשו, בין לקבור בו ישראל זה שנעשה בשבילו בין לקבור בו ישראל אחר), וסכ״ב (לא אותו ישראל ולא ישראל אחר). לעיל סי׳ רעו ס״א (אסור לכל אדם להשתמש לאורו בשבת, אפילו למי שלא הודלק בשבילו, שהחמירו בזה חכמים הואיל ונעשית מלאכה גמורה של תורה בשביל ישראל בשבת).

*

ואף שלקמן סי׳ תקטו ס״א, הובא מדברי הפוסקים בשיטת ר״ת, שלא נאסר אלא לישראל זה שנעשית המלאכה בשבילו, ומותר לישראל אחר. מכל מקום מסיק לקמן שם ״הסכמת רוב המורים״ שאסור ״בין לו בין לאחרים״, ושם נסמן.

[274] ר״ן שם (כל שנעשית מלאכת איסור דאורייתא בשביל ישראל ליכא פלוגתא בין אותו ישראל לישראל אחר).

וכן הוא לקמן סט״ז (שכל שנעשה באיסור של תורה על ידי נכרי לצורך ישראל, לא חלקו חכמים בין מי שנעשה בשבילו לאחרים).

ונתפרש במ״א ס״ק לב (אף על גב דלאחר לא שייך למיגזר שמא יאמר לעכו״ם, מכל מקום לא חילק בדבר שנעשית בו מלאכה גמורה בשביל ישראל).

וכן הוא לקמן סי׳ תקטו ס״א בהגהה (ואף על פי שבסי׳ שכה ביארנו דעיקר הטעם בכל מקום שהצריכו להמתין בכדי שיעשו הוא משום גזירה שמא יאמר לנכרי לעשות ... ואם כן היה ראוי שלא לאסור אלא על מי שהמלאכה נעשית בשבילו ... מכל מקום לא רצו חכמים לחלק בגזרתם ואסרו על הכל, אף על מי שלא נעשית בשבילו, עד לאחר בכדי שיעשו, לפי שראו חכמים להחמיר הרבה בדבר שנעשה בו מלאכה גמורה על ידי נכרי).

[275] סעיף יא (לפי שאיסור התחומין הוא מדברי סופרים, ולא החמירו כל כך בשל דבריהם לאסור אף למי שלא הובא בשבילו).

[276] סעיף א (בכדי שילך הנכרי למקום שליקט או צד משם, ויגמור המלאכה, ויחזור לכאן), וס״ב (שיעור בכדי שיעשו הוא, כדי שילך הנכרי במוצאי יום טוב משחשכה מביתו למקום שליקט הפירות או למקום שצד הדגים, ויגמור המלאכה ויחזור לכאן), שפירושו בפשטות שיחזור לביתו שבתוך העיר.

אמנם לקמן שם סי״א (בכדי שיעשו, דהיינו שישהה כל כך כמו ששהה הנכרי בהבאתו אותם ממקום שהחשיך לו היום בערב יום טוב עד שהביא אותם לתוך עיבורה של עיר של הישראל, דהיינו מקום שמשם מתחילין למדוד תחומי העיר, כמו שנתבאר בסי׳ [ש]צ״ח). וכמבואר בסי׳ שצח ס״ו (כל בית דירה שהוא יוצא מהעיר ... אם אין בינו ובין העיר אלא ע׳ אמה ... הרי זה מצטרף לעיר ונחשב ממנה, וכשמודדין לה אלפים אמה מותחים חוט על פני כל רחבה חוץ לבית דירה זה ומשם מודדים לה אלפים אמה ... כל ע׳ אמה ושירים הסמוכים לעיר נקראים עיבורה של עיר ונחשבים כעיר). והיינו שאין צריך להמתין עד שיביאם לביתו שבתוך העיר, אלא סגי בכדי שיביאו לעיבורה של עיר.

ואפשר החילוק הוא בין עשה מלאכה, לבין אם רק הביאו מחוץ לתחום, שנתבאר לקמן סי״א (לפי שאיסור התחומין הוא מדברי סופרים ולא החמירו כל כך בשל דבריהם), שלכן לא הצריכו אלא בכדי שיביאם מחוץ לתחום אל העיר, דהיינו לעיבורה של עיר.

ואף שעיבורה של עיר יש לה דין כרמלית, שאם הביא משם הנכרי אסור למי שהובא בשבילו, כדלקמן סט״ז (אם מילא מבור העומד בכרמלית, או שהביא מים לרשות הרבים מן הנהר שהוא כרמלית, מותר לאחר שלא הובא בשבילו).

מכל מקום לא הצריכו בזה שימתין בכדי שיעשו, כדלקמן סכ״ב (וכל זה ברשות הרבים גמורה. אבל אם הביאם דרך כרמלית, אם הביאם מתוך התחום, אין צריך להמתין כלל, אפילו למי שהובאו בשבילו. שלא החמירו למי שהובא

י ספק[277] אם ליקטן בשביל ישראל, או שידוע שליקטן בשביל ישראל ואין ידוע אם נלקטו היום או לאו, אסורות בו ביום[278], וגם לערב בכדי שיעשו[279]. ואע"פ שהוא ספק דברי סופרים, אין הולכין בו להקל, הואיל והוא דבר שיש לו מתירין[280]. ויש אומרים[281]

בשבילו בכרמלית, אלא שלא יהנה ממנה בשבת עצמה, אבל לא להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו, אלא אם כן הביאם מחוץ לתחום).

[277] סיכום נושא הספק, שנתבאר לפנינו ס"י, וסי"ג-ד וסכ"ב:

(א) ספק נקצר בשבת, אסור בו ביום (ס"י).

(ב) ולענין כדי שיעשו, מחלוקת הפוסקים, והעיקר כהאוסרים (ס"י).

(ג) ספק הובא מחוץ לתחום, תלוי בב' דעות הנ"ל, והעיקר כהאוסרים (סי"ד וסכ"ב).

(ד) נכרי שהביא דורון לישראל, מן הסתם ליקטן בשבילו בשבת (ס"י).

(ה) ספק הובא מחוץ לתחום או ממקום רחוק יותר, סגי בכדי הבאה מחוץ לתחום (סי"ג).

ספיקות אלו נתבארו גם לקמן סי' תקטו ס"א-ד וסט"ז.

[278] **ספר התרומה** סי' רמט (ואם ספק אם נלקטו היום, או נצודו הדגים והעופות בשבת או ביום טוב, על זה שנינו ספק מוכן אסור), **וסמ"ג** ל"ת סה כ, ב (ואם ספק אם נלקטו ביום טוב אם לאו, הא תנן ספק מוכן אסור), **וסמ"ק** סי' רפא (וספק אם נלקטו בשבת או לא, אותו היום אסור), **והגהות מיימוניות פ"ו** (קושטא) ה"ז, **מברייתא ביצה כד,** סוע"א (ספק מוכן, רבן גמליאל מתיר, ורבי יהושע אוסר. אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יהושע), **וכרבי יהושע**. טור ושו"ע ס"ז (ספק אם ליקטן בשביל ישראל, או שידוע שליקטן בשביל ישראל ואין ידוע אם נלקטו היום אם לאו, אסורים בו ביום). ט"ז סי' תקטו ס"ק ד (בכלל זה גם כן, אם יש ספק אם הביאם לצורך עצמו או לצורך ישראל).

[279] משנה קנא, א (נכרי שהביא חלילין בשבת לא יספוד בהן ישראל, אלא אם כן באו ממקום קרוב), לדעת שמואל בגמרא שם (שמואל אמר חיישינן שמא חוץ לחומה לנו), כפירוש הרי"ף סד, ב (כלומר אע"ג דחזינן להו דעיילי בצפרא, לא אמרינן אי לאו דעיילי מאתר קריבא לא הוו עיילי בצפרא, אלא אמרינן הכי מאתרא רחיקא אתו, והאי דאתו בצפרא, בליליא אזלי עד דמטו לחומה, וביתו התם, וקא עיילי השתא).

ומיירי שם לענין להספיד עם החלילין במוצאי שבת (בכדי שיעשו), שהרי בשבת אין מספידים. ומובן אם כן דהא דקיי"ל לאיסור לשיטת הרי"ף, היינו הן לענין ספק תחומין (אף לבו ביום), והן לענין בכדי שיעשו, כמבואר במלחמות שם סה, ב (ואנו חוששים להם משום ספק תחומין להחמיר, והוא הדין בכל מעשה שבת, ואפילו לערב עד כדי שיעשו כדברי רבינו הגדול ז"ל), ובטור (ואם הוא ספק אם הובא מחוץ לתחום אם לאו ... לרי"ף גם בזה צריך להמתין בכדי שיעשו). וכדלקמן סי"ד (אם הוא ספק אם הובא מחוץ לתחום אסור ... עד למוצאי שבת כדי הבאה מחוץ לתחום ... ולהאומרים שבאיסור כזה ... לא החמירו בספיקו ... אף כאן מותר ... אפילו בו ביום).

רמב"ם פ"ו ה"ו (שמא בלילה הביאום ממקום אחר עד החומה ובבקר נכנסו בהן). מ"מ שם (וזה כדעת הגאונים ז"ל), ובהל' יום טוב פ"ב סוף ה"י (ודעת הגאונים ז"ל שחוששין שמא באו מחוץ לתחום. וכן דעת רבינו פרק ששי מהלכות שבת). ועל פי הנ"ל מובן, שגם דעת הרמב"ם לאסור, היינו הן לענין ספק תחומין (אף לבו ביום), והן לענין בכדי שיעשו (אף בספק נלקטו בשבת).

והיא דעה א' בשו"ע ס"ז (ספק אם ליקטן בשביל ישראל, או שידוע שליקטן בשביל ישראל ואין ידוע אם נלקטו היום אם לאו, אסורים בו ביום, ולערב בכדי שיעשו).

*

והיינו כשיש רק ספק אחד, אבל אם ישנם שני הספקות, נתבאר לקמן סי' תקטו ס"ג (אם הוא בענין שיש להסתפק שמא נלקט וניצוד מאתמול, וגם יש להסתפק שמא ליקט וצד לצרכו או לצורך נכרי אחר, ואחר כך נמלך והביאן לישראל, כיון שיש כאן ב' ספיקות להקל, הרי אלו מותרים באכילה במוצאי יום טוב מיד, ואין צריך להמתין בכדי שיעשו), ושם נסמן.

[280] מלחמות להרמב"ן שם סה, ב בסופו (ואנו חוששים להם משום ספק תחומין להחמיר, והוא הדין בכל מעשה שבת, ואפילו לערב עד כדי שיעשו, כדברי רבינו הגדול ז"ל. והטעם משום דרב אשי דאמר בפ' קמא דביצה כל דבר שיש לו מתירין אפילו בדרבנן לא בטיל, וספיקא אסור). **מ"א סי' תצז סק"ג** (אף על גב דקי"ל ספיקא דרבנן לקולא, הכא אסור משום דבר שיש לו מתירין). ט"ז ס"ק ז (ונראה לי דמשום הכי החמירו, כיון שאפשר להמתין עד הערב ויהיה היתר גמור, למה יכניס עצמו בספק איסור. ודמיא למ"ש ביו"ד דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל), וסי' תקטו סקי"ג (ונראה לי דהטעם דהוי ליה דבר שיש לו מתירין ומחמרינן בספיקו).

וכן הוא לקמן סי"ד (מפני שהוא דבר שיש לו מתירין). סי' תצז ס"ח (לפי שהמוקצה הוא דבר שיש לו מתירין, לפיכך הולכין בספיקו להחמיר (עיין סי' תקט"ו)). סי' תקטו סוף ס"ג (לפי שהוא דבר שיש לו מתירין, דהיינו אחר שימתין בכדי שיעשו, לפיכך אין אומרים כאן ספק דברי סופרים להקל), וסט"ז (יש להחמיר אף בספק, כיון שהוא דבר שיש לו מתירין).

שלערב מותר מיד, שכיון שאיסור זה אינו אלא כעין קנס שלא יבא לומר לנכרי לעשות לו בשבת, לא החמירו בספיקו[282] אע"פ שיש לו מתירין. והעיקר כסברא הראשונה[283].

ואף לפי סברא האחרונה לא הקילו, אלא בכגון שהנכרי אמר לישראל מערב שבת ליתן לו פירות בשבת, והלך לבית הנכרי ונתן לו, שאז יש להסתפק שמא ליקט פירות אלו בשבת בשביל ישראל, והיה בדעתו מערב שבת על פירות אלו ללקטם לו בשבת, או שמא היה בדעתו ללקוט לו פירות אחרים, ופירות אלו ליקטם לעצמו או לנכרי אחר, ואחר כך נמלך ונתנם לישראל כשבא אצלו[284], וכן כל כיוצא בזה. אבל נכרי שהביא דורון לישראל[285], או שהביא למכור[286] בעיר שרובה ישראל[287], אין תולין להקל שמא ליקטן

ומזה מובן שכן הוא לדברי הכל, גם לענין הוצאתו מביתו ביום טוב, בספק הובא מחוץ לתחום, כדלקמן סי' תקטו סט"ו (לא הותר לו להוציא חוץ לד' אמות בכרמלית ... ואפילו הובא לצורך נכרי, דכיון שיצא חוץ לתחום אין לו אלא ד' אמות), שאסור מטעם דבר שיש לו מתירין.

[281] שמואל שם (שמואל אמר חיישינן שמא חוץ לחומה לנו), לפירוש רש"י שם (אנו תולין להתיר ואומרים שמא בתוך התחום לנו ערב שבת). **ספר התרומה** שם (ספק אם לקטן בשבת או לא ... מותרין למוצאי שבת מיד, כשמואל פרק שואל דאמר אין צריך להמתין במוצאי שבת עד כדי שיעשו ... חיישינן שמא חוץ לחומה לנו, לקולא יש לנו לומר שבאו ממקום קרוב). **סמ"ג** שם (אמנם הן מותרין למוצאי שבת מיד, כשמואל דפרק שואל דאמר אין צריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו). **הגהות מיימוניות פ"ו** שם. הובא בטור סי' תקטו (ואם הוא ספק אם בא מחוץ לתחום אם לא, לרש"י מותר, ולדברי הגאונים אסור) דעה הב' בשו"ע שם (ויש אומרים דלערב מותר מיד).

[282] מ"א סקי"ד (דבחול להמתין בכדי שיעשו, לא מחמירים מספק).

[283] **כ"ה משמעות השו"ע** ס"ז (ספק ... ולערב בכדי שיעשו. ויש אומרים דלערב מותר מיד).

ונתבאר לקמן סי' תקטו בקונטרס אחרון ס"ק ב (וכן משמע דעת השו"ע סי' שכ"ה סעיף ז' שהביא דעת המחמירין בסתם, ודעת המקילין בלשון יש אומרים, משמע שדעתו לפסוק כהמחמירין).

וכן הוא לקמן סי"ד (וכבר נתבאר שהעיקר כסברא הראשונה).

*

אמנם לקמן סכ"ב לא הובאו ב' הדעות, אלא נפסק בפשיטות לאיסור (נכרי שהביא בשבת ... לא יספידו בהם ... עד שימתינו בכדי שיכולים להביאם ... ואם הוא ספק אם הביאם מחוץ לתחום או מתוך התחום, אסור).

שכן נפסק בפשיטות בשו"ע סט"ז (ספק אם הובאו מחוץ לתחום או מתוך התחום, חוששין שמא מחוץ לתחום הובאו).

וטעם החילוק בינם נתבאר במ"א ס"ק יד (וצ"ע דאם כן למה סתם הרב"י בסי"ו דחוששין לחומרא עיי"ש. ואפשר דבמת החמיר טפי). הובאו דבריו לקמן סי' תקטו בקונטרס אחרון ס"ק ב (כתב בהדיא במג"א בסי' שכ"ה ס"ק י"ד ... דבמת החמיר טפי).

ויתירה מזו, גם כשלא מיירי לענין מת, נפסק בפשיטות לאיסור לקמן סי' תקטו ס"ג (אם אין כאן אלא ספק אחד ... צריך להמתין בכדי שיעשו).

ואף לענין ספק תחומין, נפסק בפשיטות לקמן שם סט"ז (אם יש להסתפק שמא בתחלת כניסת יום טוב היה הנכרי כבר בתוך תחום העיר ... ביום טוב ראשון יש להחמיר אף בספק).

ונתבאר בקונטרס אחרון שם, שהוא על פי מה שנפסק בפשיטות בשו"ע שם ס"ג (אפילו אם הוא ספק ... אסורים), וכתב על זה הט"ז ס"ק ד (בכלל זה גם כן אם יש ספק ... לענין כדי שיעשו). ולמד זאת הט"ז ממה שנפסק בפשיטות בשו"ע שם ס"ז (אם הוא ספק אם באו מחוץ לתחום ... אסור). וכבר נתבאר לעיל (הערה 279), דהיינו הן לענין ספק תחומין (אף לבו ביום), והן לענין בכדי שיעשו (אף בספק נלקטו בשבת).

[284] שו"ע סי' תקטו ס"ג (אפילו אם הוא ספק אם נלקטו או ניצודו היום אסורים), לפירוש מ"א סי' תקטו סקי"ב (נראה לי דהכא מיירי בעכו"ם שמביא דורון, אמרינן שמתכוין להביא מן המשובח ומביא מאותן שליקט או צד היום ... ולעיל מיירי שהעכו"ם אמר לו מערב יום טוב ליתן לו פירות, והלך לבית העכו"ם ונתן לו, ואם כן יש לספק שמא לקטן בשביל ישראל והיה בדעתו להביא לו אותן פירות, או שמא לא לקטן בשביל ישראל, והיה בדעתו להביא לו פירות אחרים, ולכן מתיר אותן מספק ולא בעינן בכדי שיעשו).

[285] **טור** סי' תקטו (עו"ג שהביא דורון לישראל ביום טוב, אם יש במינו במחובר, או שמחוסר צידה, אסור לאוכלו בו ביום אפילו לטלטלו, ולערב אסורין בכדי שיעשו), **מהא דרב פפא ביצה כד**, סוע"ב (נכרי שהביא דורון לישראל ביום טוב, אם יש מאותו המין במחובר אסור, ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו).

[286] מ"א שם (הוא הדין המביא למכור).

[287] כדלקמן סי' תקטו סי"ט (אבל העיר שחציה נכרים וחציה ישראל, נכרי המביא שם למכור בודאי לצורך שניהם הוא מביא, וכיון שכוונתו גם לצורך ישראל הרי דינו כדין נכרי שהביא דורון לישראל (שאם יש במינו במחובר צריך כל אדם להמתין בכדי שיעשו...).

מתחלה לעצמו ואחר כך נמלך להביאן לכאן, אלא מן הסתם ליקטן מתחלה לשם כך[288]. וכן אין לתלות להקל שמא ליקטן מערב שבת, לפי שנכרי המביא דורון או למכור מן הסתם הוא מתכוין להביא מן המשובח, ומביא מאותן שליקט היום[289]. וכן לענין צידה ביום טוב[290]:

מאכלים שהביא הנכרי מחוץ לתחום

יא דבר שאין בו חשש צידה ומחובר[291], אלא שהובא מחוץ לתחום[292], אם הביאו הנכרי לעצמו או לנכרי אחר מותר לישראל אפילו בו ביום[293]. ואם הביאו לישראל אסור באכילה בו ביום למי שהובא בשבילו[294], ולערב בכדי שיעשו[295], גזרה שמא יאמר לנכרי להביא לו מחוץ לתחום בשבת כדי לאכול ממנו בו ביום או לערב מיד[296]. אבל לאחרים

ומכל שכן אם רוב העיר ישראל, כדלקמן סי׳ שכו סי״ג (עיר שישראל ונכרים דרים בהם ... ואם רובה ישראל צריך להמתין עד כדי שיוחם).

[288] מ״א כאן סקי״ג (וכיון שהביא לו מסתמא לקטן בשבילו), וסי׳ תקטו סקי״א (דאמרינן כיון שהביאו לו מסתמא לקטן בשבילו).

וכן הוא לקמן סי׳ תקטו ס״א (דכיון שהביא הדורון לישראל, בודאי ליקט או צד לשמו), וס״ג (דמן הסתם ליקט או צד היום בשביל הישראל שהביא לו).

[289] ר״ן סה, א ([נ]מצינו למדין לפי שיטה זו של רש״י ז״ל, דכל היכא דמספקא לן מילתא תלינן לקולא. ומיהו איכא למידק עלה מדאמר רב פפא בפרק אין צדין (כד, ב) בנכרי שהביא דורון לישראל, דאם יש מאותו המין במחובר לקרקע אסור, ולערב נמי בכדי שיעשו, והא התם דאיכא למתלי שנתלשו מערב יום טוב, ואפילו הכי מצריכין לערב כדי שיעשו. תירץ ה״ר יונה ז״ל דכל שיש מאותו המין במחובר דרכן של בני אדם ללקוט אותן ביומן, ואין לוקטין אותן מבערב, וכיון שרובן עושין כן אין תולין להקל). מ״א שם סקי״ב (אמרינן שמתכוין להביא מן המשובח, ומביא מאותן שליקט או צד היום).

וכן הוא לקמן שם ס״א (וכל המביא דורון הוא מתכוין להביא מן המשובח והמובחר, ויביא מאותן שליקט וצד היום), וס״ג (דמן הסתם ליקט או צד היום).

[290] מ״א שם (אמרינן שמתכוין להביא מן המשובח ... צד היום).

וכן הוא לקמן ס״א (וכל המביא דורון הוא מתכוין להביא מן המשובח והמובחר ... וצד היום), וס״ג (וצד היום).

[291] שאין בהם גזירת פירות הנושרים ומוקצה, דלעיל ס״ח. ואין בזה איסור ליקט או צד בשביל ישראל, דלעיל ס״ט.

וכדלקמן סי׳ תקטו סי״א (שהביא לעיר דבר שאין במינו במחובר, ואינו מחוסר צידה, דהיינו שהביא פירות יבשים, או בהמות ועופות שאינן מחוסרין צידה, כגון אווזים ותרנגולים).

[292] ונתבאר לעיל סי׳ רסג בקונטרס אחרון סוף ס״ק ח (על ידי נכרי ודאי אסור בכהאי גוונא, דהא אם הביא מחוץ לתחום, אפילו היה בבין השמשות אמה אחת חוץ לתחום, אסור למי שהובא בשבילו משום גזרה שמא יאמר לו, אע״פ שאם היה ישראל היה מותר לו להביא עד סוף תחומו, שהוא סמוך לעיר).

[293] טור ושו״ע ס״ח (אם הביאו הגוי לעצמו, מותר אפילו בו ביום).

[294] **מסקנת הגמרא שם** ביצה כה, רע״א (חוץ לתחום אסור, והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר). טור ושו״ע שם (ואם הביאו בשביל ישראל ... אסור בו ביום למי שהובא בשבילו).

[295] **הרי״ף** בתשובה בתמים דעים סי׳ קכב (וזו תשובת הרב אלפאסי ז״ל, כל מה שעשה העובד אלילים ... לערב אסורין בכדי שיעשו, כגון ... דברים הבאים מחוץ לתחום). הובא בראש״ש ביצה פ״ג סי׳ ב (והרב אלפס ז״ל כתב בתשובה דאף בבא מחוץ לתחום צריך להמתין בכדי שיעשו). רבינו יהודה **בתוס׳** כד, ב (ור״י פירש שאין במינו במחובר הבא מחוץ לתחום לא בעינן כדי שיעשו ... וקשה לרבי׳ יהודה דאמרינן בפרק שואל (שבת קנא, ב) הביאו חלילים למת מחוץ לתחום לא יספוד בהן עד מוצאי יום טוב, ומשמע התם בכדי שיעשו). **ר״ן** שם (יג, ב) ד״ה ופירות (ופירות שבאו ביום טוב שני בשביל ישראל, צריכין גם כן לערב כדי שיעשו). **מרדכי** רמז תט (וצריך להזהר ולהחמיר אפילו בבואו מחוץ לתחום, לאסור בכדי שיעשו למוצאי שבת). **ספר התרומה** סי׳ רנא (ומשפט פירות או דבר אחר הבא מחוץ לתחום בשבת בשביל ישראל ... צריך לו להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו). **סמ״ג** ל״ת סה כ, א (ומשפט פירות או דבר [אחר] הבא מחוץ לתחום בשבת בשביל ישראל ... צריך להמתין למוצאי שבת בכדי שיעשו). טור ושו״ע שם (ולערב בכדי שיעשו).

וכן הוא לקמן סי׳ תקטו סי״א (אם מחוץ לתחום הביאם, דהיינו שבתחלת כניסת יום טוב היו עדיין חוץ לתחום, הרי אסורין באכילה בו ביום למי שהובאו בשבילו ... ולערב צריכים להמתין בכדי שיעשו).

[296] הטעם שלפנינו הובא כבר לעיל ס״ט. אלא שלעיל שם (הערה 272), הובאה גם דעת רש״י, שהטעם הוא ״שלא יהנה כלום ממלאכת יום טוב הנעשית בשביל ישראל״. ואילו כאן לענין הביאו מחוץ לתחום, מובא הטעם שלפנינו גם ברש״י ביצה כה, רע״א בטעם הב׳ (טעם אחר נראה לי, מחוץ לתחום אסורין גזירה שמא ישלח בשבילו, והבא בשביל זה מותר לאחר, דליכא למגזר בה שאינו מכירו).

מותר אפילו בו ביום[297], לפי שאיסור התחומין הוא מדברי סופרים, ולא החמירו כל כך בשל דבריהם לאסור אף למי שלא הובא בשבילו[298].

ולכן אף מי שהובא בשבילו מותר לו לטלטלו, כי אין לו דין מוקצה, הואיל והוא ראוי לאכילה לאחרים בו ביום[299].

ונתבאר במהרש"א שם (דודאי גבי יש במינו במחובר הוי טעמא משום שלא יהנה ממלאכת שבת, ומשום הכי לא חילקו בינו לחבירו, אבל גבי חוץ לתחום, דלא נעשה בגוף הדבר איסור מלאכה, לא גזרו אלא משום שמא ישלח בשבילו, ולהכי מותר לאחר דליכא למגזר ביה), ושיירי כנה"ג סי' תקטו הגב"י ס"ק יא (אבל בחלוקה דאין באותו המין במחובר, דאינו אסור אלא מפני שבא חוץ לתחום, ולא אסיר לאחרים, כדקאמר והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר, בין לרש"י בין ר"ת ז"ל כלהו מודו דהטעם הוא גזירה שמא יאמר להביא חוץ לתחום, כיון דלישראל אחר שרי). מ"א סי' תקטו ס"ק כו (ונראה לי דבזה לכו"ע מותר, דלא אסור משום שלא יהנה ממלאכת יום טוב, כיון דאינו נהנה מהמלאכה עצמה, כן נראה לי). אליה זוטא סי' תקטו סקי"ג (מ"ש בשיירי כנסת הגדולה, דאדרבה רש"י מודה לר"ת באיסור תחומין, שאין הטעם משום שלא יהנה ממלאכת יום טוב, והוכיח שם כן ... וכן מצאתי במהרש"א שם).

וכן הוא לקמן סי' תקטו סי"ב (הטעם שהצריכו חכמים להמתין בכדי שיעשו, אינו בשביל שלא יהנה ממלאכת יום טוב, שהרי אינו נהנה כלל מגוף המלאכה, דהיינו ההליכה מחוץ לתחום, אלא הוא נהנה מהדבר שנעשה בו המלאכה, אבל לא מן גוף המלאכה בעצמה, ולפיכך לא היו חכמים מצריכים להמתין בכדי שיעשו. ולמה הצריכו להמתין, משום גזרה שמא יאמר לנכרי שיביא לו מיני מאכל מחוץ לתחום ביום טוב כדי למהר אכילתו בלילה).

*

ואילו לדעת הרמב"ם ותוס' וסייעתם (ראה לעיל הערה 272), שטעם האיסור תמיד הוא "גזרה שמא יאמר לנכרי לעשות בשבת", ומכל מקום אסור בשאר איסורים אף לאחרים. מה שלא אסרו בתחומין למי שלא הובא בשבילו, יתבאר לקמן בסמוך "לא החמירו כל כך בשל דבריהם לאסור אף למי שלא הובא בשבילו".

[297] ביצה שם (והבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר). טור (ולאחרים מותר בו ביום) ושו"ע שם (אסור בו ביום למי שהובא בשבילו).

[298] רש"י ביצה כה רע"א, בטעם הא' (דגבי איסור תחומין דרבנן לא אחמור כולי האי), ותוס' שם (ותירץ רש"י דשמא גבי איסור תחומין דליכא אסורא אלא מדרבנן לא אחמור כולי האי, ודי אי אסרינן על זה שהובאו בשבילו). לבוש ס"ח (שאין עיקר איסורו אלא מדרבנן, ואין בו חשש איסור דאורייתא, הקילו בו).

וכן הוא לקמן סי' תקטו סי"ד (דכיון שאיסור תחומים הוא קל, הקילו בו שלא לאסור אלא למי שהובא בשבילו).

טעם זה מועיל לדברי הכל (כדלעיל הערה 296).

ולפי זה מותר בכל איסור דרבנן, כדלקמן סט"ז (אבל אם מילא מבור העומד בכרמלית, או שהביא מים לרשות הרבים מן הנהר שהוא כרמלית, מותר לאחר שלא הובא בשבילו, שאיסור הכרמלית אינו אלא מדברי סופרים).

[ומכל מקום יש הפרש בין מחוץ לתחום, שאסור למי שהובא בשבילו בכדי שיעשו, כמבואר כאן; לבין הביאם דרך כרמלית, שיתבאר לקמן סכ"א (אם הביאם דרך כרמלית, אם הביאם מתוך התחום, אין צריך להמתין כלל, אפילו למי שהובאו בשבילו. שלא החמירו למי שהובא בשבילו בכרמלית, אלא שלא יהנה ממנה בשבת עצמה, אבל לא להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו].

ועוד טעם נוסף להקל באיסור תחומין, הובא לקמן סי' תקטו סי"ד (דכיון שאיסור תחומים הוא קל, הקילו בו שלא לאסור אלא למי שהובא בשבילו. ואפילו אם הביא הנכרי מחוץ לג' פרסאות, שיש אומרים דבג' פרסאות יש איסור תחומין מן התורה, אעפ"כ כיון שאי אפשר לאסור לכל בני אדם בשוה, שהרי איסור תחומין הוא אינו שוה לכל בני אדם, שמה שהוא חוץ לתחומו של זה הוא תוך תחומו של זה, וכיון שהוצרכו חכמים לחלק באיסור זה לאסור לזה ולהתיר לזה, עשו עוד חילוק בין מי שהובא בשבילו למי שלא הובא בשבילו, שאין ראוי לאסור לו).

[299] **הרא"ש** פ"ג דביצה סוס"י ב (הבא מחוץ לתחום, אף על גב דאסור באכילה, מותר בטלטול, כיון דמותר לישראל אחר). שו"ע ס"ח (מותר לטלטל אפילו מי שהובא בשבילו), וסי' תקטו ס"ה (אבל מותר לטלטלן). ט"ז שם סק"י (כתב הרא"ש הטעם, דכיון דשרי לישראל אחר באכילה, אין לו דין מוקצה ליאסר בטלטול).

וכן הוא לקמן שם ס"א (דכיון שלאדם אחר מותר אפילו באכילה, אין לזה דין מוקצה כלל, ואף הוא בעצמו מותר לטלטל, שהרי דבר זה ראוי לאכילה לכל בני אדם, ואין איסור אלא לו ולאנשי ביתו), וסט"ו (וכיון שהוא ראוי לאכילה בו ביום למי שלא הובא בשבילו, לפיכך אף מי שהובא בשבילו מותר לטלטלו ביום טוב, ואין לו דין מוקצה כלל, כיון שראוי לאחרים בו ביום).

ואם הובאו מחוץ לתחום על ידי ישראל, נתבאר לקמן סי' תה בסופו (ואעפ"כ מותר לטלטלם תוך ד' אמות, ואין להם דין מוקצה, אף על פי שאינם ראויים באכילה לשום אדם מישראל, כיון שאין איסורן אלא משום קנס, לא רצו לקנוס אלא באכילה ולא בטלטול).

רק שצריך ליזהר שלא לטלטלו חוץ לד׳ אמות[300] ממקום שהניחו הנכרי, אם הניחו במקום שאינו מוקף לדירה, כגון בשדה או בעיר שאינה מעורבת[301], דהיינו שאם טלטלו אחד ב׳ אמות לא יטלטלנו הב׳ יותר מב׳ אמות[302], כמו שיתבאר בסי׳ ת״א[303] בכל דבר שהוציאו נכרי חוץ לתחום.

ואם הובאה בספינה מחוץ לתחום, מותר באכילה אף למי שהובא בשבילו[304], אם הלכה הספינה למעלה מעשרה טפחים, שאין תחומין למעלה מי׳ טפחים כמו שיתבאר בסי׳ ת״ד[305]. רק שצריך ליזהר שלא לטלטלו חוץ לד׳ אמות, אלא אם כן היה בספינה מערב שבת, ולא היה למטה מי׳ טפחים משנכנס השבת עד שהגיע לתוך התחום של מקום זה שהוא בו עתה[306], כמו שיתבאר שם:

יב אע״פ שהבא מחוץ לתחום מותר למי שלא הובא בשבילו, מכל מקום אם הביאו ב׳ דברים לב׳ בני אדם אסורים להחליף זה עם זה, שהרי עכ״פ נהנה הוא במה שהובא לו

---

[300] רא״ש עירובין פ״ד ס״י (צריך ליזהר בדבר הבא מחוץ לתחום בשביל ישראל זה שמותר לישראל אחר, או אפילו בא בשביל נכרי, שלא לטלטל חוץ לד׳ אמות בעיר שאינה מוקפת), **והר״ן פ״ג דביצה** (יג, ב) סוד״ה ופירות (ומיהו כי שרי לישראל אחר, דוקא תוך ד׳ אמות ... אבל לטלטלן חוץ לעיר חוץ לד׳ אמות ודאי אסור, דהא קי״ל דחפצי הנכרי קונין שביתה, וכיון שיצאו חוץ מתחומן אין להם אלא ד׳ אמות). שו״ע שם (והא דשרי לישראל לטלטל, אפילו כשהביאו הגוי לעצמו, דוקא בתוך ד׳ אמות, או בתוך העיר, אם היא מוקפת חומה).

וכן הוא לקמן סי׳ תקטו סט״ו (רק שיזהר שלא יטלטלנו חוץ לד׳ אמות ... ואפילו הובא לצורך נכרי, דכיון שיצא חוץ לתחום אין לו אלא ד׳ אמות).

[301] ר״ן שם (או בתוך העיר, משום דכולא מתא כד׳ אמות דמיא, כדאיתא בפרק מי שהוציאוהו). והיינו כדתנן בעירובין מא, ב (הוליכוהו לעיר אחרת נתנוהו בדיר או בסהר, רבן גמליאל ור׳ אלעזר בן עזריה אומרים מהלך את כולה), ופרש״י (דהואיל ומוקפת מחיצות הרי היא כד׳ אמות).

והיינו כדלקמן סי׳ תה ס״ה (כל העיר חשובה לו כד׳ אמות אם היא מוקפת מחיצות לדירה), וס״ו (בעיר המוקפת לדירה או בדיר או בסהר או במערה (שהיא לדירה או שאין בה יותר מבית סאתים) ... שכולו נחשב לו כד׳ אמות הואיל ומוקף מחיצות לדירה).

ונתפרש יותר לקמן סי׳ תקטו סט״ו (אבל במקום שמותר לטלטל שם בשבת, כגון בחצר או בעיר שתיקנו מבואותיה בלחי או קורה או צורת הפתח או שהיא מוקפת חומה, וכן מבצר שהוא בענין שמותר לטלטל בו בשבת, כגון שידוע שישב (פירוש שבנו בו בתים לדירה) ולבסוף הוקף ... מותר לטלטל בהן גם כן מה שהובא מחוץ לתחום, דכל רשות שמותר לטלטל בו בשבת, הרי כולו נחשב כד׳ אמות לענין יוצא חוץ לתחום כמ״ש בסי׳ ת״ה עיי״ש).

וסי׳ תא ס״ב (אבל אם הניחם בחצר, מותר לטלטלם בכולה, שכולה כד׳ אמות, וכן מבואות שלנו המתוקנים בצורת פתח נקראים מוקפים לדירה, שהרי בונים בתים תחלה ואחר כך עושים צורת פתח (והוא הדין אם מתוקנים בלחי או קורה שהם כד׳ אמות לענין יוצא חוץ לתחום, כמו שהם כד׳ אמות לענין טלטול שמותר לטלטל בכולם)

[302] **מ״א** סוף סקי״ט (דבמקום שהניחן העכו״ם אסור להוציאן חוץ לד׳ אמות, דאף אם הוליכן אחד ג׳ אמות, אסור השני להוציאן אחר כך יותר מאמה אחת).

והיינו שהוא עצמו אסור לו לטלטלו בשבת חוץ לד׳ אמות אפילו בכרמלית בתוך התחום. אלא שבזה יכול לטלטל ב׳ אמות וחברו עוד יותר מב׳ אמות, כדלקמן סי׳ שמט ס״ד (מותר לו לאדם לעקור חפץ מרשות הרבים וליתנו לחבירו שאצלו בתוך ד׳ אמותיו, וחבירו יתננו לחבירו שאצלו, אף על פי שהחפץ הולך כמה מילין ברשות הרבים, כיון שכל אחד אינו מעביר ד׳ אמות).

משא״כ כאן מחוץ לתחום, אסור אף לחברו להוציאו מחוץ לד׳ אמות.

[303] סעיף ב (שלא לטלטלם בעיר חוץ לד׳ אמות מהמקום שהניחם שם הנכרי, אם אין העיר מוקפת מחיצות, כגון אם טלטלם אחד ב׳ אמות לא יטלטלם השני יותר מב׳ אמות).

[304] מ״א סקט״ו (ואם הובא בספינה שרי).

[305] סעיף א (ספק אם יש תחומין למעלה מי׳ טפחים או לאו ... וכן ספינה ההולכת למעלה מי׳ טפחים מקרקעית המים דומה לקפיצה באויר, כיון שאינה נחה בהליכתה על הארץ, כמו שנח אדם ההולך ברגליו), וס״ג (כשספק זה הוא בשל דבריהם הולכין בו להקל, והואיל ואין בימים ובנהרות איסור תחומין של תורה לדברי הכל, אפילו ביותר מי״ב מיל, לפי שאינן דומים לדגלי מדבר, לפיכך מי שבא בספינה בשבת והגיע לנמל, אם משנכנס השבת עד שהגיע לנמל לעולם היתה מהלכת למעלה מי׳ טפחים מקרקע הים או הנהר, אין לו דין יוצא חוץ לתחום שאין לו אלא ד׳ אמות, לפי שעדיין לא קנה שביתה, ובמקום שפגע בו למטה מי׳ טפחים סמוך לנמל, שם הוא קונה שביתה, ויש לו אלפים לכל רוח).

[306] מ״א שם (דאסור להוציא חוץ לד׳ אמות אם לא שהיו מערב שבת בספינה, ולא היו ביבשה).

מחוץ לתחום, שעל ידי כן נותן חבירו לו את חליפיו[307]:

יג כל מקום שצריך להמתין בכדי שיעשו, אין צריך להמתין אלא בכדי ששהא המביא ביום השבת, כגון אם הביא לו ממקום רחוק בג׳ שעות על היום בשבת, מפני שהוא רכב על סוס ולכן מיהר הבאתו, אינו צריך להמתין למוצאי שבת כדי הליכה לשם ברגל, אלא די שימתין ג׳ שעות[308]. ואין צריך לחוש שמא לא רכב כל כך במרוצה אלא רכב הרבה בליל שבת, כי מן הסתם אין דרך לרכוב בלילה[309].

במה דברים אמורים כשיודע מאיזה מקום הביא. אבל אם אינו יודע כלל, ואפשר שהביאו ממקום קרוב, די שימתין למוצאי שבת בכדי הבאה מחוץ לתחום[310], חוץ ממה שצריך לשהות בלקיטתו או צידתו[311], אם הוא דבר שיש במינו במחובר או מחוסר צידה, כמו שיתבאר בסי׳ תקט״ו[312].

ויש אומרים[313] שבכל מקום שצריך להמתין בכדי הבאה מחוץ לתחום, ואין צריך לומר במקום שצריך להמתין בכדי הבאה ממקום רחוק יותר, אין ליל מוצאי שבת עולה מן החשבון, וצריך להמתין שיעור זה למחר ביום ראשון. לפי שאין רגילות להביא בלילה ממקום רחוק חוץ לתחום, ואם כן יש לחוש שמא מפני כך יאמר לנכרי להביא לו בשבת,

---

[307] **כנסת הגדולה** הגה״ט בסוף הסימן (להחליף הבשר שהובא לראובן ליתנה לשמעון, והבשר שהובא לשמעון ליתנה לראובן, נשאלתי על זה ואסרתי להם, והטעם דאי שרית להם למעבד הכי, אין אנו מרויחין כלום, דכיון דיש היתר בחליפין, לא ימשכו ידיהם מלשלוח בעד הבשר להחליפה). מ״א סקט״ז (ואם הביאו לשנים אסורים להחליף (כנסת הגדולה)).

[308] **שם** כנסת הגדולה הגב״י בסוף הסימן (ויראה לי דהכל לפי המעשה, אם הדבר שהובא אליו היה על ידי שיירא ושהה יום אחד, צריך להמתין יום אחד, ואם היה איש רוכב על סוס ושהה שעה אחת, צריך להמתין שעה אחת). מ״א סקי״ז (ואין צריך להמתין אלא בכדי ששהא המביא בשבת, שאם הביאו רוכב על הסוס, אין צריך להמתין כל כך (כנסת הגדולה)).

וכן הוא לקמן סי׳ תקטו סוף ס״ב (אם הביאן הנכרי רוכב על הסוס, אין צריך להמתין רק בכדי ששהה הנכרי ברכיבה זו עד שהביאן לכאן).

[309] מ״א שם (ונראה לי שאין צריך להמתין אלא בכדי שיוכל לרכוב ביום, דבליל שבת ודאי לא רכב).

[310] משנה מכשירין פ״ב מ״ו (ימתין כדי שיבואו ממקום קרוב). ר״ן ביצה (יג, ב) ד״ה ולערב (ואם נסתפק לו מהיכן הביאן כדי שיבואו מחוץ לתחום, והכי מוכח במסכת מכשירין ... ממתין בכדי שיבאו ממקום קרוב). שו״ע סי׳ תקטו סוף ס״א (ואם נסתפק לו מהיכן הביאן, שיעורן כדי שיבואו מחוץ לתחום).

וכן הוא לקמן סכ״ב (ואם אינו ידוע מהיכן הביאם, די שימתינו בכדי שיכולין להביאם מחוץ לתחום). סי׳ תקטו ס״ב (ואם נסתפק לו מהיכן הביאן הנכרי אין צריך להמתין רק בכדי שיבואו מחוץ לתחום).

ואף שנתבאר לעיל ס״י, ולקמן סי״ד, שהעיקר כדעת הפוסקים, שבספק אזלינן לחומרא, ״מפני שהוא דבר שיש לו מתירין״.

היינו דוקא במקום שיש להסתפק אם הוא אסור או מותר. משא״כ כאן, שהספק הוא כמה זמן יש להמתין בכדי שיעשו, בזה אזלינן לקולא.

[311] שו״ת הרשב״א ח״א סי׳ לט (ורבינו חננאל ז״ל כן כתב בפירוש בעירובין פרק מי שהוציאוהו, כדי שיעשו כשיעור שילך ישראל משחשיכה בגן, ויגוז ויביא). ר״ן שם (והאי כדי שיעשו, היינו שילך הנכרי למקום שלקט ויגמור המלאכה ויחזור לכאן). מ״מ הל׳ יום טוב פ״ב ה״י (ופירוש כדי שיעשו, יש מי שכתב, כדי שילך לפרדס או לגן שממנו היו הפירות וילקוט ויביא כאן). שו״ע שם (ושיעור כדי שיעשו, היינו כדי שילך הגוי למקום שליקט ויגמור המלאכה ויחזור לכאן).

[312] סעיף ב (כדי שילך הנכרי במוצאי יום טוב משחשכה מביתו למקום שליקט הפירות, או למקום שצד הדגים, ויגמור המלאכה, ויחזור לכאן. ואם נסתפק לו מהיכן הביאן הנכרי, אין צריך להמתין רק בכדי שיבואו מחוץ לתחום).

[313] ס׳ התרומה סי׳ רנא (ספק שמא הלילה אין מן החשבון, לפי שאין רגילות להביא בלילה ממקום רחוק, וצריך להמתין כדי שיבאו ביום למחרת שבת). **סמ״[ג]** ל״ת סה כ, ב (שמא אין הלילה מן החשבון, לפי שאין רגילות בלילה להביא ממקום רחוק, וצריך להמתין בכדי שיעשו ביום למחרת שבת). **מרדכי** רמז תט (ספק שמא הלילה אינו מן החשבון, לפי שאין רגילות להביא בלילה ממקום רחוק, וצריך להמתין כדי שיבואו ביום למחרת [ה]שבת). **רמ״א** ס״ח (ויש אומרים דאין הלילה עולה מן החשבון, רק צריך להמתין ביום ראשון בכדי שיעשו). מ״א סקי״ח (לפי שאין רגילות להביא בלילה ממקום רחוק).

כדי שיהיה מוכן לו בליל מוצאי שבת אחר שישהה שיעור זה.

ויש לחוש לדבריהם לענין שבת, אבל לענין יום טוב יש להקל כסברא הראשונה[314]. ואף לענין שבת יש להקל לצורך אורחים[315], או שאר סעודת מצוה[316].

אבל במקום שצריך להמתין בכדי הבאה מתוך התחום, כגון נכרי שליקט פירות או צד דגים בתוך התחום, וצריך להמתין בכדי לקיטה או צידה והבאה מאותו מקום שליקט וצד בתוך התחום, הרי הלילה עולה לו מן החשבון לדברי הכל[317]:

יד אם הוא ספק אם הובא מחוץ לתחום, אסור למי שהובא בשבילו עד למוצאי שבת בכדי הבאה מחוץ לתחום[318], מפני שהוא דבר שיש לו מתירין[319]. ולהאומרים שבאיסור כזה שאינו אלא כעין קנס שלא יבא לומר לנכרי לעשות בשבת לא החמירו בספיקו אע"פ שיש לו מתירין כמ"ש למעלה[320], אף כאן מותר[321] באכילה, אפילו למי שהובא בשבילו,

---

[314] **מ"א סי' תקטו סקכ"א** (עיין סי' שכ"ה דיש אומרים דאין הלילה עולה מן המנין. ומדלא כתב כאן רמ"א כלום, אפשר דדעתו דביום טוב יש להקל, והלילה עולה מן המנין).

[315] אליה רבה סקי"ז (בים של שלמה פרק אין צדין סי' ח' פסק דאף בחוץ לתחום חשבינן ללילה. ונראה לי להקל לצורך אורחים).

[316] **תרומת הדשן** סי' עב (יראה דאם באו לו אורחים לביתו, יש להקל לכבודם ולצורכם, כמו לצורך שאר מצוה).

וכן הוא לקמן סי' שלג ס"ו (כשם שהתירו כאן לצורך אורחים כמו לצורך דבר מצוה, כך בכל מקום שהתירו איזה דבר לצורך מצוה, מותר גם כן לצורך אורחים. ואינן נקראים אורחים אלא שבאו מעיר אחרת ... אבל כשזימן חבירו שבאותה העיר שיסעוד אצלו אינו נקרא אורח וסעודת הרשות היא). סי' תקטו סוף ס"א (ואם יש אורחים סמוכים על שלחנו ביום טוב ... אם האורחין הן מעיר אחרת שיש כאן מצות הכנסת אורחים, מותר ... וכיון שיש כאן מצות הכנסת אורחים, יש לסמוך על סברא הראשונה).

[317] **ט"ז** סק"ו (דוקא אהך שמביא מחוץ לתחום הוה חומרא זו, משא"כ בצידת דגים ולקיטת פירות שהוא במקום קרוב, שפיר יכול להביא בלילה).

[318] כבר נתבאר לעיל סי"א (דבר ... שהובא מחוץ לתחום ... לישראל, אסור באכילה ... לערב בכדי שיעשו), ושם נסמן (הערה 295). וכאן מוסיף לבאר, דקיי"ל כדעת הפוסקים להצריך בכדי שיעשו אף בספק הובא מחוץ לתחום.

משנה קנא, א (נכרי שהביא חלילין בשבת לא יספוד בהן ישראל אלא אם כן באו ממקום קרוב), לדעת **שמואל קנא**, א (שמואל אמר חיישינן שמא חוץ לחומה לנו), **לגירסת הרי"ף** סד, ב (כלומר אע"ג דחזינן להו דעיילי בצפרא, לא אמרינן אי לאו דעיילי מאתר קריבא לא הוו עיילי בצפרא, אלא אמרינן הכי מאתרא רחיקא אתו, והאי דאתו בצפרא, בליליא אזלי עד דמטו לחומה, וביתו התם, וקא עיילי השתא).

ומיירי שם לענין להספיד עם החלילין במוצאי שבת (בכדי שיעשו), שהרי בשבת אין מספידים. ומובן אם כן דהא דקיי"ל לאיסור לשיטת הרי"ף, היינו הן לענין ספק תחומין (אף לבו ביום), והן לענין בכדי שיעשו, כמבואר במלחמות שם סה, ב (ואנו חוששים להם משום ספק תחומין להחמיר, והוא הדין בכל מעשה שבת, ואפילו לערב עד כדי שיעשו כדברי רבינו הגדול ז"ל), ובטור (ואם הוא ספק אם הובא מחוץ לתחום אם לאו ... לרי"ף גם בזה צריך להמתין בכדי שיעשו).

רמב"ם פ"ו ה"ו (שמא בלילה הביאום ממקום אחר עד החומה ובבקר נכנסו בהן). מ"מ שם (וזה כדעת הגאונים ז"ל), ובהל' יום טוב פ"ב סוף ה"י (ודעת הגאונים ז"ל שחוששין שמא באו מחוץ לתחום. וכן דעת רבינו פרק ששי מהלכות שבת). שו"ע ס"ט (אם הוא ספק אם הובא מחוץ לתחום, אסור).

ואף שכתב על זה במ"א ס"ק כ (פירוש בו ביום ולערב מותר מיד). ונתבאר במחצית השקל (בספק בא מחוץ לתחום ראוי לצרף שני הקולות יחד, דעת המיקל בספק צידה, ודעת המיקל בודאי בא מחוץ לתחום, ולהקל בספק בא מחוץ לתחום, שאין צריך להמתין בכדי שיעשו).

מכל מקום הרי כבר הובא לעיל מהרי"ף ורמב"ן והטור, דהיינו לאסור אף בכדי שיעשו.

וכן הוא לקמן סכ"ב (נכרי שהביא בשבת ... לא יספידו בהם ... עד שימתינו בכדי שיכולים להביאם ... ואם הוא ספק אם הביאם מחוץ לתחום או מתוך התחום, אסור).

ועל זה מבאר כאן שהמחלוקת בשני הלכות אלו (ספק בא מחוץ לתחום, ולענין בכדי שיעשו) תלויים זה בזה. וקיי"ל בשניהם לאיסור.

[319] כנסמן לעיל (הערה 280).

[320] סעיף י (ויש אומרים שלערב מותר מיד, שכיון שאיסור זה אינו אלא כעין קנס שלא יבא לומר לנכרי לעשות לו בשבת, לא החמירו בספיקו).

[321] שמואל שם **לגירסת רש"י** ד"ה ושמואל (אנו תולין להתיר ואומרים שמא בתוך התחום לנו ערב שבת). וכנסמן לעיל (הערה 281).

אפילו בו ביום[322]. וכבר נתבאר[323] שהעיקר כסברא הראשונה[324]:

טו וכל זה בנכרי שאינו שרוי עמו בעיר. אבל נכרי השרוי עמו בעיר, ופירות המצויים עמו בעיר, אין מחזיקים מספק לומר שמא הביאן מחוץ לתחום, כי אדרבה אנו אומרים כאן נמצאו וכאן היו[325].

ואפילו אם יש לנכרי ב׳ בתים אחד חוץ לתחום ואחד בתוך התחום, תולין להקל שהביא מתוך התחום[326], כי מן הסתם אינו מניח בית הקרוב והולך להביא מבית הרחוק[327]. אבל אם יש לו ב׳ בתים חוץ לתחום ואחד בתוך התחום, יש לחוש לרוב הבתים שהם חוץ לתחום[328]:

---

[322] **טור סי׳ תקטו** (ואם הוא ספק אם בא מחוץ לתחום אם לא, לרש״י מותר, ולדברי הגאונים אסור). **ב״י** שם (ופירש רש״י דשמואל לקולא, לומר דאע״פ שלא נכנסו לעיר עד הבוקר, חוששין שמא מבעוד יום באו בתוך התחום ולנו בלילה חוץ לחומה, ולפי דבריו כל היכא דמסתפקא לן האי מילתא תלינן לקולא). הרי שדלעת רש״י תלינן לקולא ״כל היכא דמסתפקא לן״, ״אפילו בו ביום״.

וכן משמע ברמב״ן במלחמות סה, ב (ואנו חוששים להם משום ספק תחומין להחמיר, והוא הדין בכל מעשה שבת, ואפילו לערב עד כדי שיעשו כדברי רבינו הגדול ז״ל), משמע מדבריו שהמחלוקת בינם היא הן ״בו ביום״, והן ״אפילו לערב עד כדי שיעשו״.

ור״ן סה, א (ומצינו למדין לפי שיטה זו של רש״י ז״ל, דכל היכא דמספקא לן מילתא תלינן לקולא). היינו ״אפילו בו ביום״.

[323] לעיל ס״י (והעיקר כסברא הראשונה).

[324] שו״ע ס״ט (אם הוא ספק אם הובא מחוץ לתחום, אסור). ב״י סי׳ תקטו סוד״ה ואם (ולענין הלכה נקטינן כדברי הגאונים וסייעתם שהן רבים וגדולים). **שו״ע סי׳ תקטו** ס״ז (אם הוא ספק אם באו מחוץ לתחום, אם הוא גוי השרוי עמו בעיר ופירות המצויים בעיר מותר, ואם לאו אסור).

וכן הוא לקמן שם סט״ז (ביום טוב ראשון יש להחמיר אף בספק, כיון שהוא דבר שיש לו מתירין).

[325] **רשב״א** קנא, א ד״ה גמרא (ומיהו נראה דלא נחלקו רב ושמואל אלא ... בגוי שאינו שרוי עמו ... אבל בגוי ששרוי עמו בעיר ופירות המצויין בעיר, מפני מה ניחוש בהן לשמא מחוץ לתחום הביאום, אדרבה נימא כאן נמצאו וכאן היו ... וכן מצאתי להראב״ד בעירובין), וביצה כד, ב ד״ה והא (נראה דאפילו לדברי הגאונים, לא נאמרו דברים אלו אלא בגוי שאינו שרוי עמו בעיר ... אבל נכרי ששרוי עמו בעיר ופירות המצויין בעיר, מפני מה ניחוש להם, אדרבה נימא כאן נמצאו וכאן היו ... וכן מצאתי לראב״ד ז״ל בעירובין). ר״ן (סה, א) ד״ה ונמצא וביצה יג, ב ד״ה ומיהו (דוקא בנכרי שאינו שרוי עמו ... דבכה״ג הוא דחיישינן דילמא מחוץ לתחום אתו, אבל נכרי שהוא שרוי עמו בעיר ופירותיו מצויין שם, כי האי גוונא ודאי לא מחזקינן איסורא, אדרבא אמרינן כאן נמצאו וכאן היו). הובא בטור סי׳ תקטו (וכתב הרשב״א שאף לדברי הגאונים אין לאסור אלא בעו״ג שאין שרוי עמו בעיר דאיכא למיחש שמא מחוץ לתחום הביאם, אבל עו״ג השרוי עמו בעיר ופירות המצויין בעיר אין לחוש מספק). שו״ע ס״ט (ודוקא בגוי שאינו שרוי עמו בעיר, אבל גוי השרוי עמו בעיר, ופירות המצויים בעיר, אין לחוש מספק). ט״ז שם ס״ק יג (ומכל מקום אם מצוי בעיר אזלינן לקולא דהוי כמו ודאי).

וכן הוא לקמן סי׳ תקטו סי״ז (במה דברים אמורים כשהנכרי שהביא הדורון הוא דר חוץ לעיר, או שהוא דר בעיר אלא שפירותיו הן חוץ לעיר. אבל נכרי הדר בעיר ויש לו פירות בעיר כיוצא באלו שהביא להישראל, מותר אף למי שהובא בשבילו ... דמן הסתם הביא מפירותיו שבעיר).

הכלל של כאן נמצאו וכאן היו, נתבאר לקמן סי׳ תסב סט״ז. סי׳ תסז סל״ב וסל״ז (והערות ריב. רלו. רנב).

[326] **ראבי״ה** הל׳ יום טוב סי׳ תשסג (ספק תחומין, כגון שיש לו לגוי שני בתים, והאחד בתוך תחום, שרי אפילו למי שבא בשבילו). **מרדכי** ביצה רמז תרפה (ספק תחומין, כגון שיש לעובד כוכבים המביא דורון שני בתים, ואחד בתוך התחום ואחד [מחוץ] התחום, שרי אפילו למי שבא בשבילו). שו״ע שם (ואפילו אם יש לגוי שני בתים, ואחד מהם בתוך התחום, תולין להקל, ומותר לאכול אפילו למי שהובא בשבילו).

[327] **אליה זוטא סי׳ תקטו** סק״ט (דאף האוסרים מודים בזה, דלא אסרו אלא כשיש רגלים לדבר שהובא מחוץ לתחום ... אבל כשיש רגלים לדבר שהובא מתוך התחום, כמו בזה שידוע שיש לו בית בתוך התחום, דמסתמא מניח ליה פירותיו בבית הסמוך, יש להקל, כמו בשרוי בעיר).

וכן הוא לקמן שם (ואפילו יש להנכרי ב׳ בתים ובהן פירות. אחד מהן תוך התחום והב׳ חוץ לתחום. אין חוששין שמא הביא מאותן שחוץ לתחום. אלא מן הסתם הביא מאותן שבתוך התחום שהן קרובים יותר לעיר).

[328] ט״ז סוף סק״ז (אבל אם היה לו ב׳ בתים חוץ לתחום, וא׳ תוך התחום, הוה אסור, כן נראה לענ״ד).

מאכלים שהוציא הנכרי מרשות לרשות

טז נכרי שמילא מים לבהמתו[329], מבור שהוא עמוק י׳ טפחים ורחב ד׳ טפחים[330] העומד ברשות הרבים[331], ונמצא שהוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, מותר לישראל להשקות מהם בהמתו, כיון שהנכרי לא נתכוין כלל בשבילו[332].

והוא שאין הנכרי מכירו, אבל אם הוא מכירו אסור[333], גזרה שמא ירבה הנכרי לדלות גם בשבילו[334], אם ישקה גם הוא מהם.

ואפילו אינו מכירו, אם מילא לצורך בהמת ישראל, אסור[335] אפילו לאחרים[336] להשתמש במים אלו, אפילו תשמיש אחר[337], כגון רחיצה והדחת כלים, שכל שנעשה באיסור של תורה על ידי נכרי לצורך ישראל, לא חלקו חכמים בין מי שנעשה בשבילו לאחרים[338].

אבל אם מילא מבור העומד בכרמלית[339], או שהביא מים לרשות הרבים מן הנהר שהוא כרמלית[340], מותר לאחר שלא הובא בשבילו, שאיסור הכרמלית אינו אלא מדברי סופרים[341].

---

[329] **משנה קכב**, א (מילא מים להשקות בהמתו, משקה אחריו ישראל). טור ושו״ע ס״י (גוי שמילא מים לבהמתו מבור שהוא רשות היחיד, לרשות הרבים, מותר לישראל להשקות מהם בהמתו).

[330] הגהות מיימוניות פ״ו אות ה (מבור עמוק י׳ ורחב ד׳). טור ושו״ע שם (מבור שהוא רשות היחיד). וכדלקמן סי׳ שמה סי״ד (ואם היא עמוקה עשרה ורחבה ארבעה, הרי זו רשות היחיד, שהרי יש לה מחיצות בתוכה).

[331] רש״י שם ד״ה מילא (מבור ברשות הרבים).

[332] רש״י שם ד״ה מאכיל (ואחריו דוקא נקט בכולהו, דנכרי לצורך עצמו עביד).

וכן הוא לקמן סי״ז (מאכיל אחריו ישראל את בהמתו).

[333] **ברייתא שם** (במה דברים אמורים שאין מכירו, אבל מכירו אסור). טור ושו״ע שם (והוא שאין הגוי מכירו, דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו).

וכן הוא לקמן סי״ז (אבל אם מכירו אסור ... גזרה שמא ירבה הנכרי), וסי״ח (וכן הדין בכל דבר שיש לחוש בו שמא ירבה בשבילו, אם הוא מכירו).

והיינו רק בשבת עצמה, כדלקמן סוף סי״ז (אבל למוצאי שבת אין צריך להמתין בכדי שיעשו, כיון שהנכרי ליקט לצורך עצמו, ואין איסורו בשבת אלא משום גזרה שמא ירבה בשבילו).

[334] **רש״י** שם ד״ה נר (כשהוא מכירו מרבה בשבילו). רי״ף מו, ב (אבל במכירו אסור גזירה שמא ירבה בשבילו). טור ושו״ע שם (שמא ירבה בשבילו).

[335] משנה ובריתא שם (ואם בשביל ישראל אסור). טור ושו״ע שם (ואם מילא לצורך בהמת ישראל אסור).

[336] תוס׳ שם ד״ה ואם (נראה דאסור לכל ישראל). רא״ש פט״ז סי׳ יב (מדקאמר אסור בסתם משמע דאסור לכל ישראל, אפילו לישראל אחר). טור ושו״ע שם (אפילו ישראל אחר).

והיינו שאף לערב בכדי שיעשו אסור אף לאחרים, כדלעיל ס״ט (ואפילו אחרים שלא נעשית המלאכה בשבילם צריכים להמתין כן), ושם נסמן (הערה 273).

[337] **ר״י** בתוס׳ שם סוד״ה משקה (ויש שרצו לומר דדוקא שתיה אסורה, אבל לרחוץ ידיו ורגליו ושאר תשמישין שרי ... ואין נראה לר״י כלל ... לא שנא שתיה לא שנא שאר תשמישין אסירי). **רא״ש** שם. טור ושו״ע שם (אסור בכל מיני תשמיש).

[338] **ר״ן** מו, א ד״ה ואיכא (כל שנעשית מלאכת איסור דאורייתא בשביל ישראל, ליכא פלוגתא בין אותו ישראל לישראל אחר).

וכן הוא לעיל ס״ט (שכל שנעשית מלאכת איסור של תורה בשביל ישראל, החמירו חכמים שלא לחלק בין מי שנעשה בשבילו לאחרים).

[339] **תוס׳** שם ד״ה משקה (אבל בכרמלית שרי לישראל אחר). **ספר התרומה** סי׳ רנב (לדידן דלית לנו רשות הרבים, דליכא השתא רק איסורא דרבנן, והוי כמו פירות שבאו מחוץ לתחום בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר). **סמ״ג** ל״ת סה כ, ב (לדידן דלית לן רשות הרבים, רק כרמלית, וליכא רק איסור דרבנן, [כמו] פירות שבאו מחוץ לתחום בשביל ישראל זה, מותר לישראל אחר). טור ושו״ע שם (ואם מילא מבור רשות היחיד לכרמלית, מותר לאחר שלא מילא בשבילו).

[340] כדלקמן סי׳ שמה סי״ט (הימים והנחלים ... אינן רשות הרבים).

[341] כדלעיל סי״א (ולא החמירו כל כך בשל דבריהם לאסור אף למי שלא הובא בשבילו), ושם נסמן (הערה 298).

ועכשיו נהגו העולם היתר אפילו לכתחלה, לומר לנכרי להביא שכר או שאר דברים שהם צורך השבת דרך כרמלית[342]. ויש שלמדו עליהם זכות לומר[343] שצרכי שבת חשובים הם כדבר מצוה, שהתירו בו שבות דשבות, כמו שנתבאר בסי׳ ש״ז[344].

וצריכים הם להזהר שלא ליתן הכלי ליד הנכרי, וגם שלא ליקח מידו[345], כמו שנתבאר שם[346]. וגם שלא ליתן מעות לנכרי[347] כמ״ש בסי׳ תקי״ז[348].

(ומכל מקום אין להקל אלא בשכר וכיוצא בו מהדברים הצריכים בשבת צורך גמור, שאי אפשר להיות בלעדם אלא בדוחק קצת[349]. אבל דברים שאין צריך כל כך, כגון פירות ומיני תבשילים יתירים וכיוצא בהם, אינן נקראים דבר מצוה[350] כמו שנתבאר בסי׳ רס״א):

---

[342] רמ״א ס״י (וכן נהגו היתר לומר אף לכתחלה לגוי להביא שכר, או שאר דברים, דרך כרמלית או בלא עירוב. ואף על פי שיש להחמיר בדבר, מכל מקום אין למחות ביד המקילין לצורך שבת ובשעת הדחק, דהא יש להקל באמירה לגוי לצורך, כמו שנתבאר סי׳ ש״ז, וכל שכן בכהאי גוונא).

[343] **ט״ז סק״א** (לדידן דנוהגין להקל לשלוח אפילו לכתחלה חוץ לעירוב כמ״ש רמ״א ס״י ... והטעם שהוא צורך שבת ... והוה כמו לצורך מצוה). **וכ״מ במ״א** סקכ״ה (ועי׳ מ״ש סי׳ ש״ז בשם הגהות מרדכי).

והיינו האמור בהגהות מרדכי רמז תעד (אומר ראבי״ה ... אבל באיסור דרבנן שרי אמירה לנכרי, ודוקא לדבר מצוה). וכן נפסק בשו״ע שם ס״ה (דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת, והוא שיהיה ... מפני מצוה).

[344] סעיף יב (דבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת, והוא שיהיה ... לצורך מצוה).

[345] שו״ת **רמ״[מ]** [מהר״ם מינץ] סי׳ קטז (ודרשתי ברבים מי שרוצה לומר לגוי להביא לו שכר, לא יתן הכלי ליד הגוי, אלא יעמיד הכלי לפני הגוי על השולחן או על הקרקע והגוי יקח הכלי מן השולחן והקרקע, ועביד עקירה, וכן בחזרתו לא יקח היודי הכלי עם השכר מיד הגוי, אלא יניח הגוי להעמיד הכלי על השולחן, ויעשה הגוי גם כן הנחה). הובא **במ״א סי׳ שז** סק״כ (וז״ל רמ״מ סי׳ קי״ו ... כששולח עכו״ם להביא שכר חוץ לעירוב, לא יתננה בידו ולא יקחנה מידו).

[346] סי׳ שז סכ״ז (נהגו שלא לקבל האגרת מיד הנכרי המביאה בשבת, אלא אומרים לו שיניחנה על גבי קרקע או על גבי השלחן, כי חוששין שמא טרם שיעמוד הנכרי לפוש יטול הישראל האגרת מידו, ונמצא שהישראל עשה הנחה, ואסור מדברי סופרים, אף בזמן הזה שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים), ושם נסמן.

וכן הוא לעיל ס״ב (ומכל מקום לא יתן הוא לידו ממש, כדי שלא יעשה הוא העקירה מרשות היחיד, אלא הנכרי יטול מידו, שאז הנכרי הוא העושה העקירה, ואין צריך לומר שמותר אם מניח על גבי קרקע או על גבי שלחן והנכרי נוטל משם).

[347] מ״א סוף סקכ״ה (וליתן לו מעות בשבת נראה לי דאסור, כמ״ש סימן תקי״ז).

[348] סעיף ו (אסור לשלם לו המעות ביום טוב עצמו, אפילו אם מראה לפני הנכרי את המעות כדי שיטול בעצמו אסור, ואפילו על ידי נכרי אחר אסור לשלם לו, דכל שהמעות מגיעין ליד המוכר ביום טוב ניכר הדבר שהוא מקח וממכר).

[349] כדלעיל בקונטרס אחרון סי׳ רסא ס״ק א (ואפשר דכל שהוא צורך גמור לשבת, ולא סגי בלאו הכי כי אם בדוחק קצת, שרי אע״פ שאינו צורך גדול, דצורך גדול אפילו שלא לצורך שבת שרי). לקמן סי׳ שמב (או שהוא צורך גמור לשבת אע״פ שאינו צורך גדול).

[350] **ב״ח** סי׳ שמב (דהא דתנן אין מעשרין את הודאי, אפילו לצורך השבת קאמר ... אינה נקראת בשם מצוה גמורה, כיון שאפשר לכבד השבת בשאר דברים. ואינו דומה לשופר ולולב. ומשום הכי לא התירו לעשר הודאי אפילו לצורך השבת, כיון דהוי מעניני אכילה ושתיה דאפשר לאדם מבלעדם). **ט״ז סי׳ שמב** (ומו״ח ז״ל פירש ... דלא הוה מצוה כל כך, כיון דאפשר להיות בלעדו, ואינו דומה ללולב).

ו**עיין במ״ש בסי׳ רסא**, בקונטרס אחרון ס״ק א (יש לו כבר מעט תבשילים טמונים, ורוצה להרבות ולהטמין עוד, שאין מזה צורך גדול, ואף שהוא לשבת אין זה נקרא דבר מצוה לענין לדחות שבות בשבילו, כמ״ש הב״ח והעולת שבת והט״ז סי׳ שמ״ב לענין מעשר עיי״ש).

וראה גם לקמן סכ״ב (והערה 411). סי׳ שלא ס״ח (והערה 1103).

ומה שנתבאר לקמן סי׳ תקיז ס״ז (ואפילו בערב יום טוב אסור לומר לנכרי שיקנה לו למחר מיני מאכל, אפילו הוא צריך להם לשמחת יום טוב).

אפשר דמיירי בפירות ותבשילים יתרים.

גזרת שמא ירבה בשבילו

יז ליקט נכרי עשבים מהמחובר לצורך בהמתו, מאכיל אחריו ישראל את בהמתו[351]. דהיינו שעומד בפניה שלא תוכל לנטות אלא דרך שם[352], כמו שנתבאר בסי׳ שכ״ד[353] בכל דבר האסור בטלטול, ואף עשבים אלו אסורים בטלטול[354] כמ״ש למעלה[355].

והוא שאין הנכרי מכירו, אבל אם מכירו אסור לו אפילו לעמוד בפניה כדי שתאכל מהם בשבת[356], גזרה שמא ירבה הנכרי ללקוט בשביל בהמתו[357] אם יאכילנה מהם.

אבל למוצאי שבת אין צריך להמתין בכדי שיעשו, כיון שהנכרי ליקט לצורך עצמו, ואין איסורו בשבת אלא משום גזרה שמא ירבה בשבילו[358]:

יח וכן הדין בכל דבר שיש לחוש בו שמא ירבה בשבילו אם הוא מכירו[359], כגון נכרי שצלה[360] או בישל לעצמו[361] דברים שאין בהם משום בישולי נכרים[362], וכל כיוצא בדבר

---

[351] **ברייתא שם** קכב, א (נכרי שליקט עשבים, מאכיל אחריו ישראל). טור ושו״ע סי״א (ליקט גוי עשבים לצורך בהמתו, אם אינו מכירו, מאכיל אחריו ישראל).

[352] **גמרא** שם (והאמר רב הונא אמר רבי חנינא מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת, אבל לא על גבי מוקצה בשבת. דקאים לה באפה ואזלא היא ואכלה). שו״ע שם (שעומד בפניה בענין שלא תוכל לנטות אלא דרך שם. דאילו להעמידם עליהן אסור, דחיישינן שמא יטול בידו ויאכילנה, והם מוקצים).

[353] סוף ס״י (לא יעמידנה על גבי דבר האסור בטלטול מדברי סופרים, מפני שאיסורו קל בעיני הבריות, וחוששים שמא יטול ממנו בידיו להאכילה. ולא אסרו אלא להעמידה על גבה ממש, אבל מותר לעמוד בפניה בענין שלא תוכל להטות אלא דרך שם ותאכל מעצמה, שכיון שאינו עומד סמוך לעשבים אין לחוש).

[354] שו״ע שם (והם מוקצים).

[355] ס״ח (נכרי שליקט פירות מהמחובר לעצמו, אפילו הוא בענין שאין בהם משום מוקצה, כגון ששמע את הנכרי אומר מערב שבת למחר אלקוט פירות אלו, והן פירות שנגמר בישולן, שהכנה מועלת להן אפילו במחובר כמו שנתבאר בסי׳ שי״ח, אעפ״כ אסורים לישראל עד לערב, לפי שהם בכלל הגזרה שגזרו על פירות הנושרים מאליהן).

ונתבאר לקמן סי׳ תקז קו״א סק״ד (מסתימת כל הפוסקים משמע דאין שום חילוק בין איסור מחמת גזירת שמא יתלוש לאיסור מוקצה מחמת מחובר ... וכן משמע בהדיא ברמב״ן בספר המלחמות ריש פ״ג דביצה וז״ל והכי נמי אמרינן בעכו״ם שליקט עשבים לעצמו שמותרים משום מלאכת שבת (פירוש שהרי שנינו מאכיל אחריו ישראל), ואסורים בטלטול משום מוקצה, או שהם בכלל גזירת פירות הנושרים, דהויא משום שמא יעלה ויתלוש עכ״ל, הרי לפניך דאף היכא דגזרינן שמא יתלוש, אינו אסור ליהנות ממנו הנאה הבאה מאליה, שאינו עושה מעשה בידים בגוף המוקצה, ולכך מותר להעמיד בהמתו על גבי עשבים הללו, כיון שאינו עושה מעשה בידים בגוף העשבים, ובפרט למאי דמוקי לה בגמרא שם דקאי באפה כו׳).

[356] גמרא שם (במה דברים אמורים שאין מכירו, אבל מכירו אסור). טור ושו״ע שם (אבל אם מכירו אסור).

[357] רש״י שם ד״ה נר (גבי עשבים כשהוא מכירו מרבה בשבילו). רי״ף שם מו, ב (במכירו אסור גזירה שמא ירבה בשבילו). טור ושו״ע שם (וכן בכל דבר דאיכא למיחש שמא ירבה בשבילו).

ואם ירבה בשבילו אסור, כדתנן במשנה ובברייתא שם (ואם בשביל ישראל, אסור).

אלא דלקמן ס״כ יתבארו שתי דעות, אם האיסור הוא אפילו כשהנכרי ירבה בשבילו ויאכיל לבהמתו, או שגם זה מותר, והאיסור הוא דוקא כשירבה בשבילו והישראל יעמוד בפניה כדי שתאכל מהם בשבת.

[358] **מ״א** סוף סקכ״ח (נראה לי דבמכירו אין צריך להמתין בכדי שיעשו, כיון שאינו אלא משום גזירה שמא ירבה בשבילו).

[359] רמב״ם פ״ו ה״ג (וכן כל דבר שאפשר להרבות בו, לא יהנה בו בשבת אלא אם כן אינו מכירו). **טור ושו״ע** סי״א (וכן בכל דבר דאיכא למיחש שמא ירבה בשבילו).

והיינו בעשבים שאינם של הישראל, משא״כ בעשבים של ישראל, כדלעיל סי׳ רעו קו״א ס״ק ה (דעד כאן לא הצריכו מכירו אלא במילא מים וליקט עשבים שהם שלו, על ידי מילואו ולקיטתו הם שלו, ולא יטרח עבור ישראל שאינו מכירו. אבל הכא שהעצים של בעל הבית, ולהניחם על המדורה, אפשר שאין זה נקרא טורח כלל. ולא הקילו המקילין אלא בעצים של נכרי).

[360] **תוס׳ רפ״ק דביצה** ג ע״א ד״ה גזרה (ואין לחלק ולומר דדוקא גבי מים שייך שמא ירבה בשבילו, אבל כאן הנכרי צלאו כבר ולא שייך האי טעמא. דהא איכא בתוספתא בהדיא במכירו אסור מפני שמרגילו לשבת הבאה). והוא האמור בתוספתא פי״ד הי״א (ליקט עשבים להאכיל בהמתו ... אבל גוי שמכירו הרי זה אסור, מפני שמרגילו ועושה עמו לשבת אחרת).

רבינו ירוחם נ״ב חי״ב פג, ב (דג מליח שצלאתו שפחתו בשבת ... יש שאוסרים מטעם הכתוב בתוספתא ואם מכירו אסור, מפני שמרגילו לשבת הבאה. וכן נראה עיקר). הובא **ב״י** סוד״ה ומ״ש אבל אם מכירו. ובמ״א סקכ״ח (וכן

זה שצריך להרבות בו בשביל שנים יותר מבשביל אחד.

אבל בדבר שאין לחוש בו שמא ירבה בשבילו, כגון שהדליק נר לעצמו, או שעשה כבש לירד בו מהספינה[363], שבנר אחד וכבש אחד יספיק לכל, אפילו מכירו מותר[364]:

יט אע"פ שאינו מכירו, אם אומר בפירוש שלצורך ישראל הוא עושה[365], או אפילו אינו אומר כן, אם מעשיו מוכיחים שלצורך ישראל הוא עושה, כגון שהדליק נר בבית שהישראל בו והלך לו הנכרי ולא נהנה ממנו כלום, אסור להשתמש לאורו[366]:

כ אם[367] ליקט נכרי עשבים[368] (לבהמתו[369]) והאכיל (גם) לבהמת ישראל, אין צריך

כתב רבינו ירוחם דעכו"ם שצלה דג מליח לעצמו, אסור, אף על גב דלא שייך שמא ירבה בשבילו כיון דצלאו כבר, מכל מקום יש אוסרין, כדאיתא בתוספתא במכירו אסור מפני שמרגילו לשבת הבאה).

[361] וכן אם בישל לחולה, כדלעיל סי' שיח ס"ה (המבשל או עשה שאר מלאכה בשביל החולה שיש בו סכנה, אסור בשבת לבריא או לחולה שאין בו סכנה, גזרה שמא ירבה במלאכתו בשבילו ... ואפילו עשה על ידי נכרי, בין לצורך חולה שיש בו סכנה בין לצורך חולה שאין בו סכנה, אסור לבריא בשבת, גזרה שמא ירבה בשבילו).

[362] שנתבארו ביו"ד סי' קיג.

[363] משנה קכב, א (נכרי שהדליק את הנר משתמש לאורו ישראל ... עשה נכרי כבש לירד בו יורד אחריו ישראל).

[364] **רבא שם** (הא רבן גמליאל מכירו הוה ... רבא אמר ... נר לאחד נר למאה). טור ושו"ע שם (בדבר דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו, כגון שהדליק נר לעצמו או עשה כבש לירד בו, שבנר אחד ובכבש אחד יספיק לכל, אפילו מכירו מותר).

[365] משנה ובריתא שם (ואם בשביל ישראל, אסור).

ונתבאר לעיל סי' רעו ס"א (נכרי שהדליק את הנר בשביל ישראל, אסור לכל אדם להשתמש לאורו בשבת), וס"ב (ומכל מקום לא הטריחו על הישראל לצאת מביתו, כשמדליק בו הנכרי נר בשבילו מדעת עצמו, אף על פי שיש לו הנאה מאור הנר, רק שלא ישתמש כלום לאורו).

[366] **רא"ם** הובא ב**הגמ"ר** סי' תסא (כתב רא"ם אפילו אם אינו מכירו, ואמר הנכרי בפירוש שלצורך ישראל הוא עושה, או מתקן הנכרי אש לישראל והלך הנכרי, אסור ליהנות ממנו, שבכל אלו נאמר ויראת מאלהיך ואין מערימין בכך). ראבי"ה סי' רנז (ואם אינו מכירו, ואמר הגוי בפירוש שלצורך ישראל עושה, או אם מתקן לו הגוי [אש] לישראל והולך לו הגוי, אסור להנות ממנו, שבכל אלו נאמר ויראת מאלהיך, ואין מערימין בכך). שו"ע סי"ב (אף על פי שאינו מכירו, אם אומר בפירוש שלצורך ישראל הוא עושה, או אפילו אם אינו אומר כן, אם מעשיו מוכיחים שלצורך ישראל עושה, כגון שהדליק נר בבית שישראל בו והלך לו הגוי, אסור).

וכעין זה לעיל סי' רעו ס"ז (אם יש הוכחה שמדליק בשביל עצמו ... אע"פ שהרוב ישראל מותר להשתמש לאורה).

והיינו שלעיל שם במסיבה מן הסתם כוונתו בשביל המסובין ואסור, אלא אם כן יש הוכחה שהדליק בשביל עצמו. משא"כ כאן דלא מיירי במסיבה, מן הסתם כוונתו בשביל עצמו ומותר, אלא אם כן יש הוכחה שלצורך ישראל עושה.

[367] תוכן האמור בסעיף שלפנינו:

נפסק לעיל סי"ז "ליקט נכרי עשבים מהמחובר לצורך בהמתו, מאכיל אחריו ישראל את בהמתו", וכאמור בברייתא קכב, א (נכרי שליקט עשבים, מאכיל אחריו ישראל).

כתבו על זה הפוסקים (בעל התרומה, מרדכי, רא"ש ורשב"א), שכמו כן יכול הנכרי בעצמו להאכיל את בהמת הישראל, ואין צריך למחות בו.

אמנם יש הפרש בין שיטת הרא"ש והרשב"א, שהתירו אף אם הנכרי ליקט עשבים מתחילה לצורך האכלת בהמת ישראל, לבין שיטת בעל התרומה והמרדכי, שלא התירו אלא כשהנכרי ליקט עשבים לצורך בהמה של עצמו, ואחר כך האכיל גם לבהמת ישראל.

בסעיף זה נתבארה הלכה זו בעיקר לפי שיטת בעל התרומה והמרדכי, דקיי"ל להחמיר כדבריהם.

אלא שעדיין יש מקום להסתפק, שמא העיקר כדעת הרא"ש והרשב"א להתיר בכל אופן, לכן הכניס את התיבות "לבהמתו ...גם" במוסגר, וכהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

וכן נתבארה שיטת הרא"ש והרשב"א במוסגר שבהמשך הסעיף (כדלקמן הערה 374).

[368] **ספר התרומה** סי' רמז, הובא ב**מרדכי** רמז תו (דתניא לעיל עכו"ם שליקט עשבים, מאכיל אחריו ישראל ... וכל שכן אם עכו"ם ליקט עשבים בשבת ומאכיל אותם לבהמת ישראל, אין צריך הישראל לומר לעכו"ם אל תאכל, כדאיתא גבי דליקה אין צריך לומר לעכו"ם אל תכבה. ובלבד שלא יערים לעשות בשביל ישראל, ואומר לעשות לעצמו. ואף על גב דתניא נר שהוא דולק במסיבה אם רוב ישראל אסור, וכן מרחץ שהיא מרחצת בשבת אם רוב ישראל אסור, אף על פי שהוא לא פירש בשביל ישראל הוא עושה. לפי שהרי גופו נהנה, אבל לבהמתו ודאי שרי

למחות בידו.

ואע"פ שמן הסתם ליקט גם לצורך ישראל, אין איסור בליקוט זה כלל, כי כל נכרי העושה דבר מעצמו בודאי מתכוין הוא לטובת עצמו[370], שיודע שלא יפסיד[371], כמו

שיהיה הנכרי מאכיל את בהמתו של ישראל מוקצה, שהרי הוא לא פירש כי בשביל הישראל הוא עושה, וגם גופו של ישראל אינו נהנה בדבר).

[369] **כן משמע במרדכי** ובס' התרומה שם, שכתבו "ובלבד שלא יערים לעשות בשביל ישראל, ואומר לעשות לעצמו", הרי שלא התירו אלא כשליקט העשבים בשביל בהמה שלו, ואחר כך האכיל גם לבהמת ישראל.

ונתבאר במהדורא בתרא לסי' רמג סי"ד (דבספר התרומה כתב שלא יערים לומר לעשות לעצמו כו', ומשמע דקאי אברייתא מאכיל אחריו כו', דמיירי בליקט לבהמתו. וכן משמע בהדיא מלשון וכל שכן כו' ... וספר התרומה סבירא ליה דלא מהני הא דעביד אדעתא דנפשיה ... בליקט גם בשביל ישראל).

*

זאת היא שיטת בעל התרומה והמרדכי, משא"כ הרא"ש ביאר הלכה זו בפט"ז סי"ב (אבל אם הנכרי מלקט ומאכיל בהמת ישראל, אין ישראל זקוק לומר אל תלקט, דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד, כדאמרינן גבי נכרי שבא לכבות). היינו שהתיר גם אם הנכרי ליקט בתחלה כדי להאכיל בהמת הישראל, כמו בנכרי שבא לכבות, שאין צריך למחות בו.

וכן הוא ברשב"א קכב, א (ובתוספות התירו בגוי המלקט עשבים ומאכיל לבהמתו של ישראל, שאין ישראל חייב למונעו, מדתנן נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה. ואפשר שהוא כן, אלא שאין ראייתם מחוורת בעיני, דדלמא התם משום דבדליקה התירו).

ונתבאר במהדורא בתרא לסי' רמג בתחלתו (ועי' שם ברשב"א, דאף שאין ראיה משם, מכל מקום אפשר שהוא כן. ומשום הכי פסק כן בתשובה שבב"י סי' ד"ש, כשיטת התוס' דאין צריך למחות), ובסי"ד (הרשב"א והרא"ש סבירא להו ... כיון דהנכרי אדעתא דנפשיה עביד, לא מיקרי גופו נהנה כלל, דהנאה ממילא אתיא מהנכרי דעביד לנפשיה). והיינו שלדעתם אין צריך למחות בו אף אם מלקט בתחלה לצורך בהמת ישראל.

ובשו"ע סי"ג (אם ליקט גוי והאכיל לבהמת ישראל, אין צריך למחות בידו, לפי שעה. אבל אם רגיל בכך, צריך למחות). משמעות לשונו להחמיר כדעת בעל התרומה והמרדכי, שאם הנכרי רגיל בכך בודאי ליקטן לצורך ישראל, שזה אסור.

שתי שיטות אלו, והמשמעות בשו"ע להחמיר כדעת בעל התרומה והמרדכי, נתבארו במ"א סק"ל (ז"ל הרא"ש, אבל אם מערים ישראל בכך, ורגיל לעשות דבריו בהערמה על ידי עכו"ם אסור, כדאמרינן פרק הפועלים עכ"ל. משמע אם אין הישראל מערים, אף על פי שהעכו"ם מערים שרי. ועוד משמע, דאפילו ידעינן שהעכו"ם עושה לצורך ישראל אין צריך למחות ... אבל המרדכי כתב וז"ל ובלבד שלא יערים לעשות בשביל ישראל ולומר שעושה לעצמו, על כרחך משמע דאי ידעינן שעושה בשביל ישראל צריך למחות בידו. וכן משמע מלשון השו"ע).

וכן נתבאר במהדורא בתרא שם סי"ח (דבליקט עשבים לחוד יש להחמיר כספר התרומה ומרדכי, כמ"ש המ"א שם).

[370] **רא"ש** שם (אם הנכרי מלקט ומאכיל בהמת ישראל, אין ישראל זקוק לומר אל תלקט, דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד, כדאמרינן גבי נכרי שבא לכבות). רשב"א שם (שאין ישראל חייב למונעו, מדתנן נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה). ס' התרומה ומרדכי שם (כדאיתא גבי דליקה אין צריך לומר לעכו"ם אל תכבה).

והנה לדעת הרא"ש והרשב"א שמתירים אף כשנכרי ליקט לצורך בהמת ישראל, מובן מה שלמדו היתר זה מדין נכרי שבא לכבות, שיתבאר לקמן סי' שלד סכ"ו (נכרי שבא לכבות מעצמו, אין צריך למחות בידו). שבשניהם מיירי שהנכרי בא לעשות המלאכה לצורך הישראל, ואין צריך למחות בו.

משא"כ לדעת בעל התרומה והמרדכי, שלא התירו אלא כשליקט לעצמו, ואחר כך האכיל גם לבהמת ישראל, שזה היתר פשוט, ואם כן אינו מובן מדוע הוזקקו ללמוד היתר זה מדין נכרי שבא לכבות.

ועל זה מבאר כאן, שגם לדעת בעל התרומה והמרדכי, שליקט מתחלה לצורך עצמו, מכל מקום "מן הסתם ליקט גם לצורך ישראל ... אין הדבר ידוע בבירור שליקט גם בשביל ישראל". וכאמור בס' התרומה (שהרי הוא לא פירש כי בשביל הישראל הוא עושה). ובזה סגי מה שלמדים מדין נכרי שבא לכבות, שאין צריך למחות בו.

*

כל זה מפרש כאן לדעת בעל התרומה והמרדכי. אמנם במהדורא בתרא שם סי"ד (דבספר התרומה כתב ... מאכיל את בהמתו של ישראל מוקצה כו', דמשום מוקצה בלחוד נגע בה, ולא משום איסור הלקיטה כלל ... דכיון דאיכא למימר נמי דעביד אדעתא דנפשיה, כמו בנכרי שבא לכבות, יש להקל בבהמתו ... סבירא ליה דלא מהני הא דעביד אדעתא דנפשיה אלא לענין איסור מוקצה בליקט לבהמתו, ולא בליקט גם בשביל ישראל).

והיינו שאף דמיירי שליקט לצורך עצמו, מכל מקום האכלת העשבים לבהמת ישראל הוא איסור מוקצה. ולגבי איסור זה (שהוא קל יותר מאיסור קצירה), מודה להרא"ש והרשב"א, ללמוד היתר זה מדין נכרי שבא לכבות אין צריך למחות בו.

[371] **רש"י קכא**, א ד"ה נכרי אדעתיה דנפשיה עביד (ואפילו יודע שנוח לו לישראל, הוא להנאת עצמו מתכוין, שיודע שלא יפסיד).

שנתבאר בסי׳ רנ״ב[372].

ובלבד שלא יהיו עשבים של הישראל אלא של הנכרי או של הפקר, מטעם שנתבאר שם[373].

(וגם[374] אין איסור במה שמאכיל לבהמת ישראל מעשבים שליקט בשבילו. שאף שאסור לישראל ליהנות ממה שעשה הנכרי בשבילו, אע״פ שנתכוין לטובת עצמו, כמו שנתבאר שם[375]. מכל מקום כאן אין גופו ממש נהנה מזה[376] לא גזרו חכמים, אלא אם כן הוא

---

[372] סעיף י (דכיון שהוא עושה מאליו בודאי הוא עושה לטובת עצמו, שיודע שלא יפסיד, ובודאי יקבל טובת הנאה מהישראל כנגד זה).

וכך הוא בכל מקום ומקום שנזכרת בשוע״ר או במהדרא בתרא הלכה זו של היתר נכרי העושה מעצמו, נתפרש מיד שההיתר הוא, כיון שהנכרי סומך שהישראל יחזיר לו אחר כך טובת הנאה (כמועתק לעיל סי׳ שז ס״ז בשולי הגליון).

[373] לעיל שם (אבל אם מבעיר עצים של הישראל ומדליק נר הישראל, אף על פי שמכיון שעושה מאליו בודאי דעתו על טובת הנאה שיקבל מהישראל, מכל מקום כיון שהנכרי היה צריך ליטול רשות מתחלה מהישראל אם יבעיר עציו וידליק נרו בשבת, והוא עושה כן מדעת עצמו, והישראל רואהו ושותק לו, אם כן מבין הנכרי מדעת הישראל שזה נוח לו ומתכוין הוא בעשייתו בשביל הישראל, לפיכך צריך למחות בידו).

והוא מהגהות מרדכי פ״ק רמז תנב, והגהות מיימוניות פ״ו אות ו, בשם תשובת רבינו שמחה (ואם ראה ישראל ושתק, אדעתיה דישראל קעביד, כיון שהעצים של ישראל).

וכן הוא לעיל סי׳ רעו ס״ג (ומכל מקום אם הנר הוא של ישראל, צריך הוא למחות בידו לכתחלה שלא ידליקנו בשבילו, מטעם שנתבאר בסי׳ רנ״ב), וסט״ו (ואם עושה מדורה מעצמו מעצי ישראל צריך למחות בידו), וסט״ז (אם שכר הנכרי שיסיקנו לו בכל יום ויום כל ימות החורף, והסיקו גם בשבת כשאין הקור גדול, הרי זה כעושה מעצמו, ואינו צריך לצאת מביתו, אלא שלכתחלה צריך למחות בו).

סי׳ שה סל״ד (הגבינות שעושות השפחות בשבת מחלב של ישראל ... צריך למחות בידן ... שכיון שעושות מחלב שלו והוא רואה ושותק להן, הן מבינות שהוא חפץ בכך, ולדעתו הן עושות).

סי׳ שז ס״ז (ואפילו אם הנכרי בא מעצמו להסיר הפחם בלא רמיזת הישראל, צריך למחות בידו, אם עושה בשביל הישראל, כיון שהנר הוא של הישראל, כמו שנתבאר בסי׳ רע״ו), וסל״ז (נכרים המביאים עגלות מלאות תבואה ... של ישראל ... אפילו אם הם מעצמם באים לפנות לתוך אוצרו, צריך למחות בידם, שכיון שהתבואה שלו, אם יראה וישתוק, לדעתו הם עושים, כמ״ש בסי׳ רנ״ב).

*

אמנם במהדורא בתרא שם (סי״ז-ח) מסיק להתיר אף אם החפץ הוא של ישראל, כל זמן שאין גופו של ישראל נהנה ממלאכה זו (סבירא ליה למהר״ם בהגהות מיימוניות פ״ח, דנכרי העושה מעצמו אין לאסור ... לדינא נקטינן בעלמא כמהר״ם והרא״ש ורשב״א בשם התוס׳ ... כיון דעושה מעצמו אדעתא דנפשיה קעביד לקבל טובת הנאה. אלא דלא מהני אדעתא דנפשיה כשגופו נהנה), ושם (סכ״ג) מבאר כן אף בדעת המ״א (במ״א ... העתיק תשובת רבינו שמחה בסי׳ רע״ו [ס״ק ד: אבל מחוייב למחות בידו] לענין הנאה דוקא ... וגם אם אין כוונתו כן, הרי חזר בו בסימן שכ״ה סק״ל שנהנה כו׳), והיינו כמבואר במ״א שם ״צריך למחות בידו ... כיון שהישראל נהנה מזו המלאכה״.

וכן נתבאר לעיל סי׳ שה קונטרס אחרון סק״א, שכנראה גם הוא ממהדורא בתרא (כי בלאו הכי רבים החולקים על ר׳ שמחה ... דאף שרואהו עושה משלו אין צריך להפרישו ... ובשגם שיש לומר, שאף המג״א לא החליט בסי׳ רע״ו לאיסור אלא במדורה וכהאי גוונא, שגוף הישראל נהנה ... ויש לומר דמהאי טעמא נמי צריך למחות).

[374] כל המוסגר הזה הוא ביאור שיטת הרא״ש והרשב״א (ראה לעיל הערה 367), ש״אין איסור במה שמאכיל לבהמת ישראל מעשבים שליקט בשבילו ... לא גזרו חכמים, אלא אם כן הוא עצמו עומד בפניה כדי שתאכל״ עשבים אלו (ויתבאר לקמן הערה 377).

ומה שגם בעל התרומה והמרדכי כותבים טעם זה (גופו של ישראל אינו נהנה בדבר), יתבאר לקמן (הערה 376).

[375] סי׳ רנב ס״י (וכן אם הנכרי מאליו בלא אמירת ישראל עושה מלאכה בשבת משלו ... שאין צריך למחות בידו, מכל מקום אסור לו ליהנות בשבת מהנר והמדורה שהבעיר בשבילו, לפי שאם יהנה גופו ממנה בשבת נמצא שעיקר המלאכה נעשית בשבילו בשבת. שאף שהנכרי מתכוין לטובת עצמו, מכל מקום עיקר עשיית מלאכתו היא שיהנה גוף הישראל ממנה בשבת, שאם לא הנאת גוף הישראל ממנה בשבת לא היה עושה אותה כלל בשבת).

[376] **ספר התרומה** שם (ואף על גב דתניא נר שהוא דולק במסיבה אם רוב ישראל אסור, וכן מרחץ שהיא מרחצת בשבת אם רוב ישראל אסור, אף על פי שהוא לא פירש בשביל ישראל הוא עושה, לפי שהרי גופו נהנה. אבל לבהמתו ודאי שרי שיהיה הנכרי מאכיל את בהמתו של ישראל מוקצה, שהרי הוא לא פירש כי בשביל הישראל הוא עושה, וגם גופו של ישראל אינו נהנה בדבר).

עצמו עומד בפניה כדי שתאכל[377], אבל לא על מה שהנכרי מאכילה, כיון שמתכוין בזה לטובת עצמו).

במה דברים אמורים כשהנכרי עושה כן דרך מקרה (שאין הדבר ידוע בבירור שליקט גם בשביל ישראל, כי שמא ליקטן לעצמו ואחר כך נמלך ליתן לבהמת ישראל). אבל אם רגיל לעשות כן, צריך למחות בידו[378] (שכיון שבודאי הוא ליקטן בשבילו, גזרו חכמים אף על מה שמאכיל הנכרי מהם לבהמת ישראל[379]):

הובאו דבריהם במ"א סקכ"ט (ואף על גב דנר הדולק אם רוב ישראל אסור, אף על פי שלא אמר שעשה בשביל ישראל, התם שאני לפי שגופו נהנה מן האיסור, אבל בהמתו שרי, עכ"ל המרדכי וספר התרומה).

וטעם זה מועיל בעיקר לפי שיטת הרא"ש והרשב"א הנ"ל, שהתירו אף בליקט בתחלה בשביל בהמת ישראל, מטעם "שנתכוין לטובת עצמו". ונתבאר במהדורא בתרא שם סי"ד (הרשב"א והרא"ש סבירא להו, דאף [ש]המאכיל לבהמת ישראל דמי למסיבה שרובה ישראל, מכל מקום כיון דהנכרי אדעתא דנפשיה עביד, לא מיקרי גופו נהנה כלל, דהנאה ממילא אתיא מהנכרי דעביד לנפשיה).

משא"כ לפי שיטת בעל התרומה והמרדכי, שאם הנכרי מלקט בשביל בהמת ישראל צריך למחות בו, כיון שנחשב הנאת גוף הישראל, ולא התירו אלא כשהנכרי ליקט לצורך עצמו, אם כן מדוע כתבו הטעם ש"גופו של ישראל אינו נהנה בדבר"?

על זה מבאר כאן בהמשך הסעיף, "שאין הדבר ידוע בבירור שליקט גם בשביל ישראל, כי שמא ליקטן לעצמו ואחר כך נמלך ליתן לבהמת ישראל", ולענין חשש זה (שמא ליקט גם בשביל ישראל) אמרינן "אין גופו ממש נהנה מזה".

*

אמנם במהדורא בתרא שם סי"ד (דבספר התרומה כתב ... מאכיל את בהמתו של ישראל מוקצה כו', דמשום מוקצה בלחוד נגע בה, ולא משום איסור הלקיטה כלל ... סבירא ליה לספר התרומה, כיון דמאכיל לבהמת ישראל, ניכר בזה שמתכוין בשביל ישראל, כמו במדליק במסיבה שרובה ישראל. אלא דכיון דאיכא למימר נמי דעביד אדעתא דנפשיה, כמו בנכרי שבא לכבות, יש להקל בבהמתו, שאין גופו ממש נהנה ... סבירא ליה דלא מהני הא דעביד אדעתא דנפשיה אלא לענין איסור מוקצה בליקט לבהמתו, ולא בליקט גם בשביל ישראל, למימר דלא מיקרי גופו נהנה משום הכי).

והיינו שאף דמיירי שליקט לצורך עצמו, מכל מקום גם האכלת העשבים המוקצים לבהמת ישראל הוא איסור. ולגבי איסור זה (שהוא קל יותר מאיסור קצירה), מודה להרא"ש והרשב"א, שנחשב "גופו של ישראל אינו נהנה בדבר", ולכן אין צריך למחות בו.

[377] כדתניא קכב, א (נכרי שליקט עשבים מאכיל אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל אסור), ובגמרא שם (דקאים לה באפה ואזלא היא ואכלה). והיינו שמה שהתירו כשליקט הנכרי העשבים לצורך עצמו, הוא באופן דקאים לה באפה כו', ואם בשביל ישראל ליקט, גם זה אסור.

וזאת מבאר כאן (במוסגר זה) לפי שיטת הרא"ש והרשב"א, שהתירו שהנכרי ילקט בשביל ישראל ויאכיל בהמת ישראל. ואסרו שהישראל יעמוד בפני בהמתו כדי שתאכל עשבים אלו. ומבאר כאן הטעם, שאם הישראל עומד בפני בהמתו כדי שתאכל, נחשב הדבר כהנאת גופו, ואסור.

משא"כ לפי שיטת בעל התרומה והמרדכי, אין שום הפרש בין מה שהנכרי עצמו מאכיל בהמת ישראל לבין מה שהישראל עומד בפניה כדי שתאכל עשבים אלו. שאם הנכרי ליקט העשבים כדי להאכיל בהמת הישראל צריך למחות בו. ואם הנכרי ליקט עשבים אלו לצורך עצמו, יכול גם הישראל לעמוד בפניה כדי שתאכל עשבים אלו.

[378] **טור ושו"ע** שם (אבל אם רגיל בכך, צריך למחות).

ומקורו בס' התרומה ומרדכי שם (ובלבד שלא יערים לעשות בשביל ישראל, ואומר לעשות לעצמו). רא"ש שם (אבל אם מערים ישראל בכך, ורגיל לעשות דבריו בהערמה על ידי נכרי אסור). רשב"א שם (ומכל מקום במערים אסרו בתוספות).

וזאת מבאר כאן לפי שיטת בעל התרומה והמרדכי, דמיירי שליקט לעצמו ואחר האכיל לבהמת ישראל, ואם רגיל לעשות כן, משערים שמלקט מתחלה לצורך הישראל, שאסור לדעתם.

משא"כ לפי שיטת הרשב"א והרא"ש, שהתירו גם אם הנכרי מלקט העשבים בשביל בהמת הישראל, כתב הרא"ש שאיסור זה הוא רק "אם מערים ישראל בכך". ונתבאר במהדורא בתרא שם סי"ד (והערמה דאסרו התם, היינו בדאיכא חשש אמירה לנכרי).

[379] **מ"א** סק"ל (משמע דאפילו ידעינן שהעכו"ם עושה לצורך ישראל אין צריך למחות ... אבל המרדכי [שהביא מס' התרומה] כתב וז"ל ובלבד שלא יערים לעשות בשביל ישראל ולומר שעושה לעצמו. על כן משמע דאי ידעינן שעושה בשביל ישראל צריך למחות בידו).

נכרי שעשה ארון או קבר בשבת

כא נכרי שעשה בשבת ארון או קבר לקבור בו מתו[380], או למכור[381] (בעיר שרובה נכרים[382]), מותר לישראל ליקבר במוצאי שבת מיד[383].

ואם עשאו בשביל ישראל צריך להמתין בכדי שיעשו[384], בין לקבור בו ישראל זה שנעשה בשבילו, בין לקבור בו ישראל אחר[385].

במה[386] דברים אמורים כשהקבר או הארון עומדים במקום המוצנע, שאין הדבר מפורסם לכל שנעשו בשבת בשביל פלוני ישראל. אבל קבר העומד בפרהסיא[387], וכן ארון הנעשה בשבת אצל קבר העומד בפרהסיא[388], בענין שהכל יודעים שקבר זה או ארון זה נעשה בשבת לפלוני ישראל[389], אסור לקבור בו אותו ישראל עולמית[390], ואף לאחר בכדי

---

[380] **משנה קנא**, א (עשו לו ארון וחפרו לו קבר, יקבר בו ישראל). טור ושו"ע סי"ד (עשה גוי בשבת ארון או קבר לעצמו, מותר לישראל ליקבר בו).

[381] **רש"י** שם ד"ה עשו (בשביל נכרי, או למכור).

[382] כדלעיל ס"ו (עיר שרובה נכרים, שאז מן הסתם היא נאפית בשביל הנכרים ולא בשביל הישראל), ושם נסמן (הערה 223).

[383] ר"ן סה, א ד"ה וגרסינן (יקבר בו ישראל, כלומר מיד). ב"י ד"ה ואם עשה (דקתני יקבר בו ישראל, דמשמע מיד). לבוש סי"ד (מותר לישראל ליקבר בו לערב מיד, ואין צריך להמתין בכדי שיעשו).

[384] משנה וגמרא שם, לפירוש הגאונים ורמב"ם (כנסמן לקמן הערה 387).

וכדלעיל ס"ט (צריך להמתין לערב בכדי שיעשו), ושם נסמן (הערה 272).

וראה לעיל סי' רנב קו"א סוף סק"ז שכאן מיירי שהנכרי עושה מאליו כדי למכור לישראל, אבל בישראל שקצץ דמים לנכרי – ראה שם סי"א. ולקמן סי' תקטו סכ"א.

[385] **ר"ן** מו, א ד"ה ואיכא (דלערב נמי אסורין בכדי שיעשו, לא מפלגינן כלל בין אותו ישראל לישראל אחר). ושם סד, ב ד"ה ואחרים (הא תוך כדי שיעשו אסורין לכל). טור ושו"ע שם (אבל לישראל אחר מותר. והוא שימתין בכדי שיעשו).

וכן הוא לקמן בסמוך (מותר לקבור בו ישראל אחר, לאחר בכדי שיעשו), ושם נסמן (הערה 392).

וכמו בשאר מלאכת הנכרי בשבת, כדלעיל ס"ט (ואפילו אחרים שלא נעשית המלאכה בשבילם צריכים להמתין כן, שכל שנעשית מלאכת איסור של תורה בשביל ישראל החמירו חכמים שלא לחלק בין מי שנעשה בשבילו לאחרים), ושם נסמן (הערות 273-274).

[386] תוכן ההלכה שנתבארה לפנינו, בדין עשה נכרי מלאכה בפרהסיא בשבת לצורך ישראל:

(א) פרהסיא במת, אסור לקבור בו אותו ישראל עולמית, ומותר לקבור בו ישראל אחר.

(ב) פרהסיא בחי, יש ב' דעות אם אסרו להשתמש בו עולמית.

(ג) קבלנות בית, יש לסמוך על המתירים לגור בו.

(ד) שכיר יום בבית, מותר מדינא לגור בו, ונכון שלא לגור בו עולמית, אף לאחרים.

(ה) צוה לו לעשות מלאכה בקבלנות בפרהסיא, נכון שלא להשתמש בו.

[387] משנה שם (ואם בשביל ישראל, לא יקבר בו עולמית). וכדמפרש **עולא שם** (אמאי, הכא נמי ימתין בכדי שיעשו. אמר עולא בעומד באסרטיא), **לפירוש הגאונים** שהובא בר"ן סה, א (הגאונים ז"ל פירשו דאסיפא דמתניתין, דקתני ואם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית, פריך אמאי מחמרינן כולי האי, ולא סגי לן בכדי שיעשו, כי היכי דסגי בחלילין, ופרקינן דבעומד בסרטיא עסקינן, שהוא מקום פרהסיא), **ורמב"ם** פ"ו ה"ה (אם בצנעה, ימתין בכדי שיעשו למוצאי שבת ויקבר בו. ואם היה הקבר בסרטיא גדולה, והארון על גביו, וכל העוברין והשבין אומרים שזה שהנכרים עושין עכשיו בשבת לפלוני הוא, הרי זה לא יקבר בו אותו ישראל עולמית). טור ושו"ע שם (ואם עשאו בשביל ישראל, לא יקבר בו עולמית. ודוקא שהקבר בפרהסיא, והארון על גביו, שהכל יודעים שנעשה לפלוני ישראל. אבל אם הוא בצנעה, מותר ליקבר בו לערב, בכדי שיעשו).

[388] **רבי אבהו שם** (אמר ר' אבהו במוטל על קברו). רמב"ם ושו"ע שם (והארון על גביו).

[389] **רמב"ם** שם (וכל העוברין והשבין אומרים שזה שהנכרים עושין עכשיו בשבת לפלוני הוא). שו"ע שם (שהכל יודעים שנעשה לפלוני ישראל).

[390] משנה שם (לא יקבר בו עולמית). תוספתא שם פי"ח ה"ח (לא יקבר בהן אותו ישראל). רמב"ם שם (לא יקבר בו אותו ישראל עולמית).

שיעשו, משום קנס על שנתחלל שבת על ידי נכרי בפרהסיא בשבילו[391]. אבל מותר לקבור בו ישראל אחר לאחר בכדי שיעשו[392]. והוא הדין אם נתחלל שבת על ידי נכרי בפרהסיא בשביל ישראל חי, אסור לו עולמית[393] משום קנס, אע"פ שלא צוה את הנכרי על ככה.

ויש אומרים[394] שלא אסרו עולמית גבי מת משום קנס, אלא משום שגנאי הוא למת שיקבר בקבר מפורסם שנתחלל בו שבת בשבילו. ולפי זה גבי חי מותר אף לו לאחר בכדי שיעשו. ולעת הצורך יש לסמוך על דעתם להקל בדברי סופרים.

ואף לפי סברא הראשונה לא החמירו חכמים אלא כשעשה הנכרי הדבר מעצמו. אבל אם קבל עליו קודם השבת לעשות זה, וקצץ לו הישראל שכר, ולא קבע לו זמן אימתי יעשנו, ועשה בשבת מדעת עצמו, אין איסור מן הדין לאחר המתנה בכדי שיעשו[395], אע"פ שעשה בפרהסיא. ואפילו היה הנכרי שכיר יום, אלא שלא קבע לו הישראל איזה יום, ועשה

---

[391] רש"י במשנה שם ד"ה לא (לעולם, קנסא הוא, משום דמוכחא מילתא דבשבילו הובאו). הובא ברמב"ן שם ד"ה מתני' (פרש"י ז"ל לעולם ... דכיון שנעשית בהן מלאכה בשביל ישראל קנסינן עולמית).

[392] **תוספתא** שם פי"ח ה"ח (אבל ישראל אחר מותר). רמב"ם שם (ומותר לקבור בו ישראל אחר. והוא שימתין בכדי שיעשה). מ"מ שם (למד מן התוספתא, שאמרו עשו לו ארון וחפרו לו את הקבר לא יקבר בו אותו ישראל, ולישראל אחר מותר, ומפרש רבינו לאותו ישראל אסור לעולם ושנעשה בפרהסיא, לישראל אחר מותר). **ר"ן** סד, ב ד"ה ואחרים (ודאמרינן בגמרא הכא בתוספתא דלישראל אחר מותר, לאחר שהיית כדי שיבאו קאמר, דלאותו ישראל שנעשית מלאכה בשבילו אסור לעולם ... אבל ישראל אחר לאחר כדי שיעשו שרי, הא תוך כדי שיעשו אסורין לכל). טור ושו"ע שם (ואפילו כשהוא בפרהסיא, אינו אסור אלא לאותו ישראל שנעשה בשבילו, אבל לישראל אחר מותר. והוא שימתין בכדי שיעשו).

וכדלעיל בסמוך (ואם עשאו בשביל ישראל צריך להמתין בכדי שיעשו, בין לקבור בו ישראל זה שנעשה בשבילו, בין לקבור בו ישראל אחר). והיינו שבלא פרהסיא, צריך להמתין בכדי שיעשו אף לישראל אחר. ושם נסמן (הערה 385).

[393] **רמב"ם** שם ה"ב (וימתין בכדי שתעשה. והוא שלא יהא הדבר בפרהסיא עד שידעו בו רבים שדבר זה בשביל פלוני הוא נעשה בשבת). מ"מ שם (ומ"ש והוא שלא יהא הדבר הזה מפורסם וכו', למד מדין הקבר). **מ"א** סקל"א (והוא הדין בכל מילי דפרהסיא, אסור עולמית. כן כתב רמב"ם רפ"ו).

[394] **רז"ה** סה, סוע"א (דכיון דאיפרסמא מילתא אתו למימר זה הקבר הנעשה בשבת בשביל ישראל הקבור שם, ואין זה כבודו של מת הקבור שם, משא"כ בשאר מלאכות). **רמב"ן** שם קנא, א סוד"ה מתני' (ומפרקינן בעומד בסרטיא וגנאי גדול הוא למת שיהא קבור בקבר שחללו עליו בשבילו את השבת). **ט"ז** סקי"ד (דמשום כבוד המת אמרו שלא יהיה בו גנאי לומר שנקבר באיסור כל היכא שהוא בפרהסיא). **וכן משמע בר"ן** שם סד, ב (ומשנינן בעומד בסרטיא, כלומר במקום פרהסיא, ואיכא גנאי למת), ושם סה, א (מקום פרהסיא, וגנאי הוא לישראל שיקבר בקבר מפורסם שנתחלל בו את השבת), **וב"י** ד"ה ואם עשה (ומפרקינן דבעומד באסרטיא עסקינן שהוא מקום פרהסיא, וגנאי הוא לישראל שיקבר בקבר מפורסם שנתחלל בו שבת).

וכן הוא בתוס' ב"ק פא, רע"א (לפי שהוא מכוער ומגונה ומתבייש שנקבר בשבת, שנעשה באיסור שבת, אפילו על ידי נכרי, מידי דהוה אההיא דתנן בפרק השואל עשה נכרי ארון וחפר קבר, אם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית, ולא שרי בכדי שיעשו כמו בחי, מטעם דפרישית).

[395] רמב"ם שם ה"ב (נכרי שעשה מלאכה מעצמו בשבת, אם בשביל ישראל עשה אותה, אסור ליהנות באותה מלאכה עד מוצאי שבת וימתין בכדי שתעשה. והוא שלא יהא הדבר בפרהסיא, עד שידעו בו רבים שדבר זה בשביל פלוני הוא נעשה בשבת). הרי שאם עשה הנכרי מעצמו בפרהסיא, אסרוהו לעולם. **מ"א** סקל"א (ונראה לי דבקצץ שרי מדינא, אלא שנכון להחמיר, כמ"ש סימן רמ"ד ס"ג). ושם (אם בנו לישראל גוים בית בשבת באיסור, נכון להחמיר שלא יכנסו בו). ובמ"א שם ס"ק יא (מיהו כאן מדינא שרי, כיון דקצץ לו שכר ועכו"ם אדעתא דנפשיה קעביד, לכן כתב דנכון להחמיר).

עיין במ"ש לעיל **בסי' רנב** בקונטרס אחרון סוף ס"ק ז (ואף דבתרווייהו אדעתא דנפשיה קעביד. על כרחך צריך לומר שהחילוק ביניהם הוא, משום שזה עושה להשלים קבלנותו, וזה עושה מאליו בלא קבלנות ... וכן משמע בסי' שכ"ה במג"א ס"ק ל"א עיי"ש ודו"ק).

והיינו שהעושה על המקח גרע מ"קבל עליו קודם השבת לעשות זה וקצץ לו הישראל שכר", כי כשעושה על המקח, אינו בטוח שיקנו ממנו וישלמו לו, וכעין האמור לעיל סי' רנב ס"ו (אין דעתו סמוכה עליו בודאי, שלא קצץ לו הישראל שכר, ונמצא שהוא טורח בספק בשביל הישראל, ונראה כעושה שליחותו).

מעצמו בשבת[396]. ואפילו גבי מת מותר בענין זה מן הדין.

אלא שנכון להחמיר, אף גבי חי, לדברי הכל, שלא יהנה ממנו עולמית[397] שום אדם מישראל[398], כל שנתחלל בו שבת על ידי נכרי בפרהסיא על ידי אמירת ישראל, אפילו עשהו הנכרי בקבלנות, שאין בו איסור מעיקר הדין[399], כמו שיתבאר בסי' תרס"ד[400].

---

[396] **עיין בט"ז סי' רמד** סק"ד (נראה לי דדוקא אם נבנה באיסור גמור על ידי עכו"ם, שהוא אסור לכו"ע. אבל אם נבנה בקבלנות, דהוא מותר לר"ת, אעפ"י שלא רצה לסמוך על זה לבנות ביתו כך, מכל מקום לא מצינו לו שאסרו אם כבר בנאוהו כן. וכן מסיק מו"ח ז"ל, דכדאי הוא ר"ת לסמוך עליו בשעת הדחק בזה. וכן נראה עיקר).

ומזה מובן שמה "שנכון להחמיר" היינו "אפילו היה הנכרי שכיר יום, אלא שלא קבע לו הישראל איזה יום".

וכן הוא לעיל סי' רמד ס"ז (הבית שנבנה בשבת בקבלנות, מותר להישראל ליכנס לדור בו, לפי שיש מי שמתיר קבלנות נכרי ואפילו במחובר, וכדאי הוא לסמוך עליו בדיעבד. אבל נכרי שכיר יום שבנה בשבת, נכון להחמיר שלא יכנס בו שום ישראל לעולם).

ונתבאר לעיל בקונטרס אחרון לסי' רמג סק"ב (ולא דמי למ"ש בסי' רמ"ד ס"ג, דאין איסור בדיעבד מעיקר הדין אף בשכיר יום כמשמעות הט"ז. דיש לומר כמ"ש המ"א סי' שכ"ה ס"ק ל"א דכיון דקצץ שרי מדינא), ושם (הערה קלג).

והיינו שאם שכרו לימים לבנות הבית נחשב קצץ ושרי מדינא, כדלעיל סי' רמז ס"ז (ואף ששכרו לימים, אינו דומה לשכיר יום, הואיל וקיבל עליו כל מלאכת הולכת האגרת הרי זה דומה לקבלן), ושם (הערות לח-מ). וכן נתבאר לעיל סי' רמג בקונטרס אחרון ס"ק א ד"ה ולפי זה (דכהאי גוונא מקרי קבלן משום דהתם קבל עליו כל המלאכה, שבודאי לא יחזור באמצע הדרך). וכן כאן כשקיבל עליו בניית הבית, אף שמשלם לו לפי הימים.

אלא שבזה לא התיר ר"ת, ולכן נכון להחמיר בזה שלא יהנה ממנו עולמית, כדלקמן בסמוך.

[397] **מועד קטן יב**, א (מר זוטרא בריה דרב נחמן בנו ליה אפדנא מקבלי קיבולת חוץ לתחום, איקלע רב ספרא ורב הונא בר חיננא ולא עלו לגביה, ואיכא דאמרי הוא נמי לא על בגוויה. והאמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר, אדם חשוב שאני. ואיכא דאמרי סיועי סייע בתיבנא בהדייהו). והיינו שבאופן המותר אין צריך להחמיר על עצמו, אלא אדם חשוב. ואילו באופן האסור, גם שאר אדם נכון להחמיר.

ועל פי זה פסק הטור בסי' תקמג (ואפילו נבנה הבית באיסור על ידי עו"ג נכון להחמיר שלא יכנסו בו). ובב"י שם (רבינו סתם נכון להחמיר, ולא חילק בין אדם חשוב לשאינו חשוב ... נבנה באיסור. ומדלא קאמר תלמודא אסור ליכנס בה, אלא דהנך רבנן, אי נמי מר זוטרא גופיה לא על בגויה, משמע דלא מדת הדין היתה, אלא מדת חסידות. וזהו שכתב רבינו נכון להחמיר, כלומר אף על פי דמדינא שרי, נכון להחמיר). ובסי' רמד ד"ה גרסינן (וכתבו רבינו גבי חול המועד, משום דמשם נלמוד להיכא דנבנה באיסור בשבת, דנכון להחמיר, דכל שכן הוא).

וכן נפסק בשו"ע סי' רמד ס"ג (אם בנו לישראל גויים בית בשבת באיסור, נכון להחמיר שלא יכנסו בו). ט"ז שם ס"ק ד (והך איסור לכל אדם שזכרנו היינו עכ"פ אינו איסור גמור מצד הדין כשאר איסורים, מדלא מצינו בו איסור מפורש, רק שאלו אמוראי לא רצו לעייל בגוה, שמע מינה דאין איסור להם, רק לכתחלה החמירו על עצמם שלא לכנוס שם, וכן לכל אדם. והטור פוסק כלישנא בתרא, ועל כן כתב שם דנכון להחמיר שלא לכנוס שם אם נבנה באיסור, משמע אבל לא מצד עיקר).

וכיון שגמרא הנ"ל מיירי בבניית בית, לכן נתפרש כאן שהלכה זו היא "אף גבי חי".

וכיון שהלכה זו אינה קשורה למחלוקת שהובאה לעיל, בין הרמב"ם וסיעתו לבין בעל המאור וסיעתו, לכן נתפרש כאן שהלכה זו היא "לדברי הכל".

וכן הוא לעיל סי' רמד ס"ז (נכרי שכיר יום שבנה בשבת נכון להחמיר שלא יכנס בו שום ישראל לעולם).

[398] **מ"א סי' רמד** סקי"א (שלא יכנסו בו, אפילו אחרים. כן משמע בגמרא). והיינו שמשמעות גמרא הנ"ל, שאם נבנה באיסור, נכון להחמיר שלא יכנסו בו אפילו אחרים.

וכן הוא לעיל שם (שלא יכנס בו שום ישראל לעולם).

וראה תהלה לדוד ס"ק לז. כללי אמירה לנכרי ע' קטו.

[399] **רשב"א בתשובה** ח"ה סי' ריא (אמר לכותי, שיחתוך ערבה לצורך הקהל, בסך ידוע ... ויצא הקול בעיר, שביום השבת היו קוצצים בערבה לצורך ישראל. וכל העם היו מרננים על כך ... כיון דנעשה במקום פרהסיא, והם אומרים שהם קוצצים לצורך ישראל, וחשבתם לרינון, יפה השגחתם. אבל להלכה נראה דהוא מותר, שהכותי במלאכתו הוא עושה).

עיין במ"ש שם בסי' רמד ס"ז (הבית שנבנה בשבת בקבלנות מותר להישראל ליכנס לדור בו, לפי שיש מי שמתיר קבלנות נכרי ואפילו במחובר, וכדאי הוא לסמוך עליו בדיעבד).

ומה שכאן נכון להחמיר אפילו בקבלנות דפרהסיא, לא מיירי בבנין בית בקבלנות שהתיר בו ר"ת (כמצוין לעיל שם), אלא כשצוה הישראל לנכרי לקצוץ ערבות בקבלנות בפרהסיא, וכל העם מרננים על כך.

אלא אם כן מיחה ביד הנכרי, ולא השגיח בו, בשביל הנאת עצמו[401], כמ"ש בסי' רמ"ד[402]:

נכרי שהביא בשבת חלילין להספיד

כב נכרי[403] שהביא בשבת[404], דרך רשות הרבים[405], חלילין להספיד בהם ישראל, כיון שנעשה בהם איסור של תורה, לא יספידו בהם, לא אותו ישראל ולא ישראל אחר[406], עד שימתינו בכדי שיכולים להביאם במוצאי שבת מאותו מקום שהביאם הנכרי בשבת[407],

---

[400] שו"ע ורמ"א שם סי"א (אם חל יום הושענא רבה ביום א', וקצצו עובדי כוכבים ערבה בשבת והביאו, כשרה. הגה, מיהו אם צוה ישראל לקוצצה, ואיכא פרהסיא בדבר, יש להחמיר אם יש לו ערבה אחרת), ומ"א סק"י (כשרה, משמע ברשב"א אפילו צוה לו ישראל).

והיינו שאף שהנכרי עשה בקבלנות, מכל מקום כיון שהישראל צוה לו, שאסור משום קובע מלאכתו בשבת, לכן נכון להחמיר שלא ליהנות ממנו.

[401] מרדכי מו"ק רמז תתנב (נראה לומר דאפילו אם עשה העכו"ם במועד שרי, כדאמר בשבת ופוסק עמו לשבות ואינו שובת). רבינו ירוחם נתיב ד ח"ה (יש מי שפירש כי הא דאמרינן דנותנין לו לעשותה אחר המועד, דאם יעשנה הגוי במועד מותר, וכן נראה עיקר, כדאמרינן דשבת ופוסק עמו לשבות ואינו שובת). רמ"א סי' רמד ס"ג (מיהו אם התנה ישראל עם הגוי שלא לעשות לו מלאכה בשבת, והגוי עשאה בעל כרחו למהר להשלים מלאכתו, אין לחוש). וסי' תקמג ס"ד (ואף אם יעשה הגוי אחר כך מלאכה, שרי, הואיל והתנה עמו לעשותה אחר המועד).

[402] ס"ז (ואפילו אם כששכר את הנכרי לימים התנה עמו שלא יעשה ביום השבת, והנכרי עשה מעצמו, (ו)אם עשה לטובת הישראל, נכון שלא יכנס בו שום ישראל לעולם. אבל אם נתכוין לטובת עצמו, מותר אפילו לבעל הבית לדור בו, כיון שהתנה עמו שלא יעשה בשבת).

[403] תוכן ההלכה שנתבארה לפנינו, בדין נכרי שהביא חלילין בשבת לצורך ישראל:
(א) הביאו דרך רשות הרבים, צריך להמתין בכדי שיעשו, בין לו בין לאחרים.
(ב) הביאו דרך כרמלית, לא נאסר אלא בשבת עצמה.
(ג) הביאו מחוץ לתחום, צריך להמתין בכדי שיעשו, רק לו ולא לאחרים.
(ד) הביאו דרך רשות הרבים בפרהסיא, אסור עולמית, רק לו ולא לאחרים.

[404] **משנה קנא**, א (נכרי שהביא חלילין בשבת לא יספוד בהן ישראל). לפירוש התוס' שם ד"ה נכרי (על כן נראה דלא יספוד בהן ישראל היינו עד כדי שיבואו). טור ושו"ע סט"ו (גוי שהביא בשבת חלילין לספוד בהם ישראל, לא יספוד בהם לא הוא ולא אחרים, עד שימתין לערב בכדי שיבואו).

[405] רמב"ן שם סוד"ה גמרא (בין קרוב בין רחוק צריך כדי שיבואו משם, דהא בשבת תוך התחום נמי איכא הוצאה והעברה ברשות הרבים, שנעשית בשביל המת). טור שו"ע שם (והני מילי כשהביאם דרך רשות הרבים). הגהת הלבוש סט"ו (אתעביד בהן איסור דאורייתא, כגון שהובאו דרך רשות הרבים, וכל דבר דאתעביד ביה איסורא דאורייתא אסור לכל).

והיינו דוקא אם נכרי הביאו דרך רשות הרבים, משא"כ אם הישראל הביא חפץ דרך רשות הרבים, מותר לאכלו או להשתמש בו בשבת, כדלקמן סי' תנד סי"ב (מי שהוציא מצה מרשות היחיד לרשות הרבים או מרשות הרבים לרשות היחיד בליל ט"ו שחל להיות בשבת מותר לו לצאת בה ידי חובתו ולברך עליה ואין זו מצוה הבאה בעבירה כיון שהיתה שלו קודם שהוציאה או הכניסה נמצא שלא באה מצוה זו לידו ע"י עבירה אלא שהוא עושה בה עבירה אבל היא לא נעשית בעבירה ולא באה לידו על ידי עבירה שעשה הוא).

ואף שנתבאר לעיל סי' שיח ס"א (המבשל בשבת או שעשה אחת משאר מלאכות במזיד אסור לו לעולם ליהנות מאותה מלאכה).

מכל מקום יתבאר לקמן סי' תה ס"ט (פירות שהוציאם חוץ לתחום והחזירם לתחומם אפילו במזיד הרי הם כאלו לא יצאו ... ואינו דומה להמעשר פירות בשבת שקנסו אותו שלא יאכל מהם, לפי שעל ידי עשיית האיסור נתקנו לאכילה, שלא היו ראויים כלל מקודם לכן, מפני שהם טבל. אבל פירות אלו היו ראויים לו כשהיה עמהם חוץ לתחום, ולא הועיל לו כלום לאכילתם במה שהחזירם לתחומם, ואינו נהנה מן האיסור באכילתו אותם).

וראה בדי השלחן סי' קכד ס"ק ה. שאלי ציון ח"א סי' ד (ע' לז).

[406] **ר"ן** מו, א ד"ה ואיכא (דלערב נמי אסורין בכדי שיעשו, לא מפלגינן כלל בין אותו ישראל לישראל אחר). ושם סד, ב ד"ה ואחרים (הא תוך כדי שיעשו אסורין לכל). שו"ע שם (בין לו ובין לאחרים).

וכמו בשאר מלאכת הנכרי בשבת, שנתבאר לעיל ס"ט (ואפילו אחרים שלא נעשית המלאכה בשבילם צריכים להמתין כן, שכל שנעשית מלאכת איסור של תורה בשביל ישראל החמירו חכמים שלא לחלק בין מי שנעשה בשבילו לאחרים), ושם נסמן (הערות 273-274).

[407] **רמב"ם** פ"ו ה"ו (ואם ידע בודאי שממקום פלוני הביאום בשבת, ימתין בכדי שיבואו מאותו מקום אחר השבת). שו"ע שם (ואם ידע בודאי שממקום פלוני הביאם בשבת, ימתין לערב כדי שיבואו מאותו מקום).

בין שאותו מקום הוא חוץ לתחום בין שהוא בתוך התחום[408]. ואם אינו ידוע מהיכן הביאם די שימתינו בכדי שיכולין להביאם מחוץ לתחום[409].

במה דברים אמורים כשהביאם בצנעא, אבל אם הביאם בפרהסיא, בענין שהכל יודעים שהובאו ברשות הרבים בשבת בשביל פלוני ישראל, אסור להספיד בהם אותו ישראל עולמית[410].

וכל זה ברשות הרבים גמורה. אבל אם הביאם דרך כרמלית[411], אם הביאם מתוך התחום[412], אין צריך להמתין כלל, אפילו למי שהובאו בשבילו. שלא החמירו למי שהובא בשבילו בכרמלית, אלא שלא יהנה ממנה בשבת עצמה, אבל לא להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו, אלא אם כן הביאם מחוץ לתחום[413], שאז מועלת הבאתו בשבת, משא"כ בתוך התחום אין הבאתו בשבת מועלת כל כך[414] (מפני שהיה הישראל יכול לילך לשם

---

[408] משנה שם (לא יספוד בהן ישראל אלא אם כן באו ממקום קרוב). רמב"ן שם (בין קרוב בין רחוק צריך כדי שיבואו משם, דהא בשבת תוך התחום נמי איכא הוצאה והעברה ברשות הרבים, שנעשית בשביל המת). **טור** (ואפילו בידוע שהביאן בתוך התחום, צריך להמתין בכדי שיבואו, מפני שהביאן באיסור שהעבירן ד' אמות ברשות הרבים), ושו"ע שם (ואם ידע בודאי שממקום פלוני הביאם בשבת, ימתין לערב כדי שיבואו מאותו מקום ... כשהביאם דרך רשות הרבים).

[409] משנה מכשירין פ"ב מ"ו (ימתין כדי שיבואו ממקום קרוב). **ר"ן** ביצה (יג, ב) ד"ה ולערב (ואם נסתפק לו מהיכן הביאן כדי שיבואו מחוץ לתחום, והכי מוכח במסכת מכשירין ... ממתין בכדי שיבאו ממקום קרוב). **שו"ע סי' תקטו** סוף ס"א (ואם נסתפק לו מהיכן הביאן, שיעורן כדי שיבואו מחוץ לתחום).

וכן הוא לעיל סי"ג (די שימתין למוצאי שבת בכדי הבאה מחוץ לתחום), ושם נסמן (הערה 310).

[410] **רמב"ם** שם ה"ה (הביאו לו חלילין לספוד בהן ... אם היה הקבר בסרטיא גדולה ... וכל העוברין והשבין אומרים שזה שהנכרים עושין עכשיו בשבת לפלוני הוא). **תוספתא** שם פי"ח ה"ח (נכרי שהביא חלילין בשביל ישראל בשבת, לא יספוד בהן אותו ישראל). ר"ן סד, ב ד"ה ואחרים (דלאותו ישראל שנעשית מלאכה בשבילו אסור לעולם, ואפילו בחלילין, דמיירי בשהביאן בפרהסיא, והוה ליה כקבר העומד בסרטיא), ושם סה, א ד"ה וגרסינן (אפילו בחלילין, כל שהביאן בפרהסיא אסורין עולמית, וכמו שנראה מן התוספתא). מ"א סקל"ג (ואם הביאן דרך סרטיא שהוא מפורסם, אסור עולמית, כמ"ש סי"ד). והיינו שדין החלילין שבפרהסיא (שבסעיף טו), כמו דין הארון והקבר שבפרהסיא (שבסעיף יד), שאסורין עולמית.

[411] **שו"ע** סט"ו (והני מילי כשהביאם דרך רשות הרבים, אבל אם לא הביאם אלא דרך כרמלית, כיון שלא נעשה בהם איסור תורה אין צריך להמתין כדי שיבואו, אלא מותרים לערב מיד).

אך מכל מקום אסור לשלחם לכתחלה להביאם דרך כרמלית, ואין מתירים מטעם שבות דשבות במקום מצוה, כדלעיל סי' שו סכ"ב (אסור לומר לנכרי, אפילו מערב שבת, שילך חוץ לתחום בשבת אחרי קרובי המת שיבואו להספידו, שאין דוחין שום איסור מפני הספדו), ושם נסמן.

והיינו כיון שלא התירו אלא במצוה ממש, ולא בהידור מצוה, כדלעיל סט"ז (לומר לנכרי להביא ... דרך כרמלית ... פירות ומיני תבשילים יתירים וכיוא בהם, אינן נקראים דבר מצוה), ושם (הערה 350). ולקמן סי' שלא ס"ח (יש אוסרין להוציא התינוק מביתו לבית הכנסת דרך כרמלית או חצר שאינה מעורבת, אפילו על ידי נכרי, שאין בהוצאה זו צורך מצוה, שהרי אפשר למולו בביתו), ושם (הערה 1103).

[412] ב"ח סוף הסי' (והיינו דוקא בהובאו מתוך התחום אלא שהובאו דרך כרמלית). **מ"א** סקל"ד (שמביא תוך התחום). **אליה זוטא** סקי"ב (כאן מיירי תוך התחום. ב"ח).

[413] **אליה זוטא** שם (אף דלעיל סעיף ח' בענין בכדי שיעשו, היינו בחוץ לתחום, אבל כאן מיירי תוך התחום ב"ח. וצריך עיון).

*

ומטעם זה, הנה אף כשהביאו מחוץ לתחום, וצריך להמתין בכדי שיביאו מחוץ לתחום, סגי במה שיביאו עד לתוך עיבורה של עיר (שהיא כרמלית), ואין צריך להמתין בכדי שיביאו לביתו שבתוך העיר, כדלקמן סי' תקטו סי"א (דהיינו שישהה כל כך כמו ששהה הנכרי בהבאתו אותם ממקום שהחשיך לו היום בערב יום טוב, עד שהביא אותם לתוך עיבורה של עיר של הישראל, דהיינו מקום שמשם מתחילין למדוד תחומי העיר). ונתבאר לעיל (הערה 312).

[414] **תוס'** קנא, א ד"ה אלא אם כן (מה לי ארון וקבר שנעשו בשבת, ומה לי חלילים שהובאו דרך רשות הרבים. ויש לומר דהביא ממקום קרוב לא מהני כל כך הבאתו). מ"א שם (הכא שאני דליכא הנאה כל כך במה שמביא תוך התחום, כמ"ש התוס' עי"ש).

והיינו שדעת התוס' להתיר מטעם זה אף בהעבירו דרך רשות הרבים. אמנם אנן קי"ל כמובא לעיל (הערה 405) מהרמב"ן וטור ושו"ע, לאסור בהעבירו דרך רשות הרבים. מכל מקום מהני טעם זה להתיר בהעבירו דרך כרמלית.

בעצמו בשבת ולהביאם במוצאי שבת מיד. ומשום שיעור מועט שהיה שוהה במוצאי שבת בחזירתו משם לכאן, אין לחוש בשביל כך שמא יאמר לנכרי לילך לשם בשבת).

ואם הוא ספק אם הביאם מחוץ לתחום או מתוך התחום, אסור[415] למי שהובא בשבילו. אבל לאחרים מותר, אפילו בודאי חוץ לתחום[416].

ואם הביאם מחוץ לתחום דרך כרמלית, ואחר כך העבירם דרך רשות הרבים, אין צריך להמתין אלא בכדי שיכולין להביאם מתחלת רשות הרבים במוצאי שבת[417], ואחר כך מותר לאחרים, או אפילו למי שהובא בשבילו אם הובאו מתוך התחום[418]:

שכו דיני רחיצה בשבת

ובו י"ג סעיפים

איסור הרחיצה בחמין בשבת

א אסרו[419] חכמים לרחוץ כל גופו[420] או רובו[421] בחמין, בין אם הם בכלי בין אם הם

---

[415] משנה קנא, א (נכרי שהביא חלילין בשבת לא יספוד בהן ישראל אלא אם כן באו ממקום קרוב), לדעת **שמואל שם** (שמואל אמר חיישינן שמא חוץ לחומה לנו), **לגירסת הרי"ף** סד, ב (כלומר אע"ג דחזינן להו דעיילי בצפרא, לא אמרינן אי לאו דעיילי מאתר קריבא לא הוו עיילי בצפרא, אלא אמרינן הכי מאתרא רחיקא אתו, והאי דאתו בצפרא, בליליא אזלי עד דמטו לחומה, וביתו התם, וקא עיילי השתא). הובא בטור (ואם הוא ספק אם הובא מחוץ לתחום אם לאו ... לרי"ף גם בזה צריך להמתין בכדי שיעשו). רמב"ם פ"ו ה"ו (שמא בלילה הביאום ממקום אחר עד החומה ובבקר נכנסו בהן). מ"מ שם (וזה כדעת הגאונים ז"ל), ובהל' יום טוב פ"ב סוף ה"י (ודעת הגאונים ז"ל שחוששין שמא באו מחוץ לתחום. וכן דעת רבינו פרק ששי מהלכות שבת). שו"ע ס"ט (אם הוא ספק אם הובא מחוץ לתחום, אסור), וסט"ז (ספק אם הובאו מחוץ לתחום או מתוך התחום, חוששין שמא מחוץ לתחום הובאו). וכן הוא לעיל סי"ד (אם הוא ספק אם הובא מחוץ לתחום, אסור).

ואיסור זה הוא (לא רק לענין בו ביום, אלא) כדלעיל "עד שימתינו בכדי שיכולים להביאם במוצאי שבת". וכן הוא לעיל סי"ד שם "בכדי הבאה מחוץ לתחום". ונתבאר לעיל שם (הערה 318).

*

אלא שמכל מקום חילק בינם, דלעיל סי"ד הביא ב' הדעות, ומסיק "שהעיקר כסברא הראשונה". ואילו כאן פסק בפשיטות לאיסור. שכן נפסק בפשיטות בשו"ע סט"ז (ספק אם הובאו מחוץ לתחום או מתוך התחום, חוששין שמא מחוץ לתחום הובאו).

וטעם החילוק בינם נתבאר במ"א ס"ק יד (וצ"ע דאם כן למה סתם הרב"י בסי"ו דחוששין לחומרא עיי"ש. ואפשר דבמת החמיר טפי). הובאו דבריו לקמן סי' תקטו בקונטרס אחרון ס"ק ב (כתב בהדיא במג"א בסי' שכ"ה ס"ק י"ד ... דבמת החמיר טפי).

[416] כדלעיל סי"א (הובא מחוץ לתחום ... אסור באכילה בו ביום למי שהובא בשבילו, ולערב בכדי שיעשו ... אבל לאחרים מותר אפילו בו ביום).

[417] **ב"י** ד"ה ומ"ש ואפילו (והיכא דהביאם מחוץ לתחום, שלא ברשות הרבים, ואחר כך העבירם ברשות הרבים, נראה לי דבכדי שיבואו מתחלת רשות הרבים סגי).

ובגירסת דרכי משה הארוך (וכתב בית יוסף, והיכא דהביאן מתוך התחום, שלא ברשות הרבים, ואחר כך העבירם ברשות הרבים, נראה לי דבכדי שיבואו מתחלת רשות הרבים סגי).

והיינו שיש כאן ג' איסורים: א) מחוץ לתחום (שנאסר רק למי שהובא בשבילו). ב) כרמלית (שנאסר רק בשבת). ג) רשות הרבים (שנאסר בכדי שיעשו אף למי שלא הובא בשבילו).

[418] כדלעיל סי"א (הובא מחוץ לתחום ... לאחרים מותר). ולעיל בתחלת הסעיף (הביאם דרך כרמלית, אם הביאם מתוך התחום, אין צריך להמתין כלל).

והיינו שלגירסת ב"י הנ"ל, דמיירי שהביאן מחוץ לתחום, מותר אחר כך לאחרים. ולגירסת דרכי משה הנ"ל, דמיירי שהביאן מתוך התחום, מותר אחר כך מיד.

ונתפרש בפרישה ס"ק ח (דרוצה לומר, לאחרים אינו אסור אלא עד בכדי שיבואו מתחלת רשות הרבים, דאילו למי שהובא בשבילו צריך נמי להמתין עד בכדי שיבואו מתחלת מקום הבאתן, וכמ"ש לעיל בהבאת מחוץ לתחום).

[419] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:

(א) איסור הרחיצה בחמין בשבת (ס"א-ב).

(ב) איסור הטמנה בסילון שבחמי טבריה (ס"ג).

(ג) זהירות ברחיצה בצונן (ס"ד-ו).

בקרקע[422], אפילו הוחמו מערב שבת[423], מפני הבלנים שהיו מחמין בשבת ואמרו מערב שבת החמנו[424]. ואע"פ שלא נחשדו ישראל על השבתות לחלל בזדון, מכל מקום היו נותנים עצים תחת המים צוננים מבעוד יום סמוך לחשכה והם מתבערים והולכים כל השבת ומחממים את המים שעליהם, ודבר זה אסור משום גזרה שמא ישכח ויחתה בגחלים משחשכה[425], לפיכך אסרו לכל אדם לרחוץ בחמין אפילו שלא במרחץ של הבלנים[426], ואפילו לשפוך המים על גופו להשתטף[427], שאין זו דרך רחיצה שבמרחץ, ששם מכניס גופו ואבריו בתוך המים[428], ואפילו רוחץ כל אבר ואבר לבדו, ולא רוב גופו בבת אחת[429], ואעפ"כ לא חלקו חכמים בגזרתם, כיון שעכ"פ דומה קצת לרחיצה שבמרחץ שרוחץ כל גופו או רובו.

(ד) היתר טבילה בשבת (ס"ז).

(ה) רחיצה באהלא ומורסן ומלח (ס"ח-י).

(ו) המתנה בכדי שיעשו במוצאי שבת (סי"א-ג).

[420] **ברייתא לט**, ב (חמין שהוחמו מערב שבת, למחר רוחץ בהן פניו ידיו ורגליו, אבל לא כל גופו). טור ושו"ע ס"א (אסור לרחוץ כל גופו ... אפילו במים שהוחמו מערב שבת).

[421] **כנסת הגדולה** הגב"י (ומכל מקום נראה דרוב גופו ככל גופו, דלא לחנם נקט פניו. מצאתי הגהה כתיבת יד). **מ"א** סק"ב (והוא הדין רוב גופו (כנסת הגדולה, עיין שם)).

[422] גמרא שם (תניא לא ישתטף אדם כל גופו בין בחמין ובין בצונן דברי רבי מאיר, רבי שמעון מתיר, ר' יהודה אומר בחמין אסור בצונן מותר ... מחלוקת בקרקע אבל בכלי דברי הכל אסור. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה). טור ושו"ע שם (בין אם הם בכלי בין אם הם בקרקע).

[423] רש"י שם (אפילו הוחמו בחול). תוס' שם ד"ה בין בחמין (נראה לר"י דהיינו אפילו חמין שהוחמו מערב שבת). רמב"ם פכ"ב ה"ב (ואפילו בחמין שהוחמו מערב שבת). טור ושו"ע שם (אפילו במים שהוחמו מערב שבת).

ולענין פושרין נתבאר במהדורא בתרא לסי' רנט ס"ט (ופושרין של ערב שבת ודאי שרו). וראה תהלה לדוד סק"ג. בדי השלחן סי' קלג סק"א.

[424] **בר קפרא מ**, ע"א (בתחלה היו רוחצין בחמין שהוחמו מערב שבת. התחילו הבלנים להחם בשבת ואומרים מערב שבת הוחמו. אסרו את החמין).

וכן הוא לעיל סי' שא ס"ס (שפעם אחת גזרו שלא לרחוץ מפני הבלנים, שהיו מחמין חמין בשבת ואמרו מערב שבת הוחמו). לקמן סי' תרטז ס"א (בכל שבתות השנה אסור לרחוץ בחמין ... משום גזרת מרחץ (פירוש שהבלנים הם חשודים להחם מים בשבת...), כמו שנתבאר בסימם שכ"ו).

[425] **ירושלמי** פ"ג ה"ג (בראשונה היו סותמין את הקמין (החלון שבו יוצא העשן, קה"ע) מערב שבת, ונכנסים ורוחצין בשבת, נחשדו להיות ממלין אותו עצים מערב שבת והיא דליקה והולכת בשבת, ואסרו להן רחיצה). רשב"א שם ד"ה התחילו (תמיהא לי, והלא לא נחשדו ישראל על השבתות, וכדתנן (גיטין נד, א) נחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבתות, ומצאתי בירושלמי (ה"ג) שלא היו מחמין ממש בשבת, אלא שלא היו פוקקין נקבים מבערב וממלאים עצים מבערב ... דכיון שנקביו פתוחין והוא דולק והולך בעודו רוחץ בו, ודאי אתי לחתויי). **ר"ן** יח, ב (לאו דוקא בשבת, דהא תנן (גיטין נד, א) נחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבתות, אלא שהיו נותנין שם עצים מבערב סמוך לחשיכה והם מתבערים והולכים כל השבת, ואיכא למיחש שמא יחתה בגחלים. והכי איתא בירושלמי בהדיא).

האיסור לתת עצים תחת המים מבעוד יום, נתבאר לעיל סי' רנד סי"ד (וכן הדין בנותן מים בקדרה לחממם לתנור שלנו שאינו גרוף וקטום ... שצריך שיניח שם הקדרה מבעוד יום כל כך שיהא שהות ביום שיוכלו להתחמם חצי החימום).

[426] שדוקא לענין זיעה חילקו בין בתוך המרחץ לבין חוץ למרחץ, כדלקמן סי"ב (אסרו חכמים ליכנס למרחץ אפילו להזיע בלבד). וכן לענין פניו ידיו ורגליו, כדלקמן סי' תקיא ס"א (בתוך המרחץ אסור לרחוץ בחמין אפילו פניו ידיו ורגליו בלבד).

[427] **רבי יוחנן לט**, ב כרבי יהודה בברייתא שם (לא ישתטף אדם כל גופו ... רבי יהודה אומר בחמין אסור בצונן מותר ... אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה). טור ושו"ע שם (ואפילו לשפוך המים על גופו ולהשתטף, אסור).

[428] רש"י קמז, רע"ב (דלהשתטף, שופכן על גופו, דלאו דרך רחיצה היא). **ב"י** ריש הסי' (כלומר שדרך רחיצה היא להכניס גופו או אבריו בתוך המים ולרחוץ שם).

[429] ברייתא וגמרא מ, א (חמין שהוחמו מערב שבת, רב אמר למחר רוחץ בהן כל גופו אבר אבר, ושמואל אמר לא התירו לרחוץ אלא פניו ידיו ורגליו ... תניא כוותיה דשמואל, חמין שהוחמו מערב שבת למחר רוחץ בהן פניו ידיו ורגליו, אבל לא כל גופו אבר אבר). טור ושו"ע שם (אבל מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו).

אבל מותר לרחוץ בחמין פניו ידיו ורגליו[430], או שאר אברים, כל שאינו רוחץ רוב גופו[431]. ולכן במקום שאין שם מנהג, מותר לאשה ללבוש לבנים בשבת, כי אינה צריכה לרחוץ אלא פניה של מטה ובין ירכותיה. רק שתזהר שלא תרחץ בבגד שלא תבא לידי סחיטה[432].

וכל זה בחמי האור, אבל בחמי טבריא מותר לרחוץ, אפילו להכניס כל גופו יחד בתוך המים, ואין צריך לומר בצוננים[433]. ומכל מקום לא התירו בחמי טבריא אלא כשהם בקרקע, אבל כשהם בכלי, דינם כחמי האור[434], מפני שכל שהוא בכלי אינו ניכר בין חמי האור לחמי טבריא, ויש לגזור על אלו מפני אלו[435]:

ב יש אומרים[436] שלא התירו חמי טבריא אלא כשאין המקום מקורה, אבל אם המקום

---

[430] ברייתא שם. שמואל שם. טור ושו"ע שם.

וכן הוא לעיל סי' שא ס"ס (הרוחץ פניו ידיו ורגליו בחמין שהוחמו מערב שבת).

וכן הדין ברחיצת הקטן, כדלקמן סי' שלא סי"א (ודינו לרחוץ בשבת אם רצו, כדין רחיצת כל אדם, שאסור אפילו בחמין שהוחמו מבעוד יום, אלא פניו ידיו ורגליו בלבד, כמ"ש בסימן שכ"ו). סי' תרטז ס"א (לא ירחיצנו בחמין כל גופו, אפילו הוחמו מבעוד יום).

[431] ב"י שם (והוה משמע לי, דפניו ידיו ורגליו לאו דוקא, דהוא הדין לשאר אברים דשרי, כל שאינו רוחץ כל גופו ... ממה שכתב הרא"ש בפרק תינוקת (הל' מקואות סי' לז צז, א) ומחממת קיתון של מים להדיח בית הסתרים [ובית הקמטים] כבית הלל (ביצה כא, ב) דמתירין להחם חמין ביום טוב לרגליו אבל לא כל גופו ע"כ, משמע דפניו ידיו ורגליו לאו דוקא). רמ"א ס"א (או שאר איברים, כל שאינו רוחץ כל גופו). ט"ז סק"א (זה מבואר בברייתא פרק כירה, חמין שהוחמו בערב שבת למחר רוחץ בהן פניו ידיו ורגליו, אבל לא כל גופו אבר אבר, משמע דאבר אחד בפני עצמו, איזה שיהי', מותר. ולא ידענא למה הוצרך ב"י ללמוד דבר זה מדברי הרא"ש).

[432] **משאת בנימין** סי' ה (אשה שנזדמן לה ללבוש לבנים בשבת ... תלביש ותציע כדרכה כשאר ימות השנה, והרחיצה ... בחמין, דוקא באותו מקום ובין ירכותיה, ודוקא בחמין שהוחמו מערב שבת ומערב יום טוב. גם תזהר מאיסור סחיטה, שלא תרחוץ בבגד רק בידיה ... והיכא דלא נהגו, יש להתיר להן כמו שכתבתי). הובא **במ"א** סק"ג. **ועיין ש"ך** יו"ד **סי' קצט** סקי"ב, שהביא דברי המשאת בנימין, ודן בטעם המקומות שלא נהגו כן הנשים.

וכן הוא לענין יום הכיפורים, כדלקמן סי' תריג סכ"א (אשה הלובשת לבנים ביום הכיפורים, מותרת לרחוץ קצת בין ירכותיה בין בחמין בין בצונן, דכיון שעל ידי רחיצה זו היא ממהרת לטבול ולשמש, אם כן היא רחיצה של מצוה. וכבר נתבאר שכל רחיצה של מצוה מותרת ביום הכיפורים, ולא אסרו אלא כשמתכוין לתענוג).

המנהג לרחוץ בין ירכותיה בהפסק טהרה נתבאר ברמ"א יו"ד סי' קצו ס"ג (ומנהג כשר הוא, כשהאשה פוסקת בטהרה, שתרחץ ולובשת לבנים. אמנם אם לא רחצה רק פניה של מטה, די בכך. וכן נוהגין. ואין לשנות).

[433] **בר קפרא שם** (ועדיין היו רוחצין בחמי האור ואומרים בחמי טבריה רחצנו, אסרו להן חמי טבריה והתירו להן את הצונן, ראו שאין הדבר עומד להן, התירו להן חמי טבריה). ספר התרומה סי' רלג (אבל בחמי טבריא התירו לרחוץ אפילו כל גופו יחד) טור ושו"ע שם (והני מילי בחמי האור, אבל בחמי טבריא מותר לרחוץ אפילו כל גופו יחד, ואין צריך לומר בצוננין).

וכן הוא לעיל סי' שא ס"ס (אפילו כל גופו בחמי טבריא).

ולענין רחיצה במי טבריה לרפואה, ראה לקמן סי' שכח סמ"ח.

ומה שהתירו בצוננים, יתבאר לקמן ס"ו (הרוחץ בנהר ... ומפני שאין הכל יודעים ליזהר בכל זה, לכן נתפשט המנהג במדינות אלו שלא לרחוץ כלל בשבת, אפילו בצונן, אע"פ שאין איסור בדבר מן הדין).

[434] **ספר התרומה** שם (בחמי טבריא התירו לרחוץ אפילו כל גופו יחד, ובקרקע דווקא. ואם בא לרחוץ ... בכלי אסור, אפילו הוחמו מערב שבת). **סמ"ג** ל"ת סה יד, א (בחמי טבריא ודוגמתם, בקרקע דווקא מותר). הובא בטור. שו"ע שם (והא דשרי בחמי טבריא, דוקא בקרקע, אבל בכלי, לא).

[435] **ב"י** (וטעמא דמסתבר הוא, דכל שהוא בכלי לא מינכר בין חמי האור לחמי טבריה). שו"ע שם (דאתי לאיחלופי בחמי האור).

[436] **רי"ף סוף פרק כל כתבי** סב, ב (ומי מערה מאי טעמא לא שרו לכתחלה, משום דמערה מיטללא [דהיינו מקורה], כדאמרינן בפרק שור שנגח את הפרה (ב"ק נ, ב) מערה מרבעא ומטללא, הלכך נפיש הבלא דידה ואתי לידי זיעה, ומשום הכי לא שרו לכתחלה), כפירוש הר"ן שם (הרב אלפסי ז"ל סובר דמי מערה מי חמי טבריא הן, ומתסרא משום דאתי לידי זיעה, שהוא ז"ל סובר שהזיעה אפילו בחמי טבריא אסורה), **והגאונים**. רמב"ם פכ"ב ה"ב (ואסור לרחוץ במים חמין שבמערות, מפני שהמערה יש בה הבל ויבוא לידי זיעה, ונמצאת כמרחץ). מ"מ שם (ומכלל דבריהם שהזיעה אסורה בכל מקום ... דעת הגאונים ז"ל). ב"י (דהא דאמרינן דיעבד אין לכתחלה לא, לא איתמר אלא במי מערה, משום דמערה היא מטללא, כלומר שהיא מקורה, הילכך נפיש הבלא דידה ואתי לידי זיעה, ומשום הכי לא שרי לכתחלה. וכן כתב הרמב"ם בפרק כ"ב (ה"ב). וכתב הרב המגיד שכן דעת הגאונים,

מקורה אסור, מפני שבא לידי זיעה, ואסור להזיע בשבת כמו שיתבאר[437]. ויש אומרים[438] שמותר להזיע בחמי טבריא, שהרי לא אסרו את הזיעה אלא משום גזרת רחיצה כמו שיתבאר[439], וכיון שמותר לרחוץ בחמי טבריא, כל שכן שמותר להזיע בהם. ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל[440]:

איסור הטמנה בסילון שבחמי טבריה

ג אמת המים של חמי טבריא אסור להמשיך לתוכה, אפילו מבעוד יום, סילון של צונן, ופי הסילון יוצא חוץ לאמה ומימיו נשפכים לעוקא שבקרקע, ועושין כן כדי שיתחממו מים הללו שבסילון בעברם דרך האמה של חמין, והרי זו כעין הטמנה בדבר המוסיף הבל[441], שמים הללו נטמנו בתוך האמה של חמי טבריא שהן נקראים דבר המוסיף הבל[442]. וכבר נתבאר בסי' רנ"ז[443] שאסור להטמין בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום, ואם עבר והטמין אסור[444]. ולכן אם עבר והמשיך הסילון של צונן לתוך האמה, אסורים

דזיעה אפילו בחמי טבריה אסורה). דעה א' בשו"ע ס"ב (יש אומרים דהא דשרי בחמי טבריא, דוקא כשאין המקום מקורה, אבל אם המקום מקורה אסור, משום דאתי לידי זיעה ואסור).

[437] סעיף יב (אסרו חכמים ליכנס למרחץ אפילו להזיע בלבד).

[438] **תוס'** קמז, א ד"ה אף מי מערה חמין (בחמין שהוחמו באור, דאי בחמי טבריא שרי לכתחילה). **רא"ש** פכ"ב סי' יב (מי מערה חמין, פירוש שהוחמו באור ... אבל במי טבריא שרי לכתחלה). רמב"ן שם ד"ה הא (אבל מי טבריה אפילו במקוה מקורה מותר, ואין זיעה אסורה אלא בתולדות האור במרחץ ... הא בחמי טבריה שרחיצתן מותרת, אף זיעתן מותרת). רשב"א שם ד"ה הרוחץ (ואין זה מחוור, שהזיעה יותר מותרת מן הרחיצה, דלא נאסרה זיעה אפילו בחמי האור אלא משום גזירה דרחיצה ... וכיון דרחיצה בחמי טבריא מותרת, כל שכן להזיע בהן ... וכן דעת מורי הרב ז"ל, ודעת הרמב"ן ז"ל). מ"מ שם (אבל דעת האחרונים שבחמי טבריא וכיוצא בהן אפילו הזיעה מותרת, ולא אסרו הרחיצה במי מערה לכתחלה, אלא במערה שיש בה חמי האור שהוחמו מערב שבת ומכניסין אותן במערה להעמיד חומן מערב שבת לשבת, וזה דעת הרמב"ן והר"ר יונה והרשב"א ז"ל). דעה ב' בשו"ע שם (ויש אומרים דמותר להזיע בחמי טבריא).

[439] סעיף יב (מפני עוברי עבירה שהיו רוחצין בחמין ואמרו מזיעין אנחנו).

[440] **ר"ן** בתשובה סי' ד (וכיון שבשל סופרים הוא וקליש אסוריה, דגזרות טובא הוו, וכדאיתא בפרק כירה, כדברי האחרונים ראוי להקל ולהורות הלכה למעשה). הובא **ב"י** ד"ה ולענין.

[441] **משנה לח**, ב (מעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סילון (מבעוד יום, רש"י) של צונן לתוך אמה של חמין, אמרו להם חכמים אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה).

רב חסדא לט, רע"ב (ממעשה שעשו אנשי טבריא ואסרי להו רבנן בטלה הטמנה בדבר המוסיף הבל, ואפילו מבעוד יום), ופרש"י (נאסרה הטמנה בדבר המוסיף הבל, דהא מבעוד יום נתנו שם הסילון, ומפני שהצוננין מתחממין בכך, ואע"ג דממילא, אסור).

תוס' לט, רע"א (ולר"י נראה ... דסילון לא היה מתערב בחמין כי היה מוקף מחיצות מכל צד, והיו מתחממין המים צוננים שבסילון מחמת חמי טבריא, ולא היו רוחצות בחמי טבריא עצמן לפי שריחן רע. והשתא דמיא להטמנה, שמים צוננין היו נטמנין בתוך החמין להתחמם). ר"ן יח, סוע"א (בתוספות אמרו ... סילון זה היה עובר בתוך האמה ופיו יוצא לחוץ, והיו מימיו נשפכין לעוקה שבקרקע, שלא היו רוחצין בחמי טבריא עצמן מפני שריחן רע, וכי האי גוונא הוא דדמי להטמנה). טור ושו"ע ס"ג (אמת המים שהיא חמה, אסור להמשיך לתוכה אפילו מערב שבת סילון של צונן, ופי הסילון יוצא חוץ לאמה ומימיו נשפכים לעוקא שבקרקע). מ"א ס"ק ד (דהוי כמטמין בדבר המוסיף הבל. ודוקא אם ממשיך בצונן דרך סילון המוקף מכל צד).

וכן הוא לעיל סי' שיח ס"ח (בחמי טבריא ... להטמינו כולו בתוכם אסור אפילו מבעוד יום, משום איסור הטמנה, כמו שיתבאר בסי' שכ"ו).

[442] והטעם שנקראים דבר המוסיף הבל, נתבאר לעיל סי' רנז קו"א סוף סק"ג (ואמת החמין של טבריא שנקראת דבר המוסיף, כדמוכח במשנה וגמרא, היינו כשהיא במקום הילוכה, שאינה מתקררת לעולם), ולקמן במהדורא בתרא לסי' רנט סוף ס"י (ואמה דטבריה היינו טעמא, משום דהוה ככלי ראשון שעל גבי האור, מאחר שאינה מצטננת לעולם משום שמחוברת למקורה).

ולענין בישול, ראה לעיל סי' שיח סוף סכ"ג (באמבטי שהומשכו לתוכה חמי טבריא מן המעיין, אסור להעמידו בתוכה, מפני שהיא ככלי ראשון מדברי סופרים).

[443] סעיף א (אסור לו להטמינה בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום).

[444] **תוס'** לט, ב ד"ה מעשה (ה"ר שמואל מוורדין מפרש ממעשה אנשי טבריא בטלה הטמנה דאסור אפילו לאכול, כדקתני ואסורין בשתיה). **ר"ן** שם (ומהא שמעינן דמטמין בדבר המוסיף [הבל], התבשיל אסור אפילו בדיעבד).

המים הנשפכים ממנו לעוקא בין ברחיצה בין בשתיה, כאלו הוחמו בשבת[445] שאסור אפילו לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו, ואפילו אבר אחד בלבד[446]. ואם המשיך סילון זה בערב יום טוב, דינם כחמין שהוחמו ביום טוב, שאסור לרחוץ בהם כל גופו או רובו, אבל מותרים בשתיה[447], או לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו[448], כמו שיתבאר בסי׳ תקי״א[449].

וכל זה כשגוף הסילון מוקף מכל צד, ופיו יוצא חוץ לאמה. אבל אם הוא שופך הצונן לתוך האמה, אין זה נקרא הטמנה כלל, שהצונן מתערב הוא בחמין ולא נטמן בו[450]. לפיכך מותר להמשיך הצונן מבעוד יום לשם והוא נמשך לשם והולך כל השבת כולה, ואין בו משום בישול, כיון שהתחיל מבעוד יום והוא נגמר מאליו בשבת[451], כמו שנתבאר

---

[445] משנה לח, סוע״ב (אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה). טור ושו״ע שם (ואם המשיכו, אסורים אפילו המים שנכנסו לה מערב שבת ברחיצה ובשתיה, כאילו הוחמו בשבת).

וכן הוא לעיל סי׳ רנז ס״א (ואם עבר והטמין, אפילו בשוגג, התבשיל אסור בין לו בין לאחרים עד למוצאי שבת).

[446] גמרא קלד, ב (הרחצת מילה מי גרע מחמין על גבי מכה, דאמר רב אין מונעין חמין ושמן מעל גבי מכה בשבת. מתקיף לה רב יוסף ולא שני לך בין חמין שהוחמו בשבת לחמין שהוחמו מערב שבת (הכא גבי מילה בהוחמו בשבת עסקינן, רש״י) ... מפני שסכנה הוא לו). הרי שמים שהוחמו בשבת אסור ליתנו על המילה, שהוא אבר אחד; ולא הותר אלא מפני שסכנה הוא לו. מ״א סק״ו (דאסור משום רחיצה, דחמין שהוחמו בשבת, אפילו לרחוץ בהם ידיו אסור, וכן הוא בגמרא דף קל״ד ע״ב). וראה גם לקמן (הערה 458).

[447] משנה שם (אם ביום טוב כחמין שהוחמו ביום טוב ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה). שו״ע שם (ואם הביא סילון של מים מערב יום טוב ביום טוב, כחמין שהוחמו ביום טוב, ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה).

והיינו שאסור להטמין מים בערב יום טוב, כדי לרחוץ בו כל גופו ביום טוב, שמא יחתה בגחלים ביום טוב כדי לרחוץ בו כל גופו או רובו. ואם הטמין, אסור אף בדיעבד לרחוץ בו ביום טוב כל גופו או רובו.

[448] **גמרא שם** לט, ב (אלא פניו ידיו ורגליו, אימא סיפא ביום טוב כחמין שהוחמו ביום טוב ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה, לימא תנן סתמא כבית שמאי דתנן בית שמאי אומרים לא יחם אדם חמין לרגליו אלא אם כן ראויין לשתיה, ובית הלל מתירין), הרי שמותר אפילו להחם מים ביום טוב לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו.

[449] סעיף א (מותר להחם מעט מים לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו ביום טוב ... מותר לרחוץ כל גופו במים שהוחמו מערב יום טוב ... אסור לרחוץ כל גופו ... בחמין שהוחמו ביום טוב, אפילו הוחמו לצורך שתיה, ואפילו אינו רוחץ כל גופו בבת אחת אלא רוחצו אבר אבר אסור).

וכל זה לפי דעה הראשונה דלקמן שם, שמותר לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו מערב יום טוב, אבל אם הטמינו המים בערב יום טוב, גזרו שיהי׳ דינם כחמין שהוחמו ביום טוב, שאסור לרחוץ בהם כל גופו.

אבל אחר כך הובאה לקמן שם דעה ב׳ (אבל יש חולקין על כל זה ואומרים ... יש לאסור לרחוץ כל גופו ביום טוב אפילו ... בחמין שהוחמו מערב יום טוב ... במה דברים אמורים לרחוץ כל גופו בבת אחת, אבל לרחוץ כל גופו אבר אבר בחמים שהוחמו מערב יום טוב, מותר).

ולפי דעה זו יהי׳ פירוש המשנה כאן (אם ביום טוב, כחמין שהוחמו ביום טוב, ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה), דהיינו לאסור אף ״לרחוץ כל גופו אבר אבר״ (שמותר בחמים שהוחמו מערב יום טוב, ואסור בחמים שהוחמו ביום טוב).

[450] תוס׳ שם (דמה שהיו מתערבין צונן בחמין לא הוה דמי להטמנה). ר״ן שם (בתוספות אמרו דבר המעורב לא שייכא הטמנה). מ״א סק״ד (דהוי כמטמין בדבר המוסיף הבל. ודוקא אם ממשיך בצונן דרך סילון המוקף מכל צד, אבל אם המשיך מערב שבת צוננים לתוך חמין שיתערבו יחד שרי).

ונתבאר במהדורא בתרא לסי׳ רנט סוף ס״ז (דאף שנטמן ונכסה מן העין יפה כברמץ ממש, אפילו הכי לא דמי לרמץ, שברמץ אין הנטמן בו מעורב בו כלל, משא״כ במים שמתערבים במים, אלא אם כן הם בתוך כלי, כסילון דטבריה שאינם מעורבים, וגם הם טמונים ומכוסים מן העין).

[451] מ״א שם (אבל אם המשיך מערב שבת צוננים לתוך חמין שיתערבו יחד, שרי).

ואף שרש״י אוסר אף בזה, ונתבארה שיטתו במהדורא בתרא לסי׳ רנט ס״ט (לפירוש רש״י מים אלו נכנסו בשבת והוחמו מאליהן, ואסורים ברחיצה ושתיה ככל מלאכה הנעשית מאליה בשבת, כמו פירות הנושרין ומשקין שזבו, דאסרו ליהנות שמא יעשה המלאכה בעצמו, וכנכרי שליקט בשביל ישראל).

מכל מקום לא קיי״ל בזה כרש״י, אלא כדלעיל סי׳ שכה ס״ח (וכל זה באפייה (ובישול) וכיוצא בהן משאר מלאכות הנעשות בתלוש, חוץ מסחיטת פירות, שאם סחטן נכרי אפילו לעצמו אסורים המשקים לישראל עד לערב ... הם בכלל הגזרה שגזרו על משקין שזבו מאליהן מפני שגם אלו באים להישראל ממילא כמו הזבין מאליהן. וכן נכרי שליקט פירות מהמחובר לעצמו ... שהם בכלל הגזרה שגזרו על פירות הנושרים מאליהן). והיינו שרק במשקים שזבו ובפירות הנושרים גזרו, ולא בבישול.

ואף שגם בדעת התוס׳ נתפרש כן במהדורא בתרא שם (לפירוש התוס׳, דהמים הובאו מבעוד יום, אין לאסור כלל כשהובאו בהיתר, כמו שהתירו קדרה שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, ואפילו קידרא חייתא שמתבשלת

בסי׳ רנ״ב[452]. ומותר גם כן לרחוץ אפילו כל גופו ביחד באמה זו, כמו בשאר חמי טבריא[453]:

זהירות ברחיצה בצונן

ד לא[454] ישתטף אדם בצונן כל גופו ויתחמם כנגד המדורה[455], מפני שמפשיר מים שעליו ונמצא כרוחץ בחמין[456] כל גופו, אבל מותר להשתטף בצונן אחר שנתחמם אצל האש מפני שאין המים שעליו מתחממים כל כך.

ויש אומרים[457] שאפילו הרוחץ ידיו צריך ליזהר שלא לחממם כנגד המדורה, אפילו במקום שאין היד סולדת בו[458], אם לא ינגבם תחלה יפה, מפני שמפשיר המים שעליהן ונמצא כרוחץ בחמין שהוחמו בשבת, וחמין שהוחמו בשבת אפילו בהיתר אסור לרחוץ בהם אפילו אבר אחד, ואפילו לא הוחמו אלא מעט שאין היד סולדת בו[459]. ויש להחמיר כדבריהם:

ה מי שחש במעיו אסור ליתן על גבי בטנו כלי שיש בו מים חמין, שמא ישפכו על רוב גופו, ונמצא כרוחץ רוב גופו בחמין[460]. ואפילו אם הם מים מועטים שאין בהם כדי

כולה בשבת והתירוה באכילה ... משא״כ במים שנכנסו בסילון ובאמה לפירש״י, לא נעשה בהם שום מעשה מבעוד יום, דקמאי אזלי כו׳).

מכל מקום לא קיי״ל בזה כדעת רש״י ותוס׳, אלא כמובא לעיל סי׳ שכה ס״ח, שרק במשקים שזבו ובפירות הנושרים גזרו, ולא בבישול.

וראה שבת כהלכה פ״ב בתוספת ביאור.

[452] ס״א וסי״ד.

[453] והיינו שכמו שמותר לרחוץ בחמי טבריה עצמם, כן מותר לרחוץ גם במים הצוננים שנשפכו לחמי טבריה ונתבשלו בהם, שנתבטלו בחמי טבריה. וראה קובץ הערות וביאורים תשנ ע׳ 108.

[454] סדר המ״מ בסעיף זה נשתבש בדפוס ראשון, ותוקן כאן לפני הנראה לענ״ד.

[455] **ברייתא מ**, ב. (מתחמם אדם כנגד המדורה ויוצא ומשתטף בצונן. ובלבד שלא ישתטף בצונן ויתחמם כנגד המדורה, מפני שמפשיר מים שעליו). **רמב״ם** פכ״ב ה״ג (מתחמם אדם כנגד המדורה ויוצא ומשתטף כל גופו בצונן. אבל אינו משתטף כל גופו בצונן ומתחמם כנגד המדורה, מפני שמפשיר מים שעליו ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין). שו״ע ס״ד (לא ישתטף אדם בצונן כל גופו ויתחמם כנגד המדורה, מפני שמפשיר מים שעליו ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין. אבל מותר להשתטף בצונן אחר שנתחמם אצל האש). מ״א ס״ק ה (זה לשון הרמב״ם, דסבירא ליה דאין זה רחיצה גמורה. ולכן כתב דמותר לסוך ידיו במים ולחמם נגד האש במקום שאין היד סולדת בו). והוא מה שכתב הרמב״ם שם ה״ד (וסך אדם ידו במים או בשמן ומחמם כנגד המדורה), שבמים שנעשו פושרין בשבת, לא אסרו לרחוץ ידיו, אלא כל גופו.

[456] **תוס׳** שם ד״ה מפני (בכולה שמעתא ובמתניתין גבי מיחם שפינהו, משמע דלהפשיר מים לצורך שתייה מותר, דהפשירן לא זהו בישולן. והכא דאסורין מפרש ריב״א דדומה כרוחץ במים חמין, ויבא להחם חמין לרחוץ גופו). **ר״ן** שם יט, רע״א (מפני שמפשיר מים שעליו ונראה כרוחץ בחמין שהוחמו בשבת). הובא **בב״י** ד״ה ומ״ש לכך.

[457] **רא״ש** פ״ג סי׳ ט (שלא ישתטף ויתחמם כנגד המדורה, מפני שמפשיר מים שעליו. לכך צריך אדם ליזהר אחר שנטל ידיו, שלא יחמם אותם נגד המדורה, עד שינגבם תחלה). **מרדכי** רמז שה (מכאן יש להוכיח דמי שרחץ ידיו במים, לא יעמוד נגד המדורה לחמם ידיו, שיש לחוש שיפשירו מים שעל ידיו). **טור** (לכן צריך ליזהר שלא לחמם ידיו אצל האש אחר הנטילה, אם לא שינגבם תחלה יפה). דעה הב׳ בשו״ע ס״ה (יש אומרים שצריך ליזהר שלא לחמם ידיו אצל האש אחר נטילה, אם לא ינגבם תחלה יפה).

[458] **מ״א** סק״ו (ולי נראה דסבירא ליה להרא״ש, דאסור משום רחיצה דחמין שהוחמו בשבת, אפילו לרחוץ בהם ידיו אסור. וכן הוא בגמרא דף קל״ד ע״ב. וכן משמע בראה״ש שכתב מפני שמפשיר המים). והיינו שבגמרא שם נראה שאם הוחמו בשבת אסור אפילו לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו, כדלעיל (הערה 446).

[459] והיינו דוקא כשהוחמו בשבת, אבל אם נעשו פושרים קודם השבת, נתבאר במהדורא בתרא לסי׳ רנט ס״ט (ופושרין של ערב שבת ודאי שרו, דהא אפילו מי הנהר בקיץ מיקרי פושרין, או בחורף שעמדו מעט בבית ... וכן כתב הר״ן בהדיא, דדוקא משום שהופשרו בשבת אסור להתחמם כנגד המדורה). וראה תהלה לדוד סק״ג.

[460] ברייתא מ, ב (שלא יביא קומקומוס של מים חמין ויניחנו על בני מעים בשבת), ופרש״י (שמא ישפכו עליו ונמצא רוחץ בשבת בחמין). טור ושו״ע ס״ו (אסור ליתן על גבי בטנו כלי שיש בו מים חמין). מ״א ס״ק ז (שמא ישפכו עליו ונמצא רוחץ בשבת (רש״י ור״ן)).

רחיצת רוב גופו, מכל מקום אם הוחמו בשבת אפילו מעט שאין היד סולדת בו אסור[461], כמו שנתבאר[462]. ואפילו בחול אסור לעשות כן, מפני הסכנה, שפעמים שהמים רותחים[463]. אבל מותר להחם בגד וליתנו על גבי בטנו, ואפילו בשבת[464]:

ו הרוחץ בנהר, צריך שינגב גופו יפה כשעולה מהנהר, שלא ישארו המים עליו ויטלטלם ד' אמות בכרמלית[465], כמו שנתבאר בסי' ש"א[466]. ועוד צריך [ליזהר] שלא לשוט גופו בנהר[467], וגם שלא להשיט שום דבר, כגון הקסמין שעל פני המים אסור להפצילן לכאן ולכאן לנקות המים[468], כמו שיתבאר בסי' של"ט[469]. ועוד צריך ליזהר כל רוחץ שלא לסחוט שערו. ואף שלא שייך סחיטה בשיער, שהשער קשה ואינו בולע המים בתוכו ממש, מכל מקום אסור מדברי סופרים[470]. ומפני שאין הכל יודעים ליזהר בכל זה, לכן

ואם אין בו חמין, נתבאר לקמן סי' שכח סמ"ה (החושש במעיו מותר לכפות עליהם כוס שעירו ממנו חמין אף על פי שעדיין יש בו הבל).

[461] מ"א שם (וצריך לומר דמיירי בחמין שהוחמו מעט בשבת, ולהכי אפילו אינו רוחץ כל גופו אסור)

[462] כדעה הב' דלעיל ס"ד (וחמין שהוחמו בשבת אפילו בהיתר, אסור לרחוץ בהם אפילו אבר אחד, ואפילו לא הוחמו אלא מעט שאין היד סולדת בו. ויש להחמיר כדבריהם).

[463] ברייתא שם (ודבר זה אפילו בחול אסור מפני הסכנה), ופרש"י (פעמים שהן רותחין). טור ושו"ע שם (ואפילו בחול, מפני הסכנה, שפעמים שהם רותחים).

[464] ברייתא שם (מיחם אדם אלונטית ומניחה על בני מעים בשבת), ופרש"י (כשהוא חש במעיו מחממין לו כלי או בגד ומניחו שם ומועיל). טור רמ"א (אבל מותר להחם בגד וליתנו על בטנו).

ואין בזה משום איסור רפואה בשבת, מטעם האמור לקמן סי' שכח סמ"ה (אין עושין אותו בסממנים כדי שנחוש לשחיקה, ויש לו צער מהם).

[465] רב יהודה קמא, א (מאן דסחי במיא, לינגיב נפשיה ברישא והדר ליסליק, דילמא אתי לאתויי ד' אמות (מים שעליו, רש"י) בכרמלית). טור ושו"ע ס"ז (הרוחץ בנהר, צריך שינגב גופו יפה כשעולה מהנהר, מפני שלא ישארו המים עליו ויטלטלם ד' אמות בכרמלית).

[466] סעיף סא (מותר לעמוד על שפת הנהר ולרחוץ ידיו בנהר ... רק שיזהר לנגב ידיו יפה מיד שהוציאם מהנהר, קודם שילך ד' אמות. וכן הרוחץ בנהר צריך לנגב גופו יפה כשעולה מהנהר, שלא ישארו עליו מים ויטלטלנו ד' אמות בכרמלית).

[467] משנה ביצה לו, ב (לא שטין על פני המים).

[468] ירושלמי ביצה פ"ה ה"ב (רבי יעקב בר זבדי בשם רבי אבהו, זאת אומרת שאסור להשיט דבר ולהוליכו מאצלו, ודכוותה אסור לאדם להשיט דבר ולהביאו אצלו, רבי אבא מרי ור' מתניה הוון יתיבון חמון לחד בר נש פצל מיא לכא ולכא ... א"ר אבא מרי לר' מתניה הדא היא).

[469] ס"א (ואין שטין על פני המים ... בנהר), וס"ט (אסור לאדם להשיט דבר בנהר להוליכו מאצלו או להביאו אצלו, מפני שזהו גם כן בכלל הגזירה שגזרו שלא לשוט בשבת. ולכן קסמים שעל פני המים אסור להפצילן לכאן ולכאן כדי לנקות המים שיהיו יפים).

[470] רבה ורב יוסף קכח, סוע"ב (אין סחיטה בשיער), ופרש"י (שהוא קשה ואין בולע). רמב"ם פ"ט הי"א (אין סחיטה בשער), ומ"מ שם (ומיהו איסורא איכא).

ובאמת אפילו בבגד לא היה חייב כאן על הסחיטה, שהרי המים שסוחט הולכין לאיבוד, וכדלעיל סי' שכ סכ"א (אם אינו צריך למשקין הנסחטין, ואינו סוחט אלא כדי לנקות הבגד, אין זה דומה לדישה כלל, שהדש הוא צריך לתבואה שמפרק מהשבלים, לפיכך אין בסחיטה זו איסור מן התורה, אלא מדברי סופרים).

ומה שאנו זקוקים לטעם שאין סחיטה בשיער, הוא באופן דלקמן סי' של ס"א (ואם צריכה לשמן, לא תסוך חברתה שמן בשערותיה ותבא אצלה ותסחוט אותן ... אף על פי שסחיטת שער אינה אסורה אלא מדברי סופרים, כמו שנתבאר בסי' שכ"ו).

מכל מקום גם כאן אסור מדברי סופרים, אף שסוחט מהשערות וגם הולך לאיבוד. ועל כן יש נזהרים, שביציאתם מהמקוה בשבת, אין מנגבים שערותיהם במגבת.

אמנם יש מקום לומר שבזה אין איסור כלל, אף לא מדברי סופרים, שהרי אינו סוחט המים שבשערו, כי אם גורם שהמים שבשערו עוברים משערו למגבת, והוי כסוחט לתוך האוכל, שנתבאר לעיל סי' שכ ס"ו (מותר לסחוט אשכול של ענבים לתוך הקדרה שיש בה תבשיל ... שכל משקה הבא לאוכל כאוכל הוא חשוב ואין עליו שם משקה, כלל והרי זה כמפריד אוכל מאוכל). וכן כאן שמעביר הרטיבות מהשערות למגבת אין זו נקראת סחיטה. וראה בדי השלחן סי' קלג ס"ק ח.

נתפשט המנהג במדינות אלו שלא לרחוץ כלל בשבת, אפילו בצונן[471], אע"פ שאין איסור בדבר מן הדין[472]:

היתר טבילה בשבת

ז אדם מותר לטבול מטומאתו בשבת[473], אפילו הצריך טבילה מן התורה, כגון נדה[474] וכיוצא בהם, מפני שאינו נראה כמתקן אלא כיורד להקר[475]. ואפילו טובל במים סרוחים שאין דרך להקר בהם, ואפילו בימות הגשמים שאין דרך להקר כלל, מכל מקום פעמים שאדם מלוכלך בטיט וצואה ורוחץ אפילו בימות הגשמים ואפילו במים סרוחים כדי להעביר הטיט והצואה מעליו[476].

ובמדינות אלו נהגו לאסור טבילת אשה בשבת אלא אם כן יש בעלה בעיר[477], וגם לא היה

---

[471] שו"ת מהרי"ל סי' קלט (מנהג פשוט שלא לרחוץ בצונן בשבת, וטעמא דשייך למיגזר משום סחיטה, ומשום נושא ד' אמות בכרמלית מים שעליו ואלונטית במקו[ום] נהרות, ומשום שיטה גופא וקיסמין). תרומת הדשן סי' רנה (דהאידנא בזמנינו דכו"ע זהירי שלא לרחוץ כלל בשבת אפילו להקר). הובא בב"ח ריש הסי', ובמ"א סק"ח.

[472] כדלעיל ס"א (בחמי טבריא מותר לרחוץ ... ואין צריך לומר בצוננים).

[473] בית הלל במשנה ביצה יז, ב (חל [יום טוב] להיות אחר השבת, בית שמאי אומרים מטבילין את הכל מלפני השבת, ובית הלל אומרים כלים מלפני השבת ואדם בשבת). טור ושו"ע ס"ח (אדם מותר לטבול מטומאתו בשבת).

ולענין טבילת כלים, נתבאר לעיל סי' שכג ס"ח.

[474] רב יח, א (נדה שאין לה בגדים (טהורים להחליף וללבוש אחר טבילתה, והיום יום טוב ואינה יכולה להטביל את אלו שעליה, רש"י), מערמת וטובלת בבגדיה (כשהיא לבושה, וסלקא לה טבילה אף לכלים, ולא מוכחא מלתא שהיא מתקנת, דלטבילת עצמה נכנסה, ואדם מותר לטבול כבית הלל, רש"י)).

[475] רבא שם (אדם נראה כמיקר). טור ולבוש ס"ח (שאני הכא שנראה כמיקר).

כעין זה הוא כשרוחץ לרפואה, שמותר מטעם "שאינו נראה אלא כמיקר", כדלקמן סי' שכח סמ"ח. ונתבארו שם כמה פרטים בזה.

[476] רב נחמן בר יצחק יח א-ב (הא תינח מים יפים, מים רעים מאי איכא למימר. אמר רב נחמן בר יצחק פעמים שאדם בא בשרב ורוחץ אפילו במי משרה. תינח בימות החמה, בימות הגשמים מאי איכא למימר. אמר רב נחמן בר יצחק פעמים שאדם בא מן השדה מלוכלך בטיט ובצואה ורוחץ אפילו בימות הגשמים). לבוש שם (ואפילו אם טובל במים סרוחים, לפעמים אדם בא בשרב ומיקר עצמו במים סרוחים. ואפילו בימות הגשמים דליכא למימר דמיחזי כמיקר, נראה כיורד לרחוץ עצמו מטיט וצואה שבגופו).

ואף שהוא מתכוין בודאי לטבילה, ולא להקר, ומה מועלת כאן הערמה שהוא "כיורד להקר"?

היינו כיון שאין כאן תיקון כלי, אלא "נראה כמתקן", ולכן כשנראה "כיורד להקר", אין כאן "נראה כמתקן". ונתבאר לעיל סי' שיד ס"א (הערה ט).

וכל זה הוא במים צוננים, שהרי מותר לרחוץ בצונן בשבת, כדלעיל ס"א (בחמי טבריא מותר לרחוץ ... ואין צריך לומר בצוננים), ואם כן יש לומר שנראה כיורד להקר.

משא"כ במים חמים, שאסור לרחוץ גופו בשבת בחמין, כדלעיל ס"א (אסרו חכמים לרחוץ כל גופו או רובו בחמין), לכאורה אין לומר בזה שנראה "כיורד להקר", או "להעביר הטיט והצואה מעליו"; שהרי ממה נפשך, אם יורד לטבול – אסור משום שנראה כמתקן, ואם יורד לרחוץ, אסור משום רחיצה בחמין. וראה שמירת שבת כהלכתה פי"ד הערה ד, ולקמן סי' שכח סמ"ח (והערה 865).

ולענין אדם הטובל בשבת שחרית לתוספת קדושה (שאינו נראה כמתקן), ראה בדי השלחן סי' קלג ס"ק ח.

[477] תוכן האמור בקטע זה, שבזמנינו לא שייך כל כך טעם ההיתר של נראה כמיקר, ולכן נהגו שלא לטבול אלא במקום מצוה.

ואף שיש אומרים שטבילה בזמנה מצוה היא גם כשאין בעלה בעיר, כדלקמן יו"ד סי' קפו ס"ק ח (שאסור לאשה לעמוד בימי טומאתה, אפילו אין בעלה בעיר, כדלקמן סי' קצז). וראה לקוטי שיחות חי"ד ע' 27 הע' 58 ובשוה"ג. שלחן המלך ח"ב ע' רכא הע' 7.

מכל מקום קיי"ל שטבילה בזמנה אינה מצוה, אלא אם כן יש בעלה בעיר, כדלקמן סי' תריג ס"כ (דטבילה בזמנה לאו מצוה, אלא אם כן בעלה עמה, ומשום בטול פריה ורביה). ולכן נהגו שלא לטבול אלא אם כן יש בעלה בעיר, שהוא מצוה לכל הדעות.

וגם בזה לא התירו אלא כשלא פשעה במה שלא טבלה קודם.

אפשר לה לטבול קודם השבת[478], או שלא היה בעלה בעיר ובא בערב שבת, שלא פשעה במה שלא טבלה קודם לכן, אבל כל שהיה בעלה בעיר והיה אפשר לה לטבול ולא טבלה, אינה טובלת בשבת. ויש שנתנו טעם למנהג[479], שכיון שנתפשט המנהג שלא לרחוץ בשבת[480], אם כן כשטמא טובל מטומאתו הרי זה נראה כמתקן, ולא כיורד להקר, כיון שאין דרך כלל לרחוץ להקר מטעם שנתבאר[481], אע"פ שאין איסור בדבר.

ומכל מקום מותר לטבול לקרי, שכיון שטבילה זו אינה מן התורה[482] (ואף לא חיוב גמור מדברי סופרים[483], אינו נראה כמתקן.

וכן המומר ששב בתשובה מותר לטבול בשבת[484], שאין טבילתו מן התורה כמו טבילת הגר[485] (ואף אין חיוב גמור מדברי סופרים[486]).

---

[478] תרומת הדשן סי' רנה בסופו (רצונה לטבול בלילי שבת מפני שאז בקל לה למצוא רחיצה ... שמעתי מהרבה נשים שמחזיקים איסור בדבר לטבול בשבת כה"ג. וכתב מרדכי ... דר"ת אסר לטבול בשבת, משום דפסק דלא קי"ל טבילה בזמנה מצוה. ונידון דידן דאינה טבילה בזמנה אם כן לכו"ע אסור. ויש לדחות דהא דאסר ר"ת לטבול בשבת היינו אין בעלה בעיר ואינה טובלת אלא משום טבילה בזמנה, ואהא פסק דלא קי"ל דמצוה היא ... אלא אם כן בעלה בעיר, ולא היה אפשר קודם, דבכה"ג הוי טבילת מצוה משום עונה). רמ"א יו"ד סי' קצז ס"ב (ומותרת לטבול ליל שבת אם לא יכולה לטבול קודם לכן. ודוקא אם בעלה בעיר, אבל בלאו הכי אסור). ש"ך שם ס"ק ג (משמע מדבריו דכשאין בעלה בעיר ובא בערב שבת, אף על גב דהיה אפשר קודם, מכל מקום כיון שלא פשעה במה שלא טבלה קודם שרי לטבול בשבת).

[479] תרומת הדשן שם (ואף על גב דמוכח פ"ב דביצה דהא דשרי אדם לטבול בשבת משום דנראה כמיקר, היינו אפילו היכא דאפשר לטבול בחול. מכל מקום נראה דהאידנא בזמנינו דכו"ע זהירי שלא לרחוץ כלל בשבת אפילו להקר בין בנהר בין במקוה, אף על גב דלא מצינו איסור מפורש על זה ... מכל מקום המנהג הוא ליזהר ולמנוע, ואם כן ליכא למימר דאדם נראה כמיקר ... ומטעם זה נראה דנהגו הנשים ליזהר שלא לטבול בשבת כלל).

וראה שו"ת מהרי"ל סי' קלט. מ"א סק"ח.

[480] כדלעיל סעיף הקודם (נתפשט המנהג במדינות אלו שלא לרחוץ כלל בשבת, אפילו בצונן, אע"פ שאין איסור בדבר מן הדין).

[481] לעיל שם (מפני שאין הכל יודעים ליזהר בכל זה).

[482] מ"א שם (ומכל מקום נראה דמותר לטבול לקריו, כיון דמדרבנן הוא, כמ"ש סי' שכ"ג ס"ז), והיינו כדלעיל סי' שכג ס"ח (מותר להטביל כלי חדש בשבת, אפילו היה אפשר להטבילו מערב שבת, ואינו חשוב כמתקן כלי, הואיל ומן התורה מותר להשתמש בו בלא טבילה, ואין חיוב טבילתו אלא מדברי סופרים).

ונתבאר לעיל סי' קכח סנ"ז (יש מקומות שנהגו כן שלא לישא כפיהם ביום טוב שחל להיות בשבת ... לא רצו לבטל העונה ולא רצו לטבול שחרית מטעם שיתבאר בסימן שכ"ו ... אבל מכל מקום יישר כחם של בני ארץ ישראל וסביבותיהם שנושאים כפיהם בכל יום כתיקון חכמים, ומקיימים ג' מצות עשה בכל יום, ואין חוששין לטבול). וראה בדי השלחן סי' קלג סק"ח.

[483] כדלעיל סי' פח ס"א (בעל קרי שהוציאו עזרא מן כלל הטמאין, ואסרו בין בדברי תורה בין בקריאת שמע ותפלה, כדי שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולים. ולא פשטה תקנה זו ברוב ישראל, ואחר כך בטלה אותה תקנה לגמרי, משום ביטול תורה ומשום ביטול פריה ורביה, והעמידו הדבר על הדין שאף בעל קרי מותר בדברי תורה ובקריאת שמע ובתפלה בלא טבילה ובלא רחיצה בט' קבין. וכן פשט המנהג). לקמן סי' תריג סי"ט (בזמן הזה שבטלה תקנת עזרא שתיקן טבילה לבעל קרי).

וראה לקו"ת תבא מג, סוע"ב (והנה הרי"ף פ"ג דברכות ותר"י כתבו בשם רב האי, דלא בטלו טבילת בעל קרי אלא לדברי תורה, אבל לתפלה צריך טבילה. ואע"ג דאנן לא קיי"ל כן כמ"ש בשו"ע. מכל מקום כתב תר"י שלדברי הכל התפלה מקובלת יותר עם הטבילה). לקוטי שיחות ח"כ ע' 345.

[484] מ"א שם (ונראה לי דמומר שרי לטבול, כיון דאינו מדאורייתא, כמ"ש שם סוף הסימן). והוא ברמ"א יו"ד סי' רסח סי"ב (ישראל מומר שעשה תשובה, אינו צריך לטבול, רק מדרבנן יש לו לטבול).

וראה לקמן סי' תרו סי"ב (ולטבול בערב יום הכיפורים משום תשובה).

[485] שחיוב טבילתו מן התורה כדאמרינן כריתות ט, א (מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דם, אף הם לא יכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים ... טבילה מנלן, דכתיב ויקח משה [את] הדם ויזרק על העם, ואין הזאה בלא טבילה).

ואין מטבילין אותו בשבת, כדאמרינן יבמות מו, ב (מטבילין גר בשבת ... ר' יוסי אומר אין מטבילין ... תקוני גברא בשבת לא מתקנינן).

[486] נמוקי יוסף יבמות טז, ב (וישראל שחטא ועשה תשובה, דכו"ע שורת הדין אינו צריך טבילה, אלא קבלת חברות בפני בית דין לכתחילה, ואף על פי כן טובל הוא מדרבנן משום מעלה).

וכן כל אשה שצריכה לחזור ולטבול לחומרא בעלמא, מותרת לטבול בשבת, כמו שנתבאר ביו"ד סי' קצ"[ז][487]):

רחיצה באהלא ומורסן ומלח

ח מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בדברים שאינם משירים שער מעורבים עם דברים המשירים, ובלבד שלא יהא הרוב מדבר שמשיר[488] בודאי[489], בענין שהוא פסיק רישיה ולא ימות[490]:

ט מותר לרחוץ ידיו במורסן[491], מפני שהוא גיבול כלאחר יד[492].

ואע"פ שיש להחמיר שלא לגבל על ידי שינוי בשבת, אלא אם כן נתן המים מערב שבת, כמו שנתבאר בסי' שכ"ד[493]. מכל מקום כאן שאינו נותן מים ממש על המורסן, אלא שלוקחו בידים רטובות, מותר לדברי הכל[494]:

י אסור לרחוץ ידיו במלח[495], וכל שכן בבורית[496], או שאר חלב, מפני שנימוח על ידו והרי

---

[487] ש"ך שם סק"א (ומי שטבלה בשבת וכשבאתה לביתה מבית הטבילה ראתה ששכחה לחתוך צפורן אחד ... אשה זו מותרת לטבול ממה נפשך, אם הצפורן מעכב, אם כן הוי טבילה בזמנה לצורך מצוה, ואם אינו מעכב, אם כן טהורה היא, ולא מתקן איתתא כלל, ומותרת לטבול. כן נראה לי ברור).

[488] גמרא נ, ב (אמר רב ששת ברדא שרי (לרחוץ פניו, רש"י). מאי ברדא אמר רב יוסף תילתא אהלא (שורש עשב ששמו אהל, רש"י) ותילתא אסא (הדס, רש"י) ותילתא סיגלי (עשב שקורין ויאו"ל ויש בו שלשה עלין, רש"י). אמר רב נחמיה בר יוסף כל היכא דליכא רובא אהלא שפיר דמי (ואפילו הוי טפי מתלתא אהלא, ופליג אדרב יוסף דרב יוסף תילתא אהלא דווקא קאמר, שהאהל עשוי ללבן ולצחצח כבורית ומשיר שיער, רש"י)). טור ושו"ע ס"ט (מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בדברים שאינם משירים שער מעורבים עם דברים המשירים, ובלבד שלא יהיה הרוב מדבר המשיר).

[489] רמב"ם פכ"ב הי"ג (עירב דבר שמשיר את השער ודאי אם דבר שאינו משיר ודאי, אם היה הרוב מדבר המשיר, אסור לחוף בו, ואם לאו מותר). מ"א סק"ט (מדבר המשיר, ודאי (רמב"ם)).

[490] מ"מ שם (שאינו אסור אלא בדבר שודאי משיר, דהוה ליה פסיק רישיה ולא ימות). לבוש ס"ט (ואפילו אינו מכוין אלא לרחוץ, והוי ליה דבר שאין מתכוין, הוי ליה פסיק רישיה).

ואיסורו משום גוזז, כמבואר ברמב"ם שם (הנוטל שער מגוף האדם חייב משום גוזז. לפיכך אסור לרחוץ את הידים בדבר שמשיר את השער ודאי), וכדלקמן סי' שמ ס"א (הגוזז בין מן החי בין מן המת בין מן בהמה וחיה אפילו מן העור המופשט חייב).

[491] מרדכי רמז שכה (נראה דמותר לרחוץ ידיו במורסן). שו"ע ס"י (מותר לרחוץ ידיו במורסן).

[492] מרדכי שם (יקחם בידו יבשים וישפוך המים על ידו, דגיבול על ידי שינוי הוי ושרי). רמ"א ס"י (דגיבול כלאחר יד, שרי).

[493] סוף ס"ג (ולדברי האומרים ... אסור ליתן מים למורסן בשבת, אפילו על ידי שינוי ... וכבר נתבאר שם שיש להחמיר כסברא זו. וכן נוהגין).

[494] מ"א סק"י (לשון המרדכי דגיבול על ידי שינוי הוא ושרי ... ומשמע דלהאוסרין בסימן שכ"ד ס"ג הכא נמי אסור. ואפשר דהכא כו"ע מודו דשרי, כיון שאינו נותן מים עליהם, אלא שלוקח אותם בידים הרטובות).

ואף שבמרדכי נתפרש (יקחם בידו יבשים וישפוך המים על ידו, דגיבול על ידי שינוי הוי, ושרי), וכן הוא בלבוש ס"י (ליקח מורסן יבש בידו בשבת וישפוך עליהם מים בידו ורוחץ כך, מותר, דגיבול כלאחר יד הוא ושרי). ואילו במ"א (שלוקח אותם בידים הרטובות).

מכל מקום אפשר שדינם שווה, כמבואר במחצית השקל (אם כן מיד כשבא עליהן מים איכא שינוי). והיינו שלעיל סי' שכד ס"ג נתפרש דמיירי ש"אחר שנתן המים לתוכו כדרכו בחול", אזי מערבם בשינוי. משא"כ כאן, שגם נתינת המים היא בשינוי.

[495] ספר התרומה סי' רלה (נראה דאסור לחוף כלים במלח כדי לנקותן, כי המלח נמחה כשחופף בחזקה). טור סי' שכ (כתב בעל התרומה שאסור לשפשף הידים במלח בשבת, לפי שהוא נימוח והוי נולד). אגור סי' תפו (כתב בעל התרומ[ה] שאסור לשפשף הידים במלח בשבת, מפני שהוא נמוח והוה ליה נולד). רמ"א ס"י (ואסור לרחוץ ידיו במלח).

והיינו שלמדו הלכה זו לענין ידים, ממה שכתב בעל התרומה לענין חפיפת כלים במלח (כנ"ל), שהיא ההלכה דלעיל סי' שכג סי"ב (אין חופפין כלים במלח לפי שהמלח נמחה כשחופף בחזקה).

וכן הוא לעיל סי' שכ סי"ט (צריך ליזהר שלא לשפשף ידיו במלח, מפני שהמלח נימוח על ידיו).

זה כמוליד בשבת[497] ודומה למלאכה, כמו שנתבאר בסי׳ ש״כ[498], שאסור לרסק שלג או ברד מטעם זה.

ולדברי האומרים שטעם איסור לרסק שלג וברד הוא משום גזרת סחיטת פירות העומדים למשקין, שאף השלג והברד למימיהם הם עומדים, כמו שנתבאר שם[499], אם כן בורית ושאר חלב שאינן עומדים למשקין, מותר לרסק לכתחלה[500]. אבל יש להחמיר כסברא הראשונה[501]:

המתנה בכדי שיעשו במוצאי שבת

יא מרחץ שהאור ניסוקת מבחוץ מתחתיו, אם סתמו מערב שבת אותן הנקבים שהמרחץ מתחמם על ידו, מותר לרחוץ בו במוצאי שבת מיד, שהרי לא נתחמם כלל בשבת[502]. אבל אם לא סתמו נקביו מערב שבת, אע״פ שמאליו הוחם בשבת, צריך להמתין לערב בכדי שיעשו, לפי שהוחם באיסור שאסור להיות נקביו פתוחים בשבת כשיש אש תחתיו גזרה שמא יחתה בגחלים[503]:

יב אסרו חכמים ליכנס למרחץ אפילו להזיע בלבד, מפני עוברי עבירה שהיו רוחצין

---

[496] שו״ת בנימין זאב סי׳ רו (בשביל שראיתי בחורים שרוחצין ידיהם בשבת בבורית והיתי מוחה בידם, שאלוני להודיע להם איסור הדבר, ונראה לע״ד לדמותו להא דאיתא בשבת שילהי פ׳ במה טומנין אין מרזקין לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיזובו מימיו ... ופירש״י שם ... משום דקא מוליד בשבת ודמי למלאכה שבורא המים האלו ... וכן נמי ברוחץ בבורית, שממחה אותו בידיו נעשה מים, והוה ליה נולד ואסור). רמ״א שם (וכל שכן בבורית, שקורין זיי״ף), שהוא הסבון.

[497] ספר התרומה סי׳ רלח (אבל מחלב ומשומן אסור בשבת, לפי שנמחה על ידו ונעשה צלול, והוי נולד, כדתניא פרק במה טומנין (נא, א) אין מרזקין השלג והברד). **סמ״ג** ל״ת סה כא, ב (אומר רבינו יצחק דווקא שמן שכבר הוא נמחה סכין, אבל חלב ושומן לא, לפי שנמחה בידו והוה ליה נולד, כמו אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד). **מרדכי** רמז שלח (אבל בחלב ושמן אסור לסוך בשבת, משום שנמחה והוה ליה נולד ואסור). **טור** ושו״ע סי׳ שכח סכ״ב (אבל לא בחלב, מפני שהוא נימוח). רמ״א כאן ס״י (או בשאר חלב, שנימוח על ידיו והוי נולד). לבוש ס״י (מפני שמוליד מהם המיחוי).

וכן הוא לקמן סי׳ שכח סכ״ח (אבל לא יסוך בחלב מפני שנימוח, ואסור מטעם שנתבאר בסי׳ שכ״ו).

[498] סעיף טז (השלג והברד וכל כיוצא בהם אסור לרסק אותם בידים, דהיינו לשברם לחתיכות דקות כדי שיזובו מימיהן, משום שדומה למלאכה שבורא מים הללו).

[499] סי״ט (ויש אומרים ... שטעם איסור הריסוק בידים הוא משום גזרה שמא יסחוט פירות העומדים למשקין, לפי שהשלג והברד למימיהן הן עומדים).

[500] שלטי הגבורים כד, ד אות ג (נראה לי דתלוי בפלוגתא, דמיימוני וההולכין לשיטתו, והרא״ש וההולכין לשיטתו, שכתבתי לעיל גבי ריסוק השלג והברד, והוא כי אם האי שמן שסכין בו הוא קרוש, או שהוא שומן וחלב קרוש, אליבא דמאן דשרי להניח הפשטיד״א אצל האש אע״פ שהשומן קרוש עליה ונימוח, לפי דסבירא להוא דאיסור ריסוק הברד הוא משום גזירת פירות העומדים למשקין, ושמן ושומן וחלב כיון דלעולם אוכל הוא, שפיר דמי אפילו נימוח, דמטעם נולד אין לאוסרו. ולפי האוסר מיחוי שומן שעל הפשטיד״א בשבת משום דהוי נולד, הכא נמי אם הי׳ השמן קרוש, או היה שומן או חלב, יהיה אסור לסוך בו, לפי שהוא מתמחה והוי נולד). מ״א סקי״א (ובשלטי גבורים כתב דיש מתירין, דדוקא ברד ושלג שעומדין למשקין אסור, עיי״ש שהאריך).

[501] שכן היא דעת הפוסקים הנ״ל והטור ושו״ע.

וכן הוא לעיל סי׳ שכ סוף סי״ט (ויש להחמיר כסברא הראשונה). ובשוה״ג שם (משמעות האחרונים לקמן, וטור ושו״ע סי׳ שכח, ורמ״א סי׳ שכ״ו. עיין שלטי הגבורים פרק ה). והיינו שמהלכה שלפנינו נראה, שגם בשאר הפרטים יש להחמיר כסברא הראשונה, ולא לסמוך על דעה זו.

[502] ברייתא מ, א (מרחץ שפקקו נקביו מערב שבת (אותן נקבים שמרחץ מתחמם על ידיהן שאור ניסקת מבחוץ מתחתיו, פירוש הב׳ ברש״י. וכן הוא בר״ן), למוצאי שבת רוחץ בו מיד (שהרי לא נתחמם בשבת, רש״י)). טור ושו״ע סי״א (מרחץ שסתמו נקביו מערב שבת, למוצאי שבת רוחץ בו מיד). מ״א סקי״ג (שהרי לא נתחמם בשבת).

[503] ר״ן יח, ב (ואגב אורחיה קמ״ל, דהיכא שלא פקקו נקביו, אף על פי שמאליו הוחם בשבת, צריך להמתין למוצאי שבת בכדי שיעשו, לפי שאסור לעשות כן גזירה שמא יחתה בגחלים). שו״ע שם (אבל אם לא סתמו נקביו, אף על פי שמאליו הוחם בשבת, צריך להמתין לערב בכדי שיעשו, לפי שאסור לעשות כן גזירה שמא יחתה בגחלים).

וכדלעיל סי׳ רנג סי״ב (כל מקום שנתבאר שאסור להשהות ... אם עבר ושהה ... אסור בין לו בין לאחרים עד שימתינו במוצאי שבת בכדי שיעשו).

בחמין ואמרו מזיעין אנחנו[504]. ויש אומרים[505] שאפילו לעבור במרחץ במקום שיכול להזיע אסור, אף על פי שאינו מתכוין לכך:

יג עיר שישראל ונכרים דרים בה ויש בה מרחץ רוחצת בשבת, אם רוב נכרים, מותר לרחוץ בה למוצאי שבת מיד[506], שמן הסתם הוחמה בשבת בשביל הנכרים שהם הרוב[507]. ואם רובה ישראל, צריך להמתין עד כדי שיוחם. ואפילו במחצה על מחצה צריך להמתין כן, לפי שמן הסתם הוחמה בשבת בשביל שניהם[508]:

שכז דיני סיכה בשבת

ובו ה' סעיפים

א החושש[509] במתניו, לא יסוך שמן וחומץ (מעורבים), מפני שאין דרך לסוך בהם אלא לרפואה, וכל שהדבר ניכר שמתכוין לרפואה אסור מטעם שיתבאר בסי' שכ"ח[510]. אבל סך הוא בשמן (לבדו)[511].

---

[504] ברייתא מ, א (היו רוחצין בחמין ואומרים מזיעין אנחנו, אסרו להן את הזיע). טור ושו"ע סי"ב (אסור ליכנס למרחץ, אפילו להזיע).

והיינו כשרק נכנס לשם להזיע. אבל אם מייגע עצמו כדי להזיע, אסור אף בלא מרחץ, כדלקמן סי' שכח סמ"ז (אסור לייגע עצמו בשאר דבר כדי שיזיע לרפואה, גזרה שמא ישחק וישתה סמנים המביאים זיעה).

[505] גמרא שם (אמבטיאות של כרכים מטייל בהן (מהלך בתוכן לפי דרכו ולא להזיע, רש"י) ואינו חושש. אמר רבא דוקא כרכין, אבל דכפרים לא, מאי טעמא כיון דזוטרין נפיש הבלייהו). טור (אבל באמבטי גדולה של כרכין, שאין בה זיעה הרבה, מותר לעבור בה אע"פ שבדרך הילוכו הוא מזיע), הרי שבשל כפרים אסור אף שאינו מתכוין לכך. רמ"א סי"ב (ויש אומרים דאפילו לעבור במרחץ במקום שיכול להזיע, אסור).

ודעה הראשונה היא דעת הרמב"ם פכ"ב ה"ב (גזרו שלא יכנס אדם למרחץ בשבת אפילו להזיע), ופירש הב"י (שנראה מדבריו שאינו אסור ליכנס למרחץ אם נכנס שלא להזיע, ושלא כדמשמע מדברי רש"י).

[506] משנה מכשירין פ"ב מ"ה (עיר שישראל ונכרים דרים בה והיה בה מרחץ מרחצת בשבת, אם רוב נכרים, רוחץ מיד, ואם רוב ישראל, ימתין כדי שיחמו החמין, מחצה למחצה, ימתין כדי שיחמו החמין). הובא בשבת קכב, א. קנא, א. טור ושו"ע סי"ג (עיר שישראל וגויים דרים בה ויש בה מרחץ רוחצת בשבת, אם רוב גויים, מותר לרחוץ בה במוצאי שבת מיד, ואם רוב ישראל, או אפילו מחצה על מחצה, אסור למוצאי שבת עד כדי שיוחם).

[507] גמרא קכב, א (כי מחממי אדעתא דרובא מחממי).

וכן הוא לעיל סי' שכה ריש ס"ו (אם היא עיר שרובה נכרים, שאז מן הסתם היא נאפית בשביל הנכרים ולא בשביל הישראל), ושם נסמן (הערה 223).

[508] לישנא אחרינא שברש"י קנא, א (דספיקא אסור, דקתנו מחצה על מחצה ימתין בכדי שיחמו חמין ... לישנא אחרינא ... כיון דמחצה על מחצה ודאי בשביל ישראל ונכרים הוחמו ... ולשון זה נראה לי עיקר). ונתבאר לקמן סי' תקטו בקונטרס אחרון ס"ק ו (שדעת רש"י ורבותיו דמחצה על מחצה אינו כספק), וכן הוכיח לקמן שם מדברי שאר הפוסקים. ט"ז סק"ד (מחצה על מחצה אסור, דזה גרע מספק, דהוא נתכוין לשניהם לישראל ולעכו"ם, וכפירש"י בפ' השואל).

וכן הוא לעיל סי' שכה ס"ט (או בשביל ישראל ונכרים), ושם נסמן (הערה 271).

ואם הוא ספק, נתבארו ב' דעות לעיל סי' שכה ס"י (ספק אם ליקטן בשביל ישראל, או שידוע שליקטן בשביל ישראל ואין ידוע אם נלקטו היום או לאו, אסורות בו ביום, וגם לערב בכדי שיעשו, ואף על פי שהוא ספק דברי סופרים אין הולכין בו להקל, הואיל והוא דבר שיש לו מתירין. ויש אומרים שלערב מותר מיד), ושם נסמן (הערות 277-283).

[509] לכללות סימן זה ראה "רפואה בשבת, מתוך שו"ע אדמו"ר הזקן", שעיקר תוכנו הוא בירור הלכות רפואה בשבת בהיבט המעשי בזמנינו, לפי שיטת רבינו, ולאור פסיקת גדולי הפוסקים בדורות האחרונים.

הבא לפנינו – עיקרו ביאור דברי רבינו, ומקורותיו בפוסקים הראשונים והאחרונים.

[510] סעיף א (כיון שעושה לרפואה, וניכר הדבר שמתכוין לרפואה, אסור, משום גזרה שמא ישחוק סממנים לרפואה, כשיהיה מותר לעסוק ברפואות בשבת, ויתחייב משום טוחן).

[511] **משנה קיא**, א (החושש במתניו, לא יסוך יין וחומץ (דאין אדם סך אותו אלא לרפואה, רש"י). אבל סך הוא את השמן). טור ושו"ע ס"א (החושש במתניו, לא יסוך שמן וחומץ. אבל סך הוא שמן לבדו). ב"ח ריש הסימן (ורבינו היה גורס שמן וחומץ).

אבל לא בשמן ורד, לפי שדמיו יקרים ואינו מצוי, ואין רגילים לסוך בו אלא לרפואה. ואם הוא מקום שמצוי בו שמן ורד, ודרך בני אדם לסוכו שלא לרפואה, מותר לסוך בו אפילו לרפואה[512].

ובמקומות אלו שאין נוהגין לסוך בשמן כי אם לרפואה, אסור לסוך בשום שמן לרפואה, מפני שהדבר ניכר שמתכוין לרפואה[513], ולכן אסור לסוך הראש שיש בו חטטין[514]:

ב מותר לסוך ולמשמש ביד על כל הגוף להנאה[515], ובלבד שישנה מדרך חול[516], דהיינו שיסוך וימשמש ביחד[517]. ולא ימשמש בכח אלא ברפיון ידים[518]:

ג אין מגרדין[519] בכלי המיוחד לכך[520] כדרך חול, אלא אם כן היו ידיו או רגליו מטונפות בטיט או צואה[521]. ואם היה לו מגרדת המיוחדת לשבת מותר[522].

ומזה נהגו הבתולות להיות להן כלי משער חזיר המיוחד לשבת[523], כמ"ש בסי' ש"ג[524]:

והאיסור הוא רק במעורבים, משא"כ בשמן לבדו מותר, וכמבואר בתוס' קלד, ב ד"ה ואין (דבמעורבת יחד איירי, דאי כל חד באפי נפשיה מאי קמ"ל בשמן, מתניתין היא בפרק שמנה שרצים (קיא, א) אבל סך הוא את השמן, והיינו אפילו על גבי מכה). לבוש ס"א (שכיון שמערבן הרי זה ניכר שנעשה לשם רפואה, ואסור משום הך גזירה).

וכן הוא לקמן סי' שכח סכ"ח (וסכין בשמן, במקומות שדרכן לסוך אף שלא לרפואה כמ"ש בסי' שכ"ז ... אבל אין נותנין שמן וחמין מעורבים יחד ... מפני שניכר שמתכוין לרפואה).

ולענין חומץ לבד, ראה תהלה לדוד סק"א.

ולענין יין ושמן, נתבאר לקמן סי' שלא ס"א (ואם לא עירב יין ושמן מערב שבת לא יערבם בשבת, אלא נותן זה בפני עצמו וזה בפני עצמו ... אם אין בהם סכנה אסור לערב להם בשבת).

[512] משנה שם (ולא שמן וורד (לפי שדמיו יקרין ואינו מצוי, ומוכחא מילתא דלרפואה עביד). בני מלכים סכין שמן ורד על מכותיהן, שכן דרכן לסוך בחול (בלא מכה, רש"י)). **רב שם** ע"ב (ורב סבר, אי שכיח אין, ואי לא שכיח לא, ובאתרא דרב שכיח משחא דוורדא). טור ושו"ע שם (אבל לא בשמן ורד, משום דמוכחא מלתא דלרפואה קא עביד. ואם הוא מקום שמצוי בו שמן ורד ודרך בני אדם לסוכו אפילו בלא רפואה, מותר).

[513] **ב"י** סוד"ה ומ"ש ואפילו (נראה לי כיון דבזמן הזה אין אנו רגילים לסוך בשום שמן כשאנו בריאים, אסור לסוך שום שמן על גבי המכה בשבת, דודאי מוכחא מילתא דלרפואה עביד). **רמ"א** ס"א (ובמקום שאין נוהגין לסוך בשמן כי אם לרפואה, בכל שמן אסור).

[514] **שלטי הגבורים** מא, א אות ב (ומכאן אזהרה למי שיש להן חטטין בראשן שסכין אותן בשבת, דאסור). **ב"י סוס"י שכח** (כתב המרדכי בפרק שמנה שרצים (סי' שפב) דמי שיש לו חטטים בראשו סך כדרכו בשבת, כדאמרינן ביומא (עז, ב), וטעמא משום דסיכה לא מוכחא שתהא לרפואה, שכן דרכו לסוך בחול בלא מכה, עד כאן. ונראה דלדידן דאין דרך לסוך בחול שלא לרפואה, אסור). ט"ז סק"ב (ובמקום שאין נוהגין כו', משום הכי כתב בשלטי הגבורים דאסור לסוך הראש שיש בו חטטין).

[515] **משנה קמז**, א (סכין (שמן בשבת, רש"י) וממשמשין (ביד על כל הגוף להנאה, רש"י)). טור ושו"ע ס"ב (סכין וממשמשין להנאתו).

[516] **ברייתא שם** ע"ב (סכין וממשמשין בבני מעיים בשבת, ובלבד שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול). טור ושו"ע שם (על ידי שינוי).

[517] **רבי יוחנן שם** (היכי עביד ... סך וממשמש בבת אחת). טור ושו"ע שם (דהיינו שסך וממשמש ביחד).

[518] **במשנה שם** ע"א (אבל לא מתעמלין), **לפרש"י** (לשפשף בכח). **וטור ושו"ע** שם (ולא ימשמש בכח, אלא ברפיון ידים).

וכן הוא לקמן סי' שכח סמ"ז (אסור לשפשף על הגוף בכח, אפילו לתענוג בעלמא, כמ"ש בסי' שכ"ז), ושם נסמן (הערה 860).

[519] **שם במשנה** קמז, א (ולא מתגררין), ופרש"י (דהוי עובדא דחול). טור ושו"ע ס"ג (אין מגרדין).

[520] **ברייתא שם** ע"ב (אין גוררין במגררת בשבת). טור ושו"ע שם (בכלי העשוי לכך).

[521] רשב"ג בברייתא שם ע"ב (אם היו רגליו מלוכלכות בטיט ובצואה, גורר כדרכו ואינו חושש). טור ושו"ע שם (אלא אם כן היו ידיו או רגליו מטונפות בטיט וצואה).

[522] **גמרא שם** (רב שמואל בר יהודה עבדא ליה אימיה מגררתא דכספא), ופרש"י (לשבת). מ"א סק"א (ואמרינן בגמרא דאם היה לו מגרדת המיוחד לשבת שרי) .

[523] **מ"א** שם (ומזה נהגו הבתולות להיות להם כלי משער חזיר המיוחד לשבת, עי' סוס"י ש"ג).

ד לא יסוך רגלו בשמן כשהיא בתוך המנעל או הסנדל[525] החדשים[526], מפני שעורן מתרכך על ידי לכלוך השמן, ודומה לעיבוד[527]. אבל סך הוא את רגלו ואחר כך מניחה במנעל.

וסך הוא את כל גופו ומתעגל על גבי העור ואינו חושש[528]. והוא שלא יהא בשמן הנישוף מגופו שיעור כדי לעבדו, אפילו יש בו כדי לצחצחו מותר[529]. והוא שלא יתכוין הוא אפילו

---

[524] סוף הסי׳ בשוע״ר לא הגיע לידינו, וראה שו״ע שם סכ״ז (אסור לסרוק במסרק בשבת, ואפילו אותו שעושים משער חזיר, שאי אפשר שלא יעקרו שערות), ומ״א שם סקכ״ב (וז״ל הריב״ש הבחורות מתקנות מעט שער ראש בכלי העשוי משער חזיר, והדבר ידוע שאין בו משום השרת שער).

*

מכל זה מובן, שבאופן שאין חשש עובדין דחול, ואין חשש השרת שער, מותר לסרוק השער בשבת, ואין חוששים למלאכת מנפץ, שיש בה שני חלקים:

א) כמבואר ברמב״ם הל׳ שבת פ״ח הי״ב (המנפץ את הצמר או את הפשתן או את השני וכיו״ב חייב). ונתפרש יותר בפירוש המשניות להרמב״ם שבת פ״ז (מנפץ בשבט כמו חובטו).

ב) כמבואר בפירוש הברטנורא שם (המנפצו, חובטו בשבט, אי נמי סורקו במסרק). והיינו שהחביטה בשבט אינה מספקת להפרדת החוטים זה מזה, אלא צריך גם לסורקו במסרק, שאז נפרדים החוטים היטב זה מזה.

כדעה שניה זו מסכם במשנה ברורה סוס״י שדמ (הסורק צמר או פשתן או שאר דברים, כמו שסורקין הפשתן והצמר).

מלאכה זו נזכרת גם לענין הלכות ציצית, כדלעיל סי׳ יא ס״ג (וצריכים שיהיו טווין ושזורין לשם ציצית דוקא ... ויש בעלי נפש שמחמירין על עצמן אפילו בנפוץ הצמר, אבל אין נוהגין כן). הרי שלא נתפרש כאן על איזה חלק ממלאת הניפוץ אנו דנים, החביטה בשבט, או הסריקה.

ולענין שעטנז, אמרינן נדה סא, ב (שעטנז כתיב, עד שיהי׳ שוע טוי ונוז). ופרש״י (שוע, לשון חלק, תרגום של חלק שעיע, כלומר שיהו חלוקין יחד במסרק). הרי מדובר כאן בחלק השני של מלאכת המנפץ, שסורק הצמר במסרק כדי להפריד החוטים זה מזה.

ובאמת נראה שאין כאן מחלוקת למעשה, כי שני החלקים האלו של מלאכת ״מנפץ״ זקוקים לנו כדי להפוך את הצמר או הפשתן לחוטים, וכפי שאנו מוצאים לענין סכך, כדלקמן סי׳ תרכט ס״ה (סיככה בפשתי העץ שלא דך אותן במכתשת, ולא ניפץ אותן במסרק, כשרה ... אבל אם דך אותן במכתשת, אע״פ שלא ניפץ אותן במסרק, פסולה מדברי סופרים). הרי שלפני טווייתם זקוקים אנו לשני חלקי המלאכה: א) לדוך אותן במכתשת. ב) לנפץ אותן במסרק. וכל אחד מהם יש בו משום מלאכת מנפץ.

משא״כ כאן לענין שבת, לא אסרו סריקת השערות משום מלאכת מנפץ. ונאמרו על זה שני טעמים, באבני נזר:

א) ״דאין מלאכה כלל אלא על מנת לטוות״ (אבני נזר סי׳ קע ס״ג).

ב) ״אין במחובר משום ניפוץ כלל״ (אבני נזר סי׳ קעא ס״ד).

והנפקא מינה בין שני הטעמים האלו הוא לענין סריקת פאה נכרית, לכאורה, שלפי הטעם השני יש מקום לאסור בזה משום מלאכת המנפץ.

למעשה מתירין מעיקר הדין גם בסריקת פאה נכרית, והוא על פי המבואר באבני נזר סי׳ קעא ס״ג (תלשן וחיברן ושוב נתחברו וחזר וניפצן אין זה ניפוץ).

והיינו ששערות המחוברות בראש אין בהן משום מנפץ מטעם שהוא מחובר. ושערות שבפאה נכרית אין בהם משום מנפץ כיון שכבר היו מנופצות, ונתחברו שוב, ואין ניפוץ אחר ניפוץ.

לפי כל האמור לעיל יוצא, שמלאכה זו היא רק כשבא לטוות צמר או פשתן אלו שמנפץ, משא״כ כשסורק שערות, בין אם הם במחובר ובין אם הם בפאה נכרית, אין בזה משום ״מנפץ״.

[525] **ברייתא קמא**, ב (ולא יסוך את רגלו שמן והוא בתוך המנעל או בתוך הסנדל. אבל סך את רגלו שמן ומניח בתוך המנעל או בתוך הסנדל). טור ושו״ע ס״ד (לא יסוך רגלו בשמן והוא בתוך המנעל או הסנדל ... אבל סך רגלו ומניחו במנעל).

[526] **רמב״ם** פכ״ג ה״י (לא יסוך אדם רגלו בשמן והוא בתוך המנעל או בתוך הסנדל החדשים). רמ״א ס״ד (החדשים).

[527] רש״י שם (מפני שהמנעל נהנה ממנו ונמצא מעבדו). טור ושו״ע שם (מפני שהעור מתרכך ודמי לעיבוד).

[528] ברייתא שם (וסך כל גופו שמן ומתעגל (מתגלגל, רש״י) על גבי קטבליא (עור שלוק שעושין ממנו משטחות לשלחן ולמטה, רש״י) ואינו חושש). טור ושו״ע שם (וסך כל גופו ומתעגל על גבי העור).

[529] **רב חסדא שם** (לא שנו אלא שיעור לצחצחו (שלא היה כל כך שמן הנישוף לעור מגופו כדי לעבד לעור אלא לצחצחו, רש״י). אבל שיעור לעבדו אסור). טור ושו״ע שם (והוא שלא יהא בשמן הנישוף בגופו שיעור כדי לעבדו, אפילו יש בו כדי לצחצחו, מותר).

לצחצחו[530], גזרה משום לעבדו[531]:

ה הדורס על העור עד שיתקשה, או המרככו בידיו ומושכו ומשוה אותו כדרך שהאומנים עושים, חייב משום מעבד[532]:

שכח דין חולה בשבת

ובו נ"ה סעיפים

איסור רפואה בשבת

א מי[533] שיש לו מיחוש בעלמא שאין בו חשש סכנה כלל, והוא מתחזק והולך כבריא, אסור לעשות לו שום רפואה בשבת[534], אפילו על ידי נכרי[535], אלא על דרך שיתבאר[536].

---

[530] **גמרא שם** (לצחצחו מי איכא מאן דשרי). ופרש"י שם (ומיהו איהו אפילו לצחצח לא מתכוין). טור ושו"ע שם (והוא שלא יכוין אפילו לצחצחו).

[531] **רש"י** שם (מתכוין, הא איכא למיגזר אטו לעבדו).

[532] **רמב"ם** פי"א ה"ו (הדורס על העור ברגלו עד שיתקשה, או המרככו בידו ומושכו ומשוה אותו כדרך שהרצענין עושין, הרי זה תולדת מעבד וחייב). מ"מ שם (זה נראה מההיא דפ"ק דיו"ט גבי נותנין את העור לפני הדורסן, משמע שהוא תולדה). משנה **ביצה יא**, א (בית שמאי אומרים אין נותנין את העור לפני הדורסן ... ובית הלל מתירין). גמרא שם (ושוין שמולחין עליו בשר (ואע"פ שהמלח מועיל לעיבוד, רש"י) לצלי (דאין מולחין אותו יפה). ומזה מובן שגם החשש ב"דורסן" הוא משום עיבוד. מ"א סק"ב (הדורס על העור עד שיתקשה, או המרככו בידו ומושכו ומשוה אותו כדרך שהאומנים עושין, חייב).

מלאכת המעבד נתבארה לעיל סי' שכא ס"ב.

[533] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:

(א) איסור רפואה בשבת (ס"א).

(ב) חולי שיש בו סכנה (ס"ב-יח).

(ג) חולי שאין בו סכנה (סי"ט-נה).

*

בסימן זה נתבארו שבע דרגות בחולי, ודיניהם לענין שבת:

(א) "**חולי של סכנה**, מצוה לחלל עליו את השבת ... ואפילו ספק נפשות דוחה את השבת" (ס"ב-יח).

(ב) "**סכנת אבר**", מחללין עליו השבת "באיסורי דברי סופרים" (סי"ט; ל).

(ג) "**נפל מחמת חליו למשכב**", "צרכיו נעשין על ידי נכרי, אפילו במלאכות גמורות של תורה" (ס"ג; יט; ל).

(ד) "**יש לו צער גדול**, מותר לעשות לו על ידי ישראל כל שבות הנעשה בשינוי אפילו הוא מלאכה" (ס"כ וס"מ).

(ה) "**מקצת חולי**", "מותר לו לעשות כל שבות מדברי סופרים על ידי נכרי" (ס"כ; ל).

(ו) "**מיחוש בעלמא**, אסור לעשות לו אפילו על ידי נכרי שום דבר הניכר שהוא לרפואה" (ס"א; כ; לח; מג).

(ז) "**בריא גמור ואין לו שום מיחוש**", "כשמתכוין לרפואה אסור" (סמ"ג).

לכללות סימן זה ראה "רפואה בשבת, מתוך שו"ע אדמו"ר הזקן", שעיקר תוכנו הוא בירור הלכות רפואה בשבת בהיבט המעשי בזמנינו, לפי שיטת רבינו, ולאור פסיקת גדולי הפוסקים בדורות האחרונים.

הבא לפנינו – עיקרו ביאור דברי רבינו, ומקורותיו בפוסקים הראשונים והאחרונים.

[534] **משנה ק[י]א**, א (החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ ... החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ). גמרא ע"ז כח, א (חושש הוא דלא). רמב"ן תורת האדם שער המיחוש (אבל מיחוש שאין בו חולי, ואין אדם חולה ממנו, אלא מתחזק והולך כבריא בשוק, בזה לא התירו ... וזהו החושש בשניו לא יגמע בהן את החומץ). שו"ת הרשב"א ח"ג סי' ערב (וחשש חולי בעלמא, שאינו נופל למשכב, אסור ... וכדאמרינן בפרק אין מעמידין, החושש בשיניו, לא יגמע בהם את החומץ. ואמרינן חושש שאני). ר"ן (לט, ב) סוד"ה ומהא (אבל במיחוש, שאדם מתחזק בו והולך כבריא, לא ... וזו היא ששנינו החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ). מ"מ פ"ב ה"י (אבל חושש והוא מתחזק והולך כבריא אין מתירין לו). שו"ע ס"א (מי שיש לו מיחוש בעלמא, והוא מתחזק והולך כבריא, אסור לעשות לו שום רפואה).

[535] גמרא קכט, א (כל צרכי חולה נעשין על ידי ארמאי בשבת), רמב"ן תורת האדם שער המיחוש (אבל מיחוש ... לא התירו שבות כלל, ואפילו על ידי גוי). שו"ת הרשב"א שם (וחשש חולי בעלמא, שאינו נופל למשכב, אסור לעשות מלאכה, אפילו על ידי עכו"ם, דצרכי חולה אמרו, ולא צרכי החושש). **ר"ן** שם (ומסתברא דכי שרינן להו לומר על ידי נכרי, הני מילי בחולה שהוא נופל מחמת חליו למשכב, אבל במיחוש שאדם מתחזק בו והולך כבריא, לא). **מ"מ** שם (חולה שאין בו סכנה עושין לו כל צרכיו על ידי נכרי ... דוקא בדבר שיש בו ממנו חולי ... אבל חושש והוא

ואפילו דבר שאין בו משום סרך מלאכה אפילו מדברי סופרים, ואין בו שום איסור כלל לבריא[537], מכל מקום כיון שעושה לרפואה, וניכר הדבר שמתכוין לרפואה[538], אסור, משום גזרה שמא ישחוק סממנים לרפואה, כשיהיה מותר לעסוק ברפואות בשבת, ויתחייב משום טוחן[539]:

חולי שיש בו סכנה

ב מי שיש לו חולי של סכנה, מצוה לחלל עליו את השבת[540], והזריז הרי זה משובח[541], והשואל הרי זה שופך דמים, והנשאל הרי זה מגונה[542], שהיה לו לדרוש ברבים

מתחזק והולך כבריא, אין מתירין לו אפילו שבות דדבריהם ואפילו על ידי נכרי ... עד כאן כתב הרשב"א ז"ל בשם הרמב"ן ז"ל, ודברים ברורים הם). שו"ע שם (ואפילו על ידי גוי). מ"א סוף סקי"ב (ומיחוש בעלמא אפילו על ידי עכו"ם אסור, וכמ"ש ס"א).

והיינו ש"נופל למשכב" מותר לעשות על ידי נכרי אפילו מלאכה גמורה. "מיחוש בעלמא", אסור לעשות על ידי נכרי אפילו שבות. משא"כ "מקצת חולי" מותר לעשות שבות על ידי נכרי.

[536] סוף ס"כ (אבל אם אין לו אפילו מקצת חולי אלא מיחוש בעלמא, אסור לעשות לו אפילו על ידי נכרי שום דבר הניכר שהוא לרפואה, כמו שנתבאר למעלה), וסל"ח (ואפילו על ידי נכרי אסור לעשות לו שום דבר, אף על פי שאין באותו דבר שום סרך מלאכה אפילו מדברי סופרים, אלא שניכר שהיא לרפואה ... במיחוש בעלמא), וסמ"ג (וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים, אסור לאכלו ולשתותו לרפואה, גזרה משום שחיקת סמנים. והוא שיש לו מיחוש בעלמא, ומתחזק והולך כבריא).

וראה בהנסמן לעיל (הערה 533). לקמן (הערה 841).

[537] כדלקמן סמ"ג (אם אין לו מיחוש כלל ואינו מתכוין כלל לרפואה אלא לצורך אחר ... מותר).

[538] משנה קיא, א (החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ ... החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ), ופרש"י (דאין אדם סך אותו אלא לרפואה), ודף קח, א ד"ה כיוצא (דהיכא דמוכחא מילתא דלרפואה עביד אסור). ובברכות לו, א ד"ה לא (מוכחא מילתא דלרפואה הוא, וחכמים גזרו על כל רפואות הניכרות משום שחיקת סמנים). ר"ן שם (ולא עוד אלא אפילו דברים שהם מותרין לבריאים אסורין לו, כל היכא שמעשיו מוכיחין שלרפואה הוא מתכוין). רמב"ן שם (ולא עוד אלא דברים שאין בהם משום מלאכה ולא כלום בעולם, גזרו משום שחיקת סממנים). הובא במ"מ שם.

וכן הוא לעיל סי' שכז ס"א (וכל שהדבר ניכר שמתכוין לרפואה, אסור, מטעם שיתבאר בסי' שכ"ח). לקמן סי"ט (מאכלים הניכרים שהם לרפואה), וס"כ (מאכלים הניכרים שהם לרפואה), וסכ"ה (שניכר הדבר שמתכוין לרפואה), וסכ"ז (מפני שניכר שהוא לרפואה), וסכ"ח (מפני שניכר שמתכוין לרפואה), וסל"ח (שניכר שהיא לרפואה), וסל"ט (שניכר שמכוין לרפואה), וסמ"ג (כל אוכלין ומשקין שהם מאכל בריאים, מותר לאכלן ולשתותן לרפואה, אע"פ שהם קשים לקצת דברים, וניכר קצת שמתכוין לרפואה ... וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים, אסור לאכלו ולשתותו לרפואה), וסמ"ח (ניכר שמכוון לרפואה).

*

והיינו דוקא בדבר שרגילים לעשותו בסממנים, כדלקמן סמ"ה (החושש במעיו מותר לכפות עליהם כוס שעירו ממנו חמין ... מפני שכל אחד מאלו אין עושין אותו בסממנים, כדי שנחוש לשחיקה, ויש לו צער מהם).

ומכל מקום אסור להתייגע עד שיזיע, מהטעם האמור לקמן סמ"ז (אסור לייגע עצמו ... כדי שיזיע לרפואה, גזרה שמא ישחק וישתה סמנים המביאים זיעה).

וראה רפואה בשבת.

[539] **גמרא נ[ג]**, ב (גזירה משום שחיקת סממנין), ופרש"י (דאי שרית שום רפואה, אתי למישרי שחיקת סממנים, והוא איסורא דאורייתא דהוי טוחן). רמב"ם פכ"א ה"כ (אסור לבריא להתרפאות בשבת, גזרה שמא ישחוק הסממנין), ופ"ח הט"ו (וכל השוחק תבלין וסמנין במכתשת, הרי זה טוחן וחייב). טור ושו"ע ס"א (גזירה משום שחיקת סמנים).

[540] **משנה יומא פג**, א (כל ספק נפשות דוחה את השבת). טור ושו"ע ס"ב (מי שיש לו חולי של סכנה, מצוה לחלל עליו את השבת).

[541] **ברייתא שם פד**, ב (מפקחין פקוח נפש בשבת, והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין). טור ושו"ע ס"ב (והזריז הרי זה משובח) וסי"ג (כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה, הרי זה משובח).

וכן הוא לקמן סי"ד (כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה, הרי זה משובח). סי' שכט ס"א (כל פיקוח נפש דוחה את השבת, והזריז הרי זה משובח).

[542] **ירושלמי** יומא פ"ח ה"ה (תני הזריז משובח, והנשאל מגונה, והשואל הרי זה שופך דמים). טור (דגרסינן בירושלמי הנשאל הרי זה מגונה, והשואל הרי זה שופך דמים), ושו"ע ס"ב (והשואל, הרי זה שופך דמים). מ"א ס"ק א (והנשאל הרי זה מגונה).

שמותר[543].

ואפילו ספק נפשות דוחה את השבת[544], שנאמר אשר יעשה האדם וחי בהם, מה תלמוד לומר וחי בהם, כלומר ראה שיהא חי ודאי בעשיית המצות, ולא שיבא על ידי כך לידי ספק סכנה[545].

ומכל מקום אפילו בודאי סכנה אין מחללין אלא ברפואה שהיא ידועה לכל, או על פי מומחה[546]. וכשהיא רפואה ידועה, אף שאין ידוע אם זה יתרפא בה אם לאו, מחללין מספק[547]:

ג כל מכה של חלל, דהיינו באיברים הפנימיים[548], מהשינים ולפנים, ושינים עצמן

---

[543] תרומת הדשן ח"א סי' נח (לפי שהיה לו להודיע כבר לרבים), וח"ב סי' קנו (כלומר שלא הודיע כבר). מ"א שם (שהי' לו לדרוש ברבים שמותר). ט"ז ס"ק ה (מטעם שהנשאל היה לו כבר ללמד דבר זה עם רבים, שפקוח נפש דוחה שבת, כמ"ש ב"י בשם תרומת הדשן).

[544] **שם במשנה** פג, א (כל ספק נפשות דוחה את השבת). רמב"ם פ"ב ה"א (שספק נפשות דוחה את השבת).

וכן הוא לעיל סי' רעח רס"א (שפקוח נפש דוחה שבת אפילו בחשש ספק סכנה, כמו שיתבאר בסי' שכ"ח). סי' שטז סכ"ב (וכל ספק נפשות דוחה את השבת, אפילו במלאכה גמורה של תורה). לקמן סי' שכט ס"ב (וספק נפשות להקל).

[545] אחרי יח, ה. **שמואל** בגמרא **שם פה**, ב (וחי בהם, ולא שימות בהם. אמר רבא לכולהו אית להו פירכא ... אשכחן ודאי, ספק מנא לן, ודשמואל ודאי לית ליה פירכא). ופירש **רש"י** (דשמואל לית ליה פירכא, אשר יעשה האדם המצות שיחיה בהם ודאי, ולא שיבא בעשייתה לידי ספק מיתה, אלמא מחללין על הספק).

וכן הוא לקמן סי' שכט סוף ס"ג (שהרי אמרה תורה וחי בהם, שלא יוכל לבא בשום ענין לידי מיתת ישראל על ידי שמירת המצות) וס"ח (הרי נאמר וחי בהם, ולא שיבא לידי ספק מיתה).

טעם נוסף נאמר בגמרא שם (ר' שמעון בן מנסיא אומר ושמרו בני ישראל את השבת, אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה). וכן הוא לעיל סי' שו סכ"ט (ומוטב לחלל עליה שבת אחת משתחלל היא שבתות הרבה. שמטעם זה גם כן מחללין שבת בשביל פיקוח נפש, שאמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה), ובקו"א שם ס"ק א (בגמרא פרק בתרא דיומא דדוקא מוחי בהם מוכח דמחללין מספיקא, אבל משום שאמרה תורה חלל עליו כו', לא ידעינן בספיקא, עיין שם).

וראה תניא סופכ"ד (שפיקוח נפש דוחה שאר עבירות, וגם יעבור ואל יהרג, היינו כפירוש חז"ל אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה). לקוטי שיחות חכ"ז ע' 133 ואילך.

[546] תשובת מהר"ם, בהגהות מיימוניות הל' מאכלות אסורות פי"ד אות ב (שאלו לרבי על נכפה אחד ... והשיב כי נכפה חולי גדול ... מותר אם הרפואה ידועה, ואם אין הרפואה ידועה אין להתיר). רמ"א יו"ד סוס"י קנה (וכל חולה שמאכילין לו איסור, צריכים שתהא הרפואה ידועה, או על פי מומחה). מ"א כאן סק"א (ועביו"ד סוס"י קנ"ה דבעינן שתהא הרפואה ידועה, או על פי מומחה).

עיין במ"ש לעיל **בסי' שו** בקונטרס אחרון סק"א (דבעינן שתהא ידועה או על פי מומחה, כמ"ש רמ"א ביו"ד סוף סי' קנ"ה, ומג"א ריש סי' שכ"ח, וכדמשמע במתניתין דיומא (פ"ג), עיי"ש בפירוש רש"י ורמב"ם), והיינו במשנה שם פג, א (מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו), ופרש"י (ואע"פ שנוהגין הרופאים ברפואה זו, אינה רפואה גמורה להתיר לו איסור בהמה טמאה על כך), ובפירוש המשניות להרמב"ם שם (להאכיל את האדם ביום צום כפור יותרת כבד של כלב שוטה אם נשך, מפני שאינו מועיל אלא בדרך סגולה).

וראה גם לעיל סי' שא סכ"ה (אין יוצאין בקמיע שאינו מומחה). שו"ת צמח צדק או"ח סי' לח (בענין רפואות על ידי סגולות).

[547] **ר"ן פי"ד** (מ, א) ד"ה תנן (ואין אומרים נמתין לו, שלא ניחם לו חמין בשבת עד שיאמרו הרופאים בודאי שאם ניחם לו חמין יתרפא, אבל אם היה ספק להם אם יתרפא אם לאו, שלא נחלל עליו את השבת. קא משמע לן דלא אמרינן הכי, והיינו נמי דקתני וספקו דוחה את השבת). **ט"ז סק"ה** (אם רואה סכנה בבירור, ויש אפילו ספק הצלה, הזריז הרי זה משובח).

וראה קונטרס אחרון שם (רפואה שהיא ודאי מרפאת בשאר פעמים, אלא שעכשיו בחולה זה אינו ידוע אם תועיל לו, דמחללין, כמבואר בר"ן פי"ד גבי מחמין להברותו. ואפשר שלזה נתכוין הט"ז בסימן שכ"ח סק"[ה] שכתב לחלל ברפואה אפילו בספק, כי היכי דלא ליפלוג על רמ"א ביו"ד).

[548] **ע"[ז] כח**, א (כל מכה של חלל (בחלל הגוף, רש"י) ... מחללין עליה את השבת). רמב"ם פ"ב ה"ה (אם יש מכה בחלל גופו ... מחללין עליו את השבת). טור ושו"ע ס"ג (כל מכה של חלל ... מחללין עליה את השבת).

בכלל[549], מחללין עליה את השבת.

והוא שנתקלקלו השינים או אחד משאר איברים הפנימיים מחמת מכה או שיש בהם בועא וכיוצא בזה. אבל מיחושים בעלמא, אינן נקראים מכה, ואין מחללין עליהם[550], אפילו אם כואב לו מאד[551].

ואם מצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו, אזי מותר לחלל על ידי נכרי אפילו במלאכה גמורה (ואם אינו מצטער כל כך, מותר לעשות על ידי נכרי כל דבר האסור משום שבות), כמו שיתבאר[552].

ולכן מי שחושש בשינו ומצטער[553] כל כך עד שחלה ממנו כל גופו[554] (אזי מותר לחלל על ידי נכרי), אומר לנכרי להוציאו.

ואף שהישראל ממציא לו שינו ומסייע קצת בהוצאתו, אין בכך כלום, שמסייע אין בו

---

[549] ע"ז שם (היכן מכה של חלל, פירש רבי אמי מן השפה (שפתיים, רש"י) ולפנים, בעי רבי אליעזר ככי ושיני מאי, כיון דאקושי נינהו (קשין הן, רש"י) כמכה דבראי דמו, או דלמא כיון דגואי קיימי כמכה של חלל דמו). רא"ש ע"ז פ"ב סוס"י ח (ולא איפשיטא, וספק נפשות להקל, ומחללין עליה את השבת). קיצור פסקי הרא"ש פי"ד אות ה (כל מכה של חלל, והיא מהשיניים ולפנים, מחללין עליה השבת). טור ושו"ע שם (דהיינו מהשינים ולפנים, ושינים עצמם בכלל). שכיון דקיי"ל שגם השיניים הם כלפנים, מובן שמה שאמרו "מן השפה ולפנים", פירושו "מן השיניים ולפנים, ושיניים עצמם בכלל".

[550] מ"מ פ"ב ה"ה (בחדושי הרשב"א ז"ל פירש, מכה של חלל, שנתקלקל אחד מן האברים הפנימים מחמת מכה שיש בו, או מחמת בועה שנעשית בו, אבל מיחושים אינן נקראין מכה, ואין מחללין עליהם את השבת, אלא אם כן הוא מיחוש שיש בו מכה. מורי הרב נר"ו). **ר"ן סוף פי"ד** מ, א ד"ה מכה (וכתב הרשב"א ז"ל בשם ה"ר יונה ז"ל, דהא דאמרינן דבמכה של חלל מחללין את השבת, דוקא בשנתקלקל אחד מן האיברים הפנימים, מחמת מכה או בועא וכיוצא בזה, אבל מיחושין אין נקראין מכה ואין מחללין עליהם את השבת). שו"ע שם (ודוקא שנתקלקל אחד מהאברים הפנימים, מחמת מכה או בועה וכיוצא בזה).

[551] ע"ז כח, א (החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ. חושש הוא דלא, הא כאיב ליה טובא, שפיר דמי. דלמא תנא היכא דכאיב ליה טובא, חושש נמי קרי ליה). רמב"ן תורת האדם שער המיחוש (ואמרו בפרק אין מעמידין תנא היכא דכיבי לי' טובא נמי חושש קרי ליה, כלומר כיון שאין אדם חולה מזה ואין בו סכנה כלל), ור"ן (לט, ב) סוד"ה ומהא (וזו היא ששנינו החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ, ואמרינן נמי בפרק אין מעמידין דאפילו היכא דכייבי ליה טובא חושש קא קרי ליה, לפי שדבר זה אינו חולי אלא מיחוש בעלמא).

והיינו שלפי מסקנת הגמרא, גם כאיב טובה קרי ליה חושש, ואינו נחשב סכנת נפשות, ומה שאמרו מהשיניים ולפנים היינו כשיש שם מכה או בועה.

*

שיטה נוספת היא שיטת הב"ח סד"ה ומ"ש הלכך (אבל לפסק הלכה, היכא דככי ושיני כייבין ליה טובא, מודה הר"ן דמחללין עליהן השבת, דכיון דבעיין לא איפשיטא ספק נפשות להקל).

וכן מסיק לקמן יו"ד סי' קפז, בקונטרס אחרון ס"ק יא ד"ה מה שכתב החכם צבי (ועיין ב"ח או"ח סי' שכ"ח, בפירוש לשון הר"ן שבב"י שם, ובפירוש לשון ר"ת שבהגהות מרדכי, דסבירא ליה נמי הכי, דכאב גדול מקרי מכה ממש. ומ"ש שם הר"ן בשם הרשב"א דדוקא בועה וחבורה כו', לא פליג ודאי אתלמוד ערוך, ועל כרחך מיירי בדלא כאיב טובא, רק חושש בעלמא, כמבואר שם בלשונו, אבל כאיב טובא בודאי יש איזו בועא או חבורה), וראה בהערות לקמן שם, שהיא ממהדורא בתרא, וחוזר בה מכמה פרטים האמורים כאן ובהלכות נדה שם.

וכדי לתווך בין ב' השיטות, נתבאר באמרי יושר ח"ב סי' מג (ומ"ש הרב בסי' שכ"ח דאף כאב גדול לא חשיב כמכה של חלל, היינו בנודע בבירור דאין שם מכה, אבל בספק יש להתיר, כמפורש בקונטרס אחרון הנ"ל). וראה בדי השלחן סי' קלו סק"ה-ו.

[552] סי"ט (יש לו מיחוש שמצטער כל כך עד שנחלש ממנו כל גופו, שאז אע"פ שהולך כנפל למשכב הוא דומה, הרי צרכיו נעשין על ידי נכרי אפילו במלאכות גמורות של תורה), וס"כ (ואם ... אינו מצטער כל כך עד שנחלש כל גופו (אבל על כל פנים יש לו צער גדול) ... מותר לו לעשות כל שבות מדברי סופרים על ידי נכרי ... כמ"ש בסי' ש"ז).

[553] **ארחות חיים** הל' שבת סי' שלד (כתב הר' יהודה בר אבא מארי ז"ל בחדושיו, החושש בשיניו ומצטער עליו להוציאה, אומר לעכו"ם להוציאה). הובא **ב"י** ד"ה כתוב בא"ח. איסור והיתר הארוך שער נט סכ"ד (וכן התיר מהר"ז ז"ל לתלוש שן על ידי עכו"ם בשבת, והיינו מטעמא דלעיל, דחולי שאין בו סכנה אומר לכנעני ועושה). הובא בד"מ אות ב. **רמ"א** ס"ג (מי שחושש בשיניו, ומצטער עליו להוציאו, אומר לגוי להוציאו).

[554] **מ"א** סק"ג (צריך לומר שחלה ממנו כל גופו, כמ"ש סי"ז), משא"כ אם יש לו צער ולא חלה כל גופו, "מותר לעשות על ידי נכרי כל דבר האסור משום שבות".

ממש, לפי שאף אם לא היה הישראל מסייעו סיוע זה, אלא שלא היה מעכב על ידו, היה הנכרי יכול לעשות דבר זה בלבדו[555].

(ולהאומרים[556] מלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים, מותר להוציאו על ידי נכרי אף אם לא חלה ממנו כל גופו, כמו שיתבאר[557]):

ד מכה של חלל אינה צריכה אומד, אלא אפילו בסתם שאין שם בקיאין שמכירין בה שצריך חילול, וגם החולה אינו אומר כלום, עושין לו כל מה שרגילין לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות שהם יפים לחולה[558], אע"פ שאין סכנה כלל במניעת הדבר ההוא, כיון שמכל מקום החולי יש בו סכנה[559]. אבל כשיודעים ומכירים באותו חולי שהוא ממתין ואין צריך חילול, אסור לחלל עליו, אע"פ שהיא מכה של חלל, וכל שכן אם החולה או הבקי אומר שאין צריך[560].

---

[555] ביצה כב, א (אמימר שרי למכחל עינא מנכרי בשבתא, איכא דאמרי אמימר גופיה כחל עינא מנכרי בשבתא אמר ליה רב אשי לאמימר ... מר קא מסייע בהדיה, דקא עמיץ ופתח, אמר ליה ... מסייע אין בו ממש), ופרש"י (מי שאינו עושה מלאכה ממש, אלא מסייע מעט כי האי, ובלאו הוא מתעבדא, אין בו ממש). ב"ח סוד"ה החושש (ואף על פי דהישראל מסייעו, קיימא לן מסייע אין בו ממש, כדאסיקנא בפרק המצניע (צג א)). והיינו כדאמרינן התם (זה יכול וזה אינו יכול דברי הכל חייב ... זה שיכול, דאי זה שאינו יכול ... מסייע אין בו ממש). מ"א סקט"ז (היינו שבלאו הכי נמי מתעבדא, אלא שמסייע מעט).

וכן הוא לקמן ס"כ (ואף שמסייע לו קצת, אין בכך כלום, כמו שנתבאר למעלה), וסכ"א (מותר לו לפתוח ולסגור העין שיכנס בה הכחול יפה, שמסייע אין בו ממש, כל שהיה יכול הנכרי לעשותו בלבדו בלא סיוע הישראל, אלא שלא היה הישראל מעכב על ידו). סי' שמ ס"ב (ואף שהיא מטה אצבעותיה אליה ומסייעה עמה קצת, אין בכך כלום שמסייע אין בו ממש), ושם (והערות 1707-1709) נתבאר טעם ההיתר בזה מן התורה ומדברי סופרים. לקמן סי' תסח ס"ד (מותר להסתפר על ידי נכרי אף על פי שהישראל מטה ראשו אליו, והרי הוא כמסייע קצת, אין בכך כלום, שמסייע אין בו ממש, לענין זה). והיינו שלא כל ההלכות שוות לענין מסייע אין בו ממש, אלא "שמסייע אין בו ממש, לענין זה". ונתבאר שם (הערה כו).

[556] לעיל סי' רעח ס"א (שאין איסור מן התורה אלא במלאכה הצריכה לגופה), וס"ג (יש חולקין על זה ואומרים שאפילו מלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה מן התורה ... והחילוקים שבין ב' הסברות אלו להלכה ולמעשה יתבארו כל אחד ואחד על מקומו).

בדפוס זיטאמיר תר"ז ואילך, נוספה כאן הערה: **עיין מ"א סק"ג, וסי' שיו סוף סקט"ו, דמשמע דהוי מלאכה שצריכה לגופה. מיהו לפי דעת הרז"ה סופי"ג, אפשר לומר דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ודו"ק.**

[וכתב בבדי השלחן סי' קלב סק"א אות יב (וזו היא הגה ממוהרי"ל ז"ל, דבדפוס קאפסט תקע"ו אין זה כלל, ואחר כך הוסיפו זה בדפוסים האחרים, ומוכח שזו היא הוספת מהרי"ל). ובאמת נפטר מהרי"ל בשנת תקפ"ו (יותר מעשרים שנה לפני הוצאת זיטאמיר תר"ז)].

והיינו מ"ש במ"א ס"ק ג (והוצאת שן מלאכה דאורייתא, דהא חובל לרפואה), ובסי' שטז סוף ס"ק טו (ונראה לי דחובל לרפואה חייב לכו"ע, עסי' שכ"ח).

מיהו בבעל המאור לח, רע"א (כל מלאכה שהיא צריכה לדחות נזק מן העושה אותה, מלאכה שאינה צריכה לגופה היא). וראה מראי מקומות וציונים.

[557] סעיף כ (ואם ... אינו מצטער כל כך עד שנחלש כל גופו (אבל על כל פנים יש לו צער גדול) ... מותר לו לעשות כל שבות מדברי סופרים על ידי נכרי).

[558] רבי יוחנן ע"ז כח, א – לגירסת הרי"ף שם ח, ב ושבת מ, א (כל מכה שצריכה אומד, אין מתרפאין מהן. מכה של חלל, אינה צריכה אומד). רמב"ם פ"ב ה"ה (הרי זה חולה שיש בו סכנה ואינו צריך אומד שחוליו כבד הוא, לפיכך מחללין עליו את השבת מיד בלא אמידה). **רמב"ן** בספר תורת האדם שער הסכנה ד"ה בפרק אין מעמידין (מכה של חלל דאמרינן אינה צריכה אומד, לומר שאפילו אין שם בקיאין, וחולה נמי אינו אומר כלום, עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות שהן יפין לחולה, ומחללין שבת ואין נשאלים כלל). טור ושו"ע ס"ד (מכה של חלל אינה צריכה אומד, שאפילו אין שם בקיאים, וחולה אינו אומר כלום, עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול).

[559] **מ"מ** פ"ב הי"ד (שאם הוא שיש בו סכנה, הא משמע דלכל צרכיו מחללין, ואע"פ שאין במניעת דבר שעושין לו סכנה). הובא ב"י ד"ה ומ"ש רבינו וכן, וסי' של ד"ה ועושין מדורה. **מ"א** סק"ד (משמע אף על פי שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא (מ"מ ב"י)), וס"ק יז (אם יש בו סכנה שרי, אף על גב שאין בצינה סכנה, שאפשר לחממו בבגדים (מ"מ)).

[560] **רמב"ן** שם (אבל כשיודעים ומכירים באותו חולי שהוא ממתין ואין צריך חילול, ודאי אסור לעשות לו. וכל שכן בחולה או רופא אומרין אינו צריך דאין מחללין לעולם, אף על פי שהוא מכה של חלל). טור ושו"ע שם (אבל

ויש אומרים[561] שאפילו במקום שצריך חילול, אין מחללין על ידי ישראל אלא בדבר שיש לחוש בו שאם לא יעשהו לו יסתכן, אבל כל שאין במניעת אותו דבר סכנה, אע"פ שמכל מקום צריך הוא לו ורגילין לעשותו לו בחול, אין עושין אותו בשבת אלא על ידי נכרים, כדין צרכי חולה שאין בו סכנה[562].

(וכן יש לנהוג במדינות אלו, שנוהגים להחמיר אפילו בדבר שיש סכנה במניעתו, שלא לעשותו על ידי ישראל, כל שאפשר לעשותו על ידי נכרי בלא דיחוי ועיכוב כלל כמו שיתבאר[563], אם כן בדבר שאין במניעתו שום סכנה כלל יש לעשותו על ידי נכרי, אף אם יש לחוש שיתעצל קצת. אבל אם אין שם נכרי כלל, יש לסמוך על סברא הראשונה. ומכל מקום כל בעל נפש יחוש לעצמו באיסור של תורה[564]):

ה מכה שאינה של חלל, נשאלין בבקי ובחולה, אם יאמר אחד מהם שצריך לחילול[565], או שיאמר שאם לא יחללו אפשר שיכביד עליו חליו, והוא בענין שיש לחוש שאם יכביד עליו חליו אפשר שמסתכן[566], מחללין, ואם לאו, אין מחללין:

כשיודעים ומכירים באותו חולי שממתין ואין צריך חילול, אסור לחלל עליו אף על פי שהיא מכה של חלל). לבוש ס"ד (אבל כשיודעין ומכירין באותו חולי שהוא ממתין ואינו צריך חילול, ודאי אסור לעשות לו, וכל שכן אם חולה או רופא אומר שאינו צריך, שאין מחללין אף על פי שהיא מכה של חלל).

וראה תהלה לדוד סק"ה, וסי' של ס"ק ה.

[561] **רש"י** קכט, א ד"ה דבר שאין בו סכנה (חולה שאם לא יעשו לו רפואה זו אין מסוכן למות, ומכל מקום צריך הוא לה). הובא ב"י שם (דמשמע מדברי רש"י, דכל שאין במניעת אותו דבר סכנה אין מחללין עליו את השבת. ואפשר שהרמב"ם סבור כן). ובמ"א סקי"ז (ב"י כתב בשם רש"י, שאם אין במניעת דבר ההוא סכנה, אין עושין).

הובא גם לקמן סכ"ד (אף על פי שיש בו סכנה, מכל מקום אין בצינה סכנה לו, שאפשר לחממו בבגדים, לכן אין עושין לו מדורה אלא על ידי נכרים, אלא אם כן אין שם בגדים לחממו בהם. ולהאומרים שכל חולה שיש בו סכנה עושין לו על ידי ישראל כל מה שרגילין לעשות לו בחול אף על פי שאין במניעת הדבר ההוא סכנה, (מכל מקום) מותר לעשות לו גם כן מדורה על ידי ישראל כדרכו בחול (וכבר נתבאר למעלה היאך יש לנהוג במדינות אלו)). ושם נסמנו ב' דעות אלו (הערה 694).

וראה שו"ת צמח צדק או"ח סי' לח (שהמ"א סקי"ז נראה דסבירא ליה כרש"י. וכן דעת רבינו ז"ל להחמיר לבעל נפש).

[562] כדלקמן סי"ט (חולה שנפל מחמת חוליו למשכב ואין בו סכנה ... הרי צרכיו נעשין על ידי נכרי אפילו במלאכות גמורות של תורה).

[563] סוף סי"ג (ויש אומרים שכיון שהשבת דחויה היא ולא הותרה כלל, מה שאפשר לעשות שלא יהא חילול מן התורה צריך לעשות שלא יהא חילול במלאכה מן התורה ... ואם אפשר לעשות על ידי נכרי בלא איחור כלל, צריך לעשות על ידי נכרי מן התורה ... והעיקר כסברא הראשונה. ואעפ"כ המנהג במדינות אלו כסברא האחרונה).

[564] אף אם אין שם נכרי, כיון שאין במניעתו שום סכנה. וראה שו"ת צמח צדק שם (דעת רבינו ז"ל להחמיר לבעל נפש).

[565] **רמב"ן** שם (הא במכה שאינה של חלל, נשאלים בבקי או בחולה, ואין מחללין עליו עד שיאמר אחד מהן צריך הוא לחלול זה, או שיעשה אצל אחד מהן ספק נפשות). טור ושו"ע ס"ה (מכה שאינה של חלל, נשאלין בבקי ובחולה, ואין מחללין עליו שבת עד שיאמר אחד מהם שהוא צריך לחילול, או שיעשה אצל אחד מהם סכנת נפשות).

וכן הוא לקמן ס"א (חולה שהוא אומר צריך אני לאכול ... וכיוצא בלשונות אלו שנראה מהם כוונתו שאע"פ שהוא יודע שהיום הוא יום הכיפורים אעפ"כ רצונו לאכול, מאכילין אותו מיד עד שיאמר די, לפי שאין אנו מחזיקים אותו לרשע, ומן הסתם הוא מרגיש בעצמו שהוא צריך לכך, שהלב יודע מרת נפשו), וס"ב (ואפילו אם החולה אומר איני צריך לאכול, ויש שם רופא, אפילו הוא נכרי, ואומר שהוא צריך לאכול, מאכילין אותו על פיו, והוא שיהא בקי).

[566] רא"ש יומא פ"ח סי"ג (דאין לך רופא שיאמר אם לא יאכל שמא ימות, אלא הרופא דרכו לומר אם לא יאכל אפשר שיכביד חליו ויסתכן). **עיין** שו"ע **סי' תריח** ס"א (שאומר אם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילין אותו על פיו, ואין צריך לומר שמא ימות). ב"ח שם (ונראה בעיני אף על פי שאינו אומר רק אפשר שיכבד עליו החולי, ואינו אומר ויסתכן, אפילו הכי מאכילין אותו, דכל שאפשר שיכבד עליו החולי אנו חוששין שמא יסתכן, דכבר אפשר נמי שיסתכן. וכן מצאתי בדרשות מהר"ש (סי' ריג אות ב) שכתב וזה לשונו רק שאומר שחליו מתגבר עליו אם אין נותנין לו נותנין לו). מ"א שם ס"ק ב (אפילו אינו אומר שיסתכן, רק שאומר שאפשר שיכבד עליו החולי, נותנין לו, שאנו חוששין שמא יסתכן (ב"ח מהר"ש לבוש ומהרי"ל)).

ו מכה שעל גב היד או על גב הרגל[567], אפילו עלתה שם מאליה שלא מחמת הכאת ברזל[568], וכן מי שבלע עלוקה[569], והיא תולעת קטנה ומצויה במים וכשבאה לבשר אדם מוצצת הדם עד שהיא כמו חבית קטנה, וכשאדם בולעה בתוך המים הוא מוצצת ליחה שבמעיו ונמצא כריסו צבה[570], וכן מי שנשכו כלב שוטה[571], או אחד מזוחלי עפר הממיתים, אפילו ספק אם ממית אם לאו[572], הרי הם כמכה של חלל:

ז וכן מחללין על כל מכה שנעשית מחמת ברזל, אפילו על הבשר מבחוץ שלא על גב היד והרגל[573]. וכן מחללין על שחין הבא בפי הטבעת[574], ועל סימטא (והוא הנקרא פלונקר"ו בלע"ז)[575], ועל מי שיש בו קדחת חם ביותר[576], או אפילו אינו חם ביותר אלא שהוא עם סימור, דהיינו עם קרירות (שקורין שוידרי"ן בל"א), והוא שבפעם אחת בא עליו החמימות והקרירות, אבל קדחת המצוי שתחלתו קר וסופו חם, אין בו סכנה[577]:

וכן הוא לקמן שם (ואף על פי שאין הרופא אומר שאם לא יאכל יסתכן, רק שאומר שאפשר שיכביד עליו חליו, מאכילין אותו, לפי שאנו חוששין שמא יכביד עליו חליו ויסתכן).

[567] **רב ע"ז** כח, א (גב היד וגב הרגל, הרי הן כמכה של חלל ומחללין עליהן את השבת). טור ושו"ע ס"ו (מכה שעל גב היד וגב הרגל ... הרי הם כמכה של חלל).

ובזמנינו אין חוששים בזה למכה של חלל. וראה שמירת שבת כהלכתה פל"ב הערה מג.

[568] **תוס'** שם ד"ה מכה שעל גבי היד (פירוש היינו חולי שעלה שם מאליו). הגהות מיימוניות פ"ב אות ד (פירש ר"י כגון שלא בא מחמת ברזל).

[569] רבי חנינא **ע"ז יב**, ב (הבולע נימא (היא עלוקה, רש"י) של מים, מותר להחם לו חמין בשבת. ומעשה באחד שבלע נימא של מים והתיר רבי נחמיה להחם לו חמין בשבת). טור ושו"ע שם (וכן מי שבלע עלוקה).

[570] **תוס'** שם ד"ה הבולע (בערוך גרס ערקא, פירוש תולעת קטנה ומצויה במים, וכשנופלת על הבשר נתלית בו ומוצצת הדם, וכל זמן שמוצצת היא נתמלאת מן הליחה שמוצצת ומתנפחת עד שיהא כמו חבית קטנה, וכשאדם בולע בתוך המים, מוצצת ליחה שבמעיו ומתגדלת במעיו ונמצא כריסו צבה). הובא באליה זוטא סק"ג.

[571] **משנה יומא פג**, א (מי שנשכו כלב שוטה, אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו (ואע"פ שנוהגין הרופאים ברפואה זו, אינה רפואה גמורה, רש"י), ור' מתיא בן חרש מתיר (קסבר רפואה גמורה היא, רש"י)). גמרא שם פד, רע"א (דנכית ליה (שהכלב נושכו, רש"י) מיית). טור ושו"ע שם (וכן מי שנשכו כלב שוטה).

וכן הוא לעיל סי' שטז סכ"ב (נושכין וממיתין ודאי, כגון נחשים השרפים וכלב שוטה).

[572] ברייתא שם ע"ב (מי שנשכו נחש, קורין לו רופא (בשבת, רש"י) ממקום למקום, ומקרעין לו את התרנגולת (לתת על המכה שזו היא רפואתו, רש"י), וגוזזין לו (מן המחובר, רש"י) את הכרישין ומאכילין אותו). רמב"ם פ"ב ה"ו (או אחד מזוחלי העפר שממיתין, אפילו היו ספק ממיתין ספק אין ממיתין). טור ושו"ע שם (או אחד מזוחלי עפר הממיתים, אפילו ספק אם ממית אם לאו).

וראה לעיל סי' שטז סכ"ב, שיש הפרש בין ודאי ממיתין לספק ממיתין.

[573] שמואל ע"ז כח, א (האי פדעתא (פצע מכת חרב, רש"י), סכנתא היא ומחללין עליה את השבת). תוס' ד"ה מכה שעל גבי היד (מכת חרב אמרינן בכל מקום דמחללין עליה את השבת, כדאמר שמואל בסמוך האי פדעתא מחללין עליה שבת דסכנה היא, ומפרשים פדעתא מכת חרב). הגהות מיימוניות פ"ב אות ד בשם ר"י. טור ושו"ע ס"ז (מחללין שבת על כל מכה שנעשית מחמת ברזל).

וראה בדי השלחן סי' קלו ס"ק ב.

[574] רב ספרא שם (האי עינבתא, פרוונקא דמלאכא דמותא היא), ופרש"י (כלומר מסוכן הוא להמית). ופירש הר"ן שבת מ, א (שחין הבא בפי הטבעת). שו"ע שם (ועל שחין הבא בפי הטבעת). והיא מחלת הטחורים.

[575] רבא **ע"ז כח**, ב (האי סימטא (קלו"ג בלע"ז נפח העומד באדם, רש"י) פרוונקא דאשתא היא). ר"ן שם (פלורונק"א בלע"ז). טור ושו"ע שם (ועל סימטא והוא הנקרא פלונקר"ו בלע"ז). שלחן עצי שיטים סי' א סי"א בשוה"ג (פלונקרו, נראה לי שצריך להיות פרונקל"ו, דהיינו טשערי"ק בלשון פולין). הובא בתהלה לדוד סק"ט.

[576] רבי יוחנן ע"ז כח, א (והאי אישתא צמירתא, כמכה של חלל דמי ומחללין עליה את השבת), ופ**רש"י** (חולי חמה בלע"ז מלווי"ד. צמירתא לשון שריפה וחמימות). ב"י ד"ה ואישתא (ואם כן יהיה פירוש אישתא צמירתא קדחת חם ביותר). שו"ע שם (ועל מי שיש בו קדחת חם ביותר).

ולענין דרגת החום שנחשב סכנה, ראה מה שליקט רפואה בשבת.

[577] רמב"ם שם ה"ה (והחום שמסמר את הבשר, כמכה של חלל דמי ומחללין עליו את השבת). **רבינו ירוחם** נ"ב ח"ט עח, ב (פירוש קדחת עם קרירות, מלשון (איוב ד, טו) תסמר שערת בשרי). ב"י שם (ולפי זה יהיה כמו בסמ"ך, מלשון תסמר שערת בשרי. וכן כתב רבינו ירוחם). שו"ע שם (או עם סימור). **ט"ז** סק"ב (ונראה שהוא מה

ח מי שאחזו דם (והוא בענין שיש בו חשש סכנה), מקיזין אותו[578]. ואפילו הולך על רגליו, ואפילו הוא יום הראשון שאחזו הדם[579] (ואם אין בו חשש סכנה מותר לו להצטנן במים, מפני שנראה כמיקר ולא כמתכוין לרפואה[580]):

ט החושש בעיניו, או בעינו אחת, ויש בה ציר, או ששותת ממנה דמעות מחמת הכאב, או ששותת דם, או שיש בה ריר[581] שמגליד תמיד[582], או שהכאב נועץ בה כמו מחט[583], או שהוא שורף וקודח[584], מחללין בתחלת החולי של כל אלו[585], מפני שאז יש סכנה שאם תפקע העין ימות, שמאור העין תלוי בלב. אבל בסוף החולי של כל אלו, דהיינו שכבר הוא קרוב להתרפאות ולא נשאר בה אלא מקצת חולי שקודחת מעט, אין עושין אפילו על ידי נכרי אלא דבר שהוא משום שבות, כגון לכחול בסמנים השחוקים מאתמול[586] כמו שיתבאר[587]:

י כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה, אף על פי שהוא על הבשר מבחוץ, מחללין עליו את השבת[588].

ואם רופא אחד אומר צריך חילול ורופא אחד אומר אין צריך חילול, מחללין[589], שכל

שאומרים בלשון אשכנז שודר"ן, והוא עכ"פ אין זה בקדחת המצוי ל"ע שידוע שאין זה סכנת נפשות, ותחלתו קר וסופו חם, אלא זה מיירי שבשעה אחת בא עליו החמימות והקרירות, כן נראה לי).

[578] בה"ג כא, סע"ג (מי שאחזו דם, מקיזין לו דם בשבת מפני הסכנה). רי"ף מ, א (ומי שאחזו דם, מקיזין לו דם בשבת מפני הסכנה), וראה הגהות הב"ח שם. **ארחות חיים** הל' שבת סי' שמב. שו"ע ס"ח (מי שאחזו דם, מקיזין אותו). וראה יומא פד, סע"א.

[579] ב"י ד"ה כתוב בארחות חיים (וכן פסק ה"ר שם טוב אפילו הולך על רגליו, ואפילו ביום הראשון). שו"ע שם (אפילו הולך על רגליו, ואפילו ביום הראשון).

[580] **גמרא נג**, ב (אדם שאחזו דם, מעמידין אותו במים בשביל שיצטנן ... נראה כמיקר).

ולענין בהמה נתבאר לקמן סי' שלב ס"ג (אם אחזה דם, יכול להעמידה במים כדי שתצטנן).

[581] **ע"ז שם** כח, סוע"ב (ההיא אמתא דהואי בי מר שמואל דקדחא לה עינא בשבתא (לשון כקדוח אש (ישעיהו סד), חמימות), צווחא, וליכא דאשגח בה, פקעא עינא (גירסת הרי"ף שבת לט, ב: פקע עירא ומתה), למחר נפק מר שמואל ודרש, עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת, מאי טעמא דשורייני דעינא באובנתא דליבא תלו, כגון מאי (על איזה חולי העין מחללין שבת, רש"י), אמר רב יהודה כגון רירא (נוטפת עינו רירא, רש"י), דיצא (לשון נעיצה ותחיבה, רש"י), דמא, דימעתא וקידחא (חמימות, רש"י), ותחלת אוכלא (בתחלת החולי, רש"י), לאפוקי סוף אוכלא (שכבר נתרפא, ועדיין קודחת מעט, רש"י), ופצוחי עינא (שבא לכוחלה כדי להאיר מראית עינו, רש"י), דלא). ביצה כב, א. **רמב"ם** פ"ב ה"ד (החושש בעיניו, והוא שיהיה בשתיהם או באחת מהם ציר, או שהיו דמעות שותתות מהן מרוב הכאב, או שהיה דם שותת מהן, או שהיה בהן קדחת וכיוצא בחלאים אלו, הרי זה בכלל חולים שיש בהן סכנה ומחללין עליו את השבת ועושין לו כל צרכי רפואה). טור ושו"ע ס"ט (החושש בעיניו, או בעינו, ויש בו ציר, או שהיו שותתות ממנו דמעות מחמת הכאב, או שהיה שותת דם, או שהיה בו רירא, ותחלת אוכלא (פירוש תחלת חולי, ט"ז ס"ק ג), מחללין עליו את השבת).

[582] **רש"י** ביצה שם ד"ה רירא (שהוא עושה ריר שמגליד תמיד).

[583] רש"י שם ד"ה דיצא (פירוש שנוקב כמו מחט).

[584] רש"י שם ד"ה קדחתא (לשון קדחה באפי (דברים לב) שורפת).

[585] רש"י ביצה שם (תחלת החולי של כל אלו).

[586] ביצה שם (סוף אוכלא ופצוחי עינא ... אמימר שרי למכחל עינא מנכרי בשבתא. איכא דאמרי אמימר גופיה כחל עינא מנכרי בשבתא. אמר ליה רב אשי לאמימר מאי דעתיך דאמר עולא בריה דרב עילאי כל צרכי חולה עושין על ידי נכרי בשבת, ואמר רב המנונא כל דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה).

[587] סכ"א (כשעושה לו הנכרי מותר לחולה לסייעו קצת ... כיון שהתירו שבות אמירה לנכרי לצורך החולה, הוא הדין שיש להתיר שבות הסיוע).

[588] רמב"ם פ"ב סוף הלכה ה (כל חולי שהרופאים אומרין שזה יש בו סכנה, אע"פ שהוא בעור הבשר מבחוץ, מחללין עליו את השבת על פיהם). טור ושו"ע ס"י (כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה, אף על פי שהוא על הבשר מבחוץ, מחללין עליו את השבת).

והיינו אף ברופא שאינו שומר תורה ומצוות ואף ברופא גוי. ראה אגרות קודש הי"א אגרת ג'תקיב. שיחות קודש תשל"ז, שיחת כ' כסלו סמ"ב.

[589] טור ושו"ע שם (ואם רופא אחד אומר צריך, ורופא אחד אומר אינו צריך, מחללין).

ספק נפשות להקל[590]. ואפילו אין שם רופא מומחה, אלא שאחד אומר שהוא מכיר בחולי זה ונראה לו שהוא צריך חילול, מחללין על פיו, כי כל בני אדם חשובין מומחין קצת, וספק נפשות להקל[591] (ואפילו אם אומר שיש להסתפק שמא הוא צריך לחילול, מחללין[592], והוא שאומר שהוא מכיר חולי זה[593]). ומכל מקום אינו נאמן להכחיש את המומחה האומר שאין צריך חילול, אפילו אם זה אומר שבודאי צריך חילול[594].

וכל זה בישראל אבל סתם נכרים שאינן רופאים, אין מחזיקים אותם כבקיאים לחלל שבת על פיהם[595], כשאין שם ישראל המכיר חולי זה[596]:

יא אם לא רצה החול[ה] לקבל התרופה, שאינו רוצה שיחללו עליו שבת, כופין אותו, שהיא חסידות של שטות[597]:

יב חולה אומר צריך אני לתרופה פלונית, ורופא אומר אין צריך, שומעין לחולה, כי לב יודע מרת נפשו[598]. ואם הרופא אומר שאותה התרופה מזיק לו, שומעין לרופא[599]:

וכן הוא לקמן סי׳ תריח ס״ג (רופא אחד אומר שהוא צריך לאכול ורופא אחד אומר שאינו צריך לאכול ... מאכילין אותו, שספק נפשות להקל).

דיני רופא אחד אומר כו׳, לענין יום הכיפורים, נתבארו לקמן סי׳ תריח ס״א-ט.

[590] **יומא פג**, א (ספק נפשות הוא, וספק נפשות להקל). לבוש ס״י (דספק נפשות להקל).

וברופא אחד נגד שנים, נתבאר לקמן סי׳ תריח ס״ד-ה. וראה רפואה בשבת.

[591] **ר״י,** הובא בהגהות מיימוניות פ״ב אות ב (והשיב ר״י שכל בני אדם חשובים בקיאין במקצת וספק נפשות להקל). הגהות **מרדכי** רמז תסד. **טור ושו״ע** שם (ויש מי שאומר שאין צריך מומחה, דכל בני אדם חשובים מומחין קצת, וספק נפשות להקל). **דרכי משה סי׳ תריח** אות ג (עיין לעיל סימן שכ״ח דנתבאר דלא בעינן רופא מומחה, דכל בני אדם חשובים מומחה קצת, וספק נפשות להקל).

[592] ירושלמי יומא פ״ח ה״ד (חולה אומר יכול אני, ורופא אומר איני יודע, ר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן נעשה כספק נפשות, וכל ספק נפשות דוחה את השבת). **עיין** טור ושו״ע **סי׳ תריח** ס״ה (אם החולה אומר אינו צריך, והרופא מסופק, מאכילין אותו).

ונתבאר לקמן שם ס״ז (לפי שאם היה הרופא אומר שידוע לו שיש חשש ספק בדבר שמא יכביד עליו חליו, היו מאכילים אותו, לכן גם עכשיו שהוא מסופק בזה מאכילין אותו, שכל ספק נפשות הולכין להקל, אפילו בכמה וכמה ספיקות).

[593] מ״א ס״ק ז (ועכ״פ צריך שיאמר שמכיר באותו חולי כמ״ש סי׳ תרי״ח). ט״ז סי׳ תריח סק״ז (פירוש שמכיר החולי, אלא שמסופק אם יסתכן עוד).

וכן הוא לקמן סי׳ תריח ס״ט (ואם הרופא אומר שאינו מכיר את חליו, הרי הוא כשאר כל אדם, ואין דבריו מעלין כשאומר צריך, או שאומר איני יודע, שיאכל על פיו, וכן כשאומר אינו צריך, אין דבריו מורידין כלל).

[594] **מ״א** שם (ועכ״פ אינו נאמן להכחיש המומחה אפילו להקל).

[595] **איסור והיתר** הארוך שער נט ס״ז (והיינו דוקא סתם ישראל, ולא סתם כנעני). רמ״א ס״י (ויש אומרים דוקא ישראלים, אבל סתם גויים שאינן רופאין, לא מחזקינן אותם כבקיאים).

ואם הנכרי הוא רופא, נתבאר לקמן סי׳ תריח ס״ו (אם הרופא הוא אשה או נכרי, הרי הוא ככשר שבישראל לענין זה, בין להקל בין להחמיר, ונאמן להכחיש רופא הכשר שבישראל).

[596] היינו אף שאין ישראל המכיר חולי זה, אין סומכים על הנכרי. וראה רפואה בשבת.

[597] שו״ת **רדב״ז** ח״ד סי׳ סז (שאלת ממני אודיעך במי שאמדוהו שצריך לחלל עליו את השבת, והוא אינו רוצה שיתחלל שבת בשבילו מפני חסידות, היש בזה חסידות ושומעין לו, או אין שומעין לו. תשובה, הרי זה חסיד שוטה והאלהי״ם את דמו מידו יבקש, והתורה אמרה וחי בהם ולא שימות בהם ... כללא דמלתא איני רואה במעשה הזה שום חסידות אלא איבוד נשמה, הילכך מלעיטין אותו בעל כרחו, או כופין אותו לעשות מה שאמדוהו, והשואל הרי זה שופך דמים, ופשוט הוא). כנסת הגדולה הגה״ט. **מ״א** סק״ו (אם לא רצה החולה לקבל התרופה כופין אותו).

וכן הוא לקמן סי׳ תריח סי״א (אם החולה יודע בעצמו שצריך לאכול ומחמיר על עצמו ואינו אוכל, עליו הכתוב אומר ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וגו׳), וסי״ב (כל מקום שמותר לאכול ואינו רוצה לאכול, מאכילין אותו בעל כרחו).

[598] משלי יד, י. יומא פג, א (לדידיה שמעינן שנאמר לב יודע מרת נפשו). לקמן סי׳ תריח ס״א (מן הסתם הוא מרגיש בעצמו שהוא צריך לכך, שהלב יודע מרת נפשו).

יג חולה שיש בו סכנה שאמדוהו ביום שבת שצריך לעשות לו רפואה ידועה שיש בה מלאכת חילול שבת ח׳ ימים, אין אומרים נמתין עד הלילה ונמצא שלא נחלל עליו אלא שבת אחת, אלא יעשו מיד אע״פ שמחללין עליו ב׳ שבתות[600], שאף שבודאי לא ימות היום שהרי אמדוהו שיתקיים ח׳ ימים, מכל מקום יש לחוש שמא ימות לאחר הח׳ ימים אם לא יתחילו לעשות לו הרפואה מיד[601].

אבל במקום שאפשר לעשות לו הרפואה מיד בלי חילול שבת, אלא שיצטרכו לשהות שעה מועטת, לא יחללו כדי לעשותה תיכף ומיד בלי שום שהוי כלל, אם הוא בענין שאין חשש סכנה כלל בשהוי מועט זה[602], לפי שהשבת דחויה היא אצל פיקוח נפש ולא הותרה לגמרי[603], וכל שאפשר להצילו בלא חילול שבת אינה נדחית בשבילו.

---

[599] שו״ת רדב״ז ח״ד סי׳ סו (חולה שאמר צריך אני לתרופה פלונית שיש בה חלול שבת ורופא אומר אינו צריך, והוא חולה שיש בו סכנה אלא שתרופה זו שאומר עליה, אומר הרופא שאינו צריך לה, ודמית לאותה שאמרו ביום הכפורים חולה אומר צריכני לאכול אפילו ק׳ רופאים אומרים אינו צריך מאכילין אותו, והכא נמי לא שנא, דלב יודע מרת נפשו ... הכלל העולה מדברי אלה דטעמא דלב יודע מרת נפשו שייך בין באכילה בין בתרופה, אלא שיש חילוק, שאם אמר צריך אני לאכול, אפילו שאמר הרופא שהמאכל יזיקהו שומעין לחולה, דלב יודע מרת נפשו. אבל אם אמר צריך אני לרפואה פלונית ורופא אמר שאותה תרופה יזיקהו, שומעין לרופא משום סכנת חולה, ואפילו בחול. אבל אם אמר חולה צריך אני לרפואה פלונית, ורופא אומר אינו צריך לה אבל לא יזיקהו, שומעין לחולה, דלב יודע מרת נפשו). כנסת הגדולה שם. מ״א **שם** (חולה אומר צריך אני לתרופה פלונית, ורופא אומר אינו צריך, שומעין לחולה. ואם הרופא אומר שאותו תרופה יזיקהו, שומעין לרופא (רדב״ז ח״א ס״ו. כנסת הגדולה)).

ולענין אכילה ביום הכיפורים, נתבאר לקמן סי׳ תריח סוף ס״א (אפילו מאה רופאים אומרים שאינו צריך לאכול, ואפילו הם אומרים שהמאכל מזיק לו, שומעין לחולה, שבודאי הוא צריך לכך, כיון שהוא יודע שהיום יום הכיפורים ואעפ״כ הוא מבקש לאכול).

[600] **רב יומא פד**, ב (לא ספק שבת זו בלבד אמרו (לא שיהא ספק הנפשות לשבת זו, רש״י), אלא אפילו ספק שבת אחרת, היכי דמי כגון דאמדוה (רופאים, רש״י) לתמניא יומי (לעשות לו הרפואה שמנה ימים, רש״י) ויומא קמא שבתא, מהו דתימא ליעכב עד לאורתא כי היכי דלא ניחול עליה תרי שבתא, קא משמע לן). טור ושו״ע סי״א (חולה שיש בו סכנה, שאמדוהו ביום שבת שצריך לעשות לו רפואה ידועה שיש בה מלאכת חילול שבת שמונה ימים, אין אומרים נמתין עד הלילה ונמצא שלא לחלל עליו אלא שבת אחת, אלא יעשו מיד אף על פי שמחללין עליו שתי שבתות).

[601] **רש״י** שם ד״ה לא ספק (דפשיטא לן דהיום לא ימות, אלא ספק שאם לא יעשו לו היום שמא ימות לשבת הבא). **ר״ן** שם (ד, ב) ד״ה לאתויי (אפילו אין הספק לשבת זו, דפשיטא לן דהיום לא ימות, אלא ספק שאם לא יעשו לו היום שמא ימות לשבת אחרת הבאה).

[602] **רשב״א** בתשובה ח״ג סי׳ ריד (דחויין הן אצלן. וכיון שכן, כל אפשר להביא לו מן ההיתר, אין נותנין לו מן האיסור ... שאינו צריך שימתין אלא כחצי שעה, ויעשה לו מן המותר לו). הובא **ב״י יו״ד סוס״י קלד**. רמ״א שם סוס״י קנה (ואין מתירין שום דבר איסור לחולה אם יוכל לעשות הרפואה בהיתר כמו באיסור, אף על פי שצריך לשהות קצת קודם שימצא ההיתר, מאחר שאין סכנה בדבר).

[603] משנה יומא פג, א (כל ספק נפשות דוחה את השבת). **רמב״ם** פ״ב מהל׳ שבת ה״א (דחויה היא שבת אצל סכנת נפשות). **רשב״א** שם, ובח״א סי׳ תרפט (שמעתי מאחד מגדולי הרבנים שהעיד משם הרב רבי מאיר מרוטנבורק. שהורה להתיר לשחוט אפילו במקום שיש שם נבלה להאכילו ... ולי נראה שהכל תלוי במחלוקת אם נאמר שבת דחויה או נאמר שבת הותרה אצל חולה, אם נאמר שבת הותרה אצל חולה שוחטין לו, שלא אסרה תורה מלאכת שבת אצל חולה ... אבל למ״ד דחויה היא, מאכילין לו הנבילה שהוא צריך לאכול, ואין אנו עוברין לשחוט לו, שבמקום שיש לו בשר לאכול לא נעבור אנו ולא נדחה את השבת. וכמדומה שהלכה כמאן דאמר שבת דחויה היא, ולא הותרה), ובח״ז סי׳ שמג (כל שיש לה דברים הבריאים ושאינה צריכה למאכלים אחרים, אין מחללין עליה את השבת, שהשבת דחויה היא אצל החולים, משום שנאמר וחי בהם ולא שימות בהם, אבל לא הותרה אצלם ... החולה שאמדוהו הרופאים שצריך לשתי גרוגרות (מנחות סד, א) ולא מצאו להביא לו מן התלוש והוצרך להביא מן המחובר, ויש שתי גרוגרות בעוקץ אחד ושתי גרוגרות אחרות כל אחת ואחת בעוקץ אחד בפני עצמו, אסור לתלוש שני עוקצין כדי להביא שתי גרוגרות, אלא תולשין העוקץ האחד שיש בו שתי גרוגרות, כדי שנמעיט בקצירה, ואין אומרין כל שעושין לחולה שיש בו סכנה מותר, שלא התירה תורה אלא כדי להחיותו משום שנאמר וחי בהם).

והיינו שמוכיח כן מההלכה דלקמן סי״ח (אמדוהו לב׳ גרוגרות ... ממעט בתלישה). וכותב שבזה תלויה ההלכה דלקמן סט״ז (היה חולה שיש בו סכנה צריך בשר, שוחטין לו, ואין אומרים נאכילנו נבלה שהיא איסור לאו ואל נחלל עליו שבת שהיא איסור סקילה).

ומכל מקום אף אם יש לפנינו נכרים או קטנים שאינן בני מצות, אין אומרים הרי אפשר לעשות על ידי אלו ולא יתחלל שבת על ידי ישראלים בני מצות, לפי שמכיון שאין דרך להצילו אלא בעשיית מלאכה האסורה בשבת, הרי נדחה השבת בשבילו לגבי ישראלים המחוייבים בהצלתו, ואין כאן חילול כלל[604]. ולא עוד[605] אלא אפילו אם בא הישראל להחמיר על עצמו לעשות על ידי נכרי או קטן[606], או מחמת שאינו רוצה לטרוח בעצמו, יש איסור בדבר מדברי סופרים, שמא יאמרו הרואים בקושי התירו פיקוח נפש, ואין מתירים אותו לכתחלה על ידי המחוייבים במצות, ושמא יבא הדבר שכשלא ימצאו נכרים או קטנים לא ירצו לחלל על ידי גדולי ישראל[607]. ואפילו בנשים שהן מחוייבות במצות ואין בהן חשש זה, אעפ"כ אין מוסרין להן לבדן העסק והפיקוח הזה שיעשה על

אבל אנן קיי"ל שהיא דחויה, ולא הותרה, ומה שהתירו השחיטה, אף כשיש בשר נבלה, נתבארו כמה טעמים לקמן שם (והערות 625-626).

ר"ן ביצה (ט, ב) ד"ה ומיהא (שהשבת דחויה היא אצל חולה, ולא הותרה). הובאו **בב"י**, ו**בדרכי משה סי' של** ס"ק א, **עיי"ש**.

*

ראה שו"ת צמח צדק סי' לח (ויש ליתן קצת טעם אם נאמר שזה תלוי במחלוקת אם שבת דחוי', כדעת הרשב"א בתשובה סי' תרפ"ט והר"ן, שהובאו ב"י סי' שכ"ח, או כדעת הר"מ והרא"ש פ"ח דיומא דשבת הותרה ... וגם אפשר לצרף דעת האומרים הותרה כו', כי הגם שהרב"י נראה דסבירא לי' דחוי', אבל המ"א סק"ט נראה דמספקא לי' עכ"פ, ואפשר נוטה יותר להאומרים הותרה).

אגרות קודש ח"ב אגרת קעו (הא דדעת הרמב"ם הוא, דשבת דחוי' אצל פקוח נפש – וכפשטות לשונו ברפ"ב דהל' שבת – כן כתבו בפירוש: הב"י (בב"י סי' שכח ובכס"מ), הב"ח, הרמ"א (בד"מ ס' של), קרבן נתנאל (סוף יומא), רבינו הזקן (שו"ע או"ח ס' שכח סי"ג), מחצית השקל, מנחת חינוך (סוף מצוה לב) ועוד. (ויעוג"כ ביאורי הגר"א שו"ע יו"ד ס"ס רסו). בעל ערוך השולחן (יו"ד ס"ס רס"ו) רוצה לומר דלא דק הרמב"ם בלשונו וסבירא ליה דשבת הותרה, אבל גם הוא חזר בו (באו"ח סי' שכח ס"ג) וכתב ש"אין הכרח להוציא דברי הרמב"ם מפשוטן"). לקוטי שיחות חכ"ז ע' 134-135.

[604] שו"ת **רשב"א** ח"א סוס"י תרפט (וכמדומה שהלכה כמאן דאמר שבת דחויה היא ולא הותרה. מכל מקום ... שנינו בברייתא אין עושין דברים הללו לא על ידי גוים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל).

ולכאורה טעם החילוק בינם הוא, שאף שהיא דחויה, וכל מקום שאין צורך לחלל שבת במלאכה זו אין מחללים (כדוגמאות שהובאו לעיל), מכל מקום כאן שהותרה מלאכה זו עצמה, אין מצריכים לעשותה על ידי גוים או קטנים או על ידי שינוי.

ודעה הב' דלקמן סוברת, "שכיון שהשבת דחויה היא ולא הותרה כלל, מה שאפשר לעשות שלא יהא חילול מן התורה צריך לעשות שלא יהא חילול במלאכה מן התורה, ולכן אם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור על ידי שינוי, עושה על ידי שינוי, שאז אין איסור מן התורה. ואם אפשר לעשות על ידי נכרי בלא איחור כלל, צריך לעשות על ידי נכרי".

וראה אגרות קודש ח"ב אגרת רעח (ויעויין ב' גדרים בדחוי', שו"ע רבנו ס' שכח סי"ג).

[605] שאפילו אם נאמר כדעה הב' דלקמן, שגם כשהותרה מלאכה זו עצמה, מצריכים לעשותה באופן שאין עוברים עליה מהתורה.

מכל מקום יש כמה טעמים לעשותה דוקא על ידי גדולי ישראל.

[606] **ברייתא יומא שם** פד, ב – כגירסת הרי"ף יומא ד, ב (ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי קטנים, אלא על ידי גדולי ישראל). ורמב"ם פ"ב ה"ג (כשעושים דברים האלו, אין עושין אותן לא על ידי נכרים ולא על ידי קטנים ... אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם). שו"ע סי"ב (כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות על ידי גוים וקטנים ... אלא על ידי ישראלים גדולים ובני דעת).

[607] רמב"ן בתורת האדם ענין הסכנה (שמא יאמרו הרואים, בקושי עושין פקוח נפש ואין מתירין אותו לכתחלה על ידי המחוייבין במצות, ויבא הדבר לידי פשיעה בחולה). רא"ש יומא פ"ח סי"ד (חיישינן זימנין דליתנייהו ואתי לאהדורי בתרייהו). ר"ן שם, ובשבת מ, א ד"ה ואין (שמא יאמרו הרואים בקושי התירו פקוח נפש, ואין מתירין אותו לכתחלה על ידי המחויבין במצות, ושמא יבוא הדבר שלא ימצאו נכרים וקטנים ולא ירצו לחלל את השבת על ידי ישראל [גדול]). לבוש סי"ב (שלא יבואו לומר בפעם אחרת כי לא יהיו שם גוים, לא ניתן שבת לחלל על החולה שיש בו סכנה, שיאמרו שהרי כבר לא הותר אלא על ידי גוים, וזה הטעם שייך גם כן בקטנים, שיאמרו בפעם אחרת שלא יהיו שם קטנים, הרי כבר לא הותר לנו אלא על ידי קטנים שאינם בני עונשין, ובגדולים אסור לעשות). ט"ז ס"ק ה (שמא אתה מכשילם לעתיד, באם יראו עכשיו שאין עושין רק על ידי עכו"ם, יסברו שיש איסור על ידי ישראל, ולפעמים לא יהי' עכו"ם מצוי ועל ידי זה יסתכן החולה במה שימתינו על עכו"ם).

ידן[608], כי שמא יתעצלו או יפשעו בו. אבל מצטרפין עם ישראל, ומוסרין הדבר לישראל והאשה מתעסקת על ידי הישראל, שכיון שהישראל עוסק בו אף היא מזדרזת על ידו[609]. ומכל מקום מצוה מן המובחר להשתדל לעשות הכל על ידי ישראלים גדולים בחכמה[610], ולא על ידי הדיוטות ונשים, כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם ויבאו להקל שלא במקום פיקוח נפש[611]. וגם כדי להורות הלכה למעשה ברבים[612].

ויש אומרים[613] שכיון שהשבת דחויה היא ולא הותרה כלל, מה שאפשר לעשות שלא יהא חילול מן התורה צריך לעשות שלא יהא חילול במלאכה מן התורה. ולכן אם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור על ידי שינוי, עושה על ידי שינוי[614], שאז אין איסור מן התורה. ואם אפשר לעשות על ידי נכרי בלא איחור כלל, צריך לעשות על ידי נכרי[615] מן התורה[616]. ולא אסרו לעשות על ידי נכרי אלא במקום שיש לחוש שמא יתעצל הנכרי

---

[608] **שם בברייתא** (ואין אומרין יעשו דברים הללו לא על ידי נשים ולא על ידי כותיים). טור ושו"ע שם (שלא לעשות על ידי גוים וקטנים ונשים).

[609] ברייתא שם (אבל מצטרפין לדעת אחרת). רמב"ן שם (שאין מוסרין להם לבדם העסק והפקוח הזה ליעשות על ידם, שמא יתעצלו או יפשעו בו, אבל מצטרפין עמהן ישראל ומוסרין הדבר לישראל, והכותי מתעסק על ידי הישראל בפקוח הנפש, דכיון דישראל עוסק בו אף הוא מזדרז על ידו). **ר"ן** שם ושם (והכי פירושא אין מוסרין להם לנשים ולכותים [לבדם] העסק והפקוח הזה שיעשה על ידם, שמא על ידם יתעצלו או יפשעו בו, אבל מצטרפין עם ישראל, ומוסרין הדבר לישראל והאשה והכותי מתעסקין על ידי ישראל, דכיון דישראל עוסק בו אף הן מזדרזים על ידו).

[610] ברייתא שם (על ידי גדולי ישראל ... לא על ידי נשים). **רמב"ם** פ"ב ה"ג (אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם). **ט"ז** סק"ה (דתחלה אמר שיש איסור לעשות על ידי עכו"ם, שלא יאמרו שיש איסור לעשות על ידי ישראל, ואחר כך אמר מצוה לעשות על ידי גדולי ישראל, ואין אומרים לעשות על ידי נשים וכותים, דהיינו אפילו אם הם מזומנים לפנינו והם שומרי שבת, אם כן אין שייך מכשול הנזכר כאן, אפילו הכי יעשו דוקא גדולי ישראל ... מדברי הרמב"ם שכתב גדולי ישראל וחכמיהם).

[611] **ריא"ז** בשלטי הגבורים יומא (ד, ב) אות ב (אם אין שם לא עכו"ם ולא קטנים אלא גדולי ישראל, אין מחללין את השבת על ידי נשים או על ידי הדיוטות, שמא ... עולה בדעתן לחלל אפילו במקום שאין ראוי לחלל). **וכן דעת הרמב"ם** שם, ובפירוש המשניות סופי"ח (ואין מוסרין חלול שבת בשבילו לא לגוים ולא לקטנים ולא לעמי הארץ, כדי שלא יורגלו בחלול שבת ותהא קלה בעיניהם, והם אינם יודעים שלא הותר זה אלא לדוחק, אלא אין עושין את זה אלא גדולי ישראל).

[612] **ט"ז** שם (יעשו דוקא גדולי ישראל, כדי להורות הלכה למעשה לרבים).

[613] **ריא"ז** שבת פי"ח ה"ג אות ב, הובא בשלטי הגבורים שם, ובשבת מ, א אות א (הואיל ואפשר לעשות הדבר בהיתר, אין לנו לעשות באיסור, כמו שביאר מז"ה).

[614] **רמב"ן** בתורת האדם שער הסכנה (דכל צרכי חולה, אף על פי שיש בו סכנה, היכא דאפשר למעבד לה למלאכה בשינוי שלא יתחלל בה שבת, משנין ואין מחללין. והוא שלא יתאחר צרכו של חולה בשינוי זה כלל). הובא במ"מ שם הי"א. אור זרוע ח"ב סי' לח (דבמקום שיכול לעשות ישראל עצמו על ידי שינוי ואין לו דיחוי בזה השינוי, מוטב ודאי שיעשה בהיתר ואל יעשה באיסור, כגון התם דמיירי באם היתה צריכה לשמן, חבירתה מביאה לה בכלי דרך שערה, דהואיל ואין שום דיחוי בההוא שינוי למה לא יעשה בהיתרא).

והיינו שמוכיח כן מההלכה דלקמן סי' של ס"א (החמירו חכמים לשנות בכל מה שאפשר לשנות בו, כגון אם צריכים להביא לה כלי דרך רשות הרבים, תביאנו לה חברתה תלוי בשערה, שהיא הוצאה שלא כדרכה ואין בה איסור מן התורה).

ולדעה הראשונה דלעיל, שבמקום שהותרה מלאכה זו אין מצריכים לעשותה בשינוי. מה שהצריכו להביא לה הכלי תלוי בשערה בשינוי, נתבאר הטעם לקמן שם (ומכל מקום הואיל וכאב היולדת דברים טבעים הם ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה, לפיכך החמירו חכמים לשנות).

רמ"א סי"ב (ויש אומרים דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור על ידי שינוי, עושה על ידי שינוי).

[615] **ריא"ז** שם, הובא בשלטי הגבורים שם (ואם היו הנמצאים שם נכרים או קטנים, עושין על ידן ואין מחללין על ידי גדולי ישראל). **ראבי"ה** סי' תקלא (אבל אם אפשר כך במהרה לגוים כמו בישראל, יעשה על ידי גוים). הובא בהגהות **מרדכי** ריש רמז תסז (כתב רבינו אבי העזרי אם היה חולה וצריך לחמם יין, ימלא ישראל ויחם הנכרי). רמ"א שם (ואם אפשר לעשות על ידי גוי בלא איחור כלל, עושין על ידי גוי).

[616] **משמעות ריא"ז** שם (ונראה בעיני, שאם היו צריכים לשחוט תרנגולת לחולה בשבת, והיו נכרים נמצאים שם, מוטב לנבלה על ידי נכרי, ויאכל החולה נבלה, ואל ישחוט ישראל שיש בו איסור סקילה, שיש לנו לילך אחר האיסור הקל).

ויבא לידי דיחוי ועכוב[617], אבל לא כשישראל עומד עליו ומזרזו בענין שאין לחוש לכלום[618].

והעיקר כסברא הראשונה[619]. ואעפ״כ המנהג במדינות אלו כסברא האחרונה[620]. אבל טוב שלא לנהוג כן, כי יש חשש שמא יראו עכשיו שאין עושין רק על ידי נכרי יסברו שיש איסור בזה לעולם על ידי ישראל, ולפעמים לא יהיה נכרי מצוי ועל ידי זה יסתכן החולה במה שימתינו על הנכרי[621]. ועכ״פ הרוצה לעשות על ידי נכרי, יגלה לרבים באותו פעם שיש היתר לישראל עצמו, אלא שהנכרי הוא מזומן כאן[622]:

יד כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה, הרי זה משובח, אפילו אם מתקן עמו דבר אחר, כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר וצד עמו דגים, וכן כל כיוצא בזה[623]:

טו ננעלה דלת בפני תינוק, שובר הדלת ומוציאו, שמא יבעת התינוק וימות[624]:

טז היה חולה שיש בו סכנה צריך בשר, שוחטין לו, ואין אומרים נאכילנו נבלה שהיא איסור לאו ואל נחלל עליו שבת שהיא איסור סקילה[625], כי השבת ניתנה לדחות כבר בהבערה ובבישול[626]. ועוד שבנבלה עובר על כל כזית וכזית[627], ואפילו כשאוכל פחות

---

[617] תוס׳ שם (אפילו היכא דאפשר בנכרי מצוה בישראל, שמא יתעצל הנכרי ולא יעשה ויבא לידי סכנה). רמ״א שם (אבל במקום דיש לחוש שיתעצל הגוי, אין לעשות על ידי גוי).

[618] שזה מועיל בנכרי, משא״כ בקטן. וראה רפואה בשבת.

[619] **ט״ז** שם (דיעה זו איתא בשלטי הגבורים בשם ריא״ז, ולי נראה דבר זה תימה ... ואף שכתב רמ״א וכן נוהגין, אין מזה ראיה, דלאו מנהג ותיקון הוא).

וראה בדי השלחן סי׳ קלה סק״י (אם קאי גם על ההלכה הראשונה ״עושה על ידי שינוי״).

[620] **רמ״א** שם (וכן נוהגים).

[621] כנסמן לעיל (הערה 607).

[622] **ט״ז** שם (והבא לעשות על ידי עכו״ם המזומן, לכל הפחות יגלה לרבים באותו פעם, שיש היתר לישראל עצמו, אלא שהעכו״ם הוא מזומן כאן).

[623] **ברייתא יומא שם** פד, ב. (מפקחין פקוח נפש בשבת, והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין. הא כיצד, ראה תינוק שנפל לים, פורש מצודה ומעלהו, והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין, ואע״ג דקא צייד כווריי). טור ושו״ע סי״ג (כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה, הרי זה משובח, אפילו אם מתקן עמו דבר אחר, כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר וצד עמו דגים, וכן כל כיוצא בזה).

פרט זה שהזריז הרי זה משובח, הוא גם לעיל ס״ב (מי שיש לו חולי של סכנה, מצוה לחלל עליו את השבת, והזריז הרי זה משובח), ושם נסמן (הערה 541).

[624] ברייתא **שם** (ראה שננעלה דלת בפני תינוק, שוברה ומוציאו, והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין, ואע״ג דקא מיכוין למיתבר בשיפי). רמב״ם פ״ב הי״ז (ננעל דלת בפני תינוק, שובר הדלת ומוציאו, ואע״פ שהוא מפצל אותה כמין עצים שראויין למלאכה, שמא יבעת התינוק וימות). הובא במ״א סק״ח.

אמנם כאן לא הוזכרה ההלכה של ״ואע״פ שהוא מפצל אותה כמין עצים שראויין למלאכה״. וכן לא הוזכרה ההלכה הנוספת בברייתא שם (ראה תינוק שנפל לבור, עוקר חוליא ומעלהו, והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין, אע״ג דמתקן דרגא). וראה רפואה בשבת.

[625] אף שלפי המבואר לעיל סי״ג ״שהשבת דחויה היא אצל פיקוח נפש, ולא הותרה לגמרי״, יהי׳ צריך להאכילו נבלה, ולא לשחוט בשבת, וכמבואר בשו״ת הרשב״א סי׳ תרפט (ולי נראה שהכל תלוי במחלוקת אם נאמר שבת דחויה או נאמר שבת הותרה אצל חולה, אם נאמר שבת הותרה אצל חולה, שוחטין לו, שלא אסרה תורה מלאכת שבת אצל חולה, ושוחטין לחולה בשבת כדרך ששוחטין אנו לעצמנו ... אבל למאן דאמר דחויה היא, מאכילין לו הנבילה שהוא צריך לאכול, ואין אנו עוברין לשחוט לו, שבמקום שיש לו בשר לאכול לא נעבור אנו ולא נדחה את השבת. וכמדומה שהלכה כמאן דאמר שבת דחויה היא ולא הותרה).

[626] תשובת **ראב״ד**, בראי״ש יומא פ״ח סי׳ יד (שאלו את הראב״ד ז״ל חולה שיש בו סכנה אם לא יאכל בשר, אם יש לפניו נבילה ואין שחוט, אם לא שנשחט בשבת, כי יש אומרים מוטב שיעבור הוא על לאו דנבילה משיעברו אחרים על איסור סקילה. והשיב, דברי יש אומרים מכוונים הם, אבל יש לומר כי איסור שבת כבר ניתן לדחות בהבערה ובבישול ובמחמין לו חמין ... ורבינו מאיר השיב בתשובה על זה ... כיון שהתירה תורה פיקוח נפש, הוי כל מלאכה שעושה בשבת בשביל חולה שיש בו סכנה כאילו עשאה בחול). הובא **בב״י** ד״ה היה החולה.

מכזית יש איסור מן התורה בכל אכילה ואכילה, משא"כ בשחיטה אינו עושה אלא איסור אחד אע"פ שהוא חמור[628]. ועוד שמא יהיה החולה קץ באכילת איסור ויפרוש ויסתכן[629]. ומכל מקום אם החולה צריך לאכילה לאלתר והנבלה מוכנת מיד והשחוטה מתאחרת לו, מאכילין אותו הנבלה[630].

אבל אם הוא צריך להרתיח לו יין, ימלא ישראל ויחם נכרי[631], לפי המנהג שנתבאר למעלה[632], וישגיח עליו (עיין ביו"ד סי' קנ"ג[633] וקנ"ה) שלא יגע בו קודם שירתיח. ואף אם יגע בו אין בכך כלום, כי אעפ"כ לא יהיה בו אלא איסור מדברי סופרים[634], משא"כ כשיחם הישראל יעשה איסור של תורה[635]. ואין לחוש כלל שיקוץ החולה בו, לפי שאין איסורו חמור כל כך[636]:

והיינו שמהר"ם מרוטנבורג התיר השחיטה מטעם שהותרה אצל פקוח נפש, ואילו הראב"ד סובר שדחויה היא, ומכל מקום התיר השחיטה, מטעם שבכל אופן צריך לעשות מלאכת הבישול וההבערה בשבת. ועוד כמה טעמים יתבארו בסמוך.

טור ושו"ע סי"ד (היה חולה שיש בו סכנה וצריך בשר, שוחטים לו ואין אומרים נאכילנו נבילה).

[627] **ר"ן** יומא ד, ב (דנהי דנבילה איסור לאו ושבת איסור סקילה, איכא חומרא אחרינא בנבילה, לפי שהאוכלה עובר בלאו על כל זית וזית שבה ... אבל לענין שבת לא עבר אלא בשעת שחיטה, וחד לאו הוא דאיכא ... ומשום הכי לאוין הרבה דנבילה לא מיקרי איסור קל לגבי חד לאו דשבת, ואף על גב דהוי איסור סקילה). הובא בב"י שם, ובמ"א ס"ק ט. ט"ז סק"ו (כי בנבילה יעשה עבירה בכל כזית וכזית).

וראה גם תניא אגה"ת פ"ז צז, ב (ואף מי שלא עבר על עון כרת וגם לא על עון מיתה בידי שמים ... הרי בריבוי החטאים יכול להיות פגם כמו בלאו אחד שיש בו כרת או מיתה, ואפילו בכפילת חטא אחד פעמים רבות מאד). אגרות קודש ח"ב אגרת רכא (דוגמא להנ"ל **בנגלה**, ולא עוד אלא גם בהלכה **למעשה**: איתא בשו"ע או"ח (סי' שכ"ח סעיף י"ד): הי' חולה שיש בו סכנה צריך בשר שוחטים לו ואין אומרים נאכילנו נבלה. – ואף שאם יאכל נבלה פחות מכזית אין בזה אלא איסור בעלמא, ושחיטה בשבת הוא איסור סקילה, מכל מקום שוחטים, ואחד הטעמים הוא, כי באופן כזה עובר על איסור סקילה אבל רק פעם אחת, ובאכילת נבילה יעבור על כל אכילה ואכילה אף שהוא רק איסור בעלמא (ר"ן ומג"א הובא בשו"ע רבנו שם סט"ז). ויש אומרים (ב"ח, ט"ז) דאפילו באיסור דרבנן ואפילו אם איסורו קל מאד הדין כן). לקוטי שיחות חי"א עי' 67 (אבל מזה לבד אין להכריח דסבירא ליה לאדמו"ר הזקן שכמות עדיפא (גם בששניהם הם מסוג אחד) שהרי הוסיף שם עוד ב' טעמים לדין זה. אמנם בתניא (אגה"ת פ"ז) כתב בפשיטות: ואף מי שלא עבר על עון כרת אלא שאר עבירות קלות אעפ"כ מאחר שהן פוגמים ... הרי בריבוי החטאים יכול להיות פגם כמו בלאו אחד שיש בו כרת או מיתה ... עד"מ ... מחיצות קלות וקלושות לרוב מאד הן מאפילות כמו מחיצה אחת **ויותר**). מחנה יוסף שבת סי' מב ס"ו.

[628] **מ"א** סק"ט (ובפחות מכזית איכא נמי איסור דאורייתא, אף על פי שאין בו מלקות, והוי הרבה לאוין וחמירי מלאו אחד דשבת). וכדלקמן סי' תמב סכ"ח (שבכל איסורי מאכלות אפילו פחות מכזית אסור מן התורה שנאמר כל חלב וגו' כל לרבות חצי שיעור). סי' תריב סט"ז (אפילו אכל כל שהוא ושתה כל שהוא הרי עשה איסור מן התורה. וכן הדין בכל איסורין שבתורה שנאמר בהם שיעורים, שאפילו במשהו מהן יש איסור מן התורה).

[629] **רא"ש** שם (ואני שמעתי משום דחיישינן שמא יהא החולה קץ באכילת איסור ויפרוש ויסתכן). ד"מ אות טו. ט"ז שם (ועוד שמא יהי' קץ באכילת נבילה). וראה חידושי צמח צדק לה, ד.

[630] **ראב"ד** שם (אבל אם היה החולה צריך לאכילה לאלתר והנבילה מוכנת לו מיד והשחוט מתאחר לו, ודאי מאכילין אותו הנבילה ואין ממתינין לשחיטה והפשט ובישול). שו"ע שם (אבל אם הי' החולה צריך לאכילה לאלתר, והנבילה מוכנת מיד והשחיטה מתאחרת לו, מאכילין אותו הנבילה).

[631] **ראבי"ה** סי' תקלא (אם אפשר כך במהרה לגוים כמו בישראל, יעשה על ידי גוים. ואם היתה צריכה ליין לחמם לה בשבת ולהניח על גבי גחלים לוחשות וליחתות, קרוב הדבר בעיני שמוטב שימלא ישראל הפך יין והגויה תניחנו על האש). הגהות **מרדכי** רמז תסז (כתב רבינו אבי העזרי, אם היה חולה וצריך לחמם יין, ימלא ישראל ויחם הנכרי, ומוטב שיתנסך היין משיתחלל שבת). ב"י סוף הסי' ד"ה כתב בהגהות. הובא בט"ז שם. מ"א שם (וכתב הגהות מרדכי, אם צריכים לחמם לו יין, ימלא ישראל ויחם העכו"ם, ומוטב שיתנסך היין משיתחלל שבת).

[632] והיינו שפסק זה הוא לפי דעה הב' דלעיל סי"ג (ואם אפשר לעשות על ידי נכרי בלא איחור כלל, צריך לעשות על ידי נכרי), וכדלעיל שם (המנהג במדינות אלו כסברא האחרונה). וראה גם דרכי משה אות טו.

[633] כנראה צ"ל: סי' קכג, בשו"ע שם ס"ג (יין מבושל שלנו שנגע בו העובד כוכבים, מותר. ומאימתי נקרא מבושל, משהרתיח על גבי האש).

[634] מה שהחולה שותה היין שנגע בו הנכרי.

[635] ראבי"ה שם (ואפילו אם תהיה מנסכתו, יין נסך דרבנן וחילול שבת דאורייתא).

[636] **רמ"א** בדרכי משה שם (שיקוץ החולה באכילתו, מה שאין כן לגבי יין נסך), הובא ב**מ"א** ס"ק ט.

יז אמדוהו הרופאים שצריך גרוגרת אחת ורצו עשרה והביאו לו כל אחד גרוגרת, כולן פטורין[637], ויש להם שכר מאת ה׳, אפילו הבריא בראשונה[638]:

יח אמדוהו לב׳ גרוגרות, ולא מצאו אלא ב׳ גרוגרות מחוברות כל אחת בעוקץ אחד בפני עצמו, ועוד ג׳ גרוגרות מחוברות שלשתן בעוקץ אחד, כורת העוקץ שיש בו ג׳, שאף שמרבה בגרוגרות מכל מקום ממעט בתלישה[639] שהיא עיקר המלאכה[640]. אבל אם היו ב׳ בעוקץ אחד וג׳ בעוקץ אחד, לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו ב׳, שאסור להרבות בשיעור הדבר שהמלאכה נעשית בו, אע״פ שאינו מרבה בטורח המלאכה שהכל נעשית בבת אחת[641]. ומכל מקום אם הדבר בהול אין מדקדקים בכך, שלא יבא לידי דיחוי ועיכוב[642]:

חולי שאין בו סכנה

יט[643] חולה[644] שנפל מחמת חוליו למשכב[645] ואין בו סכנה, או שיש לו מיחוש שמצטער

---

[637] **רבה מנחות [ס]ד**, א (חולה שאמדוהו לגרוגרת אחת, ורצו עשרה בני אדם והביאו עשרה גרוגרות בבת אחת, פטורין, אפילו בזה אחר זה). טור ושו״ע סט״ו (אמדוהו הרופאים שצריך גרוגרת אחת, ורצו עשרה והביאו לו כל אחד גרוגרת, כולם פטורים).

[638] גמרא שם (אפילו קדם והבריא בראשונה). **שו״ע** שם (ויש להם שכר טוב מאת ה׳, אפילו הבריא בראשונה).

[639] בעיא דרבא **שם במנחות** סד, סוע״א (בעי רבא חולה שאמדוהו לשתי גרוגרות, ויש שתי גרוגרות בשתי עוקצין ושלש בעוקץ אחת, הי מינייהו מייתינן, שתים מייתינן דחזו ליה, או דלמא שלש מייתינן דקא ממעטא קצירה. פשיטא שלש מייתינן), ופרש״י (דכי ממעט בהנאת האוכל, מפיש בקצירה, דתליש שתי עוקצין). רמב״ם פ״ב ה״ח (כדי שלא ירבו בבצירה, אלא יכרתו עוקץ אחד ולא יכרתו שנים. וכן כל כיוצא בזה). טור ושו״ע סט״ז (אמדוהו לשתי גרוגרות, ולא מצאו אלא שתי גרוגרות בשני עוקצין וג׳ בעוקץ אחד, כורתים העוקץ שיש בו ג׳). לבוש סט״ז (כדי שלא להרבות בבצירה לכרות שתי עוקצין).

[640] והיינו שאף ששניהם אסורים מהתורה, מכל מקום יש למעט בעיקר המלאכה, מאשר בתוספתו, וכמבואר בר״ן ביצה ט, ב (ואסיקנא דשלש מייתינן שתים לא מייתינן, משום דמעוטי בבצירה עדיף ... כל שהעיקר מלאכה אסור, אף תוספתו כמוהו, ומיתסר מדאורייתא).

[641] רשב״א חולין טו, ב ד״ה המבשל (מכלל דפשיטא לן שאם יש ב׳ בעוקץ וג׳ בעוקץ זה, שאסור להביא את הג׳). רא״ש בתשובה כלל כו סי׳ ג (משמע דהא פשיטא, דאם יש שנים בעוקץ אחד וג׳ בעוקץ אחד, דשנים מייתינן ולא שלשה. אלמא, דאסור להרבות אפילו במקום שאינו מרבה במלאכה). ר״ן שם (משמע דפשיטא לן, דשנים בעוקץ אחד ושלשה בעוקץ אח[ר], דשתים מייתינן שלש לא מייתינן, דלרבויי בשיעורא אסור). שו״ע שם (ואם היו ב׳ בעוקץ אחד וג׳ בעוקץ אחד, לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו שנים).

וראה לעיל סי׳ רמז קו״א ס״ק ב (ועיין בב״י סי׳ שי״ח וסי׳ של״א, דלהוסיף במלאכה יש אומרים שאינו אלא מדברי סופרים, והיינו כשמוסיף בשר קודם שיתן הקדרה על האש, ויש אומרים שאסור מן התורה).

[642] **הגהות מרדכי פי״ח** רמז תסג (והא דמנחות [דמחלק] בין שני תאנים בין שני עוקצים, מיירי בחולה שאין זמנו בהול, אבל כאן זמנו בהול). רמ״א סט״ז (ואם הדבר בהול, אין מדקדקין בכך, שלא יבא לידי דיחוי ועיכוב).

[643] תוכן המשך הדברים בשני הסעיפים שלפנינו:

כבר נתבאר לעיל (הערה 536), שבסימן זה נתבארו שבע דרגות בחולי, ודיניהם לענין שבת.

(א) לעיל ס״ב ואילך נתבארו ההלכות של הדרגה הראשונה (״חולי שיש בו סכנה״).

(ב) כאן בסי״ט יתבארו ההלכות של דרגות ב-ג (״סכנת אבר״, ו״נפל מחמת חליו למשכב״).

(ג) לקמן ס״כ יתבארו ההלכות של דרגות ד-ו (״יש לו צער גדול״, ״מקצת חולי״, ו״מיחוש בעלמא״.

(ד) לקמן סמ״ג יתבארו ההלכות של דרגה ז (״בריא גמור״ שרוצה לאכול מאכלי רפואה).

[644] **רב עולא קכט**, א (כל צרכי חולה נעשין על ידי ארמאי בשבת, וכדרב המנונא, דאמר רב המנונא דבר שאין בו סכנה (חולה שאם לא יעשו לו רפואה זו אין מסוכן למות, ומכל מקום צריך הוא לה, רש״י) אומר לנכרי ועושה). טור ושו״ע סי״ז (חולה ... ואין בו סכנה, אומרים לגוי לעשות לו רפואה).

וכן הוא לעיל סוס״י רנט (לאחר שהוסק, אסור אפילו על ידי נכרי, כי אם לצורך חולה). סי׳ רעו ס״ו (נכרי ... הדליק לצורך חולה, אפילו שאין בו סכנה ... דבר מותר הוא אפילו לכתחלה), וסי״ג (נכרי ... חימם את בית החורף ... לצורך חולה). לקמן סי׳ של ס״ה (חולה שאין בו סכנה, שכל צרכיו נעשים על ידי נכרי).

[645] **רמב״ן** בתורת האדם שער המיחוש ד״ה והכין פירוקא (מיחוש שאדם חולה ממנו ונופל למשכב, ואין בו סכנה, התירו בו שבות שאין בו מעשה, דהיינו אמירה לגוי). **רשב״א** קכט, א (והוי יודע שלא התירו דברים הללו כלל, אלא בדבר שיש ממנו חולי לכל גופו של אדם ... שהוא נופל למשכב). הובאו במ״מ פ״ב ה״י. שו״ע סי״ז (חולה שנפל מחמת חליו למשכב).

כל כך עד שנחלש ממנו כל גופו, שאז אע"פ שהולך כנפל למשכב הוא דומה[646], הרי צרכיו נעשין על ידי נכרי אפילו במלאכות גמורות של תורה, כגון לאפות לו או לבשל לו[647], אם צריך לכך[648].

ואע"פ שכל מאכלות האסורות אפילו מדברי סופרים לא התירו אותן לחולה שאין בו סכנה, אעפ"כ התירו לו איסור בישולי נכרים בשבת[649], שאי אפשר בענין אחר, כיון שהוא מותר מחמת עצמו אלא שמעשה הנכרי גורם לו האיסור[650].

אבל אין מחללין עליו שבת על ידי ישראל באיסור של תורה, אפילו יש בו סכנת אבר[651],

---

[646] **מ"מ** שם (או מצטער וחולה ממנו). דרכי משה ס"ק י (מצטער וחולה ממנו כל גופו, כנפל למשכב דמי). רמ"א סי"ז (או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו, שאז אף על פי שהולך כנפל למשכב דמי). **ט"ז סקכ"ד** (אם יש לו צער גדול מחמת הכאב, ובשביל זה נחלש בשאר הגוף).

והיינו שאף שאין זה חולי שנפל למשכב, אלא שיש לו כאב גדול. מכל מקום, כיון שמצטער כל כך עד שנחלש ממנו כל גופו, יש לו דין חולה שנפל למשכב.

משא"כ כשיש לו צער גדול ולא חלה ממנו כל גופו, יתבאר דינו לקמן סעיף הבא (ואם לא נפל למשכב, וגם אינו מצטער כל כך עד שנחלש כל גופו (אבל על כל פנים יש לו צער גדול) ... אסור לו ... לעשות מלאכה גמורה על ידי נכרי ... מותר לו לעשות כל שבות מדברי סופרים על ידי נכרי).

וכן הוא לעיל ס"ג (ואם מצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו, אזי מותר לחלל על ידי נכרי אפילו במלאכה גמורה (ואם אינו מצטער כל כך, מותר לעשות על ידי נכרי כל דבר האסור משום שבות)). לקמן בהמשך הסעיף (או שמצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו), וסל"ח (אם יש לו צער כל כך עד שנחלש כל גופו ממנו), וסמ"ג (אבל אם חלה ממנו כל גופו, אף על פי שמתחזק והולך, ואין צריך לומר אם נפל למשכב, כבר נתבאר למעלה שיש מתירין). סי' תצו ס"ה (שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו).

[647] **רמב"ם** פ"ב ה"י (כיצד אומרין לנכרי לעשות לו והוא עושה, לבשל לו ולאפות ולהביא רפואה מרשות לרשות וכיוצא באלו). לבוש סי"ז (ואפילו לעשות בו מלאכה גמורה, כגון לבשל ולאפות). ומזה למדנו שהתירו לו איסור בישולי נכרי, כדלקמן בסמוך.

[648] משא"כ אם אינו צריך לכך; אף שנפל למשכב.

ויתירה מזו נתבאר לקמן סכ"ג (לא התירו אמירה לנכרי בשביל חולה, אלא כשצריך לה בשבת, אבל לא לצורך מוצאי שבת). והיינו שאם יוכל לעשותה במוצאי שבת, לא יעשנה על ידי נכרי בשבת, ושם נסמן (הערה 691).

[649] **רשב"א** במשמרת הבית בית ג שער ז (בישולי עו"ג מדבריהם ומשום חתנות ... בשבת עצמה התירו, ולצורך החולה לא העמידו דבריהם). הובא **ברבינו ירוחם** נ"ב ח"ט עט, ב (הרמב"ם מתיר גם בישולי גוים לחולה שאין בו סכנה. והרשב"א עשה לו סמוכות והעלה בידו דאיסור בישולי גוים שהוא איסור קל משום שמא יבא לאכול עמו, הותר בחולה שאין בו סכנה בשבת עכ"ל). שו"ע סי"ט (חולה שאין בו סכנה מותר בבישולי גויים).

[650] **ר"ן פ"ב דע"ז** ט, א (ועכשיו נהגו לבשל לחולה שאין בו סכנה על ידי עובד כוכבים בשבת, ואף על פי שהתבשיל עצמו אסור משום בשולי עובדי כוכבים. ואף על פי שאין בדבר ראיה מכרעת, דאי מדאמרינן התם בפרק מפנין (קכט, א) צרכי חולה נעשין על ידי עובד כוכבים בשבת, ההיא אפשר לאוקומי בדברים שאין בהם משום בשולי עובדי כוכבים. אלא דכיון דסתמא איתמר, הראשונים שהנהיגו כן לא ראו לחלק. ואף על פי כן אין להביא ראיה משם להתיר לחולה שאין בו סכנה לדבר שאיסורו מצד עצמו, כגון גבינה של עובדי כוכבים וסתם יינן, דהתם כיון שהדבר מותר בעצמו, לא רצו להחמיר בו יותר מפני שהוא בשולי עובד כוכבים, ממעשה שבת).

והוא הדין אסורי הנאה שמדברי סופרים, כדלקמן סי' תקז בקונטרס אחרון סוף סק"ד (מאכלות אסורות שאסורים לחולה שאין בו סכנה, אפילו אין איסורן אלא מדברי סופרים, כדמוכח בר"ן שהביא הב"י סוף סי' שכ"ח גבי בישולי נכרים. והוא הדין לאיסורי הנאה מדברי סופרים, כמ"ש ביו"ד סי' קכ"ג, לענין סתם יינן עיי"ש). והיינו כנפסק בשו"ע שם ס"ב (אסור לעשות מרחץ מסתם יינם לחולה שאין בו סכנה).

*

וכל זה לחולה עצמו. משא"כ לבריא אסור לאכלו, כדלעיל סי' שיח ס"ה (שאם אפה נכרי או בישל בשבת לצורך חולה, אסור לבריא אף במוצאי שבת, משום בשולי נכרים, כמ"ש ביו"ד סימן קי"ג).

ולענין החולה עצמו, שרוצה לאכלו במוצאי שבת, ראה לקמן שם (הערה מח).

[651] **רא"ש** ע"ז פ"ב סי' י (שמעינן מהכא, דמה שהוא סכנת אבר, אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא, אבל באיסור דרבנן מחללין), **ור"ן** (לט, ב) ד"ה ומהא (ומהא שמעינן, דמשום סכנת אבר אחד אין מחללין את השבת, אלא אם כן יש בדבר סכנת מיתה ... ושמעינן נמי מהא, דכל היכא דאיכא סכנת אבר, אף על פי שאין מתירין בו מלאכות של תורה, מלאכות של דברי סופרים מתירין בו, אפילו על ידי ישראל), **מגמרא ע"ז כח**, א (עין שמרדה (שרוצה לצאת כאדם המורד ויוצא, רש"י) מותר לכוחלה בשבת. סבור מיניה הני מילי הוא דשחקי סמנין מאתמול, אבל משחק בשבת ואתויי דרך רשות הרבים לא (דלאו סכנת נפשות אלא סכנת עוורון, רש"י), אמר ליה ההוא מרבנן ורבי יעקב שמיה לדידי מיפרשא מיניה דרב יהודה, אפילו מישחק בשבת ואתויי דרך רשות הרבים

כל שאין בו סכנת נפש. ולחלל עליו ישראל באיסורי דברי סופרים בידים[652], כגון לעשות לו כל רפואה שהיא אסורה משום גזרת שחיקת סמנים[653] אע"פ שאין בה בעצמה שום סרך מלאכה בעשייתה אפילו מדברי סופרים, או אפילו יש גם בה בעצמה איסור מדברי סופרים בעשייתה[654], מותר לעשותה לו בלא שום שינוי מדרך החול, אם יש בו סכנת אבר[655], אע"פ שלא נפל למשכב וגם לא חלה ממנו כל גופו[656].

אבל אם אין בו סכנת אבר, אלא שנפל למשכב[657], או שמצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו[658], אין עושין לו דבר האסור מדברי סופרים על ידי ישראל, אלא בשינוי מדרך החול,

---

מותר), ופרש"י (כדאמרינן לקמן שורייני דעינא בליבא תלו מאור העין מעורין ואחוזין בטרפשי הלב, רש"י). ובראב"ש ובר"ן שם (ואיתא סכנת נפש). ב"י ד"ה ומ"ש אפילו (הרי בהדיא דאי לאו משום דשורייני דעינא בליבא תלו, לא הוה שרי למישחק ואתויי, אף על גב דאיכא סכנת עיורון). טור ושו"ע סי"ז (אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא, אפילו יש בו סכנת אבר. ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידים ... אם יש בו סכנת אבר עושין).

*

ונתבאר בספרים (ראה הנלקט בס' רפואה בשבת), שאין הכוונה בזה לקטיעת אבר וכיו"ב, שהרי יש בו חשש סכנת נפשות, אלא הכוונה היא, שאם לא יטפלו בו כראוי, אפשר שהאבר ינזק באופן שלא יוכל לפעול כראוי, כאמור לעיל מרש"י "סכנת עוורון", וכדלקמן ממ"מ "יש בו סכנת בטול אותו אבר".

[652] **רא"ש** שם. ר"ן שם. טור ושו"ע שם.

[653] **ב"י** ומ"ש אפילו (וכי הוה סלקא דעתך דליכא בעין שמרדה סכנת נפשות, הוה שרי לכוחלה כי שחיקי סממנין מיהא, ואף על גב דרבנן אסרו לעשות שום רפואה משום שחיקת סממנין).

[654] ר"ן שם (מלאכות של דברי סופרים מתירין בו אפילו על ידי ישראל, שהרי אפילו היכא דשחיק סממנין מאתמול שבות של דבריהם יש בו, גזירה משום שחיקת סממנין, ואפילו הכי שרי ליה על ידי ישראל ... איסורו של כוחל אינו אלא מדרבנן ... לא שריא אלא על ידי [נכרי], היכא דליכא אפילו סכנת אבר). הרי שבסכנת אבר שרי, הן רפואה שנאסרה משום שחיקת סמנים, והן מלאכה שאסורה מדברי סופרים. מ"א ס"ק יג (כגון כוחל שהוא ככותב, או לעשות רפואה בסם דאיכא למיחש לשחיקת סמנים).

וראה לעיל סי' שכ סוף סכ"ז (לכחול את העינים, שאסרו בין לאיש בין לאשה, משום צובע), ובהערות שם.

[655] **רמב"ן** תורת האדם שער המיחוש (לא התירו בו שבות כדרכו משום חולי שאין בו סכנה, אבל חולי שיש בו סכנת אבר אחד, אף על פי שאין הנשמה תלויה בו, התירו בו כל שבות שבעולם). רשב"א קכט, א ד"ה אמר (אבל בחולי שיש בו סכנת אבר אחד, עושין כדרכן מלאכות של דבריהם). הובא במ"מ פ"ב ה"י (הרמב"ן ז"ל חלוק בדין הראשון ואומר, שלא התירו כל שבות בחולי שאין בו סכנה, אלא דוקא שבות שיש בו שנוי ונעשה כלאחר יד ... אבל אם יש בו סכנת בטול אותו אבר שנשבר, מותר, עד כאן דבריו ... ודעת הרשב"א ז"ל כדעת הרמב"ן ז"ל). **טור** ושו"ע שם (ויש אומרים שאם ... יש בו סכנת אבר עושין בלא שינוי).

וכן התירו עשיית איסור מדברי סופרים בחשש היזק הגוף, כלעיל סי' שטז סי"ז (מותר לצוד כל מיני רמשים שדרכן להזיק ... שכיון שאינו צדן אלא בשביל להנצל מהיזקן הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה. ואף שכל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור אבל אסור מדברי סופרים, כאן התירו חכמים לגמרי מפני חשש היזק הגוף). לקמן סי' שלד סכ"ט (גחלת של מתכת לא שייך בה כיבוי מן התורה, הואיל ואינה בוערת, אבל אסור לכבותה מדברי סופרים, ואם היא מונחת במקום שרבים ניזוקים בה מותר לכבותה, שבמקום היזק הגוף של רבים לא גזרו ... להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים, מותר לכבות אפילו גחלת של עץ המונחת במקום שרבים ניזוקים בה, שבמקום היזק הגוף לא גזרו).

[656] מ"א סקי"ב (משמע דכל שכן כשיש בו סכנת אבר, דמותר אפילו אינו חולה שכולל כל הגוף).

[657] רמב"ן שם (איסור של דבריהם, איסור לכתחלה לא התירו בו שבות כדרכו משום חולי שאין בו סכנה). מ"מ שם (הרמב"ן ז"ל ... אבל שבות הנעשה על ידי ישראל, והוא נעשה כדרכו, לא התיר). ר"ן שם בסופו (איסורו של כוחל אינו אלא מדרבנן כדאיתא בפרק המצניע (צד, ב), ואפילו הכי לא שריא אלא על ידי [נכרי], היכא דליכא אפילו סכנת אבר, אלמא דחולה שאין בו סכנת אבר, אין צרכיו נעשין אלא על ידי נכרי, אבל לא על ידי ישראל כלל).

וראה גם לעיל סי' רעח ס"א (בשביל חולה שאין בו סכנה אסור לכבות מדברי סופרים). סי' שט סעי' א-ב (כגון שיש לבנו געגועין עליו שאם לא יטלנו יחלה ... ולטלטול גמור חששו, וגזרו אפילו במקום סכנת חולי, כיון שאין שם סכנת נפש אם לא יטלנו). לקמן סכ"א (כל שאסור לעשות על ידי ישראל, אסור אפילו על ידי החולה בעצמו). סי' תקז קו"א סק"ד (דאיסורו הוא כמו מאכלות אסורות, שאסורים לחולה שאין בו סכנה, אפילו אין איסורן אלא מדברי סופרים, כדמוכח בר"ן שהביא הב"י סוף סי' שכ"ח גבי בישולי נכרים).

[658] ט"ז סק"ט (ומ"ש ואם אין בו סכנת אבר, פירוש והוא חולי כל הגוף, רק שאין בו סכנה, דאז עושין דוקא על ידי עכו"ם).

ועל ידי שינוי מותר לעשות אפילו מלאכה גמורה[659], כגון הגונח [שמותר לינק] בפיו, כמו שיתבאר[660], שכיון שמשנה בעשייתה אינה אסורה אלא מדברי סופרים.

ואם צריך לו לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה, אע"פ שיש בזה איסור מדברי סופרים משום גזרת שחיקת סמנים[661], כמו שיתבאר[662], מכל מקום כיון שהוא (דבר שאי אפשר לעולם לעשותו על ידי נכרי[663], והוא) חולה בכל גופו, התירו לו[664]. ויש אוסרין[665].

וכדלעיל בתחילת הסעיף (או שיש לו מיחוש שמצטער כל כך עד שנחלש ממנו כל גופו, שאז אע"פ שהולך כנפל למשכב הוא דומה), הרי שדינו כנפל למשכב, ושם נסמן (הערה 646).

[659] **רמב"ן** שם (וכן גונח יונק חלב, דמפרק כלאחר יד הוא ובמקום צערא לא גזור רבנן ... והכין פירוקא דמלתא, מיחוש שאדם חולה ממנו ונופל למשכב, ואין בו סכנה, התירו בו שבות שאין בו מעשה, דהיינו אמירה לגוי, וכן התירו בו שבות דמלאכה הנעשית בשנוי). **ר"ן פרק חבית** סא, א (גונח שיש לו חולי בריאה, והחלב טוב לו סמוך לחליבתו ... הרמב"ן ז"ל כתב בספר תורת האדם, דמשום הכי שרינן, מפני שהוא שבות הנעשה בשינוי, שלא כדרך המלאכות). הובא בטור ושו"ע שם (ויש אומרים שאם אין בו סכנת אבר עושין בשינוי).

וראה בדי השלחן סי' קלד ס"ק ו.

וכן הוא לקמן סי' שלא ס"א (יולדת היא כחולה שיש בו סכנה ... ומכל מקום הואיל וכאב היולדת דברים טבעים הם, ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה, לפיכך החמירו חכמים לשנות בכל מה שאפשר לשנות).

*

אלא שבשינוי מתירין בכאב גדול אף אם לא נפל למשכב, ולא נחלש כל גופו, כדלקמן סעיף הבא (ואם לא נפל למשכב וגם אינו מצטער כל כך עד שנחלש כל גופו (אבל על כל פנים יש לו צער גדול) מותר לעשות לו על ידי ישראל כל שבות הנעשה בשינוי אפילו הוא מלאכה). ומכל שכן שהתירו בנפל למשכב או חלה ממנו כל גופו.

[660] ס"מ (הגונח מכאב לב, שרפואתו לינק בפיו מן הבהמה, מותר לינק בשבת. מפני שמפרק כלאחד יד הוא, שאין דרך לינק בפיו אלא לחלוב לתוך כלי ולשתות ממנו, לפיכך אין ביניקה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים, ומשום צערו לא גזרו), ושם נסמן (הערות 817-819).

ולפי האמור לקמן ביו"ד סי' קפז, בקונטרס אחרון ס"ק יא ד"ה ומה שכתב החכם צבי (ולעיל ס"ג סוף הערה 551), מיירי הכא דוקא שידוע בבירור שאין לו מכה או בועה בחלל גופו, משא"כ בספק, הוי ספק מכה של חלל הגוף, שמחללין עליה את השבת.

[661] גמרא נג, ב (גזירה משום שחיקת סממנין), ופרש"י (דאי שרית שום רפואה, אתי למישרי שחיקת סממנים, והוא איסורא דאורייתא דהוי טוחן). רמב"ם פכ"א ה"כ (אסור לבריא להתרפאות בשבת, גזרה שמא ישחוק הסממנין). טור ושו"ע ס"א (גזירה משום שחיקת סמנים).

[662] סמ"ג (וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכלו ולשתותו לרפואה, גזרה משום שחיקת סמנים), ושם נסמן (הערה 841).

וכן הוא לעיל ס"א (ואפילו דבר שאין בו משום סרך מלאכה אפילו מדברי סופרים, ואין בו שום איסור כלל לבריא, מכל מקום כיון שעושה לרפואה וניכר הדבר שמתכוין לרפואה, אסור משום גזרה שמא ישחוק סממנים לרפואה כשיהיה מותר לעסוק ברפואות בשבת, ויתחייב משום טוחן).

[663] כן נתבאר לענין גונח, בר"ן סא, א (ואי קשיא היכי שרינן הכא למעבד איהו גופיה, אף על גב דליכא סכנה, אמאי לא אמרינן שיעשה על ידי נכרי, דקיימא לן בכל דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה. יש לומר הכא אי אפשר על ידי נכרי).

ונתבאר בבדי השלחן סי' קלד ס"ק ז סוף אות 1 (מתבאר דרפואה חיצונית, שאפשר על ידי נכרי, אסור על ידי ישראל ... ומכל מקום אם אין נכרי מותר לעשות על ידי ישראל). ושם אות 2 דן בנושא, אם יש להקל יותר בזמנינו, ששחיקת סממנים לרפואה אינה רגילה כל כך.

וראה אבני נזר או"ח סי' שצד ס"ק ג. סי' שצה ס"ק ח.

[664] **מ"מ** פכ"א ה"כ בסופו (אין אוכלין אזוביון בשבת לפי שאינו מאכל בריאים ... ופירוש כל הדינים האלו הן בבריא שאינו נופל למשכב, ולא חולה). **ב"י** ד"ה כל אוכלין (שכל הדינים האלו באדם שחושש, ואינו נופל למשכב, ולא חולה, אלא שחושש והוא מתחזק והולך כבריא. אבל אם היה חולה שאין בו סכנה, הרי אמרו שצרכיו נעשים על ידי גוי, ומשמע דאוכל הוא אוכלין המרפאים אותו, ולא חיישינן שמא ישחוק סממנין, כיון שלא התירו לעשות מעשה הרפואה על ידי ישראל, ואפילו על ידי החולה עצמו). **רמ"א** סוף סל"ז (אם נפל למשכב שרי). **וכן משמע בר"ן פי"ד** סוד"ה ומהא (ואמרינן נמי בפרק אין מעמידין (כח, א) דאפילו היכא דכייבי ליה טובא, חושש קא קרי ליה, לפי שדבר זה אינו חולי, אלא מיחוש בעלמא), הרי שבחולי התירו לו. **מ"א** סקמ"ד (אם נפל למשכב שרי, לאכול ולשתות ... ועובדא דאמימר הוי חולי קצת ולא נפל במשכב). **אליה זוטא** סקכ"א (הב"ח חולק על ב"י ורמ"א ולבוש דאסור אף בנפל למשכב, וכן הסכים בעולת תמיד. ולא נהירא, כי יש לדחות דבריהם, כמ"ש עולת תמיד גופיה. גם אשתמטתיה שהרב המגיד פכ"א כתב בפירוש, וכן עיקר).

וכל זה דוקא בנפל למשכב או חלה כל גופו, משא"כ במקצת חולי, או מיחוש בעלמא, ואף אם יש לו צער גדול, בזה קיי"ל שאסור, כדלקמן סעיף הבא (יש לו צער גדול ... אסור לו לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה ... מקצת

ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

כ ואם לא נפל למשכב, וגם אינו מצטער כל כך עד שנחלש כל גופו (אבל על כל פנים יש לו צער גדול[666]), מותר לעשות לו על ידי ישראל כל שבות הנעשה בשינוי, אפילו הוא מלאכה[667].

אבל אסור לו לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה[668], וכל שכן שאר שבותים שלא בשינוי, אע"פ שאין בהם סרך מלאכה, וכן לעשות מלאכה גמורה על ידי נכרי, שזהו שבות גמור שלא בשינוי[669].

ואם אין לו צער גדול, ולא חולי הכולל כל הגוף, אלא מקצת חולי, אזי מותר לו לעשות כל שבות מדברי סופרים על ידי נכרי, אפילו שלא בשינוי[670], כמו שנתבאר בסי' ש"ז[671].

חולי ... אבל אסור לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה), ולעיל ס"א (מי שיש לו מיחוש בעלמא שאין בו חשש סכנה כלל, והוא מתחזק והולך כבריא ... כיון שעושה לרפואה, וניכר הדבר שמתכוין לרפואה, אסור).

וכן הוא לקמן סמ"ג (והוא שיש לו מיחוש בעלמא ומתחזק והולך כבריא אע"פ שכואב לו מאד. אבל אם חלה ממנו כל גופו, אע"פ שמתחזק והולך, ואין צריך לומר אם נפל למשכב, כבר נתבאר למעלה שיש מתירין).

[665] **ב"ח** ד"ה כל אוכלין (בית יוסף כתב דאם הוא חולה שאין בו סכנה, מותר לאכלן ולשתותן על ידי גוי המאכילו והמשקהו. ותימה הוא מה מועיל שהגוי מאכילו ומשקהו, כיון דהישראל הוא האוכל והשותה, הרי עובר על גזירת חכמים שאסור לאדם לאכול לרפואה דברים שאין הבריאים אוכלין אותם). **ט"ז** סקכ"ה (הג"ה זו תמוה ... דעד כאן לא שרי בעל ידי עכו"ם, אלא כשאין הישראל עושה שום מעשה, ואפילו מסייע אסור אם לא בסיוע קל כמ"ש בסי"ז, משא"כ שהעכו"ם מכין המאכל וישראל אוכלו, זה לאו מסייע מקרי, אלא הוא עושה עיקר המעשה בלי צירוף העכו"ם, ופשיטא דאסור. וכך פירש מו"ח ז"ל דאסור בחולה שאין בו סכנה וכן עיקר). **עולת שבת** סוף סקמ"ב (לדינא נראה לי דברי הב"ח לאסור בחולה שאין בו סכנה).

[666] **עיין ב"י** סוד"ה גונח בשם שבלי הלקט סי' קכג (מה שנוהגות להתיז מהחלב על נשיפת רוח רעה, אסור, שאין בו סכנה, וצערא יתירה נמי ליכא). **ומ"ש** מ"א **ס"ק מא** (וצערא יתירא נמי ליכא שם, הא לאו הכי שרי, דמלאכה שאינה צריכה לגופה).

וראה גם לקמן סל"ב (אלא שיש לגזור שמא יתכוין לפתח ומשום צערו לא גזרו), וסמ"א (אסור להתיז מחלבה על מי שנשף בו רוח רעה מפני שאין בו סכנה, וגם לא צער גדול, כדי שנתיר לו איסור מדברי סופרים על ידי ישראל, כמו שהתירו בגונח ודומיו. עיין סוף סי' ש"ל). ובסי' של ס"ט (יכולה להוציא בידה החלב המצער אותה, שכיון שהחלב הזה הולך לאיבוד, אין בו משום מפרק אלא מדברי סופרים, ומשום צערה לא גזרו).

והיינו שכאן נתבאר שבמקום צער התירו מלאכה בשינוי, ובב"י ומ"א רואים שכמו כן התירו במפרק שהולך לאיבוד וכיו"ב.

[667] מ"א סי' שז ריש סק"ז (ושבות שלא כדרכה, אפילו במצטער שרי, כמ"ש שם סל"ג). שהיא ההלכה דלקמן ס"מ (הגונח מכאב לב שרפואתו לינק בפיו מן הבהמה, מותר לינק בשבת, מפני שמפרק כלאחר יד הוא, שאין דרך לינק בפיו אלא לחלוב לתוך כלי ולשתות ממנו, לפיכך אין ביניקה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים, ומשום צערו לא גזרו), ושם נסמן (הערות 817-819).

וכן הוא לעיל סי' שז סוף סי"ב (וכל זה בדבר שעושה אותו הנכרי בשבת כדרך שהוא עושה בחול, אבל דבר שמשנה בעשייתו מדרך החול, אף על פי שהוא שבות גמור, מותר לעשותו אפילו על ידי ישראל במקום צער, כמ"ש בסימן שכ"ח).

ונתבאר לעיל סעיף הקודם (והערות 659-660), שמכל שכן בנפל למשכב או חלה כל גופו, התירו מלאכה גמורה על ידי שינוי.

וראה בדי השלחן סי' קלד ס"ק ה. מראי מקומות וציונים.

[668] אף שיש לו צער גדול, וכדלקמן סמ"ג (אסור לאכלו ולשתותו לרפואה ... אע"פ שכואב לו מאד), ושם נסמן (הערה 841).

[669] כדלעיל סעיף הקודם, שזה לא התירו אלא בנפל למשכב, או שחלה כל גופו, ושם נסמן (הערות 645-646). וכמבואר בר"ן (סא, א) ד"ה ובמקום (שאני הכי שהוא שבות כלאחר יד ... ו[קיל] טפי משבות דשבת הנעשה כדרכו, דהיינו על ידי נכרי). הובא בד"מ אות ט (ובהר"ן פרק חבית ... משמע דיותר קיל שבות הנעשה על ידי ישראל בשינוי וכלאחר יד, מאמירה לגוי).

וראה בדי השלחן סי' קלד ס"ק ו.

[670] רבה עירובין סז, ב (ההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה, אמר להו רבה נייתו ליה חמימי מגו ביתאי (מביתיה דרבה, והתינוק היה בבית אחר באותה חצר, רש"י), אמר ליה אביי והא לא ערבינן, אמר ליה ... נימרו ליה לנכרי ליתי ליה ... שבות דלית ביה מעשה, דהא מר לא אמר לנכרי זיל אחים). רמב"ם פ"ו ה"ט (דבר שאינו מלאכה ואין אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת. והוא שיהיה שם מקצת חולי).

אבל לא על ידי ישראל אפילו בשינוי[672]. ולכן מותר לעשות לו רפואה מבחוץ על ידי נכרי שיניחנה שם עליו[673], כיון שהוא אינו עושה מעשה בזה. ואף שמסייע לו קצת אין בכך כלום[674] כמו שנתבאר למעלה[675] (אבל אסור לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה על דרך שיתבאר[676]).

אבל אם אין לו אפילו מקצת חולי אלא מיחוש בעלמא, אסור לעשות לו אפילו על ידי נכרי שום דבר הניכר שהוא לרפואה[677], כמו שנתבאר למעלה[678]:

כא כל שאסור לעשות על ידי ישראל, אסור אפילו על ידי החולה בעצמו. אבל כשעושה לו הנכרי מותר לחולה לסייעו קצת, כגון נכרי הכוחל[679] לעין ישראל בסוף החולי שהיא קודחת מעט, מותר לו לפתוח ולסגור העין שיכנס בה הכחול יפה, שמסייע אין בו ממש[680], כל שהיה יכול הנכרי לעשותו בלבדו בלא סיוע הישראל, אלא שלא היה הישראל

מ"מ שם (והנראה לי מלשון רבינו שהוא מפרש מעשה דפ' הדר, שלא ביום מילה, אלא קודם לה או אחריה הרבה. ואעפ"כ התירו משום צער התינוק שהחמין יפין לו ... כונתו בכאן שאין כאן חולי כולל כל הגוף ... וזהו שכתב מקצת חולי או מצטער, ועוד שזה מה שעושה בו הוא כדרכו). ביצה כב, א (אמימר שרי למכחל עינא מנכרי בשבתא). טור ושו"ע סי' שז ס"ה (דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת. והוא שיהיה שם מקצת חולי). מ"א כאן ס"ק יב (ואם אין בו סכנת אבר מותר על ידי עכו"ם, והיינו עובדא דאמימר, וכמ"ש סימן ש"ז ס"ה שבות דשבות שרי במקצת חולי).

[671] סעיף יב (דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת. והוא שיהיה שם מקצת חולי).

[672] **משמעות השו"ע** סי"ז (חולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה (הגה, או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו שאז אף על פי שהולך כנפל למשכב דמי) ... שאם אין בו סכנת אבר עושין בשינוי), הרי שלא התיר בישראל בשינוי אלא בנפל למשכב).

[673] מהא דאמימר ביצה כב, א (שרי למכחל עינא מנכרי בשבתא). מ"א סקי"ב (ואם אין בו סכנת אבר, מותר על ידי עכו"ם, והיינו עובדא דאמימר, וכמ"ש סימן ש"ז ס"ה שבות דשבות שרי במקצת חולי), וסקכ"ח (ועל ידי גוי, דוקא במקצת חולי), וסקמ"ד (ועובדא דאמימר הוי חולי קצת ולא נפל במשכב כמו שכתבתי לעיל).

[674] אמימר שם (אמר ליה רב אשי לאמימר ... מר קא מסייע בהדיה, דקא עמיץ ופתח, אמר ליה ... מסייע אין בו ממש)

[675] סעיף ג (ואף שהישראל ממציא לו שינו ומסייע קצת בהוצאתו, אין בכך כלום, שמסייע אין בו ממש), ושם נסמן (הערה 555).

[676] סעיף מג (אבל אם חלה ממנו כל גופו, אע"פ שמתחזק והולך, ואין צריך לומר אם נפל למשכב, כבר נתבאר למעלה שיש מתירין). משא"כ במקצת חולי, דינו כמי שיש לו צער, שנתבאר לקמן שם (אסור לאכלו ולשתותו לרפואה ... אע"פ שכואב לו מאד), ושם נסמן (הערה 841).

[677] **מ"א** סוף סקי"ב (ומיחוש בעלמא אפילו על ידי עכו"ם אסור, וכמ"ש ס"א).

[678] ס"א (מי שיש לו מיחוש בעלמא שאין בו חשש סכנה כלל, והוא מתחזק והולך כבריא, אסור לעשות לו שום רפואה בשבת, אפילו על ידי נכרי), ושם נסמן (הערות 534-535).

[679] נתבאר ברש"י מכות ז, א (מכחול הוא קיסם דק שבו נוטלין הצבע מתוך הקנה), וע"ז כ, ב (מכחול הוא קיסם שמכניסין בשפופרת, קנה שהמכחול בתוכה, והקיסם קרוי מכחול על שם שכוחלין בו). וכאן מיירי ברפואה שנותן במכחול זה על העין.

[680] ב"י ד"ה ומ"ש רבינו והרמב"ן (ודע דהא דאמרינן דצרכי חולה שאין בו סכנה אסור בשבות הנעשה על ידי ישראל, אפילו החולה עצמו אסור לשים בידיו הרפואה, או לעשות לרפואתו דבר שהוא משום שבות. אבל אם הגוי עושה לו רפואה, רשאי הישראל לסייעו סיוע קל. והכי איתא בפרק ב' דיום טוב).

והוא כדאמרינן **ביצה כב**, א (מהו לכחול את העין ביום טוב ... תחלת אוכלא (תחלת החולי, רש"י) לא מבעיא לי, דאפילו בשבת שרי, כי קמבעיא לי סוף אוכלא ופצוחי עינא (שקרוב להתרפאות הוא, ואינו כוחל אלא להגיה מאורו, רש"י), מאי, אמר ליה אסור). ע"ז כח, ב (תחלת אוכלא (בתחלת החולי, רש"י), לאפוקי סוף אוכלא (שכבר נתרפא, ועדיין קודחת מעט, רש"י) ופצוחי עינא (שבא לכוחלה כדי להאיר מראית עינו, רש"י) דלא).

ועוד בביצה שם (אמימר שרי למכחל עינא מנכרי בשבתא, איכא דאמרי אמימר גופיה כחל עינא מנכרי בשבתא. אמר ליה רב אשי לאמימר ... מר קא מסייע בהדיה, דקא עמיץ ופתח, אמר ליה ... מסייע אין בו ממש), ופרש"י (מי שאינו עושה מלאכה ממש, אלא מסייע מעט כי האי, ובלאו הוא מתעבדא, אין בו ממש). רמ"א סי"ז (וכל שאסור לעשות על ידי ישראל, אפילו על ידי החולה בעצמו אסור. אבל כשעושה לו הגוי, מותר לחולה לסייעו קצת, דמסייע אין בו ממש).

מעכב על ידו[681], כמו שנתבאר למעלה[682]. ואפילו כשהנכרי עושה לו מלאכה גמורה במקום שמותר, מותר לחולה לסייעו בענין זה שנתבאר[683].

(ואע"פ שהמסייע למלאכה גמורה הוא שבות גמור מדברי סופרים, כמ"ש בסי' שמ"ו[684], ואף כשמסייע לשבות עכ"פ הוא שבות דשבות. מכל מקום כאן כיון שהתירו שבות אמירה לנכרי לצורך החולה, הוא הדין שיש להתיר שבות הסיוע, כיון שיש בו גם כן צורך החולה, שעל ידי כך נעשית הרפואה יותר בטוב ממה שהיתה נעשית על ידי הנכרי לבדו[685], כגון סגירת העין שיכנס בו הכחול יפה, וכן פתיחת העין להכניס בו הכחול, או לפתיחת הפה להוציא השן[686], אף שהיה הנכרי יכול לעשותה בלבדו, מכל מקום לא הצריכו חכמים לכך, להטיל זה על הנכרי ושלא יעשהו מי שהדבר שייך לו לעשותו, דהיינו החולה בעצמו. אבל כשהנכרי עושה שאר דבר האסור אפילו מדברי סופרים אין לישראל (אחר) לסייעו בעשייתו, כיון שאין צורך כלל בסיועו, שהרי הנכרי יכול לעשותו בלבדו. אבל אם יש איזה צורך בסיועו, שעל ידי כך נעשית הרפואה יותר בטוב ממה שהיה עושה הנכרי בלבדו, מותר אף לישראל אחר לסייעו קצת[687]).

ואם אי אפשר להעשות כלל בלתי סיוע הישראל, אסור אף לחולה עצמו לסייעו[688]:

כב מותר לומר לנכרי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, שסתם צרכי קטן דינם כצרכי חולה שאין בו סכנה[689]. ומותר להאכילו מוקצה אפילו בידים, אם אי אפשר בענין

וכן הוא לעיל ס"ג (ואף שהישראל ממציא לו שינו ומסייע קצת בהוצאתו, אין בכך כלום, שמסייע אין בו ממש). לקמן שם ס"ב (ואף שהיא מטה אצבעותיה אליה ומסייעה עמה קצת, אין בכך כלום שמסייע אין בו ממש). סי' תסח ס"ד (מותר להסתפר על ידי נכרי, אף על פי שהישראל מטה ראשו אליו והרי הוא כמסייע קצת, אין בכך כלום, שמסייע אין בו ממש, לענין זה). והיינו שלא כל ההלכות שוות לענין מסייע אין בו ממש, אלא "שמסייע אין בו ממש, לענין זה". ונתבאר שם (הערה כו).

[681] רש"י ביצה שם (ובלאו הוא מתעבדא). **מ"א** סקט"ז (היינו שבלאו הכי נמי מתעבדא, אלא שמסייע מעט, כגון עכו"ם שכוחל העין וישראל סוגר ופותח העין שיכנס בו הכחול). **שבת צג**, א (זה יכול וזה אינו יכול, דברי הכל חייב ... זה שיכול, דאי זה שאינו יכול ... מסייע אין בו ממש).

[682] סעיף ג (לפי שאף אם לא היה הישראל מסייעו סיוע זה, אלא שלא היה מעכב על ידו, היה הנכרי יכול לעשות דבר זה בלבדו).

[683] **מ"א** שם (ומשמע שם דאפילו במלאכה דאורייתא מסייע אין בו ממש).

וכדלעיל ס"ג (ואם מצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו, אזי מותר לחלל על ידי נכרי אפילו במלאכה גמורה ... ולכן מי שחושש בשינו ומצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו (אזי מותר לחלל על ידי נכרי), אומר לנכרי להוציאו. ואף שהישראל ממציא לו שינו ומסייע קצת בהוצאתו, אין בכך כלום, שמסייע אין בו ממש).

[684] אוצ"ל: שמז ס"ג (ואם החפץ היה מונח בענין שאף אם לא היה נותנו לו היה יכול ליטלו בעצמו, אינו עובר על לפני עור מן התורה, אבל מדברי סופרים אסור ליתנו לו, אפילו הוא נכרי).

ויותר מסתבר שצ"ל: שמ ס"ב (שמסייע אין בו ממש (ומותר גמור מן התורה ... אלא שהחכמים גזרו עליו גזרה שמא יבא לעשות בעצמו), ושם נסמן (הערות 1707-1708).

[685] וכעין זה לקמן סי' שמ ס"ב (ואף מדברי סופרים אין איסור לסייע אלא לעושה מלאכה גמורה, או לדבר האסור משום שבות שלא במקום מצוה, אבל במקום מצוה לא גזרו על הסיוע, כמו שלא גזרו על האמירה לנכרי, לפי שהוא אינו עושה כלום, ואף בסיוע אינו עושה מאומה, שמסייע אין בו ממש באמת, אלא שהחכמים גזרו עליו).

וראה שו"ת חכם צבי שם (ואמימר משוי להו מסייע אין בו ממש, כיון דעיקרן אינו אלא משום שבות דגזרת שחיקת סממנין, במקום צערא אין בו ממש ולא גזרו עליו).

[686] כדלעיל ס"ג (מי שחושש בשינו ... ואף שהישראל ממציא לו שינו ומסייע קצת בהוצאתו, אין בכך כלום, שמסייע אין בו ממש).

[687] **ט"ז** סקי"ג (ונראה דגם כאן לאו דוקא קאמר לחולה, אלא הוא הדין באחר).

[688] **מ"א** סקט"ז (היינו שבלאו הכי נמי מתעבדא, אלא שמסייע מעט). וכנסמן לעיל (הערה 681).

[689] ס' התרומה סי' רנב (אם עשה העכו"ם האש או בשביל תינוק לחממו, או לעשות לתינוק מאכלו). הובא בסמ"ג ל"ת סה כ, ג. ובמרדכי פ"ק דשבת סי' רנ, ו**בהגהות מיימוניות** פ"ו אות ה, ו**בב"י סוס"י רעו**. רמ"א סי"ז (מותר לומר לגוי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי).

אחר[690]:

כג לא התירו אמירה לנכרי בשביל חולה, אלא כשצריך לה בשבת, אבל לא לצורך מוצאי שבת[691]:

כד הקיז דם ונצטנן[692], סכנה היא[693], ועושין לו מדורה בשבת אפילו בתקופת תמוז. אבל לחולה אחר, אע"פ שיש בו סכנה, מכל מקום אין בצינה סכנה לו, שאפשר לחממו בבגדים[694]. לכן אין עושין לו מדורה, אלא על ידי נכרים[695], אלא אם כן אין שם בגדים

וכן הוא לעיל סוס"י רנט ד"ה אבל (כי אם לצורך חולה או קטן שאין לו מה לאכול). סי' רעו ס"ו (או לצורך קטנים, שדינם כחולה שאין בו סכנה לכל דבר), וסט"ו (אם אין לו קטנים שמצטערים הרבה). לקמן סי' שמג ס"ה (ואם התינוק צריך לכך, כגון שהוא קצת חולה, מותר לומר לנכרי להאכילו, שצרכי קטן דינם כחולה שאין בו סכנה שהתירו בו אמירה לנכרי).

והיינו שדינם כמו חולה שנפל למשכב, או חלה כל גופו, שהתירו לומר לנכרי לעשות מלאכה דאורייתא.

וכל זה דוקא כשהקטן מצטער הרבה, כדלעיל סי' רעו סט"ו (קטנים שמצטערים הרבה), ושם נסמן (הערה לח).

[690] **איסור והיתר** שער נט דין כט (ואם אין התינוק רוצה לאכול כי אם על ידי אמו, השיב השר מקוצי, שמותר לאם להאכילו אפילו בתבשיל חלב שחלבו ובשלו עכו"ם בשבת, דהוי חולי שיש בו סכנה בשבת, שאינו רוצה לאכול על ידי אחר עכ"ל. ונראה מאחר שאין במאכילו אלא משום מוקצה, הוא הדין אפילו לחולי שאין בו סכנה, ולרוחא דמילתא נקט לה). **מ"א** סקט"ו (ומותר להאכילו מוקצה בידים, אם אי אפשר בענין אחר (אסור והיתר הארוך).

והיינו שאף שדינו כחולה שנפל למשכב ואין בו סכנה, שדינו נתבאר לעיל סי"ט (אם אין בו סכנת אבר, אלא שנפל למשכב, או שמצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו, אין עושין לו דבר האסור מדברי סופרים על ידי ישראל).

מכל מקום התירו כאן, כמו בסכנת אבר, שנתבאר לעיל שם (אפילו יש גם בה בעצמה איסור מדברי סופרים בעשייתה, מותר לעשותה לו בלא שום שינוי מדרך החול, אם יש בו סכנת אבר).

וראה מה שהאריך בבדי השלחן סי' קלד סקי"ח.

[691] שו"ת **רד"ך** בית כב חדר ו, ובדפוסים האחרונים בית יח (נראה דמדקאמרינן סתם כל צורכי חולה ... ולא פירש לומר שצריך הוא לה בשבת, אלמא כל היכא דאינו מסוכן אין הפרש בין היכא שצריך הוא לה בשבת עצמו, לבין היכא דלא צריך, כך הוא לעשותו בשבת או במוצאי שבת ... אפס מלשון של הרמב"ם ז"ל נראה דדוקא שהוא צריך לרפואת שבת הוא דמתירין, שכתב לפיכך מעלין את אזנים וכו', וכל הני דמייתי התם כלהו החולה צריך בהם בשבת עצמו, ורפואה הוא לו בשבת, ואם כן אין לסמוך על זה להתיר). כנסת הגדולה הגה"ט (והיינו דוקא היכא שהרפואה צריך לה בשבת עצמו, הרד"ך ז"ל בבית כ"ב חדר ו). **מ"א** סקי"א (דוקא שצריך לה בשבת עצמו. רד"ך בח"ב ח"[ו]). והיינו שאם יוכל לעשותה במוצאי שבת, לא יעשנה על ידי נכרי בשבת.

ואפילו בחולה שיש בו סכנה נתבאר לעיל סי"ג (במקום שאפשר לעשות לו הרפואה מיד בלי חילול שבת, אלא שיצטרכו לשהות שעה מועטת, לא יחללו כדי לעשותה תיכף ומיד בלי שום שהוי כלל, אם הוא בענין שאין חשש סכנה כלל בשהוי מועט זה. לפי שהשבת דחויה היא אצל פיקוח נפש, ולא הותרה לגמרי, וכל שאפשר להצילו בלא חילול שבת אינה נדחית בשבילו).

ולענין שבות דשבות במקום מצוה שלאחר השבת, ראה לעיל סי' שז סי"ב (ובהערות שם). לקמן סי' תנה סי"ב (והערה סט).

[692] **שמואל קכט**, א (הקיז דם ונצטנן, עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז). טור סי' של. שו"ע סי"ח (הקיז דם ונצטנן, עושים לו מדורה אפילו בתקופת תמוז).

וכן לענין חיה, יתבאר לקמן סי' של סוף ס"ה (הרי היא עד ל' יום כחולה שאין בו סכנה, שכל צרכיו נעשים על ידי נכרי. חוץ מלענין מדורה, שאם היא צריכה לכך עושים לה על ידי ישראל, מפני שהצינה סכנה היא לה כל ל' יום, ואפילו בתקופת תמוז).

[693] לבוש סי"ח (הקיז דם ונצטנן, סכנה היא). וראה גם ר"ן נב, א ד"ה סוד"ה ואסיקנא (כי הצנה אחר הקזת דם חולי הוא).

[694] בגמרא שם (אמר רב יהודה אמר שמואל עושין מדורה לחיה בשבת. סבור מינה, לחיה אין לחולה לא, בימות הגשמים אין בימות החמה לא (ולא היא לא שנא חיה ולא שנא חולה, לא שנא בימות הגשמים ולא שנא בימות החמה, מדאתמר) אמר רב חייא בר אבין אמר שמואל הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז). וכן פסק הרי"ף נב, א (ואסיקנא לא שנא חיה ולא שנא חולה לא שנא בימות החמה לא שנא בימות הגשמים, מדאמר רב חייא בר אבין אמר רב ששת הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בשבת ואפילו בתקופת תמוז).

אמנם ברמב"ם פ"ד הי"ד (עושין מדורה לחיה ואפילו בימות החמה, מפני שהצנה קשה לחיה הרבה במקומות הקרים. אבל אין עושין מדורה לחולה להתחמם בה. הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז). ופירש במ"מ שם (וסובר רבינו דהא דאייתי שמואל דהקיז דם, לא בא אלא לדחות מה שאמרו בימות החמה לא, מפני שהחיה הרי היא כהקיז דם דודאי שפעה דם הרבה, ומחמת כן הצינה קשה לה הרבה. אבל מה שאמרו לחולה לא, כדקאי קאי). ונפסק כאן כדעת הרמב"ם.

לחממו בהם. ולהאומרים[696] שכל חולה שיש בו סכנה עושין לו על ידי ישראל כל מה שרגילין לעשות לו בחול, אע"פ שאין במניעת הדבר ההוא סכנה, (מכל מקום) מותר לעשות לו גם כן מדורה על ידי ישראל כדרכו בחול (וכבר נתבאר למעלה[697] היאך יש לנהוג במדינות אלו):

כה אין נותנין יין לתוך העין, מפני שניכר הדבר שמתכוין לרפואה. אבל מותר ליתנו על גבי העין, מפני שאינו נראה אלא כרוחץ, ולא כמתכוין לרפואה. והוא שאינו פותח וסוגר העין[698], אבל אם פותחה וסוגרה שיכנס בה היין, ניכר הדבר שמתכוין לרפואה ואסור[699]. ועכשיו שאין דרך לרחוץ ביין, אסור בכל ענין[700], כשמתכוין לרפואה[701]:

כו רוק תפל, דהיינו כל שלא טעם כלום משניעור משינתו, והוא חזק ומרפא, אסור ליתנו

ואף דמיירי הכא בחולה שיש בו סכנה, **עיין במ"ש לעיל** ס"ד (עושין לו כל מה שרגילין לעשות לו בחול ... אע"פ שאין סכנה כלל במניעת הדבר ההוא, כיון שמכל מקום החולי יש בו סכנה ... ויש אומרים שאפילו במקום שצריך חילול, אין מחללין על ידי ישראל אלא בדבר שיש לחוש בו שאם לא יעשהו לו יסתכן, אבל כל שאין במניעת אותו דבר סכנה, אע"פ שמכל מקום צריך הוא לו ורגילין לעשותו לו בחול, אין עושין אותו בשבת). וכאן נתבאר כדעה הב' דלעיל שם, שכל שאין במנית אותו דבר סכנה ... אין עושין אותו בשבת (ואחר כך תתבאר כאן דעה הא' דלעיל שם).

והמקור לדעה זו **ב"י סי' של** ד"ה ועושין (דמשמע מדברי רש"י, דכל שאין במניעת אותו דבר סכנה אין מחללין עליו את השבת. ואפשר שהרמב"ם סבור כן, ומיירי בחולה שיש בו סכנה, וכמו שהיה סבור הרב המגיד), **לפי דעת רש"י** קכט, א ד"ה דבר שאין בו סכנה (חולה שאם לא יעשו לו רפואה זו אין מסוכן למות), **והמ"מ** בפירושו הראשון שם (הייתי סבור לפרש ... חולה לדעת רבינו, אפילו יש בחולי סכנה, אין בצנה סכנה, ואפשר בבגדים). מ"א ס"ק יז (ב"י כתב בשם רש"י, שאם אין במניעת דבר ההוא סכנה אין עושין).

וראה מחנה יוסף שבת סי' מב ס"ח.

[695] כדין צרכי חולה שאיו בו סכנה, כדלעיל סי"ט (חולה שנפל מחמת חוליו למשכב ואין בו סכנה ... הרי צרכיו נעשין על ידי נכרי אפילו במלאכות גמורות של תורה).

[696] דעה ראשונה לעיל ס"ד (כמועתק לעיל הערה 694). שהיא דעת השגות הראב"ד בדברי הרמב"ם שם (ובפרק יום הכיפורים (יומא פד, ב) תניא בהדיא מחמין חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין להברותו כו'. ואפשר דבחולה שיש בו סכנה היא). והיינו שמפרש מה שכתב הרמב"ם (אין עושין מדורה לחולה להתחמם בה), דמיירי בחולה שאין בו סכנה. וכדבריו מסיק במ"מ שם (אני מבטל דעתי מפני דעתו [של הראב"ד], לפי שאם הוא שיש בו סכנה הא משמע דלכל צרכיו מחללין, ואע"פ שאין במניעת דבר שעושין לו סכנה). ב"י שם (שמדברי הראב"ד (שם) נראה שהוא מפרשם בשאין בו סכנה ... וכתב [המ"מ] שהוא מבטל דעתו מפני דעת הראב"ד, לפי שאם יש בו סכנה משמע דלכל צרכיו מחללין עליו את השבת, ואף על פי שאין במניעת הדבר שעושין לו סכנה). מ"א סקי"ז (אם יש בו סכנה שרי, אף על גב שאין בצינה סכנה שאפשר לחממו בבגדים (מ"מ)).

[697] סוף ס"ד (וכן יש לנהוג במדינות אלו, שנוהגים להחמיר אפילו בדבר שיש סכנה במניעתו, שלא לעשותו על ידי ישראל, כל שאפשר לעשותו על ידי נכרי בלא דיחוי ועיכוב כלל כמו שיתבאר). והיינו כמבואר לעיל סוף סי"ג (ויש אומרים שכיון שהשבת דחויה היא ולא הותרה כלל, מה שאפשר לעשות שלא יהא חילול מן התורה צריך לעשות שלא יהא חילול במלאכה מן התורה ... ואם אפשר לעשות על ידי נכרי בלא איחור כלל, צריך לעשות על ידי נכרי מן התורה ... והעיקר כסברא הראשונה. ואעפ"כ המנהג במדינות אלו כסברא האחרונה)

[698] **אבוה דשמואל או לוי קח**, ב (יין בתוך העין אסור (דמוכחא מילתא, רש"י). על גב העין מותר (דאמרי לרחיצה בעלמא עבדי, רש"י)). טור ושו"ע ס"כ (אין נותנין יין לתוך העין. וליתנו על גביו, אם פותח וסוגר העין אסור, ואם אינו פותח וסוגר, מותר). מ"א סקי"ח (דאמרינן לרחיצה בעלמא הוא דעביד (רש"י)).

וכדלעיל סי' רצו ס"ה (נוהגין לשפוך על השלחן מן יין הנשאר בכוס אחר שתיית המבדיל ... ונוהגין לרחוץ עיניהם מיין של שפיכה זו משום חבוב מצוה).

[699] גמרא שם גבי קילורין (חזייה דהוה מייץ ופתח, אמר ליה, כולי האי ודאי לא שרא), ופרש"י (דמוכחא מילתא). **טור** (אם פותח וסוגר העין כדי שירד לתוכו, דמוכחא מלתא דלרפואה עביד). ט"ז ס"ק טו (דאז מוכחא מלתא דלרפואה עושה).

[700] **מ"א** שם (והאידנא שאין דרך לרחוץ ביין אסור).

וכעין זה לעיל סי' שכז סוף ס"א (ובמקומות אלו שאין נוהגין לסוך בשמן כי אם לרפואה, אסור לסוך בשום שמן לרפואה, מפני שהדבר ניכר שמתכוין לרפואה).

[701] כדלקמן סוף סכ"ו (שלא אסרו אלא במתכוין לרפואה).

אפילו על גבי העין, שאינו נראה כרוחץ, שאין דרך לרחוץ ברוק מפני מאיסותו[702]. אבל אם רוחץ פיו במים ואחר כך מעבירם על עיניו, אע"פ שרוק תפל מעורב בהם, מותר, מפני שאינן מאוסין לרחוץ בהם[703]. ואם אינו יכול לפתוח עיניו, מותר ללחלחם אפילו ברוק תפל לבדו, שלא אסרו אלא במתכוין לרפואה, אבל זו אינה רפואה[704]:

כז שורה אדם קילורין[705] רכין וצלולין[706] מערב שבת ונותן על גבי העין בשבת לרפואה, ואין גוזרים משום שחיקת סמנים, שכיון שהצריכוהו לשרותן מערב שבת יש לו היכר בזה, שאסור לעסוק ברפואות בשבת. ואין לחוש למראית העין, מפני שאינו נראה אלא כרוחץ, שכיון שהוא רך וצלול סבור הרואה שהוא יין[707]. ובלבד שלא יפתח ויסגור העין, שאז מוכח שמתכוין לרפואה[708]. אבל קילור עב אסור ליתנו על גבי עין בשבת, מפני שניכר שהוא לרפואה, ואם הניחו עליה מבעוד יום מותר[709] כמ"ש בסי' רנ"ב[710]:

כח מעבירין גלדי מכה וסכין בשמן[711], במקומות שדרכן לסוך אף שלא לרפואה כמ"ש בסי' שכ"ז[712].

---

[702] **לוי או אבוה דשמואל שם** (רוק תפל (שלא טעם כלום משניעור משנתו, רש"י) [אפילו] על גב העין אסור (דמוכחא מילתא דלרפואה, דאילו לרחיצה מאיס, להכי נקט רוק תפל לפי שהוא חזק ומרפא, רש"י)). טור ושו"ע ס"כ (ורוק תפל, אפילו על גביו אסור, דמוכחא מלתא דלרפואה עביד). מ"א ס"ק יט (ורוק תפל, כל שלא טעם כלום משניעור (רש"י ומ"מ)), וס"ק כ (דמאיס לרחוץ בו). ט"ז ס"ק טו (ורוק תפל שהוא חזק, מוכחא מלתא דלרפואה מיכוין, דאי לרחיצה, הא מאוס הוא).

[703] ב"ח ד"ה ורוק (ולפי זה נראה, דאם משים אדם מים בתוך פיו ורוחץ שם בכל צדדין ואחר כך רוחץ באותם מים את עיניו, שגם הם לרפואה כיון שמעורב בו רוק תפל, שרי, דלא מוכחא דלרפואה קעביד, כיון דלא מאיס כרוק תפל בעיניה). מ"א שם (ואם רוחץ פיו במים ואחר כך מעבירו על עיניו, שרי, דאמרינן לרחיצה עביד).

[704] **רש"ל** בביאורו לטור, הביאו הב"ח שם (וכתב מהרש"ל (בביאורו לטור) ונראה דמי שלא יכול לפתוח העינים, יכול ללחלחן ברוק תפל, ואין זה חשיב רפואה, אלא לפתוח עינים קעביד עכ"ל). הובא במ"א שם (ואם לא יכול לפתוח עיניו, יכול ללחלחן ברוק תפל, דאין זה רפואה (רש"ל וב"ח)). ט"ז (וכתב רש"ל דמי שלא יכול לפתוח העינים, יכול ללחלחן ברוק תפל, ואין זה חשיב רפואה אלא לפתוח עינים מכוין).

[705] **שמואל שם** קח, ב (שורה אדם קילורין מערב שבת ונותן על גב עיניו בשבת ואינו חושש) טור ושו"ע סכ"א (שורה אדם קילורין בערב שבת ונותן על גב העין).

[706] רא"ש פ"א סי' לג (קילור צלול אף בשבת מותר להניחו על גב העין ... דכיון דהוא צלול אינו אלא כרוחץ עיניו וליכא למיגזר משום שחיקת סממנין). ר"ן שם ו, רע"ב (קילור רך וצלול, אפילו בשבת מותר להניחו על גבי העין ... דכיון שהוא צלול אינו אלא כרוחץ עיניו במים, וליכא למגזר משום שחיקת סמנים). ב"י ד"ה שורה.

[707] **רש"י** שם ד"ה ונותן על גב עיניו (דלדידיה כיון דאצרכוה לשרותה מערב שבת, איכא היכרא וליכא למיגזר. ומאן דחזינהו סבר דרחיצה בעלמא היא, דכסבר שהוא יין). טור ושו"ע שם (שאינו נראה אלא כרוחץ ... ולא חיישינן משום שחיקת סמנים, דכיון שלא התירו לו לשרותן אלא מערב שבת, איכא היכרא). מ"א סקכ"ב (ומאן דחזי סבר שהוא יין (רש"י)).

וראה בדי השלחן סי' קלח סק"ג.

[708] **מר עוקבא שם** (בר ליואי הוי קאי קמיה דמר עוקבא, חזייה דהוה מייץ ופתח, אמר ליה כולי האי ודאי לא שרא מר שמואל), ופירש"י (דמוכחא מילתא). טור ושו"ע שם (והוא דלא עמיץ ופתח).

[709] רא"ש שם (ומניחין קלור על גבי העין ... ומתרפאת והולכת כל השבת כולה. ומיירי בקילור שהוא עב ... הלכך דוקא מערב שבת, אבל בשבת אסור להניחו על העין, משום גזירת שחיקת סממנים או גזירה שמא ימרח). ר"ן שם (והאי קילור דאמרינן הכא דמניחין אותו על גבי העין מערב שבת, מכלל דבשבת אסור, היינו דוקא בקילור שהוא עב ... הלכך להניחו בשבת איכא למיחש שמא ימרח, אי נמי משום שחיקת סמנין). ב"י שם. מ"א סקכ"א (ודוקא ברכה, אבל בעבה אסור).

וראה בדי השלחן סי' קלח סק"ד.

[710] סי"ד (מותר להניח קילור עבה על העין לרפואה, ואספלנית על גבי המכה, והם מתרפאים והולכים כל השבת כולה, אף על פי שבשבת אסור להניחם, כמו שיתבאר בסי' שכ"ח).

[711] **ברייתא נג**, ב (סכין (שמן, רש"י) ומפרכסין (גלדי מכה, רש"י) לאדם). טור ושו"ע סכ"ב (מעבירין גלדי המכה וסכין אותה בשמן).

[712] סעיף א (החושש במתניו ... סך הוא בשמן ... ובמקומות אלו שאין נוהגין לסוך בשמן כי אם לרפואה, אסור לסוך בשום שמן לרפואה, מפני שהדבר ניכר שמתכוין לרפואה).

אבל לא יסוך בחֵלֶב, מפני שנימוח[713], ואסור מטעם שנתבאר בסי׳ שכ״ו[714].

ואפילו בגמר מכה, דהיינו שכבר נתרפאה ואין לו צער ממנה, מותר להעביר גלדיה ולסוכה לתענוג בעלמא[715].

אבל אין נותנין שמן וחמין מעורבים יחד על גבי מכה[716], ולא על גבי מוך ליתנו עליה[717], מפני שניכר שמתכוין לרפואה[718]. אבל נותנן על בשרו חוץ למכה, שאז אינו מוכח שמתכוין לרפואה, והם שותתים ויורדים למכה[719]. אבל מותר לתת עליה שמן לבדו במקומות שדרכן לסוך שלא לרפואה[720]. וכן מותר לתת עליה חמין לבדן[721], אם הוחמו מערב שבת[722].

וכן (מותר ליתן שמן לבדו) על גבי מוך ליתנו עליה (אבל לא חמין אפילו לבדן[723] (אם אין

---

[713] ספר התרומה סי׳ רלח (אבל מחלב ומשומן אסור בשבת, לפי שנמחה על ידו ונעשה צלול, והוי נולד, כדתניא פרק במה טומנין (נא, א) אין מרזקין השלג והברד). **סמ״ג** ל״ת סה כא, ב (אומר רבינו יצחק דווקא שמן שכבר הוא נמחה סכין, אבל חלב ושומן לא, לפי שנמחה בידו והוה ליה נולד, כמו אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד). **מרדכי** רמז שלח (אבל בחלב ושמן אסור לסוך בשבת, משום שנמחה והוה ליה נולד ואסור). **טור** ושו״ע שם (אבל לא בחלב, מפני שהוא נימוח).

[714] סעיף י (אסור לרחוץ ידיו במלח, וכל שכן בבורית או שאר חלב, מפני שנימוח על ידו, והרי זה כמוליד בשבת ודומה למלאכה, כמו שנתבאר בסי׳ ש״כ, שאסור לרסק שלג או ברד מטעם זה). ובסי׳ שכ סט״ז (השלג והברד וכל כיוצא בהם אסור לרסק אותם בידים, דהיינו לשברם לחתיכות דקות כדי שיזובו מימיהן, משום שדומה למלאכה שבורא מים הללו).

ואף שיש מתירין בבורית וחלב, מכל מקום יש להחמיר, כדלעיל סי׳ שכו שם (ולדברי האומרים שטעם איסור לרסק שלג וברד הוא משום גזרת סחיטת פירות העומדים למשקין, שאף השלג והברד למימיהם הם עומדים כמו שנתבאר שם, אם כן בורית ושאר חלב שאינן עומדים למשקין, מותר לרסק לכתחלה. אבל יש להחמיר כסברא הראשונה).

[715] **גמרא שם** (דגמר מכה ומשום תענוג), ופרש״י (שנתרפאה המכה וסיכה ופירכוס משום תענוג). טור ושו״ע שם (ואפילו בגמר מכה דליכא אלא צערא, שרי). ב״ח ד״ה מעבירין (ובמקצת ספרי רבינו כתוב ואפילו בגמר מכה דליכא אלא צערא שרי וכן כתוב בשלחן ערוך (סכ״ב) והוא טעות סופר, וצריך להגיה דליכא צערא אלא תענוג, שרי). ט״ז סקט״ז (בגמר מכה, דליכא צערא, כצ״ל, פירוש אלא לתענוג. כן הגיה מו״ח ז״ל). מ״א סקכ״ג (דליכא צערא, אלא תענוג, שרי. כצ״ל (ב״ח)).

[716] ברייתא **ושמואל** שם **קלד**, ב (אין נותנין חמין ושמן על גבי מכה בשבת). **תוס׳** שם ד״ה ואין (פירש ה״ר יוסף פורת בשם רבינו שמואל דבמעורבת יחד איירי). טור ושו״ע שם (אין נותנין עליה שמן וחמין מעורבים יחד).

וכן הוא לענין שמן וחומץ, כדלעיל סי׳ שכז ס״א (החושש במתניו, לא יסוך שמן וחומץ (מעורבים), מפני שאין דרך לסוך בהם אלא לרפואה, וכל שהדבר ניכר שמתכוין לרפואה אסור מטעם שיתבאר בסי׳ שכ״ח. אבל סך הוא בשמן (לבדו)).

וכן הוא לענין שמן ויין, כדלקמן סי׳ שלא ס״א (חולים ... לערב להם יין ושמן ... אם אין בהם סכנה אסור לערב להם בשבת (שאסור לעשות להם רפואה בלא שינוי כמ״ש בסי׳ שכ״ח)).

[717] **ברייתא** שם (אין נותנין שמן וחמין על גבי מוך ליתן על גבי מכה בשבת). שו״ע שם (ולא על גבי מוך ליתנו עליה).

[718] לבוש סכ״ב (דמוכחא מילתא דלרפואה עביד).

[719] ברייתא ושמואל שם (אבל נותנין חוץ למכה ושותת ויורד למכה), ופ**רש״י** (דלא מוכחא מילתא דלרפואה).. טור ושו״ע שם (אבל נותן הוא חוץ למכה, ושותת ויורד לתוכה).

[720] **תוס׳** שם (מתניתין היא בפרק שמנה שרצים (קיא, א) אבל סך הוא את השמן, והיינו אפילו על גבי מכה, מדקתני בני מלכים סכין על גבי מכותיהן שמן וורד, מכלל דבשאר שמן מותר לאחר, אפילו על גבי מכה). ב״י ד״ה ומ״ש ולא על גבי מוך.

[721] תוס׳ שם (דאי כל חד באפי נפשיה ... מותר). ב״י שם.

[722] **גמרא שם** (הרחצת מילה מי גרע מחמין על גבי מכה, דאמר רב אין מונעין חמין ושמן מעל גבי מכה בשבת. מתקיף לה רב יוסף ולא שני לך בין חמין שהוחמו בשבת לחמין שהוחמו מערב שבת (הכא גבי מילה בהוחמו בשבת עסקינן, רש״י) ... מפני שסכנה הוא לו). הרי שמים שהוחמו בשבת אסור ליתנו על המילה, שהוא אבר אחד; ולא הותר אלא מפני שסכנה הוא לו. וכדלעיל סי׳ שכו ס״ג (הוחמו בשבת, שאסור אפילו לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו, ואפילו אבר אחד בלבד).

[723] גמרא שם (אין נותנין שמן וחמין על גבי מוך ליתן על גבי מכה בשבת, התם משום סחיטה). ב״ח ד״ה ומ״ש ולא על גבי המוך שעליה (ונראה דאף על גב דהך אוקימתא אליבא דרב היא, אבל לשמואל משמע דלא חיישינן לסחיטה בהא מילתא, ולא אסרה ברייתא אלא משום רפואה, ואם כן אינו אסור לדעת התוספות אלא בשמן

המוך (עיין סי׳ ש״א[724]) מיוחד לכך), משום גזרה שמא יסחוט. אבל בשמן אין גוזרים שמא יסחוט[725], כמ״ש בסי׳ ש״כ[726]):

כט מותר ליתן על גבי המכה ספוג וחתיכות בגדים יבשים, אם הם חדשים, מפני שאינן לרפואה, אלא כדי שלא יסרטו בגדיו את המכה[727]. אבל לא חתיכות בגדים ישנים שהן מרפאות[728].

במה דברים אמורים כשלא היו מעולם על המכה, אבל אם היו כבר על המכה שוב אינן מרפאות אע״פ שהן ישנות, ומותר ליתנו על גבי מכה בשבת[729]:

ל נותנין עלה על גבי המכה בשבת, שאינו אלא כמשמרה, חוץ מעלי גפנים שהם לרפואה[730], והוא הדין כל עלין שהן מרפאין[731].

ואם נתנם עליה מבעוד יום והסירם מעליה משחשכה, אפילו במזיד, מותר להחזירה, מפני שלא אסרו כל רפואה משום גזרת שחיקת סמנים אלא כשמתחילה בשבת, אבל לא כשכבר עשאה לו מבעוד יום ומחזירה לו בשבת[732].

וחמין מעורבין יחד. אפילו הכי יש לאסור בחמין או בשמן בלחוד, דשמא לשמואל נמי חיישינן לסחיטה בהא). **מ״א** סקכ״ד (על גבי מוך, אפילו חמין לחוד אסור, משום סחיטה (גמרא)).

[724] סנ״ט (שמא ישכח ויסחטנו, אלא אם כן הוא בגד שאינו מקפיד על מימיו, ואף בחול לא היה סוחטו), ושם נסמן. וראה בדי השלחן סי׳ קלו סוף סקכ״א.

[725] מ״א שם (אבל שמן לחוד לא גזרינן).

[726] סעיף כא (לא גזרו שלא לשרות בגד במשקין שאין מלבנים משום גזרה שמא יסחוט ויתחייב משום מפרק, כיון שאינו חייב אלא אם כן צריך למשקין הנסחטין, וזה אין לחוש כלל שיסחוט הבגד לצורך המשקין שיסחטו ממנו, מפני שאינן חשובים כלום ואין דרך כלל לעשות כן), ושם נסמן (הערה קנח).

[727] **ברייתא שם** קלד, סוע״ב (נותנין על גבי המכה מוך יבש וספוג יבש). ופרש״י (דלאו לרפואה היא, אלא שלא ישרטו בגדיו הקשים מכתו). טור ושו״ע סכ״ג (נותנין ספוג וחתיכות בגדים יבשים וחדשים, שאינן לרפואה, אלא כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה).

וכן הוא לקמן סל״א (מכה שנתרפאה מותר ליתן עליה רטייה בתחלה בשבת, מפני שאינו אלא כמשמרה שלא יסרטוה בגדיו). לעיל סי׳ שא סי״ח (יוצאין בפשתן סרוק וצמר מנופץ שנותנין על גבי המכה בשבת כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה, מפני שהם לו כמו מלבוש). סי׳ שח סנ״ו (ואין איסור בהנחתם על גבי המכה בשבת משום רפואה, שגזרו עליה משום שחיקת סממנים כמו שיתבאר בסי׳ שכ״ח, לפי שהם אינם מרפאים, ואין מניחים אותם אלא כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה).

[728] **גמרא** שם (אבל לא גמי יבש ולא כתיתין יבשין (חתיכות בגדים דקות, משום דמסו, וגזרו משום שחיקת סמנין, רש״י). קשיא כתיתין אכתיתין (רישא שרי מוך יבש, דהיינו כתיתין, וסיפא אסר כתיתין, רש״י). לא קשיא, הא בחדתי הא בעתיקי, אמר אביי שמע מינה הני כתיתין מסו), **לפירוש הרי״ף** נג, ב (לא קשיא, הא דקתני נותנין מוך יבש בחדתי, והא דקתני אבל לא כתיתין יבישין בעתיקי). טור ושו״ע שם (אבל לא ישנים, שהם מרפאים).

ובשיעור מה נקרא ישנים, ראה בדי השלחן סי׳ קלו סקי״ד.

[729] **רש״י** שם ד״ה חדתי (חדשים שלא היו על גבי מכה מעולם מסו, עתיקי לא מסו, לפירוש **הרא״ש** פי״ט ס״ג (ורש״י פירש חדשים שלא היו על גבי מכה מעולם. ואפשר שגם הוא מודה דעתיקי מעלי לרפואה טפי, אלא דמצריך דאותן עתיקי לא נתנו על גבי מכה פעם אחרת). ב״י ד״ה ונותנין (ורבינו כתב סתם כדברי הרא״ש אליבא דרש״י). טור ושו״ע שם (והני מילי ישנים, שלא נתנו מעולם על המכה, אבל אם היו כבר על המכה אפילו ישנים שרי, דשוב אינם מרפאים).

[730] **ירושלמי** פ״ו ה״ב (נותנין [עלה] על גבי מכה בשבת, שאינו אלא כמשמרה. אמר רבי תנחומא חוץ מעלי גפנים, שהן לרפואה), סמ״ג ל״ת סה יט, ב. שלטי הגבורים עירובין לה, רע״ב בשם ריא״ז. תוס׳ קט, א ד״ה עלין אין בהם משום רפואה (איירי להשים על העין). שו״ע סכ״ד (נותנים עלה על גב מכה בשבת, שאינו אלא כמשמרה, חוץ מעלי גפנים שהם לרפואה).

[731] **מ״א** סקכ״ה (והוא הדין כל עלים שהם מרפאים).

וכן הוא לעיל סי׳ שא סי״ט (ועלי גפנים ושאר עלים המרפאים).

[732] **תוס׳** עירובין קב, ב ד״ה מחזירין (מחזירין רטיה במקדש אבל לא במדינה, פירש בקונטרס גזירה שמא ימרח, אבל לשחיקת סממנין ליכא למיחש, כיון דמאתמול הוה עילויה). **רא״ש** עירובין פ״י סי״ז (איסור חזרת רטייה,

אבל רטייה שהסירה מעל גבי המכה במזיד[733], אפילו עודה בידו, אסור להחזירה, גזרה שמא ימרח ויחליק הגומות שבה, ויתחייב משום ממחק[734] כמ״ש בסי׳ שי״ד[735]. אבל אם הוחלקה מעל גבי המכה מאליה משחשכה, לא גזרו בזה, ומותר להחזירה[736], ואפילו אם נפלה ממנו לגמרי דינה כהוחלקה[737].

במה דברים אמורים כשנפלה על גבי כלי, אבל אם נפלה על גבי קרקע, אם בא להחזירה הרי זה כמניחה בתחלה בשבת, ואסור[738], גזרה שמא ימרח, ומשום גזרת שחיקת סמנים[739].

ועל ידי נכרי מותר להניחה על המכה אפילו בתחלה[740] אם יש לו ממנה צער ומקצת חולי[741] כמ״ש למעלה[742]. אבל אסור לומר לנכרי לעשות הרטייה בשבת, שמירוח הרטיה הוא מלאכה גמורה ועל ידי נכרי הוא שבות גמור, ולא התירוהו אלא אם כן חלה כל גופו, או שיש סכנת אבר[743] כמ״ש למעלה[744].

מגלה אדם קצת רטייה ומקנח פי המכה ומחזירה עליה, וחוזר ומגלה קצתה השני ומקנח פי המכה ומחזירה עליה, שכיון שאינו מסירה כולה בבת אחת מותר להחזירה. אבל לא

פירש רש״י שמא ימרח. אבל לשחיקת סממנין ליכא למיחש, כיון דמאתמול הוה עלה). מ״א ס״ק כו (אבל לשחיקת סמנים ליכא למיחש, כיון דהוי מאתמול עליה).

וכן הוא לעיל סי׳ שא סי״ט (ובלבד שלא יתנם על גבי המכה בתחלה בשבת ... לפי שגזרו חכמים על כל דבר המרפא שלא ליתנו בתחלה בשבת, משום שלא יבא לשחוק סמנים בשבת, כמו שיתבאר בסימן שכ״ח).

[733] **משנה עירובין** קב, ב (מחזירין רטיה במקדש, אבל לא במדינה). **הרב רבינו יהונתן** שם לה, א ד״ה מחזירין (במתניתין אבל לא במדינה מיירי שנטלה משם בכוונה). **רש״י** שם ד״ה רטיה שפרשה (שנפלה, ובמדינה קא מיירי, ולהכי נקט פרשה, שהרי לא נטלה מדעת). **שבלי הלקט** סי׳ קיז (ובעל הדברות כתב כי פליגי כשפירשה שלא מדעת, אבל אם פירשה מאתמול, או אם הזיד וסילק זה בשבת, דברי הכל לא יחזיר). והוא בעיטור ח״ב הל׳ יום טוב קמה, ב (ובברייתא במדינה קמיירי, וכי פליגי כגון שפירשה שלא מדעת, אבל פירשה מאתמול, ואי נמי הזיד והחליף בשבת, דברי הכל לא יחזור, כסתם מתניתין מחזירין רטי׳ במקדש אבל לא במדינה). **מ״א** סקכ״ז (אבל הסירה במזיד אסור להחזירה). **דלא כב״י** ד״ה כתוב בשבלי הלקט (ואיני יודע מנין לו לחלק בין הזיד ללא הזיד).

[734] **רש״י** שם ד״ה אבל לא במדינה (גזירה שמא ימרח הרטיה, ומירוח היינו מוחק האמור באבות מלאכות של שבת), וד״ה שהוא ממרח (מחליק גומות שברטיה, מירוח חייב משום ממחק). ט״ז ס״ק יח (גזירה שמא ימרח, פירוש להשות אותה). מ״א ס״ק כו (דגזרינן שמא ימרח).

[735] סעיף כא (הממרח רטייה, דהיינו שמחליק ומשווה הגומות שבה ... הרי זה תולדת ממחק את העור).

[736] **ברייתא שם כת״ק** (רטיה שפרשה מעל גבי מכה, מחזירין בשבת (דמילתא דלא שכיחא הוא ולא גזור בה רבנן, רש״י). ר׳ יהודה אומר הוחלקה למטה דוחקה למעלה, למעלה דוחקה למטה).

[737] מ״א סקכ״ז (יחזירנה, דכהוחלקה דמיא).

[738] **רב חסדא שם** (מחלוקת שפירשה על גבי כלי, אבל פירשה על גבי קרקע, אסור). ופרש״י (כלכתחלה דמי). טור ושו״ע שם (רטייה שנפלה מעל גבי המכה על גבי קרקע, לא יחזירנה. נפלה על גבי כלי, יחזירנה).

וכן הוא לעיל סי׳ שא סוף סי״ט (וכן רטיה וכיוצא בה שנפלה ממכתה ולא הגיע לארץ, אלא נפלה על גבי כלי, שמותר להחזירן על גבי מכתו כמו שיתבאר שם).

ושם נתבאר שמותר אף ברשות הרבים, ושם נסמן.

[739] וכדלעיל, שאם מניחה בתחלה בשבת אסור אף משום גזרת שחיקת סממנים. וראה בדי השלחן סי׳ קלו סקי״ז.

[740] איסור והיתר הארוך סי׳ נט דין כב (אם חתך באצבעו, או נפל חבורה בראשו או במקום אחר בשבת והוא מוציא דם, מותר לומר לכנעני לסוכו ולקשור עלי׳ רטייה מן אניצי פשתן ולובן ביצה או שאר משיחות של חבורות). **ב״י** ד״ה ומ״ש רבינו ומגלה (ומיהו על ידי גוי מותר להניח לכתחלה, דכל דבר שאין בו סכנה אומר לגוי ועושהו).

[741] **מ״א** סקכ״ח (דוקא במקצת חולי).

[742] סעיף כ (ואם אין לו צער גדול, ולא חולי הכולל כל הגוף, אלא מקצת חולי, אזי מותר לו לעשות כל שבות מדברי סופרים על ידי נכרי ... ולכן מותר לעשות לו רפואה מבחוץ על ידי נכרי שיניחנה שם עליו).

[743] רמ״א סכ״ה (ומותר לומר לגוי לעשות רטייה על מכה או חבורה). **מ״א** סקכ״ט (לעשות רטייה, דוקא כשחלה כל גופו, או שיש סכנת אבר, דהא מירוח רטיה מלאכה דאורייתא היא דחייב משום ממחק, ואסור).

[744] סעיף יט (חולה שנפל מחמת חוליו למשכב ואין בו סכנה, או שיש לו מיחוש שמצטער כל כך עד שנחלש ממנו כל גופו, שאז אע״פ שהולך כנפל למשכב הוא דומה, הרי צרכיו נעשין על ידי נכרי אפילו במלאכות גמורות של תורה ... יש בו סכנת אבר, כל שאין בו סכנת נפש).

יקנח את הרטייה מפני שהוא ממרח[745] :

לא מכה שנתרפאה, מותר ליתן עליה רטייה בתחלה בשבת, מפני שאינו אלא כמשמרה[746] שלא יסרטוה בגדיו, ואין לחוש שמא ימרח או ישחוק סמנים, שכיון שכבר נתרפאה אינו בהול עליה כל כך שיבא לידי מירוח ושחיקת סמנים[747] :

לב המפיס מורסא בשבת, אם כדי לעשות לה פה[748], בשביל שיכנס בה האויר לרפואה, הרי זה חייב משום מכה בפטיש, מפני שהוא מתקן לה פתח[749], וכל המתקן פתח לשום דבר תלוש חייב משום תיקון כלי, שהוא תולדת מכה בפטיש, כמו שנתבאר בסי' שי"[ד][750] ומה לי תיקון כלי ומה לי תיקון מכה[751], לכן גם בתיקון פתח למכה יש בו משום מכה בפטיש. ואע"פ שאין חייבין אלא על פתח העשוי להכניס ולהוציא, כמו שנתבאר שם[752], הרי אף פתח זה עשוי להכניס אויר ולהוציא ליחה[753] תמיד[754].

ואם הפיסה כדי להוציא ממנה הליחה[755] המצערתו[756] בלבד, ולא כדי להכניס בו אויר לרפואה, מותר[757]. ואע"פ שממילא נעשה פתח הראוי להכניס ולהוציא[758], מכל מקום כיון שאינו צריך לכך[759] הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה[760]. ואף להאומרים שמלאכה

---

[745] **שם בברייתא** (ומגלה מקצת הרטיה ומקנח פי המכה, וחוזר ומגלה מקצת רטיה ומקנח פי המכה). טור ושו"ע סכ"ו (מגלה קצת רטייה ומקנח פי המכה, וחוזר ומגלה קצתה השניה ומקנחה. ורטייה עצמה לא יקנח מפני שהוא ממרח).

[746] **תוספתא** [ירושלמי פ"ו ה"ב] (ר' יוסי בי רבי בון בשם רבי יוסי, מכה שנתרפאת נותנין עליה רטייה, שאינה אלא כמשמרה). הובא בסמ"ג ל"ת סה (יט, ב) והגהות מיימוניות פכ"א הכ"ז אות ג. שו"ע סכ"ז (מכה שנתרפאה, נותנין עליה רטייה, שאינה אלא כמשמרה).

[747] **ב"י** ד"ה כתב בסמ"ג (כשנתרפאה תו ליכא למיחש שימרח, כיון דאין לו צורך בכך, שאינו אלא כמשמרה שלא יסרטו בגדיו את המכה). לבוש סכ"ז (וליכא למיחש שמא ימרח, שאין דרך למרח אלא כדי שתתפשט הרפואה בכל המכה, וכשנתרפאה תו ליכא למיחש למירוח, שאינו מניחה אלא כדי לשמרה שלא יסרטו בגדיו את המכה). **מ"א** סקל"א (ואינו בהול כל כך שיבא לידי שחיקת סממנים ולמירוח).

אבל אם מתכוין לרפואה, יתבאר לקמן סמ"ג (כשמתכוין לרפואה אסור אע"פ שהוא בריא גמור ואין לו שום מיחוש).

[748] **משנה פ"ב דעדיות** מ"ה (המפיס מורסא בשבת, אם לעשות לה פה, חייב). טור ושו"ע סכ"ח (המפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה ... הרי זה חייב).

[749] **רש"י** קז, א ד"ה אם לעשות (בתוספתא תני הכי אם לקולפה ולעשות לה פה כדרך שרופאים של עכשיו עושין, דמתקן לה פתח), בשם **תוספתא** עדיות פ"א מ"ח. רש"י שם ד"ה חייב (משום מתקן כלי). רמב"ם פ"י הי"ז (כדי להרחיב פי המכה כדרך שהרופאין עושין, שהן מתכוונין ברפואה להרחיב פי המכה, הרי זה חייב משום מכה בפטיש, שזו היא מלאכת הרופא). שו"ע שם.

[750] סעיף ב (שנקב זה הוא פתח גמור, וחייבים על עשייתו משום תיקון כלי, שהיא תולדת מכה בפטיש).

[751] **רש"י** שם ד"ה חייב (מה לי לתקן מכה מה לי לתקן כלי).

[752] סי' שיד ס"ב (העושה נקב בדבר תלוש, אינו חייב אלא אם כן הנקב עשוי להכניס ולהוציא בו).

[753] **תוס'** ג, א ד"ה ומפיס (ואם תאמר היכי מתחייב אפתיחת פה דמורסא, הא אמרינן לקמן בפ' חבית (קמו, א) כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח. ותירץ ר"ת דהאי נמי עשוי להכניס אויר ולהוציא ליחה). תוס' כתובות ו, ב ד"ה אם לעשות (אם לעשות לה פה חייב, דפתח זה עשויה להכניס ולהוציא, להכניס אויר ולהוציא ליחה).

[754] תוס' צד, א ד"ה רבי שמעון (להכניס אויר ולהוציא ליחה תמיד). וראה לקמן בסוף הסעיף.

[755] משנה עדיות שם (ואם להוציא ממנו לחה, פטור). טור ושו"ע שם (ואם הפיסה כדי להוציא ממנה הליחה שבה, הרי זה מותר).

[756] רש"י קז, א ד"ה ליטול (לחה דמצער ליה). תוס' צד, א ד"ה רבי שמעון (ומפיס מורסא להוציא ליחה המזיקתו). שמטעם זה התירו כאן, כדלקמן (הערה 764).

[757] שמואל קז, א (אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור, לבר מהני תלת דפטור ומותר, חדא הא ... ואידך המפיס מורסא בשבת, אם לעשות לה פה חייב אם להוציא ממנה לחה פטור). טור ושו"ע שם (הרי זה מותר).

[758] תוס' שם (אע"פ שנעשה פתח גמור, שהרי ראוי (הוא) להכניס ולהוציא אם היה צריך).

[759] רש"י קז, ב ד"ה להוציא ממנה לחה (מלאכה שאינה צריכה לגופה היא, שהפתח היא המלאכה וזה אין צריך להיות כאן פתח מעכשיו).

שאינה צריכה לגופה חייב עליה[761], מכל מקום כאן כיון שחיובו הוא משום תיקון המכה, אם כן כשאינו צריך לתיקון זה ואינו מתכוין לו, אף שנעשה מאליו, אין זה חשוב תיקון כלל, והרי זה כאילו לא עשה ולא כלום[762]. אלא שיש לגזור שמא יתכוין לפתח[763], ומשום צערו לא גזרו[764].

ויש מי שאומר[765] שלא התירו אלא כשמפיסה לצורך הליחה של עכשיו בלבד, ואינו חושש אם תחזור ותסתום, אבל אם חפץ שתשאר כך פתוחה להוציא ליחה תמיד, אע"פ שאינו מתכוין להכניס לה אויר, אסור. וטוב לחוש לדבריו לעשות על ידי נכרי[766]:

לג אבל אסור לחוך שחין שמוציא דם[767], ויש בו משום חובל[768]. ואינו דומה להוצאת

---

[760] גמרא קז, ב (איכא דמתני לה אהא, המפיס מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב, אם להוציא ממנה לחה פטור. מאן תנא, אמר רב יהודה אמר רב רבי שמעון היא דאמר מלאכה שאין צריכה לגופה פטור עליה). מ"א סקל"ג (דמלאכה שאינה צריכה לגופה הוי דרבנן).

[761] כדלעיל סי' רעח ס"ג (יש חולקין על זה ואומרים שאפילו מלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה מן התורה), ושם נסמן (הערה כג).

[762] **רש"י** קז, א ד"ה פטור (דאין כאן תיקון). **ר"ן** לח, ב ד"ה ואם להוציא (דאין כאן תיקון). לבוש סכ"ח (שאין כאן תיקון).

עיין מ"מ פי"ב ה"ב (מדברי רבינו שכתב שהכל תלוי בכונתו, נראה שכל שאינו מתכוין אין ראוי לומר בו פסיק רישיה ולא ימות הוא וליחייב, מפני שכשהוא מתכוין הוא עושה מלאכה, וכשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל, שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי). **ומ"א סי' שיח סעיף יב** סקל"ו (וכתב המ"מ וז"ל נראה שכל שאינו מתכוין אין ראוי לומר פסיק רישיה ... דומה לקטימת קיסם, שכל שאינו קוטמו לחצוץ בו שיניו פטור, שכל שהוא מפני תיקון כלי, מי שאינו מתקנו פטור). ומ"א כאן ס"ק לג (הוי דבר שאינו מתכוין (מ"מ)).

וכן הוא לעיל סי' רפ סוף ס"ג (וכשאינו צריך לפתח זה, אין זה תיקון כלל ולא עשה כלום). לקמן סי' שיד ס"א (ובלבד שלא יתכוין לנקבה נקב יפה שיהא לה לפתח נאה, שאם כן הרי הוא מתקן כלי וחייב משום מכה בפטיש כמו שיתבאר, אבל כשאינו מתכוין לכך מותר), ושם נסמן (הערה ט).

*

וטעם זה זקוקים אנו אליו גם להאומרים מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, שבלאו הכי לא היינו מתירים במקום צער, כדלעיל סי' שטז סי"ט (שאינו צריך לגופו, ויש אומרים שפטור עליה, מכל מקום אסורה מדברי סופרים, ולא התירוה משום צער בעלמא הואיל ועיקרה מן התורה, דהיינו אם צריך לגופה), ושם נסמן (הערה קי).

וראה תהלה לדוד ס"ק מט. חקרי הלכות ח"ד נ, ב.

[763] כדלעיל סי' שיד ס"ג (וגזרו חכמים על כל נקב, אפילו עשוי להוציא בלבד או להכניס בלבד, שמא יבא לעשות נקב שחייבים עליו).

[764] רש"י שם ד"ה פטור (ורבנן נמי לא גזור בה שבות משום צערא). תוס' שם ד"ה וממאי (שרי הכא משום צערא דגופא). לבוש שם (ורבנן נמי לא גזרו בה שבות משום צערא). מ"א ס"ק לג (ובמקום צער לא גזרו). ט"ז ס"ק כא (ומכל מקום בזה מותר לכתחלה משום צערא).

[765] **רש"י** קז, א ד"ה אם להוציא לחה (של עכשיו, ואינו חושש אם תחזור ותסתום מיד), ודף קז, ב ד"ה להוציא ממנה לחה (מלאכה שאינה צריכה לגופה היא, שהפתח היא המלאכה, וזה אין צריך להיות כאן פתח מעכשיו). אגודה סי' קכא (אם להוציא ממנה ליחה מותר, פירשו בתוספות שאינו חושש אם יסתם הפה מיד). **עיין מגיני שלמה סוף פרק המצניע** צד, א (נראה מדבריו דסבירא ליה, דכל דבר שהוא עושה כדי לסלק הדבר המזיקו ומיד שנסתלק המזיק לא איכפת ליה אם יחזור לקדמותו, מקרי אין צריכה לגופה, אבל עם נסתלק המזיק והמלאכה ניחא ליה עדיין, אע"פ דברצונו לא באה לו מתחילה, מכל מקום כיון דעתה אין כאן דבר המזיקו, ואפילו הכי ניחא ליה, מלאכה זו מקרי צריכה לגופה). מ"א ס"ק לב (להוציא ממנה הליחה, ואינו חושש אם תחזור ותסתם מיד [רש"י]). **ומ"א ריש סי' רעח** (ראה מראי מקומות וציונים).

גדר מלאכה שאינה צריכה לגמרי נתבאר לעיל סי' רעח ס"א.

[766] **אגודה** שם (ולפי זה טוב לעשות על ידי כותי, במורסא שאין בה סכנה). **מ"א** סקל"ב (ולכן טוב לעשות על ידי עכו"ם (אגודה סי' קכ"א))..

[767] **מ"א** סוף סקל"ג (ונראה לי דאסור לחוך שחין שמוציא דם, ולא דמי לליחה, דהוא מפקיד פקיד).

[768] רש"י עירובין קג, ב ד"ה כאן וכאן (דהוה ליה חובל ואב מלאכה). מ"א סקנ"ג (רש"י פירש סוף עירובין דהוה ליה חובל והוי אב מלאכה).

וכן הוא לקמן סי' שח סל"ה (יוציא דם בודאי על ידי נטילתו, שיש בזה משום חובל).

איסור חובל הוא משום נטילת נשמה, כדלעיל סי' שטז סי"ד (המוציא דם מאחד מאברי החי, חייב משום נטילת נשמה שבאותו מקום, כי הדם הוא הנפש).

ליחה, שהליחה אינה מחוברת ומובלעת בבשר, אלא כמופקדת[769] ונתונה בתוך כלי[770], וכשמפיס השחין להוציאה אינו אלא כפותח כלי להוציא מה שבתוכו[771], מה שאין כן בדם שהוא מחובר ומובלע בבשר[772]:

לד נקב שבמכה שכבר נפתח ובא להרחיבו בשבת[773], אפילו כל שהוא[774], אסור.

אבל אם חזר ונסתם, יש להסתפק אם מותר לחזור ולפתחו בשבת כבתחלה, כמו שמותר לפתוח נקב שנסתם בכלי, כמ"ש בסי' שי"ד[775]. וכן אותם שיש להם נקב בזרוע שקורין אפטור"א[776], ונסתם הנקב קצת, יש להסתפק אם מותר ליתן בתוכו קטנית שיפתח[777].

ורטייה מותר ליתן על האפטור"א[778], שהרי היא כמכה שנתרפאה, שמותר ליתן עליה רטייה כמ"ש (בסי' זה[779]). ויש מי שאוסר[780] ליתן על האפטור"א (ויש לחוש לדבריו). ואם יודע שמוציא דם כשמקנחה, לא יקנחה בשבת, דפסיק רישיה הוא. אבל מותר להחליף בגד אחר, שאם לא יחליף יסריח, וגדול כבוד הבריות, וגם יש לו צער מזה[781]. במה דברים אמורים במכה זו שיש בה נקב, אבל במכה שאין בה נקב, אסור להחליף

ואם אינו מושך אלא ליחה (מוגלה) אסור משום מפרק, כדלקמן סל"ד (שמושך ליחה מהמכה ... ואסור משום מפרק), ושם נסמן (הערה 783).

[769] כתובות ז, רע"א (ואם להוציא ממנה ליחה פטור, התם פקיד (כנוס ביחד, רש"י) ועקיר (כולו מן הבשר ועומד לצאת, רש"י)).

ואף שהגמרא מחלקת שם בין ליחה (מוגלה) שבמכה לבין דם בתולים. מכל מקום קיי"ל שכן הוא גם בדם בתולים, כדלעיל סי' רפ ס"ג (מותר לבעול בתולה לכתחלה בשבת ואין בזה איסור ... משום חובל במה שמוציא דם, לפי שדם הבתולים אינו מובלע בכותלי בית הרחם, אלא כנוס הוא שם כמופקד ומוצנע בתוך הכלי, וזה אינו אלא כפותח הכלי שיצא הדם).

[770] ראה רש"י קלג, ב ד"ה מהו דתימא (מופקד ועומד שם כנתון בכלי).

[771] ראה רש"י כתובות ה, ב ד"ה מיפקד (שהפתח נעול בפניו ופותחין לו ויוצא).

[772] גמרא קלג, ב (מהו דתימא האי דם מיפקד פקיד, קמ"ל חבורי מיחבר).

[773] רמב"ם פ"י הי"ז (המפיס ... כדי להרחיב פי המכה ... חייב). שו"ע סכ"ח (כלשון הרמב"ם). **מ"א** סקל"ג (ומלשון השו"ע משמע דאפילו יש בו נקב ובא להרחיבו אסור).

[774] כדלעיל סי' שיד ס"ד (ואף המוסיף כל שהוא בנקב זה במתכוין חייב).

[775] סעיף ו (חבית שהיה בה נקב ונסתם, אפילו סתמו בידים בעץ או בדבר אחר, מותר לפותחו בשבת).

[776] הנקרא גם פונטאנילה (כדלקמן הערה 780), והוא נקב שעושים הרופאים בזרוע כדי שתצא דרכו המוגלה שבגוף (ראה פיקוח נפש בהלכה ע' 13).

[777] מ"א שם (ואותן שיש להן נקב בזרוע שקורין אפטורא, אם נסתם הנקב, קצת צ"ע אם מותר ליתן בתוכו קטנית שיפתח, דהכא ודאי כוונתו שישאר פתוח. או דלמא כיון שהי' פתוח כבר, שרי, וכמ"ש סי' שי"ד ס"ג, והוא הדין נקב שבמכה שכבר נפתח צ"ע כה"ג).

[778] מ"א שם (ורטיה מותר ליתן על האפטורא, כמ"ש סכ"ז).

[779] לעיל סל"א.

[780] מ"א שם (ובספר ראב"ן משמע דאסור ליתן עליה רטיה); ואוצ"ל "ובספר הזכרונות משמע", או "ובספר כנה"ג משמע" (ואילו הראב"ן קאי על ההלכה דלקמן, כמועתק בהערה הבאה).

ספר הזכרונות זכרון ט מלאכת טוחן (ואם כן מכל הני נראה שיש להזהיר למי שיש לו פוטאניל"א וכיוצא לרפותה, מערב שבת יוסיף עליה בגדים אם ירצה, כי ביום שבת וימים טובים אין מניחין תפילין ... וכזה ראיתי נוהגין להרבה בני אדם, ושומר נפשו ינהג כיוצא בהם). הובא בכנסת הגדולה הגב"י (ומכאן למי שיש לו פונטאנילה, שאסור להחליף את הבגד או הנייר בשבת ... וכן כתב בספר הזכרונות). הובא במ"א שם (ובכנסת הגדולה כתב בשם ספר הזכרונות דף נ"ב, דאסור להחליף הבגד או הנייר שמושך ליחה ... וצריך לומר דהכא שאני כיון שנקב בתוכה). והיינו שבכנסת הגדולה וספר הזכרונות אוסרים, והמ"א עצמו מתיר.

[781] ראב"ן עירובין קנט, א ד"ה אדם (ואם יודע בכוייתו שמוציאה דם כשמקנחה, לא יקנחנה, אף על פי שאין מתכוין להוציא דם, דמודי רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות. אבל להחליף בבגד אחר מותר, דגדול כבוד הבריות שדוחה וכו' ואם לא יחליף יסריח, ועוד דאית ליה צער בעלי חיים). מ"א שם (אם יודע שמוציא דם כשמקנחה לא יקנחנה, דפסיק רישיה הוא. אבל מותר להחליף בגד אחר, דאם לא יחליף יסריח, דגדול כבוד הבריות כו' ... ועוד דאית להו צערא).

הבגד או הנייר, (לפי) שמושך ליחה מהמכה[782] (בנטילתו אותם מעליה), ואסור משום מפרק כמו שיתבאר[783]. וכל שכן שלא יניח צוק״ר זל״ב על המכה שאין בה נקב[784]:

לה מי שנגפה ידו או רגלו[785] שלא מחמת ברזל[786], צומתה ביין כדי להעמיד הדם, אבל לא בחומץ, מפני שהוא חזק ויש בו משום רפואה[787]. ואם הוא מעונג, אף היין מועיל לו כמו החומץ[788], ואסור, כשאין המכה על גב היד או על גב הרגל, שאז מותר לחלל עליה אפילו במלאכה גמורה[789]. וכן אם היא מחמת הכאת ברזל, כמ״ש למעלה[790]:

לו מי שנשמט פרק ידו או רגלו, דהיינו שיצא העצם ממקומו, לא ישפשפנו הרבה בצונן, שזהו רפואתו, אלא רוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא[791]:

לז צפורן שפירשה, וציצין שהם כמין רצועות דקות שפירשו מעור האצבע סביב הצפורן, אם פירשו רובן, כיון שהם קרובים להנתק, אין בהם משום גוזז מן התורה, אפילו כשחותכן בכלי, אלא שאסור מדברי סופרים. אבל להסיר ביד, שאין זו דרך גזיזה, מותר אפילו לכתחלה[792], אם הן מצערות אותו. והוא שפירשו כלפי מעלה[793], דהיינו שהתחילו

---

[782] ספר הזכרונות שם (גם הרבה פעמים שמוציא הדם ממילא על ידי דחיקה). כנסת הגדולה שם (ומה גם שלפעמים מוציא הדם ממילא על ידי דחיקה, וצובע את הבגד, וכן כתב בספר הזכרונות). הובא במ״א שם (ובכנסת הגדולה כתב בשם ספר הזכרונות דף נ״ב ... יש לחוש שיצא הדם ויצבע הבגד).

[783] סוף סנ״ד (ואסור להניח על המכה דבר המושך דם וליחה משום מפרק, ואף על פי שמושך מעצמו, מכל מקום כיון שהוא מניחו שם כדי למשוך הרי זה כחובל ומפרק בידיו). והיינו שבדם הוא כחובל, ובליחה הוא מפרק. וכאן שאינו אלא ״מושך ליחה מהמכה ... אסור משום מפרק״.

[784] מ״א שם (כל שכן שלא יניח צו״ק זאל״ב על המכה שאין בה נקב). והיא משחת סוכר, שמוצצת את המוגלה מהמכה.

ומיירי שאינה מרפאת, שהרי אז אסור אף משום גזרת שחיקת סממנים.

ומיירי שרק מניח את המשחה על המכה, ואינו ממרח אותה, שהרי אז אסור אף משום ממחק, כדלעיל סי׳ שיד סכ״א (הממרח רטייה ... הרי זה תולדת ממחק).

[785] **מר עוקבא קט**, א (מי שנגפה (נכשלה ולקתה, רש״י) ידו או רגלו, צומתה ביין (לשכך הדם, רש״י) ואינו חושש). טור ושו״ע סכ״ט (מי שנגפה ידו או רגלו, צומתה ביין כדי להעמיד הדם).

[786] תוס׳ ע״ז כח, א ד״ה מכה שעל גב היד (אבל מכת חרב, אמרינן בכל מקום דמחללין עליה את השבת). הובא ב**הגהות מיימוניות** פ״ב אות ד (פירוש ר״י כגון שלא בא מחמת ברזל, אבל אם בא מחמת ברזל, אפילו שלא על גב היד וגב הרגל מחללין עליו את השבת). ב״י ד״ה מי שנגפה. ט״ז סקכ״ב (פר״י כגון שלא באה מחמת ברזל, דאלו בא מחמת ברזל, אפילו שלא על גבי היד או רגל מחללין עליה שבת, כדלעיל ס״ז (ב״י בשם התוס׳)).

וראה גם לקמן סוף הסעיף (והערה 790).

[787] **רב הלל שם** (חלא לא). טור ושו״ע שם (אבל לא בחומץ, מפני שהוא חזק ויש בו משום רפואה).

ולכן מותר להניח עליה אבקה העוצרת הדימום, אבל לא אבקה המרפאת. וראה רפואה בשבת.

[788] **רבא שם**. (והני בני מחוזא, כיון דמפנקי, אפילו חמרא נמי מסי להו), ופרש״י (מעונגין הן, וכל דבר שהוא חזק קצת קשה לבשרן וצומתה). טור ושו״ע שם (ואם הוא מעונג, אף היין לו כמו החומץ ואסור).

[789] גמרא שם (גב היד וגב הרגל שאני). **מ״א** סקל״ד (ועל גב ידו ורגלו מותר).

[790] בתחלת הסעיף (שלא מחמת ברזל), ולעיל סעיפים ו-ז (מכה שעל גב היד או על גב הרגל ... הרי הם כמכה של חלל ... וכן מחללין על כל מכה שנעשית מחמת ברזל, אפילו על הבשר מבחוץ שלא על גב היד והרגל).

[791] **משנה קמז**, א (מי שנפרקה ידו ורגלו (שיצא העצם מפרק שלו, רש״י), לא יטרפם בצונן. אבל רוחץ הוא כדרכו ואם נתרפא נתרפא). טור ושו״ע ס״ל (מי שנשמט פרק ידו או רגלו ממקומו, לא ישפשפנה הרבה בצונן, שזהו רפואתו, אלא רוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא).

וראה גם לקמן סנ״ב (עצם שיצא ממקומו אסור להחזירו ... ואפילו לשפשפו הרבה בצונן אסור כמ״ש למעלה).

[792] **ברייתא** וגמרא **צד**, ב (תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, צפורן שפירש רובה, וציצין (כמין רצועות דקות הפורשות מעור האצבע סביב הצפורן, רש״י) שפרשו רובן (קרובין להנתק, רש״י), ביד מותר (שאין דרך גזיזה בכך בחול, רש״י), בכלי חייב חטאת. מי איכא מידי דבכלי חייב חטאת וביד מותר לכתחלה, הכי קאמר, פירשו רובן, ביד מותר בכלי פטור אבל אסור, לא פירשו רובן, ביד פטור אבל אסור בכלי חייב חטאת. אמר רב יהודה הלכה כרבי שמעון בן אלעזר). טור ושו״ע סל״א (צפורן שפרשה, וציצין, שהן כמין רצועות דקות שפרשו מעור האצבע סביב הצפורן ... להסירן ביד, מותר, בכלי, פטור אבל אסור. לא פרשו רובן, ביד, פטור אבל אסור; בכלי, חייב חטאת).

לפרוש [ל]צד הצפורן[794]. ויש אומרים[795] שכלפי מעלה הוא כלפי הגוף, ולא כלפי הצפורן. וצריך לחוש לשני הפירושים[796].

ואם לא פירשו רובן ונטלן ביד, פטור אבל אסור. חתכן בכלי, חייב[797] משום גוזז[798]. ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור[799], ויש[800] אומרים[801] שבגוזז חייב לדברי הכל, מטעם שיתבאר בסי׳ ש״מ[802]:

לח החושש בשיניו, לא יגמע בהן חומץ ויפלוט, שניכר הוא שהוא לרפואה. אבל מגמע ובולע, או מטבל בו פתו ויאכלנו כדרכו בחול[803].

ואפילו על ידי נכרי אסור לעשות לו שום דבר, אף על פי שאין באותו דבר שום סרך מלאכה אפילו מדברי סופרים, אלא שניכר שהיא לרפואה[804].

ושיעור הרוב, בצפורן היינו רוב רוחב הצפורן, ובציצין, ראה רפואה בשבת.

[793] **ר׳ יוחנן** שם (והוא שפרשו כלפי מעלה, ומצערות אותו). רמב״ם פ״ט ה״ט (ואם אינן מצערות אותו, אפילו ביד אסור. ואם לא פירשו רובן, אפילו מצערות אותו, אסור לנטלן בידו). טור ושו״ע שם (אם פרשו רובן כלפי מעלה, ומצערות אותו). ט״ז ס״ק כג (סיים הרמב״ם ואם אין מצערות אותו, אסור, פירוש אף על פי שהם כלפי מעלה).

וכשצריך לחותכן לצורך טבילת מצוה, ראה טהרה כהלכה פי״ט סע״ט.

[794] **רש״י** שם ד״ה כלפי (לצד הצפורן התחילו לפרוש, דקא מצערו ליה טפי). טור ושו״ע שם (ופירש״י כלפי מעלה, כלפי ראשי אצבעותיו).

[795] **ר״ת** שם ד״ה והוא (ור״ת מפרש שכלפי גוף קרי כלפי מעלה). טור ושו״ע שם (ור״ת פירש דהיינו כלפי הגוף).

ומובן ששתי דעות אלו הן רק לגבי הציצין (ולא לגבי הצפורן), כנראה מדברי רש״י (לצד הצפורן התחילו לפרוש). בדי השלחן סי׳ קמג ס״ק ג (ומה דאיתא שם דבעינן פירשו מלפי מעלה, ונחלקו בפירושו, זה קאי על ציצין, אבל בצפורן לא שייך זה, על כן כתבנו בפנים להתיר בצפורן).

ונתפרש בפרישה ס״ק יא (ופשוט דרצונו לומר דלפירוש רש״י הציצין הן מופרשין מצד מעלה אצל הציפורן סביבו, באיזה מקום שיהיה, ומחוברים לצד מטה באצבע תחת הציפורן. ולהתוספות הוא בהיפך, שמנותקין ומופרשין ממטה למעלה, ומחוברין למעלה בצד האצבע).

והיינו שלרש״י מיירי כשאצבעות היד פשוטות כלפי מעלה, ולצד הצפורן הוא ״כלפי מעלה״. ולר״ת מיירי כשאצבעות היד פשוטות כלפי מטה, ולצד כף היד הוא ״כלפי מעלה״.

ולענין שיעור רובן של הציצין שפירשו, ראה פרמ״ג משב״ז ס״ק כג.

[796] **שו״ע** שם (וצריך לחוש לשני הפרושים).

[797] גמרא שם (לא פירשו רובן, ביד פטור אבל אסור, בכלי חייב חטאת). **טור ושו״ע** שם (לא פרשו רובן, ביד פטור אבל אסור, בכלי חייב חטאת).

וכן הוא לקמן סי׳ שמ ס״א (הנוטל שערו וצפרניו בידיו או בשיניו, פטור, אבל אסור מדברי סופרים ליטול ביד ... אבל אם חתכן בכלי חייב), ושם נתבאר (הערות 1689).

[798] רמב״ן קו, א (הנוטל צפרניו בכלי, וכן שפמו, שהוא חייב משום תולדה דגוזז). מ״א סקל״ה (משום גוזז).

וכן הוא לקמן סי׳ שמ ס״א-ב (הגוזז ... חייב והוא מאבות מלאכות ... הגוזז והחותך צפרנים בכלי חייב).

[799] כדלעיל סי׳ רעח ס״א (שאין איסור מן התורה אלא במלאכה הצריכה לגופה), וס״ג (להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, ואינה אסורה אלא מדברי סופרים), ושם נסמן (הערה ט).

[800] בקונטרס השלחן הגיה: יש.

[801] רמב״ן שם (ואף על פי שאינו צריך לגוף הצפרנים והשיער, מלאכה הצריכה לגופה נקראת). שו״ת **הריב״ש** סי׳ שצד (הנוטל צפרניו בכלי, אף על פי שאינו צריך לצפרניו, אלא אזלי לאבוד, חייב אפילו לרבי שמעון דפטר במלאכה שאינה צריכה לגופה ... דרך נטילה בכך ... גזיזה היתה במשכן, שלא לצורך הצמר והשער, רק לצורך העור, כגון בעורות תחשים. ועל כן, חייב כל שהוא לצורך גופו, אף על פי שאינו צריך לשער, ומלאכה הצריכה לגופה היא). הובא ב**מ״א סוס״י שג** סקכ״ב.

[802] סעיף ב (יש אומרים שאף אם אינו צריך לצמר ושער וצפרנים חייב), ושם נסמן (הערה 1702).

[803] **משנה קיא**, א (החושש בשיניו, לא יגמע בהן את החומץ. אבל מטבל הוא כדרכו (מאכלו ופתו בחומץ, רש״י), ואם נתרפא נתרפא). ברייתא שם (לא יגמע ופולט (דמוכח דלרפואה היא, רש״י), אבל מגמע ובולע). **אביי שם** (כי תנן נמי מתניתין, מגמע ופולט תנן). טור ושו״ע סל״ב (החושש בשיניו, לא יגמע בהם חומץ ויפלוט, אבל מגמע ובולע, או מטבל בו כדרכו). לבוש סל״ב (דמוכחא מילתא דלרפואה עביד, אבל מגמע ובולע, או מטבל בו כדרכו).

ולענין להשהות החומץ בפיו טרם שיבלענו, שאסר לקמן בשמן, לא נתפרש כאן לאיסור. וראה רפואה בשבת.

[804] **מ״א** סקל״ו (וכל שכן שאסור לומר לעכו״ם לעשות לו דבר (ר״ן)).

במה דברים אמורים במיחוש בעלמא, אבל אם יש לו צער כל כך עד שנחלש כל גופו ממנו[805], מותר לעשות על ידי נכרי[806] כל דבר שאין איסורו אלא מדברי סופרים כמו שנתבאר למעלה[807]:

לט החושש בגרונו לא יערענו בשמן[808], דהיינו להשהות שמן בפיו טרם שיבלענו, שניכר שמכוין לרפואה[809]. אבל בולע הוא שמן ואם נתרפא נתרפא[810].

ויש אוסרים[811] אפילו לבלוע, מפני שהשמן הוא מזיק לגוף, ואין דרך לשתותו אלא לרפואה[812]. והכל לפי המקום והזמן, שאם אין דרך בריאים לבלוע, אסור[813]. אבל מותר ליתן שמן הרבה לתוך אניגרון ולבלוע[814], שאז אינו מזיק לגוף, ואינו ניכר שמתכוין לרפואה אלא לשתיה. ובלבד שיבלענו מיד, ולא ישהנו בפיו[815], ואין צריך לומר שלא

וכן הוא לעיל ס"א (מי שיש לו מיחוש בעלמא שאין בו חשש סכנה כלל, והוא מתחזק והולך כבריא, אסור לעשות לו שום רפואה בשבת, אפילו על ידי נכרי), ושם נסמן (הערה 535), וסוף ס"כ (אבל אם אין לו אפילו מקצת חולי אלא מיחוש בעלמא, אסור לעשות לו אפילו על ידי נכרי שום דבר הניכר שהוא לרפואה כמו שנתבאר למעלה).

[805] ט"ז סקכ"ד (פשוט שלא מייירי כאן אלא במיחוש בעלמא, אבל אם יש לו צער גדול מחמת הכאב ובשביל זה נחלש בשאר הגוף, שרי לעשות כל הרפואות).

[806] ראה בדי השלחן סי' קלח סק"ט, שכנראה נשמטה שורה שלימה מכתב היד, וצ"ל: **אפילו מלאכה גמורה, ואם לא נחלש כל גופו מותר לעשות על ידי נכרי**.

והיינו כדלעיל ס"ג (ואם מצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו, אזי מותר לחלל על ידי נכרי אפילו במלאכה גמורה (ואם אינו מצטער כל כך מותר לעשות על ידי נכרי כל דבר האסור משום שבות)). סי"ט (חולה שנפל מחמת חוליו למשכב ואין בו סכנה ... הרי צרכיו נעשין על ידי נכרי אפילו במלאכות גמורות של תורה), וס"כ (ואם אין לו ... אלא מקצת חולי, אזי מותר לו לעשות כל שבות מדברי סופרים על ידי נכרי ... כמ"ש בסי' ש"ז).

[807] ס"ג וסי"ט (בנחלש כל גופו), ס"א וס"כ (בלא נחלש כל גופו).

[808] **ברייתא ברכות לו**, א (החושש בגרונו לא יערענו בשמן תחלה בשבת, אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע). טור ושו"ע סל"ב (החושש בגרונו, לא יערענו בשמן).

[809] **רש"י** שם ד"ה לא (דמשהי ליה בתוך גרונו ואינו בולעו, וכיון דלא בלע ליה מוכחא מילתא דלרפואה הוא, וחכמים גזרו על כל רפואות הניכרות משום שחיקת סמנים שהיא מלאכה). לבוש סל"ב (דהיינו דמשהי ליה תוך גרונו ואינו בולעו, וזה אסור, משום דכיון דלא בלע ליה, מוכחא מילתא דלרפואה עביד). מ"א סקל"ז (פירוש שישהא השמן בפיו, דמוכחא מלתא דלרפואה עביד).

והיינו כדלעיל סי' רב ס"י (שהשמן מרכך את הגרון ומרפאו).

[810] **רמב"ם** פכ"א הכ"ד (אבל בולע הוא שמן הרבה ואם נתרפא נתרפא). שו"ע שם (אבל בולע הוא שמן, ואם נתרפא נתרפא). לבוש סל"ב (אבל בולע הוא שמן ואם נתרפא נתרפא). וביאר ב"ח סוד"ה ומ"ש נותן שמן (סבירא ליה דלאו דוקא לתוך אניגרון, אלא אורחא דמילתא נקט).

ולפי שיטה זו אין הפרש בין שמן לבין אניגרון, שבשניהם אסור להשהות ומותר לבלוע.

[811] תוס' שם ד"ה לא (פירש הר"י, לא יערענו אפילו בבליעה בלא שהייה, שכל שתייה שאינה אלא לרפואה קרי ליה ערעור, ואפילו כשבולעו, והיינו טעמא דמתסר משום דקא מוכחא מילתא דלרפואה קא מכוין). **ב"ח** שם **ממשמעות הפוסקים** (הוא כנגד כל הפוסקים, ולא שרינן אלא דוקא לתוך אניגרון). הובא במ"א סקל"ח (וב"ח אוסר בזה).

[812] גמרא שם לה, סוע"ב (אילימא דקא שתי ליה (משתה), אוזוקי מזיק ליה). תוס' שם (מוכחא מילתא דלרפואה קא מכוין).

וכן הוא לעיל סי' רב ס"י (והשמן אין מברכין עליו בורא פרי העץ כששותהו לבדו כמות שהוא, שהרי הוא מזיק לגופו ואינו נהנה כלל בשתייתו).

[813] **מ"א** שם (ונראה לי דהכל לפי המקום והזמן, דאם אין דרך בריאים לבלוע אסור).

[814] **שם בברייתא** (אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע).

אניגרון נתפרש בגמרא לה, סע"ב (אניגרון מיא דסלקא), ופרש"י (מים ששלקו בהן תרדין).

[815] **הרב רבינו יונה** שם ד"ה אבל (אבל נותן הוא שמן הרבה בתוך אניגרון, ובולע אותו במהרה בלא שום עיכוב, דבכי האי גונא לא מיחזי כמאן דעביד לרפואה כלל, כיון שערבו עם דברים אחרים ואינו מעכב אותו, כך פירשו רבני צרפת). **מ"א** סקל"ז (ואפילו על ידי אניגרון אסור). **אליה זוטא** סקט"ז (נראה לי מסתימות שו"ע ולבוש ורמב"ם, דאף על ידי אניגרון אין היתר אלא כשבולע מיד).

יפלטנו, שאז ניכר שמתכוין לרפואה[816]:

מ הגונח מכאב לב, שרפואתו לינק בפיו מן הבהמה, מותר לינק בשבת[817]. מפני שמפרק כלאחד יד הוא, שאין דרך לינק בפיו אלא לחלוב לתוך כלי ולשתות ממנו, לפיכך אין ביניקה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים[818], ומשום צערו לא גזרו[819].

במה דברים אמורים בצער של הגונח, אבל אם אין לו אלא צער של רעב, אסור לינק מהבהמה בשבת, אבל ביום טוב מותר לינק[820] (אם אי אפשר לו לחלוב על ידי נכרי[821] וגם

---

[816] **דרכי משה** ס"ק יד (שכשחוזר ופולטו נראה שעושה משום רפואה).

[817] **כתובות ס**, א (תניא רבי מרינוס אומר גונח (המיילל מכאב לבו, רש"י), יונק חלב בשבת (משום רפואה, ורפואתו חלב עז, רש"י) ... אמר רב יוסף הלכה כרבי מרינוס). ר"ן סא, א (דרפואת החלב היא כשהוא רותח, כדאמרינן במרובה מעשה בחסיד שהיה גונח מלבו, ושאלו הרופאין, ואמרו אין לו תקנה עד שיינק חלב רותח). והוא בב"ק פ, א (מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מלבו (צועק מפני כאב הלב, לא היה יכול להשיב רוחו, רש"י), ושאלו לרופאים, ואמרו אין לו תקנה עד שינק חלב רותח משחרית לשחרית, והביאו לו עז וקשרו לו בכרעי המטה, והיה יונק ממנה משחרית לשחרית).

טור (גונח מכאב לב, שרפואתו לינק חלב מן הבהמה, מותר לינק בשבת ממנה), ושו"ע סל"ג (גונח, מותר לינק חלב מהבהמה). מ"א ס"ק מ (בגונח רפואתו דוקא לינק בעצמו (ר"ן)).

[818] כתובות שם (מאי טעמא יונק מפרק כלאחר יד), ופירש **רש"י** (שאין דרך בני אדם לינק, אלא לחלוב ביד).

וכן הוא ביבמות קיד, א (נוהגין היינו שיונקים מבהמה טהורה ביום טוב ... מפרק כלאחר יד הוא), ופרש"י (חולב בידיו חייב משום מפרק דבר מגידולו, והיונק הוי מפרק על ידי שינוי, והיינו כלאחר יד).

וכן הוא במוצץ דם, כדלקמן סנ"ד (אסור למצוץ בפיו דם מהמכה ... (ואע"פ שהוא מפרק כלאחר יד, מכל מקום אסור מדברי סופרים)).

ויש אומרים שכן הוא גם במוצץ פרי בפיו, כדלעיל סי' שכ ס"ב (למצוץ בפיו המשקה מן הפירות, יש מתירין ... ויש אומרים שאף על פי כן אסור מדברי סופרים, כמו שאסרו לינק בפיו מן הבהמה אף על פי שמפרק כלאחר יד הוא, כמו שיתבאר בסי' שכ"ח).

[819] כתובות שם (ובמקום צערא לא גזרו רבנן). טור ושו"ע שם (דבמקום צערא לא גזרו רבנן).

וכן הוא לעיל סוף סי"ט (ועל ידי שינוי מותר לעשות אפילו מלאכה גמורה, כגון הגונח [שמותר לינק] בפיו כמו שיתבאר, שכיון שמשנה בעשייתה, אינה אסורה אלא מדברי סופרים), וס"כ (ואם לא נפל למשכב, וגם אינו מצטער כל כך עד שנחלש כל גופו (אבל על כל פנים יש לו צער גדול), מותר לעשות לו על ידי ישראל כל שבות הנעשה בשינוי, אפילו הוא מלאכה). סי' שז סי"ב (דבר שמשנה בעשייתו מדרך החול, אף על פי שהוא שבות גמור, מותר לעשותו אפילו על ידי ישראל במקום צער).

ואף שהחלב שנחלב בשבת הוא מוקצה, כדלעיל סי' שה סל"ג (שגזרו חכמים על משקם שזבו מהפירות בשבת ... ובכלל גזרה זו הוא גם כן החלב שנחלב בשבת שהוא גם כן משקה הנולד בשבת, וכיון שאסור באכילה אסור גם כן בטלטול, שמוקצה הוא כיון שאינו ראוי לבו ביום). מכל מקום אפשר שכאן שיונק ממנה, אינו נחשב כמשקין שזבו.

אלא שגם החולב בשבת לתוך האוכלין הוי מוקצה, כדלעיל שם (אם לא נחלב מיד בכניסת השבת אלא לאחר זמן, בענין שאפשר שרוב החלב שבדד הוא נולד שם בשבת, שאותו החלב שניתוסף בה בשבת הוא מוקצה, מפני שהוא מעשה חדש שנולד בשבת). וראה בדי השלחן סי' קלד סוף ס"ק ז.

[820] יבמות קיד, א (נוהגין היינו שיונקים מבהמה טהורה ביום טוב. היכי דמי אי דאיכא סכנה, אפילו בשבת נמי, ואי דליכא סכנה אפילו ביום טוב אסור. לא צריכא דאיכא צערא, וקסבר מפרק כלאחר יד הוא, שבת דאיסור סקילה גזרו רבנן, יום טוב דאיסור לאו לא גזרו ביה רבנן), כפירוש ר"ת בתוס' שם (קשה דאמרינן בפרק אע"פ (כתובות ס, א) גונח יונק חלב בשבת, קסבר מפרק כלאחר יד הוא ומשום צערא לא גזור רבנן, והכא אסר ליה בשבת ... ואמר ר"ת דהתם מחמת חולי, והכא מחמת רעב, קרי שפיר צער). **סמ"ג** ל"ת סה יב, ד (אומר רבינו יעקב, דמשמע הלשון דבבריאים קאמר, ובמקום צערא צמא לא גזרו ביום טוב, אבל בשבת אסור, וגונח אף בשבת מותר). **ר"ת** בתוס' כתובות שם ד"ה גונח (וקשה לר"ת ... ותירץ, דהתם מיירי בצער של רעב, והכא בצער של חולי, שהוא קרוב לסכנה, ובשבת לא גזרו). **רא"ש** פכ"ב סי' ד (ויש מפרשים דההיא דאבא שאול בצער של רעב הוא). טור ושו"ע שם (ויש אומרים שאם אין לו אלא צער של רעב, אסור לינק מהבהמה בשבת). **מ"א** ס"ק מ (אבל ביום טוב מותר), וסי' תקה סוף ס"ק מ (מצטער מחמת רעבון מותר לינק מן הבהמה בפיו ביום טוב, דמפרק כלאחר יד הוא ובמקום צער לא גזרו).

וכן הוא לקמן שם ס"ח (מי שהוא מצטער מחמת רעבון, מותר לינק מהבהמה ביום טוב, אף על פי שאסור בשבת, לפי שמפרק כלאחר יד הוא, ובמקום צער לא גזרו ביום טוב, שאיסור מפרק בו אינו אלא מדברי סופרים).

והיינו כמבואר לקמן סי' תצה ס"ט (אסרו חכמים הקצירה והדישה ... וסחיטת פירות שהיא תולדת דישה ... לפי שכל מלאכות הללו דרכן להעשות הרבה ביחדי ביום אחד לצורך אכילת ימים הרבה).

אין לו מאכל לחלוב לתוכו[822]):

מא לא תקיל אשה חלב מדדיה לתוך הכוס או לתוך הקדרה להניק את בנה[823], מפני שהחולב לתוך כלי מפרק גמור הוא וחייב משום דש[824], ולא התירו מלאכה גמורה אלא במקום סכנה[825].

וראה בדי השלחן סי׳ קלד ע׳ כא-כב.

[821] ר״ן סא, א (ואי קשיא היכי שרינן הכא למעבד איהו גופיה, אף על גב דליכא סכנה, אמאי לא אמרינן שיעשה על ידי נכרי, דקיימא לן בכל דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה. יש לומר הכא אי אפשר על ידי נכרי, כדקי״ל דרפואת החלב היא כשהוא רותח). מ״א ס״ק מ (וצריך לומר דגם כן ליכא עכו״ם. ובגונח רפואתו דוקא לינק בעצמו (ר״ן)). והיינו שבגונח התירו בשבת, כיון שרפואתו היא דוקא כשהוא עצמו יונק מהבהמה, וביום טוב שהתירו אף בצער של רעב, מיירי דליכא עכו״ם.

וכן הוא לקמן סי׳ תקה ס״ח (אם יש נכרי, יחלוב לו הנכרי).

וראה בדי השלחן שם ע׳ כג.

[822] תוס׳ יבמות קיד, א סוד״ה שבת (למה היו יונקים והלא היו יכולין לחלוב לתוך הקדירה ... לא קשה דמסתמא כיון שהיו רעבים, לא היה להם שום מאכל בקדירה). מ״א סק״מ (מיהו אם יש לו מאכל לחלוב בו, אסור לינק בפיו ביום טוב, אלא יחלוב לתוך המאכל, כמ״ש סי׳ תק״ה (תוס׳ יבמות דף קי״ד)).

וכן הוא לקמן סי׳ תקה ס״ח (ואם יש לו מאכל אסור לינק בפיו, אלא יחלוב לתוך המאכל).

[823] **תוספתא** פ״י הי״ד (לא תקל אשה מדדיה ותחלוב לתוך הכוס או לתוך הקערה ותניק את בנה). הובא בשבלי הלקט סי׳ קכג, ובמרדכי רמז שעא. שו״ע סל״ד (לא תקל אשה חלב מדדיה לתוך הכוס או לתוך הקדירה ותניק את בנה).

והיינו אף אם מקילה החלב מדדיה הן כדי שלא יצער אותה והן כדי להניק את בנה, אסור. וראה רפואה בשבת.

[824] **מרדכי** שם (בכלי אסור דהוי מפרק והוי תולדה דדש). הובא **ב״י סוס״י של** ד״ה וה״מ.

[825] כדלעיל ס״ב (מי שיש לו חולי של סכנה מצוה לחלל עליו את השבת).

*

ולכאורה כן הוא גם בתינוק היונק מאמו כדרכו, שהיא מלאכה גמורה, שלא התירו בה ״אלא במקום סכנה״.

ולכאורה היה אפשר לומר שהוא מטעם האמור ביבמות קיד, א (סתם תינוק מסוכן אצל חלב).

אמנם אם כן מהו טעם החילוק בין יניקה בפה לבין מה שאם חולבת לתוך כלי, שבזה ״לא התירו מלאכה גמורה אלא במקום סכנה״, ובזה התירו בסתם.

ומתירים ההנקה גם במקום שאין חוששים לסכנת התינוק, כדלקמן סי׳ של ס״ט (אפילו בן ח׳ ודאי, שאסור בטלטול לדברי הכל, הרי אמו שוחה עליו ומניקתו, מפני צער החלב שמצערה).

וגם טעם זה אינו שייך כל כך בזמנינו, שרגילים להניק את התינוקות בתחליפי חלב (איזומיל, סימולק, מטרנה וכיו״ב) על ידי בקבוק לתינוקות, ואין כל כך סכנה כשאין התינוק יונק מהאם עצמה. ומהו אם כן ההיתר להנקת התינוק מהאם בשבת?

ולכאורה היה אפשר לומר שטעם החילוק הוא, שכשהאם חולבת לתוך כלי, נעשית המלאכה על ידי האם עצמה, משא״כ כשהתינוק יונק, נעשית המלאכה על ידי התינוק, ולא על ידי האם, וכדלקמן סי׳ שמג ס״א-ג (קטן העובר על דברי תורה להנאתו ... אין בית דין מצווין להפרישו ... תינוק שאינו בר הבנה כלל אין אביו מצווה למנעו בעל כרחו ... מלחלל שבת).

אמנם נתבאר לקמן סי׳ שמג ס״ה (וכל זה לענין להפרישו מאיסור, אבל לספות לו איסור בידים אסור לכל אדם מן התורה, אפילו אינו בר הבנה כלל, שנאמר לא תאכלום, ופירשו חכמים לא תאכילום לקטנים ... וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד).

ולכאורה היה אפשר לומר שהוא מטעם שנתבאר לעיל סי׳ רסט ס״ג (שלא אסרו להאכילו איסור בידים, אלא כשהמאכל אסור מצד עצמו, כגון טרפה וכיוצא בה, אבל כשהמאכל מותר מחמת עצמו אלא שהוא זמן האסור באכילה, מותר להאכיל לקטן, שהרי מאכילים הקטנים ביום הכיפורים אפילו קטן שאין בו חשש סכנה אם יתענה), ושם (הערה כד).

אמנם היתר זה הוא רק באיסור של זמן האכילה, משא״כ כאן שעל ידי האכילה נעשית מלאכת שבת, וכדלקמן סי׳ שמג ס״י (מותר ליתן לתינוק ... עוגה שכתובים עליה אותיות, שאסור לאכלה בשבת כמ״ש בסי׳ ש״מ ... רק שלא יתן גדול לתוך פיו של תינוק), ושם (הערה 1892).

וכן הוא לעיל סי׳ שא סכ״א (הבנים יוצאין בזגין ... הארוגים או תפורים להם בכסותם ... אבל אם יש בהם עינבל העשוי להשמיע קול, אסורים ללבשם בשבת ... ואף על פי שכאן עושה זאת הקטן, ואין אנו מצווים להפריש הקטן מחלול שבת, מכל מקום אסור ליתן לו מלבוש זה שהזוג ארוג בו, שהרי זה כמאכילו איסור בידים עיין סי׳ שמ״ג).

אבל מותר לאשה לקלח מהחלב בכדי שיאחוז התינוק את הדד וינוק[826], שכיון שהחלב הזה הולך לאיבוד אין בו משום מפרק מן התורה אלא מדברי סופרים[827], כמ"ש בסי' ש"כ[828], ולצורך התינוק לא גזרו[829].

אבל אסור להתיז מחלבה על מי שנשף בו רוח רעה, מפני שאין בו סכנה וגם לא צער גדול[830], כדי שנתיר לו איסור מדברי סופרים על ידי ישראל, כמו שהתירו בגונח[831] ודומיו. עיין סוף סי' ש"ל[832]:

מב אין לועסין מין שרף הנקרא מצטכי[833], ולא שפין את השינים בסם. אימתי בזמן שמתכוין לרפואה, אבל אם אינו מתכוין אלא משום ריח הפה מותר[834]:

מג כל אוכלין ומשקין שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן לרפואה[835], אע"פ שהם

וטעם האיסור הוא כדלקמן סי' תרטז ס"א (מותר לגדול להאכיל את הקטן ולהשקותו ולסוכו ולרחצו בצונן, אבל לא ירחיצנו בחמין כל גופו ... שהרחיצה בחמין אינה אסורה משום מצות עינוי בלבד, שהרי בכל שבתות השנה אסור לרחוץ בחמין ... ולפיכך אסור לעשותה לקטן בידים, כמו שאסור להאכילו בידים כל האיסורין של דבריהם כמ"ש בסי' שמ"ג).

ואפשר שעיקר טעם ההיתר הוא כדלעיל סי' שכ ס"ב (יש צד להקל במציצת פירות ולומר שדרך אכילתן כך הוא, וכל שהוא דרך אכילה אינו מעין מלאכה כלל, ואף חכמים לא גזרו בו).

ואף שלא קיי"ל כדעה זו שם (אלא לצרפה להתירים אחרים). וגם לדעה זו, שאני התם שהפרי הוא מאכל, שמותר לאכלו גם על ידי מציצה, משא"כ ביניקה, שאין האם נקראת מאכל, ואין התינוק אוכל את האם, אלא יונק ממנה.

מכל מקום, כיון "שדרך אכילתו כך הוא" (ולא רק כמו מציצת פירות), הכל מודים בזה ש"כל שהוא דרך אכילה אינו מעין מלאכה כלל".

[826] **שבלי הלקט** שם (כתב ר' בנימין אחי נר"ו, שזה שנוהגת פעמים רבות שמקלחות מן החלב בפי התינוק כדי שיהא אוחז את הדד ויינק, אין בו איסור). שו"ע סל"ה (מותר לאשה לקלח מהחלב כדי שיאחוז התינוק הדד ויינק).

ואף שבשבלי הלקט התיר אף "שמקלחות מן החלב בפי התינוק". מכל מקום פירש כאן דהיינו כדי שהתינוק יריח ריח החלב ויאחז הדד וינוק, אבל מיירי "שהחלב הזה הולך לאיבוד".

[827] אור זרוע ח"ב סי' נח (ונראה דשרי להקל על גבי קרקע, כיון דלא מבעיא לה לחלב גופה, אין זה מפרק, ובמקום צערא לא גזור רבנן).

[828] סעיף כא (אם אינו צריך למשקין הנסחטין ... אין זה דומה לדישה כלל, שהדש הוא צריך לתבואה שמפרק מהשבלים , לפיכך אין בסחיטה זו איסור מן התורה אלא מדברי סופרים), ושם נסמן (הערה קנז).

[829] ואפילו לצורך צער עצמה לא גזרו, כדלקמן סי' של ס"ט (יכולה להוציא בידה החלב המצער אותה, שכיון שהחלב הזה הולך לאיבוד אין בו משום מפרק אלא מדברי סופרים, ומשום צערה לא גזרו).

[830] שבלי הלקט שם בשם ה"ר בנימין (אבל מה שנוהגת להתיז מן החלב על נשיפת רוח רעה אסור, שהרי אין בו סכנה, וצערא יתירא נמי ליכא, הלכך אסור). רמ"א סל"ה (אבל אסור להתיז מחלבה על מי שנשף בו רוח רעה, דלית בו סכנה). מ"א ס"ק מא (וצערא יתירא נמי ליכא שם).

[831] שכשם שלעיל ס"מ, לא התירו לגונח לינק בפיו מהבהמה, שהוא מפרק כלאחר יד, אלא "בצער של הגונח, אבל אם אין לו אלא צער של רעב, אסור לינק מהבהמה בשבת".

כך גם כאן, לא התירו כשהחלב הולך לאיבוד, אלא לצורך התינוק, אבל לא לצורך רוח רעה "שאין בו סכנה וגם לא צער גדול".

[832] סעיף ט (יכולה להוציא בידה החלב המצער אותה, שכיון שהחלב הזה הולך לאיבוד, אין בו משום מפרק אלא מדברי סופרים, ומשום צערה לא גזרו).

[833] ראה רש"י ביצה לג, ב ד"ה במוסתקי (בשרף של עץ, שקורין שף, שעושין הימנו זפת). ר"ן שבת מ, סוע"ב (מצטכי. מי שרף). מ"א סי' רטז סק"ח (והמצטיכי, שרף שעושין ממנו זפת (רש"י ב"ח)). סדר ברכת הנהנין פי"א ה"ו (ריח שרף הנוטף מהעצים, כגון חלבונה והמיצטכ"י). וממנו הי' מייצרים את מסטיק הלעיסה.

[834] **תוספתא** פי"ג ה"ז (אין לועסין מוסתכין בשבת. אימתי בזמן שמתכוין לרפואה, אם מפני ריח הפה, הרי זה מותר. לא ישוף אדם סם יבש בשניו. אימתי בזמן שמתכוין לרפואה, אם מפני ריח הפה, הרי זה מותר). טור ושו"ע סל"ו (אין לועסין מצטיכי, ולא שפין בו השינים לרפואה. ואם משום ריח הפה, מותר).

[835] **משנה קיא**, א (אבל מטבל הוא כדרכו, ואם נתרפא נתרפא) **וקט**, ב (אבל אוכל הוא את יועזר (שהרבה אוכלין אותו כשהן בריאין, רש"י)). טור ושו"ע סל"ז (כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן).

קשים לקצת דברים וניכר קצת שמתכוין לרפואה[836], כגון טחול שקשה לבני מעיים אלא שיפה ומועיל לשינים, או כרשינין שקשין לשינים אלא שיפין ומרפאין לבני מעים[837], אעפ״כ כיון שדרך הבריאים לאכלן לפעמים גם שלא לרפואה מותר לאכלן גם לרפואה[838].

וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים, אסור לאכלו ולשתותו לרפואה[839], גזרה משום שחיקת סמנים[840]. והוא שיש לו מיחוש בעלמא ומתחזק והולך כבריא, אע״פ שכואב לו מאד[841].

אבל אם חלה ממנו כל גופו, אע״פ שמתחזק והולך, ואין צריך לומר אם נפל למשכב[842], כבר נתבאר למעלה[843] שיש מתירין.

אבל אם אין לו מיחוש כלל, ואינו מתכוין כלל לרפואה[844] אלא לצורך אחר, כגון האוכל שרפים מתוקים וגומע ביצה חיה כדי להנעים הקול, מותר[845]. אבל כשמתכוין לרפואה

---

[836] רש״י קי, א ד״ה כרשינין (סלקא דעתך אמינא, כיון שקשים לאדם, לאו אורחיה למיכלינהו אי לאו לרפואה שיש בהם, ומוכחא מילתא וניתסר, קא משמע לן). טור ושו״ע שם (אף על פי שהם קשים לקצת דברים, ומוכחא מלתא דלרפואה עביד, אפילו הכי שרי), כגירסת הלבוש והב״ח ומ״א סקמ״ב.

וראה בדי השלחן סי׳ קלד סק״ב.

[837] **גמרא קי,** א (לאיתויי טחול לשינים (אע״פ שקשה לבני מעיים, רש״י), וכרשינין לבני מעיים (אע״פ שקשה לשינים, רש״י)).

[838] טור ולבוש שם (אפילו הכי שרי כיון שדרך בריאים לאוכלן ולשתותן).

[839] משנה קט, ב (אין אוכלין איזביון בשבת, לפי שאינו מאכל בריאים), ופרש״י (ומוכחא מלתא דלרפואה אכיל ליה). טור ושו״ע שם (וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים, אסור לאכלו ולשתותו לרפואה).

[840] גמרא נג, ב (גזירה משום שחיקת סממנין), ופרש״י (דאי שרית שום רפואה, אתי למישרי שחיקת סממנים, והוא איסורא דאורייתא דהוי טוחן). רמב״ם פכ״א ה״כ (אסור לבריא להתרפאות בשבת, גזרה שמא ישחוק הסממנין), ופ״ח הט״ו (וכל השוחק תבלין וסמנין במכתשת, הרי זה טוחן וחייב). טור ושו״ע ס״א (גזירה משום שחיקת סמנים).

[841] ע״ז כח, א (החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ. חושש הוא דלא, הא כאיב ליה טובא, שפיר דמי. דלמא תנא היכא דכאיב ליה טובא, חושש נמי קרי ליה). רמב״ן תורת האדם שער המיחוש (ואמרו בפרק אין מעמידין תנא היכא דכיבי לי׳ טובא נמי חושש קרי ליה, כלומר כיון שאין אדם חולה מזה ואין בו סכנה כלל), **ור״ן** (לט, ב) סוד״ה ומהא (וזו היא ששנינו החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ, ואמרינן נמי בפרק אין מעמידין דאפילו היכא דכייבי ליה טובא חושש קא קרי ליה, לפי שדבר זה אינו חולי אלא מיחוש בעלמא). וראה לעיל (הערה 551).

*

תוכן המשך הדברים בקטעים שלפנינו:

כבר נתבאר לעיל (הערה 533), שבסימן זה נתבארו שבע דרגות בחולי, ודיניהם לענין שבת.

כאן דן בדרגות ד-ו המבוארות שם, שהם ״מיחוש בעלמא״, ״מקצת חולי״, ״יש לו צער גדול״, שבשלשת דרגות אלו אסור לו לאכול מאכלי רפואה, כדלעיל ס״כ.

ועל זה מסיק ומסיים ״אבל אם חלה ממנו כל גופו״ (שהיא דרגה ג דלעיל שם); ״אבל אם אין לו מיחוש כלל״ (שהיא דרגה ז דלעיל שם).

[842] ב״י ד״ה כל אוכלין (שכל הדינים האלו באדם שחושש, ואינו נופל למשכב, ולא חולה, אלא שחושש והוא מתחזק והולך כבריא. אבל אם היה חולה שאין בו סכנה, הרי אמרו שצרכיו נעשים על ידי גוי, ומשמע דאוכל הוא אוכלין המרפאים אותו, ולא חיישינן שמא ישחוק סממנין, כיון שלא התירו לעשות מעשה הרפואה על ידי ישראל, ואפילו על ידי החולה עצמו). רמ״א סוף סל״ז (אם נפל למשכב שרי).

[843] סוף סי״ט (שנפל למשכב, או שמצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו ... אם צריך לו לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה ... כיון שהוא ... חולה בכל גופו התירו לו. ויש אוסרין).

[844] טור ושו״ע שם (ודוקא מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אבל אם אין לו שום מיחוש, מותר).

[845] **מרדכי** רמז שפד (פסק רבינו שמחה משפירא, מכאן דמותר לאכול שרשים מתוקין, ולגמוע ביצה חיה בשבת כדי להנעים הקול, הואיל ואינו אלא להבסים קלא, ואין בו רפואה). שו״ע סל״ח (מותר לאכול שרפים מתוקים, ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול).

וראה בדי השלחן סי׳ קלד סקי״ד, שאוצ״ל: שרשים מתוקים.

אסור אע"פ שהוא בריא גמור ואין לו שום מיחוש[846]:

מד אין עושים אפיקטוזין, דהיינו גרמת קיא שלא לצורך רפואה[847], אפילו בחול, משום הפסד אוכלין שבמעיו, שמתוך כך הוא רעב וחוזר ואוכל[848]. ואם מצטער מרוב המאכל, בחול מותר אפילו בסם[849]. ובשבת אסור בסם, מפני שדומה לרפואה, אבל מותר להכניס ידו לתוך גרונו עד שיקיא[850]:

מה החושש במעיו, מותר לכפות עליהם כוס שעירו ממנו חמין, אע"פ שעדיין יש בו הבל[851]. וכן מותר להעלות אזנים, דהיינו גידי האוזן שיורדין לפעמים ומתפרקין הלחיים, מעלין אותם[852] בין ביד בין בכלי[853], וכן להעלות אונקלי, דהיינו תנוך שכנגד הלב שנכפף לצד פנים[854], מפני שכל אחד מאלו אין עושין אותו בסממנים כדי שנחוש לשחיקה, ויש לו צער מהם[855]:

---

[846] **מ"א** סקמ"ג (בטור כתוב ושותה אותו לרעבו לצמאו מותר, משמע דאם עושה לרפואה אסור, אף על פי שהוא בריא), ומביא כמה הוכחות לזה.

ואף שאם הוא בריא גמור, איך שייך שיתכוין לרפואה.

יש שפירשו הכוונה (ראה מה שליקט בס' רפואה בשבת), שלא ליקח ויטמינים כדי לחזק את בריאותו.

ואף שנתבאר לעיל סל"א (מכה שנתרפאה מותר ליתן עליה רטייה בתחלה בשבת, מפני שאינו אלא כמשמרה שלא יסרטוה בגדיו, ואין לחוש שמא ימרח או ישחוק סמנים שכיון שכבר נתרפאה אינו בהול עליה כל כך שיבא לידי מירוח ושחיקת סמנים).

מכל מקום חששו הכא שיבוא לשחיקת סממנים.

[847] **משנה קמז**, א (ואין עושין אפיקטויזין), ופרש"י (להקיא). טור ושו"ע סל"ט (אין עושין אפיקטוזין, דהיינו גרמת קיא).

[848] **ברייתא שם** קמז, סוע"ב (אף בחול אסור, מפני הפסד אוכלין), ופרש"י (שבמעיו, ומתוך כך הוא רעב וחוזר ואוכל). טור ושו"ע שם (אפילו בחול, משום הפסד אוכלים).

[849] **רי"ף** סג, א (ומסתברא דהני מילי היכא דליכא צער, אבל היכא דאית ליה צער, וכשמקיא אוכלין שבבטנו מתרפא, מותר. וכן אמר בעל הלכות משמי' דרב צמח בר פלטוי גאון), **בשם בה"ג**. טור ושו"ע שם (ואם מצטער מרוב מאכל, בחול מותר אפילו בסם).

[850] **רבי יוחנן שם** (לא שנו אלא בסם (דדמי לרפואה וגזירה משום שחיקת סמנין, **רש"י**). אבל ביד (להכניס יד לתוך גרונו עד שיקיא, רש"י), מותר). טור ושו"ע שם (ובשבת, אסור בסם ומותר ביד).

וראה גם לקמן סי' של סי"א (אם נפלה ערלת הגרון של הולד, מותר לשום אצבע לתוך פיו ולסלק הערלה למקומה, אע"פ שלפעמים יקיא על ידי זה).

[851] **רב חמא** בר גוריא **סו**, ב (סחופי כסא אטיבורי בשבתא שפיר דמי), ופרש"י שם ד"ה סחופי (כוס שיש בו הבל, כגון שעירו ממנו מים חמין, וכופהו על הטיבור למי שחש במעיו). טור ושו"ע ס"מ (החושש במעיו, מותר ליתן עליהם כוס שעירו ממנו חמין, אף על פי שעדיין יש בו הבל), וסמ"ג (מותר לכפות כוס חם על הטבור ולהעלותו).

כדלעיל סי' שכו ס"ה (מותר להחם בגד וליתנו על גבי בטנו ואפילו בשבת).

אבל אם יש מים חמים בכלי, נתבאר לעיל שם (מי שחש במעיו אסור ליתן על גבי בטנו כלי שיש בו מים חמין, שמא ישפכו על רוב גופו, ונמצא כרוחץ רוב גופו בחמין).

וראה בדי השלחן סי' קלח ע' ק ואילך.

[852] **ע"ז כח**, ב (מעלין אזנים בשבת), ופרש"י (גידי אזנים פעמים שיורדין למטה ומתפרקין הלחיים, וצריך להעלותן, ויש סכנה בדבר). טור ושו"ע סמ"ג (ולהעלות אזנים).

[853] ברייתא **שם** (תני רב שמואל בר יהודה, ביד אבל לא בסם. איכא דאמרי בסם אבל לא ביד), ל**גירסת הרמב"ם** פכ"א הל"א (להעלות אזנים בין ביד בין בכלי), כפי שנתבאר בב"י ד"ה ומ"ש ולהעלות (נראה לי שהרמב"ם גורס בכלי במקום בסם, והכי גרסינן תני רב שמואל בר יהודה בין ביד בין בכלי, איכא דאמרי ביד אבל לא בכלי, מאי טעמא מיזרף זריף. ופסק כלישנא קמא, וסובר שאין דרך להעלותם בסם, ומשום הכי ליכא למיגזר ביה משום שחיקת סממנין). טור ושו"ע שם (בין ביד בין בכלי).

[854] ריב"ל **שם כט**, א (מעלין אונקלי בשבת. מאי אונקלי, אמר רבי אבא איסתומכא דליבא), ופרש"י בלישנא אחרינא (תנוך שכנגד הלב שקורין ניבלא, ופעמים שנכפף לצד פנים ומעכב את הנשימה). טור ושו"ע שם (ולהעלות אונקלי, דהיינו תנוך שכנגד הלב שנכפף לצד פנים).

[855] **רמב"ם** שם (שכל אלו וכיוצא בהן אין עושין אותן בסמנין, כדי לחוש לשחיקה, ויש לו צער מהן). טור ושו"ע שם (שכל אחד מאלו אין עושים בסמנים, כדי שנחוש לשחיקה, ויש לו צער מהם).

מו וכן מי שנשתכר, שרפואתו לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן ומלח, מותר לסוכם בשבת[856] מטעם זה[857]. ואין ללמוד מזה היתר לאותם שנוהגים בקצת מדינות להשים תוך החוטם אפר מעשב כתוש להפיג השכרות, כי אותו אפר פעולתו כרפואה לשאר דברים גם כן, ושייך בו גזרת שחיקת סמנים[858]:

מז אסור לשפשף על הגוף בכח, אפילו לתענוג בעלמא[859], כמ"ש בסי' שכ"ז[860]. ואין צריך לומר כדי שייגע ויזיע, וכן אסור לייגע עצמו בשאר דבר כדי שיזיע לרפואה[861], גזרה שמא ישחק וישתה סמנים המביאים זיעה[862]. ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי, שמא יבא להשקותו סמנים המשלשלים[863]:

מח רוחצין לרפואה במי גרר, ובמי חמתן, ובמי טבריא, ובמים היפים שבים הגדול, אע"פ שהם מלוחים, לפי שכן דרך לרחוץ בהם אף שלא לרפואה, ואינו ניכר שמכוון לרפואה. אבל לא במים הרעים שבים הגדול, ולא במי משרה, שהם מאוסים ואין דרך לרחוץ בהם שלא לרפואה[864].

עיין שם בגמרא (מאי אסותא, מייתי כמונא כרוייא ונינא ואגדנא וציתרי ואבדתא), **וצ"ע**.

[856] **רב חמא סו**, ב (מותר לסוך (בכפות ידיו ורגליו, רש"י) שמן ומלח בשבת ... כי הוו מיבסמי (שכורין, שהיו משקין את התלמידים, ואלו מפני שחשובין הן היו עושין להן דבר להפג את יינן, רש"י), מייתי משחא ומילחא ושייפי להו לגוייתא דידייהו (תוכי ידיהם דהיינו כף, רש"י) וגוייתא דכרעייהו). טור ושו"ע סמ"א (מי שנשתכר, שרפואתו לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן (ומלח), מותר לסוכם בשבת). אליה זוטא סקכ"ג (בש"ס ... משמע שהיו מערבים שמן ומלח עד שנתרסק ונימוח המלח בשמן).

[857] **מ"א** סקמ"ה (נראה לי הטעם כמ"ש סמ"ג שדברים אלו אין עושין בסממנים). והיינו כאמור בסעיף הקודם (מפני שכל אחד מאלו אין עושין אותו בסממנים כדי שנחוש לשחיקה, ויש לו צער מהם).

[858] **ט"ז** סקכ"ז (ואין ללמוד מזה היתר לאותם שנוהגים בקצת מדינות להשים תוך החוטם אפר מעשב כתוש להפיק השכרות, כי אותו אפר פעולתו ברפואה לשאר דברים גם כן, אעפ"י שאינו שכור, ושייך בו גזירת שחיקת סמנים, כן נראה לי).

וראה בדי השלחן סי' קלח סקכ"ז.

[859] משנה קמז, א (אבל לא מתעמלין), ופרש"י (לשפשף בכח ... דהוי עובדא דחול). טור סי' שכז (ולא ימשמש אלא ברפיון ידים, אבל לא בכח). שלטי הגבורים סב, ב אות ב (לפירוש רש"י והטור או"ח סי' שכז, דוקא לשפשף ברפיון ידים בנחת להנאה הוא דשרי, אבל לא בכח). הובא במ"א ס"ק מו.

[860] ס"ב (ולא ימשמש בכח אלא ברפיון ידים).

וראה מ"א סי' שא סק"ה (וצ"ע דהא מתענג בכך. וצריך לומר דמיירי שעושה לרפואה, כמ"ש סי' שכ"ח סמ"ב). לעיל סי' שא בקונטרס אחרון ס"ק א (שהתירו לקפוץ לבחורים המתענגים).

[861] **רמב"ם** פכ"א מהל' שבת הכ"ח (ואין מתעמלין בשבת. אי זה הוא מתעמל, זה שדורסים על גופו בכח עד שייגע ויזיע, או שיהלך עד שייגע ויזיע, שאסור ליגע את עצמו כדי שיזיע בשבת, מפני שהיא רפואה). טור ושו"ע סמ"ב (אין מתעמלין, היינו שדורס על הגוף בכח כדי שייגע ויזיע).

והיינו שבאמת קיי"ל כדעת רש"י, לאסור עיסוי "הגוף בכח, אפילו לתענוג בעלמא" (כאמור בתחלת הסעיף), "ואין צריך לומר" כשעושה את עיסוי "הגוף בכח ... כדי שיזיע לרפואה", שבזה מודה גם הרמב"ם לאיסור.

וראה תהלה לדוד ס"ק ע.

[862] **ט"ז** סקכ"ח (וקשה לי כיון שאין כאן שייכות שחיקת סמנים היה לנו להתיר לחולה שאין בו סכנה, ומאי שנא מהא דסעיף שאחר זה שמותרים מטעם זה. ונראה לי דכיון שלפעמים מביאים הזיעה על החולה גם כן על ידי סמנים, חיישינן שיעשה רפואה האחרת. משא"כ בסעיף שאחר זה שאין שייכות רפואה לאותן הדברים על ידי שחיקת סמנים כלל, לא גזרינן).

והיינו שאף שנתבאר לעיל סמ"ה (שכל אחד מאלו אין עושין אותו בסממנים, כדי שנחוש לשחיקה, ויש לו צער מהם). מכל מקום כאן יש מקום לחוש לשחיקת סממנים.

[863] **רמב"ם** שם הל"א (ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי שלו, שמא יבא להשקותו סמנין המשלשלין). טור ושו"ע שם (ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי). מ"א סקמ"ז (שמא יבא להשקותו סמנים המשלשלים).

וראה בדי השלחן סי' קלח סק"כ.

[864] **ברייתא קט**, ע"א (רוחצים במי גרר (ואע"פ שהן מלוחין קצת, דרך לרחוץ בהן בחול, ולא מוכחא מילתא דלרפואה היא, רש"י), במי חמתן, במי עסיא [שמות מקומות שיש בהם מעיירות הרפואה], ובמי טבריא, אבל לא

במה דברים אמורים כששוהה בהם, אבל אם אינו שוהה מותר, שאינו נראה אלא כמיקר[865]. ובמקום שאין דרך לרחוץ בחמי טבריא אלא לרפואה, אסור לרחוץ בהם בשבת לרפואה, אפילו אינו שוהה בהם[866]:

מט אין רוחצין במים המשלשלים, ולא בטיט שטובעין בו[867], ואין שותין משקה המשלשל[868], אפילו הוא מאכל בריאים ואינו שותהו לרפואה כלל[869], מפני שכל אלו צער הם, וכתוב וקראת לשבת עונג[870]:

נ לוחשין על נחשים ועקרבים בשביל שלא יזיקו, אע"פ שאינן רצין אחריו, ואין בכך משום צידה[871], אפילו להמחייבים במלאכה שאינה צריכה לגופה[872]:

בים הגדול, ולא במי משרה (ששורין בו פשתן, ואין דרך רחיצה בהן אלא לרפואה דמסו, וכן בימה של סדום דמליח טובא, ואין רוחצין בה אלא לרפואה ומוכחא מילתא, רש"י), ולא בימה של סדום. ורמינהו רוחצים במי טבריא ובים הגדול, אבל לא במי משרה ולא בימה של סדום, קשיא ים הגדול אים הגדול ... ים הגדול אים הגדול לא קשיא, הא ביפין שבו הא ברעים שבו). שלטי הגבורים מ, רע"ב (רוב המפרשים כתבו דהטעם הוא משום איסור רפואה. ומיהו כתבו דאם לא נשתהה בהם דשרי לרחוץ ביד, דנראה כמיקר בעלמא). טור ושו"ע סמ"ד (רוחצין במי גרר, ובמי חמתן, ובמי טבריא, ובמים היפים שבים הגדול אף על פי שהם מלוחים, שכן דרך לרחוץ בהם וליכא הוכחה דלרפואה קא עביד. אבל לא במים הרעים שבים הגדול, ובמי משרה, שהם מאוסין ואין דרך לרחוץ בהם אלא לרפואה).

[865] **גמרא שם** ע"ב (תניא רוחצין במי טבריא ובמי משרה ובימה של סדום ואף על פי שיש לו חטטים בראשו. במה דברים אמורים שלא נשתהא, אבל נשתהא אסור ... מי משרה אמי משרה נמי לא קשיא, הא דאישתהי (בגוייהו אסור, דמוכחא מלתא דלרפואה קא מכוין, רש"י), הא דלא אישתהי (אלא רחץ ויצא מותר, רש"י)). טור ושו"ע שם (ודוקא ששוהה בהם, אבל אם אינו שוהה בהם, מותר, שאינו נראה אלא כמיקר).

כעין זה הוא כשטובל בהם בשבת, כדלעיל סי' שכו ס"ז (מפני שאינו נראה כמתקן אלא כיורד להקר).

ובזמנינו שנהגו שלא לרחוץ אף למיקר, כדלעיל סי' שכו ס"ו (נתפשט המנהג במדינות אלו שלא לרחוץ כלל בשבת אפילו בצונן, אף על פי שאין איסור בדבר מן הדין), ובפרט במים חמים, ראה רפואה בשבת, ולעיל שם ס"ז (והערה 476).

[866] **מ"א** סקמ"ט (ונראה לי דמקום שאין דרך לרחוץ בחמי טבריא אלא לרפואה, אסור בשבת).

וראה מראי מקומות וציונים. בדי השלחן סי' קלח סוף סקכ"ב.

[867] משנה קמז, א (אין יורדין לקורדימא), ופרש"י (שם הנהר). גמרא שם ע"ב (מאי טעמא משום פיקא), ופרש"י (טיט של אותו נהר מחליק). רי"ף סג, א (ואם ירד אדם שם חוששין שמא יטבע באותו הטיט וידבק שם, ואינו יכול לעלות עד שמתקבצין בני אדם ומעלין אותו משם. ויש מי שאומר הרוחץ באותה בקעה מצטנן, ואותן המים משלשלין את בני המעים). **רמב"ם** פכ"א הכ"ט (אין רוחצין במים שמשלשלין, ולא בטיט שטובעין בו ... מפני שכל אלו צער הן, וכתוב וקראת לשבת עונג). מ"מ שם (ושני הפירושים האלו כתב רבינו במלות קצרות כמנהגו הטוב). מ"א סקמ"ט (אין רוחצין במים שמשלשלים, ולא בטיט שטובעין בו וכו', מפני שכל אלו צער הם וכתיב וקראת לשבת עונג עכ"ל רמב"ם פכ"א).

וראה גם לעיל סי' רמח ס"א (אין מפליגים בספינה בימים המלוחים פחות מג' ימים מעת לעת קודם השבת ... לפי שכל המפליגים בימים המלוחים יש להם בכל ג' ימים הראשונים צער ובלבול ושינוי וסת וגופם משתבר מנענוע הספינה, ואין רוחם חוזרת עד לאחר שלשה ימים מעת לעת, ואם יפליג פחות מג' ימים קודם השבת לא יהיה לו עונג בשבת).

[868] **מ"א** שם (ואם כן אסור לשתות משקה המשלשל, דאין לך צער גדול מזה).

[869] שזה לא נאסר מטעם רפואה, כדלעיל סמ"ג (כיון שדרך הבריאים לאכלן לפעמים גם שלא לרפואה, מותר לאכלן גם לרפואה ... אם אין לו מיחוש כלל, ואינו מתכוין כלל לרפואה אלא לצורך אחר, כגון האוכל שרפים מתוקים וגומע ביצה חיה כדי להנעים הקול, מותר).

[870] ישעיה נח, יג.

[871] ברייתא **סנהדרין קא**, א (לוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת), ופרש"י (בשביל שלא יזיקו, ואין בכך משום צידה). טור ושו"ע סמ"ה (לוחשים על נחשים ועקרבים בשביל שלא יזיקו, ואין בכך משום צידה).

*

פירוש נוסף יש בברייתא זו, דמיירי שכבר נשכו, ולוחשים עליהם לרפואה, וכדלעיל סי' שז סל"ב (וכן כל מיני לחשים שיש בהם רפואה, מותר ללוחשם בשבת כמו בחול, ואין בהם משום ודבר דבר), ושם נסמן.

[872] **עיין** לעיל **סי' שיו** סי"ז (נחשים ועקרבים וכיוצא בהם, אפילו במקומות שאינן ממיתין בנשיכתן, ואפילו אין רצין עתה אחריו כלל, אלא שחושש על העתיד שמא ירוצו אחריו או אחר אדם אחר וינשכוהו, או שמא לא ישמור עצמו מהם וינשכוהו, או שמא יזיקו לאחרים שלא ידעו להשמר מהם, שכיון שאינו צדן אלא בשביל להנצל מהיזקן הרי

נא נותנין כלי על גבי העין להקר, והוא שיהא כלי המותר בטלטול. והוא הדין מה שעושין לאדם שחש בעיניו שמקיפין אותו בטבעת כדי שלא יתפשט הנפח[873]:

נב עצם שיצא ממקומו, אסור להחזירו, מפני שדומה לבונה[874] (ועוד שכל רפואה אסורה[875]). ואפילו לשפשפו הרבה בצונן אסור, כמ"ש למעלה[876]. אבל עצם שנשבר, מחזירים אותו למקומו[877], שאם לא יחזירוהו בשבת יש בזה סכנה לאותו אבר, ובמקום סכנת אבר לא גזרו[878]:

נג אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנה דם, מפני שהדם יצבע אותו[879]. ואף על פי

זה מלאכה שאינה צריכה לגופה. ואף שכל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור אבל אסור מדברי סופרים, כאן התירו חכמים לגמרי מפני חשש היזק הגוף. ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, ואין מחללין שבת במלאכה גמורה של תורה בשביל היזק הגוף אלא בשביל סכנת נפשות, מכל מקום כאן כיון שאינו צדן כדרכו אלא מתעסק בהם שלא יוכלו להזיק, שכופה עליהן כלי או מקיף עליהן או קושרן כדי שלא יזיקו, לפיכך התירו לעשות כן אפילו ברמשים שאינן ממיתין כלל אלא שמזיקין בלבד).

וכך גם כאן, שאף אם הלחש הי' פועל בהם שיעמדו במקומם כניצודין, מכל מקום אין בו משום צידה.

[873] **שם** בברייתא (מעבירין כלי על גב העין בשבת (שכן דרך ליתן כלי מתכות על העין כדי לקרר העין. אי נמי כגון שעושין לאדם שחש בעינו מקיפים עינו בטבעת, **רש"י**). אמר רשב"ג במה דברים אמורים בכלי הניטל (כגון מפתח סכין וטבעת, רש"י), אבל בכלי שאינו ניטל אסור). **מרדכי** רמז שפה (פירוש כלי מתכות כדי לצננו. ופירש רש"י עוד [לשון] אחר שמס[בב]ין את העין [בטבעת] בשבת כדי שלא יתפשט הנפח שלו). טור ושו"ע סמ"ו (נותנין כלי על גבי העין להקר. והוא שיהא כלי הניטל בשבת). מ"א ס"ק נ (והוא הדין מה שעושין לאדם שחש בעיניו, שמקיפין אותו בטבעת כדי שלא יתפשט הנפח (מרדכי רש"י)).

ולכאורה נראה דהיינו אף בכלי שמלאכתו לאיסור, שמותר לטלטלו לצורך גופו. וראה בדי השלחן סי' קלח סק"ו.

[874] גמרא קמח, א (רב אויא הוה יתיב קמיה דרב יוסף, שניא ליה ידיה (נשתנית ידו ממקומה, רש"י), אמר ליה הכי מאי, אסור, והכי מאי, אמר ליה אסור (היה עושה בענינים הרבה ושואל, רש"י). אדהכי איתפח ידיה [נתרפאה ידו]. אמר ליה מאי תיבעי לך, הא תנן מי שנפרקה ידו או רגלו לא יטרפם בצונן, אבל רוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא. אמר ליה ולא תנן אין מחזירין את השבר, ואמר רב חנא בגדתאה אמר שמואל הלכה מחזירין את השבר. אמר ליה כולהו בחדא מחיתא מחיתנהו, היכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר). והיינו שאף שמותר להחזיר את השבר (כדלקמן בסמוך), מכל מקום אסור להחזיר את העצם שיצא ממקומו, כמו שאסור לשפשפו בצונן (כדלעיל סל"ו).

מ"א סקנ"א (דבגמרא לא התירו אלא להחזיר השבר, דהיינו עצם הנשבר, וכמ"ש הרי"ף והרא"ש ורי"ו וברמזים, אבל עצם שיצא ממקומו אסור, דהא אפילו לשפשפו אסור וכמ"ש ס"ל. וכ"מ בגמרא בעובדא דרב אויא עיי"ש, וכ"מ מסי' ש"ל ס"ט, דאסור ליישר איברי הולד דהוי כבונה).

והיינו כדלקמן סי' של ס"י (מיישרים אברי הולד של קיימא שנתפרקו מחמת צער הלידה. במה דברים אמורים ביום הלידה, אבל אחר כך אסור, מפני שנראה כבונה).

וראה מחנה יוסף שבת רס"י מז.

[875] שדוקא בדברים שלא נעשים בסממנים, נתבאר לעיל סמ"ה (שכל אחד מאלו אין עושין אותו בסממנים כדי שנחוש לשחיקה)

משא"כ בעצם שיצא ממקומו, שיתבאר לקמן בסמוך שרגילים "לשפשפו הרבה בצונן". שכעין זה נתבאר לעיל סמ"ז (ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי, שמא יבא להשקותו סמנים המשלשלים).

[876] סעיף לו (מי שנשמט פרק ידו או רגלו, דהיינו שיצא העצם ממקומו, לא ישפשפנו הרבה בצונן, שזהו רפואתו).

והיינו שאם חזר העצם למקומו, אלא שמעט מהרצועות המחברות נקרעו, תקנתו לשפשפו בצונן. ואם לא חזר העצם למקומו, תקנתו בהחזרתו למקומו.

[877] **שמואל קמח**, רע"א (הלכה מחזירין את השבר). רמב"ם פ"ב סוף ה"י (ומחזירין את השבר).

[878] **ר"ן פי"ד** לט, ב ד"ה ומהא (דכל היכא דאיכא סכנת אבר, אף על פי שאין מתירין בו מלאכות של תורה, מלאכות של דברי סופרים מתירין בו אפילו על ידי ישראל ... והיינו נמי דאמרינן לקמן בסוף חבית (קמח, א) הלכה מחזירין את השבר בשבת).

וגם בעצם שיצא ממקומו אם יצא הרבה עד שיש חשש סכנת אבר או כאבים גדולים, דעת פוסקי זמנינו להתיר (ראה הנלקט ברפואה בשבת).

[879] **רא"ם** ביראים השלם סי' עדר קלח, ב (אדם שחתך אצבעו, יזהר שלא יתן עליו שום דבר מפני שצובע). הובא ב**שבלי הלקט** סי' קיז. שו"ע סמ"ח (אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנו דם, מפני שהדם יצבע אותו). רוקח סי' ע (אם חתך אצבעו או יצא דם מחוטמו, לא יקנח בבגדו).

שמקלקל הוא, מכל מקום אסור מדברי סופרים[880]. וכל שכן בבגד אדום שמתקנו[881].

ואי אפשר לו להוציא תחלה את הדם מהמכה, משום חובל[882], כמ"ש למעלה[883]. אלא כיצד יעשה, כורך עליה קורי עכביש ומכסה בהם כל הדם וכל החבורה, ואחר כך כורך עליה סמרטוט[884]. ויש מפקפקים לאסור כריכת קורי עכביש מפני שמרפאים[885], אלא ירחוץ במים או ביין תחלה להעביר הדם שבמכה, ואחר כך יכרוך עליה הסמרטוט[886]. וטוב לחוש לדבריהם[887]. אבל העיקר כסברא הראשונה[888]:

נד אסור למצוץ בפיו דם מהמכה משום חובל[889], ובמילה לא התירו אלא מפני הסכנה[890].

---

[880] יראים שם (שאע"פ שהוא מקלקל וכל המקלקלין פטורין, איסורא דרבנן איכא). הובא על ידי **ר"ם ראקאנטי** סי' קכג. מ"א סקנ"ב (ואף על גב דמקלקל פטור, מכל מקום אסור (רקנ"ט סי' קכ"ג)).

וכן הוא לעיל סי' שכ סכ"ז (ואע"פ שמקלקל הוא, וכל המקלקלין פטורים, מכל מקום אסור מדברי סופרים).

ואף שיש מתירים בזה, משום שהוא דרך לכלוך, מכל מקום יש להחמיר, כדלעיל סי' שכ סכ"ז (ויש מקילין, משום שאינו אלא דרך לכלוך, ואין בו משום צובע כלל. ויש להחמיר).

ודעת האוסרים נתבארה לעיל סי' שב בקונטרס אחרון ס"ק א (והא דאסור ליגע בידיו צבועות במפה, היינו משום שהמפה דרכה בצביעה, ואילו היה עושה כן שלא בדרך לכלוך היתה מלאכה גמורה והיה מתקן, ועכשיו הוא גם כן עושה המלאכה עצמה באותה מפה עצמה, אלא שהוא מקלקל, ומכל מקום מעין מלאכה הוא עושה, לכן אסור מדברי סופרים ... ותדע דאם לא כן אסור לאשה שפירסה נדה בשבת ליתן שום מוך שהתקינה לנידתה משום צובע, כמו שאסור ליתן בגד על המכה ... ועל כרחך משום דתנן במוך שהתקינה לנדתה, דהיינו שהוא מיוחד לכך). והיינו שכל האיסור הוא רק בבגדים אלו שהדרך לפעמים לצבוע אותם, משא"כ בבגדים שאין דרך לצבוע אותם.

ובזמנינו שאין דרך לצבוע בגדים אלא בצביעה מקצועית, ראה מה שליקט ברפואה בשבת.

[881] **מ"א** שם (ונראה לי דבבגד אדום פשיטא דאסור). וראה גם לעיל סי' שכ שם (שאינו מתקלקל כלל).

[882] **משנה עירובין קג**, ב (אם להוציא דם, כאן וכאן אסור), ופרש"י (דהוה ליה חובל ואב מלאכה). הובא ביראים ובשבלי הלקט שם. שו"ע שם (ואסור להוציא דם מהמכה). מ"א ס"ק נג (רש"י פירש סוף עירובין דהוה ליה חובל, והוי אב מלאכה).

[883] סעיף לג (שמוציא דם ויש בו משום חובל).

[884] ב"י בשם **רוקח** סי' ע. **כל בו** סי' לא כט, ג (כיצד יעשה, כורך עליו מקורי עכביש, שקורין טיל"ה ריינ"ה, ומכסה בה כל הדם וכל החבורה, ואחר כך כורך עליו הסמרטוט). שו"ע שם (ויש אומרים שכורך קורי עכביש על המכה ומכסה בהם כל הדם וכל החבורה, ואחר כך כורך עליו סמרטוט).

[885] **ב"י** שם (ואני חוכך בהנחת קורי עכביש, משום דמסי). מ"א סקנ"ד (ויש מפקפקין לאסור, משום שמרפא).

[886] שבלי הלקט סי' קח (הלכך יש לרחוץ את המכה או במים או ביין תחלה, כדי שלא יהיה דם על פי המכה שיצבע את הבגד). שו"ע שם (לכך יש לרחוץ המכה במים או ביין תחלה, להעביר דם שבמכה).

וראה שו"ת אבני נזר סי' קעה אות א-ד. בדי השלחן סי' קלו ס"ק יא.

[887] **משמעות השו"ע** שם, שדעה הראשונה הביא בסתם, ש"יש לרחוץ המכה".

[888] **מלבושי יום טוב** (ואין לחוש למרפא). **אליה זוטא** סק"ל (ואין לחוש למרפא (מלבושי יו"ט)).

[889] **מ"א** סקנ"ג (והמוצץ דם בפיו אסור דהוי חבורה (רש"י פי"ט) ... ואפשר דהוי אב מלאכה), מרש"י קלג, א ד"ה ומוצצין (את הדם, ואף על גב דהיא עשיית חבורה, שאין הדם ניתק מחיבורו אלא על ידי המציצה).

*

איסור חובל הוא משום נטילת נשמה, כדלעיל סי' שטז סי"ד (המוציא דם מאחד מאברי החי, חייב משום נטילת נשמה שבאותו מקום, כי הדם הוא הנפש).

ויש בו גם משום מפרק, כמבואר ברמב"ם פ"ח ה"ז (החובל בחי שיש לו עור חייב משום מפרק). וכמו בחולב דלעיל סי' שה סכ"ח (החולב את הבהמה שמפרק החלב מהדד הרי זה תולדת הדש).

ואם אינו מוצץ דם, אלא מושך ליחה (מוגלה), אין בו משום נטילת נשמה, אלא משום מפרק, כדלעיל סל"ד (שמושך ליחה מהמכה ... ואסור משום מפרק).

וכאן מיירי בהמשך הסעיף הן בדם והן בליחה, ומסיים "הרי זה כחובל ומפרק". וגם בתחלת הסעיף דמיירי רק במוצץ דם, כותב "שהוא מפרק כלאחר יד".

וראה תהלה לדוד ס"ק עח. מראי מקומות וציונים. קובץ יגדיל תורה (נ.י.) חכ"ב ע' תרעב. חכ"ד ע' תשמז. חכ"ו ע' סב. קובץ דברי תורה (צפת) ח"ה ע' 1. משולחן הארי לסי' שטז סי"ד.

[890] **גמרא קלג**, ב (האי אומנא דלא מייץ סכנה הוא).

וכן הוא לקמן סי' שלא ס"א (והמציצה גם כן דוחה את השבת, מפני הסכנה).

ולכן אסור למצוץ דם שבין השנים[891] (ואע״פ שהוא מפרק כלאחר יד, מכל מקום אסור מדברי סופרים[892]). ואסור להניח על המכה דבר המושך דם וליחה משום מפרק[893]. ואף על פי שמושך מעצמו, מכל מקום כיון שהוא מניחו שם כדי למשוך הרי זה כחובל ומפרק בידיו:

נה אסור לשום פתילה בפי הטבעת, כדרך שנוהגים לעשות למי שהוא עצור, אלא אם כן ישים אותה בשינוי, שיאחזנה בשתי אצבעותיו ויניחנה בנחת, משום השרת נימין[894], כמו שנתבאר בסי׳ שי״ב[895].

אבל אסור לעשות קריסטי״ר[896], אפילו על ידי שינוי, אפילו הכינה מאתמול (משום גזרת שחיקת סמנים), אם לא בחולה. וגם בחולה צריך ליזהר שלא יבא לידי מלאכה גמורה של תורה[897]. (וכן) אם אפשר לעשות על ידי נכרי יעשה על ידי נכרי[898]:

שכט על מי מחללין שבת

ובו י׳ סעיפים

א כל פיקוח נפש דוחה את השבת, והזריז הרי זה משובח[899].

אפילו נפלה דליקה בחצר אחרת וירא שמא תעבור לחצר זו ויבא לידי סכנה, כגון שיש בה חולה או קטנים ואין שהות להבריחם טרם שתגיע לה הדליקה, מכבין כדי שלא

---

[891] **מ״א** שם (ואם כן אסור למצוץ דם שבין השינים).

[892] כדלעיל ס״מ לענין (שאין דרך לינק בפיו אלא לחלוב לתוך כלי ולשתות ממנו, לפיכך אין ביניקה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים), ושם נסמן (הערה 818).

[893] **הגהות מיימוניות** פכ״א הכ״ו אות ב (וכן לא יתן על המכה דבר המושך דם ולחה, דהוא מפרק). הובא ב״י סוף הסימן.

וכן הוא לעיל סל״ד (אסור להחליף הבגד או הנייר, (לפי) שמושך ליחה מהמכה (בנטילתו אותם מעליה), ואסור משום מפרק).

[894] **ב״י** סוף הסימן (מהא דאמרינן בסוף פרק המוציא יין (פא, א) אסור למשמש בצרור בשבת כדרך שממשמש בחול משום השרת נימין, ונתבאר בסימן שי״ב, נראה שאסור לשים פתילה בפי הטבעת בשבת אלא כלאחר יד, דהיינו שאוחזה בשתי אצבעותיו ומניחה בנחת). ובד״מ ס״ק יז (והוא כדברי תשובת מוהר״מ בענין משמוש הברזא, שכתב הטור בסימן שי״ב). והוא בשו״ת מהר״ם מרוטנבורג (לבוב) סי׳ קמז, שהובא בטור סוס״י שיב (ששאלת על משמוש הברזא בפי הטבעת אם מותר בשבת, אמרינן התם אמר רבא אסור למשמש בצרור בשבת כדרך שעושה בחול, מתקיף לה מר זוטרא ליסתכן, ומשני כלאחר יד, אלמא על ידי שינוי שרי, כגון שאוחז הצרור או הברזא בשתי אצבעותיו וממשמש, אבל בכל היד לא). שו״ע סמ״ט (אסור לשום פתילה בפי הטבעת כדרך שנוהגים לעשות למי שהוא עצור, אלא אם כן ישים אותה בשינוי, שיאחזנה בשתי אצבעותיו ויניחנה בנחת).

[895] סעיף יב (היה צריך לנקביו ואינו יכול לפנות, שרפואתו למשמש בפי הטבעת בצרור וכיוצא בו, לא ימשמש בשבת כדרך שהוא ממשמש בחול, דהיינו שאוחז הצרור בכל היד וממשמש, לפי שבמשמוש הזה יש בו משום השרת נימין. ואף שאינו מתכוין לכך, מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא, שבוודאי משיר נימין במשמוש זה ... הצריכו לעשות על ידי שינוי כלאחר יד, דהיינו שאוחז הצרור בב׳ אצבעותיו וממשמש בנחת), וסי״ג (למשמש בברזא בפי הטבעת, דינה כצרור, שלא יאחזנה אלא בשתי אצבעותיו), ושם נסמן (הערה מו).

ואף שהצרור והברזא הם קשים, גם כאן אפשר דמיירי בפתילה קשה. משא״כ הפתילה היא רכה, אין בזה פסיק רישיה של השרת נימין. ומכל מקום אסור משום רפואה. וראה בהנלקט ברפואה בשבת.

[896] חוקן, שמחדירים דרכו נוזלים כטיפול לעצירות.

[897] של השרת נימין.

[898] **מ״א** סקנ״ה (וכל שכן דאסור לעשות קרוסטי״ר, אפילו הוכנה מאתמול, ואפילו על ידי שינוי, אם לא בחולה כמ״ש סי״ז. ויזהר שלא יבא לידי מלאכה דאורייתא. ואם אפשר על ידי עכו״ם יעשה על ידי עכו״ם).

[899] **ברייתא יומא פד**, ב (מפקחין פקוח נפש בשבת, והזריז הרי זה משובח). טור ושו״ע ס״א (כל פקוח נפש דוחה שבת, והזריז הרי זה משובח).

וכן הוא לעיל סי׳ שכח ס״ב (מי שיש לו חולי של סכנה, מצוה לחלל עליו את השבת, והזריז הרי זה משובח), ושם נסמן (הערה 541).

תעבור[900].

ואפילו אפשר להבריחם דרך רשות הרבים גמורה[901], מוטב לכבות, מפני שהכיבוי מלאכה שאינה צריכה לגופה הוא[902] כמ"ש בסי' רע"ח[903], והוצאת חולה או קטנים שאינם יכולים לילך היא מלאכה גמורה, כמ"ש בסי' ש"ח[904]:

ב אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, אין צריך לומר אם היו ט' נכרים וישראל אחד עומדים בחצר ונפלה מפולת על אחד מהם באותה חצר ואין ידוע אם ישראל הוא אם נכרי שמפקחין עליו את הגל, שהרי הישראל והנכרי היו קבועים באותה חצר וכל הקבוע הוא כמחצה על מחצה, וספק נפשות להקל[905], אלא אפילו פירש אחד מהם לחצר אחרת ושם נפלה עליו מפולת[906], שהיה ראוי לילך אחר הרוב, אעפ"כ מפקחין עליו[907], שכיון שנשאר קביעות הראשון במקומו[908] (בשעת פרישתו מהקביעות[909]), הרי אנו חושבין

---

[900] **גמרא שם** (אפילו לחצר אחרת), ופירש **רש"י** (דליקה בחצר זו ונפשות בחצר אחרת, והם חולים או קטנים). **ב"י** (כלומר ואין שהות להבריחם קודם שיגיע להם האש). טור ושו"ע שם (אפילו נפלה דליקה בחצר אחרת וירא שתעבור לחצר זו ויבא לידי סכנה, מכבין כדי שלא תעבור). מ"א סק"א (כגון שיש שם חולי או קטנים שאי אפשר להבריחם).

[901] כדלקמן סי' שמה סי"א (איזו היא רשות הרבים ... רשות הרבים גמורה).

משא"כ בזמנינו שאין לנו רשות הרבים גמורה, כדלקמן שם (נתפשט המנהג במדינות אלו להקל ולומר שאין לנו עכשיו רשות הרבים גמורה), עדיף להוציאם לשם, מאשר לכבות, כיון שמלאכה שאינה צריכה לגופה חמורה יותר מאיסור כרמלית, כדלעיל סי' רסו בקונטרס אחרון ס"ק ב ד"ה אבל בלא (למאי דקיי"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור ... איסור חמור של מדברי סופרים), וסי' ערה בקונטרס אחרון ס"ק ב (דמלאכה שאינה צריכה לגופה לא דמי לשאר איסור דרבנן), סי' שטז סי"ט (שאינו צריך לגופו ... עיקרה מן התורה, דהיינו אם צריך לגופה), ולקמן סי' שלד ס"ב (ואם לא נתיר לו להציל על ידי טלטול מוקצה, יבא לידי איסור חמור, שיכבה הדליקה).

וראה מראי מקומות וציונים. קובץ דברי תורה ח"ז ע' סב.

[902] **מ"א** שם (ונראה לי דאפילו אפשר להצילם דרך רשות הרבים, מוטב לכבות, דהוי מלאכה שאין צריך לגופה, אבל זה הוי דאורייתא).

[903] סעיף א (זה שמכבה בשביל החולה או מפני הלסטים, הרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה).

[904] סעיף פא (ואם הוא קטן כל כך שצריך לגרור ב' רגליו ונשאתו ברשות הרבים, חייבת, שבקטן כזה אין אומרים החי נושא את עצמו. וכן הנושא את הכפות או את החולה שאינו יכול לילך כלל, חייב, מפני שאינן נושאין את עצמן כלל).

[905] משנה פג, א (כל ספק נפשות דוחה את השבת), וכדלעיל סי' שכח ס"ב (ואפילו ספק נפשות דוחה את השבת), ושם נסמן (הערה 544).

[906] **שמואל שם** פד, ב (לא הלכו בפקוח נפש אחר הרוב. היכי דמי אי נימא דאיכא תשעה ישראל וכותי אחד בינייהו (ונפלה מפולת על אחד מהן ואין ידוע אם ישראל אם כותי הוא, רש"י), רובא ישראל נינהו. (אלא) פלגא ופלגא, ספק נפשות להקל. אלא דאיכא תשעה כותיים וישראל אחד (ואשמועינן דאף על גב דרובא כותים, חיישינן שמא ישראל הוא ומפקחין, רש"י), הא נמי פשיטא דהוה ליה קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. לא צריכא דפרוש לחצר אחרת). טור ושו"ע ס"ב (אין הולכים בפקוח נפש אחר הרוב. אפילו היו ט' עכו"ם וישראל אחד בחצר, ופירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו שם מפולת, מפקחין).

[907] גמרא שם (מהו דתימא כל דפריש מרובא פריש, קמ"ל דלא הלכו בפקוח נפש אחר הרוב). מ"מ פ"ב ה"כ (לא אירע הספק עד שנפלה עליו מפולת בחצר אחרת, והרי זה דומה למה שאמרו גבי חנויות ובנמצא הלך אחר הרוב, ומן הדין היה שלא לפקח, והודיענו שמואל שמפקחין ואין הולכין אחר הרוב). מ"א סק"ב (אבל בשאר איסורים אמרינן כל דפריש מרובה קפריש, כמ"ש סי' תל"ט, בפקוח נפש הקילו (מ"מ פ"ב)).

והיינו כדלקמן סי' תלט ס"ב (ואם פירש הככר ממקום קביעתו שלא בפנינו, ומשם נטלו העכבר בפנינו ונכנס לבית בדוק, כיון שנולד הספק על ככר זה אם הוא חמץ או מצה לאחר שפירש ממקום קביעות החמץ והמצה, שהרי פירש שלא בפנינו, הרי אנו הולכין אחר הרוב, דכל דפריש מרובא פריש ומצה הוא).

משא"כ בפקוח נפש הקילו אף אם פירש ממקום קביעותם שלא בפנינו, ש"לא אירע הספק עד שנפלה עליו מפולת בחצר אחרת", ומכל מקום "חושבין אותו כקבוע להקל בספק נפשות".

[908] גמרא שם, כגירסת **רי"ף** שם ה, א (לא צריכא דפריש חד מינייהו ואזיל לחצר אחרת ... איני והאמר ר' אסי אמר רבי יוחנן אפילו תשעה כותיים ואחד ישראל, באותה חצר מפקחין, בחצר אחרת אין מפקחין. לא קשיא הא דפרוש כולהו הא דפרוש מקצתייהו). **רמב"ם** פ"ב ה"כ (פירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו אותה חצר, מפקחים עליו, שמא זה שפירש היה ישראל והנשארים עובדי כוכבים ומזלות). **רא"ש** פ"ח סי' טו (שפירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת מפקחין, דכיון שנשארו אחרים קבועים במקומן, כמחצה על מחצה דמי וספק נפשות

אותו כקבוע עמהם להקל בספק נפשות.

אבל אם נעקרו כלם[910] בזה אחר זה[911], ובשעת עקירתם פירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת, אין מפקחין עליו, שכיון שניער כבר קביעות הראשון ממקומו (בשעת פרישתו של זה), אי אפשר להקל בו משום קבוע, והולכין בו אחר הרוב שהם נכרים. אבל אם נעקרו כולם, הרי עדיין הם קבועים ביחד, וכשפירש אחד מהם הרי פירש מהקבוע ומפקחין עליו.

וכן תינוק שנמצא בעיר שרובה נכרים, יש אומרים[912] שאין מחללין עליו את השבת, כיון שבכל יום ויום פורשים כולם ממקום קביעותם, הולכין אחר הרוב (כמ"ש באהע"ז סי' ד', עיי"ש[913] שיש חולקין):

ג מי שנפלה עליו מפולת, ספק עודנו חי ספק כבר מת, ספק הוא שם ספק אינו שם, אפילו אם תמצי לומר שהוא שם ספק ישראל ספק נכרי, מפקחין עליו, אע"פ שיש בו כמה ספיקות[914], שהרי אמרה תורה[915] וחי בהם, שלא יוכל לבא בשום ענין לידי מיתת ישראל על ידי שמירת המצות[916].

להקל). טור ושו"ע שם (ופירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו שם מפולת, מפקחין, כיון שנשאר קביעות הראשון במקומו, חשבינן ליה כמחצה על מחצה).

[909] **משמעות הרא"ש** שם (בשעת עקירתן נכנס אחד מהן לחצר אחרת), **וטור ושו"ע** שם (ובשעת עקירתן פירש אחד מהם לחצר אחרת), **ורמב"ם** שם הכ"א (ובעת עקירתם פירש אחד מהן), שדוקא באופן זה אין חושבין אותו כקבוע, משא"כ אם נעקרו כולם אחר שפירש אחד מהם, עדיין חושבין אותו כקבוע.

[910] **גמרא שם, לפירוש הרי"ף** שם, **והרא"ש** שם (פירוש הא דפריש כולהו מאותה חצר שהיו שם, בשעת עקירתן נכנס אחד מהן לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת, אין מפקחין, דכיון שנעקרו כולם אין כאן ישראל קבוע וכל דפריש מרובא פריש). טור ושו"ע שם (אבל אם נעקרו כולם, ובשעת עקירתן פירש אחד מהם לחצר אחרת ונפל עליו, אין מפקחין עליו, שכיון שנעקר קביעות הראשון ממקומו, אמרינן כל דפריש מרובא פריש).

[911] איסור והיתר שער נט סל"ח (ומסתמא נעקרו כולם דנקט, רוצה לומר בזה אחר זה ולא בבת אחת, דאם לא כן הא נמי קבועי). מ"א סק"ג (בזה אחר זה, דאי בבת אחת הא נמי קביעי (או"ה)).

[912] **רמב"ם** הלכות מאכלות אסורות פט"ו הכ"ו (מחצה על מחצה מצוה להחיותו כישראל ומפקחין עליו את הגל בשבת). ונשאל על זה מחכמי לוניל, והשיב להם שו"ת הרמב"ם סי' שג, הובא במ"מ שם (ואוקמינא בשפירשו כולם שלא נשאר שם קבוע, ולפיכך אם פירש אחד מהם לחצר אחרת אין מפקחין, דכל דפריש מרובא פריש. והוא הדין לזה שפירש מן עיר שרובה גוים, שאין מפקחין עליו), וכן נפסק בשו"ע אהע"ז סי' ד סל"ד (מחצה על מחצה ... מפקחין עליו את הגל בשבת), ופירש בבית שמואל שם (וכאן התינוק הנמצא מסתמא האנשים שבעיר ניידו, והוי כאלו ניידו כלם, ופירש אחד מהם, משום הכי הולכים אחר הרוב וכשיש רוב כותים אין מפקחים הגל). **מ"א** סק"ב (ועיין באה"ע סי' ד' סל"ד דתינוק שנמצא בעיר שרובה עכו"ם אין מחללין עליו את השבת, כיון דבכל יום ויום פורשים כולם ממקום קביעותם, אזלינן אחר הרוב).

[913] טור שם (ונראה דאפילו ברוב עכו"ם נמי מפקחין עליו הגל בשבת). רמ"א שם (ויש אומרים דאפילו ברוב עובדי כוכבים מפקחים עליו הגל בשבת). מ"מ שם (ודעת הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל ... לפקח עליו את הגל אפילו ברוב עכו"ם מפקחין)

[914] **משנה** יומא **שם פג**, א (מי שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק אינו שם, ספק חי ספק מת, ספק כותי ספק ישראל, מפקחין עליו את הגל. מצאוהו חי מפקחין ואם מת יניחוהו). טור ושו"ע ס"ג (מי שנפלה עליו מפולת, ספק חי ספק מת, ספק הוא שם ספק אינו שם, מפקחין עליו אף על פי שיש בו כמה ספיקות).

וכן הוא לקמן סי' תריח סוף ס"ז (שכל ספק נפשות הולכין להקל אפילו בכמה וכמה ספיקות).

וראה פסקי דינים צמח צדק רעח, ג. רשימות חוברת טו סי"ב.

[915] אחרי יח, ה.

[916] **תוס'** שם **פה**, א ד"ה ולפקח (אומר ר"י דהיינו טעמא דאין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב, משום דכתיב וחי בהם, ולא שימות בהם, שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל).

וראה רש"י שם ע"ב ד"ה דשמואל (אשר יעשה האדם המצות שיחיה בהם ודאי, ולא שיבא בעשייתה לידי ספק מיתה).

וכן הוא לעיל סי' שכח ס"ב (שנאמר אשר יעשה האדם וחי בהם, מה תלמוד לומר וחי בהם, כלומר ראה שיהא חי ודאי בעשיית המצות, ולא שיבא על ידי כך לידי ספק סכנה), ושם נסמן (הערה 545). לקמן ס"ח (נאמר וחי בהם, ולא שיבא לידי ספק מיתה).

ואפילו מצאוהו מרוצץ, שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה[917]. מפקחים ובודקים עד חוטמו, אם יש בו חיות מפקחים ומוציאים אותו בשביל חיי שעה, ואם לא הרגישו בחוטמו חיות, אז ודאי כבר מת[918], אפילו אינו מרוצץ, בין שפגעו בראשו תחלה ובין שפגעו ברגליו תחלה וראו שאין חיות בלבו, אעפ"כ בודקין עד חוטמו, כי עיקר היכר חיות הוא בחוטם, שנאמר כל אשר נשמת רוח חיים באפיו[919]:

ד מצא עליונים מתים, לא יאמר כבר מתו התחתונים, אלא מפקח עליהם שמא הם חיים. מעשה היה ומצאו עליונים מתים ותחתונים חיים[920]:

ה הבא במחתרת בענין שאין לו דם ומותר להרגו, ונפלה עליו מפולת שם, אין מפקחין עליו[921] (שהרי אין מצווין להחיותו[922]):

ו נכרים שצרו על עיירות ישראל, אם באו על עסקי ממון, אין מחללין עליהם את השבת, ואם באו על עסקי נפשות[923], ואפילו באו סתם ויש לחוש שמא באו על עסקי נפשות[924], ואפילו עדיין לא באו[925] אלא ממשמשים לבא[926], יוצאים עליהם בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת.

---

[917] **גמרא שם** (מצאוהו חי, פשיטא, לא צריכא דאפילו לחיי שעה). רמב"ם פ"ב הי"ח (מצאוהו חי, אף על פי שנתרוצץ ואי אפשר שיבריא, מפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי אותה שעה). טור ושו"ע ס"ד (אפילו מצאוהו מרוצץ, שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה).

[918] **ברייתא שם** (עד היכן הוא בודק (אם דומה למת שאינו מזיז איבריו, עד היכן הוא מפקח לדעת האמת, רש"י), עד חוטמו (ואם אין חיות בחוטמו שאינו מוציא רוח ודאי מת ויניחוהו, רש"י). ויש אומרים עד לבו). וקיי"ל כתנא קמא. טור ושו"ע שם (מפקחין ובודקים עד חוטמו, אם לא הרגישו בחוטמו חיות, אז ודאי מת).

[919] **רב פפא שם** (מחלוקת ממטה למעלה, אבל ממעלה למטה כיון דבדק ליה עד חוטמו שוב אינו צריך, דכתיב (נח ז, כב) כל אשר נשמת רוח חיים באפיו). וכיון דקיי"ל כת"ק, לכן אפילו ממטה למעלה, שפגע ברגליו תחלה, בודק עד חוטמו. טור ושו"ע שם (לא שנא פגעו בראשו תחלה לא שנא פגעו ברגליו תחלה).

וראה לקמן סי' של סוף ס"ז.

[920] **שם בברייתא** (בדק ומצא עליונים מתים, לא יאמר כבר מתו התחתונים. מעשה היה ומצאו עליונים מתים ותחתונים חיים). טור ושו"ע ס"ה (מצא עליונים מתים, לא יאמר כבר מתו תחתונים, אלא מפקח עליהם שמא עדיין הם חיים).

[921] **סנהדרין עב**, ב (אין לו דמים בין בחול בין בשבת ... אמר רב ששת לא נצרכא אלא לפקח עליו את הגל), ופרש"י (אם כשהיה חותר נפל עליו הגל ... אם בא על עסקי נפשות, כיון דניתן להרגו בלא התראה, גברא קטילא הוא). מ"א סק"ד (איתא בסנהדרין דף ע"ב, הבא במחתרת בענין שמותר להורגו, אם נפל עליו גל, אין מפקחין עליו, דגברא קטילא הוא).

[922] כי מי שאין מצווין להחיותו אין מפקחים עליו.

עיין שו"ע **אה"ע סי' ד סל"ד** (מחצה על מחצה, מצוה להחיותו כישראל, ומפקחין עליו את הגל בשבת). **ובב"ש שם** סקנ"ט (עיין ברש"י ותוס' ביומא שם כתבו כל שמפקחים עליו הגל, מכל שכן דמצווים עליו להחיותו). וכמובא לעיל (הערה הקודמת) מרש"י. וכן הוא שם בתוס' ד"ה להחזיר לו אבדתו (דסבירא ליה דאפילו לפקח את הגל בשבת אין הולכין אחר הרוב, כל שכן להחיותו).

דלא כתוס' נדה דף מד סוד"ה איהו (דמכל מקום משום פקוח נפש מחללין עליו את השבת, אע"ג דמותר להרגו).

וראה מראי מקומות וציונים. משולחן הארי. קובץ כינוס תורה ח"ו ע' נה. קובץ יגדיל תורה (נ.י.) חכ"ז ע' קו. קובץ דברי תורה (צפת) ח"ג ע' 75. אהלי שם ח"ב ע' קלח. שו"ת מנחת יצחק ח"י סי' קנא.

[923] ברייתא **עירובין מה**, א (נכרים שצרו על עיירות ישראל, אין יוצאין עליהם בכלי זיינן ואין מחללין עליהן את השבת. במה דברים אמורים כשבאו על עסקי ממון, אבל באו על עסקי נפשות, יוצאין עליהן בכלי זיינן ומחללין עליהן את השבת). טור ושו"ע ס"ו (גויים שצרו על עיירות ישראל, אם באו על עסקי ממון, אין מחללין עליהם את השבת. באו על עסקי נפשות, ואפילו סתם, יוצאים עליהם בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת).

[924] **טור ושו"ע** שם (ואפילו סתם), **מרמב"ם** פ"ב הכ"ג (או שצרו סתם). ב"י (וטעמא משום דספק נפשות להקל). לבוש ס"ו (או אפילו סתם ספק נפשות להקל).

[925] **אור זרוע** הל' שבת סי' פד אות יג (ואין לחלק בין היכא שצרו כבר, לאומרים שרוצים לבוא לשלול, אלא כשהקול יוצא שרוצים לבוא לשלול, אף על פי שלא באו עדיין, מותר ללבוש כלי זיין לשמור ולעשות קול בעיר כדי שלא יבואו, דאין מדקדקין בפקוח נפש). **רמ"א** ס"ו (ואפילו לא באו עדיין אלא רוצים לבא).

[926] **לבוש** שם (ואפילו עדיין לא באו, אלא ממשמשין לבא).

ובעיר הסמוכה לספר[927], אפילו אינן רוצים לבא[928] אלא על עסקי תבן וקש, מחללין עליהם את השבת, שמא ילכדו העיר ומשם תהא הארץ נוחה ליכבש לפניהם[929]:

ז יש אומרים[930] שבזמן הזה שאנו דרין בין האומות ששוללין והורגין, אפילו אם לא באו אלא על עסקי ממון, מחללין עליהם את השבת, לפי שאם לא יניחנו הישראל לשלול ולבוז, יהרגנו, וחזקה שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ויש לחוש שמא יעמוד אחד נגדם ויהרג[931], והרי זה עסק נפשות. ומכל מקום הכל לפי הענין[932].

אבל יחיד שבאו עליו ליקח ממונו, יניח להם ליטול כל אשר לו ולא יחלל שבת[933], אפילו באיסור דברי סופרים, אלא ע"ד שנתבאר בסי' ש"א[934]:

ח הרואה ספינה שיש בה ישראל המטורפת בים, וכן נהר שוטף, וכן יחיד הנרדף מפני נכרי, מצוה על כל אדם לחלל עליהם שבת כדי להצילם[935]. ואפילו הוא ספק אם יציל[936].

ומכל מקום אם יש סכנה, אין לו לסכן עצמו כדי להציל את חבירו, מאחר שהוא חוץ מן הסכנה, ואף שרואה במיתת חבירו. ואע"פ שהוא ספק וחבירו ודאי, מכל מקום הרי

---

[927] **שם בברייתא** (ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש, יוצאין עליהן בכלי זיינן ומחללין עליהן את השבת). טור ושו"ע שם (ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש מחללין עליהם את השבת).

[928] אור זרוע שם ורמ"א שם, דמיירו (לא רק לענין ממשמשים לבא על עסקי נפשות, אלא) אף לענין עיר הסמוכה לספר, שממשמשים לבוא על עסקי תבן וקש. וכן הוא בלבוש שם (אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש, מחללין עליהם את השבת. ואפילו עדיין לא באו אלא ממשמשין לבא), ופירש באליה זוטא סק"ג (ונראה דארישא נמי קאי).

[929] **רש"י** שם ד"ה לספר (עיר שמבדלת בין גבול ישראל לגבול האומות, יוצאין עליהם, שמא ילכדוה ומשם תהא נוחה הארץ ליכבש לפניהם).

[930] **הגהות אשרי שם** עירובין פ"ד סי' ו (ובזמן הזה אם באו שוללים על עסקי ממון, יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת ... מפני שיש שדרים בין קצת אומות ... ולא גרע מעיר הסמוכה לספר). הגהות מיימוניות פ"ב הכ"ג אות י (וכל שכן אנו שאנו שרויים עמהם, שמותר). **תרומת הדשן** כתבים סי' קנו (מהר"ש פסק ... בזמן הזה אפילו על עסקי ממון מחללים, דידוע הוא דבאו על עסקי ממון, אם לא יניח הישראל לשלול ולבוז ממנו יהרגנו, והוי עסקי נפשות). שו"ע ס"ז (יש מי שאומר שבזמן הזה אפילו באו על עסקי ממון מחללין, שאם לא יניחנו ישראל לשלול ולבוז ממונו יהרגנו, והוי עסקי נפשות).

וכן דעתם להתיר לכבות הדליקה מטעם זה, כדלקמן סי' שלד סכ"ח.

[931] **מ"א** סק"ה (כיון דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, חיישינן שמא יעמוד אחד נגדם ויהרג, ולכן מחללין).

[932] **תרומת הדשן** שם (אמנם הכל לפי ראות עינים והזמן). רמ"א ס"ז (ומכל מקום הכל לפי הענין).

[933] **מ"א** שם (אבל באדם יחיד יניח ליקח ממונו ולא יחלל שבת).

[934] סעיפים לח-מ. ושם (שלא התירו שום שבות גמור משום הפסד מרובה).

[935] משנה **תענית יט**, א (על אלו מתריעין בשבת, על עיר שהקיפוה נכרים או נהר, ועל הספינה המיטרפת בים, ר' יוסי אומר לעזרה (צועקין לבני אדם שיבואו לעזרם, רש"י יד, א), ולא לצעקה). וכן דימו לזה בברייתא כב, ב (עיר שהקיפוה נכרים או נהר, ואחד ספינה המיטרפת בים, ואחד יחיד שנרדף מפני נכרים). רי"ף תענית ח, ב (עיר שהקיפוה גייסות או נהר, וספינה המטורפת בים, ויחיד הנרדף מפני עכו"ם ומפני רוח רעה מפני לסטים, מתריעין עליהן מיד בשבת). רמב"ם פ"ב הכ"ד (ספינה המטורפת בים, או עיר שהקיפה כרקום [מצור, רש"י גיטין כח, א] או נהר, מצוה לצאת בשבת להצילן בכל דבר שיכול להצילן. ואפילו יחיד הנרדף מפני העובדי כוכבים ומזלות, או מפני נחש או דוב שהוא רודף אחריו להרגו, מצוה להצילו). טור ושו"ע ס"ז (הרואה ספינה שיש בה ישראל המטורפת בים, וכן נהר שוטף (וכן) יחיד הנרדף מפני אנס, מצוה על כל אדם לחלל עליהם שבת כדי להצילם).

[936] **ט"ז סי' שכח** סק"ה (אם רואה סכנה בבירור, ויש אפילו ספק הצל, הזריז הרי זה משובח). **לבוש סי' שו** סי"ד (אף על פי שהוא ספק אם יציל אם לא, ספק נפשות להקל). **עיין במ"ש** לעיל **שם** רסכ"ט (ואפילו אם הוא ספק אם יצילנה, מפני שענין זה הוא כפיקוח נפש שמחללין השבת אפילו בספק הצלה) וקו"א ריש סק"א (שבודאי כן הוא בכל ההולכין להציל בכלי זיינן דבסי' שכ"ט, שבודאי אינן יודעים אם ינצחו הנכרים, וכן אין יודעין אם יצילו הספינה, עיין שם).

נאמר[937] וחי בהם, ולא שיבא לידי ספק מיתה[938], על ידי שיקיים מה שנאמר[939] לא תעמוד על דם רעך:

ט כל היוצאים להציל חוזרים בכלי זיינם למקומם[940], אם מתפחדים מפני הנכרים לשבות במקום שהצילו, כמו שיתבאר בסי' ת"ז[941]:

י מי שרוצים נכרים לאנסו להמיר, אם מחללין עליו להצילו, נתבאר בסוף סי' ש"ו[942]:

של דיני יולדת בשבת

ובו י"א סעיפים

קודם לידה

א יולדת[943] היא כחולה שיש בו סכנה, ומחללין עליה את השבת לכל מה שהיא צריכה, קורין לה חכמה ממקום למקום ומיילדין אותה[944].

ובלילה מדליקין לה הנר[945], אפילו היא סומא[946], ואפילו אין הנשים המתעסקות עמה צריכות לנר שהיו יכולות להתעסק עמה כל צרכה בלא נר, אעפ"כ מדליקין בשבילה[947], שאע"פ שהיא אינה רואה, מתיישב לבה יותר כשיודעת שיש כאן נר, שאומרת בלבה אם יש דבר הצריך לי, חברותי רואות ועושות לי[948], משא"כ כשתדע שאין כאן נר, יש לחוש

---

[937] אחרי יח, ה. שמכאן למדים דין ספק פקוח נפש דוחה שבת, כדלעיל סי' שכח ס"ב (ואפילו ספק נפשות דוחה את השבת, שנאמר אשר יעשה האדם וחי בהם, מה תלמוד לומר וחי בהם, כלומר ראה שיהא חי ודאי בעשיית המצות ולא שיבא על ידי כך לידי ספק סכנה).

[938] **איסור והיתר** שער נט סל"ח (ומיהו אם בודאי היה גם כן הוא מסוכן עמו, אין לו לסכן גופו, מאחר שהוא חוץ מן הסכנה, אף על פי שרואה במיתת חבירו, כדדרשינן וחי אחיך עמך. ולא מצינו חילוק בין סכנה למיתה ודאית). **אליה זוטא** סק"ד (ומכל מקום אם יש סכנה, אין לו לסכן גופו, מאחר שהוא חוץ מן הסכנה, אף שרואה במיתת חבירו (איסור והיתר כלל נ"ט)).

ויש בזה ב' דעות, כדלקמן חו"מ הל' נזקי גו"נ ס"ז (ואפילו ליכנס בספק סכנה, יש אומרים שצריך כדי להציל את חברו ממיתה ודאית ... (ויש חולקים על זה וספק נפשות להקל)).

וראה לקוטי שיחות חכ"ח ע' 153 הע' 19 ובשוה"ג. שלחן המלך ח"א ע' רכז הע' 4. קובץ דברי תורה חי"ז ע' קא.

[939] קדושים יט, טז.

[940] ברייתא וגמרא עירובין מה, א (וכל היוצאין להציל חוזרין למקומן ... שחוזרין בכלי זיין למקומן ... באותה שעה התקינו שיהו חוזרין למקומן בכלי זיינן). טור ושו"ע ס"ט (כל היוצאים להציל, חוזרים בכלי זיינם למקומם).

[941] סעיף ג (ואם היתה יד נכרים תקיפה והיו מפחדים לשבות במקום שהצילו בו, הרי אלו חוזרים בשבת למקומם ובכלי זיינם).

[942] רמ"א סוף ס"ח (ועיין לעיל סוף סימן ש"ו, מי שרוצים לאנסו אם מחללין עליו שבת).

ונתבאר לעיל שם סכ"ט.

[943] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:

(א) קודם לידה (ס"א-ג).

(ב) אחר לידה (ס"ד-ו).

(ג) צרכי הולד (ס"ז-יא)).

[944] **משנה קכח**, ב (מסעדין ומילדין את האשה בשבת, וקורין לה חכמה (מילדת, רש"י) ממקום למקום, ומחללין עליה את השבת). טור ושו"ע ס"א (יולדת היא כחולה שיש בו סכנה, ומחללין עליה השבת לכל מה שצריכה, קוראין לה חכמה ממקום למקום, ומילדין (אותה)).

[945] **ברייתא שם** (אם היתה צריכה לנר חבירתה מדלקת לה את הנר). טור ושו"ע שם (ומדליקין לה נר).

[946] **גמרא שם** (לא צריכא בסומא). טור ושו"ע שם (אפילו היא סומא).

[947] **לבוש** ס"א (ואפילו אין הנשים המתעסקות עמה צריכות לנר, שהיו יכולות להתעסק עמה כל צרכה בלא נר, אפילו הכי מדליקין נר בשבילה).

[948] **גמרא** שם (מהו דתימא כיון דלא חזיא אסור, קא משמע לן איתובי מיתבא דעתה, סברא אי איכא מידי חזיא חבירתא ועבדה לי). לבוש שם (שאע"פ שהיא אינה רואה, מתיישב לבה יותר כשיודעת שיש כאן נר, שאומרת אם

שתסתכן מפחד לבבה, אשר תפחד שמא אין עושין לה יפה מה שהיא צריכה[949].

ומכל מקום הואיל וכאב היולדת דברים טבעים הם, ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה[950], לפיכך החמירו חכמים לשנות בכל מה שאפשר לשנות בו, כגון אם צריכים להביא לה כלי דרך רשות הרבים, תביאנו לה חברתה תלוי בשערה[951], שהיא הוצאה שלא כדרכה ואין בה איסור מן התורה[952], וכן כל כיוצא בזה. ואם צריכה לשמן, לא תסוך חברתה שמן בשערותיה ותבא אצלה ותסחוט אותן, אלא תביאנו בכלי תלוי בשערה, שמוטב לעשות הוצאה בכלי על ידי שינוי מבלי איסור אחר, מלהוסיף איסור סחיטה, אע"פ שסחיטת שער אינה אסורה אלא מדברי סופרים[953], כמו שנתבאר בסי' שכ"ו[954]:

ב נכריה אין מילדין אותה בשבת[955], אפילו בדבר שאין בו חילול שבת, כגון שכבר נעקר הולד לצאת שאין בהוצאתו משום עוקר דבר מגדולו[956], וגם הישראלית היא מילדת ידועה ונותנים לה שכר, שמותר לה לילד נכריות בחול משום איבה, מכל מקום בשבת

יש דבר הצריך לי חברתי רואה ועושה). ט"ז סק"א (דמיתבא דעתה, סברה אי איכא מידי חזיא חבירתה ועבדה לה). מ"א סק"ב (מהו דתימא כיון דלא חזיא אסור, קמ"ל יתובי מיתבא דעתה, סברה אי איכא מידי חזיא חבירתה ועבדת לי (גמרא)).

[949] **תוס'** שם ד"ה קמ"ל (יכולה היולדת להסתכן על ידי פחד, שתתפחד שמא אין עושין יפה מה שהיא צריכה). **ט"ז** שם (וכתבו התוס' ... יכולה היולדת להסתכן על ידי פחד, שתתפחד שמא אין עושין יפה מה שהיא צריכה).

[950] **מ"מ** פ"ב הי"א (והטעם בזה נראה, מפני שכאב היולדת וחבליה הם כדבר טבעי לה, ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה, ולפיכך החמירו לשנות במקום שאפשר, ולא החמירו בחולים). **מ"א** סק"ג (ואפילו למאן דאמר בסי' שכ"ח סי"ב דלא בעינן שינוי, הכא שאני, מפני שכאב היולדת דברי טבעי הם, ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה, לפיכך החמירו לשנות (מ"מ)).

שתי הדעות לענין חולה, הובאו לעיל סי' שכח סי"ג (ויש אומרים שכיון שהשבת דחויה היא ולא הותרה כלל, מה שאפשר לעשות שלא יהא חילול מן התורה צריך לעשות שלא יהא חילול במלאכה מן התורה, ולכן אם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור על ידי שינוי, עושה על ידי שינוי, שאז אין איסור מן התורה), ושם נסמנו (הערה 614). וכאן נתבאר הטעם, שלענין יולדת מודים כולם שצריך לשנות.

[951] **רב אשי שם** (מביאה לה בכלי דרך שערה, דכמה דאפשר לשנויי משנינן). טור ושו"ע שם (ומכל מקום בכל מה שיכולין לשנות משנין, כגון אם צריכים להביא לה כלי, מביאו לה חברתה תלוי בשערה, וכן כל כיוצא בזה).

[952] כדלעיל סי' שא ס"ב (כל המלאכות כולן אינן אסורין בשבת מן התורה אלא לעשותן בשבת כדרכן שעושה אותן בחול, אבל אם עושה אותן בשינוי מדרך החול, שאין דרך בחול לעולם לעשותן כן מלאכה זו, פטור מן התורה, אבל אסור לעשות כן מדברי סופרים, שמא יבא לעשותה כדרכה בחול).

[953] **ב"י** ד"ה ומ"ש ומכל מקום (דאף על גב דאין סחיטה בשער, איסורא מיהא איכא ... ואם כן מוטב לעשות הוצאה על ידי שינוי מבלי איסור אחר, מלהוסיף עליו איסור סחיטה). **מ"א** סק"ג (ואם צריכה לשמן, לא תשים שמן בשערה ותבא אצלה ותסחט אותה, אלא תביא בכלי תלוי בשערה. דמוטב לעשות הוצאה על ידי שינוי מבלי איסור אחר, מלהוסיף איסור סחיטה (ב"י)).

[954] סעיף ו (ואף שלא שייך סחיטה בשיער, שהשער קשה ואינו בולע המים בתוכו ממש, מכל מקום אסור מדברי סופרים), ושם נסמן (הערה 470).

[955] משנה **ע"ז כו**, א (בת ישראל לא תיילד את העובדת כוכבים, מפני שמילדת בן לעבודת כוכבים). ברייתא שם (יהודית מילדת עובדת כוכבים בשכר, אבל לא בחנם). גמרא שם (אמר רב יוסף בשכר שרי משום איבה (ומתניתין בחנם קמיירי, דמצי לאישתמוטי ולמימר צריכה אני לשכר מזונותיי, רש"י). סבר רב יוסף למימר אולודי עובדת כוכבים בשבתא בשכר שרי משום איבה. אמר ליה אביי, יכלה למימר לה דידן דמינטרי שבתא מחללינן עלייהו דידכו דלא מינטרי שבתא לא מחללינן). טור ושו"ע ס"ב (נכרית אין מילדין אותה בשבת). מ"א ס"ק ה (דליכא איבה, דיכלו לומר דמי שאינו משמר שבת אין מחללין עליו). טור ושו"ע יו"ד סי' קנד ס"ב (ולא תיילד לעובדת כוכבים (דקא מיילדת בן לעבודת כוכבים, ט"ז), אלא אם כן היא ידועה למילדת (שהוא יודע שהיא מיילדת דאז משום איבה שרי בשכר, ש"ך), שאז מותרת, ודוקא בשכר (משום איבה, ט"ז), ובחול (ובשבת ליכא איבה, דיכולה לומר נשי דידן דמנטרן שבתא מחללין עלייהו שבת דידכו דלא מנטרי שבתא לא מחללין בשבילייכו, ט"ז)).

[956] **תוס'** שם ד"ה סבר (תימה ... היכי שרינן משום איבה מילתא דאית ביה איסורא דאורייתא, דאמרינן בפרק שמונה שרצים (קז, ב) הושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעיה חייב משום עוקר דבר מגידולו, דהוא תולדה דגוזז. יש לומר דהכא ביושבת על המשבר שכבר נעקר לצאת). טור ושו"ע שם (אפילו בדבר שאין בו חילול שבת). מ"א סק"ו (כגון שיושבת על המשבר דכבר נעקר הולד לצאת, דהא אמרינן הושיט ידו למעי אשה ודלדל עובר שבמעיה חייב משום עוקר דבר מגידולו).

דיני איסור עוקר דבר מגידולו, ראה לקמן סי' שלו סי"א (והערה 1465). סי' שמ ס"א (הערה 1688). סי' תצח סכ"ג.

אין כאן איבה, שיכולה להשמט ולומר הנשים שלנו ששומרות את השבת מותר לילד אותן בשבת, אבל שלכם שאינן שומרים את השבת אסור לנו לילד אותן בשבת.

ואפילו ישמעאלית שאינן עובדים עבודה זרה[957] (ואין איסור לילד אותן בחול, כמו בנכרים עובדי עבודה זרה שאסרו אותן מפני שמילדת בן לעבודה זרה[958], מכל מקום בשבת) אסור משום מלאכה שלא לצורך, כמו שיתבאר בסי׳ של״ב[959] (הואיל ואפשר להשמט בלי איבה).

אבל הקראי״ם, כיון שהם שומרים שבת, מותר לילד אותן[960] (בשכר, בדבר שאין בו חלול שבת[961], משום איבה).

ואפילו בנכרים עובדי עבודה זרה, אם אי אפשר להשמט בלי איבה, מותר בדבר שאין בו חילול שבת[962]:

ג מאימתי נקראת יולדת לחלל עליה את השבת, משתשב על המשבר[963], או משעה שהדם שותת ויורד[964], או משעה שחברותיה נושאות אותה בזרועותיה שאין בה כח להלוך[965], כיון שנראה אחד מכל אלו מחללים עליה השבת[966], לכל צרכיה אשר אפשר לעשותן כאן בלי עיכוב, אבל לקרות חכמה ממקום למקום, שהוא דבר הצריך שהות ועיכוב, מותר

---

[957] רמב״ם פ״ב הי״ב (מילדין את בת גר תושב, מפני שאנו מצווין להחיותו). **כנסת הגדולה** ריש סי׳ של בהגה״ט (בינותי בספרים, ובפרט בדברי הרמב״ם ז״ל בפרק ב מהלכות שבת, וראיתי שאסור לילד לתורגמית בשבת, אע״פ שאינה עובדת עבודת אלילים). **מ״א** סק״ד (אין מילדין, אפילו ישמעאלית שאין עובדת עבודת אלילים (וכ״מ ברמב״ם פ״ב)). וראה גם לעיל סי׳ קכח סנ״א (דת הישמעאלים שאינם עובדים עבודה זרה).

משא״כ דת הנוצרית דינם כעובדי עבודה זרה. ואף שנתבאר לעיל סי׳ קנו ס״ב, בהשלמה מכת״י (שהנכרים שלנו שבימינו אינם נשבעים בעבודה זרה, שאף שמזכירים שם עבודה זרה, מכל מקום כוונתם לעושה שמים וארץ, אלא שמשתפים שם שמם ודבר אחר ... שבן נח אינו מוזהר על השיתוף).

היינו לענין שמזכירים עבודה זרה בשבועתם. אך מכל מקום דינם כעובדי עבודה זרה, וכמובא באנציקלופדיה תלמודית ערך בן נח, ע׳ שמח (רוב האחרונים סוברים שבעבודת עבודה זרה אף בן נח מוזהר על השיתוף כישראל, ובשבועה לבד אין בן נח מוזהר מלהישבע בעבודה זרה בשיתוף עם שם שמים).

[958] משנה שם (בת ישראל לא תיילד את העובדת כוכבים, מפני שמילדת בן לעבודת כוכבים).

[959] סעיף א (אין מילדין את הבהמה ... אסור לטרוח בהם בשבת).

[960] כנסת הגדולה שם (ומיהו בני החטאים האלה בנפשותם הקראים, מותר לילדם בשבת, כיון דמנטרי שבתא, וכן פשט המנהג). מ״א שם (ומיהו לקראים מותר, כיון דמנטרי שבתא (כ״ה)).

[961] אליה רבה סק״ד (ונראה דוקא בדבר שאין חילול שבת, כגון שיושבת על המשבר דכבר נעקר הולד לצאת, דקודם זה חייב משום עוקר דבר מגידולו).

ואף שבישראלית היולדת מחללין את השבת, כדלעיל ס״א. מכל מקום לא התירו זאת בקראים. **עיין ש״ך יו״ד סי׳ קנט** סק״ו (שהקראים שבזמן הרמב״ם היו בהם כמה מעלות טובות, משא״כ עכשיו). לקמן יו״ד הל׳ ריבית ס״פ (ויש אומרים שהקראי״ם עכשיו קלקלו מעשיהם ביותר והם כנכרים גמורים .. שהם כאילו כופרים בכל התורה, ואסור להחיותם).

[962] **מ״א** סק״ה (משמע דאי איכא למיחש לאיבה, שרי, אם אין חילול שבת).

[963] **אביי קכט**, א (מאימתי פתיחת הקבר, אמר אביי משעה שתשב על המשבר). טור ושו״ע ס״ג (נקראת יולדת, לחלל עליה שבת, משתשב על המשבר).

[964] **רב הונא** שם (רב הונא בריה דרב יהושע אמר משעה שהדם שותת ויורד). רמב״ם פ״ב הי״ג (חיה, משיתחיל הדם להיות שותת עד שתלד ... מחללין עליה את השבת). שו״ע שם (או משעה שהדם שותת ויורד).

[965] גמרא שם (ואמרי לה משעה שחברותיה נושאות אותה באגפיה), ופרש״י (בזרועותיה שאינה יכולה להלך). שו״ע שם (או משעה שחברותיה נושאות אותה בזרועותיה, שאין בה כח להלוך).

[966] **רמב״ן** בתורת האדם שער הסכנה, הובא בטור (מסתברא דשיעורי לא תלו בהדדי, ואית בנשי דלא יתבא על משבר כלל שהולד ממהר לצאת, אלא משעה שישבה על המשבר, או ששותת הדם ויורד, או שחברותיה נושאות אותה באגפיה שהיא אינה יכולה לילך, הרי היא בחזקת מסוכנת ועושין לה). **רא״ש** פי״ח סי׳ ה (ודייקי רבוותא מדלא קאמר רב הונא עד שיתחיל הדם להיות שותת, שמע מינה דקודם שתשב על המשבר קאמר. וכאביי עבדינן ולא מחללין שבת עד שיהא הדם שותת ויורד ותשב על המשבר. ותמיהני למה פסקו פסק נפשות לחומרא). שו״ע שם (או משעה ... או משעה).

מקודם לכן, משעה שמרגשת קצת אפילו בספק[967].

וטוב ליזהר שכשתגיע האשה לחדש ט' יזמין הכל מערב שבת, כדי שלא יצטרכו לחלל שבת[968]:

אחר לידה

ד כל ג' ימים הראשונים היא חשובה כמסוכנת ודאי[969], מפני שאיבריה מתפרקים ומרוסקת היא[970]. לפיכך מחללים עליה את השבת, אפילו אומרת איני צריכה לחילול[971], אלא שחברותיה אומרות שצריכה[972], אפילו אין בהן חכמה ולא רופא, עושין לה כל צרכיה, שהדברים שעושים לחיה בחול ידועים הם לכל[973]. ואפילו אוכלת מאכל שאר בני אדם, אנו אומרים שאין מרגשת לשעתה, ואם תאכל צונן או שאר דברים שאין המסוכנת אוכלת אותם, יביאוה לידי סכנה[974].

אבל אם חכמה או רופא אומרים שאינה צריכה לחילול, שומעים להם, כי הרבה יולדות יש שאין עושין להן חמין בכל יום[975]. וכן נוהגים עכשיו בקצת מקומות, שאוכלות בשבת חמין של אתמול[976]:

---

[967] **ט"ז** סק"ב (נראה לי שזהו לענין הדברים אשר אפשר לעשותן כאן בלי עיכוב, על כן אין מחללין שבת בזה כי אם אחר שיהיה אחד מאלו. אבל לענין קריאת חכמה, לא שייכי שיעורים הללו, דהם קרובים ללידה יותר משיעור ביאת החכמה, אלא משעה שמרגשת קצת אפילו בספק מותר בקריאתה. כן נראה לי מצד הסברא, ואין צריך לראייה בזה).

[968] **ספר חסידים** סי' תתנה (אשה הרה וכבר הגיע חודש התשיעי להריונה, בערב שבת עם חשיכה יטמין מים חמין, כדי שאם תלד בליל שבת או בשבת, הרי המים חמין מזומנין ולא יחללו שבת). **מ"א** סק"א (ולכן כשתגיע לחדש ט' יזמין הכל מערב שבת, שלא יחללו שבת (ס"ח סי' תתכ"ח)).

[969] גמרא שם (עד מתי פתיחת הקבר, אמר אביי שלשה ימים).

[970] שו"ת **רשב"א** ח"ז סי' שמג (יולדת תוך שלשה כמסוכנת חושבין אותה ... מפני שאבריה מתפרקין עליה ומרוסקת היא). הובא **ב"י** ד"ה ומ"ש רבינו בשם, ובט"ז סק"ה.

[971] **שמואל** קכט, א (חיה (יולדת, רש"י), כל זמן שהקבר (בית הרחם, רש"י) פתוח, בין אמרה צריכה אני (לחילול, רש"י) ובין אמרה אין צריכה אני, מחללין עליה את השבת ... עד מתי פתיחת הקבר אמר אביי שלשה ימים). **ונהרדעי שם** (חיה ג' ... בין אמרה צריכה אני ובין אמרה לא צריכה אני, מחללין עליה את השבת). טור ושו"ע ס"ד (כל שלשה ימים הראשונים, אפילו אמרה אינה צריכה, מחללין עליה את השבת).

[972] רש"י שם (וחברותיה אומרות שהיא צריכה). רא"ש פי"ח ס"ה (פירוש כשחברותיה אומרות שהיא צריכה). **טור** (אם חברותיה אומרות שצריכה). **מ"א** סק"ח (דהיינו אם חברותיה אומרים שצריכה).

[973] **רמב"ן** תורת האדם שער הסכנה (בכגון דליכא חכמה ורופא הוא, אלא שהדברים שעושין לחיה בחול ידועים הן), הובא בטור, ובמ"א שם (אפילו ליכא חכמה ורופא, עושין לה, שהדברים שעושין לחיה בחול ידועים הם (רמב"ן טור)).

והיינו שאף שחברותיה אינן חכמות ולא רופאות, שידעו אם היא מסוכנת או לאו, מכל מקום הן יודעות לומר שדבר זה עושים לחיה וכל חיה צריכה לכך, ועל זה ממשיך ומבאר "שהדברים שעושים לחיה בחול ידועים הם לכל".

ולפי זה יהי' כן הפירוש גם במה שנתבאר לקמן סעיף הבא (אפילו חברותיה אומרות שצריכה), והיינו שאומרות שדבר זה עושין לחיה תוך שבעה.

משא"כ לענין תענית יום הכיפורים איננו זקוקים לזה, ולכן נפסק בסתם לקמן סי' תריז ס"ד (יולדת תוך שלשה ימים לא תתענה כלל, אפילו אומרת איני צריכה, מאכילין אותה בעל כרחה).

[974] שו"ת **רשב"א** שם (ודאמרה אינה צריכה, תונבא היא דנקיט לה, וצריכא היא אלא שאינה מרגשת ... לשעתה, ואם תאכל צונן או דברים שאין המסוכנת אוכלת אותם, יביאנה לידי סכנה). הובא ב"י שם ובמ"א שם (אפילו אוכלת מאכל בני אדם, אמרינן שאינה מרגשת לשעתה, ואם תאכל צונן תסתכן (רשב"א)).

[975] **רמב"ן** שם (דקאמר גאון אפילו היא ורופאין נמי אמרי לא צריכה, לא מסתברא כוותיה, שהרי יולדות הרבה שבחול אינן עושות מדורה וחמין בכל יום). הובא במ"מ פ"ב הי"ג, וב"י שם, ומ"א שם (אבל אם חכמה ורופא אומרים שאינה צריכה, שומעין להם, שהרבה יולדות שאין עושין להם חמין בכל יום (ב"י מ"מ)).

[976] **מ"א** שם (וכן נוהגין עכשיו, שאוכלין חמין של אתמול).

ה משלשה ועד סוף שבעה, אמרה איני צריכה אין מחללין[977], אפילו חברותיה אומרות שצריכה[978], לפי שאינה בחזקת מסוכנת לאותן דברים שרגילות חברותיה לעשות לה בחול, ואפשר שיכולה להמתין עד לערב[979]. אלא אם כן שחכמה או רופא אומרים שצריכה[980], שאז מחללין גם בשאר חולים, כמ"ש בסי' שכ"ח[981].

וכל זה כשהיא אומרת איני צריכה. אבל בסתם[982] שהיא אינה אומרת כלום, וחברותיה אינן יודעות, מחללין. אבל אם חברותיה אומרות שאינה צריכה, אין מחללין[983].

אלא אם כן היא אומרת צריכה אני, שאז אפילו מאה רופאים אומרים שאינה צריכה מחללין[984], כי לב יודע מרת נפשו[985], וכמו שיתבאר בסי' תרי"ח[986] לענין שאר חולים.

ומסוף ז' ואילך, אפילו אמרה צריכה אני אין מחללין עליה, אלא הרי היא עד ל' יום

---

[977] רב יהודה אמר שמואל, לפי מר זוטרא שם, **כגירסת הרי"ף** שם נא, ב (נסתם הקבר, אמרה איני צריכה אין מחללין עליה את השבת, לא אמרה איני צריכה מחללין עליה את השבת ... נהרדעי אמרי ... שבעה (מג' עד השלמת ז', רש"י) אמרה צריכה אני מחללין עליה את השבת, אמרה איני צריכה אין מחללין עליה את השבת, הא סתמא מחללין), **והרא"ש** פי"ח סי' ה (נסתם הקבר, אמרה אין צריכה אני אין מחללין עליה את השבת, לא אמרה אין צריכה אני, מחללין עליה את השבת ... נהרדעי אמרי ... שבעה אמרה אין צריכה אני אין מחללין עליה, הא סתמא מחללין עליה את השבת). טור (מג' עד ז', אמרה אינה צריכה אין מחללין עליה, סתמא מחללין), ושו"ע שם (משלשה ועד ז', אמרה אינה צריכה, אין מחללין).

ודלא כגירסת הש"ס דילן (מר זוטרא מתני הכי, אמר רב יהודה אמר שמואל ... נסתם הקבר, אמרה צריכה אני מחללין עליה את השבת, לא אמרה צריכה אני אין מחללין עליה את השבת). והיינו שגם בסתם אין מחללין.

וראה גם לקמן סי' תריז ס"ה (ואם אמרה איני צריכה, אין מאכילין אותה כלל, אבל בסתם ... מאכילין אותה).

[978] **ב"ח** ד"ה וכל שלשה (כשהיא אומרת איני צריכה, דאין מחללין תוך שבעה, אף על פי דחברותיה קאמרי צריכה). **מ"א** סק"ט (פירוש אף על פי שחברותיה אומרים שצריכה). **וכן משמע בהדיא בטור** (וכל ג' ימים הראשונים, אפילו אמרה אין צריכה אני מחללין עליה השבת, אם חברותיה אומרות שצריכה ... כל ז' ימים הראשונים, פירוש מג' עד ז', אמרה אינה צריכה אין מחללין עליה), והיינו ש"אם חברותיה אומרות שצריכה" קאי על שניהם, שבתוך שלשה מחללין, ומשלשה עד סוף שבעה אין מחללין. **ור"ן** שם (אבל שבעה, אפילו לה לבדה שומעין), והיינו שאפילו חברותיה אומרות שצריכה, "לה לבדה שומעין".

[979] **ר"ן** שם (לפי שאינה בחזקת מסוכנת לאותן דברים שרגילות חברותיה לעשות לה, ואפשר שיכולה להמתין).

[980] מ"א שם (אבל כשרופא אומר צריכה פשיטא דמחללין, כמ"ש סי' תריח).

[981] סעיף י (ואם רופא אחד אומר צריך חילול ... מחללין). ולקמן סי' תריח ס"ב (ואפילו אם החולה אומר איני צריך לאכול, ויש שם רופא ... אומר שהוא צריך לאכול, מאכילין אותו על פיו).

[982] רי"ף וראי"ש **וטור** (כמצויין לעיל הערה 977).

[983] ב"ח שם (וכן בסתמא דאיהי לא קאמרה מידי, נמי מחללין תוך שבעה, היכא דחברותיה אינן יודעות ולא קאמרי מידי ... אבל כשהיא לא קאמרה מידי, וחברותיה אומרות אינה צריכה, אין מחללין, כיון שהוא תוך שבעה). **מ"א**. אליה זוטא ס"ק ב (ואם איהי לא אמרה מידי, אם חברותיה נמי אין יודעין, מחללין אף תוך ז').

וכן הוא לקמן סי' תריז ס"ה (אבל בסתם שאינה אומרת כלום, או שאומרת שאינה יודעת אם היא צריכה, מאכילין אותה, אלא אם כן שחברותיה או הרופאים אומרים שאינה צריכה, שאז אין מאכילין אותה, אלא אם כן אמרה בפירוש צריכה אני לאכול).

[984] נהרדעי שם (שבעה, אמרה צריכה אני, מחללין עליה את השבת). ב"ח שם (היכא דאמרה צריכה אני, פשיטא דאין חילוק בין תוך שלשה לתוך שבעה, דאפילו תוך שבעה וחברותיה אומרות אינה צריכה מחללין, כיון שאיהי אומרת צריכה אני). אליה זוטא ס"ק ב (אמרה צריכה אני, אפילו מאה רופאים אומרים אינה צריכה, מחללין אף תוך ז').

וכן הוא לקמן סי' תריז ס"ד (משלשה ימים עד סוף שבעת ימים ללידתה, אם אמרה צריכה אני לאכול, אף על פי שחברותיה וכן הרופאים אומרים שאינה צריכה, אעפ"כ מאכילין אותה).

[985] משלי יד, י.

[986] ס"א (חולה שהוא אומר צריך אני לאכול ... מאכילין אותו ... מן הסתם הוא מרגיש בעצמו שהוא צריך לכך, שהלב יודע מרת נפשו. ולפיכך אפילו מאה רופאים אומרים שאינו צריך לאכול ... שומעין לחולה, שבודאי הוא צריך לכך). לעיל סי' שכח סי"ב (חולה אומר צריך אני לתרופה פלונית, ורופא אומר אין צריך, שומעין לחולה, כי לב יודע מרת נפשו).

כחולה שאין בו סכנה, שכל צרכיו נעשים על ידי נכרי[987]. חוץ מלענין מדורה, שאם היא צריכה לכך עושים לה על ידי ישראל, מפני שהצינה סכנה היא לה כל ל׳ יום[988], ואפילו בתקופת תמוז[989].

ואם מותרים אחרים להתחמם כנגד מדורה זו, נתבאר בסי׳ רע״ו[990]:

ו ימים אלו אין מונין אותם מעת לעת, אלא אם ילדה בד׳ בשבת סמוך לערב, הרי כשמגיע תחלת ליל שבת הוא כבר יום רביעי ללידתה, אע״פ שלא כלו ג׳ מעת לעת עד סמוך לערב בשבת. וכן לענין שבעה ושלשים[991]:

צרכי הולד

ז היושבת על המשבר ומתה, מביאין סכין בשבת, אפילו דרך רשות הרבים, וקורעין את בטנה ומוציאין הולד, שמא ימצא חי[992]. ואע״פ שרוב הפעמים הוא מת קודם לאמו[993]. מכל מקום בפיקוח נפש אין הולכין אחר הרוב[994], ולפעמים יוכל לחיות אחר מיתת אמו[995]. ואע״פ שעובר זה לא היה לו חזקת חיות מעולם, מחללין עליו מספק כמו על מי שהיה לו חזקת חיות[996].

---

[987] נהרדעי שם (שלושים, אפילו אמרה צריכה אני אין מחללין עליה את השבת, אבל עושין על ידי ארמאי). טור ושו״ע שם (מכאן ואילך, אפילו אמרה צריכה אני, אין מחללין עליה, אלא הרי היא עד שלשים יום כחולה שאין בו סכנה).

וכן הוא לקמן סי׳ תריז ס״ד (מכאן ואילך, הרי היא כשאר חולה שאין בו סכנה, לפי שבודאי אין שום סכנה מחמת הלידה לאחר שבעה ימים ללידתה, לפיכך אפילו אם אמרה צריכה אני לאכול מחמת צער הלידה, אין מאכילין אותה, כיון שאין סכנה בדבר).

[988] מ״מ פ״ב הי״ד (דכל ל׳ לענין מדורה [חולה] שיש בה סכנה [היא]). מ״א סקי״ב (דכל ל׳ יום יש סכנה לחיה בצנה (מ״מ)).

[989] **שמואל שם** (עושין מדורה לחיה בשבת ... הקיז דם ונצטנן, עושין לו מדורה, אפילו בתקופת תמוז). טור ושו״ע ס״ו (עושין מדורה ליולדת כל שלשים יום, ואפילו בתקופת תמוז).

וכן לענין הקיז דם, נתבאר לעיל סי׳ שכח סכ״ד (הקיז דם ונצטנן, סכנה היא, ועושין לו מדורה בשבת אפילו בתקופת תמוז).

[990] סעיף יג.

[991] **תרומת הדשן** סי׳ קמח (ונראה דתוך שלשה לא חשיב להו מעת לעת ... אלא הנך שלשה חשבינן לפי סדר הימים, ומיד כשנכנס יום רביעי ללידתה מיקרי לאחר שלשה). **מ״א** סק״ז (ולא חשבינן מעת לעת, כמ״ש סי׳ תרי״ז (ת״ה)).

וכן הוא לקמן סי׳ תריז ס״ה (שלשת ימים אלו, וכן שבעת ימים אלו, אין מונין אותם מעת לעת, כגון אם ילדה בז׳ בתשרי אחר חצות היום אין מחשבין השלשה ימים עד אחר חצות היום של יום הכיפורים, אלא מחשבין אותם לפי סדר ימי בראשית, ויום הכיפורים הוא יום רביעי ללידתה).

[992] **שמואל ערכין ז**, סוע״א (האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת, מביאין סכין ומקרעים את כריסה ומוציאין את הוולד, פשיטא. מאי עביד מחתך בבשר הוא, אמר רבה לא נצרכה להביא סכין דרך רשות הרבים). טור ושו״ע ס״ה (היושבת על המשבר ומתה, מביאין סכין בשבת, אפילו דרך רשות הרבים, וקורעים בטנה ומוציאין הולד, שמא ימצא חי).

[993] נדה מד, סוע״א (דהוא מיית ברישא).

[994] כדלעיל סי׳ שכט ס״ב (אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב), ושם נסמן (הערה 906).

[995] **רש״י** שם ד״ה ומקרעין (דזימנין דמיקרי דהיא מייתא ברישא). שו״ת הרמ״א סי׳ מ אות ז (הקשית מההיא דיוצא דופן דאמרינן דהולד מיית ברישא ... המדקדק בגמרא דערכין סוף הכל מעריכין בפירוש רש״י, שפירש גבי ההיא דיושב על המשבר דזמנין דמיקרי דהיא מייתא ברישא ... משמע דסבירא ליה לרש״י, דאע״ג דרוב פעמים הולד מיית ברישא, מכל מקום לפעמים רחוקות היא מייתא ברישא, ולכן מקילינן לענין פיקוח נפש ולא אזלינן בתר הרוב, כמו בשאר דברים דאזלינן בתר רובא, כן נראה לי מלשון רש״י שם). הובא **מ״א** סק״י (ובתשובות רמ״א סימן מ׳ משמע דלעולם קורעין אותה, דבפיקוח נפש אזלינן לקולא ... מדסתם הרמב״ם והמחבר משמע דסבירא להו כמ״ש רש״י ספ״ק דערכין, דלעולם קורעין, דלפעמים יכול לחיות).

[996] **גמרא שם** ערכין ז, ב (מהו דתימא התם הוא דהוה ליה חזקה דחיותא, אבל הכא דלא הוה ליה חזקה דחיותא מעיקרא, אימא לא, קא משמע לן). רמב״ם פ״ב הט״ו (ואפילו לזה שאין חזקתו חי).

ומה שאין נוהגין כן עכשיו אפילו בחול, מפני שאין אנו בקיאין במיתת האם בקרוב כל כך שאפשר לולד לחיות, כי שמא נתעלפה ואם יקרעו בטנה ימיתוה, וצריכים להמתין, ובתוך כך ודאי מת הולד[997]:

ח הולד[998] שנולד בשבת, עושין לו כל צרכיו, מרחיצין אותו, ומולחין אותו שיתקשה הבשר[999], וטומנין את השליא כדי שיחם הולד[1000], וחותכים את הטבור[1001], שכל דברים אלו יש לו צער מהם אם לא יעשו אותם לו, וכיון שאין בהם מלאכה של תורה התירו חכמים[1002].

במה דברים אמורים בולד של קיימא, דהיינו שנולד לט׳ או לז׳ בודאי (כגון שפירש ממנה בעלה אחר שבעל). אבל נולד לח׳, או ספק בן ז׳ ספק בן ח׳, אין מחללין עליו[1003], בין

והטעם שמחללין עליו, הוא מטעם כדי שישמור שבתות הרבה, וכדלעיל סי׳ שו בקונטרס אחרון סוף ס״ק א (ומיהו בר״ן פרק יום הכיפורים מבואר בהדיא דמחללין אפילו בעובר מהאי טעמא. ואפשר דלבתר דגלי לן קרא דמחללין מספק גבי פיקוח נפש, אם כן הוא הדין בשביל שישמור שבתות הרבה, שהוא חשוב גם כן כפיקוח נפש. ומיהו בר״ן דוחק לומר כן, שהרי מותר להרגו. וצ״ע), ושם נסמן.

ואף שעדיין אין ידוע אם מלאו לו ט׳ חדשים, מכל מקום ״חוששים שמא כלו לו חדשיו וגמרו כבר שערו וצפרניו״, כדלקמן ס״ח (והערה 1009).

[997] **איסור והיתר** הארוך שער נט סי״א (אך אין נוהגין עתה לקרוע כרס אשה שמתה על המשבר להוציא הוולד דרך דופן שמא ימצא חי, ואפילו בחול. ושמא הטעם שאין אנו בקיאין עתה כל כך להכיר מיתת האם בעוד שהוולד יכול להחיות, דשמא מעולפת היא). **רמ״א** ס״ה (ומה שאין נוהגין עכשיו כן אפילו בחול, משום דאין בקיאין במיתת האם בקרוב כל כך שאפשר לולד לחיות). מ״א סקי״א (דשמא נתעלפה, ואם יחתכוהו תמות, וצריכים להמתין, ואדהכי והכי מיית הולד).

וראה קובץ הערות וביאורים תשכט ע׳ 74. תשלא ע׳ 75. תשלב ע׳ 21.

[998] בסעיף שלפנינו נתבארו ד׳ דברים שהתירו בולד בן קיימא, דהיינו שנולד לט׳ או לז׳ בודאי, או שגמרו שערו וצפרניו:

(א) לעשות כל צרכיו שאין בהם מלאכה של תורה, במקום צער.

(ב) לפקח עליו הגל, במלאכה של תורה.

(ג) לטלטלו.

(ד) למולו.

משא״כ כשלא נגמרו שערו וצפרניו ויש ספק שמא נולד לח׳, אסרו:

(א) עשיית צרכיו במקום צער.

(ב) לפקח הגל במלאכה של תורה.

ויש מחלוקת הפוסקים אם התירו:

(ג) לטלטלו.

(ד) למולו.

והמיקל לטלטלו לא הפסיד, אבל שלא למולו.

[999] **רב קכט**, סוע״ב (מכאן שמיילדים את הולד בשבת ... שרוחצין הולד בשבת ... שמולחין הולד בשבת (ובשרו מתקשה, רש״י)). טור ושו״ע ס״ז (הולד שנולד עושין לו כל צרכיו, ומרחיצין אותו, ומולחין אותו). מ״א סקי״ד (שיתקשה הבשר).

וראה גם לקמן ס״י.

[1000] **ברייתא שם** (וטומנין השליא, כדי שיחם הולד). טור ושו״ע שם (וטומנין השליא, כדי שיחם הולד).

[1001] רבי יוסי במשנה קכח, ב (קושרין את הטיבור. רבי יוסי אומר אף חותכין). רב קכט, ב (שחותכין הטבור בשבת). שו״ע שם (וחותכים את הטבור).

[1002] **תוס׳** שם ד״ה כל (ובכולן אין בהן איסורא דאורייתא). **מ״א** סקי״ג (דבכולהו יש לו צער אם אין עושין, וכיון דלית בהו מלאכה דאורייתא שרו רבנן (תוס׳)).

[1003] ברייתא קלה, א (בן שבעה מחללין עליו את השבת, ובן ח׳ אין מחללין עליו את השבת, ספק בן ז׳ ספק בן ח׳ אין מחללין עליו את השבת). **טור ושו״ע** ס״ז (והני מילי בנולד לט׳ או לז׳, אבל נולד לח׳, או ספק בן ז׳ או בן ח׳, אין מחללין עליו).

בדברים אלו, בין אפילו בדברים שיש במניעתו סכנה לו, כגון לפקח עליו את הגל[1004], אלא אם כן גמרו שערו וצפרניו, שאז בודאי נגמר לז' אלא שנשתהה לצאת ממעי אמו אחרי גמרו[1005], ולפיכך אפילו הוא ודאי בן ח', כגון שפירש ממנה בעלה אחר שבעל, הרי דינו כבן ז' ודאי לכל דבר ומלין אותו בשבת[1006]. אבל אם היה שערו לקוי ואין צפרניו שלימין כברייתן, אפילו הוא ספק בן ח', דינו כודאי בן ח' לכל דבר[1007]. ואפילו לענין פיקוח נפש שמחללין מספק אפילו על עובר שלא היה לו חזקת חיות מעולם[1008], לפי שחוששים שמא כלו לו חדשיו וגמרו כבר שערו וצפרניו, אבל זה שאנו רואין בו שלא גמרו, קרוב לודאי הוא שהוא בן ח'[1009], שלא היה נגמר עד חדש הט', ומיהר לצאת קודם זמנו, ונפל הוא.

ואפילו לטלטלו אסור, כמו שאסור לטלטל את האבן[1010], ולכן אין מלין אותו בשבת[1011]. ואין אומרים נמול ממה נפשך, אם בן ז' הוא הרי מילתו דוחה שבת, ואם בן ח' הוא אין

[1004] **סמ"ג** עשין כח (ואין מחללין עליו את השבת, פירוש לפקח עליו את הגל). **טור ושו"ע** שם (אין מחללין עליו). **דרכי משה יו"ד סי' רסו** סק"ב (דאין פקוח נפשו דוחה שבת, מאחר דלא גמרו שערו וצפרניו אין מחללין עליו שבת). רמ"א שם סי"א (דאין מחללין עליו השבת). **ש"ך** שם סקט"ו (דאין פיקוח נפש דוחה שבת, מאחר דלא גמרו שערו וצפרניו אין מחללין עליו שבת). אליה זוטא סק"ד (ביו"ד סימן רס"ו סעיף י"א דמשמע דאף במקום סכנה אין מחללין, וכמ"ש הש"ך שם).

והיינו שמה שאסרו (בברייתא ובטור ושו"ע), שלא לחלל עליהם השבת מספק, היינו בשני האופנים: (א) שלא להתיר במקום צער כשאין בהם מלאכה של תורה (כאמור לעיל מהתוס' ומ"א). (ב) שלא לעשות מלאכה גמורה במקום סכנה (כאמור כאן מהסמ"ג ודמ"ם וש"ך וא"ז).

[1005] **יבמות פ**, ב (הא גמרו, אמרינן האי בר ז' הוא ואישתהויי הוא דאישתהי), ופרש"י (ולשבעה נגמרה צורתו, אלא שנשתהא). טור ושו"ע שם (אלא אם כן גמרו שערו וצפרניו).

[1006] **תוס'** קלה, א ד"ה בן (אפילו הוא בן שמנה ודאי, כגון שלא בא על אשתו אלא פעם אחת ופירש וילדה לסוף ח', אפילו הכי נראה לר"י דמותר לטלטלו ולמולו בשבת אם אין ריעותא בשערו ובציפרניו, כדאמר בפרק הערל דאמרינן האי בר שבעה הוא ואישתהויי אישתהי). **רא"ש** פי"ט סוף ס"ה (וכל זה איירי שלא גמרו שערו וצפרניו, אבל גמרו שערו וצפרניו, אפילו הוא ידוע שהוא בן שמונה, כגון שפירש ממנה אחר שבעל, מותר לטלטלו ולמולו בשבת, דפסק הלכה ביבמות פרק הערל כר' פרטא דאמר דאישתהויי אישתהי).

[1007] רמב"ם הל' מילה פ"א הי"ג (אם נולד ושערו לקוי ואין צפרניו שלימין כברייתן, הרי זה בן שמנה ודאי, שלא היה ראוי להולד אלא בתשעה, ויצא קודם שיגמר). טור יו"ד שם (אם שערו לקוי ואין צפרניו שלימים כברייתו, הרי זה ודאי בן ח').

[1008] כדלעיל ס"ז (ואע"פ שעובר זה לא היה לו חזקת חיות מעולם, מחללין עליו מספק). וכקושיית העולת שבת ס"ז. הובא במ"א ס"ק טו (הקשה העולת שבת, דהא בס"ה איתא דאפילו ספק שלא הי' לו חזקת חיים מעולם, כגון יושב על המשבר, מחללין עליו השבת, ואם כן למה פסק כאן וכו' עיי"ש).

[1009] **מ"א** שם (ואין זו קושיא, דלעיל מיירי שכלו לו חדשיו ... והכא כיון דאיכא ריעותא שלא גמרו שערו וצפרניו חיישינן מספק). **אליה זוטא** סק"ד (יש לומר דכיון שלא גמרו שערו חזקה שהוא בן [ח']). אליה רבה ס"ק י (ומג"א תירץ דלעיל מיירי כשכלו חדשיו).

וכאן פוסק כא"ז, שאפילו בספק כלו חדשיו, אם אין בו ריעותא מחללין מספק. וכדלעיל ס"ז (ואע"פ שעובר זה לא היה לו חזקת חיות מעולם, מחללין עליו מספק, כמו על מי שהיה לו חזקת חיות).

[1010] ברייתא קלה, א (בן שמונה הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו). **טור ושו"ע** ס"ח (נולד לח', או ספק בן ז' או בן ח', שלא גמרו שערו וצפרניו, אסור לטלטלו). ב"י ד"ה והני מילי (ומשמע לרבינו שדינו כבן שמנה ממש, ואסור לטלטלו).

והיינו שמה שאמרו בברייתא שאסור לטלטלו, הוא גם בספק בן ז' או בן ח'.

[1011] **ב"י סי' שלא** ד"ה ואפילו (והרי"ף והרא"ש כתבו ברייתא דספק בן שבעה ספק בן שמנה אין מחללין עליו את השבת, ולא כתבו הא דרב אדא בר אהבה דמוהלין אותו ממה נפשך. וכתב הר"ן [ונראה] שדעת הרי"ף שאין מוהלין ספיקות בשבת), **לדעת הרי"ף** נד, א **והרא"ש** פי"ט סי' ה. שו"ע סי' שלא ס"ג (בן ח', אם נגמרו שערו וצפרניו, מלין אותו בשבת. ואם לא גמרו, אפילו אם הוא ספק בן ז' ספק בן ח', אין מלין אותו בשבת. ואין צריך לומר בן ח' ודאי), וביו"ד סי' רסו סי"א (אבל מי שנולד בחדש השמיני, אין מלין אותו בשבת ... והוא הדין לספק בן שבעה ספק בן שמונה, שאין מלין אותו בשבת).

כאן חילול שבת במילה זו, שהרי הוא כמחתך בשר בעלמא[1012]. שכיון שקרוב לודאי שהוא בן ח', לא רצו חכמים להתיר טלטול בשביל מילתו במקום שקרוב לודאי שאין מילתו כלום[1013].

ויש חולקין על זה[1014] ואומרים שכיון שאפשר שהוא בן ז', וכל בן ז' אינו נפל אף על פי שלא נגמרו שערו וצפרניו, ולכן אין איסור כלל לטלטלו בשבת, וכן מלין אותו בשבת ממה נפשך. אבל אין מחללין עליו שבת לדברי הכל, בין בדבר שיש בו סכנה לו במניעתו, בין בדברים שהתירו לעשות לולד ביום הולדו משום צערו אף על פי שאין בהם מלאכה של תורה[1015].

ולפי סברא זו מלין עכשיו כל ולד אפילו נולד לח', כי אין אנו בקיאין בחדשי העיבור, כי פעמים שהאשה מתעברת בסמוך לטבילתה ופעמים אינה מתעברת עד אחר כך, ואפשר שהוא בן ז'[1016], ואף על פי שלא נגמרו שערו וצפרניו מלין אותו, וכן מותר לטלטלו בשבת.

(ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל, ולכן המיקל בטלטול כסברא האחרונה לא הפסיד[1017], אבל לענין מילה בשבת שב ואל תעשה עדיף, וטוב לחוש לדברי האוסרים, ואף שאין איסור בטלטולו יש איסור במילתו בשבת שלא לצורך[1018], כמו שיש איסור בחתיכת הטבור בשבת אף לפי סברא האחרונה כמו שנתבאר[1019]):

ט אפילו בן ח' ודאי שאסור בטלטול לדברי הכל, הרי אמו שוחה עליו ומניקתו, מפני צער החלב שמצערה[1020], וכן היא בעצמה יכולה להוציא בידה החלב המצער אותה[1021], שכיון

[1012] כדאמרינן בגמרא קלו, א (מימהל היכי מהלינן ליה (שום קטן ביום השמיני בשבת, דילמא נפל הוא ולא חזי למול ועושה חבורה שלא לשם מצוה, רש"י). אמר רב אדא בר אהבה מלין אותו ממה נפשך, אם חי הוא (כלומר אם כלו לו חדשיו, רש"י), שפיר קא מהיל, ואם לאו מחתך בבשר הוא (שחוטה הוא ולא חבורה היא, רש"י)).

[1013] ב"י סי' שלא (ואף על גב דאי נפל הוא אין כאן איסור תורה, שהרי מחתך בשר בעלמא הוא, לא רצו חכמים להתיר טלטול במקום שקרוב לודאי שאינו בן קיימא). לבוש סי' שלא ס"ג (אף על גב שאין בו איסור דאורייתא במילתו, דמחתך בשר בעלמא הוא אם אינו בן קיימא, לא רצו חכמים להתיר טלטולו במקום שקרוב לוודאי הוא שאינו בן קיימא שהרי לא נגמרו שערו וצפרניו, וגם הוא בספק בן ח', שסתמו אינו בן קיימא).

[1014] **תוס'** קלה, א ד"ה בן שמנה (נראה לר"י דעכשיו מותר לטלטל כל תינוקות, שאין אנו בקיאין, וכולם כמו ספק בן ח' ספק בן ט' ... ומותר למולו בשבת ממה נפשך). **אגודה** סי' קסה (הוי ספק ומותר לטלטלו, הילכך נהגינן לטלטל כל תינוק). הובא במ"א סקט"ז (ובאגודה כתב דוקא כשבעל ופירש, אבל מספיקא מטלטלין כל תינוק). **טור** סי' שלא וביו"ד סי' רסו (ספק אם הוא בן ז' או בן ח', מלין אותו ממה נפשך, אם הוא בן ז' הרי הוא בר קיימא, ואם בן ח' הוא הרי הוא כמחתך בשר בעלמא). **רמ"א ביו"ד סי' רסו** סי"א (ויש אומרים דמהלינן ליה, הואיל וספק בן שבעה הוא, אלא דאין מחללין עליו השבת בשאר דברים), **וש"ך שם** סקט"ו (ולי נראה דודאי דעת הרי"ף כדעת הרא"ש וכדעת הטור, ומלין אותו מכל מקום. והא דכתב דאין מחללין עליו, היינו דאין פיקוח נפש דוחה שבת, מאחר דלא גמרו שערו וצפרניו אין מחללין עליו שבת, אלא מוהלין אותו ממה נפשך).

[1015] **משמעות מ"א** סקי"ג (דבכולהו יש לו צער אם אין עושין, וכיון דלית בהו מלאכה דאורייתא שרו רבנן). והיינו שגם לדעה זו, לא התירו בספק, אלא טלטול ומילה, אבל לא לפקח עליו הגל במלאכה דאורייתא ולא להתיר מלאכה שאינה מהתור במקום צעיר, וכדלעיל (הערה 998).

[1016] **תוס'** שם (דעכשיו מותר לטלטל כל תינוקות, שאין אנו בקיאין).

[1017] **משמעות מ"א** סקט"ז (מספיקא מטלטלין כל תינוק, וכן משמע בגמרא והפוסקים וכ"כ הב"י).

[1018] **ט"ז ביו"ד סי' רסו** סוף סק"ז (ובודאי אין ראוי להקל כלל נגד אלו, למול בשבת אם לא גמרו סימניו, כן נראה לענ"ד, וכן הכריע מו"ח ז"ל), **וב"ח שם** (נקטינן לחומרא כהרי"ף והרא"ש וה"ר ירוחם, דלא כהרב בהגהת שו"ע).

[1019] בתחלת הסעיף (הולד שנולד בשבת, עושין לו כל צרכיו ... וחותכים את הטבור ... במה דברים אמורים בולד של קיימא, דהיינו שנולד לט' או לז' בודאי), שזה אסור לדברי הכל בספק בן ח' ולא גמרו שערו וצפרניו, וכדלעיל (הערה 998).

[1020] **ברייתא קלה**, א (בן שמונה הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו, אבל אמו שוחה ומניקתו, מפני הסכנה), ופרש"י (מפני שחלב הרבה בדדיה ומביאה לידי חולי). טור ושו"ע ס"ח (נולד לח', או ספק בן ז' או בן ח', שלא גמרו שערו וצפרניו, אסור לטלטלו, אבל אמו שוחה עליו ומניקתו, מפני צער החלב שמצערה).

שהחלב הזה הולך לאיבוד אין בו משום מפרק אלא מדברי סופרים[1022], ומשום צערה לא גזרו:

י מיישרים אברי הולד[1023] של קיימא[1024], שנתפרקו מחמת צער הלידה. במה דברים אמורים ביום הלידה, אבל אחר כך אסור[1025], מפני שנראה כבונה[1026].

אבל לכרכו בבגדיו[1027] כדי ליישר אבריו מותר לעולם[1028], מפני שדרכו בכך גם בחול[1029] ואינו נראה כבונה בשבת. אבל תינוק שאין כורכין אותו בחול ונתעקמו אבריו בשבת, אסור לכרכו כדי ליישרם[1030]:

יא אם נפלה ערלת הגרון של הולד, מותר לשום אצבע לתוך פיו ולסלק הערלה למקומה, אע"פ שלפעמים יקיא על ידי זה[1031]:

שלא דיני מילה בשבת

ובו י"ד סעיפים

מילה דוחה שבת

א מילה[1032] בזמנה דוחה את השבת[1033], שנאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו, ביום

[1021] **תוס'** שם ד"ה מפני (מותר אפילו היא לחלוב עצמה ולהוציא חלב שבדדין ... דשרינן משום צערא). **רא"ש** פי"ט סי' ה (אפילו לחלוב היא בעצמה ולהוציא את החלב ... ... דשרינן ... בשביל צערא). טור ושו"ע שם (וכן היא בעצמה יכולה להוציא בידה החלב המצער אותה).

[1022] כדלעיל סי' שכח סמ"א (שכיון שהחלב הזה הולך לאיבוד אין בו משום מפרק מן התורה, אלא מדברי סופרים, כמ"ש בסי' ש"כ, ולצורך התינוק לא גזרו).

ובהנקת בן ח', מתירים אף שהחלב אינו הולך לאיבוד. וראה לעיל שם (הערה 825).

[1023] **רב** ששת **קכ[ג]**, סוע"א (אסובי ינוקא (להחליק סדר אבריו כשהוא נולד אבריו מתפרקין וצריך ליישבן, רש"י), רב נחמן אסיר, ורב ששת שרי). רי"ף מז, ב (וקיי"ל הלכה כרב נחמן בדיני, וכרב ששת באיסורי). טור ושו"ע ס"ט (מיישרים אברי הולד שנתפרקו מחמת צער הלידה).

[1024] כדלעיל ס"ח.

[1025] **משנה קמז**, א (ואין מעצבין את הקטן). **גמרא שם** סוע"ב (בחומרי שדרה), ופרש"י (חוליות של שדרה שנתפרקה אחת מהן. ולאחר זמן קמיירי, דאי ביום לידה אמרינן ... עושין לחיה בשבת). טור (ודוקא ביום הלידה, אבל אחר כך אסור). מ"א סקי"ח (דוקא ביום הלידה, אבל אחר כך אסור (טור)).

[1026] גמרא שם (דמיחזי כבונה). מ"א שם (וכן הוא בגמרא סוף פרק חבית דמיחזי כבונה).

וכדאמרינן בגמרא צה, א (גודלת ופוקסת משום בונה. וכי דרך בנין בכך, אין, כדדרש רבי שמעון בן מנסיא ויבן ה' אלהים את הצלע מלמד שקילעה הקב"ה לחוה והביאה אצל אדם).

[1027] **רבי יוחנן שם** (לפופי ינוקא בשבת שפיר דמי), סו, ב (אמר רב חמא בר גוריא לפופי ינוקא בשבתא שפיר דמי), ופרש"י (לכורכו בבגדים וקושרו בחגורה רחבה ומתיישבין פרקי אבריו שהן רכין ונשמטין בחבלי הלידה). טור ושו"ע ס"י (מותר לכרכו בבגדיו שלא יתעקמו איבריו).

[1028] **רא"ש רפי"ז** סי' ג (וקושרין אותו בבגדים ליישר אבריו). מ"א סקי"ט (ובראי"ש פי"ז כתבו דאפילו לכרכו ליישר אבריו שרי לעולם).

[1029] **גמרא קכג**, רע"ב (הכא אורחיה), ופרש"י (והרי הוא כמי שמאכילו ומשקהו).

[1030] **מ"א** שם (וקאמרינן בגמרא טעמא משום דאורחא בהכי, והוי כמאכילו ומשקהו, ומשמע דבתינוק שאין כורכין אותו בחול ונתעקמו איבריו אסור לכרכו בשבת).

[1031] גמרא שם (אסובי ינוקא ... ורב ששת שרי). לפירוש **ר"ח** שם (פירוש כשנופל ערלת הגרון של תינוק, משימה החיה את אצבעותיה בפיו ומסלקת אותה הערלה, ופעמים שמקיא התינוק). טור ושו"ע סי"א (אם נפלה ערלת גרון הולד, מותר לשום אצבע לתוך פיו ולסלק הערלה למקומה, אף על פי שפעמים שמקיא).

והיינו שאף שנתבאר לעיל סי' שכח סמ"ד (אין עושים אפיקטוזין, דהיינו גרמת קיא). מכל מקום הכא מותר.

[1032] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:

(א) מילה דוחה שבת (ס"א-ג).

(ב) מילה שאינה דוחה שבת (ס"ד-ו).

(ג) מכשירי מילה (ס"ז-י).

ואפילו בשבת[1034]. והפריעה היא מכלל המילה[1035]. והמציצה גם כן דוחה את השבת[1036], מפני הסכנה[1037]. וכן נותנים עליה רטייה וכיוצא בה[1038], אע"פ שאסרו לחולה שאין בו סכנה[1039], וכן לשאר צרכי רפואות מילתו דינו כחולה שיש בו סכנה[1040].

אלא שלכתחלה צריך להכין מערב שבת[1041]. ואם לא הכין מערב שבת מותר לעשות בשבת על ידי שינוי, כגון בימיהם שהיו נותנים על המילה כמון שחוק ויין ושמן מעורבים, אם לא שחק מערב שבת לועס בשיניו ונותן, ואם לא עירב יין ושמן מערב שבת לא יערבם בשבת אלא נותן זה בפני עצמו וזה בפני עצמו, כדי לשנות[1042] (ולענין יום טוב נתבאר ביו"ד סי' רס"ו[1043]).

(ג) רחיצת התינוק (סי"א-ד).

[1033] גמרא קלב, א (מילה גופה דברי הכל דוחה שבת). טור ושו"ע ס"א (בשבת, מוהלין). יו"ד סי' רסו ס"ב (מילה דוחה יום טוב ושבת, בזמנה).

[1034] תזריע יב, ג. **רבי יוחנן קלב**, א (אמר קרא ביום, ביום אפילו בשבת (מדלא כתיב בשמיני ימול, רש"י) ... תניא כוותיה דרבי יוחנן ... תלמוד לומר ביום אפילו בשבת). לבוש ס"א (מדכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו, ולא כתיב ובשמיני ימול וגו', וביום למה לי, אלא לרבות יום השבת).

[1035] משנה קלז, רע"ב (מל ולא פרע את המילה, כאילו לא מל). טור ושו"ע שם (ופורעין), ויו"ד סי' רסד ס"ד (מל ולא פרע, כאילו לא מל). וראה מראי מקומות וציונים.

[1036] **משנה קלג**, א (עושין כל צרכי מילה [בשבת] מוהלין ופורעין ומוצצין), ופרש"י (ומוצצין את הדם, ואף על גב דהיא עשיית חבורה, שאין הדם ניתק מחיבורו אלא על ידי המציצה). טור ושו"ע ס"א (עושים כל צרכי מילה בשבת, מוהלין ופורעין ומוצצין).

[1037] **גמרא שם** קלג, ב (אמר רב פפא האי אומנא דלא מייץ סכנה הוא ... חבורי מיחבר ... כי לא עביד סכנה הוא), ופרש"י (דדם חבורי מיחבר כשיוצא על ידי מציצה, ואפילו הכי שרי משום סכנה).

וראה גם לעיל סי' שכח סנ"ד (אסור למצוץ בפיו דם מהמכה משום חובל, ובמילה לא התירו אלא מפני הסכנה).

[1038] משנה קלג, א (ונותנין עליה איספלנית (תחבושת, רש"י) וכמון). טור ושו"ע שם (ונותנין עליו כמון). וביו"ד סי' רסו ס"ב (ונותנין עליה אספלנית).

[1039] כדלעיל סי' שכח ס"ל (רטייה שהסירה מעל גבי המכה ... אסור להחזירה, גזרה שמא ימרח ויחליק הגומות שבה, ויתחייב משום ממחק ... אם בא להחזירה הרי זה כמניחה בתחלה בשבת, ואסור, גזרה שמא ימרח, ומשום גזרת שחיקת סמנים).

מכל מקום נותנים עליה רטייה אחר המילה משום סכנה, כמבואר ברש"י קלג, ב ד"ה קא משמע לן (שרי משום סכנה, מדקתני במתניתין גבי איספלנית וכמון). לבוש ס"א (ונותנין עליה כמון ואספלנית שאם לא יתנם יבא הולד לידי סכנה).

[1040] תוס' שם ד"ה לועס (דאחר מילה חולה שיש בו סכנה).

[1041] משמעות המשנה שם (אם לא שחק מערב שבת, לועס בשיניו ונותן).

והיינו שאף שנתינת הרטייה דוחה שבת מפני הסכנה, מכל מקום הכנת הרטיה, שהיא מכשירים, אינה דוחה את השבת, כדלקמן בסמוך.

[1042] **שם במשנה** (אם לא שחק מערב שבת לועס בשיניו ונותן (כמה דאפשר לשנויי משנינן, רש"י ותוס'). אם לא טרף יין ושמן מערב שבת (כך היו רגילין, והיא רפואה שמערבין וטורפין בקערה יין ושמן יחד כדרך שטורפין ביצים בקערה, רש"י), ינתן זה בעצמו וזה בעצמו). טור ושו"ע ס"ז (לא היה לו כמון שחוק מערב שבת, לא ישחקנו, אלא לועס בשיניו. אם לא עירב מאתמול יין ושמן ליתן עליה, לא יערבם היום, אלא יתן כל אחד לבד).

וכבר הובאו ב' דעות לעיל סי' שכח סי"ג (ויש אומרים שכיון שהשבת דחויה היא ולא הותרה כלל, מה שאפשר לעשות שלא יהא חילול מן התורה צריך לעשות שלא יהא חילול במלאכה מן התורה. ולכן אם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור על ידי שינוי, עושה על ידי שינוי ... והעיקר כסברא הראשונה).

ומה שהצריכו כאן על ידי שינוי דוקא, לכל הדעות, היינו כיון שכאן הם מכשירים, כדלקמן בסמוך, וכמבואר במ"מ פ"ב הי"א (ודין המילה הוא לפי דעת רבינו מפני טענה אחרת, מפני שהן מכשירין שהיה אפשר לעשותן מערב שבת). וראה מראי מקומות וציונים.

[1043] בשו"ע שם ס"ו (כל המכשירים שאין דוחין שבת, גם יום טוב אין דוחין, חוץ מזה ששוחקין לה כמון ביום טוב הואיל וראויים לקדרה, וכן טורפין לה יין ושמן).

וכדתניא קלד, א (דברים שאין עושין למילה בשבת עושין לה ביום טוב, שוחקין לה כמון וטורפין לה יין ושמן).

וכן לשאר חולים[1044], אע"פ שלא היה ידוע מערב שבת שיצטרכו לערב להם יין ושמן, מכל מקום אם אין בהם סכנה, אסור לערב להם בשבת (שאסור לעשות להם רפואה בלא שינוי[1045] כמ"ש בסי' שכ"ח[1046]).

ואם אין לו כמון כלל, או שאי אפשר ללעסו[1047] וצריך לשחקו, או לשחוק סמנים אחרים המעצרים הדם, תדחה המילה עד למחר[1048], שאין דוחה שבת אלא מילה עצמה, אבל לא מכשיריה כמו שיתבאר[1049], אלא מפני הסכנה, ואם כן אין להביאו לכתחלה לידי סכנה כדי שנצטרך לחלל שבת אחר כך[1050]. אבל אם היה לו כמון שחוק או סמנים שחוקים

[1044] **ברייתא קלד**, א (אין טורפין יין ושמן לחולה בשבת, אמר רבי שמעון בן אלעזר משום רבי מאיר אף טורפין יין ושמן), וכתנא קמא. ב"י ד"ה לא היה לו (דלא איתמר הכי בגמרא אלא אליבא דרבי מאיר, דמתיר לטרוף יין ושמן לחולה בשבת, אבל לתנא קמא דאסר, אפילו בלא ליכא, אסור), והיינו שלא רק לטורפו יפה אסור, אלא אף לערב אסור. מ"א סק"ו (כתב ב"י דלשאר חולים נמי אסור לערב עיי"ש).

וכן הוא לענין שמן וחומץ, כדלעיל סי' שכז ס"א (לא יסוך שמן וחומץ (מעורבים), מפני שאין דרך לסוך בהם אלא לרפואה, וכל שהדבר ניכר שמתכוין לרפואה אסור מטעם שיתבאר בסי' שכ"ח. אבל סך הוא בשמן (לבדו)).

וכן הוא לענין שמן וחמין, כדלעיל סי' שכח סכ"ח (אבל אין נותנין שמן וחמין מעורבים יחד ... מפני שניכר שמתכוין לרפואה).

[1045] **צ"ע בתורת האדם** שער המיחוש (וזהו אין טורפין יין ושמן לחולה, משום דקעביד עובדין דחול). ולענין מלאכה בשינוי ביאר שם שער הסכנה (דכל צרכי חולה, אף על פי שיש בו סכנה, היכא דאפשר למעבד לה למלאכה בשינוי שלא יתחלל בה שבת, משנין ואין מחללין). וראה מראי מקומות וציונים.

[1046] סי"ט (נפל למשכב, או שמצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו, אין עושין לו דבר האסור מדברי סופרים על ידי ישראל, אלא בשינוי מדרך החול).

[1047] **ר"ן** נג, א ד"ה והיכא (דקתני לא שחק כמון מערב שבת לועס ... ולא קתני בשאין לו כמון בביתו או שאי אפשר ללעוס בשיניו ... שמל ואחר כך מחלל לצורך הסכנה, זהו דעת הרמב"ן ז"ל ... אינו כן דעת הרז"ה ז"ל, שהוא ז"ל אמר דכל היכא דאישתפוך חמימי דבתר מילה [מקמי מילה] תדחה מילה, וכן דעת הרשב"א ז"ל).

דעת הרשב"א וסיעתם, מצויינת בהערה הבאה. אלא שהם דנים בהי' לו כמון שחוק ונשפכו קודם המילה, וכאן נתבאר שכן הוא גם "אם אין לו כמון בביתו או שאי אפשר ללעוס בשיניו".

[1048] רז"ה נג, א (אם נשפכו קודם מילה המילה, נדחית, ואין השבת נדחה). **רשב"א** שם ד"ה הלכה (נשפכו ... קודם מילה, תדחה מילה, כיון דעל כרחין אתי למידחי שבת במישחק סממני ומיחם חמימי, וכן כתב הר"ז הלוי ז"ל מפורש). **ב"ח** יו"ד סי' רסו (דאי אישתפוך חמימי דבתר מילה מקמי מילה, תדחה המילה, כדי שלא יחללו שבת לאחר המילה באיסורא דאורייתא. והכי משמע מדברי הרי"ף והרמב"ם ושאר פוסקים). **לבוש** שם ס"ג (אין שוחקין סמנים ולא מחמין לו חמין ואין עושין אספלנית ולא טורפין לו יין ושמן, שכל אלו הם מלאכות דאורייתא ומכשירין שהיו אפשר לעשותן מערב שבת). **ש"ך סי' רסו** סק"ו (כתב הר"ן דאם נתפזרו אותן הסמנים שהכינו לצורך אחר המילה קודם המילה, דעת הרמב"ן ... פיקוח נפש הוא דדחי לה, ולא מכשירי מילה, ודעת הרז"ה והרשב"א דתדחה המילה עכ"ל. וכתב בית יוסף שכן נראה דעת הרי"ף והרמב"ם, ואינו מוכרח. מיהו בעט"ז כתב דתדחה המילה. וכ"פ הב"ח). **סמ"ג** ו**סמ"ק** הובאו ב**הגהות מרדכי** רמז תסט (ומכשירי מילה אין דוחין שבת לא באיסור דברי תורה ולא באיסור דברי סופרים, ואם אין לו דבר המרפא המילה, כגון שנאבדו, אין מלין אותו).

וכן הוא לקמן סי' תקי בקונטרס אחרון ס"ק ב (כמו גבי מילה דמכשיריה לא דחו שבת אפילו בכהאי גוונא שנפגם איזמל בשבת, כדמוכח גבי נתפזרו סמנין קודם המילה, שהסכימו רז"ה ורשב"א ומקצת האחרונים דלא דחי שבת).

[1049] סעיף ז (אין דוחה את השבת אלא מילה עצמה שאי אפשר לעשותה מערב שבת, אבל כל מכשירי מילה, כגון תיקון האיזמל, והבאתו אצל התינוק, ושחיקת סמנים, ותיקון החלוק שיתבאר, כיון שאפשר לעשותם מערב שבת, אינן דוחים את השבת).

ולא רק כשאפשר הי' לעשותם מערב שבת, אלא אף אם נתפזרו סמנין קודם המילה, כנזכר בפוסקים שבהערה הקודמת, וכדלקמן סי' תקי קו"א סק"ב (גבי מילה, דמכשיריה לא דחו שבת אפילו בכהאי גוונא שנפגם איזמל בשבת, כדמוכח גבי נתפזרו סמנין קודם המילה, שהסכימו רז"ה ורשב"א ומקצת האחרונים דלא דחי שבת, ואי סלקא דעתך דאפילו מכשירין כהאי גוונא דחו שבת, פשיטא דלא גרעי סמנין ממכשירין, כיון שאי אפשר למול זולתם הן מחמת סכנה הן מחמת חילול שבת להרשב"א וסיעתו. עיין ביו"ד סי' רס"ו סעיף ו' משמע בהדיא דסמנין נקרא מכשירין, וכן משמע שם בר"ן וב"י וש"ך ס"ק ו' ע"ש. ומכשירי מילה שאינן דוחין שבת היינו לפי שאפשר לעשותן מערב שבת כמבואר שם בסעיף [ב'], אלמא כיון דאזלינן בתר מלאכה עצמה, אפילו בכהאי גוונא אסור).

[1050] והיינו בתוך השבת. אבל אם מכניס עצמו לזה קודם השבת, נתבאר לעיל סי' רמח ס"ה (ואם נכנס לספינה קודם ג' ימים לפני השבת ... ואפילו אם הוא בענין שאפשר שיצטרך הישראל לחלל שבת בהולכת הספינה אפילו במלאכה האסורה מן התורה מפני פיקוח נפש, אעפ"כ מותר לו ליכנס בתוכה קודם ג' ימים, שהרי עכשיו הוא

מבעוד יום, ומלו את הקטן ואחר כך נתפזרו, שוחקן בשבת מפני הסכנה[1051]:

ב כל זמן שלא סילק ידו מהמילה, חוזר אפילו על ציצין שאינן מעכבין בדיעבד, סילק ידו אינו חוזר אלא על ציצין המעכבין[1052], שנתבאר ביו"ד סי' רס"ד[1053]:

ג בן ח' שגמרו שערו וצפרניו, או בן ז' ודאי אע"פ שלא גמרו, מלין אותו בשבת. ספק בן ז' ספק בן ח' ולא גמרו, אין למולו בשבת[1054], כמו שנתבאר בסי' ש"ל[1055]:

מילה שאינה דוחה שבת

ד מילה שלא בזמנה, אפילו לא היה אפשר למולו קודם לכן, כגון שהיה חולה, אינה דוחה את השבת[1056], שאפשר למולו אחר השבת, ולא יהיה שום חיסור מצוה בזה, שהרי בלא זה אינה בזמנה[1057]:

נכנס בהיתר, וכשיגיע השבת ויצטרך לעשות מלאכה מפני פיקוח נפש מותר הוא ואין כאן חילול. אבל תוך ג' ימים קודם שבת אסור ליכנס לתוכה ... אם יודע שיצטרך לחלל שבת מפני פיקוח נפש ... לפי שנראה כנכנס בכוונה למקום סכנה כדי שיחלל שבת אחר כך).

[1051] **רי"ף** נה, סוע"ב (והיכא דאשתפיך חמימיה דתינוק ישראל ואיבדור סמני' בתר דאמהיל, עבדינן ליה בשבתא מפני הסכנה). טור ושו"ע יו"ד שם ס"ד (מלו את הקטן בשבת, ואחר כך נתפזרו הסימנים, עושין לו בשבת, מפני שסכנה היא לו).

[1052] ברייתא קלג, ב (המל, כל זמן שהוא עוסק במילה חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה בין על הציצין שאין מעכבין את המילה, פירש על ציצין המעכבין את המילה חוזר, על ציצין שאין מעכבין את המילה אינו חוזר). טור ושו"ע ס"ב (כל זמן שלא סילק ידו מן המילה, חוזר אפילו על ציצין שאינם מעכבין, סילק ידו, אינו חוזר אלא על ציצין המעכבין).

[1053] בשו"ע שם ס"ה (יש ציצים המעכבים המילה, ויש שאינם מעכבים אותה).

[1054] **רמב"ם** פ"א מהל' מילה הי"ג (מי שנולד בחדש השמיני, אם היה שלם בשערו ובצפרניו הרי זה ולד שלם, ובן שבעה הוא אלא שנשתהה ... ומלין אותו בשבת. אבל אם נולד ושערו לקוי ואין צפרניו שלימין כברייתן, הרי זה בן שמנה ודאי). **תוס'** קלה, א ד"ה בן (נראה לר"י דמותר לטלטלו ולמולו בשבת אם אין ריעותא בשערו ובציפרניו, כדאמר בפרק הערל (יבמות פ, ב) דאמרינן האי בר שבעה הוא ואישתהויי אישתהי). **רא"ש** פי"ט סוס"י ה (וכל זה איירי שלא גמרו שערו וצפרניו, אבל גמרו שערו וצפרניו, אפילו הוא ידוע שהוא בן שמונה, כגון שפירש ממנה אחר שבעל, מותר לטלטלו ולמולו בשבת, דפסק הלכה ביבמות פרק הערל כר' פרטא דאמר דאישתהויי אישתהי). טור ושו"ע ס"ג (בן ח', אם נגמרו שערו וצפרניו, מלין אותו בשבת, ואם לא גמרו, אפילו אם הוא ספק בן ז' ספק בן ח', אין מלין אותו בשבת).

[1055] סעיף ח (נולד לח', או ספק בן ז' ספק בן ח', אין מחללין עליו ... אלא אם כן גמרו שערו וצפרניו ... ולכן אין מלין אותו בשבת ... ויש חולקין על זה ...ולענין הלכה ... לענין מילה בשבת שב ואל תעשה עדיף).

[1056] **ברייתא קלב**, ב (מילה ... שלא בזמנה (כגון קטן חולה והמתינו לו עד שיבריא, רש"י), יום טוב אינה דוחה, אלא בזמנה בלבד). גמרא כד, סוע"ב (ולא מילה שלא בזמנה). **ומשנה קלז**, א (בין השמשות של ערב שבת נימול לעשרה), ופרש"י (אי אפשר למולו בשבת הבאה, דשמא ט' הוא, והויא ליה מילה שלא בזמנה, ואינה דוחה שבת, וצריך להמתין עד לאחר השבת שהוא עשירי). רמב"ם הל' מילה פ"א ה"ט (מילה בזמנה דוחה את השבת, ושלא בזמנה אינה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב). טור ושו"ע ס"ד (מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת).

וראה לקמן סי' תצה בקונטרס אחרון סק"ג (וסתמא קתני, אפילו לא היה אפשר למולו קודם יום טוב מחמת חלישותו).

[1057] **רש"י דף כד**, סוע"ב (דמצוה שאין זמנה קבוע ויכול לעשותה למחר, אינה דוחה יום טוב).

וכן הוא לקמן סי' תמו בקונטרס אחרון סק"ג (והוא הדין למילה שלא בזמנה... לא דחי, משום דאפשר לקיים המצוה למחר, כדפירש"י שם). סי' תצה שם (על כרחך צריך לומר משום דאפשר למולו אחר יום טוב, כדפירש רש"י שם).

אבל לעיל סי' רמט ס"ו (וכן המילה אף אם אינה בשמיני ללידתו, אי אפשר לדחותה ליום אחר, שאסור להניחו ערל אפילו יום אחד). סי' רמח בקונטרס אחרון סוף סק"א (בכל המצות שאין קבוע להם זמן נמי נימא הכי, דכל שעה שיש בידו לקיימן ואינו מקיימן עובר על צווי המחייבו לקיימן. ועוד דבהדיא מבואר במ"א סימן תמ"ד סק"א משא"כ במילה כו'. ומיהו צ"ע ממ"ש בסי' רמ"ט ותקס"ח). והוא מה שהובא לעיל מסי' רמט ס"ו, ובסי' תקסח במ"א סק"י (מילה אף על פי שעבר זמנה, כל שעתא ושעתה זמנה הוא, דאסור לעמוד ערל).

וראה לעיל סי' רמח (הערה קלט). לקמן תמו (הערה רמא).

ה מי שנולד בערב שבת בין השמשות, אין מלין אותו בשבת[1058], שהוא ספק שמיני ספק תשיעי, שאין דוחין שבת מספק[1059], ואפילו לא הוציא אלא רוב ראשו בין השמשות, אע"פ שיצא כולו בשבת הרי זה כנולד בין השמשות[1060].

והתחלת בין השמשות הוא אחר הילוך ג' מילין ורביע לאחר התחלת השקיעה, כמו שנתבאר בסי' רס"א[1061], והוא לערך רביעית שעה קודם צאת הכוכבים[1062]. ואם נולד קודם לכן, אע"פ שכבר שקעה החמה[1063], נימול ביום ו'. ואם נולד כן בשבת, נימול בשבת[1064].

ואף שיש אומרים שמתחלת השקיעה היא לילה כמו שנתבאר שם[1065]. מכל מקום הרי במדינות אלו אין אנו חוששין כלל לדבריהם, שלפעמים אין מקבלים שבת ועושים כל המלאכות עד רביעית שעה קודם צאת הכוכבים, אם כן אין לנו לדחות המילה מזמנה

[1058] **משנה קלז**, א (בין השמשות של ערב שבת נימול לעשרה), ופרש"י (אי אפשר למולו בשבת הבאה, דשמא ט' הוא, והויא ליה מילה שלא בזמנה, ואינה דוחה שבת, וצריך להמתין עד לאחר השבת שהוא עשירי). טור ושו"ע ס"ה (ונולד בין השמשות ... אין מילתן דוחה שבת), ויו"ד סי' רסו ס"ח (ואם נולד ערב שבת בין השמשות, אינו דוחה את השבת).

[1059] ברייתא קלה, רע"א (ערלתו ודאי דוחה את השבת, ולא נולד בין השמשות דוחה את השבת). טור ושו"ע שם (שאין דוחין את השבת מספק).

[1060] נדה מב, ב (שמעית ולד דצויץ אפניא דמעלי שבתא (צועק בתוך המעיים מבעוד יום של ערב שבת, רש"י), ולא אתיליד עד שבתא, אמר ליה האי הוציא ראשו חוץ לפרוזדור הוא, והוי מילה שלא בזמנה, וכל מילה שלא בזמנה אין מחללין עליה את השבת), ופרש"י (שמעינן דראשו חוץ לפרוזדור הוי כילוד). רמב"ם שם הט"ו (הוציא העובר ראשו חוץ למעי אמו בין השמשות, אע"פ שלא יצא כולו אלא בלילי שבת, אין מלין אותו בשבת). טור ושו"ע שם (ואפילו לא הוציא אלא ראשו בין השמשות, אף על פי שיצא כולו בשבת, אינו נימול בשבת).

ומ"ש רוב ראשו, ראה בכורות מו, ב (משיצא רוב ראשו, ואיזהו רוב ראשו משתצא פדחתו). נדה כח, א (יצא כדרכו עד שיצא רוב ראשו, ואיזהו רוב ראשו משיצא פדחתו). רמב"ם הל' נחלות פ"ב ה"י (בן תשעה שהוציא רוב ראשו חי, הבא אחריו אינו בכור).

[1061] ס"ה (שמתחלת השקיעה עד צאת ג' כוכבים הוא מהלך ד' מילין, ובין השמשות הוא קודם צאת הכוכבים מהלך ג' רביעי מיל, נשארו ג' מילין ורביע מתחלת השקיעה עד בין השמשות). והיינו כשיטת ר"ת.

אמנם נתבאר לעיל שם (הערות נה-ח), שמסקנת רבינו בסדר הכנסת שבת היא כשיטת הגאונים, אשר זמן בין השמשות הוא מתחלת השקיעה (שאין השמש נראה על הארץ), עד צאת הכוכבים, כדי הילוך ג' רבעי מיל, ועוד שתי דקות (להחמיר כרבי יוסי).

[1062] מ"א ס"ק ב (והוא לערך רביעית שעה קודם צאת הכוכבים).

ולעיל סי' רנא בקונטרס אחרון סק"א (בין השמשות, שהוא כמו שליש או רביע שעה עיין סי' תנ"ט), והיינו כדלקמן סי' תנט ס"י (שיעור מיל הוא רביעית שעה וחלק עשרים ... ויש חולקין על זה ואומרים ששיעור מיל הוא שני חומשי שעה), והיינו שתלוי בב' הדיעות אם שיעור מהלך מיל הוא י"ח דקות או כ"ד דקות. ונתבאר שם (הערה נג).

[1063] היינו אף שכבר היתה תחלת השקיעה לשיטת ר"ת (שאין השמש נראה על הארץ).

[1064] **מ"א** שם (במדינתינו לפעמים אין מקבלין שבת עד סמוך לרביעית שעה לצאת הכוכבים, כמ"ש סי' רס"א, אם כן הוא הדין לענין מילה, יש לסמוך על זה למולו בשבת, דהא כל גדולי הפוסקים סוברין כן).

דלא כש"ך יו"ד **סי' רסו** סקי"א (ובתשובת מהר"מ אלשקר סי' צ"ו שאלה תינוק שנולד ערב שבת אחר שקיעת החמה, קודם שנראו ג' כוכבים בינונים, אם נימול יום ראשון, כדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל, דלדידהו בין השמשות הוי תיכף אחר שקיעת החמה מעל הארץ, או אם נימול בערב שבת, כדעת ר"ת ז"ל שכתב דשתי שקיעות נינהו, ושאין בין השמשות מתחיל אלא מסוף השקיעה אחר שנכנס החמה בעובי של רקיע, אבל קודם לכן יום גמור הוא, וכן דעת הרמב"ן בספר תורת האדם והסמ"ג והר"ן כו'. עיי"ש שהאריך להביא שיטת הגאונים והפוסקים ובביאור דבריהם, ומסיק שם כללא דמילתא דהאי ינוקא אין מלין אותו עד יום א').

אבל בסדר הכנסת שבת פסק רבינו כש"ך ומהר"ם אלאשקר וגאונים. ואם נולד אחר תהלת שקיעה (שאין השמש נראה על הארץ), שוב הוי ספק ואין נימול בשבת. ואם נולד יותר מג' רבעי מיל אחר תחלת השקיעה, הוא ודאי לילה, וכנולד למחר.

[1065] ס"ה (שיש אומרים שמתחלת השקיעה ואילך הוא לילה גמור מן התורה (שאז הוא זמן ראיית ג' כוכבים בינונים לפי דבריהם), ובין השמשות שהוא כדי הילוך ג' רביעי מיל קודם תחלת השקיעה), ונסמן שם (הערה סח), שהיא שיטת הרא"ם ביראים השלם סי' רעד, הובא בהגהות מרדכי סו"פ במה מדליקין עט, א (פירש רא"ם בספר יראים, משתשקע החמה ... משמתחלת לשקוע, משנוטה מעט ומכירין העולם שרוצה ליכנס בעובי הרקיע, דהיינו מעט קודם שקיעת החמה, ולשון משתשקע משמע הקדמה, ואותה הקדמה נקראת בין השמשות).

בשביל חשש זה[1066] :

ו אנדרוגינוס שהוא ספק זכר ספק נקבה, אין מילתו דוחה שבת[1067].

וכן נולד כשהוא מהול[1068], אפילו אינו נראה מהול אלא בעת הקישוי[1069], אע"פ שצריך להטיף ממנו דם ברית[1070], אינו דוחה שבת[1071], מפני שאין זה חיוב ברור מן התורה[1072].

וכן יוצא דופן, ונכרית שילדה ואחר כך נתגיירה[1073], הואיל ואין אמו טמאה לידה[1074], יש

[1066] מ"א שם (במדינתינו לפעמים אין מקבלין שבת עד סמוך לרביעית שעה לצאת הכוכבים).

ובסדר הכנסת שבת (ורבתה המכשלה מאד בנשים להדליק נר שבת אחר השקיעה ... צריך להודיעם שהוא איסור גמור של תורה, ולהוכיחם בדבר רכים וקשים, אולי ישמעו לו).

[1067] משנה קלד, ב (ואנדרוגינוס אין מחללין עליו את השבת, ורבי יהודה מתיר באנדרוגינוס). **ברייתא קלה**, א (ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא אנדרוגינוס דוחה את השבת, רבי יהודה אומר אנדרוגינוס דוחה את השבת), וכת"ק. טור ושו"ע ס"ה (אנדרוגינוס ... אין מילתן דוחה שבת).

[1068] ברייתא שם (ולא נולד כשהוא מהול דוחה את השבת). טור ושו"ע שם (ונולד כשהוא מהול ... אין מילתן דוחה שבת).

[1069] מ"א סק"ג (הב"ח ביו"ד סי' רס"ד דצריך שיראה מהול אפילו שלא בשעת קישוי עיי"ש, והכא נמי אם לא נראה מהול שלא בשעת קישוי מוהלין בשבת עכ"ל. וצ"ע אם יש לסמוך על זה לחלל שבת החמור). **ש"ך** יו"ד **סי' רסד** סק"ב (כתב ב"י בשם חכם ספרדי ... שבדיקת הקישוי לא נאמר אלא לבני המסורבל והמדולדל שנימולו תחלה כהלכתן, אבל לכל השאר צריך שתהא העטרה מגולה אף שלא בשעת הקשוי כו' ... ולי דברי החכם זה צ"ע דגרסינן בירושלמי ... דבלא נימול כהלכתו נמי אמר שמואל בודקים אותו בשעה שמתקשה, וצ"ע), **ונקודת הכסף** שם (בש"ך סוס"י רס"ד הקשיתי על דברי החכם הספרדי. ועכשיו מצאתי ת"ל ראיה ברורה מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה ס"פ רבי אלעזר דמילה עיין שם). וכיון שגם זה נקרא נולד מהול, אם כן אין למול אותו בשבת.

דלא כב"ח שם (ובבית יוסף בשם החכם הספרדי נראה שהחמיר יותר שכתב בסוף דבריו וז"ל, ויראה ודאי שבדיקת הקישוי לא נאמרה אלא לגבי המסורבל והמדולדל שנימולו תחלה כהלכתן, אבל לכל השאר צריך שתראה העטרה מגולה אפילו שלא בשעת קישוי עכ"ל), והוא מ"ש בב"י שם (וראיתי קונטריס מחכם אחד שכתב ... יראה ודאי שבדיקת הקישוי לא נאמרה אלא לגבי המסורבל והמדולדל שנימולו תחלה כהלכתן, אבל לכל השאר צריך שתראה העטרה מגולה אפילו שלא בשעת קישוי עכ"ל). וכיון שלדעה זו אינו נקרא נולד מהול, אלא אם כן נראה מהול אף שלא בשעת קישוי, אם כן יש למולו אף בשבת.

וראה פס"ד צמח צדק רפא, ד; רפב, ג. שו"ת צמח צדק יו"ד סי' רב כה, ד ואילך, שהכוונה שלא כב"ח בשם החכם הספרדי, אבל הב"ח עצמו נוטה לומר שגם אם נראה מהול רק בשעת קישוי, נקרא מהול כהלכתו, ואם כן אין מלין אותו בשבת.

[1070] ברייתא שם (שבית שמאי אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית, ובית הלל אומרים אינו צריך. אמר רבי שמעון בן אלעזר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית ... שמואל אמר הלכה כרבי שמעון בן אלעזר). טור ושו"ע יו"ד סי' רסג ס"ד (נולד כשהוא מהול, צריך להטיף ממנו דם ברית).

ומלשון זה נראה לכאורה, שאף אם אינו נראה מהול אלא בעת הקישוי, אין צריך למולו אף בחול, וסגי בהטפת דם ברית. וראה שו"ת צמח צדק שם (על זה שאינו נראה מהול אלא בעת הקישוי, סבירא ליה דהוא כנולד מהול גמור). מנחת יצחק ח"ג סי' קא ס"ק ג. מראי מקומות וציונים.

[1071] ברייתא שם (רבי אליעזר הקפר אומר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית, על מה נחלקו לחלל עליו את השבת, בית שמאי אומרים מחללין עליו את השבת ובית הלל אומרים אין מחללין עליו את השבת). לבוש ס"ה (אבל נולד כשהוא מהול שאין לו ערלה, אלא דינו שמטיפין ממנו דם ברית, אין מטיפין ממנו הדם ברית בשבת כשנולד מהול).

[1072] ברייתא שם (ערלתו ודאי דוחה את השבת, ולא נולד כשהוא מהול דוחה את השבת). **רש"י** שם ד"ה אנדרוגינוס (נולד מהול ספק שמא ערלה כבושה היא העור דבוק בבשר). וכרבה קלה, א (חיישינן שמא ערלה כבושה היא). רי"ף נד, א (כרבה סבירא לן דאמר חיישינן שמא ערלה כבושה היא, וצריך להטיף ממנו דם ברית בחול, אבל לא בשבת, דמספיקא לא מחללינן שבתא, וכן הלכה).

וראה שו"ת צמח צדק יו"ד שם (והנה מ"ש שאין זה חיוב ברור מן התורה, קאי על כל נולד מהול, רוצה לומר אפילו נולד בענין שנראה מהול אף שלא בשעת קישוי, עכ"ז צריך להטיף ממנו דם ברית, אלא שאין זה חיוב ברור מן התורה).

ומ"ש "שאין זה חיוב ברור" (ולא כדלעיל לענין אנדרוגינוס "ספק"), נתבאר במראי מקומות וציונים, דהיינו כי כאן הוא קרוב לודאי, ומכל מקום אינו חיוב ברור.

[1073] טור ושו"ע ס"ה (ויוצא דופן, וכותית שילדה ואחר כך נתגיירה ... אין מילתן דוחה שבת).

[1074] **רב אסי שם** (כל שאמו טמאה לידה נימול לשמונה, וכל שאין אמו טמאה לידה אין נימול לשמנה, שנאמר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה וגו' וביום השמיני ימול בשר ערלתו), ופרש"י (כגון יוצא דופן, ונכרית שילדה ולמחר

להסתפק[1075] אם נימולים בשמיני או מיד שנולדו, שהרי התורה[1076] סמכה מילת שמיני לטומאת היולדת.

וכן מי שיש לו שתי ערלות[1077], דהיינו ב׳ עורות זה על גבי זה[1078], או שני גידים[1079], יש להסתפק אם נימול בשמיני[1080], שהרי התורה אמרה ערלתו, אחת[1081].

לפיכך נימולים הם בשמיני מספק, אבל אינן דוחין את השבת מספק[1082]:

מכשירי מילה

ז אין דוחה את השבת אלא מילה עצמה, שאי אפשר לעשותה מערב שבת[1083]. אבל כל מכשירי מילה[1084], כגון תיקון האיזמל והבאתו אצל התינוק[1085], ושחיקת סמנים[1086],

---

נתגיירה, אין בנה ממתין עד שמנה אלא נימול מיד). טור ולבוש ס״ה (מי שאין אמו טמאה לידה, כגון יוצא דופן, ונכרית שילדה ואחר כך נתגיירה, אין מלין אותו בשבת, דכתיב אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה וגו׳, וכתיב בתריה מיד וביום השמיני ימול בשר ערלתו, דדרשינן מיניה דמילה דוחה שבת, ומשמע הכי כי תזריע וילדה וטמאה וגו׳, אותו ימול ביום השמיני אפילו בשבת, אבל אם אינה טמאה לידה, אינו נימול ביום השמיני שהוא שבת).

[1075] גמרא קלה, ב (יוצא דופן ... רב הונא ורב חייא בר רב, חד אמר מחללין עליו את השבת וחד אמר אין מחללין, עד כאן לא פליגי אלא לחלל עליו את השבת, אבל לשמנה ודאי מהלינן ליה). **רמב״ם** שם ה״ז (יוצא דופן ... מלין את שתיהן בשמיני), והי״א (ויוצא דופן ... אין דוחין את השבת אלא נימולין באחד בשבת שהוא יום תשיעי שלהן), ובכסף משנה שם ה״ז (דרבינו סובר דלא קיימא לן כרב אסי דאמר כל שאין אמו טמאה לידה אינו נימול לח׳, וממילא לא קיימא לן כוותיה במאי דאמר הא בהא תליא, אלא דעד כאן לא פליגי אלא לחלל עליו את השבת ... כיון דאפליגו בה רב הונא ורב חייא בר רב, ולא ידעינן הי מינייהו אסר והי מינייהו שרי, נקטינן לחומרא ואין מחללין עליו את השבת). **רא״ש** פי״ט סוס״י ו (ובעל הלכות נסתפק בדבר. הלכך נימול לח׳ ואין מחללין עליו את השבת). **ר״ן** נד, ב סוד״ה ולענין הלכה (והרב אלפסי ז״ל לא הכריע בהלכות כדברי מי משמע, דמספקא ליה מילתא, הלכך מטילין אותו לחומרא, דנימול לשמונה ואין מחללין עליו את השבת. וכן דעת בעל הלכות והרז״ה ז״ל, וכן כתב הרמב״ם ז״ל בפ״[א] מהל׳ מילה).

[1076] תזריע יב, ב-ג (אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה ... וביום השמיני ימול בשר ערלתו).

[1077] גמרא שם ע״ב (ומי שיש לו שתי ערלות, רב הונא ורב חייא בר רב, חד אמר מחללין עליו את השבת וחד אמר אין מחללין, עד כאן לא פליגי אלא לחלל עליו את השבת, אבל לשמנה ודאי מהלינן ליה). שו״ע שם (ומי שיש לו שתי ערלות, אין מילתן דוחה שבת).

[1078] פירוש הא׳ ברש״י שם (שני עורות זה על זה). וביבמות עב, סוע״א (ב׳ עורות זו על גבי זו). **רמב״ם** שם (ומי שיש לו שתי ערלות מלין את שתיהן בשמיני), והי״א (ומי שיש לו שתי ערלות אין דוחין את השבת, אלא נימולין באחד בשבת שהוא יום תשיעי שלהן). מ״א ס״ק ד (ב׳ עורות זה על גב זה (רש״י ורמב״ם)). ובפרי מגדים שם (ובר״מ פרק א׳ ממילה הלכה י״א אין מבואר).

[1079] פירוש הב׳ ב**רש״י** שבת שם (ואמרי לה שני גידין). **ב״י ביו״ד סי׳ רסו** (ומי שיש לו שני ערלות. פירש רש״י שני עורות זה על זה, ואמרי לה ב׳ גידים). כ״מ שם ה״ז (ורבינו שכתב מלין את שתיהן בשמונה, נוטה קצת לפירוש השני שהם שני גידים).

[1080] ב״י יו״ד סי׳ רסב (ודין מי שיש לו שתי ערלות, כיון דאיפליגו בה אמוראי, ולא ידיע הי מינייהו אמר הכי והי מינייהו אמר הכי, מטילין אותו לחומרא, ונימול לח׳, ואין מחללין עליו את השבת).

[1081] תזריע יב, ג. לבוש סוף ס״ה (ומי שיש לו שתי ערלות גם כן אינו דוחה שבת, דערלתו חדא ערלה משמע ולא שתי ערלות).

[1082] רמב״ם שם הי״א (אין דוחין את השבת, אלא נימולין באחד בשבת שהוא יום תשיעי שלהן). שו״ע ס״ה (אין מילתן דוחה שבת). טור ושו״ע שם סי׳ רסו ס״י (אף על פי שנימולים לשמונה, אינם דוחים את השבת).

[1083] משנה קל, א (כלל אמר רבי עקיבא, כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת, (ומילה) שאי אפשר לעשותה מערב שבת (כגון מילה עצמה, שאי אפשר לה ליעשות, דזמנה ביום השמיני, רש״י) דוחה את השבת). טור ולבוש ס״ו (ודוקא מילה עצמה דוחה שבת וצרכיה, משום שאי אפשר לעשותם מערב שבת).

וכן שאר הדברים שאי אפשר לעשות בערב שבת, כדלעיל ס״א (והפריעה היא מכלל המילה, והמציצה גם כן דוחה את השבת, מפני הסכנה. וכן נותנים עליה רטייה וכיוצא בה).

[1084] רב קלג, א (הלכה כרבי עקיבא ... דמכשירין אפשר לעשות מאתמול לא דחו שבת). טור ושו״ע ס״ו (מכשירי מילה שאפשר לעשותם מערב שבת, אינם דוחים את השבת).

וכן הוא לעיל ס״א (שאין דוחה שבת אלא מילה עצמה, אבל לא מכשיריה כמו שיתבאר).

[1085] משנה שם (רבי אליעזר אומר אם לא הביא כלי (איזמל למול את התינוק, רש״י) מערב שבת, מביאו בשבת ... אמר רבי עקיבא כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת). טור ושו״ע ס״ו (אם לא הביא

ותיקון החלוק שיתבאר[1087], כיון שאפשר לעשותם מערב שבת אינן דוחים את השבת[1088], אפילו אם נאנס ולא עשאם, או שעשאם ונאבדו[1089].

ואפילו איסור דברי סופרים לא התירו לצורך מצות מילה[1090], אפילו אם תדחה המילה לגמרי בשביל כך, כגון להביא איזמל מחצר שאינה מעורבת[1091], או לישא התינוק דרך שם[1092], שהעמידו חכמים את דבריהם אפילו במקום כרת[1093].

ולומר לנכרי לעשות, אם הוא דבר שאם עשהו ישראל אין בו איסור אלא מדברי סופרים, אומר לנכרי ועושהו[1094], שלא גזרו על שבות דשבות במקום מצוה כמ"ש בסי' ש"ז[1095].

איזמל למילה מערב שבת, לא יביאנו בשבת), וביו"ד סי' רסו ס"ב (מכשיריה אינם דוחים, כיון שהיה אפשר לעשותה מבעוד יום. ולפיכך אין עושין סכין לימול בו, ואין מביאין אותו ממקום למקום).

[1086] רמב"ם הל' מילה פ"א ה"ז (אין שוחקין לה סממנין). טור ושו"ע יו"ד שם ס"ג (אין שוחקין סמנים).

והיינו שגם הם נחשבים מכשירים, כדלקמן סי' תקי בקונטרס אחרון ס"ק ב (עיין ביו"ד סי' רס"ו סעיף ו' משמע בהדיא דסמנין נקרא מכשירין, וכן משמע שם בר"ן וב"י וש"ך ס"ק ו' ע"ש).

ומכל מקום התירו על ידי שינוי, כדלעיל ס"א (ואם לא הכין מערב שבת מותר לעשות בשבת על ידי שינוי, כגון בימיהם שהיו נותנים על המילה כמון שחוק ... אם לא שחק מערב שבת לועס בשיניו ונותן ... ואם אין לו כמון כלל, או שאי אפשר ללעסו וצריך לשחקו, או לשחוק סמנים אחרים המעצרים הדם, תדחה המילה עד למחר).

[1087] סעיף ט (אין עושין לה חלוק...).

[1088] **משנה קל**, א (כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת). טור ושו"ע כאן ס"ו וביו"ד שם ס"ב.

[1089] **עיין במ"ש לעיל** ס"א (אבל אם היה לו כמון שחוק או סמנים שחוקים מבעוד יום, ומלו את הקטן ואחר כך נתפזרו, שוחקן בשבת מפני הסכנה), משא"כ אם נתפזרו קודם מילה.

וכן הוא לקמן סי' תקי בקונטרס אחרון ס"ק ב (כמו גבי מילה דמכשיריה לא דחו שבת אפילו בכהאי גוונא שנפגם איזמל בשבת, כדמוכח גבי נתפזרו סמנין קודם המילה, שהסכימו רז"ה ורשב"א ומקצת האחרונים דלא דחי שבת), וכנסמן לעיל (הערה 1048).

[1090] סמ"ק מצוה קנז (מכשירי מילה אין דוחין את השבת לא באיסור דברי תורה ולא באיסור דברי סופרים ... אין מלין). הובא בהגהות מרדכי רמז תסט.

[1091] **ברייתא שם** קל ע"ב (כשם שאין מביאין אותו דרך רשות הרבים, כך אין מביאין אותו לא דרך גגות ולא דרך קרפיפות ולא דרך חצירות), ופרש"י (שלא עירבו זו עם זו ואיכא איסורא דרבנן). טור ושו"ע ס"ו (אפילו במקום שאין בו אלא איסור דרבנן), וביו"ד שם ס"ב (ואפילו להוציאו מהבית (ולהביאו) דרך גגין וחצרות ומבואות שלא עירבו).

[1092] **ב"י** סוד"ה ומ"ש לא יביא (וכן אסור להוציא התינוק לחצר זו). מ"א סוף סק"ה (כתב ב"י אסור להוציא התינוק מביתו לחצר אל האזמל).

[1093] **רבא פסחים צב**, א (ערל הזאה ואיזמל העמידו דבריהן במקום כרת ... דתניא כשם שאין מביאין אותו (איזמל למילה, רש"י) דרך רשות הרבים, כך אין מביאין אותו דרך גגות ודרך חצרות ודרך קרפיפות). שו"ע ס"ו (שהעמידו חכמים דבריהם במקום כרת).

וכן הוא לקמן סי' שמז סוף ס"ז (ועל איסור זה של חצר שאינה מעורבת אמרו שהעמידו חכמים דבריהם במקום כרת לדחות המילה למחר, אם אי אפשר להביא הסכין על ידי הנכרי, לפי שאין שום תקנה להביאו על ידי ישראל בלי עירוב במקום שצריך לערב).

[1094] **רבה עירובין ס[ז]**, ב (ההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה (שהיו רוצין למולו והחמו לו חמין מבערב ונשפכו היום, רש"י), אמר להו רבה נייתו ליה חמימי מגו ביתאי (מביתיה דרבה, והתינוק היה בבית אחר באותה חצר, רש"י), אמר ליה אביי והא לא ערבינן, אמר ליה ... נימרו ליה לנכרי ליתי ליה ... שבות דלית ביה מעשה, דהא מר לא אמר לנכרי זיל אחים). רי"ף שם כ, א (כלומר האי דאמור רבנן אמירה לנכרי שבות, לא שאני לך בין אמירה למעשה שיש בה איסורא דאורייתא ובין אמירה שאין בה איסור מעשה דאורייתא, דהא מר לא אמר ליה זיל אחים לי דהוא מעשה איסור דאורייתא, אלא אמר ליה זיל אייתי לי). רמב"ם הל' מילה פ"ב ה"ט (שכחו ולא הביאו סכין מערב שבת אומר לעכו"ם להביא סכין בשבת, ובלבד שלא יביא אותו דרך רשות הרבים. כללו של דבר כל דבר שעשייתו בשבת אסורה עלינו משום שבות, מותר לנו לומר לעכו"ם לעשות אותן כדי לעשות מצות בזמנה). ובהל' שבת פ"ו ה"ט (דבר שאינו מלאכה, ואין אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת ... מפני מצוה). טור ושו"ע ס"ו (ולומר לעכו"ם לעשותם, אם הוא דבר שאם עשהו ישראל אין בו איסור אלא מדרבנן, אומר לגוי ועושהו).

[1095] סעיף יב (דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת, והוא שיהיה ... לצורך מצוה).

ואם הוא דבר שאסור לישראל לעשותו מן התורה[1096], כגון לתקן האיזמל, או להביאו דרך רשות הרבים[1097] גמורה[1098], לא יאמר לנכרי לעשותו.

ויש מתירים[1099] אמירה לנכרי במקום מצוה אפילו בדבר האסור מן התורה, כמ"ש בסי' רע"ו[1100]. ואף שאין לסמוך על דבריהם בשאר מצוה כמ"ש שם, מכל מקום במילה שהיא עצמה דוחה שבת, יש לסמוך על דבריהם אף לענין מכשיריה, אם אי אפשר למול היום בענין אחר[1101].

ח יש[1102] אוסרין[1103] להוציא התינוק מביתו לבית הכנסת דרך כרמלית, או חצר שאינה

[1096] גמרא שם (דהא מר לא אמר לנכרי זיל אחים). רי"ף שם (דהוא מעשה איסור דאורייתא). רמב"ם שם (ודבר שעשייתו אסורה עלינו משום מלאכה, אסור לנו לומר לעכו"ם לעשותו בשבת). טור ושו"ע שם (ואם הוא דבר שאסור לישראל לעשותו מן התורה, לא יאמר לגוי לעשותו).

[1097] רי"ף שבת נו, א (ומגופא דהאי עובדא ילפת דאסור למימר לנכרי לצבותיה [לתקן בצבת את האיזמל שנפגמה קודם מילה], או לאתויי דרך רשות הרבים). רמב"ם שם (ובלבד שלא יביא אותו דרך רשות הרבים). טור ושו"ע יו"ד סי' רסו ס"ה (ובלבד שלא יביא אותו דרך רשות הרבים).

[1098] החילוק בין רשות הרבים גמורה לאינה גמורה, נתבאר לקמן סי' שמה סי"א (רשות הרבים גמורה ... שעכשיו אין לנו רשות הרבים גמורה).

[1099] **בה"ג** הל' מילה כג, ג (והיכא דאייתי איזמל מערב שבת, ואיפגים או דאיגניב מקמי מילה, שרי למימר לגוי לצבותיה, או לאיתויי איזמל אחרינא). הובא בר"ן שם (וחלק עליו, כנ"ל).

וגם לגבי שאר המצות כתב כן **בעל העיטור** הל' מילה מט, א (וקרוב אני לומר דהדלקת נר בשבת מצוה בשעת אכילה, מדליקין על ידי אינו יהודי בשבת). הובא בר"ן שם (לפי שטה זו שמתירין אמירה לנכרי אפילו במלאכה גמורה לגבי מכשירי מילה, ואם באנו להשוות שאר מצות למכשירי מילה ... אף בכל המצות נתיר אמירה לנכרי אפילו במלאכה גמורה. ונראה שזה הוא דעת הרב בעל העטור ז"ל שהתיר לומר לנכרי להדליק לו את הנר לסעודת שבת).

[1100] סעיף ח (בקצת מקומות נהגו רבים להקל באמירה להנכרי להדליק נרות לצורך סעודה, כשנכבו הנרות ואי אפשר לאכול בחשך. ויש שלמדו זכות על שלא מיחו בידם חכמים, לפי שסומכין על מי שאומר שלא גזרו על שבות של אמירה לנכרי במקום מצוה אפילו לומר לו לעשות מלאכה גמורה של תורה).

[1101] מ"מ פ"ו ה"ט (ויש חולקים ואומרים דמילה שאני, דניתנה שבת לידחות אצלה, אבל בשאר מצות אסור). הובא **ב"י** סי' שז סוד"ה כתב הרמב"ם. **מ"א** סוף סק"ה (ונראה לי דבמילה יש לסמוך עלייהו אם אי אפשר בענין אחר).

וכן הוא לקמן סי' תמו ס"ו בהגהה (ולא התירו לומר לנכרי לעשות מלאכה גמורה לצורך שום מצוה ממצות התורה, חוץ ממצות מילה, כמו שנתבאר בסימן של"א).

ועוד מקומות אחדים מצינו שהתירו במצוה מיוחדת, כדלעיל סי' שו סכ"ד (הלוקח בית או שדה בארץ ישראל מן הנכרי, מותר לו לומר לנכרי לכתוב לו שטר מכירה בשבת ... שאמירה לנכרי בשבת אינה אסורה אלא מדברי סופרים, ומשום ישוב ארץ ישראל לא גזרו, אף על פי שגזרו בשאר מצות).

לקמן סי' שלד סי"ט (יש מתירין לומר לנכרי להציל ספרים אפילו דרך רשות הרבים, שלא גזרו על שבות אמירה לנכרי במקום בזיון כתבי הקודש).

[1102] סיכום פרטי דיני הוצאת תינוק מביתו למולו בבית הכנסת, שנתבארו כאן, ולקמן סי' שמז ס"ז:

(א) יש אומרים שאין בזה צורך מצוה, שהרי אפשר למולו בביתו, ולכן אין להתירו אפילו בכרמלית על ידי אמירה לנכרי (שלא, ח).

(ב) אבל גם לפי דעה זו, יש להתיר הוצאתו מרשות היחיד לרשות היחיד דרך למעלה מי' בכרמלית, שהוא מקום פטור, שהרי זה מותר אף לדבר הרשות (שמז, ז).

(ג) ויש אומרים שיש בזה מצוה, משום ברב עם הדרת מלך, ולכן מותר להוציאו ולהכניסו על ידי נכרי, ולהעבירו על ידי נותנו לחבירו וחבירו לחבירו בפחות מד' אמות (שלא, ח).

(ד) אלא שגם לדעה זו, אין להתיר ההוצאה וההכנסה על ידי זה עוקר וזה מניח (שלא, ח), ואפילו בכרמלית, ואפילו בחצר שאינה מעורבת, שמשום צורך מצוה אין מתירין שום איסור קל, ואפילו אם יצטרכו לדחות המילה למחר העמידו חכמים דבריהם במקום כרת (שמז, ז).

יוצא אם כן, שבין האופן המותר ובין האופן האסור שנתבארו לקמן שם, הם לכל הדעות שנתבארו כאן.

[1103] **מ"א** סוף ס"ק ה (ופשוט דאסור להביא התינוק לבית הכנסת דרך חצר שאינו מעורבת אפילו על ידי עכו"ם, דהא יכולין למולו בביתו, והרבה פעמים מלין בבית כשיש צינה).

וכדלעיל סי' קלא ס"ו (ובזמן הקור שמלין התינוק בביתו). לקמן סי' תקפד ס"ט (במקום שנוהגים למול כל אחד בביתו). סי' תרכא ס"ג (במקום שמלין התינוק בביתו ולא בבית הכנסת).

מעורבת, אפילו על ידי נכרי, שאין בהוצאה זו צורך מצוה, שהרי אפשר למולו בביתו.

ויש מתירין בזה[1104], משום ברב עם הדרת מלך[1105]. ויש להנהיג כן במקומות שנוהגים להביא התינוק לבית הכנסת, על ידי שאחד נותנו לחבירו וחבירו לחבירו בפחות מד' אמות[1106], שיוציאוהו מרשות היחיד על ידי נכרי, ויכניסוהו על ידי נכרי[1107]. או יעשו כמו שיתבאר בסי' שמ"ז[1108].

ואף שלכל הדעות עדיף לעשותו "ברב עם הדרת מלך", ואפילו בתפלה נתבאר לעיל סי' צ ס"י (לעולם ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הצבור, ואף על פי שיכול להתפלל בביתו בעשרה, מכל מקום ברוב עם הדרת מלך). וראה פסקי הסדור, סדר המילה (כשמביאין את הילד לבית הכנסת).

מכל מקום אינה מצוה גמורה, אלא מצוה מן המובחר, שאינו דוחה שבות דשבות, וכדלעיל סי' שכה סט"ז (והערה 350), וסכ"ב (והערה 411).

וראה אגרות קודש ח"ד אגרת תתצו (אם למנוע המנהג שמאחרין המילה עד אחרי המנחה כדי שיהי' ברוב עם). לקוטי שיחות חי"ט ע' 74 והערה 60.

[1104] **ט"ז סי' שמט** (כשנושאין בשבת תינוק למול, יש להתיר שיוציא עכו"ם התינוק מן הבית, דלא להוציא מרשות היחיד לכרמלית, ואחר כך יטלטלוהו ישראל בפחות פחות מד' אמות. וכן כשיכניסוהו לבית הכנסת צריך שיכניסו עכו"ם, דהוה מכניס מכרמלית לרשות היחיד. כל זה נראה ברור, וה' יכפר בעד השוגגים). וסי' רסו ס"ק ד (לא יפה עושים אותן שנושאין תינוק לימול בפחות פחות מד' אמות, דמכל מקום יש איסור מה שמוציאין מרשות היחיד לרחוב שהוא כרמלית. אלא יוציאנו על ידי עכו"ם מרשות לרשות, ואחר כך יטלטלנו בפחות מד' אמות).

[1105] משלי יד, כח. ברכות נג, א (בית הלל אומרים אחד מברך לכולן, משום שנאמר ברוב עם הדרת מלך). לעיל סי' רחצ ס"כ (אחד מברך וכולם שומעים ... יש הידור יותר, כי ברוב עם הדרת מלך).

[1106] כדלקמן סי' שמט ס"ד (מותר לו לאדם לעקור חפץ מרשות הרבים וליתנו לחבירו שאצלו בתוך ד' אמותיו, וחבירו יתננו לחבירו שאצלו, אף על פי שהחפץ הולך כמה מילין ברשות הרבים, כיון שכל אחד אינו מעביר ד' אמות).

[1107] גם לדעת אלו המתירים "משום ברב עם הדרת מלך", שגם היא נחשבת מצוה גמורה, מכל מקום אין ללמוד מכאן היתר להולכת תינוק לבית הכנסת כדי שתוכל האם להיות בבית הכנסת בעת התפלות, שהרי יש מקום לומר שעריכת ברית מילה בבית הכנסת "משום ברב עם הדרת מלך", היא יותר צורך מצוה מאשר הליכת האם לבית הכנסת בשבת, שנתבאר לעיל סי' צ ס"ו (שלכתחלה מצוה מן המובחר להתפלל בבית הכנסת עם הצבור), היינו שאין זו אלא "מצוה מן המובחר". ומכל שכן, לדעת האוסרים כאן ברית מילה, שאפילו מילה ברב עם אינה נחשבת מצוה גמורה ואינה דוחה שבות דשבות.

ומכל שכן שאין להתיר לומר לנכרי להביא התינוק דרך רשות הרבים גמורה, מחמת שהנכרי יכול להביאו מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים – בלי הנחה ברשות הרבים (כדלקמן סי' שמז ס"ט), ויהי' רק שבות דשבות, ובשבות דשבות מתירין לצורך מצוה.

שהרי גם לדעת המתירים בכרמלית, לא התירו אלא שהנכרי יוציא מהבית ויתן לידי האשה העומדת בחוץ, ובסמוך לבית הכנסת יקח הנכרי את התינוק מהאשה ויכניסו לבית הכנסת. ומדוע לא נתבאר שאפשר גם שהנכרי יקח את התינוק מהבית לבית הכנסת, אפילו ברשות הרבים, באופן שאינו אסור מן התורה (כדלקמן סי' שמז ס"ח). אלא ודאי אין להתיר זאת.

ועל דרך זה מה שבשאר המלאכות דאורייתא אסורה אמירה לנכרי אפילו במקום מצוה, מעולם לא שמענו להתיר מטעם שהנכרי יכול לעשות מלאכה זו שלא כדרכה, שאינה אסורה אלא מדברי סופרים (כדלעיל סי' שא ס"ב). אף שכשאומר לו בפירוש לעשות בשינוי מותר מטעם שבות דשבות במקום מצוה (כדלקמן סי' שמ ס"ב).

אלא ודאי עיקר הטעם הוא, כי בדרך כלל יעשה הנכרי המלאכה כדרכה, ובדרך כלל יעצור הנכרי בדרכו ברשות הרבים, ואם כן יעשה הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים ואחר כך הכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד.

ואף שבמקום שהנכרי יכול לעשות זאת באופן של היתר התירו (לעיל סי' רעו ס"ט, וסי' שז סט"ז), הרי זהו דוקא כשיכול לעשותו באופן של היתר לגמרי, משא"כ כשהוא יכול לעשותו באופן האסור מדברי סופרים, לא מצינו שיתיר מטעם זה במקום מצוה.

וראה הערות וביאורים תתקסב ע' 119. תתקסג ע' 203. תתקסד ע' 69 וע' 75. א'קנה ע' 112. שיעורי הלכה למעשה ח"א ע' רסג ואילך.

[1108] סעיף ז (על ידי שיעמדו שתי נשים בפנים, ואחת מהן תושיט ידיה לחוץ למעלה מעשרה שהן מקום פטור לדברי הכל, והשניה תטול התינוק מבפנים ותושיטנו לחוץ ותניחנו על ידי האשה הפשוטות לחוץ למעלה מעשרה, והרי זו הנחה במקום פטור כיון שהתינוק הונח על ידיה ממקום אחר, ואחר כך תניח אפילו היא עצמה את התינוק על ידי אשה אחרת העומדת בחוץ, שהן גם כן למעלה מעשרה ... וחבירתה על ידי חבירתה, בפחות פחות מד' אמות, והכל למעלה מעשרה ... ונמצא שהעבירו התינוק מרשות היחיד לרשות היחיד דרך מקום פטור למעלה מעשרה, שהוא מותר אפילו לדבר הרשות).

אבל לא יוציאוהו ויכניסוהו על ידי שנים שזה עוקר וזה מניח, אע"פ שהוא פטור, מכל מקום הרי הוא אסור מדברי סופרים[1109]:

ט אין עושין לה חלוק[1110], והוא שיקוב חתיכה של בגד כדי שתכנס המילה באותו הנקב, ויכרוך שאר הבגד על האבר[1111], ויהדקנו שם כדי שלא יחזור עור האבר לכסות המילה[1112]. אבל כורך עליה סמרטוט, ואם לא הזמינו מבעוד יום, מביא אפילו מחצר אחרת שלא עירבו, ובלבד שיכרכנו על אצבעו ויביאנו, כדי לעשות בשינוי[1113]. וכן מותר להביאו דרך כרמלית, על ידי שינוי, אבל לא דרך רשות הרבים[1114]:

י איזמל של מילה הוא מוקצה מחמת חסרון כיס[1115], ואסור לטלטלו אלא לצורך

והיינו שאופן זה מותר אף לדעה הראשונה (שאין בהוצאה זו צורך מצוה, שהרי אפשר למולו בביתו), כיון שבאופן זה "מותר אפילו לדבר הרשות".

[1109] כדלקמן סי' שמז ס"א (שזה עקר מרשות זו, וזה הניח ברשות השנייה, שניהם פטורים ... אבל אסורים לעשות כן מדברי סופרים).

ואפילו בכרמלית ובחצר שאינה מעורבת, כדלקמן שם ס"ז (לפיכך אין שום היתר בעולם להביא התינוק לבית הכנסת על ידי ישראל, ואפילו בזה עוקר וזה מניח כמ"ש בסי' של"א, ועל איסור זה של חצר שאינה מעורבת אמרו שהעמידו חכמים דבריהם במקום כרת לדחות המילה למחר), וסי' שמט ס"ה (אין היתר זה שנותנו לחבירו וחבירו לחבירו מועיל אלא לענין טלטול חוץ לד' אמות בכרמלית או ברשות הרבים, אבל לא לענין טלטול מרשות היחיד לרשות הרבים או לכרמלית (אפילו אם אחד עומד בפנים ואחד בחוץ, וזה שבפנים מושיט החפץ, וזה שבחוץ נוטלו מידו, שזה עוקר וזה מניח, אעפ"כ אסור מדברי סופרים אפילו בכרמלית, ואפילו לדבר מצוה, כמו שנתבאר בסי' של"א).

ואין מתירים בזה משום שבות דשבות במקום מצוה, כדלקמן סי' שם ס"ב (העושה מעשה, אסור, אפילו הוא שבות דשבות במקום מצוה כמ"ש בסימן של"א), ושם נסמן (הערה 1710).

והיינו שאופן זה אסור אף לדעה השנית שיש בהוצאה זו צורך מצוה, וכדלעיל סעיף ז (ואפילו איסור דברי סופרים לא התירו לצורך מצות מילה, אפילו אם תדחה המילה לגמרי בשביל כך).

ומכל מקום התירו שבות בשינוי במקום מצוה, כדלקמן סעיף הבא (והערה 1114).

[1110] **משנה קלג**, סוע"א (אין עושין לה חלוק לכתחילה). טור ושו"ע ס"ח (אין עושין לה חלוק).

[1111] **רמב"ם בפירוש המשנה** פי"ט מ"ב (וחלוק הוא שנוקבין חתיכת בגד ומכניסין את המילה באותו הנקב, ולופף שאר הבגד על האבר).

[1112] רש"י שם ד"ה חלוק (כדי שלא יחזור העור לכסות את הגיד).

[1113] משנה שם (אבל כורך עליה סמרטוט. אם לא התקין מערב שבת (לא הזמין, רש"י), כורך על אצבעו ומביא (דרך מלבוש, לשנותו מדרך הוצאה בחול, רש"י), ואפילו מחצר אחרת). טור ושו"ע ס"ח (אלא כורך עליה סמרטוט. ואם אין לו, כורך על אצבעו דרך מלבוש, לשנות מדרך הוצאה בחול, ומביא דרך חצר אחרת, אפילו לא נשתתפו יחד). שו"ע יו"ד סי' רסו ס"ג (אבל כורך עליה סמרטוט, ואם לא התקין מערב שבת, כורך על אצבעו ומביא דרך מלבוש, אפילו מחצר אחרת שלא עירבה).

וראה לעיל סי' שא סי"ח וסס"ג, שמותר לצאת בסמרטוט כרוך על המכה שעל האצבע, מטעם מלבוש. משא"כ כאן שאינו מלבוש, אלא הוצאה בשינוי.

[1114] **ב"י** ד"ה ואין עושין (ומשמע לרבינו שאף על פי שמוציאו בשינוי אינו מותר להביאו אלא דרך חצר אחרת שלא עירבו יחד, כלומר שלא נשתתפו יחד, אבל לא דרך רשות הרבים, משום דאין דרך מלבוש בכך. והכי משמע מדקתני אפילו מחצר אחרת, ולא תני אפילו דרך רשות הרבים). **מ"א** סק"ח (אבל דרך רשות הרבים אסור). ט"ז יו"ד שם סק"ה (אבל לא מרשות הרבים, שאין זה מלבוש ממש). אליה רבה ס"ק ח (משמע דמותר דרך כרמלית, וכן משמע קצת בב"י). וראה תהלה לדוד ס"ק יב.

ואף שהובא לעיל (הערה 1109) מסי' שמ ס"ב (העושה מעשה, אסור, אפילו הוא שבות דשבות במקום מצוה).

אפשר הקילו יותר בשבות על ידי שינוי במקום מצוה, וכדלעיל סי' שג סכ"ג (ואפילו אם מוציא אותם הדברים בענין שאין בהם איסור מן התורה אף לרשות הרבים, מחמת שהיא הוצאה שלא כדרכה, מכל מקום כיון שהם משוי ולא תכשיט, לא התירום לגמרי, אפילו בחצר שאינה מעורבת, אלא הרי הם כשאר שבות דשבות שלא התירו אלא במקום מצוה), ושם נסמן.

[1115] רא"ש פי"ז סי' ד (וכן נמי סכין של מילה ... כיון שמקפידין מלעשות בהן תשמיש אחר, אסור לטלטלן בשבת). טור ושו"ע סי' שח ס"א (כל הכלים נטלים בשבת, חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס, כגון סכין ... של מילה ... כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר, אסור לטלטלו בשבת).

המילה, ולא כדי להצניעו[1116], ואפילו לצורך גופו ומקומו[1117], וכל שכן שלא לצורך כלל, כמ״ש בסי׳ ש״ח[1118].

ומכל מקום בעודו בידו כשמל בו רשאי לטלטלו לכל מקום שירצה להצניעו שמה[1119] כמ״ש שם[1120].

אבל אסור לרחצו אפילו בעודו בידו[1121], שאין מדיחין כלים בשבת אלא לצורך היום, כמ״ש בסי׳ שכ״ג[1122]:

רחיצת התינוק

יא בימי חכמי התלמוד, אם לא היו רוחצין הולד לפני המילה ולאחריה[1123] ובשלישי למילה[1124] במים חמין, היה מסוכן. ואם היו צריכים להחם בשבת לצורך רחיצה שלפני

[1116] **מהרי״ל** הלכות מילה (וצוה מהר״י סג״ל שתכף אחר המילה יסירו מידם כל צורכי המילה, דחשובים מוקצה להלאה, שאין צורך בהן עוד, וגם המוהל לא יחזור ליטול האיזמל מן החול שהטיל שם עם הערלה). **מ״א** סק״ה (לאחר שהניחו מידו אסור לטלטלו, כמ״ש רסי׳ ש״ח, וכ״כ מהרי״ל). **ט״ז סי׳ שי** סק״ג (ביו״ד סי׳ רס״ו כתבתי דאיזמל שמל בו בשבת, דאין לטלטלו אחר המילה).

[1117] טור ושו״ע שם (ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו).

[1118] ס״ה (וכן סכין של ... מילה ... כיון שמקפידים שלא להשתמש בהם תשמיש אחר המותר בשבת, אסור לטלטלם אפילו לצורך גופם ומקומם), וסט״ז (אבל שלא לצורך כלל, אסור לטלטל שום כלי, אע״פ שמלאכתו להיתר)..

ואף שנתבאר לעיל שם ס״ד (וכל הכלים שהם עומדים לסחורה והוא מקפיד עליהם שלא להשתמש בהם שום תשמיש ... ואין צריך לומר כלים היקרים ביותר, אע״פ שאינן לסחורה, אלא שמלאכתם לאיסור, ומקפיד עליהם מלהשתמש בהם תשמיש אחר שלא יפחתו דמיהם, אסור לטלטלו בשבת ... וזהו הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס).

והיינו שיש חילוק בין שני הסוגים האלה: (א) ״שאינן לסחורה״, אינן אסורין ״אלא שמלאכתם לאיסור״. (ב) ״עומדים לסחורה״, אסור בכל אופן, וכמבואר בתהלה לדוד סק״א (דבכלים היקרים ביותר, אם הם כלים שמלאכתם להיתר, כיון שמותר לטלטלם לצורך תשמישן מותר לטלטלם אף מחמה לצל, מכל שכן לצורך גופן ומקומן. אבל כלים שמיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם, אף אם הם כלים שמלאכתם להיתר, כיון שמקפיד עליהם אסור לטלטלם אפילו לצורך תשמישן, מכל שכן לצורך גופן ומקומן. וזה נראה דעת הרב ז״ל).

על כרחך צריך לומר, שגם האיזמל העומדת למילה ביום זה, אינה נקראת מלאכתו להיתר, כיון שהמילה היא מלאכה, והותרה רק לצורך המילה.

[1119] **רמב״ן** הובא ב**רבינו ירוחם** נ״א ח״ב יד, א (ומותר לטלטל הסכין ולהסירו אחר המילה, דמאחר שטלטל הכלי בהיתר, מחזירו לאי זה מקום שירצה, אף על פי שאין לו תינוק אחר למול. כך כתב הרמב״ן בתשובה). מ״א שם (כתוב ביו״ד סי׳ רס״ו דמותר לטלטל הסכין לאחר המילה וכו׳, והוא מרי״ו נ״א ח״ב וז״ל מותר לטלטל הסכין להחזירו לאחר המילה, דמאחר שטלטל הכלי בהיתר, מחזירו לאיזו מקום שירצה וכ״כ הרמב״ן עכ״ל, כוונתו דקי״ל דכל מוקצה שהוא בידו מטלטלו לאיזו מקום שירצה וכמ״ש סי׳ ש״ח ס״ג ... לכן יש להחמיר שלא יניחנו מידו עד שיוליכנו לביתו להצניעו). ט״ז שם (ואחר כך יצניעו באותו חדר שהוא מל שם. וכ״כ במהרי״ל ועיין בדברינו ביו״ד סי׳ רס״ו).

וראה לעיל סי׳ רנט קו״א סוף סק״א (ומיהו ממה שכתבו האחרונים גבי סכין של מילה דאסור להחזירו לביתו אלא אם כן עודו בידו, עיין מג״א סי׳ של״א שכתב כן בשם הרמב״ן ורבינו ירוחם, אף שמאתמול היתה דעתו להחזירו לביתו, לא מוכח מידי דגבי מוקצה מחמת חסרון כיס לא מהני מחשבה בעלמא, דהתם לא חשב עליו להשתמש בו כלום).

[1120] לעיל סי׳ שח סי״ג (כשמטלטלו לצורך מקומו, אינו צריך להשליכו מידו מיד שפינוהו ממקום זה הצריך לו, אלא מותר להניחו באיזה מקום שירצה להצניעו שם. שכיון שכבר הוא בידו, רשאי לטלטלו יותר ממה שצריך לו).

[1121] שו״ת **מביט** ח״ג סי׳ פט (ביום שבת אחר שמל רחץ הסכין אשר מל בו ... איסורא איכא). **מ״א** שם (וכתב המבי״ט ח״ג סימן פ״ט מי שרחץ הסכין אחר המילה, איכא איסורא, כיון שאינו לצורך שבת).

[1122] סעיף ו (מדיחים כלים לצורך היום, כגון שנשאר לו עדיין סעודה לאכול בהם, מותר להדיחם אפילו מיד אחר סעודה שלפניה. אבל לאחר סעודה שלישית אסור להדיח כלי אכילה, מפני שטורח ומכין משבת לחול).

[1123] **משנה ובריתא קלד**, ב (מרחיצין הקטן בין לפני מילה בין לאחר מילה ... רבי אלעזר בן עזריה אומר מרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת).

[1124] **רבי יוחנן שם** (הלכה כרבי אלעזר בן עזריה, בין בחמין שהוחמו בשבת בין בחמין שהוחמו מערב שבת בין הרחצת כל גופו בין הרחצת מילה, מפני שסכנה היא לו).

המילה, היה דינו כדין תיקון האיזמל שנתבאר[1125]. ואם היו צריכים להחם לצורך רחיצה שלאחריה, היה דינו כדין שחיקת סמנים שנתבאר[1126]. וכן שלישי למילה שחל בשבת מחמין לו חמין אפילו על ידי ישראל אם לא הכינו מאתמול, מפני שסכנה היא לו[1127].

אבל עכשיו לא נהגו ברחיצה כלל בקצת מדינות, ודינו לרחוץ בשבת אם רצו, כדין רחיצת כל אדם[1128], שאסור אפילו בחמין שהוחמו מבעוד יום אלא פניו ידיו ורגליו בלבד, כמ"ש בסימן שכ"ו[1129].

ובמדינות אלו נוהגים לרחצו לפני המילה בחמין שהוחמו מאתמול, ולאחר המילה במוצאי שבת, וכן אם היה יום ג' בשבת, ורואים שיש צורך לרחצו, מכינים חמין מבעוד יום ורוחצין אותו בשבת. וכל זה מן הסתם, אבל אם רואים שיש לחוש לסכנה אם לא ירחצו אותו אחר המילה, מרחיצין אותו ומחללין עליו שבת, כמו על שאר חולה שיש בו סכנה[1130]

יב כשרוחצים אותו לפני המילה, יזהרו שלא ישרו סדין במים, ששריית בגד זהו כיבוסו, אלא ישים נכרי הסדין תוך המים[1131], שכיון שאינו מתכוין לכיבוס אלא שפסיק רישיה הוא, מותר על ידי נכרי, כמ"ש בסימן רנ"ג[1132]. אבל אם נשפכו החמין לא יאמר לנכרי

[1125] סעיף ז (מכשירי מילה ... כיון שאפשר לעשותם מערב שבת אינן דוחים את השבת, אפילו אם נאנס ולא עשאם, או שעשאם ונאבדו).

ומה שהתירו כאן להרחיצו במים חמים לפני המילה, נתבאר במ"מ פ"ב הי"ד (אין כונתו וכונת ההלכות לומר להחם לו חמין ... קודם המילה, אלא להרחיצו בחמין שהוחמו בשבת ... לפי שכל אלו מותרין אפילו לבריא דבר תורה, ואין בהם אלא משום גזרת מרחצאות, ובמקום מצוה לא העמידו גזרתם). רא"ש פי"ט סי' ב (לפני המילה ... אסור להחם חמין ... ומה שכתב רב אלפס ז"ל שמרחיצין אותו כדרכו לפני המילה, בחמין שהוחמו בשבת).

[1126] ס"א (ואם אין לו כמון ... וצריך לשחקו ... תדחה המילה עד למחר ... אם היה לו כמון שחוק או סמנים שחוקים מבעוד יום, ומלו את הקטן, ואחר כך נתפזרו, שוחקן בשבת מפני הסכנה). וכן הוא לענין לחמם מים, כמבואר ברמב"ם הל' מילה פ"ב ה"ח (מלו את הקטן בשבת ואחר כך נשפכו החמין או נתפזרו הסממנין, עושין לו הכל בשבת, מפני שסכנה היא לו). רא"ש שם (דלאחר המילה כיון דסכנה הוא, אפילו ישראל מבעיר האש ומחמם המים, וכל הזריז הרי זה משובח).

[1127] מ"מ שם (וכן ביום השלישי מחממין לכתחלה, מפני שסכנה היא לו). שו"ת הרמב"ם סי' שז, הובא בכסף משנה הל' מילה שם (הדברים ברורים שעל שלישי של מילה אמרנו שמרחיצין אותו בין בחמין שהוחמו מערב שבת בין בחמין שמחממין לו בשבת, מפני שסכנה היא לו).

[1128] **ב"י** ד"ה ומ"ש רבינו ואפילו ישראל מבעיר האש (מיהו הני מילי לדידהו, אבל לדידן, דבר ידוע דאינו מסוכן בכך, הילכך דינו כדין רחיצת גדול). שו"ע שם (בזמן חכמי הגמרא אם לא היו רוחצים את הולד לפני המילה ולאחר המילה וביום שלישי למילה במים חמין היה מסוכן; לפיכך נזקקו לכתוב משפטו כשחל להיות בשבת. והאידנא לא נהגו ברחיצה כלל, ודינו לרחוץ בשבת, אם רצו, כדין רחיצת כל אדם).

[1129] סעיף א (אסרו חכמים לרחוץ כל גופו או רובו בחמין ... אפילו הוחמו מערב שבת).

[1130] **רמ"א** ס"ט (ובמדינות אלו נוהגים לרחצו לפני המילה בחמין שהוחמו מאתמול, ולאחר המילה במוצאי שבת, וכן אם היה יום ג' למילתו בשבת, ורואים שיש צורך לרחצו, מכינים חמין מבעוד יום ורוחצים אותו בשבת. וכל זה מן הסתם, אבל אם רואים שיש לחוש לסכנה אם לא ירחצו אותו אחר המילה, בודאי מותר לרחצו ולחלל עליו שבת, מידי דהוי אשאר חולה שיש בו סכנה).

והיינו אף שמעיקר הדין מותר לרחצו אף בחמין שהוחמו בשבת, כדלעיל בתחת הסעיף (והערה 1125), מכל מקום לא נהגו לרחצו קודם מילה אלא בחמין שהוחמו מאתמול.

[1131] **אגודה** עירובין פ"ו סי' סט (ראיתי רבותי להטמין חמין מערב שבת לצורך מילה בשבת, ולרחוץ התינוק בשבת בלא סדין, דשרייתו הוא כיבוסו. או שפחה גויה תשים הסדין בתוך מי הרחיצה). **מ"א** סק"ט (ובאגודה פ' הדר כתב שנוהגין להטמין חמין לרחצו, ולא ישרו סדין, דהוי כבוס, או ישים עכו"ם הסדין תוך המים).

[1132] סוף ס"י (ואף שכל דבר שאסור לעשותו בשבת אסור לומר לנכרי לעשותו. מכל מקום כאן שהאיסור נעשה מאליו בלא מתכוין, והישראל אינו אומר לו כלל לעשותו, אלא שולחו לעשות דבר המותר, אם כן אף שמאליו נעשה האיסור, הרי לא נעשה בשליחות הישראל, שהישראל לא צוהו על ככה, והנכרי אינו מוזהר כלל על השבת, אלא שאסור לנו לשלחו לעשות איסור), ושם נסמן (הערה עט).

להחם בשבילו[1133]:

יג אדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת, שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת[1134]. אבל אם מל כבר פעם אחת, מותר למול בשבת, ואפילו הוא אבי הבן[1135] שעליו מוטל למול בנו[1136], ונוח לו מה שבנו ניתקן בשבת על ידי מילה זו[1137].

וכן מי שמל ולא פרע מעולם אסור לפרוע בשבת[1138]:

יד אם מלין בן המומר או מומרת או הקראים בשבת, נתבאר ביו"ד סי' רס"ו[1139].

ושם[1140] נתבאר אם מותר שיהיה אחד מוהל ואחד פורע:

שלב שלא לילד הבהמה בשבת

ובו ג' סעיפים

א אין מילדין את הבהמה[1141], ולא אפילו מסעדין[1142], דהיינו לאחוז בולד שלא יפול לארץ[1143], וכן שאר צרכי הולד שהתירו לטרוח בהם ביום טוב כמ"ש בסי' תקכ"ג[1144],

---

[1133] **רי"ף** נו, א (ומגופא דהאי עובדא ילפת דאסור למימר לנכרי לצבותיה [לתקן בצבת את האיזמל שנפגמה קודם מילה], או לאתויי דרך רשות הרבים). **רא"ש** פי"ט סי' ב (ומה שכתב רב אלפס ז"ל שמרחיצין אותו כדרכו לפני המילה בחמין שהוחמו בשבת, לא שיאמר לנכרי להחם, אלא אם הנכרי עשאן לעצמו או אם עבר ישראל והחם אותן בשבת, מרחיצין בהן את הקטן). אגודה שם (ואם נשפך החמין או נתקלקל, טוב לומר לכותי להביא חמין מבית המרחץ או מבית האופה שהוחם כבר בשביל כותי, ולא יאמר לכותי להחם בשבת). מ"א שם (ולא יאמר לעכו"ם להחם בשבילו).

ואף שנתבאר לעיל ס"ז (ויש מתירים אמירה לנכרי במקום מצוה ... במילה שהיא עצמה דוחה שבת, יש לסמוך על דבריהם אף לענין מכשיריה, אם אי אפשר למול היום בענין אחר), דלא כרי"ף.

מכל מקום כאן אפשר למול בשבת גם בלא להחם המים בשבילו, כדלעיל סי"א (עכשיו לא נהגו ברחיצה כלל בקצת מדינות, ודינו לרחוץ בשבת אם רצו, כדין רחיצת כל אדם).

[1134] **מרדכי פ"[ז] דחולין** רמז תרנח בשם רבינו שמחה (שאלו, אם יכול למול בשבת אדם שלא מל מעולם, מי חיישינן שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת, או לא, והשיב דודאי לא ימול). שו"ע ס"י (אדם שלא מל מעולם, לא ימול בשבת), וביו"ד סי' רסו ס"ז (אדם שלא מל מעולם, לא ימול בשבת, שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת).

[1135] **תרומת הדשן** ח"א סי' רסה (שמיני של מילה שאירע בשבת, ואבי הבן יודע למול, אבל לא מל כבר רק פעם אחת, ויש כאן אומן אחר שמל כבר כמה פעמים, שבקינן ליה לאב למול בשבת בכה"ג, או לאו ... והשתא דאיתבריר לן דיש סעד וסמך יפה למה שנהגו שהאב מל בשבת, אם כן נידון דידן דלא מל האב רק פעם אחת, אין קפידא, דלא בעינן איתחזיק בתלתא זימנין). שו"ע כאן (אבל אם מל כבר פעם אחת, מותר למול בשבת, אפילו אם הוא אבי הבן), וביו"ד שם (ואם כבר מל פעם אחת, מותר, ואפילו אם הוא אביו).

[1136] ברייתא קידושין כט, א (האב חייב בבנו למולו).

[1137] תרומת הדשן שם (והעולם נוהגים כדברי התוס', דלפי סברתם אב ואחר שוין). ש"ך שם סק"ז (ולא אמרינן דלגבי אביו הוי פסיק רישי' דניחא ליה, שהרי מתקן את בנו).

לענין פסיק רישיה דלא ניחא ליה, ראה לעיל סי' שכ סכ"ד.

[1138] **מ"א** סק"י (ונראה לי דהוא הדין אם מל ולא פרע לעולם, אסור לפרוע בשבת, וטעם אחד להם).

[1139] בשו"ע שם סי"ב (ישראל שהמיר ונולד לו בן מישראלית, מלין אותו בשבת), וש"ך סקט"ז-יז.

[1140] סי"ד (יש ליזהר שלא ימולו שני מוהלים מילה אחת בשבת, שזה ימול וזה יפרע, אלא המל הוא עצמו יפרע), וברמ"א שם (ולא מצאתי ראיה לדבריו, ואדרבה נראה לי דשרי), וש"ך סקי"ח.

[1141] **משנה קכח**, ב (אין מילדין את הבהמה ביום טוב). טור ושו"ע ס"א (אין מילדין את הבהמה בשבת).

[1142] משנה שם (אבל מסעדין), ופרש"י (אותה ביום טוב). **רא"ש** פי"ח סי' ד (ר"י נסתפק אם הא דקתני מסעדין איום טוב דוקא קאי, או דלמא אפילו בשבת שרי, והא דקתני ביום טוב משום רבותא דאין מילדין תניא). **ט"ז** שם (והטור כתב להתיר אפילו בשבת, ותמה ב"י עליו, כיון דר"י נסתפק ביה). **מ"א** סק"א (משמע אפילו לסעדה אסור). והיינו ממה שלא כתב בשו"ע שמותר עכ"פ לסעדה.

[1143] רב יהודה בגמרא שם (כיצד מסעדין, רב יהודה אמר אוחז את הולד שלא יפול לארץ). ט"ז שם (פירוש אוחז בולד שלא יפול לארץ).

[1144] ס"ג-ד (אין מילדין את הבהמה ביום טוב, דהיינו שאסור למשוך הולד מן הרחם, אבל מסעידין אותה בלידתה, דהיינו שאוחז בולד שלא יפול לארץ, ונופח לו בחוטמו, ונותן לו דד לתוך פיו. בהמה טהורה שריחקה ולדה, מותר

אסור לטרוח בהם בשבת[1145]:

ב אין מפרכסין לבהמה גלדי מכה, ולא סכין מכתה בשמן[1146], שאסור לטרוח בשביל בהמה. במה דברים אמורים בגמר מכה, שאינו עושה לה אלא לתענוג בעלמא, אבל כשלא נתרפאה המכה, שיש לה צער ממנה, מותר לטרוח בשבילה[1147]:

ג אם אכלה כרשינין הרבה ומצטערת, יכול להריצה בחצר כדי שתתייגע ותתרפה[1148]. ואע"פ שזהו רפואה לה, ועל כל רפואה גזרו משום שחיקת סמנים, מכל מקום ברפואת בהמה לא גזרו, מפני שאין אדם בהול כל כך על רפואת בהמתו שיבא לשחוק סמנים[1149]. וכן אם אחזה דם יכול להעמידה במים כדי שתצטנן[1150].

ואם הוא ספק שאם לא יקיזו לה דם תמות, מותר לומר לנכרי להקיז לה, שמתוך שאדם בהול על מיתת בהמתו, אם לא נתיר לו על ידי נכרי יבא להקיז בעצמו[1151]:

לזלף עליו מי שלייתה (פירוש ששורין את השליא במים), וליתן מלא אגרוף מלח ברחמה כדי שיכאוב לה ותזכור צער הלידה ותרחם עליו).

וכל אלו אסורים בשבת, כמבואר במלבושי יום טוב (ושום צרכי לידה אין עושין, אפילו לסעדו, וכל הני דבסימן תקכ"ג). **אליה זוטא** ס"ק א (מלבושי יום טוב ונחלת צבי הסכימו דהוא הדין לכל צרכי לידה שבסימן תקכ"ג, ואפילו לסעדו אינן עושין).

[1145] רש"י במשנה שם (איכא טרחא יתירה). ט"ז ס"ק א (הטעם פירש"י דאיכא טירחא יתירה).

וכן הוא לקמן ס"ב (שאסור לטרוח בשביל בהמה), ושם נסמן (הערה 1147).

[1146] **ברייתא נג**, ב (סכין (שמן, רש"י) ומפרכסין (גלדי מכה) לאדם. ואין סכין ומפרכסין לבהמה). טור ושו"ע ס"ב (אין מפרכסין לבהמה גלדי מכה ולא סכין אותה).

היתר הסיכה והפרכוס באדם נתבאר לעיל סי' שכח סכ"ח (מעבירין גלדי מכה וסכין בשמן).

[1147] **מסקנא דגמרא שם** (סכין ומפרכסין לאדם ואין סכין ומפרכסין לבהמה, מאי לאו דאיכא מכה ומשום צער, לא דגמר מכה ומשום תענוג), ופרש"י (שנתרפאה המכה, וסיכה ופירכוס משום תענוג). טור ושו"ע שם (והני מילי בגמר מכה, דליכא אלא משום תענוג, אבל בתחלת מכה, דאיכא צערא, שרי).

וכן הוא לעיל ס"א (אסור לטרוח בהם בשבת). סי' שה סי"א (לא התירו לטרוח בשבת בשביל תענוג הבהמה, אלא בשביל צערה), וסי"ב (ואסור לטרוח בשבת בשביל תענוג הבהמה), ושם נסמן.

[1148] **ברייתא שם, וכרבא דפסק כרבי יאשיה** (בהמה שאכלה כרשינין לא יריצנה בחצר (גזירה בכל רפואה אטו שחיקת סממנין, רש"י) בשביל שתתרפה (שיהיו מיעיה רפויים בשילשול ומוציאה רעי, רש"י), ורבי אושעיא מתיר. דרש רבא הלכה כרבי אושעיא). טור ושו"ע ס"ג (אם אכלה כרשינין הרבה ומצטערת, יכול להריצה בחצר כדי שתייגע ותתרפא).

[1149] רי"ף כד, ב (ולא קא גזר משום שחיקת סממנין). ט"ז סק"ב (דאע"ג דזהו רפואה, וברפואה גזרו משום שחיקת סמנים, ברפואת בהמתו אין אדם בהול כל כך שיבא לשחוק סמנים), וכנסמן לקמן (הערה הבאה).

[1150] **רי"ף** כד, ב (שמע מינה לית הלכתא כי הא דתנן בהמה שאחזה דם אין מעמידין אותה במים בשביל שתצטנן, אבל אדם שאחזו דם מעמידין אותו במים בשביל שיצטנן. אלא אפילו בהמה נמי מעמידין אותה במים. דהאי תנא דאסר משום שחיקת סממנין הוא דאסר, ובהא איפסיקא הלכתא כר' יאשיה דלא גזר משום שחיקת סממנין, דאין אדם בהול כל כך על רפואת בהמתו דליתי סממנין), **ורמב"ם** פכ"א ה"ל (ואם אחזה דם מעמידין אותה במים בשביל שתצטנן, ואין חוששין שמא ישחק לה סמנין), **על פי מה דאיפסקא הלכתא כרבי יאשיה, ודלא כברייתא שם**. טור ושו"ע ס"ד (אם אחזה דם, יכול להעמידה במים כדי שתצטנן). מ"א ס"ק ב (דאין אדם בהול כל כך על רפואת בהמתו כדי שיבא לידי שחיקת סמנים).

ולענין אדם, נתבארה הלכה זו לעיל סי' שכח ס"ח (מי שאחזו דם ... אם אין בו חשש סכנה, מותר לו להצטנן במים).

[1151] **מרדכי** רמז שמ (בהמה שאחזה דם, אם ספקא הוא שאם לא יקיזו לה דם תמות, מותר לומר לנכרי להקיזה, דאמירה לנכרי שבות, והלכתא כרבנן דפליגי עליה דר' יהודה פ"ק דפסחים (יא, א) ובבכורות (לג, ב) גבי בכור שאחזו דם דאמרינן יקיז ובלבד שלא יטיל בו מום, ומסיק התם טעמא כיון דאי שביק ליה מיית, אי לא שרית ליה אתי למיעבד ביה איסור דאורייתא. וכי היכי ددחינן התם איסורא דרבנן, הכא נמי דחינן איסורא דרבנן דאמירה לנכרי שבות). שו"ע ס"ד (ואם הוא ספק שאם לא יקיזו לה דם תמות, מותר לומר לגוי להקיזה). ט"ז סק"ג (הטעם במרדכי משום דאם לא נתיר לו על ידי עכו"ם יעשה בעצמו, כדאיתא פ"ק ד[פסחים] לענין בכור). מ"א סק"ג (מתוך שאדם בהול על ממונו, אי לא שרית ליה אתי למיעבד איסור דאורייתא).

הלכה זו לענין בכור, נפסקה בטור ושו"ע יו"ד סי' שיג ס"ו (בכור שאחזו דם, יקיז). וכלל זה (אי לא שרית ליה כו') לענין שבת, נתבאר לעיל סי' רסו ס"א ואילך. לקמן סי' שלד ס"ב.

שלג שלא לפנות אוצר בשבת

ובו ו' סעיפים

א אוצר של תבואה או של כדי יין, אע"פ שמותר להסתפק ממנו ואין בו משום מוקצה[1152], אסור לפנותו לדבר הרשות, מפני הטורח. אבל לדבר מצוה, כגון להכניס שם אורחים, או שאר סעודת מצוה, או לקבוע שם בית המדרש, מותר לפנותו[1153], אפילו בענין שיש בו טורח יתר, כגון להגביהם ולשלשלם בחלונות שבכותל, או להורידם בסולמות, או לטלטלם מגג לגג[1154]:

ב כיצד מפנ(י)הו, אם היה האוצר גדול מפנה ממנו ה' קופות, שבכל קופה ג' סאין, דהיינו ט"ו סאין[1155], לא היה בו אלא ה' קופות מפנה ממנו ד' קופות, אבל כולו לא יפנה, שמא יראה גומות בקרקעיתו וישוה אותן[1156]:

ג כשמפנה אלו ד' או ה' קופות, לא יחלקן בקופות קטנות להוליכן בהרבה פעמים כדי להקל משאו, מפני שמרבה בהילוך[1157] (עיין סי' שכ"ג[1158]):

[1152] רמב"ם פכ"ו הט"ו (אע"פ שמותר להסתפק ממנו). לבוש ס"א (אף על פי שמותר להסתפק ממנו, דהא קי"ל כרבי שמעון דלית ליה מוקצה). ט"ז סק"א (אין הטעם משום מוקצה, שהרי מותר להסתפק ממנו). מ"א סק"א (שאינו מוקצה).

והיינו שאף שהניח אותו באוצר והקצהו מלהשתמש בו בשבת, מכל מקום קיי"ל כרבי שמעון שמוקצה מותר, כדלעיל סי' שח ס"ג (ואפילו כלי שהקצה אותו מלהשתמש בו שום תשמיש, כגון כלים המוכנים ועומדים לסחורה שאין רגילים להשתמש בהם שום תשמיש, מכל מקום אם אינו מקפיד עליהם מלהשתמש בהם, לא הסיח דעתו עדיין מהם לגמרי מלהשתמש בהם, ולפיכך אין להם דין מוקצה להאסר בטלטול).

[1153] משנה קכו, ב (מפנין אפילו ארבע וחמש קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים ומפני בטול בית המדרש), ופרש"י (אם צריך למקומן להושיב שם אורחים להסב בסעודה, או תלמידים לדרשה, ולא חיישינן לטרחא דשבת). טור ושו"ע ס"א (אוצר של תבואה או של כדי יין, אף על פי שמותר להסתפק ממנו, אסור להתחיל בו לפנותו, אלא לדבר מצוה, כגון שפינהו להכנסת אורחים, או לקבוע בו בית המדרש). לבוש ס"א (אסור להתחיל לפנותו בשבת לדבר הרשות, משום טירחא יתירה). ט"ז ס"ק א (משום טירחא אסרוהו), וס"ק ב (כל שכן שאר סעודת מצוה).

[1154] בעיא דלא איפשטא בביצה לו, א (הכא תנן משילין פירות דרך ארובה ביום טוב, ואמר רב נחמן לא שנו אלא באותו הגג, אבל מגג לגג לא, ותניא נמי הכי אין מטלטלין מגג לגג אפילו כשגגותיהן שוין, התם מאי ... הכא (תנן) לא ישלשלם בחבל בחלונות ולא יורידם דרך סולמות, התם מאי ... תיקו), והב"י בסוף הסימן פסק לקולא (וכתב הר"ן (יט, ב ד"ה ואיבעיא) שלפי דרך הרז"ה (המאור שם) מסתברא דילפינן שבת מיום טוב. ולא נזכר דבר מזה בדברי שאר פוסקים, משמע דסבירא להו דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן לקולא, ומשום ביטול בית המדרש או מפני האורחים שרי בכל גווני, דאם לא כן הוי ליה לפרש ולא לסתום). מ"א סק"ד (ומפנה אפילו מגג לגג ובחלונות וסולמות).

ולענין יום טוב, ראה לקמן סי' תקכא ס"א.

[1155] ברייתא קכז, א (כמה שיעור תבואה צבורה לתך), ופרש"י (חצי כור הוא ט"ו סאין). ירושלמי פי"ח ה"א (רבי זעירא שאל לרבי יאשיה, כמה הוא שיעור הקופות. אמר ליה נלמוד סתום מן המפורש, דתנינן תמן בשלש קופות של שלש שלש סאין תורמין את הלשכה). הובא בהגהות מרדכי סוף רמז תסב. ר"ן נ, א ד"ה תבואה (כמה מפנין ממנה, ומהדרינן לתך, דהיינו ט"ו סאין. ולפי דברי הירושלמי היינו נמי כשיעור ד' וה' קופות). רמ"א ס"א (שבכל קופה שלש סאים).

שיעור הסאה לדעת הגרא"ח נאה הוא לערך 8,300 סמ"ק, ושיעור שלש סאין (שהיא האיפה) לדעתו הוא לערך 25,000 סמ"ק. וכיון שנזכר כאן תבואה או יין, הנה ביין הוא לערך 25 ליטר, ואילו בתבואה ששוקל פחות, הוא לערך 16 ק"ג. שזהו שיעור כל אחד מחמשת (או ארבעת) הקופות הנזכרות כאן.

[1156] רב חסדא קכו, ב (השתא חמש מפנין ארבע מיבעיא אמר רב חסדא ארבע מחמש (אם לא היה שם אלא כשיעור ה' קופות לא יפנה אלא ד' מהם, שאסור לגמור את האוצר דילמא חזי גומות בקרקעיתו ומשוי להו, רש"י), וחמש מאוצר גדול (אם יש הרבה אין מפנין אלא חמש דחיישינן לטירחא, רש"י)). המאור נ, א ד"ה והא (קיי"ל כוותיה בהא). רא"ש פי"ח סי' א (והר"ז הלוי ז"ל כתב דקיי"ל כרב חסדא). טור ושו"ע ס"א (וכיצד מפנהו, אם היה האוצר גדול מפנה ממנו חמשה קופות, לא היה בו אלא חמשה קופות, מפנה מהם ארבעה קופות, אבל כולו לא יפנה, שמא יבא להשוות גומות).

[1157] בעיא דלא איפשיטא קכז, א (איבעיא להו הני ארבע וחמש קופות דקאמר, בארבע וחמש קופות אין, טפי לא (להלך יותר מה' פעמים, כגון לפנות בכלים קטנים וירבה בהילוך, לא, רש"י), אלמא למעוטי בהילוכא עדיף (ואע"ג דאפושי משוי הוא), או דילמא מעוטי משוי עדיף (ואם בא לפנות בכלים קטנים כשיעור ה' קופות, מותר, רש"י)),

ד ד׳ או ה׳ קופות שאמרו לאורח אחד, או לתלמיד אחד, שישב שם במקומן, אבל אם יש לו הרבה אורחים מפנה כשיעור זה לכל אורח ואורח. ובלבד שלא יגמור את האוצר[1159]. ולא יפנה אחד לכולם, אלא כל אחד יפנה לעצמו, או אחר יפנה לו לבדו[1160]:

ה חביות של יין שהובאו על עגלה, אסור להורידם בשבת, אם לא להושיב שם אורחים או לצורך מצוה, והוא שאין בהן יותר מט״ו סאין[1161], כמו שנתבאר במפנה את האוצר[1162]. ואף אם צריך לשתות מהן בשבת, ימשוך משם וישתה[1163]. ולא יורידן אפילו על ידי נכרי[1164], אלא במקום הפסד גדול, כמ״ש בסי׳ ש״ז[1165]. אבל אם אי אפשר למשוך משם, מותר להוריד[1166] אפילו על ידי ישראל כמה שצריך לו לאותה שבת:

ו כשם שהתירו כאן לצורך אורחים כמו לצורך דבר מצוה[1167], כך בכל מקום שהתירו איזה דבר לצורך מצוה, מותר גם כן לצורך אורחים[1168].

ואינן נקראים אורחים אלא שבאו מעיר אחרת, בין שנתארחו אצלו בין שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים, אבל כשזימן חבירו שבאותה העיר שיסעוד אצלו אינו נקרא אורח וסעודת הרשות היא[1169]. אלא אם כן זימנו לבא אצלו לכבוד האורח, שיש לו שאז

ראש״ש פי״ח סי׳ א (ולא איפשיטא, ועבדינן כפשטא דמתניתין, ארבע וחמש קופות אין, טפי לא). טור ושו״ע ס״ב (כשמפנה אלו ארבעה או חמשה קופות, לא יחלקם בקופות קטנות להוליכם בהרבה פעמים כדי להקל המשאוי, מפני שמרבה בהילוך ואוושא מלתא טפי).

[1158] סעיף ה (יותר טוב להביאם בסל ובקופה בבת אחת, מלהביא כל אחד ואחד בפני עצמו, מפני שמרבה בהילוך).

וראה גם לעיל סי׳ שא בקונטרס אחרון ס״ק א.

[1159] כדלעיל סוף ס״ב.

[1160] גמרא קכז, א (איבעיא להו הני ארבע וחמש דקאמר, אע״ג דאית ליה אורחין טובא, או דילמא הכל לפי האורחין. ואם תמצי לומר הכל לפי האורחין, חד גברא מפני לכולהו, או דילמא גברא גברא מפני לנפשיה ... שמע מינה הכל לפי האורחין ... ולעולם כל חד וחד מפני לנפשיה). רי״ף נ, א (ופשטינן לה הכל לפי האורחין, אבל אי כל חד וחד מפני לנפשיה לא איפשיטא, וכיון דאיסורא הוא עבדינן לחומרא). טור ושו״ע ס״ג (אלו ד׳ או ה׳ קופות שמפנה דהיינו לאורח אחד, ואם באו לו הרבה, מפנה כשיעור הזה לכל אורח ואורח. ובלבד שלא יפנה אחד לכולם, דאיכא טרחא יתירה, אלא כל אחד יפנה לעצמו, או אחר יפנה בעדו).

[1161] אור זרוע הל׳ שבת סי׳ פז (וכבר היה מעשה בבון, שהביאו יין בעגלה מבעוד יום וכשקדש היום הורידוהו מעגלה, וכעס עליהם רבינו יואל הלוי זצ״ל, דחדא שאין מפנין אלא לדבר [מצוה], אפילו דבר שאינו מוקצה כדפרישית, ותו דאפילו לדבר מצוה אין מפנין אלא ט״ו סאין, ובעגלה היה יותר מט״ו סאין ואיכא טרחא יתירה). רמ״א ס״ג (חביות של יין שהובאו על עגלה, אסור להורידן בשבת, אם לא לכבוד אורחים או לצורך מצוה, דהוי כמפנה האוצר). מ״א ס״ק ז (ואם הוא יותר מט״ו סאין אסור).

[1162] לעיל ס״ב.

[1163] מ״א סק״ו (ואם צריך לשתות ממנו בשבת, נמי אסור לפנותו, אלא ימשוך שם ממנו).

[1164] אור זרוע שם (ותו מעשה שהביאו יין ממרחק ללובי״ן, במקום שהיה דר מורי אב״י העזרי, בערב שבת, ולא הספיקו להורידו עד שקדש עליהם היום, והיו הרבה סוסים בעגלה, והיה אומר להם העגל, או תורידו היין או תצטרכו לשלם לי כל הוצאות סוסים, אעפ״כ לא התיר אב״י העזר״י לא להוריד ולא לומר לעכו״ם להוריד).

[1165] סל״ז (אם הביאו תבואה של ישראל אסור לומר להם לפנותה מהעגלות לתוך אוצרו, אפילו בלא מדידה ומנין, שהרי לישראל עצמו אסור לו לפנותה מדברי סופרים כמ״ש בסי׳ של״ג, וכל דבר שאסור לישראל לעשות בשבת אפילו מדברי סופרים אסור לומר לנכרי לעשות בשבילו).

ובמקום הפסד גדול מותר אפילו לענין מוקצה וכרמלית, כדלעיל שם סי״ב (ויש אומרים שהוא הדין במקום הפסד לא גזרו על שבות, כגון לטלטל על ידי נכרי סחורה מוקצה הנפסדת על ידי גשמים (ואפילו להביאה לבית דרך כרמלית, אם אי אפשר בענין אחר). ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד גדול).

[1166] מ״א שם (ואם אי אפשר בענין אחר, שרי לפורקן, כן נראה לי).

[1167] כאמור במשנה שם (מפני האורחים ומפני בטול בית המדרש).

[1168] תרומת הדשן סי׳ עב (יראה דאם באו לו אורחים לביתו, יש להקל לכבודם ולצורכם כמו לצורך שאר מצוה). רמ״א ס״א (וכל שבות שהתירו משום צורך מצוה מותר גם כן לצורך אורחים).

[1169] תרומת הדשן שם (אמנם אם זימן אורחים לסעוד סעודה בביתו, אבל לא נתארחו אצלו, כה״ג אין לנו ראיה להקל, דהתם באורחים שבאו מן השדה לביתו קאי. ואפשר דמכל מקום אין לחלק). כפירוש ב״י סוף הסימן (ונראה לי דלאו במזמן את חבירו שיסעוד אצלו מיירי, דההיא פשיטא דסעודת הרשות היא ואין בה מצוה כלל,

גם חבירו בכלל אורח לענין זה[1170]:

שלד דיני דליקה בשבת

ובו כ"ט סעיפים

הצלת מזון ג' סעודות

א נפלה[1171] דליקה בשבת, גזרו חכמים שלא יצילו כלום מפניה, אפילו למקום המותר בטלטול וחפצים המותרים בטלטול, ואפילו אוכלים ומשקים לא יציל אלא מה שצריך לו לאותה שבת בלבד, כגון אם נפלה בליל שבת קודם הסעודה מציל מזון ג' סעודות, הראוי לאדם לאדם, הראוי לבהמה לבהמה, ובשחרית מזון שתי סעודות, ובמנחה מזון סעודה אחת. שאם יהיה מותר להציל כל חפציו, יש לחוש שמחמת טרדת ההצלה שהוא בהול ונחפז להציל, ישכח שהיום שבת ויבא לכבות הדליקה[1172]:

ב במה דברים אמורים בבית שהדליקה בו, אבל בתים הקרובים ויראים שתגיע להם הדליקה, יכולים להציל כל מה שירצו[1173], לפי שהם אינן בהולין כל כך שישכחו השבת

אלא באורחין שנתארחו אצל אחד וזימנם אחר לסעוד סעודה בביתו, הוא דמספקא ליה). רמ"א שם (ולא מקרי אורחים, אלא שנתארחו אצלו בביתו, או שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים. אבל כשזימן חבירו לסעוד אצלו, לא מקרי אורחים, ואינו סעודת מצוה רק סעודת רשות). מ"א סי' תקטו סק"ו (ולי נראה דכשזימן אורחים שאינן מעיר הזאת, יש להקל).

וכן הוא לקמן שם סוף ס"א (אם האורחין הן מעיר אחרת, שיש כאן מצות הכנסת אורחים, מותר). סי' תקי ס"כ (שהאורחים הן מאותה העיר, שאין כאן מצות הכנסת אורחים). לעיל סי' שז סכ"ג (באורחים שאינן מעיר אחרת, אלא שזימן אליו אחוזת מרעהו מבני עירו לסעודת מריעות, שאינו סעודת מצוה, עיין סי' של"ג).

[1170] ט"ז סק"ב (פשוט שאין בכלל זה המזמן חבירו לבוא אצלו לכבוד אורח הבא אצלו, שגם חבירו בכלל אורח לענין זה).

[1171] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:

(א) הצלת מזון ג' סעודות (ס"א-יא).

(ב) הצלת כתבי הקודש (סי"ב-כא).

(ג) גרם כיבוי (סכ"ב-ד).

(ד) כיבוי על ידי נכרי (סכ"ה-ז).

(ה) בחשש סכנה והיזק הגוף (סכ"ח-ט).

[1172] משנה שם (מצילין מזון ג' סעודות, הראוי לאדם לאדם הראוי לבהמה לבהמה. כיצד נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון ג' סעודות, בשחרית מצילין מזון ב' סעודות, במנחה מזון סעודה אחת). גמרא שם (אמר רבא מתוך שאדם בהול על ממונו, אי שרית ליה אתי לכבויי), ופרש"י (ואי שרית ליה לאתחולי בהצלה כולי האי, מתוך שהוא בהול, מינשי ליה שבת ואתי נמי לכבויי). תוס' מד, א ד"ה מתוך (ואי שרית ליה, מתוך שיהא טרוד להציל, ישכח שהיום שבת ויבא לכבות בשוגג). טור ושו"ע ס"א (נפלה דליקה בשבת, אם הוא בלילה קודם סעודה, יכול להציל כדי מזון שלש סעודות, הראוי לאדם לאדם והראוי לבהמה לבהמה. ובשחרית, מזון שתי סעודות, ובמנחה, מזון סעודה אחת ... דאיכא למיחש, שמתוך שטרודים בהצלה ישכחו השבת ויכבו). ט"ז ס"ק א (אין חיישינן למזיד, רק לשמא ישכח שהוא שבת, והיינו מחמת טירדא, כההיא דדליקה דהכא).

*

ומטעם זה אסור לומר לנכרי להציל כלום מפני הדליקה, או לכבות הדליקה, כדלקמן סכ"ה (אסור לומר לנכרי לכבות הדליקה ... שהדבר בהול ונחפז הוא מאד להציל ממונו ואין לבו עליו, ואם נתיר לו כלום אף הוא לא יתן דבריו לשיעורים ויבא לכבות בעצמו (ומטעם זה אסור גם כן להציל על ידי נכרי בבית שהדליקה בו יותר מג' סעודות וכלי תשמישו הצריכים לו היום, כמ"ש למעלה).

[1173] תוס' קטו, א ד"ה כל (אומר ר"ת דכולא האי פירקא איירי כשנפלה דליקה באותו בית, או באותו חצר, דכיון שהאש שם ודאי בהול הוא, ואי שרית ליה אתי לכבויי, כדמפרש בגמרא, אבל נפלה דליקה בבית אחר, מותר להציל הכל). טור ושו"ע שם (ודוקא בני הבית שהדליקה בו לא יצילו יותר, משום דאיכא למיחש שמתוך שטרודים בהצלה ישכחו השבת ויכבו, אבל בתים הקרובים ויראים שתגיע להם הדליקה, יכולים להציל כל מה שירצו).

מחמת טרדת ההצלה[1174].

ואפילו מעות או שאר דברים המוקצים החשובים מותר להם להציל. והוא הדין שמותר לטלטלם כדי להצילם מפני הלסטים, או מפני עבדי המושל הבאים לחפש בתיבתו וכיוצא בענין זה, לפי שלא גזרו כלל על טלטול מוקצה במקום הפסד מרובה[1175]. אלא אם כן אפשר להציל בענין אחר, כגון מי ששכח ארנקי ברחוב שאסור להביאה לביתו, אפילו בעיר המעורבת, מפני שיכול להושיב שם שומר או לשמור בעצמו[1176] כמ"ש בסי' רס"ו[1177], וכן כל כיוצא בענין זה.

אבל יש אוסרים[1178] טלטול מוקצה, ואפילו במקום הפסד מרובה ואי אפשר להציל בענין אחר. וכן עיקר[1179].

ואף על פי כן יש אומרים[1180] שמותר להציל מעות וכיוצא בהם מפני הדליקה או מפני

[1174] טור ולבוש ס"א (שאר בתים הקרובים, ויראים שתגיע להם הדליקה, אינם בהולים כל כך, ויכולים להציל כל מה שירצו).

[1175] ספר התרומה סי' רכו (ונראים הדברים כמו כן אם רואה באים מושלים ליקח בשבת מעות שבתוך תיבתו, יכול ליטלם ולהצניעם במקום אחר, אעפ"י שמוקצים הם). ר"ן סו, רע"א (וכתבו בתוספות בשם ר"ת ז"ל, וכן בספר התרומה, דמהא שמעינן למי שמתירא מפני הלסטים או השלטון, שיהא מותר לטלטל את המעות כדי להחביא, דמשום הפסד ממונו שרו ליה רבנן). דעה הא' בשו"ע ס"ב (ויש מתירים לטלטל מעות ודברים המוקצים כדי להצילם מפני הדליקה או מאונסים הבאים לגזלם, דבמקום פסידא אין לחוש לאיסור מוקצה).

וכן הוא לקמן סי"ח (יש מתירין לטלטל אפילו מוקצה בלבד, אם יש בו הפסד מרובה).

[1176] ספר התרומה שם בטעם הב' (והא דאמרינן שילהי נוטל (קמב, א) שכח ארנקי בסרטיא או בחצר ... אסור, שאני התם ... יכול לישב שם בעירו ולשמרו, או ליתן שם שומר עכו"ם. אבל בפחד תפיסה, מותר לטלטלן ולהצניען במקום המשתמר). מ"א סק"ב בטעם הב' (והא דאמרינן שכח ארנקי בחצר אסור לטלטלו ... שאני התם ... דיכול לישב ולשמרו או ליתן לשומר עכו"ם).

[1177] סעיף יח (אם אפשר לשומרו שם עד למוצאי שבת, אסור להביאו לביתו אפילו על ידי נכרי, אלא מתיר חגורה בשוק והכיס נופל ואומר לנכרי לשומרו).

וראה שם בקונטרס אחרון סוף ס"ק ו (אבל יש להסתפק ... דאפשר שלא אסרו אלא כשאפשר לשמרו על ידי נכרי, אבל אם יצטרך לשמרו בעצמו עד למוצאי שבת, אפשר דגם כן אין אדם מעמיד עצמו על זה ... וספק זה הוא בלשון ספר התרומה שכתב או ליתן לשומר כו', אם דוקא תרוייהו קאמר, או לא, דאף אם אי אפשר חייב לשמור בעצמו).

[1178] רמב"ן קנג, א (ומכאן נלמוד למי שבאו לסטים בביתו, שאינו נוטל מעות מפניהם להטמינן ... בשביל הפסד המעות ושאר הנכסים לא נתיר הצלתן). רשב"א שם ד"ה אין (דהכא לאו משום הפסד התירו לו לטלטלו ולהעביר פחות פחות מארבע אמות, אלא מפני שהוא במקום שאם לא תתיר לו כן אינו מעמיד עצמו על ממונו ואתי לידי איסורא דאורייתא ... דלא התירו לו כלל משום הפסד ממונו, אלא מפני שהוא במקום שקרוב לבא בו לידי איסורא דאורייתא, אבל מי שמתירא מפני לסטים ... מי שרינן ליה טלטול, הלכך לא שרינן ליה כלל, כן נראה לי). טור (ונראה לי שהוא אסור, שלא התירו ... אלא כדי שלא יבא לידי איסור דאורייתא לטלטלו בהדיא), ודעה הב' בשו"ע (ויש אוסרים). מ"א ס"ק ג (דדוקא למי שהחשיך שרי, כדי שלא יבוא לידי איסור דאורייתא, כמ"ש רסי' רס"ו).

[1179] שגם בדעת בעל התרומה המתיר, יש מפרשים דהיינו דוקא במקום שאדם בהול כו', כמבואר במ"א שם (והב"ח הכריע כהמתירין, ומכל מקום נראה לי, דדוקא מפני הלסטים או מפני הדליקה התירו, דהדבר בהול וחיישינן שיבא לידי איסור דאורייתא). ט"ז ס"ק ב (ואין מזה תפיסה על בעל התרומה, דגם כאן יש חשש איסור גדול דשמא יעשה איזה מלאכה דאורייתא להצניע הממון). וכדלעיל סי' רסו בקונטרס אחרון ריש ס"ק ב (ואף להמתירים שם, היינו גם כן כדי שלא יבאו לידי איסורא דאורייתא, עיין שם במג"א, וכן כתב הט"ז שם, שמא יעשה איזו מלאכה להצניע הממון עיין שם).

ולעיל סי' שא סל"ט נפסק בפשיטות כדעת האוסרים (ואפילו לטלטל המעות להצניעם באיזה מקום באותה חצר אסור, שלא התירו שום שבות גמור משום הפסד מרובה).

ולא התירו במקום הפסד מרובה אלא טלטול קצת, כדלעיל סי' רסו סכ"ד (ואע"פ שאי אפשר לפריקה בנחת בלא טלטול קצת, מכל מקום התירו לו דבר זה מפני הפסד מרובה).

[1180] הרשב"א והטור והמ"א (כנסמן לעיל הערה 1178).

וכן הובאה דעה זו לעיל סי' שא ס"מ (אבל מי שלסטים באים עליו לגזול ממונו, או שעבדי המושל באים לחפש בתיבתו לקחת ממונו, שהוא בהול ונחפז להציל מהם, יש מתירים לטלטל מעותיו בידו להחביאם במחבואות).

הליסטים, לפי שאדם בהול על ממונו ובודאי יצילם מהפסד, ואם לא נתיר לו להציל על ידי טלטול מוקצה יבא לידי איסור חמור[1181], שיכבה הדליקה או שיחפירם ויטמינם בקרקע[1182] וכיוצא בענין זה (ואף שיכול להצילם בלבד, מכל מקום מחמת שהוא בהול ונחפז בהצלתם ימהר להצילם בכל הצלה שתזדמן לו יותר במהרה, אף שהיא באיסור חמור, כי יאמר איך שאציל לא אציל בהיתר. משא"כ כשהתירו לו להציל על ידי טלטול, לא יציל על ידי איסור חמור).

ומטעם זה יש מתירין[1183] אפילו להוציא דרך כרמלית כמ"ש בסי' ש"א[1184]. אבל לפי שהרבה חולקין על היתר זה[1185], לפיכך אין להקל אלא באיסור טלטול[1186], שיש אומרים[1187] שלא גזרו כלל טלטול מוקצה במקום הפסד מרובה, אבל בכרמלית אין להקל כלל[1188].

וגם אפילו בטלטול לבד אין להקל אלא בבתים הקרובים לדליקה[1189], אבל בבית

[1181] כי אף שכיבוי הדליקה היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, לפי מה דקי"ל שאסורה רק מדברי סופרים, מכל מקום הוא איסור חמור. וכן הוא לעיל סי' שיא ס"א (שהתירו חכמים איסור טלטול, כדי שלא יבא לידי איסור חמור לכבות את הדליקה). ונתבאר לעיל סי' רסו בקונטרס אחרון ס"ק ב (וכן משמע בהדיא בריש סימן שי"א, דאין צריך חשש דאורייתא דוקא, למאי דקי"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, עיין שם, אלא איסור חמור של מדברי סופרים). סי' ערה בקונטרס אחרון ס"ק ב (וכן משמע בסי' שי"א, דמלאכה שאינה צריכה לגופה לא דמי לשאר איסור דרבנן). לקמן סי' שטז סי"ט (שאינו צריך לגופו ... לא התירוה משום צער בעלמא, הואיל ועיקרה מן התורה, דהיינו אם צריך לגופה).

משא"כ החשש "שיחפירם ויטמינם בקרקע" הוא איסור דאורייתא. וכן הוא לעיל סי' שא ס"מ (יש לחוש שלא יבא לידי איסור של תורה בהצלתם, שיחפירם בקרקע).

חילוק נתבאר לעיל סי' רסו בקונטרס אחרון ס"ק ב (והא דהוצרכו בסימן של"ד לומר דיש חשש שיבא לאיסורא דאורייתא. היינו משום דהתם מיירי בכהאי גוונא דליכא אלא חשש שמא כו' ... מהיכי תיתי לומר שיעשה מלאכה דאורייתא ... ואין מקום לומר אלא שמא מחמת שהוא בהול ונחפז מאד מהדליקה והלסטים ימהר להצילם מפניהם באיזו הצלה שתזדמן לו יותר במהירות, ושמא תזדמן לו במהרה הצלה על ידי מלאכה ... והלכך לא חיישינן אלא לאיסורא דאורייתא (וגבי כיבוי, למאן דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, צריך לומר משום דהכיבוי יפה לו יותר, וכיון שבין כך ובין כך אסור, יכבה כדרכו בחול)).

[1182] ב"ח ד"ה וכתב בעל התרומה (אין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ואתא לחפור בקרקע במזיד ולהטמין ממונו שם, להצילו מפני הדליקה או מן האנס).

וכן הוא לעיל סי' שא ס"מ (יש לחוש שלא יבא לידי איסור של תורה בהצלתם, שיחפירם בקרקע).

[1183] הלכות ומנהגי רבי שלום מנוישטט סי' נט (אמר מהר"ש ז"ל שמותר לישראל לטלטל מעות ביום השבת אם יש פחד שעבדי המושלים יבואו ויקחו את שלו, כל מקום בעיר, ואפילו לטלטל לחוץ ולהוציאם, כי כל המבואות שלנו אינן רשות הרבים ... אמרינן אדם בהול על ממונו, ואי לא שרית ליה אתי למיעבד איסורא אחרינא). הובא במהרי"ל הל' שבת סי' כח. מ"א סי' שא סקמ"ה (מהרי"ל ז"ל התיר ... בשעת הסכנה, אך לא יוציאם חוץ לעירוב ... ואם מתירא מגזילה, כגון שמחפשין עבדי המושל מותר להוציאן חוץ לעירוב כמ"ש סימן של"ד עכ"ל. ואם כן מה שכתב בתחלה שלא יוציאם חוץ לעירוב, מיירי שלא בא שום אדם לגזול, ואם כן לא שייך לומר שהוא בהול, רק שהוא שעת הסכנה).

[1184] סעיף מ (יש מתירין אפילו להוציא למקום אחר דרך כרמלית, לפי שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו).

[1185] הרשב"א והטור והמ"א (כדלעיל הערה 1178), וכן בעל התרומה, לפי פירוש המ"א והט"ז (כדלעיל הערה 1179). שהתירו מטעם אדם בהול כו' באיסור טלטול (ולא באיסור כרמלית).

[1186] שקל יותר מאיסור כרמלית. אבל ראה לעיל סי' רנב קו"א ס"ק יד דמוקצה חמור מכרמלית), ושם נסמן (הערה תקלז).

[1187] דעה ראשונה שבתחילת הסעיף.

[1188] שהתירו להציל בטלטול מוקצה, במקום שאדם בהול על ממונו, שיש בו ב' דעות להיתר: (א) יש מתירים מוקצה בהפסד מרובה. (ב) יש מתירים איסור דרבנן במקום שאדם בהול על ממונו.

וכן הוא לעיל סי' שא ס"מ (ולענין הלכה אין להקל אלא באיסור טלטול מוקצה, אבל לא באיסור הכרמלית, כמו שיתבאר בסי' של"ד).

וראה תהלה לדוד סק"ה. מראי מקומות וציונים.

[1189] ב"ח ד"ה וכתב (פירוש בעל התרומה קאי אדברי רבינו תם שהתיר לבתים הקרובים לדליקה להציל יותר ממה שהוא צריך, דלפי זה יכולין גם כן להציל אפילו מעות ודברים המוקצים ... ודוקא בבית שנפלה בו הדליקה אסור

שהדליקה בו, אפילו מזונות אסור להציל יותר מג׳ סעודות[1190], וכל שכן מעות.

וכל זה בדליקה ולסטים וכיוצא בזה שהדבר בהול (ונחפז הוא) מאד (להציל מפניהם)[1191], אבל אם ירדו גשמים על סחורה המוקצה, כיון שאין הדבר בהול כל כך, אין לחוש שיבא להציל על ידי איסור חמור אם נאסור לו הטלטול[1192]. ולכן אין היתר בזה וכל כיוצא בזה, אלא לטלטל על ידי נכרי אם יש שם הפסד גדול, כמו שנתבאר בסי׳ ש״ז[1193]:

ג הציל פת נקיה לשלש סעודות, לא יחזיר ויציל פת הדראה. אבל אם הציל פת הדראה, יכול לחזור ולהציל פת נקיה, כי יכול להערים ולומר בפת נקיה אני חפץ[1194]. וכן יכול להערים להציל שלש סעודות מכל מין, שאם הציל בשר שלש סעודות יכול להציל אחר כך דגים, שיכול לומר בדגים אני חפץ, וכן שאר כל המינים[1195]. ואפילו יש לו מה יאכל במקום אחר כל השבת, רשאי להציל ג׳ סעודות מהדליקה. לפיכך אפילו אם הציל הוא הרבה, רשאים בני ביתו להציל כל אחד ג׳ סעודות, אע״פ שיש להם מה יאכלו ממה שהציל הוא[1196]:

כל מה שהוא יותר מהצריך לו לאותו שבת, אפילו מה שאינו מוקצה, גזירה דילמא מתוך שהוא בהול ישכח לשבת ואתא לכבויי, אבל בבית הסמוך לדליקה שרי אפילו מה שהוא מוקצה). מ״א סק״א (דוקא בבית אחר, כמ״ש ס״א (ב״ח)).

[1190] כדלעיל ס״א.

[1191] מ״א סק״ג (ומכל מקום נראה לי דדוקא מפני הלסטים או מפני הדליקה התירו, דהדבר בהול וחיישינן שיבא לידי איסור דאורייתא, אבל אם ירדו גשמים על הסחורה המוקצה אסור לכו״ע לטלטל על ידי ישראל).

וכן הוא לעיל סי׳ שא ס״מ (וכל זה כשההפסד הוא בא בענין שאין נבהל כל כך בשבילו, ואינו נחפז כל כך מחמתו להצלת ממונו, כגון זה ששובת בין הנכרים שמתיירא שלא יגזלו ממנו מעותיו, שאינו בהול כל כך כשאין מתירים לו לצאת בהם מביתם, כיון שעדיין אין שום אדם בא לגזול ממנו. אבל מי שלסטים באים עליו לגזול ממונו, או שעבדי המושל באים לחפש בתיבתו לקחת ממונו, שהוא בהול ונחפז להציל מהם, יש מתירים לטלטל מעותיו בידו להחביאם במחבואות). סי׳ רסו בקו״א סוף ס״ק ב (אלא אם היה בהול ונחפז, אזי אפשר לו לבא לידי איזה מלאכה כדי למהר ההצלה, אם נאסור לו הטלטול, שיאמר בין כך ובין כך אי אפשר לי להציל בהיתר, כן צריך לומר לדעת המג״א).

ומכל מקום מסיים בקונטרס אחרון שם (אבל באמת אין צריך לכך, דמה שהקשה המג״א מפירות המוקצים, לא קשה מידי). והיינו שאף שפוסק כדברי המ״א בזה, מכל מקום אין הכרח לזה, והוכחת המ״א אפשר ליישב באופן אחר.

[1192] שו״ת הרשב״א ח״א סי׳ תשפד (נשאל עוד סחורה שירדו עליה גשמים והיא מפסדת בתוך המים, מהו לטלטלה בשבת או לומר לגוי לטלטלה, כי הרב בעל התרומות כתב שמותר להצניע מעות בשבת מפני השלטון. והשיב ... לא דמי למי שהחשיך לו בדרך דנותן כיסו לנכרי, התם התירו דאי לא שרית ליה לטלטולי אתי למעבד מלאכה דאורייתא, אבל כאן למה שרינן ליה טלטול), וח״ד סי׳ רעז. שו״ע ס״ב (ויש אוסרים).

[1193] סי״ב (ויש אומרים שהוא הדין במקום הפסד לא גזרו על שבות, כגון לטלטל על ידי נכרי סחורה מוקצה הנפסדת על ידי גשמים (ואפילו להביאה לבית דרך כרמלית, אם אי אפשר בענין אחר). ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד גדול).

[1194] ברייתא קיז, ב (הציל פת נקיה (לשלש סעודות, רש״י), אין מציל פת הדראה (פת קיבר שניטל הדרה, לפי שאין ערמה כשרה לומר פת הדראה נוחה לי, רש״י), פת הדראה מציל פת נקיה). טור ושו״ע ס״ג (הציל פת נקיה, לא יציל הדראה, אבל איפכא שרי). ט״ז ס״ק ג (פירוש פת קיבר שניטל הדרה ממנו, ואין כאן שייכות ערמה לומר פת הדראה ניחא לי).

[1195] שלטי הגבורים שם מג, ב אות ד (בעל הבית שבא להציל מזון ג׳ סעודות, רשאי להציל מכל מין ומין, שאם הציל בשר מזון ג׳ סעודות, יכול לחזור ולהציל דגים, שיכול לומר בדגים אני חפץ יותר מן הבשר, וכן בכל מין ומין, כמו שביאר מז״ה בפסקיו), בשם פסקי ריא״ז פט״ז ה״ב אות ו, בשם פסקי רי״ד קכ, א ד״ה ולשם הוא מוציא (אם היו לו הרבה מיני אוכלין, מציל מכל מין ומין ג׳ סעודות, ואף על פי שאינו יכול לאכל מכל המינין, כולן ראויין לו, שהוא אומר מזה אני רוצה לוכל, ומציל ממנו מזון שלש סעודות, ועוד אומר לא מזה אני רוצה אלא מזה, ומציל מכל מין ומין שלש סעודות, על ידי הערמה זו). מ״א סק״ה (והוא הדין בשר ודגים או שאר ב׳ מינים, שיכול לומר במין השני אני חפץ (ש״ג)).

[1196] ב״י ד״ה כתב הר״ן בפרק (אף על פי שיש להם מה יאכלו, מצילין מפני הדליקה). מ״א סק״ד (ונראה לי דאפילו הציל הוא פת הרבה, רשאים בני ביתו להציל כל אחד מזון ג׳ סעודות, דלכל חד התירו להציל ג׳ סעודות. עי׳ ס״ט. וכ״כ הרב״י, דאפילו יש לו מה יאכל רשאי להציל).

ד מצילין מיום הכיפורים לשבת[1197], כגון אם חל יום הכיפורים בערב שבת[1198], ואף שעכשיו לפי הקביעות שבידינו אי אפשר שיהיה יום הכיפורים בערב שבת, מכל מקום גם אם חל בה' ויודע שלא ימצא לקנות בערב שבת, מצילין בו ג' סעודות לשבת[1199]. אבל אין מצילין משבת ליום הכיפורים ויום טוב ולא לשבת הבאה[1200]. אבל ביום הכיפורים למוצאי יום הכיפורים מצילין מזון סעודה אחת[1201], מפני עגמת נפש[1202]:

ה מצילין לחולה ולזקן ולרעבתן כבינוני[1203]:

ו לא אסרו להציל יותר מג' סעודות אלא כשמוציא וחוזר ומוציא, אבל כשמוציא הכל בפעם אחת, מותר. והוא שלא יהיו בכלים הרבה אלא בכלי אחד. לפיכך מצילין סל מלא כברות אע"פ שיש בו מאה סעודות, ועיגול של דבילה, וחבית של יין[1204].

ואפילו אם פירש טליתו והביא אוכלין והניח לתוכו וחזר והביא והניח, מותר, אע"פ שטורח לאסוף ולכנוס הרבה פעמים אין בכך כלום, שכיון שמוציא הכל בפעם אחת הצלה אחת היא[1205].

ואפילו היו האוכלין בכלים ומערה אותם לתוך הטלית, מותר. אבל להניח הרבה כלים

[1197] ברייתא קיז, ב (מצילין מיום הכפורים לשבת). טור ושו"ע ס"ד (מצילין מיום הכיפורים לשבת).

[1198] רמב"ם פכ"ג הכ"ה (ומציל ביום הכפורים מה שהוא צריך לשבת, אם היה יום הכפורים בערב שבת). לבוש ס"ד (מצילין מיום הכפורים לשבת, כגון אם יום הכיפורים ביום ו' ונפלה דליקה ביום הכיפורים).

[1199] מ"א סוף סק"ו (נראה לי דאע"ג דלא מקלע יום הכיפורים ושבת סמוכים להדדי, כתבו דין זה, לאשמעינן דאם יום הכיפורים ביום ה' וידע שלא ימצא לקנות ביום ו', מצילין).

[1200] ברייתא שם (אבל לא משבת ליום הכפורים (כגון אם חל יום הכיפורים באחד בשבת, דהא לא אכיל עד לאורתא, ולאורתא ליטרח ולייתי, רש"י), ואין צריך לומר משבת ליום טוב (דיכול להכין בו ביום, רש"י), ולא משבת לשבת הבאה). טור ושו"ע שם (אבל לא משבת ליום הכיפורים ויום טוב, ולא לשבת הבאה).

[1201] ירושלמי פט"ז ה"ג (ביום הכיפורים ... כל עמא מודוי שמצילין מזון סעודה אחת, מפני הסכנה). רשב"א קיז, ב ד"ה מצילין (מיום הכיפורים למוצאי יום הכיפורים שמע מינה דמצילין, והכין נמי איתא בהדיא בירושלמי). ר"ן שם (מג, ב) ד"ה ומדאמרינן. שו"ע שם (אבל מיום הכיפורים למוצאי יום הכיפורים מצילין מזון סעודה אחת).

[1202] ר"ן (מג, ב) ד"ה ומדאמרינן (והיינו טעמא דשרי מפני עגמת נפש). מ"א ס"ק ז (מפני עגמת נפש).

וכהא דאמרינן לקמן סי' תריא ס"ה (וכל דברים אלו אף על פי שאסורים בשבת, שהרי הוא טורח ומכין משבת לחול, כיון שאין צריכים היום עד לערב, מכל מקום ביום הכיפורים התירו משום פקוח נפש, שלא יצטרך לטרוח בדברים אלו בערב קודם אכילתו, ויהיה לו עגמת נפש בענות נפשו בעשיית דברים אלו כשהוא מעונה).

[1203] ברייתא ירושלמי פט"ז ה"ג (מצילין לחולה ולקטן בבינונית, ולרעבתן כדי מזונו). כגירסת הרשב"א שם (וגרסינן התם מצילין לחולה ולזקן כבינוני, ולרעבתן כבינוני). מ"מ פכ"ג הכ"ה (עוד בירושלמי תני מצילין לחולה ולזקן כבינוני ולרעבתן כבינוני). שו"ע ס"ה (מצילין לחולה, לזקן ולרעבתן, כבינוני).

[1204] משנה שם (מצילין סל מלא כברות אע"פ שיש בו מאה סעודות, ועיגול של דבילה (שהוא גדול ויש בו סעודות הרבה, רש"י), וחבית של יין). גמרא שם (הא תנא ליה רישא ג' סעודות ותו לא. אמר רב הונא לא קשיא כאן בבא להציל כאן בבא לקפל, בא להציל מציל את כולן ([שהציל] בסל [אחד] כדקתני סל מלא כברות ואינו טורח אלא להצילן מתוך הדליקה בבת אחת מציל כל מה שבסל, דהא חדא זימנא הוא, מה לי פורתא מה לי טובא, רש"י), בא לקפל, אינו מקפל אלא מזון ג' סעודות (סלים הרבה זה עם זה לטרוח [ולאוספם] ולחזור ולהוציא מזון, ג' סעודות הוא דיכול להציל בסלים הרבה, ותו לא, שכל אחד טורח בעצמו הוא, רש"י)). ב"י ד"ה והא (ופסקו הרי"ף (מה, א) והרא"ש (סוס"י ה) כרב הונא, וכן פסק הרמב"ם בפרק כ"ג (הכ"ב-ג). ומשמע מדבריהם דאפילו במוציא בבת אחת, כל שהוא בכלים הרבה אסור, אם הוא יותר משלש סעודות. וכן כתב הרב המגיד שם (הכ"ב), דלא שרי להציל יותר משלש סעודות אלא בכלי אחד ובבת אחת). טור ושו"ע ס"ו (הא דאין מצילין אלא מזון ג' סעודות היינו דוקא בשני כלים, אבל בכלי אחד מצילין אפילו יש בו מאה סעודות).

וכן הוא לקמן סי' שלה ס"א (ולא אסרו להציל יותר מג' סעודות אלא בכלים הרבה, אבל בכלי אחד בפעם אחת יכול להציל אפילו ק' סעודות, שהכל הצלה אחת היא, כמ"ש בסי' של"ד לענין דליקה).

[1205] גמרא שם (בעי רב הונא בריה דרב יהושע, פירש טליתו וקיפל והניח וקיפל והניח (הביא אוכלין והניח וחזר והביא והניח, רש"י), מאי, כבא להציל דמי (הואיל ואין כאן אלא כלי אחד ובפעם אחת הוא מוציאם), או כבא לקפל דמי (הואיל וטורח לאסוף ולכנוס) ... בההוא מנא, כמה דבעי מציל (כלים טובא הוא דאסירי, אבל בחד שפיר דמי, רש"י)). טור ושו"ע ס"ו (ואפילו פירש טליתו וקיפל והביא לתוכו, וחזר וקיפל והביא לתוכו, מותר כיון שמוציא הכל בפעם אחת).

מלאים אוכלים תוך הטלית ולהוציאם בבת אחת אסור, כיון שהם בכלים מחולקים, ולא התירו להציל אלא בכלי אחד[1206]:

ז כשם שהוא אינו רשאי להציל יותר מג' סעודות, כך אחרים אינם רשאים להציל לו. אבל מותר לו לומר להם בואו והצילו לכם[1207], אע"פ שיודע בהם שיחזירו לו[1208]. ובלבד שלא יצילו כל אחד יותר מג' סעודות[1209], בכלי אחד[1210]. ואע"פ שאינם בהולים כל כך על הדליקה שיבאו לכבותה[1211], אעפ"כ לא חלקו חכמים בגזרתם.

ואם הם רוצים יכולים לזכות לעצמן במה שהצילו, כיון שהוא אמר להם הצילו לכם, הרי הפקיר להם וזכו מן ההפקר. ואם הם יראי שמים ואינן רוצים לזכות, כיון שיודעים שלא מרצונו הפקיר, אלא רוצים להחזיר לו ולקבל שכר על טורח הצלתם, הרשות בידם. ואין בזה משום שכר שבת, שהרי הכל שלהם שזכו בו מן ההפקר, אלא שהם מוחלים לו המותר על כדי שכרם, אבל עד כדי שכרם אינן מוחלין לו, ושלהם הוא שזכו בו מן ההפקר, ואינו נקרא שכר שבת כלל. ומדת חסידות שלא ליטול שכר על טורח הצלה שבשבת, אע"פ שאינו שכר שבת, כי החסיד יש לו לוותר משלו בכל דבר שיש בו נדנוד עבירה[1212].

[1206] רמב"ן שם (בא לקפל, נראה לי שפירושו, כגון שפירש טליתו ונטל הכלי והניחו עם האוכלין שבתוכו לתוך הטלית, וכן עשה משנים ושלשה כלים, ובא להוציא טליתו מקופלת עם הכלים שבתוכה). מ"מ שם הכ"ג (הרמב"ן ז"ל פירש שזה אסור הוא, כיון שהמזון בכלים מוחלקין, ולא התירו אלא במביא כלים מלאים ומערן בתוך הטלית ואחר כך הוציא הטלית מלאה אוכלין. וכן נראה מדברי רבינו, ועיקר). ר"ן מה, א ד"ה הלכך (מדברי רש"י ז"ל נראה, דדוקא כששופך מה שבאותן הכלים לתוך כלי אחד הוא דשרי, אבל במוציא כלים הרבה, אף על פי שהן מקופלין בתוך כלי אחד, כבא [לקפל] דמי ואסור). מ"א ס"ק ח (אפילו אם היה המזון בכלים ומערה אותן לתוך הטלית, שרי, אבל להניח הרבה כלים מלאים תוך הטלית ולהוציאם בבת אחת אסור, כיון שהם כלים מחולקים (מ"מ ור"ן)).

[1207] משנה שם (ואומר לאחרים בואו והצילו לכם). טור ושו"ע ס"ט (ואומר לאחרים בואו והצילו לכם).

וראה תהלה לדוד סקי"ד (נראה לפרש דברי הגמרא, דגבי מזונות דלא קחזי לי' אלא ג' סעודות, צריך לומר לכם, כדי שיזכו מן ההפקר ויצילו בשביל עצמן), והיינו ש"אינם רשאים להציל לו".

[1208] מ"א סוף ס"ק יא (הייתי ממציא לי אנשים ישראלים שהיו מצילים ומחזירים לי).

וכן הוא לקמן סי' שלה ס"א (ויכול לומר לאחרים בואו והצילו לכם ... אע"פ שיודע בהם שיחזירו לו).

[1209] רמב"ם פכ"ג הכ"ד (וכל אחד ואחד מציל מזון שהוא צריך לו, או כלי אחד שמחזיק אפילו דבר גדול). טור ושו"ע שם (כל אחד מזון שלש סעודות). שלטי הגבורים שם מד, ב אות ג (משמע דלא שרי להנך אחרים להציל אלא במה דשרי לבעל הבית). מ"א סק"י (אבל יותר אסור (וכן פסק ש"ג)).

[1210] אוצ"ל: אלא אם כן הם בכלי אחד.

[1211] שמטעם זה התירו אפילו יותר, בפסקי רי"ד שם ד"ה ואומר לאחרים, ור"ן מד, ב ד"ה מתני' מצילין. אלא דינו כרדיית פת, דלעיל סי' רנד ס"ז (ויכול לומר לאחרים שאין להם פת לשבת, בואו ורדו לכם מזון ג' סעודות).

וכן הוא לקמן סי' שלה ס"א (ויכול לומר לאחרים בואו והצילו לכם, כל אחד ג' סעודות).

[1212] משנה שם (ואם היו פיקחין, עושין עמו חשבון אחר השבת). ובגמרא שם (חשבון מאי עבידתיה, מהפקירא קזכו (דהא הצילו לכם קאמר להו לצרכיהם, ואם פקחים הם יעכבו הכל הוה ליה למיתני, רש"י). אמר רב חסדא מדת חסידות שנו כאן (שמחזירין לו, רש"י). אמר רבא חסידי אגרא דשבתא שקלי (בתמיה אם חסידים הם יש להם לוותר משלהם בכל דבר שיש בו נדנוד עבירה, ואע"ג דלאו שכר שבת גמור הוא, שהרי לא התנה, ומהפקירא קא זכו, מיהו חסיד לא מיקרי אלא אם כן מוותר משלו, רש"י). אלא אמר רבא הכא בירא שמים עסקינן. ולא ניחא ליה דליתהני מאחרים (בזכייה דהפקירא, דידע דלא מרצונו הפקירו, רש"י). ובחנם נמי לא ניחא ליה דליטרח (דלאו חסיד הוא ולמחול על שלו, רש"י). והכי קאמר ואם היו פיקחין דידעי דכה"ג לאו שכר שבת הוא (דהאי אם היו פקחין דמתניתין, לאו פקחין בדין קאמר ליטול את הראוי להם, דאם כן יעכבו הכל הוה ליה למתני, אלא לאו הכי קאמר, הני יראי שמים, אם פקחין הן בהלכות שבת דידעי דכה"ג לאו שכר שבת הוא, דמעיקרא לאו אדעתא דשכר פעולה נחית, רש"י), עושין עמו חשבון לאחר השבת). טור ושו"ע ס"ט (אם רוצים, זוכים בו מן ההפקר, כיון שאמר הצילו לכם. ואם אינם רוצים לזכות, אלא רוצים להחזירו לקבל שכר על הצלתם, הרשות בידם, ולא הוי שכר שבת). מ"א ס"ק יב (ואם אינם רוצים לזכות, כיון שיודעים דשלא מרצונו הפקירו, וזה מיקרי ירא שמים), וס"ק יג (ולא הוה שכר שבת, שהרי לא התנה, ומהפקירא קזכו (רש"י ור"ן) ... איתא בגמרא דחסיד לא יטול שכר, דיש לו לוותר משלו בכל דבר שיש בו נדנוד עבירה).

אבל אם לא אמר להם הצילו לכם, אינם יכולים לזכות לעצמן כלל אם רצו, אע״פ שהוא אינו רשאי להציל יותר, כי אינו הפקר בשביל כך, מפני שלא נתייאש ממנו עדיין, כי יכול לומר אני הייתי ממציא לי אנשים שהיו מצילין לעצמן ומחזירים לי[1213]. ולפיכך אין הללו שהצילו רשאים ליטול שכר, מפני שהוא שכר שבת, כיון שלא זכו בו מן ההפקר[1214]:

ח מותר לו להציל כלי תשמישו הצריכים לו היום (לג׳ סעודות הללו) כגון כוסות וקיתוניות (וכיוצא בה משאר כלי סעודה)[1215]:

ט כל הצלה שאמרנו אינה אלא לחצר אחרת המעורבת עם חצר זו, אבל לא לשאינה מעורבת[1216], ואין צריך לומר לכרמלית[1217], שלא התירו איסור דברי סופרים בשביל ג׳ סעודות של שבת, אלא ההצלה בלבדה:

י וכל זה במזונות וכלי תשמישו הניטלים ביד, אבל בגדים שיכול ללבשם, מותר לו ללבוש ולעטוף כל מה שיכול לעטוף, ומוציא ופושט וחוזר ולובש ומוציא[1218] אפילו כל היום כולו[1219], שכיון שלא התירו להציל אלא בדרך לבישה, זכור הוא ולא יבא לכבות[1220]. ואפילו לרשות הרבים מותר לו להוציא בדרך לבישה[1221] (אפילו לובש בו בענין שאין דרך ללבוש כן בחול, כגון ב׳ חגורות זו על גבי זו. ואע״פ שיש אומרים שהשני הוא כמשוי כמו שנתבאר בסי׳ ש״א[1222], מכל מקום בדליקה הקילו[1223]).

[1213] ב״ח ד״ה ואם רוצין (דלא דמי לזוטו של ים שהוא אבוד ממנו ומכל אדם, הני ודאי הוה הפקר לכל ממילא, אבל כאן דאינו אבוד, שהרי יש לממונו של זה הצלה ... אבל מדאמר לכם דמשמע לצרכיכם הוה ליה הפקר ודאי). מ״א סקי״א (אבל אי לא אמר, לא הוי הפקר ... יכול לומר אני הייתי ממציא לי אנשים ישראלים שהיו מצילים ומחזירים לי).

והיינו שאף שנתבאר לקמן הל׳ מציאה ופקדון סי״ט (המציל מהארי ומהדוב ומן הנהר ששטף ועבר ... שמן הדין אינו חייב אף אם לא נתייאשו, אם אין יכולים להציל אפילו על ידי הדחק, שנאמר אשר תאבד ממנו ומצאתה, מי שאבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם, יצתה זו שאבודה ממנו ואינה מצויה אצל כל אדם, כיון שלא היה באפשר להציל כלל).

מכל מקום הכא לא הוי אבודה מכל אדם, שהרי יכול למצוא אנשים שיצילו לעצמם ויחזירו לו.

[1214] היינו שאסור להם להציל לעצמם (כאמור כאן), ואסור להם להציל בשביל בעל הבית (כדלעיל בתחלת הסעיף). ואף אם עברו והצילו (בשביל עצמם, או בשביל בעל הבית), אינם רשאים ליטול שכר, מפני שהוא שכר שבת.

[1215] משנה קכ, א (ולשם מוציא כל כלי תשמישו), ופרש״י (שצריכין לו לאותו היום, כגון כוסות וקיתוניות). שו״ע ס״ז (מותר להציל כלי תשמישו הצריכים לו לאותו היום, כגון כוסות וקיתוניות). מ״א ס״ק ט (פירוש לצורך סעודה).

[1216] משנה קכ, א (להיכן מצילין אותן, לחצר המעורבת, בן בתירה אומר אף לשאינה מעורבת), וכת״ק. טור ושו״ע ס״י (כל הצלה שאמרנו אינה אלא לחצר אחרת המעורבת, אבל לא לשאינה מעורבת).

[1217] ואף שהובא לעיל ס״ב (ויש מתירין אפילו להוציא דרך כרמלית), היינו דוקא במקום הפסד מרובה, ואדם בהול על ממונו. משא״כ כאן שאינו אלא מציל מזונותיו וכלי תשמישו לסעודת השבת.

[1218] משנה קכ, א (ולובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מה שיכול לעטוף ... וחוזר ולובש ומוציא). טור ושו״ע ס״ח (ולובש כל מה שיכול ללבוש, ומוציא ופושט וחוזר ולובש ומוציא ופושט).

[1219] ברייתא שם (לובש מוציא ופושט, וחוזר ולובש ומוציא ופושט, ואפילו כל היום כולו).

[1220] רשב״א שם ד״ה לובש (והא דלא שרינן הכי באוכלין ומשקין, משום דהתם כיון שבידו הוא מוציא, מתוך שהוא בהול על ממונו אי שרית ליה אתי לכבויי, אבל הכא כיון שאין אתה מתירו אלא דרך לבישה, רמי אנפשיה ומידכר). ר״ן מה, א. לבוש ס״ח (והא דלא שרינן הכי גבי אוכלין, שלא התירו להציל אלא מזון ג׳ סעודות פעם אחת ולא יותר, היינו התם דבידים הוא מוציא, ומתוך שהוא בהול על ממונו אי שרית ליה אתי לכבויי, אבל הכא כיון שאי אתה מתירו אלא דרך לבישה, רמי אנפשיה ומדכר).

[1221] ט״ז סק״ז (בבגדים מה חילוק יש בין מעורבת או לא מעורבת, כיון שמוציא אותו דרך מלבוש, אפילו ברשות הרבים אין כאן איסור הוצאה, משא״כ במזון דהוא באיסור הוצאה באינו מעורבת). מ״א ס״ק יד (דזה אפילו לאינה מעורבת, ואפשר דאפילו לרשות הרבים שרי).

[1222] סעיף מב (ויש חולקין בזה ואוסרין שתי חגורות ... וכן ראוי לנהוג), ושם נסמן.

ויכול לומר לאחרים בואו והצילו לי, והם לובשים כל מה שיכולים ללבוש ועוטפים כל מה שיכולים לעטוף[1224], ומוציאים ופושטים וחוזרים ולובשים ומוציאים[1225]:

יא יש אומרים[1226] שלא אסרו להציל יותר מג' סעודות וכלי תשמישו הצריכים לו היום, אלא כשמציל לחצר המעורבת או למבוי המעורב שהן סמוכים לרשות הרבים, וגם אינן מקורין ודומה קצת לרשות הרבים, אבל לבית אחר שעירב עמו יכול להוציא כל מה שירצה, ואף לחצר לא אסרו אלא לחצר חבירו שהיא צריכה לערב עמו, אע"פ שעירב עמו, אבל לחצר שלו שאין צריך עירוב כלל, יכול להוציא כל מה שירצה[1227].

ויש אומרים[1228] שאין חילוק כלל בכל זה שכיון שטעם האיסור הוא משום חשש כיבוי מה לי [ל]חצר מה לי לבית מה לי לחצר חבירו מה לי לחצרו[1229]. ויש לחוש לדבריהם:

הצלת כתבי הקודש

יב כל[1230] כתבי הקדש מצילין אותם מפני הדליקה[1231].

[1223] ראה שבלי הלקט סי' קז (בספר יראים, שני סרבלין ושני תכשיטין אחרים זה על זה והוא אינו צריך להם אלא לאחד מהם, אסור, מדתנן בפרק כל כתבי הקודש לענין דליקה ועוטף כל מה שהוא יכול לעטוף, למדנו שלא במקום דליקה אסירי). שלטי הגבורים שם (מד, ב אות ד).

[1224] משנה וגמרא קכ, א (ואומר לאחרים בואו והצילו עמי). גמרא שם (גבי לבושים קתני עמי, משום דקחזי ליה לכולי יומא). טור ושו"ע ס"ט (ויכולים ללבוש כל מה שיוכלו ללבוש).

[1225] כמו בעצמו, שנתבאר לעיל "ומוציא ופושט וחוזר ולובש ומוציא".

[1226] ספר התרומה סי' רמה (ואומר אני דוקא לחצר ולמבוי הסמוכין לרשות הרבים, וגם אינן מקורין, שאין גג עליהן, ומחלף ברשות הרבים ... ולהכי אין מצילין רק כלי תשמישתו שצריך לו לאותו יום ... אבל בבית חבירו יכול להציל מה שיחפוץ, ובלבד שיהיה לשם עירוב, כיון שיש גג). הובא בר"ן מב, ב (והרב בעל התרומה הוסיף ואמר, דדוקא לחצר ומבוי שאינן מקורין וסמוכין לרשות הרבים הוא שאין מצילין אלא מה שמנו חכמים, משום דאתי לאיחלופי ברשות הרבים, אבל אם היה בית חבירו סמוך לביתו וערבו, כל מה דבעי מציל). הגהות מיימוניות פכ"ג אות מ. שו"ע סי"א (יש אומרים דכל הצלה שאמרנו היא לחצר ומבוי הסמוכים לרשות הרבים, וגם אינם מקורים, דדמי לרשות הרבים, ומשום הכי אין מתירין להציל אלא מזון שלש סעודות וכלים הצריכים. אבל לבית אחר שעירב עמו, יכול להוציא כל מה שירצה).

[1227] ר' אבא בר זבדא אמר רב שם (כאן לאותה חצר כאן לחצר אחרת). ספר התרומה שם (אפילו הרבה דרכים יציל בכל פעם מאה סעודות, כיון שלאותו חצר מציל, אבל לחצר אחרת לא יציל רק שלש סעודות בכל דרך ... אבל לאותו חצר אפילו ק' סעודות יחד בכל דרך). שו"ע שם (ואף לחצר לא אמרו אלא לחצר חבירו, אבל לחצר שלו שאינה צריכה עירוב, יכול להוציא כל מה שירצה).

[1228] רמב"ן קטו, א ד"ה מתני' כל (ובעל ספר התרומה כתב דוקא לחצר ולמבוי דאינן מקורין וסמוכין לרשות הרבים ואתי לאחלופי ברשות הרבים, אבל היה בית חבירו סמוך לביתו וערבו מציל כל מה שירצה. ואין סברא זו נכונה בעיני כלל). שו"ע שם (ויש אומרים שאין חילוק).

[1229] רמב"ן שם (וכל שכן בדליקה, דמשום דאתי לכבויי הוא). הובא בר"ן שם (והרמב"ן ז"ל הקשה עליו, דהא מה שאמרו חכמים שאין מצילין כל דבר מפני הדליקה, משום חשש כבוי נגעו בה, כדאיתא בגמרא, וכיון שכן, לא שנא מציל לחצר ולמבוי ולא שנא מציל לבית חבירו). טור ולבוש סי"א (ויש אומרים דכיון דטעמא הוא משום שמא יהא טרוד ויכבה, אם כן מה לי בחצר ומה לי בבית, ומה לי לחצר חבירו ומה לי לחצר שלו, בכולן יש לחוש שמא יטרד ויכבה).

[1230] תוכן האמור בהמשך הסעיף שלפנינו, ולעיל סי' רפד ס"ד:

חמשה תנאים יש להתיר הכתיבה והקריאה בימי חכמי התלמוד:

(א) כ"ד ספרים, ולא תורה שבעל פה וברכות ותפלות.

(ב) על עור בהמה, ולא על הנייר (ומכל מקום מצילין אותן מפני האזכרות שבהם).

(ג) בדיו, ולא במיני צבעונים (ומכל מקום מצילין אותם מפני האזכרות שבהם).

(ד) בכתב אשורי, ולא בכתב אחר (ואף אין מצילין אותם מפני האזכרות שבהם).

(ה) בלשון הקודש, ולא בלשון אחר (ואף אין מצילין אותם מפני האזכרות שבהם).

*

עכשיו התירו לכתוב, משום עת לעשות לה' הפרו תורתך:

(א) אף תורה שבעל פה וברכות ותפלות.

ובימי חכמי התלמוד[1232] לא ניתנו ליכתב אלא כ״ד ספרים, אבל לא תורה שבעל פה[1233], ולא כל הברכות[1234] והתפלות[1235] שתיקנו חכמים, אלא היו בעל פה.

ואף כ״ד ספרים לא ניתנו ליכתב אלא על עור בהמה טהורה ובכתב אשורי ולשון הקודש ובדיו, אבל לא על הנייר, ולא בכתב או לשון אחר, אפילו תרגום[1236], אלא היו מתרגמין בעל פה[1237], ולא במיני צבעונים[1238], כמ״ש בסי׳ ל״ב[1239] גבי תפילין.

ואם נכתבו בכתב או לשון אחר, אפילו בחול אסור לקרות בהם, אלא מניחם במקום

(ב) אף בתרגום ושאר לשונות.

(ג) אף בכתב אחר.

(ד) אף על הנייר.

(ה) במיני צבעונים לא התירו אלא בשאר ספרים, או בכתב ולשון אחר, אבל לא בכ״ד ספרים בלשון הקודש וכתב אשורי, שבזה דינם כמו בימי חכמי התלמוד, שאסור לכתבם ולקראם (ומכל מקום מצילין אותם מפני האזכרות שבהם).

*

שני תנאים נוספים נזכרו לעיל סי׳ רפד ס״ד, לכתיבת וקריאת כ״ד ספרים בימיהם, שיחשבו כספר כשר:

(א) עשוי כגלילה כספר תורה, ולא כספרים הכרוכים שלנו.

(ב) ספר שלם, ולא פרשה פרשה (וכן הוא לקמן סי״ג).

ומכל מקום התירו גם בימיהם לכתוב ולקרות ההפטרות שנכתבו לבדן, משום עת לעשות לה׳ הפרו תורתך, שאין יכולת ביד כל צבור לקנות להם נביאים שלמים.

[1231] משנה קטו, א (כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה). טור ושו״ע סי״ב (כל כתבי הקדש מצילין האידנא מפני הדליקה).

[1232] משא״כ האידנא, כנסמן לקמן (הערה 1249).

[1233] גיטין ס, א (והא לא ניתן ליכתב), ופרש״י (שום דבר גמרא והלכה ואגדה), ושם ע״ב (ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבן), ופרש״י (מכאן אתה למד שהתלמוד לא ניתן לכתוב). תמורה יד, ב (דברים שעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב ... ותנא דבי רבי ישמעאל כתוב לך את הדברים האלה, אלה אתה כותב, אבל אין אתה כותב הלכות).

[1234] שבת קטו, ב (כותבי ברכות (מטבע ברכות שטבעו חכמים כגון י״ח ושאר ברכות, רש״י) כשורפי תורה (שהרי לא יצילם בשבת, רש״י)).

[1235] הגהות מיימוניות פכ״ג אות ש (שלא ניתנו ליכתב ... תפלות). מרדכי רמז שצו (לא היו כותבין ... תפלות, משום דברים שבעל פה אי אתה רשאי לכותבם).

[1236] ברייתא קטו, ב (מגילה, עד שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו), וכמסקנת התוס׳ שם סוד״ה מגילה (בשאר ספרים נמי בעי רבי יהודה ספר ודיו, והוא הדין לרבנן). ברייתא מגילה ח, ב (עד שיכתבנו בכתב אשורית על הספר ובדיו), ותוס׳ שם ט, א ד״ה ורב אשי (אשורית וספר ודיו ... להכשיר לקרות בהן).

ולענין לשון הקודש, גמרא קטו, א (איתמר היו כתובים תרגום או בכל לשון, רב הונא אמר אין מצילין אותן מפני הדליקה, ורב חסדא אמר מצילין אותן מפני הדליקה). רי״ף מג, א (והלכתא כרב הונא).

רמב״ם פכ״ג הכ״ו (והוא שיהיו כתובין אשורית ובלשון הקדש, אבל אם היו כתובין בכל לשון או בכתב אחר, אסור לקרות בהם).

[1237] תוס׳ שם סוד״ה לא (שרי למימר בעל פה תרגום כדמתרגם רב יוסף). והיינו כדאמרינן בכמה מקומות בש״ס ״כדמתרגם רב יוסף״. ופירשו בתוס׳ ב״ק ג, ב ד״ה כדמתרגם רב יוסף (נקט רב יוסף לפי שהיה בקי בתרגום).

וראה לקמן הלכות תלמוד תורה פ״א בקונטרס אחרון סק״ב (מתרגמים קריאת ספר תורה לעמי הארץ בבית הכנסת).

[1238] ברייתא קג, סוע״ב (כתב שלא בדיו, או שכתב את האזכרות בזהב, הרי אלו יגנזו). מסכת סופרים פ״א ה״ט (אין כותבין בזהב, מעשה בתורתו של אלכסנדרוס שהיו כל אזכרותיה כתובות בזהב, ובא מעשה לפני חכמים, ואמרו תיגנז). רמב״ם הל׳ תפילין פ״א ה״ה (מה מיעטה ההלכה שנאמר למשה מסיני שיהיו כתובים בדיו. למעט שאר מיני צבעונין כגון האדום והירוק וכיוצא בהן). כ״מ שם (הוא הדין לאותיות אחרות שכתבן בזהב פסול, שהרי לא כתבן בדיו. ואזכרות דנקט, משום דסלקא דעתך אמינא שלרוב מעלתן ראויות ליכתב בזהב, קמ״ל. והכי משמע מדתניא במסכת סופרים פ״ק אין כותבין בזהב). וראה גם לקמן (בהנסמן בהערה 1246).

[1239] סעיף ד (הלכה למשה מסיני שאין התפילין נכתבין אלא בדיו).

התורפה והם מתאבדים מאליהם עם האזכרות שבהם[1240], הכתובות גם כן באותו כתב או לשון[1241]. ולפיכך אין מצילים אותם בשבת מפני הדליקה[1242], ולא (ממים) או שאר דבר המאבדם[1243], מפני שהם אסורים בטלטול[1244] (וגם בחול[1245] אין להצילם אלא יניחם שיאבדו).

אבל אם כתובים בלשון הקודש וכתב אשורי על נייר או במיני צבעונים[1246], אע"פ שאסור לקרות בהם אפילו בחול[1247], אעפ"כ מצילין אותם מפני הדליקה בשבת מפני האזכרות שבהם, חוץ ממגילת אסתר שאין בה אזכרות, מפני שנשתלחה ליכתב בדתי פרס ומדי, ולפיכך אין בה קדושה, אלא אם כן כתובה כהלכתה[1248].

וכל זה בימיהם, אבל עכשיו משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, התירו לכתוב כל הספרים, אפילו של תורה שבעל פה וכל הברכות והתפלות, מפני שנתמעט הלב ונתרבה השכחה. ולכן מצילין אותם מפני הדליקה ומכל מקום התורפה בשבת[1249].

[1240] גמרא קטו, א (אליבא דמאן דאמר לא ניתנו לקרות בהן ... מניחן במקום התורפה והן מרקיבין מאליהן). רמב"ם פכ"ג הכ"ו (ובחול אסור לקרות בהם, אלא מניחן במקום התורף והן מתאבדין מאליהן).

[1241] משא"כ אם האזכרות הן בלשון הקודש ובכתב אשורי, מצילין אותם בשביל האזכרות.

[1242] גמרא קטו, א (איתמר היו כתובים תרגום או בכל לשון, רב הונא אמר אין מצילין אותן מפני הדליקה, ורב חסדא אמר מצילין אותן מפני הדליקה). רי"ף מג, א (והלכתא כרב הונא). רמב"ם שם (אם היו כתובין בכל לשון או בכתב אחר אין מצילין אותן).

[1243] גמרא קטז, א (וכשם שאין מצילין אותן מפני הדליקה, כך אין מצילין אותן לא מן המפולת ולא מן המים ולא מדבר המאבדן).

[1244] גיטין ס, א (מר בר רב אשי אמר לטלטולי נמי אסור, מאי טעמא, דהא לא חזי למיקרי ביה).

[1245] רש"י שם ד"ה כך (אין מצילין אותן, אפילו בחול).

[1246] גמרא קטו, ב (היו כתובין בסם ובסיקרא בקומוס ובקנקנתום, בלשון הקדש, מצילין אותן מפני הדליקה). רמב"ם פכ"ג הכ"ז (היו כתובין בסם ובסיקרא, אף על פי שאינו כתב של קיימא, הואיל והן כתובין אשורית ובלשון קדש מצילין אותן).

[1247] תוס' שם ד"ה היו (משמע דפשיטא ליה שאין קורין בהן).

[1248] ברייתא קטו, ב (אין בין ספרים למגילה, אלא שהספרים נכתבים בכל לשון, ומגילה עד שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו), כפירוש ר"י בתוס' שם סוד"ה מגילה (ונראה לר"י דדוקא לענין הצלה מיתניא הך ברייתא, דאין בין ספרים למגילה אלא שהספרים נכתבין בכל לשון, ואפילו בלא ספר ודיו חשיבו לענין דמצילין אותו מפני הדליקה, אע"ג דלא חזו לקריאה, משום דיש בהו אזכרות, אבל במגילה אין מצילין אלא אם כן ראויה לקריאה, שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו, לפי שאין בה הזכרה). מרדכי רמז שצו (ולענין הצלה מפני הדליקה מיתניא, דשאר ספרים אפילו כתובים שלא כמשפטו, כגון שלא בדיו, מצילין מפני אזכרות ושמות שבהן, אבל מגילה אין בה אזכרות, מפני שנשתלחה ליכתב בדתי פרס ומדי, להכי אם אינה כתובה כמשפטה וכתיקונה, אין בה קדושה לטרוח ולהציל מפני הדליקה בשבת). שו"ע סי"ג (יש מי שאומר דמגלת אסתר, הואיל ואין בה אזכרות, אם אינה כתובה כמשפטה אשורית על העור ובדיו, אין בה קדושה להצילה מפני הדליקה). ט"ז ס"ק יא (במרדכי כתוב מפני שניתנה לכתוב בדתי פרס ומדי, על כן אין בה אזכרות).

ומה שאמרו בברייתא כאן "שהספרים נכתבים בכל לשון", קאי למאן דאמר שגם "כתובים תרגום או בכל לשון" מצילין אותן. אבל אנן קיי"ל כרב הונא שבשאר הספרים אין מצילין אותן (כדלעיל הערה 1242).

[1249] גיטין ס, א (האי ספר אפטרתא אסור למקרי ביה בשבת, מאי טעמא דלא ניתן ליכתב (פחות מספר אחד שלם לעצמו, רש"י) ... ולא היא שרי ... למיקרי ביה, דרבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש מעייני בספרא דאגדתא בשבתא, והא לא ניתן ליכתב (שום דבר גמרא והלכה ואגדה, רש"י), אלא כיון דלא אפשר (מליכתב, שנתמעט הלב והתורה משתכחת, רש"י) עת לעשות לה' הפרו תורתך (ואם בא עת לעשות תקנה לשם שמים, הפרו דברי תורה לשעה הצריכה, רש"י), הכא נמי כיון דלא אפשר (שאין לכל צבור וצבור יכולת לכתוב נביאים שלם, רש"י) עת לעשות לה' הפרו תורתך). תמורה יד, ב (רבי יוחנן וריש לקיש מעייני בסיפרא דאגדתא בשבתא (שלא ישתכחו, רש"י), ודרשי הכי, עת לעשות לה' הפרו תורתך (תהלים קיט, קכו), אמרי מוטב תיעקר תורה ואל תשתכח תורה מישראל).

הרי שבשני אלה התירו אפילו בימי חכמי התלמוד, וכן נפסק לעיל סי' רפד ס"ד (ואף שבימיהם היה אסור לכתוב פרשיות פרשיות בפני עצמן כל שאינן ספר שלם, בין שהן מן התורה בין שהן מנביאים וכתובים כמ"ש ביו"ד סי' רפ"ג, אעפ"כ התירו לכתוב הפטרות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, שאין יכולת ביד כל צבור לקנות להם נביאים שלמים ויתבטלו מקריאת ההפטרה לגמרי).

וכן התירו משום עת לעשות לה' וגו' לכתוב אפילו כ"ד ספרים תרגום, וכל לשון, ובכל כתב, על הנייר, מפני שאין כל אדם יכול לכתוב אשורית, וגם אין הכל מבינים לשון הקודש, וגם אין ספק ביד הכל לקנות הקלף. ולכן מצילים אותם גם כן מפני הדליקה ומכל מקום התורפה[1250].

אבל מכל מקום אסור לכתבם במיני צבעונים אפילו בזמן הזה, מפני שבקל יוכל לקנות דיו כמו מיני צבעונים, ואם נכתבו אסור לקרות בהם אפילו בחול[1251]. ואעפ"כ מצילין אותן מפני הדליקה ומכל מקום התורפה מפני האזכרות שבהם, חוץ ממגילת אסתר שאין בה אזכרות[1252].

במה דברים אמורים כשנכתבו בכתב אשורית ולשון הקודש, אבל בכתב או לשון אחר, מותר לכתבם אפילו במיני צבעונים, וקורין בהם ומצילין אותם[1253].

אמנם בזמן הזה ניתן לכתוב הכל, כמבואר בראי"ש פט"ז ס"א (והני מילי לדידהו, אבל לדידן שרי בין לקרות בהן בין להציל, משום כיון דלא אפשר עת לעשות לה' הפרו תורתך ... האידנא שאנו כותבין תורה שבעל פה משום עת לעשות, כולם הם פירושי המצות ועיקרי תורה, ומצילין אותן מפני הדליקה ... והאידנא דנהיגי לכתוב סדר הברכות, ויש בהן הרבה מעניינות של תורה, הואיל ונתנו לכתוב משום עת לעשות וגו' וניתנו לקרות בהן, גם מצילין אותן מפני הדליקה). הגהות מיימוניות פכ"ג אות ש (פירש ר"י היינו דוקא בימי התנאים והאמוראים, שלא ניתנו ליכתב לא תלמוד ולא תפלות, אבל עכשיו שרבתה שכחה ונתנו לכתוב הכל, משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, מצילין הכל מפני הדליקה הן תלמוד הן תפלות). טור ושו"ע סי"ב (כל כתבי הקדש מצילין האידנא מפני הדליקה וקורין בהם ... וכן מטבע ברכות שטבעו חכמים, מצילין אותם מן הדליקה ומכל מקום התורפה). מ"א סקי"ח (דבזמן התלמוד היה אסור להצילה אלא אם כן כתובה כהלכתה, כיון שלא ניתן לכתוב ולקרות, אבל בזמן הזה שרי).

[1250] רז"ה מב, ב (כיון שהתירו בדורות האחרונים לכתוב תרגום והלכות, איידי דבציר ליבא ושכיח שר השכחה ... וכן נהגו לכתוב ברכות, הרי נתנו כולם לקרות בהן, ומצילין את כולן). ר"ן מג, א (וכתב עוד הרז"ה ז"ל דהאידנא דבציר ליבא, תרגום והלכות ניתנו לקרות בהן ... כיון דמשום עת לעשות לה' הותר לכתוב תרגומו של יונתן בן עוזיאל, למה לא יהא מותר גם כן תרגום של לשון אחר שכתבו אחד מן החכמים, דהא אידי ואידי מדינא לא ניתן ליכתב, ואי משום עת לעשות לה' שרינן, בכולהו נמי איכא למשרי). טור ושו"ע סי"ב (כל כתבי הקדש מצילין האידנא מפני הדליקה, וקורין בהם, אפילו כתובים בכל לשון). ט"ז סק"ט (פירוש דבזמן חכמי התלמוד היה אסור לכתוב ספרים אלא בלשון הקדש או יוונית, אבל האידנא משום עת לעשות לה' הפרו תורתך התירו לכתוב בכל לשון). מ"א ס"ק יז (צ"ע על מה סמכו לכתוב החומשים וכ"ד ספרים בכתב אחר שאינו אשורית ... ויש אומרים דאין הכל בקיאין לכתוב אשורית), וס"ק יח (נראה לי פשוט דמודה המרדכי שמצילין המגילה אפילו כתובה בכל לשון, בנייר, משום דניתן לקרות בהם משום עת לעשות לה', שאין כל אדם יכול לכתוב אשורית, וגם אינו מבין לשון הקודש, וגם אין סיפק בידו לקנות קלף). ורס"י רפד (ואם כן הוא הדין דנכתבים על הנייר).

וראה גם הלכות תלמוד תורה פ"א בקונטרס אחרון סק"ב (מנהג של עכשיו שאין מספרים בלשון הקודש כמו בימיהם).

[1251] מ"א סקי"ח (אבל בסם ובסיקרא לא ניתן לכתוב אפילו בזמן הזה, משום דבקל יכול לקנות דיו כמו סם וסיקרא).

וכן הוא לעיל סי' רפד קו"א סק"א (בסימן של"ד סקי"ח, שמסיים שם דאין קורין אפילו בזמן הזה כשכתובין בסם וסיקרא ... סם וסיקרא דאסור אף האידנא, משום דיש בהם ריעותא וזלזול לתורה, שנמחקין מהר שאינן מתקיימים).

[1252] תוס' קטו, ב סוד"ה מגילה (ואפילו בלא ספר ודיו חשיבו לענין דמצילין אותו מפני הדליקה, אע"ג דלא חזו לקריאה, משום דיש בהו אזכרות, אבל במגילה אין מצילין אלא אם כן ראויה לקריאה, שתהא כתובה אשורית על הספר ובדיו, לפי שאין בה הזכרה). שו"ע סי"ג (יש מי שאומר, דמגלת אסתר, הואיל ואין בה אזכרות, אם אינה כתובה כמשפטה אשורית על העור ובדיו, אין בה קדושה להצילה מפני הדליקה). מ"א שם (ולכן בשאר ספרים, אף על פי שנכתבו שלא כדין ולא ניתנו לקרות בהן, מצילין אותן מפני אזכרות שבהן, אבל במגילה אסורה להצילה אם כתובה בסם ובסיקרא, כיון דאסור לקרות בהן).

[1253] שו"ע סי"ב (כל כתבי הקדש מצילין האידנא מפני הדליקה וקורין בהם ... ואפילו כתובים בסם ובסיקרא ובכל דבר), לפירוש המ"א סוף ס"ק יח (ומ"ש בסי"ב וקורין בהן אפילו כתובים וכו' בסם ובסיקרא, פירוש היכא דכתיבי בכל לשון ובסם ובסיקרא, אבל היכא דכתיבי בלשון הקודש בסם ובסיקרא, אין קורין בהם, אעפ"כ מצילין אותם מפני הדליקה).

והיינו שדינם בזה כמו בימיהם, שנתבאר לעיל בתחלת הסעיף (אם כתובים ... במיני צבעונים, אע"פ שאסור לקרות בהם אפילו בחול, אעפ"כ מצילין אותם מפני הדליקה בשבת מפני האזכרות שבהם).

וכל זה בכ״ד ספרים של תורה שבכתב. אבל שאר ספרים מותר לכתוב במיני צבעונים בכל ענין, וקורין בהם ומצילין אותם[1254]:

יג לא התירו בזמן הזה לכתוב בשאר לשונות אלא כשאותו העם בקיאין באותו לשון, אבל אם אינן מבינים אותו, אסור לכתוב, ואין קורין בו, ואין מצילים אותו (בין בכ״ד ספרים בין בשאר ספרים של תורה שבעל פה), שהרי לא התירו אלא משום עת לעשות לה׳, וכשאין העם מבינים לא שייך עת לעשות לה׳[1255].

(וכן אסור לכתוב שמות שאינן נמחקין או פסוקים בקמיעות, או בשאר מקומות שלא שייך בהם עת לעשות לה׳[1256]).

ואפילו כותב אשורית ולשון הקודש ובדיו על הקלף, הרי לא ניתנה תורה ליכתב אלא ספר שלם, ולא פרשיות פרשיות[1257], אלא משום עת לעשות לה׳[1258] כמ״ש בי״ד סי׳ רפ״[ג][1259]. ולפיכך אין קורין בהם ואין מצילין אותם בשבת מפני הדליקה[1260], שהרי אינן בכלל כתבי הקדש[1261] (אבל מצילים אותם ממים או שאר דברים המאבדם[1262], שהרי

[1254] מ״א שם (וכל זה בכ״ד ספרים, אבל שאר ספרים, פשיטא דנכתבין אפילו בסם ובסיקרא).

[1255] ר״ן מג, א (איני רואה מקום לאסור אלא לכתבן בלשון שאין אותו העם בקיאים, דבכהאי גוונא ודאי ליכא משום עת לעשות לה׳). מ״א ס״ק יז (אבל אם העם אין מבינין אותו הלשון, אסור לכתבו ולהצילו. כ״מ בר״ן).

[1256] ברייתא קטו, ב (הברכות והקמיעין, אע״פ שיש בהן אותיות של שם ומעניינות הרבה שבתורה, אין מצילין אותן מפני הדליקה, אלא נשרפים במקומן [הן ואזכרותיהן]). שו״ת הרשב״א ח״ב סי׳ רפא (ואף על פי שעכשו כותבין סדורי הברכות והתפלות שיש בהן פסוקים של תורה נביאים וכתובים, היינו טעמא משום דנתקצרו הלבבות, ומותר משום עת לעשות לה׳. וכן אנו קורין ומטלטלין ספרא דאפטרתא בשבתא, וקרינן ביה, ומצילין אותן עכשו מפני הדליקה ... אבל ה[קמיע]ין מסתברא שבאיסור הן עומדים כל שיש בהם פסוקים, ואין מצילין אותם, שאין אומרין בהם עכשו עת לעשות יותר מן דורות הראשונים). דעה הא׳ בשו״ע סי״ג (הקמיעין שיש בהם פסוקים, אין מצילים אותם מפני הדליקה). ט״ז סקי״ב (דבקמעין אין שייך בהם טעם דעת לעשות לה׳ כו׳, דאין בזה תורה ללמוד או להתפלל, על כן אסור לכתוב אותם).

וראה גם שו״ע יו״ד סי׳ קעט סוף סי״ב (לכתוב פסוקים בקמיעין, אסור). ובט״ז שם ס״ק ט (ואף על גב שעכשיו כותבין בסידורין, הברכות, היינו משום עת לעשות לה׳, מה שאין כן בקמיעין. כ״כ ב״י בשם רשב״א).

[1257] גיטין ס, א (אין כותבין מגילה (פרשה לבדה של תורה או שתים, רש״י) לתינוק להתלמד בה). רמב״ם הל׳ ס״ת פ״ז הי״ד (לא יכתוב מגילה בפני עצמה שיהיה בה פרשיות. ואין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה).

[1258] גיטין שם (האי ספר אפטרתא ... שרי לטלטולי ושרי למיקרי ביה ... כיון דלא אפשר (שאין לכל צבור וצבור יכולת לכתוב נביאים שלם, רש״י), עת לעשות לה׳ הפרו תורתך). רי״ף גיטין כח, רע״א (לעשות לה׳ הפרו תורתך כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה). רא״ש שם פ״ה ס״כ (משום דלא אפשר לכל עני בישראל לכתוב תורה שלמה לבנו).

[1259] בשו״ע שם ס״ב (לא יכתוב מגילה בפני עצמה שיהיו בה פרשיות, ואין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה), ובט״ז סק״א (והביא בטור דהרי״ף התיר לכתוב מגילה לתינוק להתלמד ... וכתב הרא״ש שהתיר משום שאי אפשר לכל עני להיות לו ספר תורה שלימה), וש״ך סק״ג (ודעת הרי״ף והמרדכי והאגודה ושאר פוסקים דמותר משום עת לעשות לה׳ הפרו תורתך).

וכן לענין הפטרה נתבאר לעיל סי׳ רפד ס״ד (בהפטרה אין צריך שיהא הנביא שמפטירים בו ספר שלם, אלא די בפרשה שמפטירין בה ... (היו) יכולים להפטיר בה (אף בימיהם) ... ואף שבימיהם היה אסור לכתוב פרשיות פרשיות בפני עצמן כל שאינן ספר שלם, בין שהן מן התורה בין שהן מנביאים וכתובים, כמ״ש בי״ד סי׳ רפ״ג, אעפ״כ התירו לכתוב הפטרות משום עת לעשות לה׳ הפרו תורתך, שאין יכולת ביד כל צבור לקנות להם נביאים שלמים, ויתבטלו מקריאת ההפטרה לגמרי).

[1260] כנסמן לעיל (הערה 1256).

[1261] רש״ל בביאורו לטור, הובא בב״ח ד״ה כל כתבי (לענין קמיעות, שאף על פי שניתנו ליכתב, מכל מקום אינן דומין לכתבי הקודש, ואין דינם אלא כשאר תכשיט).

[1262] שאף שלענין ספרי המינים אמרין קטז, א (וכשם שאין מצילין אותן מפני הדליקה, כך אין מצילין אותן לא מן המפולת ולא מן המים ולא מדבר המאבדן), ופירשו בתוס׳ ד״ה כך (דלא תימא דוקא מן הדליקה אין מצילין, משום דאי שרית ליה אתי לכבויי, אלא אפילו היכא דליכא למיגזר מידי אסור לטלטלן ולהוציאן).

מכל מקום הא דאמרינן קטו, ב (הברכות והקמיעין, אע״פ שיש בהן אותיות של שם ומעניינות הרבה שבתורה, אין מצילין אותן מפני הדליקה), היינו דוקא מן הדליקה, ולא מן המים.

אינם אסורים בטלטול, כמ״ש בסי׳ ש״ח[1263] שאפילו קמיע שאינו מומחה מותר לטלטלו). ומכאן אמרו חכמים כותבי קמיעין, וכל כיוצא בהם מדברים שלא שייך לומר בהם עת לעשות לה׳, הרי הם כשורפי תורה, שהרי לא יצילו אותם מפני הדליקה בשבת ויניחום לישרף[1264].

ויש אומרים[1265] שמותר לכתוב ולהציל, שכיון שניתן רשות לכתוב אזכרות בברכות, וכן פסוקים שבסידורי תפלות ותחנונים, משום עת לעשות לה׳, הוא הדין שניתן רשות לכתבם בקמיעות[1266] או שאר מקומות, אע״פ שלא שייך בהם עת לעשות לה׳. ובלבד שלא יכתבם במקום שיוכלו לבא לידי בזיון, כגון באגרות, כמ״ש ביו״ד סי׳ רע״ו[1267]. והעיקר כסברא הראשונה[1268]:

יד תורה שבכתב קודמת להציל לתורה שבעל פה[1269]:

טו ספר תורה שבלה[1270], או נמחק[1271], ויש בו ללקט פ״ה אותיות, אע״פ שאין בהם אזכרה[1272], הרי הוא עומד בקדושתו ומצילין אותו, לפי שכן מצינו ספר שלם בתורה שאין בו אלא פ״ה אותיות, דהיינו פרשת ויהי בנסוע הארון שנחשבה לספר בפני עצמו[1273].

והוא שפ״ה אותיות אלו הן תיבות שלמות, אע״פ שהן מפוזרות, אבל תיבה שנחסר ממנה

[1263] סעיף עא (קמיע שאינו מומחה, אף על פי שאין יוצאין בו מחשש שמא אין מועיל כלום ואין תורת תכשיט עליו, ואם כן אין עליו תורת כלי כלל, שהרי אינו ראוי לכלום אף בחול ... אעפ״כ מותר לטלטלו, מפני שלא חששו לכך אלא לענין איסור הוצאה, אבל לא לענין איסור טלטול).

[1264] ברייתא קטו, ב (הברכות והקמיעין ... אין מצילין אותן מפני הדליקה, אלא נשרפין במקומן (אם נפלה דליקה בשבת, רש״י) ... מכאן אמרו כותבי ברכות כשורפי תורה (שהרי לא יצילם בשבת, רש״י)).

[1265] רא״ש פט״ז ס״א (הברכות והקמיעין ... והאידנא דנהיגי לכתוב סדר הברכות, ויש בהן הרבה מעניינות של תורה, הואיל וניתנו לכתוב משום עת לעשות וגו׳, וניתנו לקרות בהן, גם מצילין אותן מפני הדליקה). טור (הברכות וקמיעין מצילין אותן, וטעונין גניזה, שלא יניחום במקום הפקר), ודעה הב׳ בשו״ע סי״ד (ויש אומרים שמצילים)..

[1266] ב״י (אפשר דסבירא ליה, דכיון דאתייהיב רשותא למיכתב ברכות, הוא הדין לקמיעין). לבוש סי״ד (דסבירא להו כיון דאתיהיב רשות למיכתב ברכות, הוא הדין לקמיעין). ט״ז סקי״ב (כיון דאתיהב רשות למכתב ברכות, יש נמי רשות לכתוב קמעין).

[1267] ברמ״א שם סי״ג (ואסור לכתוב שם לכתחלה שלא בספר, דיוכל לבא לידי בזיון, ולכן נזהרין שלא לכתוב שם באיגרת).

[1268] רש״ל וב״ח שם (תפס עליו מהרש״ל (בביאורו לטור) ואמר, דאין חילוק בין האידנא לקדמונים אלא לענין תלמוד וברכות ... אבל לא לענין קמיעות). מ״א סקי״ט (והב״ח ורש״ל פסקו כסברא ראשונה).

[1269] ספר חסידים סי׳ תתנח (יציל תורה שבכתב, ואחר כך תורה שבעל פה). הובא בכנסת הגדולה הגה״ט. מ״א סקט״ו (תורה שבכתב קודמת להציל לתורה שבעל פה).

[1270] ברייתא קטו, ב (ספר תורה שבלה, אם יש בו ללקט שמונים וחמש אותיות (זהו שיעור לספר תורה שנמחק או בלה להיות עומד בקדושתו, רש״י), כגון פרשת ויהי בנסוע הארון, מצילין, ואם לאו אין מצילין). טור ושו״ע סי״ב (ספר תורה שיש בו ללקט פ״ה אותיות ... מצילין אותה).

[1271] ברייתא קטז, א (ספר תורה שנמחק (שהגליונין קיימים אלא שהכתב הלך), אם יש בו ללקט שמונים וחמש אותיות, כגון פרשת ויהי בנסוע הארון, מצילין, ואם לאו אין מצילין).

[1272] גמרא שם (בעא מיניה רב הונא בר חלוב מרב נחמן, ספר תורה שאין בו ללקט שמונים וחמש אותיות, כגון פרשת ויהי בנסוע הארון, מצילין אותה מפני הדליקה או אין מצילין. אמר ליה ותיבעי לך פרשת ויהי בנסוע הארון גופה (שנכתבה לבדה וחסרה אות, מהו להצילה, רש״י). היכא דחסר פרשת ויהי בנסוע לא קמיבעיא לי, דכיון דאית ביה הזכרות, אע״ג דלית ביה שמונים וחמש אותיות מצילין, כי קא מיבעיא לי ספר תורה שאין בו ללקט (ובאותו ליקוט עצמו ליכא אזכרות, רש״י), מאי. אמר ליה אין מצילין). טור ושו״ע שם (או שיש בו אזכרה).

[1273] ברייתא קטו סע״א (ויהי בנסוע הארון ויאמר משה (בהעלותך י, לה-לו), פרשה זו עשה לה הקב״ה סימניות מלמעלה ולמטה ... מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו). רש״י שם ד״ה כגון פרשת ויהי בנסוע הארון (שהוא ספר לעצמו כדלקמן, ויש בה פ״ה אותיות). לבוש סוף סי״ב (שכן מצינו פרשת ויהי בנסוע, שאין בה אלא פ״ה אותיות ונקרא ספר בפני עצמו).

אות אחת, אין הנשאר ממנה מצטרף לעלות לחשבון פ״ה[1274].

ואם יש בספר תורה זו אזכרה אחת שלימה, מצילין אותה בשבילה לבדה, אע״פ שהשאר כולה נמחק ובלה[1275]:

טז תיבות של תרגום שבמקרא, כגון יגר שהדותא[1276], וכדנא תימרון להום[1277], שכתבו בלשון הקודש, אעפ״כ הן מצטרפות ועולות לחשבון פ״ה[1278]:

יז כל דבר שמצילים אותו מפני קדושתו מצילין אותו אפילו לחצר שאינה מעורבת, או למבוי שאין בו שיתוף. ובלבד שיהיו כל תיקוניו קיימים, דהיינו ג׳ מחיצות ולחי או קורה, שלא הקילו בכתבי הקדש אלא לענין חסרון תיקון העירוב או השיתוף בלבד, אבל לא לענין חסרון תיקון אחר, בין במבוי בין בחצר[1279]:

יח מצילין תיק הספר עם הספר, ותיק התפילין עם התפילין, אפילו לחצר שאינה מעורבת, אע״פ שיש בתוכם מעות[1280]. ולא הצריכוהו לנער המעות מהם[1281], כי שמא בתוך כך תתחזק הדליקה ולא יוכל להצילם כלל[1282]. וכן אם הניח תפילין בארנקי מלאה מעות, יכול להצילה מפני הדליקה, או מפני הגנבים והגזלנים, למקום שיכול להציל התפילין[1283], ואין מחייבים אותו להוציא התפילין ממנה, אפילו הניחן בתוכה בשבת[1284]

[1274] גמרא שם (תרגמה רב חסדא אליבא דרב הונא, בתיבות), ופרש״י (הא דקתני ללקט, דמשמע מפוזרות, לא ללקט אות ואות לבד, אלא ללקט תיבה שלימה, תיבה כאן ותיבה כאן, עד פ״ה אותיות). טור ושו״ע שם (מתוך תיבות שלמות).

[1275] כנסמן לעיל (הערה 1272).

[1276] ויצא לא, מז.

[1277] ירמי׳ י, יא.

[1278] ברייתא וגמרא שם (תרגום שכתבו מקרא (יגר שהדותא, ושבנביאים כגון כדנא תימרון להום, שכתבו מקרא, רש״י) ... מצילין מפני הדליקה ... להשלים (אם היה בו כדי ללקט, ותרגום זו משלימו, מצטרף ומצילין בשבילו, רש״י)). טור ושו״ע סי״ב (תרגום שכתבו עברי, כגון יגר שהדותא וכדנא תימרון להון ... מצילין אותה).

ומסיים בברייתא שם (ומקרא שכתבו תרגום ... מצילין מפני הדליקה), ולא נעתק כאן, דקיי״ל דאין מצילין, כדלעיל סי״ב (ואם נכתבו בכתב או לשון אחר ... אין מצילים אותם בשבת), ושם נסמן (הערה 1242).

[1279] כת״ק במשנה קטז, ב (ולהיכן מצילין אותן למבוי שאינו מפולש. בן בתירא אומר אף למפולש). רב אשי קיז, רע״ב (שלש מחיצות ולחי אחד, זה מבוי שאינו מפולש, ג׳ מחיצות בלא לחי, זהו מבוי המפולש). פסקי רי״ד קיז, א (מדלא תני למבוי המעורב ... שמע מינה אף על גב דלא עיריבו בו ולא שיתיפו בו שרי, מפני כבוד כתבי הקודש, אבל מיהו בעינן שלא יהא מפולש, אבל אם הוא מפולש אסור). הובא בשבלי הלקט סי׳ קטו (וכתב רבינו ישעיה זצ״ל מדלא קתני למבוי המעורב ... שמע מינה דאפילו לא עירבו ולא שיתפו שרי, משום כבוד כתבי הקודש, אבל מיהו בעינן שלא יהיה מפולש). ר״ן מג, ב (דלא מקילינן מידי, אלא שאע״פ שלא נשתתפו בו מצילין לתוכו). טור ושו״ע סי״ז ([מצילין הספרים אפילו לחצר שאינה מעורבת]) ולמבוי שלא נשתתפו בו, ובלבד שיהיו בו שלשה מחיצות ולחי).

ולענין נתגלגל ראשו לרשות הרבים או לכרמלית ראה לקמן סי׳ שנב.

[1280] משנה קטז, ב (מצילין תיק הספר עם הספר, ותיק התפילין עם התפילין, ואע״פ שיש בתוכן מעות. ולהיכן מצילין אותן למבוי שאינו מפולש). טור ושו״ע סט״ו (מצילים תיק הספר עם הספר, ותיק התפילין עם התפילין, אף על פי שיש בתוכן מעות).

וכדלעיל סעיף הקודם (אפילו לחצר שאינה מעורבת).

[1281] כמו שהצריכו לעיל סי׳ שט ס״ד (שאם אפשר לנער האיסור ממנו מיד, צריך לנערו מתחלה, ואחר כך יטלטל ההיתר בלבד למקום שצריך אליו).

[1282] גמרא קיז, א (אדהכי והכי נפלה דליקה (על הספר, רש״י)). מ״א סק״כ (איתא בגמרא בהדיא, שמדינא הי׳ צריך לנער המעות מתיק התפילין, וכמ״ש סוס״י ש״י, אלא דחיישינן דלמא אדהכי והכי נפלה דליקה וישרפו התפילין). שו״ת הרשב״א ח״א סי׳ תרל (והתירו לו לטלטל הכל מחמת הספר והתפילין, שלא יתעכב בהצלתן עד שיוציא הספר והתפילין וינער את התיק).

[1283] ספר התרומה סוס״י רמה (ואם יש לו ארנקי של מעות שהן מוקצין לטלטל, אם הניח עמהם תפילין או כתבי הקדש מערב שבת, ויציל הכל בשבת, אפילו לחצר שאינה מעורבת, כדין כתבי הקדש). טור (וכתב בעל התרומה, אם הניח תפילין בארנקי מלא מעות, יכול להצילו כדין תפילין, אפילו לחצר שאינה מעורבת), ושו״ע סט״ז (אם

(על ידי נכרי[1285]), שעל ידי ישראל אסור להצניע תפילין בתוכה, שאי אפשר שלא יטלטלנה קצת, והיא בסיס להמעות שבתוכה[1286].

אבל לכתחלה אסור להניח תפילין לתוכה בשעת הדליקה כדי שיציל אגב התפילין, שהרי לא התירו אלא מחמת חשש שמא לא יוכל להציל התפילין כלל אם יצטרך להוציאם ממנה, ואיך יניחן שם לכתחלה. אבל מותר להניח בתוכה תפילין מערב שבת כדי שיוכל להצילה עמהן בשבת לחצר שאינה מעורבת, אם תפול דליקה או מפני גנבים והגזלנים, כיון שמניחן בשעת היתר. והוא הדין למזוזה או ספר[1287].

אבל אם מניח (טבעת[1288] או) אוכלין לתוך ארנקי, אינן מועילין שיוכל להצילה על ידי כך מבית שהדליקה בו אפילו לחצר המעורבת[1289], כי אין (הטבעת או) האוכלין חשובים לגבי הארנקי, והן בטלין אצלה, ולפיכך אף אם אי אפשר לנערן ממנה, אינו רשאי ליטול את הארנקי בשבילן, אלא יניחן לישרף עם הארנקי[1290].

ויש מתירין[1291] להניח עליה אפילו לכתחלה בשעת הדליקה ככר או תינוק או שאר דבר

הניח תפילין בארנקי מלא מעות, יכול להצילו מפני הדליקה או מפני הגנבים והגזלנים, למקום שיכול להציל התפילין).

[1284] מ"א סוף סק"כ (ואם הניח בשבת תפילין אצל מעות, ואחר כך נפלה דליקה, פשיטא דשרי להצילו לכו"ע, ואין צריך לנער המעות).

[1285] שאף שאסור להניח התפילין "בתוכה בשבת ... שאי אפשר שלא יטלטלנה קצת", והוי פסיק רישיה שיטלטל המוקצה. מכל מקום בנכרי מותרת פסיק רישיה, כדלעיל סי' רנג ס"י (מותר לומר לנכרי ליטלה. ואף שכל דבר שאסור לעשותו בשבת אסור לומר לנכרי לעשותו, מכל מקום כאן שהאיסור נעשה מאליו בלא מתכוין, והישראל אינו אומר לו כלל לעשותו אלא שולחו לעשות דבר המותר, אם כן אף שמאליו נעשה האיסור, הרי לא נעשה בשליחות הישראל, שהישראל לא צוהו על ככה). וראה מראי מקומות וציונים.

[1286] כדלעיל סי' שי סוף סי"ד (אסור להכניס ידו בכיס, אם הניח בו המעות על דעת שישארו בו גם בשבת, שנעשה הכיס בסיס להם).

[1287] מרדכי רמז שצה (מכאן נראה שיכול אדם להשים מזוזה או שאר כתבי הקדש או תפילין בתוך ארנקי מלא מעות, מערב שבת, ובשבת אם יש דליקה יציל המעות אגב התפילין למקום הראוי להציל תפילין). דעה הב' בשו"ע סט"ז (ויש מי שאומר דהיינו דוקא כשהניחם שם מערב שבת). מ"א סק"כ (ולי נראה דליכא בזה פלוגתא, דלכו"ע אסור לכתחלה להניח תפילין אצל מעות בשעת הדליקה כדי להציל המעות ... דהא איתא בגמרא בהדיא שמדינא הי' צריך לנער המעות מתיק התפילין וכמ"ש ססי' ש"י, אלא דחיישינן דלמא אדהכי והכי נפלה דליקה וישרפו התפילין, אבל ... אסור להניח כיס התפילין בשעת הדליקה בשק מעות כדי להציל המעות ... ולכן כתב המרדכי דיש להניחו שם מערב שבת כו' עי"ש). ט"ז ס"ק יג (ולי נראה שיש חילוק בדבר, אם מניח לשם זה שיהיה לו היתר להציל, זה אינו שרי רק אם הוא עושה בערב שבת. אבל אם הניח קודם לזה בלאו הכי, אז יש היתר אפילו אם הונח בשבת, כיון דלאו לשם הצלה הניחו שם).

[1288] אפשר מסתפק כאן בהצלת טבעת, שאינה לבושה עליו, כדלעיל ס"ח (מותר לו להציל כלי תשמישו הצריכים לו היום (לג' סעודות הללו) כגון כוסות וקיתוניות (וכיוצא בה משאר כלי סעודה)), וס"י (אבל בגדים שיכול ללבשם, מותר לו ללבוש ... ומוציא), משא"כ טבעת שאינה כלי תשמישו הצריכה לסעודה, ואינה לבושה עליו (אם אי אפשר לנערן ממנה), יש להסתפק אם מותר להצילה.

[1289] כדלעיל ס"ט (כל הצלה שאמרנו אינה אלא לחצר אחרת המעורבת עם חצר זו, אבל לא לשאינה מעורבת), וסי"ז (כל דבר שמצילים אותו מפני קדושתו מצילין אותו אפילו לחצר שאינה מעורבת). וכאן דמיירי באוכלין וכלי תשמישו, לא התירו להצילו אלא לחצר המעורבת. וכיון שיש מעות בכיס, אסור להצילם אפילו לחצר המעורבת.

[1290] ספר התרומה שם (אבל טבעת לתוך ארנקי, אינו נראה שיהא מותר לטלטלה, דשמא הוי הטבעת בטל למעות ששוין יותר). מרדכי שם (ולא סגי לתת טבעת בארנקי להציל המעות המוקצים, אפילו בחצר המעורבת, דשמא הטבעת בטילה אגב המעות, שהרי המעות שוין יותר). טור (אבל אם הניח בו טבעת או כלי אחר שמותר לטלטלו, אין הארנקי מיטלטל אגביו, שהכלי אינו חשוב ובטל גבי הארנקי).

[1291] ירושלמי פט"ז ה"ב (דיסיקיא שיש בתוכו מעות, נותן עליה ככר ומטלטלה). ספר התרומה שם (אבל ככר או תינוק עליו, אין בכך כלום, אף על גב דשרי ליה בירושלמי כל כתבי, דהא אמר שלהי נוטל לא אמרו ככר או תנוק אלא למת בלבד. ושמא בדליקה התירו טפי). טור ושו"ע סי"ז (יש מתירים להציל דסקיא מלאה מעות, על ידי ככר או תינוק, מן הדליקה או מן הגנבים והגזלנים). ט"ז ס"ק יד (ואף על גב דאמרינן בפרק נוטל, רב אשי אמר לא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד, מכל מקום גבי פסידא דדליקה מודה דשרי ... והיינו שיכול ליתן אפילו

שמותר להצילו לחצר המעורבת, אע״פ שהארנקי חשובה ממנו הרבה, ונוטלה ומצילה על ידי כך מבית שהדליקה בו לחצר המעורבת[1292]. ואף שלא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד, כמ״ש בסי׳ שי״א[1293], מכל מקום מפני הפסד הדליקה הקילו גם כן כמו במת, שתהא הארנקי טפלה לדבר המותר שעליה, והרי זה כמציל דבר המותר בלבדו. ויש לסמוך על זה[1294] להקל בדברי סופרים במקום הפסד מרובה.

וכל זה בבית שהדליקה בו, אבל בבתים הקרובים, יש מתירין לטלטל אפילו מוקצה בלבד אם יש בו הפסד מרובה[1295], והוא הדין מפני הלסטים, כמ״ש למעלה[1296]:

יט יש מתירין[1297] לומר לנכרי להציל ספרים אפילו דרך רשות הרבים, שלא גזרו על שבות אמירה לנכרי במקום בזיון כתבי הקודש. ואף שלא התירו להצילן לכרמלית, אע״פ שאין איסורה אלא שבות מדברי סופרים[1298], מכל מקום אינו דומה שבות הנעשה על ידי ישראל לשבות אמירה לנכרי[1299]:

כ הגליונים שלמעלה ושלמטה, ושבין פרשה לפרשה, ושבין דף לדף, ושבין ספר לספר, אין מצילין אותם, אם נחתכו מן הספר, או שנמחק הספר ולא נשתיירו בו פ״ה אותיות[1300]:

לכתחלה בשבת כדי להציל על ידו). מ״א ס״ק כא (אפילו להניחה בשבת שרי, אפילו המעות חשוב מהחפץ שמניח אצלו).

[1292] סמ״ק סי׳ רפא ע׳ רצו (ודוקא לרשות היחיד, אבל לחצר שאינה מעורבת או לכרמלית, לא). שו״ע שם (ודוקא לרשות היחיד, אבל לא לחצר שאינה מעורבת).

[1293] סעיף ז (לא התירו טלטול על ידי דבר המותר אלא במת בלבד, אבל שאר דברים האסורים בטלטול, אסור לטלטלם על ידי דבר המותר), ושם נסמן (הערה לט).

[1294] ב״ח (והמיקל יש לו על מי לסמוך).

[1295] מ״א סקכ״א (ועיין ס״ב דיש מתירין בלא ככר).

[1296] סעיף ב (במה דברים אמורים בבית שהדליקה בו, אבל בתים הקרובים ויראים שתגיע להם הדליקה, יכולים להציל כל מה שירצו ... ואפילו מעות או שאר דברים המוקצים החשובים מותר להם להציל. והוא הדין שמותר לטלטלם כדי להצילם מפני הלסטים, או מפני עבדי המושל הבאים לחפש בתיבתו, וכיוצא בענין זה, לפי שלא גזרו כלל על טלטול מוקצה במקום הפסד מרובה ... אבל יש אוסרים טלטול מוקצה, ואפילו במקום הפסד מרובה ואי אפשר להציל בענין אחר. וכן עיקר).

ועל זה מבאר כאן, שזהו ההפרש בין שני התירים אלו:

(א) המתירים לטלטל מוקצה במקום הפסד מרובה, היינו דוקא בבתים הקרובים, משא״כ בבית הדליקה בו אסור מטעם האמור לעיל ס״א (שאם יהיה מותר להציל ... יש לחוש ... ישכח שהיום שבת ויבא לכבות הדליקה).

(ב) המתירים להציל על ידי ככר ותינוק, היינו אף בבית שהדליקה בו, וכעין האמור לעיל ס״י (שכיון שלא התירו להציל אלא בדרך לבישה, זכור הוא, ולא יבא לכבות).

[1297] שבלי הלקט סי׳ קטו (גאון אחר ז״ל כתב, שאם נפלה דליקה בשבת, מותר לומר לנכרי להוציא ספרים דרך רשות הרבים להצילם, דאמרינן בפרק בתרא דעירובין, אין לך דבר משום שבות עומד בפני כתבי הקדש). והוא בעירובין צח, א (רבי שמעון היא דאמר כל דבר שהוא משום שבות אינו עומד בפני כתבי הקודש). שו״ע סי״ח (כתבו משם גאון, שמותר לומר לגוי להציל ספרים מן הדליקה אפילו דרך רשות הרבים). מ״א ס״ק כג (דשבות דאמירה לעכו״ם שרי מפני בזיון כתבי הקדש).

וראה גם לקמן סוף סכ״ה (מותר לומר לו, לכבות מפני ספרים, אם אי אפשר בענין אחר).

[1298] כדלעיל סי״ז (שלא הקילו בכתבי הקדש אלא לענין חסרון תיקון העירוב או השיתוף בלבד, אבל לא לענין חסרון תיקון אחר בין במבוי בין בחצר).

[1299] לבוש סי״ד (הואיל ולא עביד ישראל מעשה בידים).

וכדלקמן סי׳ שמ סוף ס״ב (במקום מצוה לא גזרו ... על האמירה לנכרי, לפי שהוא אינו עושה כלום ... אבל העושה מעשה, אסור אפילו הוא שבות דשבות במקום מצוה). וכן הוא כאן לענין אמירה לנכרי בהצלת כתבי הקודש.

[1300] גמרא קטז, א (איבעיא להו הגליונין של ספר תורה מצילין אותן מפני הדליקה, או אין מצילין אותן מפני הדליקה ... תא שמע ספר תורה שנמחק, אם יש בו ללקט שמונים וחמש אותיות, כגון פרשת ויהי בנסוע הארון, מצילין ואם לאו אין מצילין. ואמאי, תיפוק ליה משום גיליון דידיה (דהיינו כל הספר תורה, רש״י). מקום הכתב (שנמחק, רש״י) לא קמיבעיא לי, דכי קדוש אגב כתב הוא דקדוש, אזל כתב אזלא לה קדושתיה (דודאי מיגרע גרע, דכי קדיש מעיקרא לאו לשם גליון חלק קדיש אלא אדעתא דכתב, וכיון דאזל ליה כתב, פקע מקדושתיה, רש״י),

כא המינים, דהיינו האדוקים בעבודה זרה, וכן מומרים לעבודה זרה, שכתבו להם כתבי הקדש, אע"פ שכתובים אשורית בלשון הקודש על הקלף ובדיו, אין מצילין אותם, ואף בחול שורפם עם האזכרות שבהם, מפני שכיון שהם אדוקים בעבודה זרה בודאי כתבו אותן לשם עבודה זרה[1301].

ומכאן יש להזהיר על אותן מטבעות של זהב וכסף שיש עליהן שם בן ד' אותיות שטבעו אותו המינים לשם עבודה זרה, שאסור לתלותם, וגם אין להחזיק אותן ברשותו, אלא יתיכם מיד[1302], כדי שלא יהיה זכרון למעשיהם שעשו לשם עבודה זרה, שמטעם זה צריך לשרוף הספרים שלהם עם האזכרות שבהם[1303]:

גרם כיבוי

כב תיבה שאחז בה האור מצדה האחד, מותר ליטול עור של גדי, המותר בטלטול ע"ד שנתבאר בסי' ש"ח[1304], ולפרוס אותו עליה סמוך לאור כדי שלא יתפשט האור יותר, שהעור הוא מתחרך ואינו נשרף ומגין על התיבה[1305].

ומותר לעשות מחיצה בכל הכלים, בין ריקנים בין מלאים, להפסיק הדליקה, ואפילו

כי קמיבעיא לי של מעלה ושל מטה (דמתחלה לשם חלק קדיש, רש"י), שבין פרשה לפרשה, שבין דף לדף, שבתחלת הספר, שבסוף הספר) ... ת"ש הגיליונין, וספרי מינין, אין מצילין אותן מפני הדליקה. מאי לאו גליונין דספר תורה, לא גליונין דספרי מינין) רי"ף מג, א (הגליונים, וספרי מינין, אין מצילין אותן מפני הדליקה). ר"ן שם (נקיטינן ברייתא כפשטה. אי נמי דכיון דלא איפשיטא אין מצילין, דשב ואל תעשה שאני). טור ושו"ע ס"כ (הגליונים שלמעלה ושלמטה, ושבין פרשה לפרשה, ושבין דף לדף, ושבתחלת הספר ושבסוף הספר אין מצילין אותם). מ"א סקכ"ד (שנחתכו מן הספר או שנמחק הספר).

והיינו שאם נמחק הספר, פשטינן בגמרא דאין מצילין. ושאר הגליונות שנחתכו מן הספר, לא פשטינן בגמרא, וקי"ל לאסור אף בזה.

[1301] ברייתא קטז, א (ספרי מינין (משרתים לעבודה זרה וכתבו להן תורה נביאים כתובים כתב אשורית ולשון הקודש, רש"י), אין מצילין אותן מפני הדליקה, אלא נשרפין במקומן הן ואזכרותיהן). רבינו ירוחם ני"ב ח"ז עו, ב (וספרי מינים, מאלו האדוקים בעבודה זרה ... או משומדים לעבודה זרה, שכתבו להם תורה נביאים, אפילו שיהיה כתוב בכתב אשורית ובלשון הקדש, אין מצילין אותן, ונשרפין במקומן עם האזכרות, וכן הדין בחול). טור ושו"ע סכ"א (האפיקורסים, דהיינו האדוקים בעבודת כוכבים, וכן מומרים לעבודת כוכבים, שכתבו להם כתבי הקודש, אין מצילים אותם, ואף בחול שורפן עם האזכרות שבהן). לבוש סכ"א (דודאי לשם עבודה זרה כתבן).

וראה גם לעיל סי' לט ס"ד (תפילין שכתבן מין, דהיינו האדוק לעבודה זרה, ישרפו, שסתם מחשבת מין לעבודה זרה). סי' רטו ס"ב (מין, דהיינו האדוק לעבודה זרה, אסור לענות אמן, אפילו שמעו כל הברכה מפיו (לפי שסתם מחשבת מין בהזכרת השם היא לעבודה זרה)). לקמן חיו"ד סי' ב ס"ק א (דלא אמרינן סתם מחשבת גוים לעבודה זרה, אלא אם כן הוא מין, דהיינו כומר האדוק בעבודה זרה. ובזמן הזה אף הכומרים אינם אדוקים בעבודה זרה כל כך, כי מעשה אבותיהם בידיהם). הל' רבית סע"ו (ויש אומרים שכל שאינו אדוק בעבודה זרה כגון כומר לעבודה זרה, אינו מין).

[1302] ב"ח (מכאן יש להזהיר על אותן מטבעות של זהב וכסף שיש עליהם שם בן ד' אותיות שטבעו אותו המינים לשם עבודה זרה, שאסורים לתלות על הספר תורה, ואף אין להחזיק אותם ברשותם, אלא יתיכם מיד). הובא בט"ז ס"ק טז.

[1303] רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ו ה"ח (אפיקורוס ישראל שכתב ספר תורה, שורפין אותו עם האזכרות שבו ... כדי שלא להניח שם לאפיקורוסים ולא למעשיהם).

[1304] סנ"ח (עורות בין עבודין בין שאינן עבודין, מותר לטלטלן, מפני שראויין להסמך ולשבת עליהם ... כשנתייבשו כבר ... ויש מי שמתיר אף בלחין של בהמה גסה, ואוסר של בהמה דקה אף ביבשין, מפני שאינן ראויין להסמך ולשבת עליהם מחמת קטנן. והעיקר כסברא הראשונה כמו שיתבאר בסימן של"ד וסימן תצ"ט), ושם נסמן (הערות תיב-ג).

ולפי המסקנא לעיל שם, הכא מיירי בעורות יבשים. וכן הוא לקמן סי' תצט ס"ח (שאם הוא לח אסור לטלטלו, לפי שאינו ראוי לישיבה, ואם הוא יבש מותר לטלטלו).

וראה מראי מקומות וציונים.

[1305] משנה קכ, א (רבי שמעון בן ננס אומר פורסין עור של גדי על גבי שידה תיבה ומגדל שאחז בהן את האור, מפני שהוא מחרך (ואינו נשרף, ומתוך כך הוא מגין על התיבה, רש"י)). טור ושו"ע סכ"ב (תיבה שאחז בה האור, יכול לפרוס עור של גדי מצדה האחר שלא תשרף).

בכלי חרס חדשים מלאים מים, אע״פ שהם אינם יכולים לקבל את האור ומתבקעים ומכבים את הדליקה[1306], לא גזרו במקום הפסד[1307] על גרם כיבוי כזה, שבשעה שנותן המים יש דבר המפסיק בינם לאור, דהיינו דופני הכלי שנותנם בתוכו, והאור הוא שמבקע את הכלי ומכבה את עצמו, והאדם הנותן מים אינו אלא גורם בעלמא[1308], כמו שנתבאר בסי׳ רס״ה[1309]:

כג טלית שאחז בה האור מצד אחד, מותר ליתן עליה משקין רחוק קצת מן האור, כדי שיכבה האור כשיגיע לשם[1310]. ואף על פי שאין כאן דבר המפסיק בינם לאור, מכל מקום הם אינם מכבין כלל מה שנדלק כבר, אלא שמונעים האור מלדלוק יותר, והוא כבה מאליו[1311].

במה דברים אמורים במשקים שאינם מלבנים. אבל מים או שאר משקים המלבנים, אסור ליתן על הטלית, משום גזרת סחיטה, או משום ששריית הבגד זהו כיבוסו[1312], כמ״ש בסי׳ ש״ב[1313] ושי״ט[1314]:

[1306] משנה שם (ועושין מחיצה בכל הכלים, בין מלאין (מים, רש״י) בין ריקנים, בשביל שלא תעבור הדליקה. רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאין מים, לפי שאין יכולין לקבל את האור (מפני שחדשים הם, רש״י), והן מתבקעין ומכבין את הדליקה), וכת״ק. טור ושו״ע שם (ועושים מחיצה בכל הכלים להפסיק בין הדליקה, אפילו כלי חרס חדשים מלאים מים, שודאי יתבקעו כשתגיע להם הדליקה, דגרם כיבוי מותר).

[1307] מרדכי רמז שצט (רבינו יואל פירש דאפילו ביום טוב לא שרינן גרם כיבוי לכתחלה, אלא במקום היזק דוקא). רמ״א סכ״ב (במקום פסידא).

וכן הוא לעיל סי׳ רסה ס״ח (בדליקה), ובקו״א סק״ג (דגרם כיבוי לא שרי אלא במקום פסידא ... לצורך גדול). לקמן סי׳ תקיד ס״ט (שאסור לגרום כיבוי אם לא במקום הפסד, כמו שנתבאר בסי׳ של״ד), ובקו״א שם סק״ג (או לשאר צורך גדול ... או לצורך מצוה).

[1308] רש״י מז, ב ד״ה אלא (דהתם כי מטי דליקה לכלים, דליקה הוא דפקע להו, וגרמא בעלמא הוא, אבל זה שנתן המים ממש תחת הנר, מכבה ממש הוא). תוס׳ שם ד״ה מפני, בשם ר״ת (דהתם הוא דשרי לעשות מחיצה מכלים שיש בתוכן מים, שאינו מכבה כלום עד שיתבקעו הכלים). לבוש סכ״ב (דגרם כיבוי כזה, שהוא על ידי העמדת כלי, במקום פסידא מותר). מ״א ס״ק כו (דדוקא להפסיק בכלים שרי, שאין המים בעין).

[1309] סעיף ח (כשנותן הכלי תחת הנר לקבל בו נצוצות, לא יהיה בכלי מים או שאר משקים, מפני שמקרב זמן כיבוי הנצוצות שיכבו מיד שיפלו שמה. ולא התירו אפילו בדליקה לגרום כיבוי, אלא באחד משני דברים, או שיהיו המים בתוך כלי, כגון כלי חרס חדשים מלאים מים שהם אינם יכולים לקבל האור וכשמגיע האור להם הם מתבקעים ומכבים, שנמצא האור הוא שמכבהו, והאדם אינו אלא גורם בעלמא, שהרי כשנתן המים בכלים אלו היה הפסק מחיצה בין המים להאור, דהיינו דופני הכלים, או אפילו אין המים בתוך כלי, אלא שהוא בענין שאין המים מכבים מה שהודלק כבר, אלא שהם מונעים האור מלשרוף יותר), ושם נסמן (הערה נב).

[1310] רב יהודה אמר רב קכ, א (טלית שאחז בה האור מצד אחד, נותנין עליה מים מצד אחר, ואם כבתה כבתה). טור ודעה הב׳ בשו״ע סכ״ד (יש אומרים שאין יכול ליתן עליו משקין כדי שיכבה כשיגיע להם. ויש אומרים שמותר לעשות כן).

[1311] תוס׳ מז, ב ד״ה מפני (ולא דמי לטלית שאחז בו האור מצד אחד, שאינו אלא שלא תתפשט האור). ר״ן כא, ב (ולא דמי לטלית שאחז בה האור דשרינו בפרק כל כתבי (קכ, א) ליתן עליה מים מצד אחד ואם כבתה כבתה, דהתם היינו טעמא, לפי שאין המים מכבין את הדליקה אלא מונעין שלא יתפשט האור). לבוש סכ״ד (שהרי אינו עושה מעשה בגוף הדליקה, אלא לכשיגיע האש למקום המשקין לא יוכל לשלוט שם ויכבה מאליו). ט״ז סקי״ז (התם לא הוה אלא גרם כיבוי, שהרי אינו עושה מעשה בגוף הדליקה, אלא לכשיגיע האש למקום המים לא ישלוט שם, ויכבה מאליו).

וכן הוא לעיל סי׳ רסה ס״ח (כמועתק לעיל הערה 1309).

[1312] תוס׳ קכ, א ד״ה נותן מים מצד זה (פירש רשב״ם לאו דוקא על הטלית, דהא קי״ל בפ׳ דם חטאת (זבחים צד, ב) דבבגד שרייתו זהו כיבוסו). הגהות מיימוניות פי״ב אות ג (אך לא מים משום ליבון). טור ושו״ע שם (שמותר לעשות כן בשאר משקים, חוץ מן המים, משום כיבוס). והוא כב׳ הדעות שבהערה הבאה.

וראה אבני נזר או״ח סי׳ קס אות ב.

[1313] סעיף כא (בגד שאין עליו לכלוך וטינוף ... אין אומרים בו שרייתו זהו כיבוסו, ומותר ליתן עליו מים מועטים, אבל לא מרובים, משום גזרה שמא יבא לסחטו אחר כך להוציא מימיו ... ויש חולקין על זה ואומרים שאף בגד שאין עליו שום לכלוך שרייתו זהו כיבוסו).

[1314] סעיף יג (בסודרין אסור לסנן את המים או יין לבן וכיוצא בהם, משום איסור ליבון, ששריית הבגד זהו כיבוסו).

כד טלית מקופלת שאחז בה האור, פושטה ומתכסה בה, כדי שלא יתפשט האור יותר. ואף אם על ידי זה נכבה מה שנדלק כבר, אין בכך כלום, כיון שאינו מתכוין לכך[1315], ולאו פסיק רישיה הוא[1316]. ולכן לא ירוץ ויקפוץ וינענע אותה אנה ואנה כדי שיכבה, אלא מתכסה בה כדרכה[1317].

וכן ספר תורה שאחז בו האור, פושטו וקורא בו[1318], כדי שלא יתפשט בו האור יותר[1319]. ואף אם על ידי זה נכבה מה שנדלק כבר, אין בכך כלום. ובלבד שלא ינענע אותו אנה ואנה:

כיבוי על ידי נכרי

כה אסור לומר לנכרי לכבות הדליקה[1320], משום הפסד ממונו, אפילו להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים, והכיבוי היא מלאכה שאינה צריכה לגופה כמ"ש בסי' רע"ח[1321], ובמקום הפסד גדול יש להתיר אמירה לנכרי בדבר שאינו אסור לישראל אלא מדברי סופרים כמ"ש בסי' ש"ז[1322]. מכל מקום כאן בדליקה שהדבר בהול ונחפז הוא מאד להציל ממונו ואין לבו עליו, ואם נתיר לו כלום אף הוא לא יתן דבריו לשיעורים ויבא לכבות בעצמו[1323] (ומטעם זה אסור גם כן להציל על

[1315] ברייתא קכ, סוע"א (טלית שאחז בה האור מצד אחד, פושטה ומתכסה בה, ואם כבתה כבתה). טור ושו"ע סכ"ג (טלית שאחז בה האור, פושטה ומתכסה בה, ואינו חושש אם תכבה. ויש מי שאומר שצריך שלא יתכוין לכך). ט"ז ס"ק יז (היינו הטור שכתב בזה כיון שאינו מכוין לכך ... וכאן מיירי שאינו מכבה מה שדולק לפניו, רק שעושה כדי שלא יוסיף הדליקה, כי על ידי החבור של הטלית ניתוסף ההדלקה, וכשמפזר החבור לא יהי' הוספה).

[1316] ב"י ד"ה וטלית (ונראה דטעמא משום דלאו פסיק רישיה הוא, שהרי אינו בודאי שיכבה על ידי כך). לבוש סכ"ג (דהוה ליה דבר שאין מתכוין, ואינו פסיק רישיה דמותר).

[1317] ב"ח ד"ה ומ"ש רבינו ואינו (להזהירו שלא יהא עושה מעשה כשמתכסה בה לכוין שתהא כבה, כגון שינענע עצמו אנה ואנה או ירוץ ויקפוץ בה וכיוצא בזה כדי שתהא כבה, שזה אסור אלא אם כבתה מעצמה כבתה, אבל הוא לא יכוין במעשיו שתהא כבה). מ"א סקכ"ה (פירוש שלא ירוץ ויקפוץ וינענע אנה ואנה כדי שיכבה, אלא מתכסה בה כדרכו). ט"ז שם (וניענוע הטלית שאחז בו האור כדי שיכבה, איסור גמור הוא לענ"ד, ולא יעשה כן בישראל).

[1318] ברייתא שם (וכן ספר תורה שאחז בו האור, פושטו וקורא בו, ואם כבה כבה). רמב"ם פי"ב ה"ו (וכן ספר תורה שאחז בו האור, פושטו וקורא בו, ואם כבה כבה). מ"א שם (וכן ספר תורה שאחז בה האור, פושט וקורא בה, ואם כבתה כבתה (רמב"ם גמרא).

[1319] ט"ז שם (ושם ודאי לא שייך לומר שעל ידי הקריאה תכבה, אלא ודאי שאורחא דמילתא דפותחו ומניחו).

[1320] משנה קכא, א (נכרי שבא לכבות, אין אומרים לו כבה).

[1321] סעיף א (מלאכה שאינה צריכה לגופה היא כשהיא צריכה לו בשביל דבר אחר שאין גוף המלאכה נעשית בו, כגון ... המכבה את הדליקה מפני שחס על ממונו), וס"ג (וכל זה להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, ואינה אסורה אלא מדברי סופרים. אבל יש חולקין על זה ואומרים שאפילו מלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה מן התורה).

[1322] סעיף יב (ויש אומרים שהוא הדין במקום הפסד לא גזרו על שבות, כגון לטלטל על ידי נכרי סחורה מוקצה הנפסדת על ידי גשמים ... ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד גדול).

[1323] בסברא זו חילקו הפוסקים בין ההלכה האמורה כאן, לבין הא דאמרינן בכתובות ס, א (תניא נחום איש גליא אומר צינור שעלו בו קשקשין ממעכן ברגלו בצנעא בשבת ואינו חושש, מאי טעמא מתקן כלאחר יד הוא, ובמקום פסידא לא גזרו בה רבנן. אמר רב יוסף הלכה כנחום איש גליא). וכן נפסק לקמן סי' שלו סט"ו (צנור המקלח מים מן הגג ועלו בו קשים ועשבים שסותמים ומעכבים קילוחו, ומימיו יוצאים ומתפשטים בגג ודולפים לבית, מותר למעכו ברגליו בצנעה, שכיון שמתקן על ידי שינוי הוא, שאינו עושה אלא ברגליו, לא גזרו בזה במקום הפסד).

שעל זה הקשה בר"ן סא, א (ובמקום פסידא לא גזור רבנן. ואם תאמר אם כן למה אסרו לכבות דליקה בשבת, והא מלאכה שאינה צריכה לגופה היא ... ואפילו על ידי נכרי נמי, דתנן בפרק כל כתבי נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה, ומוקמינן לה כרבי שמעון. יש לומר ... לפי שמתוך שאדם בהול על ממונו, אי שרית ליה על ידי נכרי אתי לכבויי איהו גופי'. אי נמי שאני הכא שהוא שבות כלאחר יד שממעכין ברגליו). הובא בב"י רד"ה כתב הרמב"ם, ובמ"א ס"ק ל (אבל אסור לומר לעכו"ם לכבות, אפילו למ"ד דהוי דרבנן, דכיון שאדם בהול על ממונו חיישינן דאי שרית ליה אתי לכבוי הוא בעצמו ... (ר"ן)).

ידי נכרי בבית שהדליקה בו יותר מג' סעודות וכלי תשמישו הצריכים לו היום כמ"ש למעלה[1324]).

אבל מותר לומר לו לכבות מפני ספרים[1325], אם אי אפשר בענין אחר[1326]:

כו נכרי שבא לכבות מעצמו אין צריך למחות בידו[1327], לפי שהנכרי יש לו שקול הדעת ששוקל בדעתו שכך ראוי לו לעשות[1328], מפני שישתכר בו עכשיו או לאחר זמן, ולהנאת עצמו הוא מתכוין[1329].

וכן הוא בהגהות מרדכי (בשם רבי ברוך) רמז תנח (דכולהו דשרינן במקום פסידא, היינו טעמא דאי לא שרית ליה איסור זוטא יבא לעשות איסור רבה, צינור אי לא שרית לתקן כלאחר יד יבא לתקן שלא כלאחר יד ... אבל לענין כבוי, הסברא הפוכה, ואדרבה יש לנו לומר אי שרית ליה אתי לכבויי הוא בעצמו).

*

והנה לפי תירוץ האמור כאן, הי' מקום להתיר בשאר שבות דשבות במקום "הפסד ממונו" (כבתחלת דבריו כאן).

אך מכל מקום מסיק (בסוף דבריו כאן), שרק "ובמקום הפסד גדול יש להתיר אמירה לנכרי בדבר שאינו אסור לישראל אלא מדברי סופרים כמ"ש בסי' ש"ז".

והיינו כדלעיל שם סי"ב (ויש אומרים שהוא הדין במקום הפסד לא גזרו על שבות ... ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד גדול).

והטעם לזה הוא כמובא במ"א סי' שז ס"ק ז, שבר"ן והגהות מרדכי הנ"ל הובא הטעם להיתר מיעוך בשינוי במקום פסידא ("שאני הכי שהוא שבות כלאחר יד שממעכין ברגליו", "אי לא שרית לתקן כלאחר יד יבא לתקן שלא כלאחר יד"), היינו שלא התירו אלא במיעוך ברגליו בשינוי, משא"כ בשאר דרבנן אסור אף במקום פסידא. וכן הביא שם מהרשב"א והריב"ש לאסור אמירה לנכרי בדרבנן במקום פסידא. ולכן מסיק המ"א שם (לכן נראה לי דבמקום הפסד גדול יש להתיר שבות על ידי עכו"ם ... אבל בלאו הכי אין להקל). וראה גם לקמן סי' שלו סט"ו (הערה 1484).

יוצא אם כן לסיכום:

(א) בדליקה, לדברי הכל לא התירו אמירה לנכרי בדרבנן, אפילו בהפסד גדול, כדתנן במשנה.

(ב) מיעוך בשינוי, לדברי הכל התירו אפילו בסתם פסידא, כדתניא בברייתא.

(ג) בשאר אמירה לנכרי בדרבנן, או על ידי עצמו בשינוי, סומכים על המתירים רק בהפסד גדול.

[1324] סעיף א (נפלה דליקה בשבת גזרו חכמים שלא יצילו כלום מפניה ... אלא מה שצריך לו לאותה שבת בלבד ... מזון ג' סעודות ... שאם יהיה מותר להציל כל חפציו, יש לחוש שמחמת טרדת ההצלה שהוא בהול ונחפז להציל ישכח שהיום שבת ויבא לכבות הדליקה).

[1325] ראה ירושלמי פט"ז ה"ג (תני אף מכבין להציל. מתניתא דרבי שמעון דאמר אין דבר משום שבות עומד בפני כתבי הקודש). רשב"א שם קטו, א (כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה ... פירוש אבל לא לכבות. ובירושלמי אמרו שאם אינו יכול להציל אלא בכיבוי מציל, לרבי שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, ואף על גב דמשום שבות איכא, אין לך דבר של שבות עומד בפני כתבי הקדש). מ"א סוף סק"ל (ומשום כתבי קודש יש אומרים דשרי לכבות), וסקכ"ג (דשבות דאמירה לעכו"ם שרי מפני בזיון כתבי הקדש).

[1326] ראה רשב"א שם (שאם אינו יכול להציל אלא בכיבוי). וראה לעיל סי"ט.

[1327] משנה קכא, א (נכרי שבא לכבות, אין אומרים לו כבה ואל תכבה). טור ושו"ע סכ"ה (גוי שבא לכבות אין צריך למחות בידו).

[1328] גמרא שם (נכרי לדעתיה דנפשיה עביד).

[1329] רש"י שם ד"ה נכרי (להנאת עצמו מתכוין שיודע שלא יפסיד). ר"ן מה, רע"ב (לפי שהוא שוקל בעצמו שראוי לו לעשות כך, מפני שישתכר בו עכשיו או לאחר זמן). לבוש סכ"ה (הגוי להנאת עצמו קמכוין, שיודע שלא יפסיד בזה כלום, שודאי הישראל ישלם לו שכרו או יהנהו). מ"א סקכ"ז (להנאת עצמו מתכוין שיודע שלא יפסיד (רש"י)).

וכך הוא בכל מקום ומקום שנזכרת בשוע"ר או במהדו"ב ההלכה הזאת של היתר נכרי העושה מעצמו, נתפרש מיד שההיתר הוא, כיון שהנכרי סומך שהישראל יחזיר לו אחר כך טובת הנאה (כמועתק לעיל סי' שז ס"ז בשולי הגליון).

אמנם לכאורה יוקשה על זה מהמובא לעיל שם (נכרי שהביא אגרת חתומה או קשורה, שאין הישראל יכול לפותחה ולקוראה, יכול לומר להנכרי איני יכול לקרותה כל זמן שאינה פתוחה, והנכרי פותחה מעצמו, שהרי אינו אומר לו שום ציווי אפילו ברמז, אלא שהנכרי מבין מעצמו שצריך לעשות כן). הרי שהתירו לא רק עושה מעצמו, אלא אפילו אמירה בדרך סיפור.

ואין לומר שגם בזה מיירי שהוא מצפה לטובת הנאה שיתן לו הישראל; שהרי מדובר כאן בנכרי המביא לו אגרת ממקום אחר, ולאו דוקא שהם מכירים זה את זה.

ואפילו הוא עבדו המושכר לו לזמן אין צריך למחות בו[1330] מטעם שנתבאר בסי' רמ"ד[1331].

אבל קטן שבא לכבות צריך למחות בידו[1332] אפילו לא הגיע לחינוך[1333] ואפילו אין אביו שם[1334] לפי שהקטן אין לו שקול הדעת שיתכוין להנאת עצמו אלא כיון שיודע שדליקה זו היא הפסד לאביו (או לישראל אחר[1335]) הרי הוא מכבה מן הסתם בשבילו[1336] כדי לעשות לו נחת רוח[1337].

אבל קטן המחלל שבת להנאת עצמו אין צריך למחות בו, אלא אביו בלבד אם הגיע לחינוך, כמ"ש בסי' שמ"ג[1338]:

על זה נתבאר לעיל שם (ולדעת עצמו הוא עושה, להשלים פעולתו בשליחות אגרת זו, ולכך אין צריך למחות בידו).
והיינו שכשם שמועיל במכירו, שהנכרי מצפה לטובת הנאה שיתן לו הישראל, שעל ידי זה דינו כקבלנות המותרת, כך מועיל גם במוביל אגרת, שהוא קבלן ממש של השולח שמשלם לו, וכשהוא פותח את האגרת הוא משלים בזה את פעולתו בשליחות אגרת זו.

[1330] הגהות מרדכי שם רמז תסב (נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה ... וכתב רא"ם עבד נכרי או שפחה המושכרים לשנה או פחות נמי אדעתא דנפשייהו עבידי, בשביל ריוח שלהן, ואין עליו למחות, דדמי קצת לשילוח איגרות דאמרינן בפ"ק [יט, א] דאם קצץ לו דמים מותר ... ושלום העני מאיר).
[ולא נתפרש מיהו רא"ם, שהרי חותם מאיר, ובס' יראים לא נמצא זה. אמנם במהדורא בתרא לסי' רנב וסי' דש ד"ה ועיין רא"ש (וכן הוא בהגהות מרדכי סוף פרק כל כתבי בשם מהר"ם, וכן הוא בתשובת מהר"ם סי' תקנ"ט בשם אבי"ה), וכמועתק לקמן מראבי"ה].
ראבי"ה סי' רנז (נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה ... גוי לעולם אדעתיה דנפשיה קעביד. ועבד גוי או שפחה גויה המושכרים לשנה או פחות נמי אדעתא דנפשייהו עבדו, בשביל ריווח שלהן, ואין עליו למחות, דדמי קצת לשילוח איגרת, [דאמרינן] בפרק קמא דאם קצץ לו דמים מותר).
אגודה סי' קמו (אין אומרים לו כבה ואין צריך לומר לו אל תכבה. וכתב רבינו אבי"ה עבד ושפחה המושכרים לשנה או פחות אדעתא דנפשייהו עבדי, ואם עושין מעצמם אין צריך למחות).
הובא בב"י ד"ה וכתב בהגמ"ר. לבוש שם (ואפילו הגוי הוא עבדו או שפחתו מושכרים לו לזמן, אדעתא דנפשייהו מיקרי ואין צריך למחות בהם). מ"א סקכ"ח (אפילו עבדו המושכר לו לזמן).

[1331] סעיף יא (ואין לסמוך על סברא זו (מטעם שנתבאר שם), כי אם לענין דליקה משום הפסד, כמ"ש בסימן של"ד). וראה במצויין שם מסקנת רבינו במהדו"ב, שבעושה מעצמו אין צריך למחות בידו אפילו שלא במקום דליקה והפסד.

[1332] משנה שם (קטן שבא לכבות, אין שומעין לו). טור ושו"ע שם (קטן שבא לכבות, צריך למחות בידו).

[1333] תוס' ד"ה שמע (נראה דמיירי בקטן שלא הגיע לחינוך). ב"ח ד"ה נכרי (דבעל כרחך צריך לפרש האי קטן בדלא הגיע לחינוך, וכמו שכתבו התוספות).

[1334] משמעות ב"י סוד"ה וכתוב בהגמ"ר (ואפשר שהם מפרשים דבעושה על דעת אביו היינו לומר, דכל קטן המכבה את הדליקה ודאי עושה על דעת אביו, שיודע שאביו נוח לו בכיבוי זה, ואם כן כל קטן הבא לכבות אין שומעין לו).

[1335] רבינו ירוחם נתיב א ח"א (אם מוכחא מילתא שעושה על דעת גדול, שמבין הקטן שגדול נחת רוח לו בכך, אסור). ב"י (ומשמע מדבריו דבעושה על דעת גדול, אף על פי שאינו אביו, אסור).
וכן הוא לקמן סי' שמג ס"א (אבל אם עושה בשביל גדול, צריך למחות בידו מדברי סופרים, כמ"ש בסי' של"ד). סי' שסב סי"ז (והוא הדין אם החפץ הוא של אחר, והתינוק יודעו ומכירו ויביאנו אליו).
וראה בדי השלחן סי' קמז ס"ק יא ד"ה ולכאורה.

[1336] והיינו שדינו כמו נכרי העושה מלאכה בשביל ישראל, שצריך למחות בו, כדלעיל סי' רמג ס"ג (והערה כז). והטעמים וההוכחות לזה נתבארו לעיל סי' רנב בקונטרס אחרון ס"ק ז.
אלא שמכל מקום תנן שם (נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה, מפני שאין שביתתו עליהן, אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו). וטעם החילוק בינם מבואר בגמרא שם (בקטן העושה לדעת אביו, דכוותה גבי נכרי דקא עביד לדעתיה דישראל מי שרי, נכרי לדעתיה דנפשיה עביד), ופרש"י (נכרי אדעתיה דנפשיה עביד, ואפילו יודע שנוח לו לישראל, הוא להנאת עצמו מתכוין, שיודע שלא יפסיד). משא"כ הקטן שעושה על דעת אביו.

[1337] רבינו ירוחם שם (שמבין הקטן שגדול נחת רוח לו בכך). ר"ן שם (מפני שמכיר דאבוה ניחא ליה בהכי). ב"י שם (שיודע שאביו נוח לו בכיבוי זה). מ"א סקכ"ט (שיודע שכיבוי זה נוח לאביו). וראה ט"ז סקי"ט.

[1338] סעי' א-ב (קטן העובר על דברי תורה להנאתו, כגון שאוכל נבלות, או שמחלל שבת לצרכו, אין בית דין מצווין להפרישו ... אבל אביו, כיון שהוא מצווה מדברי סופרים לחנך את בנו או בתו אפילו במצוות עשה משהגיעו לחינוך, כל שכן שמחוייב מדברי סופרים לגעור בהם ולהפרישם מלעבור על לא תעשה), ושם נסמן.

כז בדליקה התירו לומר בפני הנכרי כל המכבה אינו מפסיד[1339] ואם אינו כאן יכול לקרותו לכאן ולומר כן בפניו[1340] כמ״ש בסי׳ ש״ז[1341] :

בחשש סכנה והיזק הגוף

כח יש אומרים[1342] שכל מה שאסרו חכמים בדליקה לא אסרו אלא בימיהם שלא היו שרויים בין הנכרים, ואפילו בגלותם היו להם מקומות לעצמם. אבל בזמן הזה, אותם ששרוים בין הנכרים, ויש חשש סכנת נפשות כשהדליקה מתגברת, שאז הם חוטפים ושוללים, וכשאדם מעמיד עצמו על ממונו יבאו להרוג אותו, מותר לכבות הדליקה בשבת, אפילו הדליקה היא בבית נכרי, כי יש לחוש פן תתגבר הדליקה ויבאו לחטוף ולשלול ולהרוג, וכל הזריז לכבות הרי זה משובח.

ומכל מקום הכל לפי הענין, שאם הם בטוחים בודאי שלא יהיה להם סכנה בדבר, אסור לכבות. אבל בחשש ספק סכנת נפשות, מותר לכבות. וכן נוהגין[1343] .

ומכל מקום לא הקילו אלא בכיבוי הדליקה, שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ויש

[1339] רבי אמי קכא, א (אמר ר׳ אמי בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד). טור ושו״ע סכ״ו (יכול לומר בפני גוי כל המכבה אינו מפסיד).

[1340] רא״ש פט״ז סי׳ י (ויראה שיכול לקרות הנכרי, וכשיבא הנכרי ממילא יכבה, דהשתא שרי למימר ליה כל המכבה אינו מפסיד, קריאתו מיבעיא). טור ושו״ע שם (אף אם אינו מזומן כאן, יכול לקרותו שיבא, אף על פי שודאי יכבה כשיבא). ב״י בשם מהר״י אבוהב (וכתב הרב המובהק מהר״ר יצחק אבוהב ז״ל, דנראה דשרי לקרות לגוי ולומר לפניו כל המכבה אינו מפסיד).

[1341] סל״ג (אם באו מים שוטפים ומפסידים נכסיו, או שנתרועעו חביות של יין והולך לאיבוד, מותר לקרות נכרי לשם, אע״פ שיודע שבודאי יתקן הנכרי מעצמו את ההפסד ... שהתירו בדליקה לומר בפני נכרים כל המכבה אינו מפסיד).

[1342] אור זרוע ח״ב סי׳ לח (ועתה שפירשנו שספק נפשות דוחה את השבת, כגון אנו שאנו דרים בין העכו״ם, אם נפלה דליקה בבית ישראל בשבת ואיכא למיחש לסכנות נפשות, מכבין את הדליקה). הגהות אשרי עירובין פ״ד סי׳ ו (מותר לכבות את הדליקה בזמן הזה, מפני שיש שדרים בין קצת אומות, [כשיש דליקה באים] ושוללים והורגים, ולא גרע מעיר הסמוכה לספר, מאו״ז), שהיא ההלכה דלעיל סי׳ שכט ס״ו (ובעיר הסמוכה לספר, אפילו אינן רוצים לבא אלא על עסקי תבן וקש, מחללין עליהם את השבת, שמא ילכדו העיר ומשם תהא הארץ נוחה ליכבש לפניהם). תרומת הדשן סי׳ נח (כתב בהגה״ה באשירי בשם אור זרוע ... איכא למיחש אף אם יצא תחילה הדליקה בביתו של נכרי, שלעולם רגילים לשלול ולחטוף כאשר הדליקה מתגברת). רמ״א סכ״ו (וכל הדינים הנזכרים בדיני הדליקה הני מילי בימיהם, אבל בזמן שאנו שרויין בין עובדי כוכבים והיה חשש סכנת נפשות, כתבו הראשונים והאחרונים ז״ל שמותר לכבות דליקה בשבת משום דיש בה סכנת נפשות, והזריז הרי זה משובח ... אפילו הדליקה בביתו של גוי). לבוש סכ״ו (כל הדינים הנזכרים בסימן זה בדיני הדליקה מיירי כולם בימיהם שלא היו שרוים בין הגוים, ואפילו בגלותם היו להם מקומות לעצמם, אבל בזמן הזה שאנו שרויין בין הגוים, ויש בדליקה חשש סכנת נפשות שיבואו לשלול שלל ולהרוג נפשות, אפילו אם הדליקה בבית הגוי יגלגלו הדבר כדי להרוג ישראל, לפיכך הסכימו הראשונים והאחרונים ז״ל שמותר לכבות דליקה בשבת אפילו בבית גוי קודם שיבואו לסכנת נפשות, והזריז בזה הרי זה משובח).

וכעין זה לעיל סי׳ שכט ס״ז (יש אומרים שבזמן הזה שאנו דרין בין האומות ששוללין והורגין, אפילו אם לא באו אלא על עסקי ממון, מחללין עליהם את השבת, לפי שאם לא יניחנו הישראל לשלול ולבוז יהרגנו, וחזקה שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ויש לחוש שמא יעמוד אחד נגדם ויהרג, והרי זה עסק נפשות).

וראה גם לקמן סי׳ תקיד ס״א (אסור לכבות דליקה ביום טוב אפילו רואה ביתו שנשרף, אלא אם כן יש שם חשש סכנת נפשות, שאז מותר לכבות אפילו בשבת כמ״ש בסי׳ של״ד עיי״ש). לעיל סי׳ שכט ס״א (אפילו נפלה דליקה בחצר אחרת וירא שמא תעבור לחצר זו ויבא לידי סכנה ... מוטב לכבות).

[1343] תרומת הדשן שם (אמנם נראה דיש לתת לב לפי הענין, לפי ראות עיני חכמי העיר, כגון אם יש שופטים ושלטונים בעיר מבטיחים להציל את ישראל וכה״ג, אם נראה שאין סכנה כלל, לא יחללו את השבת כלל). רמ״א שם (ומכל מקום הכל לפי הענין, דאם היו בטוחים ודאי שלא יהיה להם סכנה בדבר, אסור לכבות. אבל בחשש סכנת ספק מותר לכבות. וכן נוהגין).

וכן הוא לעיל סי׳ שכט ס״ז (ויש לחוש שמא יעמוד אחד נגדם ויהרג, והרי זה עסק נפשות. ומכל מקום הכל לפי הענין).

חשש סכנה אם לא יכבה. אבל משום הצלת ממונו אסור לחלל שבת[1344], אפילו במלאכה שאינה צריכה לגופה. ואפילו בדבר שעיקרו מדברי סופרים, כגון איסור תחומין[1345].

ואם עבר וחילל צריך כפרה. והכפרה הסכימו האחרונים שיתענה מ' יום, אע"פ שאינן רצופים אלא ב' וה'[1346]. ולא יאכל בשר ולא ישתה יין בלילה שאחר התענית[1347].

ויתן י"ח פשוטים לצדקה[1348] במקום חטאת אם נתחייב בה[1349]. והוא שיעור סלע של תורה[1350]. וכמה שיעור סלע במטבעות שלנו יתבאר ביו"ד סי' ש"ה[1351] עי"ש.

[1344] תרומת הדשן פסקים סי' ס (מחמת הדליקה אשר יצאה בשבת בעירכם וחפרתם גומות והשויתם גומות וטחתם אבנים ועפר יחד כמו בנין, נראה לא"א יצ"ו שאיסור גמור הוא ז[ה] מכמה טעמים, דהא על עסקי ממון הוא. ולא דמי להא דכתב אור זרוע פ' מי שהוציא דבזמן הזה שאנו דרים בין הנכרים מותר לכבות הדליקה, דדמי לעיר הסמוכה לספר, כאשר המה שוללים וחוטפים, היינו דוקא לכבות הדליקה משום דעיקר החטיפה והשלילה אשר בא בעבורה סכנת נפשות, אותה חטיפה בא מחמת הדליקה, וכשמכבה הדליקה אינם יכולים לחטוף עוד. אבל אותם שלא כבו הדליקה, וחפרו והשוו הגומות לא תקנו בזה שום דבר, והסכנה במקומה עומדת ... ותו דאיכא למימר דדוקא דליקה התיר האור זרוע שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה ... אבל חפירה ובנין דהוו מלאכה דאורייתא, איכא למימר דלא הותרה בשביל חשש סכנה). רמ"א שם (ודוקא לכבות הדליקה, דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ויש סכנה אם לא יכבה, אבל אסור לחלל שבת כדי להציל ממון). לבוש סכ"ו (אבל כדי להציל ממונו, ודאי אסור לחלל שבת, אפילו במלאכה שאינה צריכה לגופה).

והיינו שהתירו רק מלאכה שאינה צריכה לגופה בשביל חשש סכנה, אבל: (א) אף מלאכה שאינה צריכה לגופה, לא התירו לצורך הצלת ממון. (ב) אף בחשש סכנה, לא התירו מלאכה דאורייתא.

וכמו בחשש היזק הגוף, דלקמן סכ"ט (מותר לכבותה, שבמקום היזק הגוף של רבים לא גזרו ... איסור של תורה לא הותר לעולם אלא במקום פיקוח נפש בלבד).

[1345] קאי גם אדלעיל, שגם באיסור תחומין הקל לא התירו אלא אם "יש חשש סכנה", ולא "משום הצלת ממונו", כמבואר בתרומת הדשן שם (מחמת הרכיבה חוץ לתחום, נראה לאדוני אבי אם היה סכנת נפשות בדבר, אינם צריכין שום כפרה).

ואף שהוא איסור קל "שעיקרו מדברי סופרים", כדלקמן סי' תקטו סי"ג (שאיסור תחומין הוא קל, שאינו נתקן בשביל סייג לאיסור של תורה, לפיכך הקילו בו). מכל מקום לא הקילו בו במקום הצלח ממונו.

ורק לענין איסור מוקצה, הובא לעיל ס"ב (שלא גזרו כלל על טלטול מוקצה במקום הפסד מרובה ... אבל יש אוסרים טלטול מוקצה ואפילו במקום הפסד מרובה ואי אפשר להציל בענין אחר. וכן עיקר).

וקאי גם על שלפניו, שגם באיסור תחומין הקל צריך כפרה, כמבואר בתרומת הדשן שם (כן כתב רא"ם על האשה שיצאה חוץ לתחום וז"ל, אשה שיצאה חוץ לתחום, תחומין דרבנן, ותתענה), ובמ"א סקל"ג (צריך להתענות, אפילו בתחומין דרבנן).

[1346] תרומת הדשן שם (יצטרכו להתענות ארבעים יום, תוך זמן, כמו מי' מאייר עד ראש השנה ... כמו שכתוב בתשובת מהר"ם ז"ל ... כתב רא"ם על האשה שיצאה חוץ לתחום וז"ל, אשה שיצאה חוץ לתחום, תחומין דרבנן, ותתענה ארבעים יום, אך לא רצופין, רק ה"ב בכל שבוע עד שישלימו ארבעים יום. וזה השיעור עלה ממש לזמן אשר כתב מהר"ם מעשרה דאייר עד ראש השנה). רמ"א סכ"ו (ואם עבר וחילל צריך להתענות ארבעים יום, שני וחמישי). לבוש סכ"ו (והכפרה הסכימו האחרונים שיתענה ארבעים יום, אף על פי שאינם רצופים, אלא שני וחמישי).

ומה שדחו אותם ליום שני וחמישי, כי הם ימי תענית, כמבואר בשו"ע סי' תקפ ס"ג (יש מי שאומר שגזרו שיהיו מתענין בכל שני וחמישי על חורבן הבית).

[1347] תרומת הדשן שם (ושלא לאכול בשר ולשתות יין, כמו שכתוב בתשובת מהר"ם ז"ל). רמ"א שם (ולא ישתה יין ולא יאכל בשר). ט"ז ס"ק כ (נראה דלילה שאחר התענית קאמר, כמו שמצינו לענין לילה שאחר ט' באב, סי' תקנ"ח, שכתב שם מפני אבלו של יום). והוא ברמ"א שם ס"א (בלילה אסור מפני אבילות של יום). ובמ"א שם ס"ק ג (דכמה מיני תענית של תשובה אשכחן דאין לאכול במוצאי תענית בשר ויין (מהרי"ל)). והוא בשו"ת מהרי"ל סי' קכה (וכמה מיני תעניות של תשובה אשכחן דאין לאכול במוצאי תענית בשר ויין).

וכן הוא ברמ"א יו"ד סי' קפה ס"ד (ובליל התענית אסור ביין ובשר), ונתבאר לקמן שם ס"ק יא (היינו לילה שאחר התענית (מנחת יעקב)).

[1348] תרומת הדשן שם בשם מהר"ם מרוטנבורג (לתת צדקה כל איש אשר חלל, שיעור חטאת בדנקא, ושיערו מור"ם ז"ל שהוא י"ח פשיטין). רמ"א שם (ויתן במקום חטאת י"ח פשיטים לצדקה).

[1349] מ"א ס"ק לג (איתא בשבת דף י"ב, באחד עבר עבירה שחייב עליה חטאת, וכתבה בפינקס שלכשיבנה בית המקדש יביאנה).

[1350] שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (לבוב) סי' תלא, ותשב"ץ קטן סי' סח (אם אדם חילל שבת בשוגג ... בזמן שבית המקדש קיים היה חייב חטאת, וחטאת אם קנה בת דנקא יצא ידי חובתו ... אמנם עיקר מצותו בסלע, כדאיתא

ואם ירצה לפדות התענית[1352], יתן בעד כל יום לערך י״ב פשוטים[1353], אם אפשר לו, והעשיר יתן יותר, הכל לפי עשרו, שהרי טעם הפדיון ששקול צער הממון כנגד צער התענית, ובעשיר דין מאה מנה כדין פרוטה לעני[1354].

ואם יוכל לדחות התענית לימות החורף יתבאר בסי׳ תקס״[ח][1355].

וכל זה במחלל שבת בשביל הצלת ממון, אבל המכבין הדליקה במקומות שיש שם חשש סכנה בדליקה ורוצים להחמיר על עצמן ולעשות תשובה על זה, אין מניחין אותם, כדי שלא ימנעו מלכבות[1356]:

כט גחלת של מתכת לא שייך בה כיבוי מן התורה, הואיל ואינה בוערת, אבל אסור לכבותה מדברי סופרים[1357]. ואם היא מונחת במקום שרבים ניזוקים בה, מותר לכבותה,

---

בכריתות). והוא האמור בגמרא שם י, ב (דכבש בן שנה בסלע), ובתוס׳ שם ד״ה מכלל (וקשה שהרי [אמרינן] בחטאת בת דנקא ... ויש לומר הא דקאמר כבש בסלע, רגילות הוא שקונהו בסלע למצוה מן המובחר ... חטאת דאורייתא אין לה שיעור ... מצוה לכתחלה בסלע). ונתבאר באגרות קודש ח״ב אגרת קצט.

[1351] ראה שו״ע ורמ״א שם ס״א, וט״ז וש״ך סק״א. ובפסקי הסידור דיני פדיון הבן (וחמש סלעים הם משקל שמונה לוט כסף נקי (שקורין פיי״ן זילב״ר) במשקל הקיסר דמדינתנו), והיינו שכל לוט הוא לערך 12.8 גרם, 8 לוט – 102.4, וכל סלע – 20.48 גרם.

וראה שיעורי תורה ע׳ רפז (אשר 8 לוט הם 100 גרם, וכל סלע – 20 גרם). שיעורי הלכה למעשה ע׳ טז הערה 6.

[1352] שבנוסף להאמור לעיל, שבמקום חטאת יתן לצדקה שווי סלע של תורה, שהם יח פשוטים.

יוסיף ויתן לצדקה לפדיית כל תענית, יב פשוטים.

[1353] תרומת הדשן שם בשם מהר״ם מרוטנבורג (ואם ירצה אדם לפדות מקצת התעניות, יתן עבור כל יום י״ב פשיטין, כאשר כתב מור״ם גם כן בתשובה דלעיל ... ואם ירצה לפדות התענית, יתן בעד כל יום שנים עשר פשיטים לצדקה).. רמ״א שם (ואם ירצה לפדות התענית, יתן בעד כל יום שנים עשר פשיטים לצדקה).

וכן הוא באגרת התשובה פ״ג (וכמו שכתבו הפסקים ליתן בעד כל יום תענית של תשובה ערך ח״י ג״פ וכו׳).

והיינו כמבואר במ״א ס״ק לד (ובלבוש סי׳ תקס״ח כתב שהם כמו גדול וחצי פולניש ... כל פשוט הוי גדול וחצי פולניש). והוא בלבוש שם ס״ב (ושיערו ליתן י״ב פשיטים ... שהם כמו גדול וחצי פולנש). ובאגרות קודש שם (וכתב על זה במגן אברהם בשם הלבוש, שכל פשיט הוא כמו גדול וחצי פולניש. ועל פי ערך זה, י״ב פשיטים הם י״ח גדולי פולניש, כמ״ש רבנו באגרת התשובה).

והטעם שקבעוהו לשיעור זה, נתבאר באגרות קודש שם.

[1354] ברמ״א שם סיים (ועיין בטור יו״ד מהלכות נדה סימן קפ״ה). והוא האמור ברמ״א שם (ואם לא יוכל להתענות, יפדה כל יום בממון שיתן לצדקה, כפי ערך ממון שיש לו, כי עשיר יתן יותר קצת מעני). ולקמן שם ס״ק יב (ולעני, עיין או״ח סימן של״ד). והיינו שהעני יתן י״ב פשוטים, והעשיר יתן יותר.

וכן הוא באגרת התשובה שם (והעשיר יוסף לפי עשרו וכו׳, כמ״ש המ״א הלכות תענית). והוא במ״א סי׳ תקסח ס״ק יב (ונראה לי דהעשיר יתן לפי עשרו, דהטעם, ששקול צער הממון נגד צער התענית, ובעשיר דין מאה מנה כדין פרוטה לעני).

[1355] תרומת הדשן שם (ואשר נסתפקת אם יש לדחות התעניות עד לימי החורף, נראה לאדוני אבי פשיטא דהיתר הוא לדחות, דאפילו אם היה נדור ובא להתענות היה יכול לדחות). מ״א כאן ס״ק לג (ויכול לדחותה לימות החורף, כמ״ש סי׳ תקס״ח), והוא כאמור בשו״ע שם ס״ג (מי שנדר להתענות כך תעניות, יכול לדחותם עד ימי החורף). וראה מה שדן בזה במ״א שם ס״ק יג.

וכן הוא באגרת התשובה פ״ג (ויכול לדחותן לימים הקצרים בחורף).

[1356] אור זרוע שם (כך נראה בעיני הלכה למעשה, שאפילו אם רוצים להתענות על ככה, מוחים בידם שלא להתענות, כדי שלא ימנעו פעם שני׳ מלכבות). הובא בד״מ אות ז.

[1357] רש״י מב, א ד״ה גחלת של מתכת (דלא שייך כבוי בהכי מדאורייתא, ומדרבנן אסורה), ודף קלד, א ד״ה בגחלת (גחלת של מתכת לא שייך בה כיבוי, דאינו נעשה פחם). רמב״ם פי״ב ה״ב (המכבה גחלת של מתכת פטור). לבוש סכ״ז (הגחלת של מתכת, דלא שייך בה כיבוי דאורייתא, דאין כיבוי אלא בדבר הנשרף, אלא מדרבנן אסור לכבותה). מ״א ס״ק לה (בשל מתכת ליכא כבוי, דאינו שורף).

וכן הוא לקמן סי׳ תקי ס״ח (שאין שייך כיבוי במתכת, שאף אם לא יכבנו לא ישרף ולא יעשה פחם, ואף בשבת אין איסור לכבותו אלא מדברי סופרים).

ואף שמלאכת מבעיר היא גם במתכת, כדלקמן סי׳ תצה בקונטרס אחרון ס״ק ב (עיקר החיוב אינו משום שריפת וכליון העצים, אלא משום ריבוי האש, כדמשמע בהדיא ברמב״ם פרק י״ב מהלכות שבת גבי חימום ברזל באור, עיין שם במגיד משנה שכל דבר שהוא עצמו נעשה אור כו׳). והוא האמור ברמב״ם שם ה״א (המחמם את הברזל

שבמקום היזק הגוף של רבים לא גזרו[1358].

אבל גחלת של עץ שייך בה כיבוי[1359], ואף אם היא מונחת במקום שרבים ניזוקים בה אסור לכבותה, להמחייבים מלאכה שאינה צריכה לגופה[1360], שאיסור של תורה לא הותר לעולם אלא במקום פיקוח נפש בלבד[1361]. אבל להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים, מותר לכבות אפילו גחלת של עץ המונחת במקום שרבים ניזוקים בה, שבמקום היזק הגוף לא גזרו[1362], אף על פי שגזרו במקום הפסד ממון[1363]. וכן עיקר[1364] (ואעפ״כ כל בעל נפש יש לו להחמיר לעצמו[1365]):

כדי לצרפו במים הרי זה תולדת מבעיר וחייב), ובמ״מ שם (שהוא עצמו נעשה אור ושורף ... וכבר הזכירו גחלת של מתכת בלשון אש גמור, וזה נראה ברור).

מכל מקום נתבאר ברמב״ם שם ה״ב (המכבה גחלת של מתכת פטור).

ואולי טעם החילוק בינם, כי במשכן היתה מלאכת הבערה לריבוי האש בלבד (כדי לבשל בו הסממנים, ולא כדי לכלות העצים), שזה שייך גם במתכת. משא״כ מלאכת כיבוי היתה במשכן רק כדי שהעץ לא ישרף. וזה לא שייך במתכת, שאינו נשרף.

וראה לעיל סי׳ שיח ס״ז (שיש בזה משום מבשל), ושם נסמן (הערה נו).

[1358] שמואל מב, א (מכבין גחלת של מתכת ברשות הרבים, בשביל שלא יזוקו בה רבים), ופרש״י (היכא דאיכא נזקא לרבים לא גזרו על השבות). טור ושו״ע סכ״ז (גחלת המונחת במקום שרבים ניזוקים בה, יכול לכבותה ... של מתכת).לבוש סכ״ז (מדרבנן אסור לכבותה, ובמקום הזיקא דרבים לא גזרו).

וכן הוא לעיל סי׳ שח סכ״ח (שבמקום היזק הגוף של רבים לא גזרו על מוקצה, ואפילו על איסור טלטול בכרמלית), ושם נסמן (הערה ריט).

ולענין היזק הגוף של יחיד, ראה לעיל סי׳ שטז סי״ז (התירו חכמים לגמרי מפני חשש היזק הגוף), ושם נסמן (הערה צג).

[1359] רש״י שם ד״ה אבל לא של עץ (דאיסורא דאורייתא היא וחייב סקילה). ובזבחים צב, א ד״ה אבל לא של עץ (דבת כיבוי הוא, ואיסורא דאורייתא הוא).

[1360] גמרא שם (אמר שמואל ... אבל לא גחלת של עץ ... במלאכה שאינה צריכה לגופה סבר לה כרבי יהודה). וכדלעיל סי׳ רעח ס״ג (יש חולקין על זה ואומרים שאפילו מלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה מן התורה), ושם נסמן (הערה כג). רמב״ם פי״ב ה״ב (ומותר לכבות גחלת של מתכת ברשות הרבים כדי שלא יזוקו בה רבים), משא״כ של עץ אסור. שו״ע סכ״ז (והרמב״ם אוסר בשל עץ). לבוש סכ״ז (אבל בשל עץ שיש בכיבויה איסור דאורייתא, אסור לכבות אפילו במקום הזיקא דרבים).

[1361] וכן הוא לעיל סי׳ שטז סי״ז (להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, ואין מחללין שבת במלאכה גמורה של תורה בשביל היזק הגוף, אלא בשביל סכנת נפשות), ושם נסמן (הערה צה), וסכ״ב (מותר להורגם להאומרים שכל מלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים, לפי שבמקום היזק הגוף לא גזרו ... ולהאומרים שאפילו מלאכה שאינה צריכה לגופה חייבים עליה, לא התירו ... אלא במיני חיה ורמש שיש בנשיכתם ספק נפשות ... שאין מחללים שבת במלאכה גמורה של תורה בשביל היזק הגוף).

[1362] גמרא שם (אי סלקא דעתך סבר לה כרבי שמעון, אפילו של עץ נמי), ופרש״י (דהא לרבי שמעון מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה). טור ושו״ע שם (גחלת המונחת במקום שרבים ניזוקים בה, יכול לכבותה, בין אם היא של מתכת בין אם היא של עץ). ט״ז סוף ס״ק כא (ודעה קמייתא, שהיא דעת הטור, פוסק כרבי שמעון דמלאכה שאינה צריכה לגופה אין בו אלא איסור דרבנן, ובמקום הזיקא לא גזרו). מ״א ס״ק לה (דכיבוי הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ובמקום הזיקא לא גזרו).

[1363] מ״א שם (אבל במקום הזיקא דממונא אסור).

וכדלעיל סכ״ח (ומכל מקום לא הקילו אלא בכיבוי הדליקה, שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, ויש חשש סכנה אם לא יכבה. אבל משום הצלת ממונו אסור לחלל שבת, אפילו במלאכה שאינה צריכה לגופה, ואפילו בדבר שעיקרו מדברי סופרים).

[1364] כדלעיל סי׳ רעח, שבתחלה כתב בסתם בס״א (שאין איסור מן התורה אלא במלאכה הצריכה לגופה), ורק אחר כך מביא בס״ג (יש חולקים על זה ואומרים שאפילו מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה מן התורה). וכן הוא לעיל סי׳ רסו בקונטרס אחרון ס״ק ב ד״ה אבל בלא (דקיי״ל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור). סי׳ שטז סוף סכ״ב (והעיקר כסברא הראשונה). וראה מראי מקומות וציונים.

[1365] וכן הוא לעיל סי׳ שטז סוף סכ״ב (ומכל מקום כל בעל נפש יש לו להחמיר על עצמו באיסור של תורה, במקום שאפשר).

שלה דין חבית שנשברה

ובו ה' סעיפים

א חבית של יין או שמן שנשברה, גזרו חכמים שלא יציל ממנה אלא לצורך אותה שבת בלבד, כגון אם נשברה בליל שבת קודם אכילה מציל ממנה לג' סעודות, ובשחרית לשתי סעודות, ובמנחה לסעודה אחת[1366]. שאם יהיה מותר לו להציל הרבה, יש לחוש שמא מחמת טרדת ההצלה שהוא בהול ונחפז להציל, ישכח שהיום שבת ויביא כלים דרך רשות הרבים להציל בהם מהחבית[1367]. ואף עכשיו שיש אומרים[1368] שאין לנו רשות הרבים, אין להקל, כי יש לחוש שמא מחמת שכחת שבת יבא לתקן החבית[1369].

ואף אם כבר נשברה החבית לגמרי ונשפך היין לארץ, לא יקלוט מן הארץ יותר מלצורך השבת, גזרה שמא יספוג, דהיינו שישים ספוג ביין הנשפך לחזור ולהטיפו בכלי[1370]. ודבר זה אסור מדברי סופרים, אף אם יש לספוג בית אחיזה, שאין לחוש בו לסחיטה בפסיק רישיה במקום אחיזת ידו[1371], מכל מקום מעשה חול הוא וזלזול לשבת[1372]. וגם יש לחוש אם יעשה בשבת כדרך שהוא עושה בחול, שמא יבא לסחוט הספוג במתכוין[1373]. ולכן

[1366] משנה קמג, ב (חבית שנשברה, מצילין הימנה מזון שלש סעודות), ומיירי ביין ושמן, כאמור בהמשך המשנה (ובלבד שלא יספוג), ופרש"י (שלא ישים ספוג במקום היין לחזור ולהטיפו בכלי), ובברייתא שם (לא יספוג ביין ולא יטפח בשמן). רמב"ם פכ"ב הט"ז (נשברה לו חבית בשבת, מציל ממנה מה שהוא צריך לשבת). טור ושו"ע ס"א (חבית שנשברה, מצילין ממנה מזון שלש סעודות). מ"א סק"א (מזון ג' סעודות, היינו קודם אכילת ערבית, כמ"ש רס"י של"ד).

וכמו בדליקה, שנתבאר לעיל רס"י שלד (כגון אם נפלה בליל שבת קודם הסעודה, מציל מזון ג' סעודות ... ובשחרית מזון שתי סעודות, ובמנחה מזון סעודה אחת).

[1367] תוס' קיז, ב ד"ה הא (בהול ... להביא כלים דרך רשות הרבים ... כשנשברה). ר"ן מד, ב ד"ה מצילין (דאי שרינן ליה, אתי לאיתויי כלים דרך רשות הרבים). מ"א שם (דחיישינן מתוך שהוא בהול בהצלה יביא כלים דרך רשות הרבים).

[1368] כדלקמן סי' שמה סוף סי"א (ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום כדגלי מדבר, אינו רשות הרבים, אלא כרמלית).

[1369] רמ"א ס"א (שבהול, ואם יציל, חיישינן שיתקננו). מ"א ס"ק א (ואפשר דהאידנא שאין לנו רשות הרבים, יש להקל. ואפשר שמשום זה כתב רמ"א שמא יתקנו וכו'). ט"ז ס"ק א (משום דאי שרית ליה טפי, מתוך שהוא בהול אתי לתקנו).

[1370] משנה שם (חבית שנשברה, מצילין הימנה מזון שלש סעודות ... ובלבד שלא יספוג), לפירוש תוס' קיז, ב ד"ה הא (מיירי כשנשפך היין לארץ, דחיישינן שמא יספוג). והיינו שמה שאסרו להציל יותר משלש סעודות, מיירי אף אם נשפך לארץ, דחיישינן שמא יספוג. ומדברי התוס' הוכיח בב"י (בין נשפך, בין לא נשפך, אסור להציל יותר ממזון שלש סעודות, וכפשט דברי ר"י).

ושמא יספוג שבתוס' הוא כפירוש רש"י במשנה שם (ובלבד שלא יספוג, שלא ישים ספוג במקום היין לחזור ולהטיפו בכלי). טור ושו"ע שם (ובלבד שלא יספוג, דהיינו שלא ישים הספוג במקום היין לחזור ולהטיפו).

[1371] כדלעיל סי' שכ סכ"ג (ספוג, אם יש לו בית אחיזה של עור שיאחזנו בו, מקנחין בו), ושם נסמן (הערה קסג).

[1372] שאיסור "מעשה חול" הוא משום "זלזול לשבת", כדלעיל סי' שיד סט"ז (משום שהוא מעשה חול וזלזול שבת), ושם נסמן (הערה צז).

[1373] בטעם איסור "שלא יספוג" שבמשנה, פירש"י (גזירה שמא יסחוט). וכן הוא בטור ושו"ע שם (גזירה שמא יסחוט). אבל בתוס' במשנה שם (אפילו יש לו עור בית אחיזה, דליכא חשש סחיטה, אסור, כדמפרש בגמרא שלא יעשה כדרך שעושה בחול). ונראה שזקוקים לב' הטעמים, כמבואר ברמב"ם פכ"ב הט"ז (ובלבד שלא יספוג ביין או יטפח בשמן, שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול, שמא יבוא לידי סחיטה). טור ושו"ע שם (ובלבד שלא יספוג, דהיינו שלא ישים הספוג במקום היין לחזור ולהטיפו, גזירה שמא יסחוט. ואפילו אם יש לו בית אחיזה, דליכא חשש סחיטה, אסור, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול). וזהו שכותב כאן "וגם יש לחוש", דהיינו שיש כאן ב' טעמים לאיסור.

ומה שהקשה בתהלה לדוד ס"ק ג (ודברי הרב ז"ל צ"ע, שכתב שאף עכשיו שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים אין להקל שמא יבוא לתקן החבית, מבואר דבדרבנן לא אמרינן אי שרית לי'. ואחר כך כתב ואף אם כבר נשבר החבית לגמרי, גזירה שמא יספוג. ודבר זה אסור מדברי סופרים).

הנה לפי האמור לעיל נראה, שבזה החמירו כיון שיש כאן שני הטעמים לאיסור: (א) "כדרך שעושה בחול", (ב) "שמא יסחוט".

אסרו לעשות כן אף במה שמציל לצורך השבת[1374].

וכן אסרו מטעם זה לטפח בשמן, דהיינו להכניס ידו בשמן ולקנחה בשפת הכלי, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול[1375].

ולא אסרו להציל יותר מג' סעודות אלא בכלים הרבה, אבל בכלי אחד בפעם אחת יכול להציל אפילו ק' סעודות, שהכל הצלה אחת היא[1376], כמ"ש בסי' של"ד[1377] לענין דליקה.

ויכול לומר לאחרים בואו והצילו לכם כל אחד ג' סעודות[1378], אע"פ שיודע בהם שיחזירו לו, כמ"ש שם[1379].

וכל זה כשנשברה החבית שהוא בהול ונחפז להציל. אבל אם נסדקה והיין עושה טיף טיף, שאינו בהול כל כך, אין לחוש שישכח שבת, ומותר להציל כולו אפילו בכלים הרבה[1380].

וכל זה להציל מחצר לחצר, שיש כאן טורח רב בהולכת כלים הרבה, ויש לחוש שעל ידי כן ישכח השבת ויבא לתקן החבית[1381]. אבל לחצר זו עצמה שאין כאן טורח כל כך, יכול להציל כמו שירצה אפילו בכלים הרבה[1382] (כמ"ש בסי' של"ד[1383] שיש מקילין כן גבי דליקה. ואף ששם יש להחמיר בזה[1384], מכל מקום כאן יש להקל בזה, הואיל ועיקר גזרת חכמים בזה היתה משום שמא יביא כלי דרך רשות הרבים. ועכשיו יש אומרים שאין לנו

[1374] שאף שנתבאר לעיל לענין נשפך לארץ ש"לא יקלוט מן הארץ יותר מלצורך השבת", כפירוש התוס', שבזה מיירי המשנה, שמתרת עד שלש סעודות.

מכל מקום אסור לספוג אפילו במה שמציל לצורך השבת, כפירוש רש"י, שבזה מיירי המשנה "ובלבד שלא יספוג", אף לצורך השבת.

[1375] ברייתא שם (לא יטפח בשמן, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול), ופרש"י (מכניס בו כפו והשמן נדבק בה ומקנחו בשפת הכלי, ואסרוה משום עובדין דחול). טור ושו"ע שם (ולא יטפח בשמן להכניס ידו ולקנחה בשפת הכלי).

[1376] רש"י שם ד"ה חבית (ואפילו בכלים הרבה, דאילו בחד מנא אמרינן בכל כתבי הקדש דכמה דבעי מצי). שו"ע שם (דאילו בכלי אחד אפילו מחזיק מאה סעודות מציל).

[1377] סעיף ו (לא אסרו להציל יותר מג' סעודות אלא כשמוציא וחוזר ומוציא, אבל כשמוציא הכל בפעם אחת מותר).

[1378] משנה שם (ואומר לאחרים באו והצילו לכם), ופרש"י (כל אחד מזון ג' סעודות). שו"ע שם (ואומר לאחרים בואו והצילו לכם).

[1379] סי' שלד ס"ז (מותר לו לומר להם בואו והצילו לכם, אע"פ שיודע בהם שיחזירו לו. ובלבד שלא יצילו כל אחד יותר מג' סעודות).

[1380] תוס' קיז, ב ד"ה הא (אומר ה"ר שמואל בשם ר"ת דדוקא נשברה לו חבית, אבל נסדקה ועושה טיף טיף, מותר להביא כלים לקלוט ולצרף, דאינו בהול כל כך להביא כלים דרך רשות הרבים, כמו כשנשברה). הגהות מיימוניות שם אות ס (נראה דברי ר"ת שמדקדק דוקא נשברה, אבל נסדקה לא ... היכא דעביד טיף טיף או נסדקה, דאין אדם בהול). רמ"א ס"א (דוקא חבית שנשברה, שבהול, ואם יציל חיישינן שיתקננו, אבל אם נסדק ועביד טיף טיף, שאינו בהול כל כך, מותר).

[1381] כטעם השני שהוזכר לעיל (כי יש לחוש שמא מחמת שכחת שבת יבא לתקן החבית).

[1382] תרומת הדשן ח"ב סי' קצו (אשר שאלתני מי שנשברה לו חבית של יין ונשפך היין לארץ, אם מותר לשאוב יותר מלצורך היום. ובעית לאוקומי ההיא דחבית שנשברה דאסור דוקא מחצר לחצר, אבל באותו חצר שרי ... ורצית לדמות ההיא הצלה להצלה דדליקה). רמ"א שם (ויש אומרים דכל זה לא מיירי אלא להציל מחצר לחצר, אבל לבית אחר שעירב עמו מצילין בכל ענין, כמו שנתבאר לעיל גבי דליקה).

[1383] סעיף יא (יש אומרים שלא אסרו להציל יותר מג' סעודות וכלי תשמישו הצריכים לו היום, אלא כשמציל לחצר המעורבת או למבוי המעורב שהן סמוכים לרשות הרבים, וגם אינן מקורין ודומה קצת לרשות הרבים, אבל לבית אחר שעירב עמו יכול להוציא כל מה שירצה ... ויש אומרים שאין חילוק כלל בכל זה, שכיון שטעם האיסור הוא משום חשש כיבוי מה לי [ל]חצר מה לי לבית מה לי לחצר חבירו מה לי לחצרו. ויש לחוש לדבריהם).

[1384] כקושיית הט"ז ס"ק ב (תמוה הוא זה, דלא הותר בדליקה להוציא לבית חבירו המעורב, אלא לדעת בעל התרומה, אבל הטור חולק, ולא הכריע שם בשו"ע סי' של"ד סי"א, וכאן פסק להיתר סתם).

רשות הרבים כלל[1385]):

ב אם נשברה בראש גגו, מביא כלי ומניח תחתיה. ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט, לקבל מן הקילוח באויר לאחר שירד מן הגג, ולא יביא כלי אחר ויצרף אותו לראש הגג, שיזוב היין מן הגג לכלי[1386], גזרה שמא יביא כלי דרך רשות הרבים[1387]. ואם מציל בכלי אחד בלבד, מציל אפילו קולט או מצרף. שכיון שלא התירו לו אלא כלי אחד, אין לחוש שישכח השבת ויביא כלי דרך רשות הרבים[1388]:

ג נזדמנו לו אורחים, מביא כלי אחר וקולט כלי אחר ומצרף. ולא יקלוט ויצרף ואחר כך יזמין האורחים, אלא מזמינם תחלה[1389]. ולא יערים לזמן אורחים שאינם צריכים לאכול ולשתות, כדי שיותירו לו[1390].

ואם עבר ועשה, שקלט וצירף ואחר כך הזמין אורחים[1391] (ואפילו אורחים שאינם צריכים לאכול ולשתות[1392]), מותר:

ד אם יזוב תירוש[1393] מסדק שבגיגית[1394] של ענבים שעדיין לא נדרכו, שנמצא אותו הדלף

[1385] תרומת הדשן שם (ודקדקת מן הגמרא דטעמא דהך איסורא משום שמא יביא כלי דרך רשות הרבים ... ולכך יש לחלק להתיר דלית לן רשות הרבים דאורייתא). אליה רבה ס"ק ג (ולענ"ד שאני הכא, דהטעם שמא יביא כלי מרשות הרבים כמ"ש מהרא"י שם, משא"כ לעיל טעם שמא י[כ]בה, ועוד דלדידן לית לן רשות הרבים).

[1386] ברייתא קיז, ב (נשברה לו חבית בראש גגו, מביא כלי ומניח תחתיה. ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט (קילוח הנופל מן האויר, רש"י), כלי אחר ויצרף (סמוך לגג כעין שאיבה, אלא שאינו ראוי לשאוב שהגג חלק והיין אינו בגומא, מצרף כלי לגג שיזוב מן הגג לכלי והוא אוחז הכלי בידו, רש"י)). טור ושו"ע ס"ב (אם נשברה חבית בראש גגו, מביא כלי ומניח תחתיה, ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט, לקבל מן הקילוח באויר לאחר שירד מן הגג, ולא יביא כלי אחר ויצרף אותו לראש הגג).

וגם בקליטת מי גשמים מהגג, אסרו לפעמים חכמים, כדלקמן סי' שנא ס"א (לא יעמוד אדם ברשות הרבים ויחבר ידו או כלי למזחילה, שהיא כעין צנור ארוך מונחת לאורך הגג בתוך שלשה טפחים סמוך לגג, ולקבל המים ממנה).

[1387] גמרא שם (גזירה שמא יביא כלי דרך רשות הרבים). לבוש ס"ב (גזירה שמא יביא כלים דרך רשות הרבים).

[1388] גמרא קכ, א (דקתני ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט כלי אחר ויצרף, כלי אחר הוא דלא, אבל בההוא מנא כמה דבעי מציל), ופרש"י (שמע מינה כלים טובא הוא דאסירי, אבל בחד שפיר דמי). ב"י (וכתבו הסמ"ג (לאוין סה כא, א) והתרומה (סי' רנד עח, ב ד"ה פרק חבית) דכשמציל בחד מנא מציל באיזה ענין שירצה, כלומר אפילו קולט או מצרף. וטעמא דכיון דלא שרית ליה להציל אלא בכלי אחד, תו ליכא למיחש למידי). שו"ע שם (ואם מציל בכלי אחד, מציל אפילו קולט או מצרף). לבוש ס"ב (דכיון דלא שרי ליה להציל אלא בכלי אחד, תו ליכא למיחש למידי).

והיינו שלא התירו אלא "בראש גגו מביא כלי". וכן התירו "בכלי אחד ... קולט או מצרף". אבל אסרו לצרף "כלי אחר" ולקלוט את מה שלא נשמר בכלי שבראש גגו. ולא נתפרשו כאן דיני כלי שני בראש גגו.

[1389] ברייתא קיז, ב (נזדמן לו אורחין, מביא כלי אחר וקולט כלי אחר ומצרף. ולא יקלוט ואחר כך יזמין (אורחים, דבשעת קליטה לא מיבעיא ליה, רש"י), אלא יזמין ואחר כך יקלוט). טור ושו"ע ס"ג (נזדמנו לו אורחים, מביא כלי אחד וקולט, כלי אחד ויצרף. ולא יקלוט ויצרף ואחר כך יזמין האורחים).

[1390] ברייתא שם (ואין מערימין בכך (לזמן אורחים שאינן צריכין לאכול, ויותירו, רש"י), משום רבי יוסי בר יהודה אמרו מערימין), וכת"ק. טור ושו"ע שם (ולא יערים לזמן אורחים שאין צריכים לאכול).

[1391] רמב"ם פכ"ב סוף הט"ז (ואם הערים בדבר זה, מותר). והיינו שמפרש שההערמה היתה "בדבר זה" שנזכר תחלה (ולא יקלוט ואחר כך יזמין), ופסק שמותר בדיעבד. מ"מ שם (ופסק רבינו כדברי האומר מערימין להקל בשל דבריהם). ב"י ד"ה ומ"ש ולא יקלוט (מדברי הרמב"ם והרב המגיד בפרק כ"ב (הט"ז) נראה שמפרשים, דאין מערימין בכך, היינו לומר שאם הערים וקלט קודם שיזמין האורחים, מותר, ופסק כרבי יוסי ב"ר יהודה להקל בשל דבריהם). רמ"א ס"ג (ומיהו אם עבר ועשה, שקלט ואחר כך זימן אורחים, מותר).

[1392] שאף לפי פרש"י בברייתא, שלא להערים לזמן אורחים שאים צריכים לאכול ולשתות, אפשר שבדיעבד מותר. וראה פמ"ג א"א סק"ב.

[1393] כל בו הלי' יום טוב סי' נח כא, ד (אם יזדמן ביום טוב של ראש השנה או סכות שיזוב התירוש מן הגיגית של ענבים שעדין לא נדרכו, שנמצא אותו הדלף, דלף שאינו ראוי, שהרי המשקין שזבו אסורין, ואינו רשאי להניח כלי תחתיו, כדי שלא יבטלנו מהיכנו. אלא כיצד יעשה, יניח שם מטתו או שלחנו, ואז יהיה אותו הדלף לפניו גרף של רעי, ויוכל להניח שם כלי לקבל הדלף כדי שלא יעשה שם טיט, וכשיתמלא הכלי לא יוריקנו בכלי אחר, שלא יבטלנו מהיכנו, אלא מריקו בתוך הגיגית שזבו המשקין ממנה, שהיא מבוטלת מהכנה על ידי משקין שבה, שאסורין משום משקין שזבו). שו"ע ס"ד (אם יזוב תירוש מגיגית של ענבים שעדיין לא נדרכו, שנמצא אותו הדלף

אינו ראוי בשבת, שהרי המשקין שזבו בשבת אסורים כמ״ש בסי׳ ש״כ[1395], ואינו רשאי לשום כלי תחתיו מפני שמבטלו מהיכנו[1396]. כיצד יעשה, יניח שם מטתו או שלחנו ויקבע שם ישיבתו, ואז יהיה אותו הדלף לפניו כגרף של רעי, מפני שמלכלך את הקרקע ועושה טיט, ויוכל להניח שם כלי לקבל להדלף כדי שלא יעשה טיט, ואין כאן ביטול כלי מהיכנו, מפני שכשיתמלא הכלי יוכל לטלטלו לשפכו ולהחזירו תחת הדלף לקבלו כדי שלא יעשה טיט[1397], ואין בזה משום איסור טלטול, כמ״ש בסי׳ ש״ח[1398] בכל גרף של רעי שהתירו בו הטלטול מפני כבודו של אדם. ואף שאין עושין גרף של רעי לכתחלה[1399], מכל מקום משום הפסד התירו[1400] כמ״ש שם[1401]. וכשיתמלא הכלי לא ישפכנו לכלי אחר, שלא יבטלנו מהיכנו, אלא מריקו בתוך הגיגית שזבו המשקים ממנה, שהיא מבוטלת כבר מהיכנה על ידי משקין שבה האסורים משום שזבו בשבת.

ואם הוא רוצה יכול ליתן כלי עם מים תחת יין הדולף, כדי שיתבטל היין במים ראשון ראשון, ואז מותר לטלטל הכלי ולשפכו ולהחזירו בלי שיקבע שם ישיבתו[1402]. ואף שאחר כך מתרבה היין על המים, אין לחוש, לפי שיש מקילין בזה אפילו לענין יין נסך כמ״ש בי״ד סי׳ קל״ד, ויש לסמוך על דבריהם על כל פנים לענין טלטול[1403].

אינו ראוי, שהרי המשקין שבו אסורים, ואינו רשאי לשום כלי תחתיו מפני שמבטלו מהיכנו. כיצד יעשה, יניח שם מטתו או שלחנו, ואז יהיה אותו הדלף לפניו גרף של רעי, ויכול להניח שם כלי לקבל הדלף כדי שלא יעשה שם טיט, וכשיתמלא הכלי לא יזרקנו בכלי אחר, שלא יבטלנו מהיכנו, אלא מריקו בתוך הגיגית שזבו המשקין ממנו, שהיא מבוטלת מהיכנה על ידי משקין שבה משום משקין שזבו).

[1394] מ״א ס״ק ג (מיירי שלא נשברה לגמרי, דאם לא כן אף בראוי אסור, כמ״ש ס״א). והוא כדלעיל ס״א (אבל אם נסדקה והיין עושה טיף טיף, שאינו בהול כל כך, אין לחוש שישכח שבת, ומותר להציל).

[1395] סעיף ג (משקין שזבו בשבת מאליהם מזיתים וענבים, אסורים עד לערב, גזרה שמא יסחוט בידים כדי לשתותן היום אם יהיו מותרים).

[1396] איסור ביטול כלי מהיכנו נתבאר לעיל סי׳ רסה ס״ג (אסור ליתן כלי בשבת תחת נר הדולק לקבל בו שמן הנוטף מהנר, מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו, שהיה מוכן מתחלה לטלטלו ועכשיו אוסרו בטלטול, מחמת השמן שבתוכו שהוא מוקצה מחמת איסור כמו שיתבאר בסי׳ רע״ט, וחכמים אסרו לבטל כלי מהיכנו, מפני שדומה כאלו סותר הכלי), ושם נסמן (הערה יז).

[1397] ואף שעד שיתמלא הכלי יבטלו מהיכנו, והרי נתבאר לעיל סי׳ שי ס״י (ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה, אלא במקום הפסד מרובה).

מכל מקום סגי במה שיכול להריקו לתוך הגיגית מיד, אף שאינו מריקו עד שיתמלא. וכדלעיל סי׳ רסו בקונטרס אחרון ס״ק יא (ובהנסמן שם הערה שפט), דסגי במה שיכול לנערו מיד, אף אם אינו מנערו למעשה.

וראה תהלה לדוד ס״ק ט. זכרון יוסף ס״ק קנה-ח. מראי מקומות וציונים. לקמן סי׳ שלח ס״ט (הערה 1606).

[1398] סעיף עב (כל דבר מטונף כגון רעי וקיא וצואה ... אם היו בחצר שהוא דר בה ... מותר להוציאם לאשפה או לבית הכסא ... וזה הוא הנקרא בכל מקום גרף של רעי).

[1399] כדלעיל שם סע״ה (אין עושין גרף של רעי לכתחלה ... לא יעשה לכתחלה דבר שיהיה בודאי אחר כך מאוס לפניו ויוציאנו).

[1400] מ״א סק״ד (הכא שרי משום פסידא כמ״ש סי׳ ש״ח).

[1401] סי׳ שח סע״ו (במקום הפסד מותר לקבוע ישיבתו אצל גרף של רעי, שהוא במקום שאין מקפידין עליו, כדי שימאס הגרף בעיניו ויוציאנו משם ויסתלק ההפסד. כגון אם איזה דבר נמאס ונפסד מפני הגשמים היורדים עליו בחצר שאינו דר שם, יכול להכניס לשם מטתו לשכב עליה ... שזהו נקרא קביעות ישיבה, וכשתתאונן דעתו עליו מפני המיאוס יוציאנו משם למקום המשומר מפני הגשמים, וכן כל כיוצא בענין זה).

[1402] כל בו שם (ויש שהורו להניח לכתחלה כלי שיש בו מים תחת הדלף שנוטף מן הגיגית, אף על פי שהוא דלף שאינו ראוי, משום דאמרינן דאותו דלף קמא קמא בטל במים שבכלי).

[1403] מ״א סוף סק״ד (ונראה לי שאפילו נתרבה האיסור, לית לן בה, דיש לסמוך על המקילין ביו״ד סי׳ קל״ד). והוא בשו״ע שם ס״ג (אם נפל המשקה האסור לתוך המשקה המותר, ראשון ראשון בטל ... ואם נתרבה המשקה האסור עד שיש בו כדי ליתן טעם, אוסר). וברמ״א שם (דבריו בכאן סותרים זה את זה, דכתב דאם נפל המשקה האסור להיתר ראשון ראשון בטל, ואחר כך כתב דאם נתרבה האסור חוזר ואוסר, והוא מחלוקת בין הפוסקים).

ועל זה כתבו הכל בו והמ״א, שיש לסמוך כאן (לענין טלטול) על דעת האומרים קמא קמא בטל. וראה מראי מקומות וציונים. משולחן הארי.

ואף שיין זה הוא דבר שיש לו מתירין. אעפ״כ הוא מתבטל במים, שלא אמרו דבר שיש לו מתירין אינו בטל אלא כשנתערב מין במינו, אבל לא בשאינו מינו[1404], כמ״ש בי״ד סי׳ ק״ב[1405]:

ה נתפזרו לו פירות בחצר אחת הנה ואחת הנה, מלקט מעט מעט ואוכל, ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. אבל אם נפלו במקום אחד, נותן אפילו לתוך הסל והקופה[1406].

אלא אם כן נפלו לתוך צרורות ועפרורית שבחצר, שאז מלקט אחד אחד ואוכל, ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול[1407]:

שלו אם מותר לילך על גבי העשבים וכן באילן

ובו כ״ב סעיפים

אין עולין באילן

א אין[1408] עולין באילן[1409], בין לח בין יבש[1410], ואין נתלין בו[1411] (ואין נשענים עליו[1412]),

---

[1404] כל בו שם (ויש לפקפק בהוראה זו לפי שאין זה הדלף אסור אלא משום יום טוב, והוא דבר שיש לו מתירין שאפילו באלף לא בטיל). ותירץ בדרכי משה אות ב (ולפי מה שיתבאר לקמן סימן תקי״ג, וביורה דעה סימן ק״ב, דמין בשאינו מינו בטיל אף בדבר שיש לו מתירין, אם כן הוראה זו נכונה היא).

[1405] בשו״ע שם ס״א (ואם נתערבה בשאינה מינה, בטלה בס׳).

וראה גם לקמן סי׳ תמז בקונטרס אחרון סוף ס״ק ג.

[1406] ברייתא קמג, ב (נתפזרו לו פירות בחצר מלקט על יד על יד ואוכל, אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול). רשב״א שם בשם רבינו יונה (כתב מורי הרב ז״ל בהלכותיו כגון שנתפזרו לו בחצרו אחת הנה ואחת הנה, אבל במקום אחד מלקט לתוך הסל, כמו שאמרנו בגמרא (קמב, א) בענין הא דתנן בפרק נוטל כלכלה והאבן בתוכה, ולישדינהו לפירי ולישדיה לאבן, ולנקטינהו). והוא כדלעיל סי׳ שט ס״ה (פירות יבשים שאינם נפסדים כשהם מתטנפים בקרקע ... ינערם מתוכה עם האבן, ואחר כך ילקטם בידו ויחזירם לכלכלה אם ירצה). ר״ן ס, א (תירץ ה״ר יונה כגון שנתפזרו בחצרו אחת הנה ואחת הנה, אבל במקום אחד מלקט ונותן לתוך הסל). טור ושו״ע ס״ה (נתפזרו לו פירות בחצר, אחד הנה ואחר הנה, מלקט מעט מעט ואוכל, ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה. ואם נפלו במקום אחד, נותן אפילו לתוך הסל). לבוש ס״ה (שלא יעשה כעובדא דחול).

ומה שהוא עובדא דחול, אפשר דהיינו כיון דמחזי כמעמר. ומה שאין בזה משום מלאכת מעמר, נתבאר לקמן סי׳ שמ סט״ו (המעמר הוא מאבות מלאכות ... ואין עימור אלא כשמאספו במקום גידולו, כעין קמה קצורה שמגבב השבלים במקום גידולן, וכן המאסף פירות ומקבצן יחד במקום שנפלו מן האילן. אבל אם נתפזרו במקום אחר, מותר לקבצם, כמ״ש בסי׳ של״ה).

[1407] רמב״ן שם (נראה שבשנתפזרו במקום עפר וצרורות עסקינן, ואסור ללקטן ולתתן בתוך הסל, משום דמיחזי כבורר ... ולהכי קתני שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, אבל לאכול מותר. והיינו דקתני בגמרא בחצירו, ולא קתני בבית, מפני שסתם חצר יש בו עפרוריות וצרורות). הובא ברשב״א שם (והרמב״ן ז״ל פירש כגון שנפלו לו בחצרו בתוך צרורות ועפרורית שבחצר, והיינו דנקט חצרו), ור״ן שם. שו״ע שם (אלא אם כן נפלו לתוך צרורות ועפרורית שבחצר, שאז מלקט אחד אחד ואוכל, ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה). ומה שהוא עובדא דחול, אפשר דהיינו כיון דמיחזי כבורר.

[1408] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:

(א) אין עולין באילן (ס״א-ז).

(ב) עשבים וזרעים (ס״ח-יא).

(ג) עציץ שאינו נקוב (סי״ב).

(ד) עשבים, יחור וקשים שבצינור (סי״ג-טו).

(ה) ריח פירות שבעץ (סט״ז).

(ו) שריית תלוש (סי״ז-ט).

(ז) השתמשות בצדדי האילן (ס״כ-כב).

[1409] משנה ביצה לו, ב (לא עולין באילן ... ביום טוב אמרו, קל וחומר בשבת). ברייתא עירובין ק, א (שאין עולין באילן). טור ושו״ע ס״א (אין עולים באילן).

ואין משתמשין בו שום תשמיש[1413], כגון להניח עליו חפץ או ליטלו ממנו[1414], או לקשור בו בהמה[1415] וכן כל כיוצא באלו. והכל משום גזרה שמא יעלה ויתלוש[1416] ממנו פירות או עלין או ענפים, וגזרו בכל האילנות אף ביבשים שאין בהם פירות ועלין וענפים[1417], משום סייג וגדר[1418].

לענין שבת נתבאר כאן. ולענין יום טוב יתבאר לקמן סי׳ תקכד (כשם שבשבת אין עולין על גבי אילן ... כך אין עושין אחד מכל אלו ביום טוב).

ונזכר גם לעיל סי׳ רעז ס״ז (שמא יעלה באילן ... משתמש במחובר לקרקע ביום טוב, שהוא אסור מטעם שיתבאר בסי׳ של״ו ... בשבת). לקמן סי׳ תקיד סט״ז (ונמצא משתמש במחובר לקרקע ביום טוב. עיין סי׳ של״ו).

*

איסור זה של ״אין עולין באילן״, מקביל ברוב הפרטים לאיסור של ״אין רוכבים על גבי בהמה״, שנתבאר לעיל סי׳ שה סכ״ג-ה. אלא שיש הפרש בינם בפרטים אחדים (ראה לקמן הערה 1426).

[1410] ברייתא שם ק, רע״ב (תני חדא אחד אילן לח ואחד אילן יבש, ותניא אידך במה דברים אמורים בלח אבל ביבש מותר ... בגדודא (יחור שנשרו ענפיו כולם, רש״י). איני והא רב איקלע לאפסטיא ואסר בגדודא. רב בקעה מצא וגדר בה גדר (כלומר אינן בני תורה שידעו להזהר, כבקעה זו שאין לה שומר והכל פרוץ, רש״י)). רמב״ם פכ״א ה״ו (בין לח בין יבש). מ״מ שם (וכתבו המפרשים ז״ל שעל אותו גדר אנו סומכין לאסור בכל אילן, וזה דעת רבינו). שו״ע שם (בין לח בין יבש).

[1411] ברייתא שם ק, א (ואין נתלין באילן). שו״ע שם (ואין נתלין בו).

וכן הוא בבהמה, כדלעיל סי׳ שה סכ״ג (ולא נתלים עליה).

[1412] ברייתא שם (ואין נשענין באילן). רמב״ם שם (ואין נסמכין באילן).

וכן הוא בבהמה, כדלעיל סי׳ שה סכ״ג (ולא נשענים עליה).

*

אמנם כאן אסר בסתם בכל אופן, כמשמעות פשטות הברייתא הנ״ל. ואילו לקמן סכ״א (מותר להשען באילן בריא, אבל בתש אסור, מפני שמנידו, והרי זה משתמש באילן), ושם נסמן (הערה 1506).

[1413] שבת קנד, ב (דקמשמש באילן). עירובין לב, ב (והא קא משתמש באילן). רמב״ם שם (ואין משתמשין במחובר לקרקע כלל). שו״ע שם (ואין משתמשין במחובר לקרקע כלל).

וכן הוא לענין השתמשות בבהמה, כדלעיל סי׳ שה סכ״ג (אין רוכבים על גבי בהמה, ולא נתלים עליה, ולא נשענים עליה, שאין משתמשין בבעלי חיים כל עיקר).

[1414] עירובין לב, ב (והא משתמש באילן), ופרש״י (והא לא מצי שקיל ליה, דשימוש אילן שבות הוא). שם לג, א (ואסור ליטלו), ופרש״י (משום דמשתמש באילן). רמ״א ס״א (אם הניח שם חפץ מבעוד יום, אסור ליטלו משם בשבת). מ״א סק״ב (דאילן דרך תשמישו ליטול ממנו ולהניח על גביו).

וכן הוא לקמן ס״ג (אסור ליטלו משחשכה, לפי שבנטילה זו הוא משתמש באילן), וס״כ (הכלכלה עצמה אסור ליטול, מפני שבנטילה זו הוא משתמש ביתד שהוא צדדין. ואם הכלכלה תלויה באילן עצמו, היא נקראת צדדיו, ואסור ליטול ממנה חפץ), וסי׳ תקיד סט״ז (גזרה שמא יטלנו מעל גבי האילן ... ונמצא משתמש במחובר לקרקע ביום טוב, עיין סי׳ של״ו).

אבל ראה לעיל סי׳ רעז ס״ז (גזרה שמא יעלה באילן ביום טוב ליטול ממנו הנר, ונמצא משתמש במחובר לקרקע ביום טוב, שהוא אסור מטעם שיתבאר בסי׳ של״ו), כדעת הרא״ש פ״ד סי׳ ב בסופו (הא דאין נותנין נר על גבי דקל ביום טוב, לא בשביל שיהא נקרא משתמש במחובר אם נוטלו משם, אלא גזרינן שמא יעלה באילן כדי ליטלו, דלא אמרו חכמים אלא אין עולין על גבי בהמה, ואין עולין על גבי אילן ביום טוב). ושם נסמן (הערה פז). וראה משלחן הארי.

[1415] עירובין סג, א (רבינא הוה יתיב קמיה דרב אשי, חזייה להוא גברא דקא אסר ליה לחמריה בצינתא בשבתא (בדקל, ואין משתמשין באילן משום שבות, רש״י), רמא ביה קלא). מ״א סוף סק״ב (אסור לקשור בהמה באילן, כדאיתא בעירובין דף ס״ג).

[1416] ביצה לו, ב (לא עולין באילן, גזרה שמא יתלוש), ופרש״י (דהוי אסורא מדאורייתא דהיינו קוצר שתולש מן המחובר).רבינו יהונתן עירובין לג, א ד״ה היו שרשי (כל תשמיש שבאילן נאסר משום גזירה שמא יעלה ויתלוש). שו״ע שם (גזרה שמא יעלה ויתלוש). וכן לענין פירות הנושרין, אמרינן ביצה ג, רע״א (שמא יעלה ויתלוש).

[1417] לבוש ס״א (והכל גזירה שמא יעלה ויתלוש ממנו פירות או עלין או ענפים, וגזרו בכל האילנות אפילו אין שם לא פירות ולא עלין ולא ענפים). וכדלעיל (הערה 1410).

וכן הוא לענין גזרת פירות הנושרין, כדלקמן סי׳ תקא ס״י (עצים שנשרו מן האילן ... בכלל גזרת פירות הנושרין מאליהן ... משום גזרה שמא יעלה ויתלוש).

וראה גם לקמן ס״ה (אף על פי שאין לחוש בהם שמא יתלוש, לפי שלא חלקו חכמים בזה, כמו שנתבאר).

[1418] עירובין ק, רע״ב (אילן יבש ... רב בקעה מצא וגדר בה גדר).

אבל בור עמוק, אפילו מאה אמה, מותר לו לירד ולעלות בו. ומטפס ויורד ומטפס ועולה, ואין חוששין שמא יעקור קרקע במתכוין בירידתו ועלייתו[1419] (ויתקן מדרגה[1420], ויתחייב משום בונה), לפי שהאדם נזהר בזה יותר מבתלישה מהאילן[1421]:

ב לא יעלה באילן מבעוד יום וישב שם כל השבת כולה[1422], שהישיבה שיושב שם, תשמיש הוא שמשתמש באילן[1423].

ואם עלה מבעוד יום מותר לירד משחשכה. וכן אם עלה בשבת בשוגג מותר לירד[1424]. ואף שבירידה זו הוא משתמש באילן, אין לאסור בשביל כך, הואיל ואף בישיבתו שם הוא משתמש באילן[1425].

אבל אם עלה משחשכה במזיד, קנסוהו חכמים להיות שם כל השבת, ואסור לו לירד[1426].

ויש אומרים[1427] שאפילו אם עלה מבעוד יום במזיד על דעת שישאר יושב שם משחשכה קנסוהו חכמים, ולא התירו לו לירד משחשכה כשעלה מבעוד יום, אלא כשעלה על דעת לירד מבעוד יום ונשתהה שם בשוגג. ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

ג וכל זה באדם שעלה שם, שיש איסור בעמידתו שם, לכן התירו לירד אף שמשתמש באילן בירידה זו[1428]. אבל אם הניח עליו חפץ אפילו מבעוד יום, אסור ליטלו משחשכה[1429], לפי שבנטילה זו הוא משתמש באילן[1430], וכשהחפץ מונח שם אין הוא

[1419] עירובין ק, א (אבל בור שיח ומערה וגדר, מטפס ועולה מטפס ויורד, ואפילו הן מאה אמה). טור (בור שיח ומערה מטפס ויורד מטפס ועולה, אפילו עמוק מאה אמה, ולא חיישינן שמא יעקור מן הקרקע במתכוין), ורמ"א סי"ג (בור עמוק, אפילו מאה אמות, מותר לירד ולעלות, ומטפס ויורד ומטפס ועולה, ולא חיישינן שמא יעקור קרקע בירידתו ועלייתו).

[1420] ראה ב"י ד"ה אבל בור (כלומר ואתי לאשוויי גומות). משולחן הארי (הטעם שלא הובא כאן רק החשש שיתקן מדרגה).

[1421] לבוש שם (שאין שכיח כל כך לעקור, כמו באילן, והאדם נזהר בזה יותר).

[1422] ברייתא עירובין ק, א (ולא יעלה באילן מבעוד יום וישב שם כל היום כולו). רמב"ם פכ"א ה"ו (ולא יעלה מבעוד יום לישב שם כל היום כולו).

[1423] רש"י שם רע"ב ד"ה דלא (זה ישיבתו תשמיש הוא, שהוא משתמש באילן).

[1424] גמרא שם (תני חדא אם עלה מותר לירד, ותני חדא אסור לירד. לא קשיא כאן מבעוד יום כאן משחשיכה. ואיבעית אימא הא והא משחשיכה, ולא קשיא כאן בשוגג כאן במזיד). רמב"ם שם ה"ט (עלה באילן בשבת בשוגג מותר לירד, במזיד אסור לירד). מ"מ שם (פסק הדין שאם עלה מבעוד יום, אפילו במזיד על דעת לישב שם בשבת, מותר לירד. עלה משחשכה, במזיד אסור לירד, בשוגג מותר לירד. וכן כתבו ז"ל. ולזה כתב רבינו עלה באילן בשבת, לומר שאם היתה העליה מבעוד יום, בכל צד היה מותר לו לירד). דעה הא' בשו"ע שם (עלה באילן בשבת, בשוגג מותר לירד, במזיד אסור לירד. ואם עלה מבעוד יום, בכל גווני מותר לירד משחשכה).

[1425] רש"י שם ד"ה ה"נ יורד (דהא כל זמן שהוא יושב משתמש, והרי זה תשמיש, הלכך אע"ג דהשתא משתמש תשמיש אחר כשיורד, יותר ויותר עדיף משישב שם). מ"מ שם (מפני שהוא עושה איסור בעמידתו שם). לבוש ס"א (מפני שעושה איסור בעמידתו שם בשבת). ט"ז סק"ג (מפני שעושה איסור בעמידתו שם, וצריך לירד).

[1426] עירובין שם (תני חדא אם עלה ... אסור לירד ... משחשיכה ... במזיד ... קנסינן). שו"ע שם (עלה באילן בשבת ... במזיד אסור לירד).

וראה גם לעיל סי' שה סכ"ד (מי שעלה על גבי בהמה בשבת, אפילו עלה במזיד, שהיה ראוי לקנסו שישב עליה כל השבת ולא ירד ממנה עד לערב, כמו שקנסו בעולה על גבי אילן בשבת).

[1427] טור (עלה מבעוד יום כדי לירד, וחשכה, או שעלה בשוגג משחשיכה, ירד, במזיד לא ירד), כפירוש הב"י (רבינו מפרש דדוקא בשהיה דעתו לירד מבעוד יום הוא דשרי לירד, אבל כל שלא היה דעתו לירד מבעוד יום, כיון שהיה דעתו לישב שם באיסור, לא ירד). דעה הב' בשו"ע (ויש אומרים דהני מילי כשהיה דעתו לירד מבעוד יום, אבל אם לא היה דעתו לירד מבעוד יום לא ירד משחשכה, כיון שהיה דעתו לישב שם באיסור). לבוש שם (כיון שהיה דעתו לישב שם באיסור קנסוהו).

[1428] כדלעיל ס"ב (שבירידה זו הוא משתמש באילן).

[1429] מ"מ פכ"א ה"ט (לא התירו באלו הצדדין הנזכרים אלא באדם עצמו, מפני שהוא עושה איסור בעמידתו שם, אבל הניח חפץ באילן, אפילו מבעוד יום, אסור להורידו בשבת). רמ"א ס"א (ודוקא אדם שעלה שם, אבל אם הניח

משתמש באילן[1431] :

ד וכל זה באילן וכיוצא בו, אבל קנים הרכים כירק, מותר להשתמש בהם אף על פי שמחוברים בקרקע, מפני שלא גזרו אלא על אילן, אבל בירק וכיוצא בו לא הזכירו חכמים שבות[1432], והרי הם כעשבים שהתירו להלוך עליהם[1433] כמו שיתבאר[1434].

ומכל מקום צריך ליזהר כשמשתמש בירק וכיוצא בו שלא יזיזם בידיו, מפני שהם מוקצה[1435], כדין כל מחובר, וכמ"ש בסי' שי"ב[1436].

אבל קנים שהוקשו קצת ואינם רכים כירק, אף שאינם קשים כאילן, אסור להשתמש בהם[1437], והחמירו בהם חכמים יותר מבאילן, לענין שיתבאר בסימן ת"ט[1438] :

ה שרשי אילן הגבוהים מן הארץ ג' טפחים[1439], כמו שהוא באילנות הזקנים[1440], הרי הם כאילן, ואסור להשתמש בהם, אף על פי שאין לחוש בהם שמא יתלוש, לפי שלא חלקו

שם חפץ מבעוד יום, אסור ליטלו משם בשבת). ט"ז סק"ג (פירוש, דוקא באדם התירו באלו, מפני שעושה איסור בעמידתו שם, וצריך לירד, אבל אם הניח חפץ, אסור להורידו בשום צד).

[1430] כדלעיל ס"א (ואין משתמשין בו שום תשמיש, כגון להניח עליו חפץ או ליטלו ממנו), ושם נסמן (הערה 1414).

[1431] לבוש שם (אם הניח שם חפץ מבעוד יום, שאין עושה איסור אם יניחם שם בשבת, בכל גוונא אסור ליטלו בשבת, שלא ישתמש באילן).

[1432] רש"י עירובין לד, ב ד"ה עוזרדין (שהוקשה כבר, הרי הן כאילן, וכי שרינן בשאינן עוזרדין, בעוד הקנים רכין, דהוו כירק, ובירק לא הזכירו חכמים שבות). אור זרוע הל' עירובין סוס"י קלד. הגהות אשרי שם פ"ג סי' ד. רמ"א ס"א (וכל זה באילן וכיוצא בו, אבל קנים הרכים כירק, מותר להשתמש בהם אעפ"י שמחוברים בקרקע, דאין אסור להשתמש בירק).

וכן הוא לעיל סי' שיב ס"ט (ואין איסור בקינוח העשבים משום משתמש במחובר, שלא אסרו אלא באילן, אבל לא בירק, כמו שיתבאר בסי' של"ו).

[1433] לבוש ס"א (שהם נידונים כעשבים שמותר לילך עליהם, כמו שיתבאר בסמוך).

[1434] סעיף ח (מותר לילך על גבי עשבים בשבת).

[1435] ט"ז ס"ק ד (נראה לי דגם מחמת מוקצה אין להשתמש בירק, דודאי מוקצה הוא). שו"ע סי' שיב ס"ו (מקנחין בשבת בעשבים לחים אפילו הם מחוברים, ובלבד שלא יזיזם) מ"א שם סק"ו (שהם מוקצים).

[1436] סעיף ט (ועשבים מחוברים ... הם מוקצים). וכן הוא לקמן סכ"ב (מפני שהוא מוקצה ואסור בטלטול).

ומטעם זה, כשמתיישבים או נשכבים לנוח על הדשא, ואחר כף חוזרים וקמים, יש ליזהר שלא ליגע בידיו בדשא, כשנסמך עליהם. ויש להשתדל להסמך רק על אחורי ידיו, כדלעיל סי' רעו ס"ט (בטלטול מן הצד, כגון באחורי ידיו או בין אצילי ידיו וכיוצא בזה). וראה מה שנתבאר לעיל שם (הערה ע).

[1437] משנה עירובין לד, ב (נתנו בראש הקנה או בראש הקונדס, בזמן שהוא תלוש ונעוץ ... הרי זה עירוב), ובגמרא שם (תלוש ונעוץ אין, לא תלוש ונעוץ לא ... גזירה שמא יקטום).

[1438] שו"ע שם ס"ג (נתנו בראש הקנה או הקונדס הצומחים מן הארץ, אינו עירוב, מפני שמאחר שהם רכים ונוחים לקטום ויתחייב חטאת, גזרו בהם).

והיינו שאף ששנינו בעירובין לב, ב (נתנו באילן ... עירובו עירוב), וכדמפרשינן בגמרא שם (והא קא משתמש באילן ... רבי היא דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות). וכדלקמן סי' שמב ס"א (כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים, לא גזרו עליהם אלא בעצמו של יום, אבל בין השמשות מותרים, והוא שיהא שם דבר מצוה, כגון לעלות באילן ... לערב עירובי חצרות).

מכל מקום החמירו יותר לענין נתנו בראש הקנה, כדאמרינן בעירובין לד, ב (כולה רבי היא, וסיפא גזירה שמא יקטום). ופרש"י (לפי שהקנה רך הוא, איכא למיגזר שמא יקטום כי שקיל ליה, אבל אילן קשה הוא, ובין השמשות לשמא יעלה ויתלוש לא חיישינן, אבל לקטימת קנה ודאי היא, איידי דרכיכא מיקטמא, ולאו שבות הוא, אלא מלאכה דמיחייב משום קוצר). ובט"ז שם ס"ק ג (ואף על גב דכל שבות לא גזרו עליו בין השמשות, מכל מקום חשו כאן, כיון שנוח לקטום). אליה זוטא כאן סק"ב (נראה לי דהא דחש רבינא שמא יקטום, היינו בקנה קשה, והא דלא חיישינן באילן, משום שהוא קשה ביותר).

[1439] משנה עירובין צט, סוע"ב (אילן שהיה ... שרשיו גבוהים מן הארץ ג' טפחים, לא ישב עליהן). ופרש"י (דכיון דגבוהין שלשה, כאילן חשיבי, ואין משתמשין באילן). טור ושו"ע ס"ב (שרשי אילן הגבוהים מן הארץ ג' טפחים, אסור להשתמש בהם).

[1440] רבינו יהונתן שם (לג, א) ד"ה היו (כמו האילנות הזקנים).

חכמים בזה[1441], כמו שנתבאר[1442]. אבל אם אינם גבוהים ג׳ טפחים, הרי הן כקרקע, ומותר להשתמש בהם[1443].

וכן הדין בקלחי כרוב[1444] שהוקשו[1445]:

ו וכן הדין בענפים הגדלים בעיקרו של אילן פחות מג׳ טפחים, או אפילו גדלים למעלה מג׳ טפחים ונכפפים למטה מג׳ טפחים, מותר להשתמש בהם במקום שאינן גבוהים ג׳ טפחים, אבל לא במקום שגבוהים ג׳ טפחים[1446]. ואף על פי שראש זה הנכפף למטה ואינו גבוה ג׳ טפחים, הוא גדל ובא ממקום האסור, דהיינו מגבוה ג׳ טפחים, וכשהיה שם מתחלה היה אסור להשתמש בו[1447]. אף על פי כן כשגדל יותר ונכפף למטה הותר, מפני שנעשה כקרקע, שכל פחות מג׳ טפחים סמוך לארץ הרי הוא כארץ.

ואין צריך לומר שמותר להשתמש בעיקרו של אילן פחות מג׳ טפחים סמוך לארץ, אף על פי שהאילן הוא גבוה מאד, שהרי מקום זה שהוא פחות מג׳ טפחים לא נאסר מעולם[1448]:

ז היו גבוהים ג׳ טפחים, וחלל תחתיהם משלשת צדדיהם, ומצד אחד אין חלל תחתיהם, שהקרקע גבוה שם והרי הם שוים שם לארץ, אסור להשתמש אפילו בצד השוה לארץ[1449].

אבל אם מב׳ צדדים הם שוין לארץ ומב׳ צדדים הם גבוהים ג׳ טפחים מהארץ, מותר להשתמש[1450], אפילו בצדדים הגבוהים[1451], עד כנגד מקום שמותר להשתמש בצדדים

[1441] רבינו יהונתן שם (ואף על גב דבשרשים ליכא מידי למיגזר, אפילו הכי כל תשמיש שבאילן נאסר משום גזירה שמא יעלה ויתלוש).

[1442] סעיף א (וגזרו בכל האילנות אף ביבשים שאין בהם פירות ועלין וענפים, משום סייג וגדר).

[1443] גמרא שם ק, א (דכל פחות מג׳ דארעא, ארעא היא). טור ושו״ע שם (פחות מכאן, מותר להשתמש בהם, דכקרקע חשיבי).

[1444] ישי״ש ביצה פ״ה ס״ו (וקלחי כרוב, הגבוהין מן הארץ ג׳ טפחים, הן כאילן, ואין משתמשין בהם). מ״א סק״ג (והוא הדין קלחי כרוב (ישי״ש ביצה פ״ה)).

[1445] שבאם הן רכים, נתבאר לעיל ס״ד (קנים הרכים כירק מותר להשתמש בהם אף על פי שמחוברים בקרקע, מפני שלא גזרו אלא על אילן).

[1446] עירובין ק, א (שרשי אילן הבאין מלמעלה משלשה לתוך שלשה, רבה אמר מותר להשתמש בהן). טור ושו״ע שם ס״ב (ואם באים מלמעלה ויורדים למטה, במקום שגבוהים שלשה אסורים, ובמקום שאין גבוהים שלשה מותרים).

ולענין ענפים, תנן שבת קכה, ב (זמורה שהיא קשורה בטפיח ממלאין בה בשבת), ובגמרא שם (הכא במאי עסקינן מחוברת באביה, אי הכי קא משתמש במחובר לקרקע, למטה מג׳), ופרש״י (ומותר להשתמש באילן למטה מג׳). רבינו יהונתן עירובין לג, א (שרשי האילן ... וכל שכן בענפים). רש״י שם צט, ב ד״ה שרשיו גבוהים (שאין הענפים נמוכין).

[1447] שמטעם זה אסרו רב ששת בגמרא שם (רב ששת אמר אסור להשתמש בהן, דכיון דמכח איסור קאתי אסורין). מכל מקום קיי״ל כרבה שמתיר.

[1448] עירובין לג, א (בתוך שלשה מותר ליטלו), ופרש״י (בשבת, דכל למטה משלשה אפילו באילן לא גזרו עליו, דהוי כארעא סמיכתא).

ולכן מותר לקשור בהמה לעץ, כשהקשר למטה מג׳ טפחים.

[1449] ברייתא עירובין ק, א (שרשי אילן שגבוהין מן הארץ ג׳ טפחים, או שיש חלל תחתיהן ג׳ טפחים, אע״פ שצידו אחד שוה לארץ, הרי זה לא ישב עליהן), ובגמרא שם (והא קמ״ל אע״ג דצידו אחד שוה לארץ), ופרש״י (שהקרקע גבוה בצדו האחד, מודה רבה היכא דשלשת צדדיו גבוהין מן הארץ דאסורה צד השוה לארץ). טור ושו״ע ס״ב (היו גבוהים שלשה וחלל תחתיהם, אף על פי שמצד אחד אין חלל תחתיהם והרי הן שוים לארץ, אסור לישב אפילו על צד השוה לארץ).

[1450] גמרא שם (וכן אניגרא), ופרש״י (אילן היוצא מתוך חריץ קצר, העשוי להוליך המים לשדות, ושני צידי האילן של צד גידודי החריץ נכנסין בגידודיו, ואם בא למדוד מצדדין שבתוך הנגר הרי הוא גבוה ג׳ ויותר, ואם בא למדוד מצדדיו השניים, שהן מגידודי החריץ ולמעלה, אין גבוה ג׳. לרבה דמודד הגידודים שרו, דכל פחות מג׳ לארעא

השוים:

עשבים וזרעים

ח מותר לילך על גבי עשבים בשבת[1452], ואפילו הולך יחף, ואפשר שידבקו עשבים בקשרי אצבעותיו ויתלשו, מכל מקום דבר שאין מתכוין הוא ומותר[1453]:

ט המשקה מים לזרעים חייב משום חורש ומשום זורע[1454], מפני שמרפה ומרכך את הקרקע כמו החורש[1455]. והוא שמתכוין להצמיח הזרעים כמו הזורע[1456].

כארעא. לרב ששת מעומקו מודד, והרי גבוה ג׳ ומכח איסורא אתו), וקיי״ל כרבה. מ״א סק״ד (אבל אם מב׳ צדדין שוין לארץ ומב׳ צדדין גבוה ג׳ שרי).

[1451] כן נראה מדברי רש״י הנ״ל (לרבה דמודד הגידודים שרו).

והיינו שבשני האופנים, העץ הוא בתוך התעלה, באופן הראשון אין העץ מכסה את כל התעלה, ואם כן הוא גבוה ג׳ טפחים משלשת צדדיהם. ובאופן השני העץ מכסה את כל התעלה, ואם כן איננו גבוה ג׳ טפחים אלא מב׳ צדדים.

[1452] גמרא עירובין ק ע״ב (תני חדא מותר לילך על גבי עשבים בשבת, ותניא אידך אסור ... והאידנא דקיימא לן כרבי שמעון (דאמר דבר שאין מתכוין מותר, רש״י) כולהו שרי). טור ושו״ע ס״ג (מותר לילך על גבי עשבים, בין לחים בין יבשים, כיון שאינו מתכוין לתלוש).

וגם אינו אסור משום השתמשות באילן (שנתבאר לעיל ס״א-ג). כי לא אסרו אלא באילן, ולא בעשבים, כדלעיל ס״ד (שלא גזרו אלא על אילן, אבל בירק וכיוצא בו לא הזכירו חכמים שבות, והרי הם כעשבים שהתירו להלוך עליהם).

[1453] גמרא שם (הא דסיים מסאניה הא דלא סיים מסאניה (שעשבים נדבקין בקשרי אצבעותיו ונתלשין, רש״י) ... והאידנא דקיימא לן כרבי שמעון כולהו שרי). ב״ח ד״ה מותר (ואפילו אינו נועל מנעלים, שהעשבים נכנסים בין קשרי אצבעות רגליו ונתלשין, אין לחוש, דדבר שאין מתכוין הוא, ולאו פסיק רישיה). אליה זוטא סק״ג (אפילו הולך יחף).

[1454] מו״ק ב ע״ב (אתמר המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת, משום מאי מתרינן ביה, רבה אמר משום חורש, רב יוסף אמר משום זורע ... אמר ליה אביי לרבה ... משום חורש אין משום זורע לא ... והאמר רב כהנא זומר וצריך לעצים חייב שתים). הגהות מיימוניות פ״ח אות ב (ומסיק אביי דחייבין משום שניהם). מ״א סק״ה (והמשקה מים לזרעים, חייב משום חורש ומשום זורע (פ״ק דמו״ק. הגהות מיימוניות)).

וראה גם לעיל סי׳ רנב סי״ד (שהמשקה בשבת חייב).

[1455] רבה שם (מה דרכו של חורש לרפויי (לרכך, רש״י) ארעא, האי נמי מרפויי ארעא).

[1456] רב יוסף שם (מה דרכו של זורע לצמוחי פירא, הכא נמי מצמח פירא).

ונתבארה דעתם בתוס׳ שם ד״ה קא מרפויי ארעא (דבתר עיקר המלאכה אזלינן, ודומה לחורש. ורב יוסף אע״ג דעיקר מלאכה דומה לחורש, מחשבת הנפש לאו לרפויי ארעא, ובהכי פליגי, דרבה סבר לבתר המעשה מדמינן לה ולא אחר המחשבה, ורב יוסף סבר בתר מחשבה אזלינן, דהויא עיקר, ולא אזלינן בתר הדמיון).

וקיי״ל כאביי דמחייב בשתיהן, היינו כרבה שמחייב על חורש אף שאינו מתכוין לזה, וכרב יוסף שמחייב על זורע עכ״פ כשמתכוין לזה.

ואף שאביי הוכיח שם מרב כהנא דחייב על שתיהן אף שאינו מכוין להם, וכמבואר בתוס׳ שם ד״ה חייב שתים (קשיא לרבה ... וקשיא לרב יוסף ... דהא סתם קאמר רב כהנא אפילו לא חישב).

מכל מקום לא קיי״ל כרב כהנא בזה, אלא כרבה (שמחייב על חורש – אף כשאינו מתכוין לזה), וכרב יוסף (שמחייב על זורע – עכ״פ כשמתכוין לזה), וכמבואר בתוס׳ שם (וקשיא לא גרסינן, כיון דלאו תנא הוא לא חשיב לה כל כך, ופליגי עליה).

וכן הוא לקמן סי״ז (השורה חטים ושעורים וכיוצא בהם במים, כדי שיצמחו, הרי זה תולדת זורע וחייב), משא״כ כשאינו מתכוין כדי שיצמחו אינו חייב, ונתבאר (הערה 1491).

ואולי טעם הדבר, כי אין מחייבים על פסיק רישיה ולא ימות, אלא על המלאכה שנעשית מיד, ולא על המלאכה שתיעשה במשך הזמן.

ואף שגם בלא כוונה אסור מטעם פסיק רישיה, כדלקמן בסמוך (צריך ליזהר ... ואף שאינו מתכוין לכך, פסיק רישיה ולא ימות הוא). ולקמן ס״י (יש ליזהר מלהשליך זרעים במקום ירידת גשמים שסופן להצמיח שם).

מכל מקום אינו חייב בזה אלא אם כן נתכוין.

ואף שחייבים גם על אינו מתכוין ופסיק רישיה, כדלעיל סי׳ רעח ס״ד (והכל מודים בפסיק רישיה ולא ימות שחייב עליו מן התורה), וכמבואר כאן שחייב על חרישה בכל אופן.

מכל מקום אינו חייב על זריעה מטעם פסיק רישיה, אלא אם כן מתכוין לזה.

וראה בדי השלחן סי׳ קמב סקי״ז (שרוצה לגרוס: שמועיל). קובץ כינוס תורה חי״ב ע׳ סב.

ולפיכך מי שאוכל בגינה צריך ליזהר שלא ליטול ידין על העשבים, מפני שמשקה אותם. ואף שאינו מתכוין לכך, פסיק רישיה ולא ימות הוא[1457].

ואף אם אוכל בגינת חבירו[1458], או אפילו של נכרי[1459], שאין לו חפץ כלל בגידול העשבים

[1457] ספר התרומה סי׳ רלה (בקושי יש לאכול בשבת במקום שיש עשבים מחוברין, כמו פרדס שרגילין לאכול בימות החמה. והטעם לפי שאי אפשר שלא יביאו שם מים לרחוץ ידים או לשתות או לרחוץ כלים, ושופכין מים על העשבים במזיד בשעת רחיצת ידיו ובשעה שרוצה לשתות, וצומחין העשבים על ידי כך, והוי נמי פסיק רישיה, דבשעה ששופך מים על העשבים אי אפשר שלא יצמחו יותר, כי מלחלחן, ועובר משום משקה מים לזרעים). סמ״ג ל״ת סה (יב, ב). סמ״ק סי׳ רפא (ע׳ רפ). מרדכי רמז שכט. הגהות מיימוניות שם (ומכאן כתבו הגאונים שצריך ליזהר שלא להטיל מים על גבי עשבים בשבת, ואע״ג דקי״ל כרבי שמעון דדבר שאינו מתכוין מותר, הא אמר מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות, והכא אי אפשר שלא יגדלו הזרעים). טור ושו״ע ס״ג (האוכלים בגנות, אסורים ליטול ידיהם על העשבים, שמשקים אותם, אף על פי שאינם מכוונים, פסיק רישיה הוא).

והנפקא למעשה מכל זה – בנטילת ידים לסעודה שבסוכה, בחצר שיש בה דשא, שאין ליטול ידיו על הארץ, אלא לתוך כלי, ולשפוך אחר כך המים לכיור.

*

ואם רצפת החצר היא של בטון אין לחוש לזה. אלא שאז לחוש שמי נטילת ידים ישפכו מהחצר לרחוב, וכדלקמן סי׳ שנז ס״א (חצר שהיא פחותה מד׳ אמות על ד׳ אמות וסמוכה לרשות הרבים אין שופכין לתוכה מים בשבת בימות החמה, שכיון שאין בה ד׳ אמות אין סאתים מים שאדם רגיל להשתמש בכל יום ראוים ליבלע בה והרי זה כאלו שופכן לרשות הרבים).

ואף שהחצר שהסוכה בנויה בתוכה יש בה יותר מד׳ אמות על ד׳ אמות. מכל מקום נתבאר לקמן שם ס״ח (ובלבד שלא יהא סילון של עץ שאין המים ראויים ליבלע בו, אבל אם עשוי כעין רצפה של אבנים, ראוי ליבלע בו ומותר). הרי שלא התירו אלא ברצפת אבנים שראוי ליבלע בה, משא״כ ברצפת בטון, שהמים שבה נשפכים לחוץ, אסור בכל אופן.

ואם הרחוב שמחוץ לחצר אינו רשות הרבים, אלא כרמלית, תלוי הוא בב׳ הדעות דלקמן שם ס״ז (וכל זה בחצר הסמוכה לרשות הרבים, אבל הסמוכה לכרמלית, אפילו היא קטנה מאד, אין צריך גומא, ומותר לשפוך בה כל מה שירצה ... כחו בכרמלית לא גזרו ... ויש אומרים שאין חילוק כאן בין רשות הרבים לכרמלית, ולא אמרו שכחו בכרמלית לא גזרו, אלא בימים ונהרות שאינם מתחלפים ברשות הרבים ... אבל כרמלית שבתוך העיר מתחלפת ברשות הרבים גמורה ... וכן עיקר).

ובאופן שאסור ליטול ידים על רצפת החצר (כגון שדשא צומח בקרקע החצר, או שמים נשפכים מרצפת בטון של החצר אל הרחוב), צריך ליטול נטילת ידים לתוך כלי, ולשפוך אחר כך המים לכיור.

*

גם אפשר ליכנס לבית וליטול שם ידיו לסעודה, ולחזור לאכול סעודתו בסוכה.

ואף שנתבאר לעיל סי׳ רעג ס״א (אין קידוש אלא במקום סעודה, שאם קידש בבית זה ואכל בבית אחר, בין שהיה דעתו מתחלה לאכול בבית האחר, בין שקידש על דעת לאכול בבית זה ואחר כך נמלך לאכול בבית אחר, לא יצא ידי חובתו), וס״ד (אם אין הסוכה סמוכה לבית אלא אויר החצר מפסיק ביניהם, הרי זה כמבית לבית או מבית לחצר). יוצא אם כן לכאורה שאין ליכנס לבית לנטילת ידים, אלא אם כן אין אויר החצר מפסיק בין הבית לסוכה.

מכל מקום היינו דוקא באופן האמור שם (אם קידש בבית ואחר כך נמלך לאכול בסוכה או להפך). משא״כ אם קידש בסוכה, ונכנס לבית ליטול ידיו, וחזר לסעודתו בסוכה, כיון שחזר למקומו הוי קידוש במקום סעודה, ואינו צריך לחזור ולקדש. ונתבאר לעיל שם (הערה ב).

ואף שנתבאר לעיל שם ס״ה (והוא שלא יצא ממקום זה משקידש עד שיאכל, אבל אם יצא בינתיים, צריך לחזור ולקדש).

מכל מקום היינו דוקא באופן האמור שם (אם היה בדעתו לאכול מיד, אלא שאירעו אונס שלא אכל עד לאחר זמן). משא״כ אם קידש בסוכה, ונכנס לבית ליטול ידיו, וחזר מיד לסעודתו בסוכה, אינו צריך לחזור ולקדש. ונתבאר לעיל שם (הערה כג).

ואף שנתבאר לעיל סי׳ קסו (צריך ליזהר שלא להפסיק אפילו בשהיה כדי הילוך כ״ב אמה שבשיעור זה נקרא הפסק, אפילו יושב במקומו (ואם הלך מביתו לבית אחר נקרא הפסק אפילו הולך מעט)).

מכל מקום נתבאר שם (ומענין הסעודה וצרכיה אינו חשוב הפסק ... והילוך ממקום שנטל ידיו למקום הסעודה אינן חשובין הפסק, כיון שהוא צורך הסעודה).

[1458] בגמרא קג, א (והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות. לא צריכא דקעביד בארעא דחבריה).

ובתוס׳ שם ד״ה לא צריכא דעביד בארעא דחבריה (פירש בערוך דבפסיק רישיה דלא ניחא ליה, כגון דקעביד בארעא דחבריה, וכגון באחר שאינו אוהבו ... מותר לכתחלה ... ואינו נראה ... מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ... והא דקאמר לא צריכא דעביד בארעא דחבריה, היינו דלא מיחייב חטאת, אבל איסורא איכא).

שבה, והרי הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה. מכל מקום אסור מדברי סופרים.

אבל מותר להטיל עליהם מי רגלים, או יין ושאר משקים, מפני שהם שורפים אותם[1460], ואין מצמיחים אותם אלא מים בלבד. וראוי ליזהר אף במשקין[1461].

וטוב שלא לאכול כלל בגינה, אם ישתמש שם עם מים, מפני שבקושי יוכל ליזהר שלא יפול שם מעט מים[1462].

• יש ליזהר מלהשליך זרעים במקום ירידת גשמים שסופן להצמיח שם. ואם ישליך לתרנגולים לא ישליך אלא כשיעור שיאכלו בו ביום או ליומים. ואם הוא במקום דריסת רגלי אדם מותר, שאין סופן לצמוח ואין בו משום זורע[1463].

ובהגהות מיימוניות שם (ולפירוש הערוך שפירש דפסיק רישיה דלא ניחא ליה מותר, מותר לאכול בגינת חבירו שאינו נהנה בגידול עשבים).

אבל בשו"ע סי' שכ סי"ח (יש מי שמתיר ... פסיק רישא דלא ניחא ליה, ומותר. וחלקו עליו, ואמרו דאע"ג דלא ניחא ליה, כיון דפסיק רישא הוא, אסור).

וכן הוא לעיל סי' שכ סכ"ד (ויש אומרים שכל שהמשקין הולכין לאיבוד אין איסור אפילו מדברי סופרים ... כיון שאין הסחיטה נוחה לו כלל ... והעיקר כסברא הראשונה), ושם נסמן (הערה קעד).

וכן הוא לקמן סי' שלז ס"א (ופסיק רישיה ולא ימות הוא. ואע"פ שחופר כלאחר יד הוא, ואינו חייב אלא כשחופר במרא וכיוצא בו מהכלים שדרך לחפור בהם, וגם מקלקל הוא קרקעית הבית, וגם מלאכה שאינה צריכה לגופה היא. אף על פי כן אסור מדברי סופרים), הרי שאסור אף דלא ניחא ליה.

וראה חידושי צמח צדק מט, ד.

[1459] בדעת המתירין כתב בספר הזכרונות זכרון ט מלאכת הזורע (וזה נראה פשוט בתוספות ז"ל בריש פרק הבונה בד"ה לא צריכה דעביד בארעא דחבריה, דפירש שם הערוך ז"ל כגון באחד שאינו אוהבו, והדבר מוכרח בעצמו. ואם הגינה או הפרדס של כותי, אז מסתמא אין שם לישראל הנוטל ידיו חיוב חטאת, משום דהוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה. ומכל מקום איסור גמור דרבנן איכא, כמו שפסק הרב בסוס"י שכ ובסי' של"ו). והיינו שלדעת הערוך לא הותר אלא בגינת נכרי, ולדידן שאין פוסקים כהערוך, אסור אף בגינת נכרי.

ובמ"א סק"ו (ואם אוכל בגינת חבירו יש מתירין כמ"ש סוס"י ש"כ, כיון דלא ניחא לי'. וס' הזכרונות דף נ"ח כתב דוקא בגינת עכו"ם אמרינן לא ניחא ליה. ולא משמע כן בגמרא דאמרינן דעביד בארעא דחבריה). והיינו שלדעת הערוך מותר אף בגינת חבירו, ולדידן שאין פוסקים כהערוך, אסור אף בגינת נכרי.

[1460] ספר התרומה שם (אבל שרי להשתין מים על הזרעים ועל העשבים, לפי שמי הרגלים עזים ושורפין את העשבים ... וכן יין נמי מותר לשפוך על העשבים בפרדס, לפי שהיין עז וחזק ושורף כמו כן העשבים). סמ"ג שם. סמ"ק שם. הגהות מיימוניות שם. מרדכי שם. טור ושו"ע שם (אבל מותר להטיל בהם מי רגלים, או שאר משקין, שאינם מצמיחין).

וראה בדי השלחן סי' קמב סקי"ט (ונראה לומר דאין המי רגלים מבטלים הצמיחה לגמרי, אלא שמונעים אותם לפי שעה מלצמוח, ואחר כך חוזרים וצומחים, על כן לא הוי עוקר דבר בגידולו, אבל לשפוך על העשבים נוזל חריף מאד שישרוף השרשים לגמרי, מסתבר דאין מי שיתיר בזה).

[1461] ספר הזכרונות שם (ומ"ש עוד ז"ל בשמו ובשם הפוסקים אחרים דיין אין לחוש לו, לפי ששורף ואינו מצמיח, לכאורה תמיהא לי מלתא, שהנסיון הוכיח שמצמיח ... נראה דטוב ליזהר בכל משקה). מ"א סק"ז (וראוי ליזהר אף במשקין (ס' הזכרונות)).

וראה קצות השלחן סי' קמב סי"ד.

[1462] ספר התרומה שם (בקושי יש לאכול בשבת במקום שיש עשבים מחוברין, כמו פרדס, שרגילין לאכול בימות החמה. והטעם לפי שאי אפשר שלא יביאו שם מים לרחוץ ידים או לשתות או לרחוץ כלים, ושופכין מים על העשבים). רמ"א ס"ג (ולכן טוב להחמיר שלא לאכול בגנות, אם ישתמש שם עם מים, דבקושי יש ליזהר שלא יפלו שם מים).

[1463] יראים השלם סי' עדר קלא, א (לא מצאתי מפורש בתלמוד, ומזקנים אתבונן, שיזהר האדם שלא להשליך זרעים בחצר במקום ירידת גשמים שסופן לצמוח. ואם משליך לתרנגולים, יזהר שלא ישליך אלא שיעור אכילת תרנגולים לאכול ביום או ביומיים. ואם מקום דריסת רגלי בני אדם שאין סופן לצמוח, מותר ואין כאן משום זורע). הובא בהגהות מיימוניות פ"ח אות ג. הגהות מרדכי פ"ז דשבת. כל בו סי' לא (כה, ד). שו"ע ס"ד (יש ליזהר מלהשליך זרעים במקום ירידת גשמים, שסופן להצמיח. ואם ישליך לתרנגולים, לא ישליך אלא כשיעור שיאכלו בו ביום או ליומים. ואם הוא במקום דריסת רגלי אדם, מותר, שאין סופו לצמוח).

ואף שנתבאר לעיל ריש סעיף הקודם, שאינו חייב אלא אם כן "מתכוין להצמיח הזרעים כמו הזורע".

מכל מקום גם זה אסור.

יא עשבים שעלו על אזן הכלי מלחות הכלי, חשובים כמחוברים לקרקע[1464], כיון שזהו דרך גידולן, והתולשן חייב משום עוקר דבר מגידולו[1465].

וכן התולש כישות ממקום גידולו[1466], אף על פי שאינו מחובר לקרקע[1467].

אבל התולש זרעים שנזרעו בעציץ שאינו נקוב פטור, מפני שאין דרך זריעה שם[1468].

אבל אסור לתלוש ממנו מדברי סופרים[1469], אפילו הוא מונח בעלייה[1470]:

עציץ שאינו נקוב

יב התולש מעציץ נקוב חייב[1471], מפני שהוא כמחובר לקרקע, לפי שיונק מן הקרקע על ידי הנקב שמריח לחלוחית הקרקע דרך שם[1472].

ואפילו הוא מונח על גבי יתידות[1473], שיש אויר מפסיק בינו לקרקע, הרי הוא כמחובר, לפי שיונק קצת מן הקרקע דרך האויר[1474].

ולפיכך אם היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתידות, אינו חייב משום תולש מן

[1464] אביי קז, סוע"ב (האי מאן דתלש פיטרא מאונא דחצבא, מיחייב, משום עוקר דבר מגידולו). טור ושו"ע ס"ה (עשבים שעלו על אוזן הכלי, מלחות הכלי, חשובים כמחוברים לקרקע והתולשן חייב).

[1465] גמרא קח, רע"א (מתיב רב אושעיא התולש מעציץ נקוב חייב ושאינו נקוב פטור. התם לאו היינו רביתיה, הכא היינו רביתיה). ופרש"י (דאין דרך זריעה שם, אבל אלו שאמרנו הוא עיקר גידולן). רמב"ם פ"ח ה"ג (התולש מהן חייב, שזה הוא מקום גידולן). מ"א ס"ק ח (ולא דמי לעציץ שאינו נקוב, דהתולש ממנו פטור, דהתם אין דרך זריעה שם (גמרא)).

ומטעם זה הובאה לקמן סי' תצז בקונטרס אחרון ס"ק א (דעת רש"ל שפסק דבארגז ובאמת המים שסכר, אין איסור צידה מן התורה אפילו בשבת). והוא האמור בים של שלמה ביצה פ"ג ס"ב (בביבר קטן, ואינו מחוסר צידה ... הצד אותם הוי כעוקר אותם ממקום גידולם. ומשום הכי אמרינן נמי בירושלמי פרק כלל גדול (שבת פ"ז ה"ב) רבנן דקסריא אמרי, ההוא דצייד כוורא, וכל דבר שאתה מבדילו מחיותו, חייב משום קוצר).

וכן ביולדת, שנתבאר לעיל סי' של ס"ב (שכבר נעקר הולד לצאת שאין בהוצאתו משום עוקר דבר מגידולו), ושם נסמן (הערה 956).

[1466] רב ששת קז, סוע"ב (האי מאן דתלש כשותא מהיזמי והיגי, מיחייב משום עוקר דבר מגידולו). ופרש"י (הומלון, וגדל מתוך ההיזמי, מריח הקרקע שההיזמי יונק ממנו). והוא צמח בצורת פתילים הצומח על קוצים.

[1467] רש"י שם ד"ה מיחייב (ואף על פי שאינו מחובר לקרקע). וראה מראי מקומות וציונים. משולחן הארי.

[1468] משנה צה, א (התולש מעציץ נקוב חייב, ושאינו נקוב פטור). גמרא קח, רע"א (התולש מעציץ נקוב חייב ושאינו נקוב פטור. התם לאו היינו רביתיה). רמב"ם שם (התולש מעציץ שאינו נקוב פטור, מפני שאין זה מקום גידולו).

והיינו דוקא בתולש, משא"כ בזורע חייב, כדלקמן סי"ז (השורה חטים ושעורים וכיוצא בהם במים, כדי שיצמחו, הרי זה תולדת זורע, וחייב בכל שהוא), ושם נסמן (הערה 1490).

[1469] טור ושו"ע ס"ז (אסור לתלוש אפילו מעציץ שאינו נקוב), ממשנה שם (התולש מעציץ ... שאינו נקוב פטור). ב"י שם (וכל פטורי דשבת פטור אבל אסור). ט"ז ס"ק ז (דחיובא ליכא אלא בנקוב).

[1470] מ"א סק"ט (ועיין בב"י דאפילו הוא מונח בעליה, אסור לתלוש ממנו). ובב"י שלפנינו לא נתפרש.

ומה שהזכיר "מונח בעליה", ולא "מונח בבית", כי באותן הימים עדיין היו בתים רבים ברצפת עפר, ורק העליה היתה ברצפת קרשים. משא"כ בזמנינו, שכל הבתים מרוצפים (ראה גם לקמן סי' שלז ס"ב, והערה 1534).

*

ומדברים אלה נראה, שכל עציץ נקוב המונח בתוך הבית, דינו כעציץ שאינו נקוב. וכן נראה לקמן לקמן סי"ב (ואפילו הוא מונח על גבי יתידות, שיש אויר מפסיק בינו לקרקע, הרי הוא כמחובר, לפי שיונק קצת מן הקרקע דרך האויר). משא"כ כשמונח בתוך בית מרוצף. וראה לקמן שם (הערה 1475).

[1471] משנה צה, א (התולש מעציץ נקוב חייב). רמב"ם פ"ח ה"ג (עציץ נקוב ... הרי הוא כארץ והתולש ממנו חייב).

[1472] רש"י שם ד"ה התולש (דהוי כמחובר, דיונק מן הקרקע על ידי הנקב שמריח לחלוחית הקרקע).

[1473] גיטין ז, ב (עציץ נקוב המונח על גבי יתדות, באנו למחלוקת רבי יהודה ורבנן ... דילמא לא היא עד כאן לא קאמר ר' יהודה התם אלא בספינה ... אבל עציץ ... לא). תוס' שם ד"ה דילמא (כן הוא האמת דעציץ כמחובר, דבפ' השולח (לקמן לז, א) אמרינן אין כותבין פרוזבול אלא על עציץ נקוב, ומוקי לה דמנחא אסיכי).

[1474] הגהות אשרי פ"ח ס"ב (אם מונח על גבי יתידות והניחו על גבי קרקע חייב משום נוטע, ומדרבנן, אף על גב דמונח על גבי יתידות, יונק מן הקרקע קצת, הלכך מדאורייתא אין חייב משום תולש ומשום נוטע).

התורה, הואיל ועדיין כמחובר הוא, וכן אם היה מונח על גבי יתידות והניחו על גבי קרקע, אינו חייב משום נוטע מן התורה. אבל מדברי סופרים אסור ליטלו מעל גבי קרקע להניחו על גבי יתידות משום שדומה לתולש. וכן אם היה מונח על גבי יתידות. אסור להניחו על גבי קרקע. משום שדומה לנוטע[1475].

וכל זה בעציץ נקוב אבל בשאינו נקוב מותר[1476]. במה דברים אמורים בשל עץ, אבל של חרס, אפילו שאינו נקוב הוא כנקוב[1477], שאין החרס עומד בפני השרשים והם מפעפעים ויונקים מן הקרקע דרך החרס[1478]. ויש אומרים[1479] בהיפך, שבמה דברים אמורים בשל חרס, אבל של עץ הוא מתלחלח מהקרקע, ואינו עומד בפני השרשים אף שאינו נקוב. ויש לחוש לב' הסברות, וליזהר בין בשל עץ בין בשל חרס, אף על פי שאינן נקובים[1480]:

עשבים, יחור וקשים שבצינור

יג עשבים שתחבן בעפר מבעוד יום כדי שיהיו לחים, אם מקצת עלין מגולין, מותר לאחוז בהם ולהוציאם[1481], על דרך שנתבאר בסי' שי"א[1482]:

[1475] גמרא פא, ב (היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתידות, מיחייב משום תולש. היה מונח על גבי יתידות והניחו על גבי קרקע, חייב משום נוטע). לפירוש רש"י (ולי נראה דהאי חייב לאו דווקא, אלא אסור, משום דדמי לתולש), ותוס' שם (האי מיחייב מכת מרדות מדרבנן, כדפירש בקונטרס ... חשבינן ליה כמחובר מדאורייתא, אפילו הניחו על גבי יתדות). הגהות אשרי שם (הלכך האי עציץ נקוב שמונח על גבי [קרקע והניחו על גבי] יתידות, חייב משום תולש מדרבנן, או אם מונח על גבי יתידות והניחו על גבי קרקע, חייב משום נוטע ומדרבנן).

וכן הוא לעיל סי' שיב ס"ו (צרור שעלו בו עשבים מלחות הקרקע, מותר לקנח בו ... ואף שגידול העשבים הוא מלחות הקרקע, אין בזה משום תולש ועוקר דבר מגידולו במה שמגביהם מעל הקרקע, לפי שאף כשהם באויר הם נהנים וגדילים מריח לחלוחיות הקרקע, והרי הם כמחוברים עדיין בקרקע, ואין בהגבהה זו שום איסור מן התורה. אלא שמדברי סופרים אסור להגביהם משום שנראה כתולש, כמו שיתבאר בסימן של"ו, ומשום כבוד הבריות לא גזרו).

*

ומסיק בהגהות אשרי שם (אם כן משמע אם הפסיקו (לגמרי) בעצים או בבגד, דפסיק יניקתו לגמרי, שייך בו תלישה ונטיעה מדאורייתא).

והיינו שאף עציץ נקוב המונח על גבי צלחת תחתית, יש לו דין עציץ שאינו נקוב.

ומשמע שכן הוא גם עציץ נקוב שבתוך בית מרוצף, שיש לו דין עציץ שאינו נקוב (ראה לעיל הערה 1470).

[1476] והיינו שמותר לגמרי, ואינו אסור אף לא משום מוקצה. ואף שיש בו צמח, מכל מקום נחשב כלי, ואינו מוקצה, כמבואר בפרמ"ג א"א ס"ק טו (ממה שכתב המחבר בסעיף ח' משמע עציץ מותר בטלטול). תהלה לדוד ס"ק ו (ומשמע בהדיא דאינו אסור בטלטול ... ולכאורה יש להסתפק בכל נוי הבית, אף שאינם ראוין לשום תשמיש, אי אסור לטלטלם בשבת, דלכאורה כי היכי דתכשיטי אדם מקרי תורת כלי ... הכי נמי אפשר לומר בנוי הבית). בדי השלחן סי' קמב סוף ס"ק ה (ולא הוי מוקצה משום העפר, כיון שמיוחד לנוי). שמירת שבת כהלכתה פכ"ו הערה ו.

ודינו כמו ענפי אילנות ופרחים, שנתבאר לקמן סי"ח (ענפי אילנות, שהוכנו לתשמיש מבעוד יום, בענין שיש תורת כלי עליהם ומותרים בטלטול, כמ"ש בסי' ש"ח), ושם (הערה 1496).

[1477] מנחות פד, סע"ב (עציץ אעציץ לא קשיא, כאן בנקובה כאן בשאינו נקובה. ספינה אספינה לא קשיא, כאן בספינה של עץ כאן בספינה של חרס). לפירוש רש"י גיטין שם ד"ה עפר (הספינה של חרס היא, ואינה צריכה לינקב אם היתה מונחת בקרקע, כדאמר במנחות), וד"ה עציץ (של עץ נקוב, המונח על גבי יתדות). הובא בהגהות מיימוניות פ"ח אות ד (פרש"י של עץ, אבל של חרס, אפילו אינו נקוב כנקוב דמי, דכעפר משוינן ליה).

[1478] כדעת רבי יוסי בירושלמי ערלה פ"א ה"ב (הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה. רבי יוסי אמר מפני שהשרשין מפעפעין אותו). רא"ש הל' ערלה סי' ג (ומפרש בירושלמי שאין כלי חרס עומד בפני השרשין, והן מפעפעין דרך החרס ויונקין מן הקרקע. אבל של עץ בעי נקיבה).

[1479] תוס' גטין שם ד"ה עציץ (נראה לר"ת להפך, דשל חרס בעי נקיבה, ושל עץ לא בעי נקיבה, שהוא מתלחלח יותר מן החרס).

[1480] שו"ע ס"ח (יש ליזהר מליטלו מעל גבי קרקע ולהניחו על גבי יתדות, או איפכא, בין שהוא של עץ בין של חרס).

ולא הותר אלא בשל מתכת או של זכוכית וכיו"ב.

[1481] גמרא נ, ב (האי סליקוסתא (עשב שהוא נאה למראה ולהריח וממלאין כד עפר לח ותוחבין אותו לתוכו ונותנו לפני שרים, וכשהוא רוצה נוטלו ומריח בו ומחזירו למקומו, רש"י) ... הטומן לפת וצנונות תחת הגפן (להשתמר

יד יחור של אילן שנפשח מערב שבת מן האילן ובו פירות, מותר לתלוש ממנו הפירות בשבת[1483] :

טו צנור המקלח מים מן הגג, ועלו בו קשים ועשבים שסותמים ומעכבים קילוחו, ומימיו יוצאים ומתפשטים בגג ודולפים לבית, מותר למעכו ברגליו בצנעה, שכיון שמתקן על ידי שינוי הוא, שאינו עושה אלא ברגליו, לא גזרו בזה במקום הפסד[1484] :

בקרקע, רש"י), אם היה מקצת עליו מגולים ... ניטלין בשבת (שאוחזה במקצת עליה המגולין, ולא חייש אם העפר ניזוז מאליו, והוא הדין לסליקוסתא)). טור ושו"ע ס"ו (עשבים שתחבן בעפר מבעוד יום כדי שיהיו לחים, מותר לאחוז בעלים ולהוציאן).

[1482] סעיף יד (צנון תלוש הטמון בארץ, ומקצת עליו מגולין, נוטלו בהם ומוציאו, אף על פי שבנטילתו מזיז עפר ממקומו. והוא שלא השריש, שאז אין בו משום תולש), ושם (הערה פב).

[1483] ברייתא חולין קכז, ב (אילן שנפשח (נתלש ממנו ענף, רש"י). ובו פירות, הרי הן כתלושין (לענין שבת, רש"י). משנה סוכה לב, ב (הדס ... שהיו ענביו מרובות מעליו ... אין ממעטין ביום טוב), וגמרא שם לג, ב (קא מתקן מנא ביום טוב (שהיה פסול ומכשירו, רש"י) ... כגון שלקטן לאכילה (ואינו מתכוין להכשירו, רש"י) ... דאית ליה הושענא אחריתי (ולא צריך להאי, הלכך אין כאן תיקון כלי, דלא צריכא ליה לאכשורה, רש"י). רבינו ירוחם נ"ב ח"ח עח, א (יחור שנפשח מבעוד יום ובו פירות, מותר לקטום ממנו הפירות בשבת, שהרי שנינו אילן שנפשח ובו פירות הרי הן כתלושין. ואפילו בעצי הדס אמרינן ומותר לקוטמו ולפושחו, כך כתבו הגאונים בתשובה). רמ"א ס"ח (יחור של אילן שנפשח מערב שבת מן האילן, ובו פירות, מותר לתלוש הפירות ממנו בשבת).

וכן הוא לקמן סי' תרמו סי"ג (שמותר לתלוש פירות בשבת מענף התלוש מהאילן מערב שבת, כמ"ש בסימן של"ו), וסי"ד (אם יש לו הדס אחר, ואינו צריך כלל להדס הזה, מותר לו לתלוש הענבים כדי לאכלן ביום טוב).

וראה גם לעיל סי' שכא ס"א (חבילי פיאה איזוב וקורנית ... קוטם ואוכל ביד), ושם (הערה ה).

[1484] ברייתא כתובות ס, א (תניא נחום איש גליא אומר צינור (המקלח מים מן הגג, רש"י) שעלו בו קשקשין (קשים ועשבים שסותמים ומעכבים את קלוחו ומימיו יוצאים ומתפשטים לגג ודולפין לבית, רש"י), ממעכן ברגלו בצנעא בשבת ואינו חושש, מאי טעמא מתקן כלאחר יד הוא (על ידי שינוי ברגלו, רש"י), ובמקום פסידא לא גזרו בה רבנן. אמר רב יוסף הלכה כנחום איש גליא). טור ושו"ע ס"ט (צנור המקלח מים מן הגג, שעלו בו קשים ועשבים שסותמים ומעכבים קילוחו, ומימיו יוצאים ומתפשטים בגג ודולפים לבית, ממעכן ברגלו בצנעה, דכיון דמתקן על ידי שינוי הוא, שאינו עושה אלא ברגליו, במקום פסידא לא גזרו רבנן).

*

ומכאן למדים לכל כיוצא בזה, כמבואר בהשגת הראב"ד פ"ו ס"ט (וכן אמרו במקום הפסד, כגון צינור שעלו בו קשקשין ממעכן ברגלו).

אמנם תנן שבת קכא, א (נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה). והקשה בהגהות מרדכי סי' תנח, בשם רבינו ברוך (מה ראו לאסור לומר לנכרי כבה [אפילו] במקום פסידא). ותירץ (יש לומר דכל זה אינו דומה לאומר כבה, דכולהו דשרינן במקום פסידא היינו טעמא, דאי לא שרית ליה איסור זוטא יבא לעשות איסור רבה, צינור אי לא שרית לתקן כלאחר יד יבא לתקן שלא כלאחר יד ... אבל לענין כבוי הסברא הפוכה, ואדרבה יש לנו לומר אי שרית ליה אתי לכבויי הוא בעצמו).

ועל פי זה כתב במ"א סי' שז ס"ק ז (ובהגהות מרדכי פרק במה טומנין כתב דגבי צנור שרי משום שלא יבא לתקן בידים ... לכן נראה לי דבמקום הפסד גדול יש להתיר שבות על ידי עכו"ם אפילו כדרכו, ושבות על ידי ישראל שלא כדרכו).

וכן נפסק לעיל סי' שז סוף סי"ב (דבר שמשנה בעשייתו מדרך החול, אף על פי שהוא שבות גמור, מותר לעשותו אפילו על ידי ישראל במקום צער ... ויש אומרים שהוא הדין במקום הפסד. ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד גדול). סי' שא סל"ח (שיש אומרים שכל שבות שהוא שינוי מדרך החול לא גזרו עליו במקום הפסד מרובה כמו שיתבאר בסי' ש"ז).

וכל זה בשאר מלאכות, משא"כ כאן בצנור, סגי לדברי הכל "במקום הפסד", כמפורש בברייתא ובגמרא (ובמקום פסידא לא גזרו בה רבנן), ובטור ושו"ע (במקום פסידא לא גזרו רבנן). והטעם לזה הוא, כמובא לעיל מהגהות מרדכי, שיש כאן טעם נוסף להתיר (אי לא שרית לתקן כלאחר יד יבא לתקן שלא כלאחר יד). וראה גם לעיל סי' שלד סכ"ו (הערה 1323).

יוצא אם כן לסיכום:

(א) בדליקה, לדברי הכל לא התירו אמירה לנכרי בדרבנן, אפילו בהפסד גדול, כדתנן במשנה.

(ב) מיעוך בשינוי, לדברי הכל התירו אפילו במקום הפסד סתם, כדתניא בברייתא.

(ג) בשאר אמירה לנכרי בדרבנן, או על ידי עצמו בשינוי, סומכים על המתירים רק בהפסד גדול.

ריח פירות שבעץ

טז אתרוג ותפוח וכל דבר הראוי לאכילה אסור להריח בו בעודו מחובר, גזרה שמא יקוץ אותו כדי לאכלו. אבל הדס מחובר מותר להריח בו, שהרי אין הנאתו אלא ריחו, וזה יכול לעשות אפילו בעודו מחובר, ולמה יקצצנו, מה שאין כן דבר הראוי לאכילה[1485].

ואף אם יאכלנו בעודו מחובר אין לך תלישה גדולה מזו[1486]. ואף שאין דרך תלישה בפיו אלא ביד בלבד[1487], ופטור הוא מן התורה (כמו שהיונק בפיו פטור כמ"ש בסי' שכ"ח[1488]). מכל מקום אסור מדברי סופרים[1489]:

שריית תלוש

יז השורה חטים ושעורים וכיוצא בהם במים[1490], כדי שיצמחו[1491], הרי זה תולדת זורע,

---

[1485] סוכה לז, ב (הדס במחובר מותר להריח בו, אתרוג במחובר אסור להריח בו, מאי טעמא, הדס דלהריח קאי, אי שרית ליה לא אתי למגזייה (לומר אע"ג דשרית ליה להריח, לא אתי למיתלש, דהא במחובר נמי מריח ליה שפיר, ואינו טרוד בקציצתו שישכח ויתלשנו, רש"י), אתרוג דלאכילה קאי, אי שרית ליה אתי למגזייה (כי מורח ליה מינשי ותליש ואכיל ליה, רש"י). והוא כגירסת הרי"ף שם (יח, א), והרא"ש פ"ג סי' כה. טור ושו"ע ס"י (הדס מחובר, מותר להריח בו, אבל אתרוג ותפוח וכל דבר הראוי לאכילה, אסור להריח בו במחובר, שמא יקוץ אותו לאכלו). מ"א ס"ק י (מותר להריח, דכיון דיכול להריח במחובר לא אתי למקצייה).

[1486] רש"י שם ד"ה אבל אתרוג (ואף אם אוכלו במחובר, אין לך תולש גדול מזה). הובא במ"א סקי"א.

[1487] מ"א שם (ומכל מקום אפשר דאין חייב עליה, דאין דרך תלישה בכך, כדאמרי' דף ע"ג, שאם זרק אבן על האילן והשיר פירותיו פטור, דאין דרך תלישה בכך, אלא ביד או בכלי). והיינו כדאמרינן עג, ב (האי מאן דשדא פיסא לדיקלא (זרק פיסת רגבים לדקל, רש"י) ואתר תמרי (השיר התמרים, רש"י) ... אין דרך תלישה בכך (על ידי זריקה אלא או ביד או בכלי, רש"י)).

ואף שבמלאכת גוזז, יתבאר לקמן סי' שמ ס"א (התולש צמר בידו מן הבהמה או מהעור פטור שאין דרך גזיזה בכך).

מכל מקום, במלאכת קוצר גם ביד הוי כדרכה, אלא דהוי תולדה, כדלקמן סי' תצה ס"ט (והתלישה מהמחובר שהוא תולדת הקצירה). ובקונטרס אחרון סי' תקי סק"א (שהתולש ביד הוא תולדת הקוצר בכלי כמבואר ברמב"ם). והוא ברמב"ם פ"ח ה"ג (ותולש תולדת קוצר הוא).

וברש"י נראית דעתו שהוא אב מלאכה, כדאמרינן בביצה ג, רע"א (שמא יעלה ויתלוש), ופרש"י (דהוה איסורא דאורייתא, דהיינו קוצר, שהוא אב מלאכה). שם לו, ב ד"ה שמא יעלה ויתלוש (דהוי אסורא מדאורייתא, דהיינו קוצר, שתולש מן המחובר). וברש"י שהובא לעיל (דרך תלישה ... ביד או בכלי).

[1488] ס"מ (שאין דרך לינק בפיו, אלא לחלוב לתוך כלי ולשתות ממנו, לפיכך אין ביניקה איסור מן התורה, אלא מדברי סופרים).

ולענין מציצת פירות בפיו, נתבאר לעיל סי' שכ ס"ב (למצוץ בפיו המשקה מן הפירות, יש מתירין אפילו מזיתים וענבים, מפני שאין דרך סחיטה בכך ובטלה דעתו אצל כל אדם. ויש אומרים שאף על פי כן אסור מדברי סופרים, כמו שאסרו לינק בפיו מן הבהמה אף על פי שמפרק כלאחר יד הוא, כמו שיתבאר בסי' שכ"ח. וגם יש לחוש לחיוב חטאת, כי שמא אין זה נקרא מפרק כלאחר יד כמו היונק מהבהמה, לפי שלינק הוא שינוי גמור, שאין דרך כלל לינק אלא לחלוב, אבל מציצת פירות אינה שינוי כל כך, כי רגילין לעשות כן לפעמים).

וראה אגלי טל (קוצר) סט"ו ס"ק כט (ח). חקרי הלכות ח"א כ, ב.

[1489] כדלעיל סי' שא ס"ב (כל המלאכות כולן אינן אסורין בשבת מן התורה אלא לעשותן בשבת כדרכן שעושה אותן בחול, אבל אם עושה אותן בשינוי מדרך החול, שאין דרך בחול לעולם לעשותן כן מלאכה זו, פטור מן התורה, אבל אסור לעשות כן מדברי סופרים, שמא יבא לעשותה כדרכה בחול), ושם נסמן.

[1490] רמב"ם פ"ח ה"ב (השורה חיטין ושעורין וכיוצא בהן במים, הרי זה תולדת זורע, וחייב בכל שהוא). שו"ע סי"א.

ואף שנתבאר לעיל סי"א (התולש זרעים שנזרעו בעציץ שאינו נקוב פטור).

היינו דוקא בתולש, משא"כ בזורע חייב אף במים שבכלי, כמבואר בתשובת הרמב"ם, שהועתקה בפירוש קדמון ממצרים (ואין להקיש שורה, לתולש מעציץ שאינו נקוב, לפי שהדבר שכבר נזרע בעציץ שאינו נקוב דינו כדין הדבר שכבר נתלש, להיות שאין לו קיום, והזורע לא נתנה בו שיצמח על כל פנים ויגיע לתכליתו, אבל מעת שנתפשט הגרגיר לצמוח בדבר מועט נתחייב).

וכן נתבאר בנשמת אדם כלל יא ס"ק א (דדוקא בתולש, דאינו חייב אלא בדבר שהוא מחובר לקרקע ... אבל לענין חיובא דזורע, דמרבינן תולדה כל שכוונתו להצמיח, אם כן מאי שנא נקוב משאינו נקוב, והוא הדין במים ... כיון שכוונתו להצמיח, וגם יצמיח, למה לא יהיה חייב). ערוך השלחן סי' שלו ס"ל (דפשיטא דזורע חייב גם בעציץ שאינו נקוב, ולא דמי לתלישה, דכל מין זורע הוי אב מלאכה).

וחייב בכל שהוא[1492].

והוא ששורה זמן ארוך, אבל מותר ליתן שעורים למים להאכיל לבהמות לאלתר[1493] (ואף אם ישאר במים מאכילתם, אין בכך כלום, לפי שבשעה שנתנם למים לאו פסיק רישיה הוא שיצמיחו, שאפשר שהבהמה תאכל את כולם):

יח ענפי אילנות[1494] שהוכנו לתשמיש מבעוד יום[1495], בענין שיש תורת כלי עליהם ומותרים בטלטול כמ"ש בסי' ש"ח[1496], מותר להעמידם במים בשבת. ובלבד שלא יהיו בהם פרחים ושושנים, שהם נפתחים מלחלוחית המים.

וצריך ליזהר שלא ליתן מים אל כלי כדי להעמידם שם, אלא יעמידם במים שהיו בכלי מכבר. ואפילו העמידם במים מבעוד יום, אסור להוסיף עליהם מים בשבת[1497], ויום

ואפילו אם אינו צומח ממש, אלא שהפרחים נפתחים, גם בזה אסור להעמידם במים, כדלקמן סי"ח (ובלבד שלא יהיו בהם פרחים ושושנים שהם נפתחים מלחלוחית המים).

[1491] הצמיחה האמורה כאן היא נביטת התבואה, כדלקמן סי' תנג ס"ט (חטים שצמחו (שקורין אוי"ס גיוואקסין)). והם הנקראים מאל"ץ (לקמן סי' תמב ס"ט. סי' תנ סי"ז. סי' תנג סכ"ט). ועושים כן כדי לייצר מהם יי"ש ושכר.

ואינו חייב אלא אם כן שורה אותם כדי שיצמחו, משא"כ אם אינו שורה אותם לצורך זה, נתבאר לקמן בסמוך (שבשעה שנתנם למים לאו פסיק רישיה הוא שיצמיחו, שאפשר שהבהמה תאכל את כולם).

וכן אפשר שיוציאם מהמים ולא יצמחו, כמובא ב"משלחן הארי", מרדב"ז ללשונות הרמב"ם סי' רמח (וצריך שיתכוין בשרייתן לזריעה, ואם לאו קיי"ל כרבי שמעון דאמר דבר שאינו מתכוין מותר, ולא שייך הכא פסיק רישיה, שהרי השריה גופא אינה אינה מלאכה, ואפשר שיסיר אותם מן המים ולא ימחו כלל, וק"ל).

ואפילו במקום שבודאי יצמחו אחר כך, אינו חייב על הזריעה בלא כוונה, כדלעיל ס"ט (המשקה מים לזרעים חייב משום ... זורע ... והוא שמתכוין להצמיח הזרעים, כמו הזורע). ושם נתבאר (הערה 1456).

וראה אגלי טל שם סקט"ז. מראי מקומות וציונים.

[1492] כמו כל זורע, שנתבאר ברמב"ם שם (הזורע כל שהוא חייב). ובמ"מ שם (שנינו פרק המצניע (צ, ב) המצניע לזרע והוציאו בשבת חייב עליו בכל שהוא, מכאן שהזורע בכל שהוא. ובפרק הבונה (שם ק"ג) החורש כל שהוא, למאי חזי, לביזרא דקרא, פירוש לגרעין של דלעת. וגם מכאן, שהזריעה בכל שהוא. ועוד שלא נזכר בה שיעור).

[1493] מ"א סקי"ב (בחיטים ושעורים אינו חייב אלא בשורה זמן ארוך ... וכן מעשים בכל יום שנותנים חטים למים ומאכילן לבהמות).

ולענין שיעור זמן ארוך שאסור לשרות בו, כתב המ"א "כמו חצי יום". ולא הועתק כאן. וראה לקמן סי' תסז ס"ב (והערה י), שיש בזה כמה שלבים: נשרה שיעור מיל (ספק חמץ). נתרככו. קרובה להתבקע. נתבקעו (בודאי תיכף יחמיצו). צמחו (חמץ גמור).

[1494] מהרי"ל הל' שבת אות יט (מהר"י סג"ל התיר להעמיד תוך המים בשבת ענפי האילנות אשר קוצצין בימות החמה לשמוח בהן בבית, רק שלא יהיו בהן פרחים ושושנים, דהן מתגדלין ונפתחין מיניקת לחלוחית המים, והוי מגדל בשבת). רמ"א סי"א (ומותר להעמיד ענפי אילנות במים בשבת, ובלבד שלא יהיו בהם פרחים ושושנים, שהם נפתחים מלחלוחית המים).

ולפעמים חייב אף על שריית התלוש במים, כדלעיל סי"ז (השורה חטים ושעורים וכיוצא בהם במים, כדי שיצמחו, הרי זה תולדת זורע, וחייב בכל שהוא), ושם (הערה 1490).

[1495] מ"א סקי"ג (שהוכנו מאתמול לתשמיש).

[1496] סעיף נה (ענף שנחתך מן האילן מבעוד יום להניף בו על השלחן להבריח בו הזבובים, מותר להניף בו בשבת ולטלטלו כשאר כל הכלים, שכיון שייחדו לכך, עשאו כלי גמור. והוא הדין אם ייחדו לאיים על התינוקות שיכם בו. והוא שייחדו לכך מבעוד יום).

אמנם שם מיירי שהם כלי ממש, שעשויים לעשות בהם איזה דבר. משא"כ כאן שאינם אלא לנוי, שנותנים אותם לכלי מלא מים שעל השלחן, וגם בזה סגי שיחשב כלי ולא יהי' מוקצה. וראה גם לעיל סי"ב (והערה 1476).

[1497] משנה סוכה מב, א (בשבת מחזירין, ביום טוב מוסיפין, ובמועד מחליפין). והיינו שבשבת מותר להחזיר הלולב לכלי שבו מים, ואסור להוסיף מים בכלי. ביום טוב מותר להוסיף מים בכלי, ואסור להחליף המים שבכלי. בחול המועד מותר אף להחליף.

וכן נפסק בטור ושו"ע סי' תרנד, לענין יום טוב (מקבלת אשה הלולב מיד בנה או מיד בעלה, ומחזירתו למים, ותוסיף עליו מים אם צריך, אבל לא תחליף המים).

אמנם לענין שבת, לא הוזכרה שם ההלכה הנ"ל שבמשנה, כמבואר בהגהות רעק"א כאן (ודינא דשבת לא נזכר שם, כיון דלדידן אסור הלולב לטלטל בשבת), והיינו כמבואר בשו"ע ורמ"א סי' תרנח ס"ב (ביום שבת אינו נוטל ... ואסור לטלטל הלולב בשבת, דהוי כאבן).

טוב[1498], מפני שטורח לתקן כלי[1499]. עיין סי׳ תרנ״ד[1500].

יט תאנים שיבשו באיביהם וכן שאר האילנות שיבשו פירותיהם בהם התולש מהם בשבת חייב אע״פ שהם כתלושים לענין טומאה[1501].

השתמשות בצדדי האילן

כ אסור להשתמש בצדדי האילן, אבל בצדי צדדין מותר[1502].

כיצד סולם הסמוך לצדדי האילן אסור לעלות בו בשבת, שבעלייתו הוא משתמש בצדדי האילן שהוא סמוך בהם, אבל אם יש יתד תקוע בצדי האילן, מותר לסמוך הסולם ביתד ולעלות עליו, שהיתד הוא צדדין והסולם צדי צדדין[1503].

משא״כ כאן מיירי בענפי אילן שהוכנו לתשמיש מבעוד יום, שמותר לטלטלם. ולכן הובאה כאן ההלכה שבמשנה הנ״ל, שמותר להחזירם למים שבכלי, ולא להוסיף עליהם מים.

וזהו שהוסיפו כאן הרמ״א סי״א (ועיין לקמן סי׳ תרנ״ד), והמ״א ס״ק יג (ועיין סי׳ תרנ״ד דאסור להוסיף מים בשבת), ולקמן בסוף הסעיף (עיין סי׳ תרנ״ד).

*

ואף שרש״י פירש במשנה שם (בשבת מחזירין, שהרי מכאן נטלום היום, אבל לא מוסיפין מים). משא״כ אם לא נטלום מכאן בשבת, לא התירו להעמידם במים בשבת בכלי שהיו בו מים.

מכל מקום נפסק כאן בפשיטות (מותר להעמידם במים בשבת ... וצריך ליזהר שלא ליתן מים אל כלי כדי להעמידם שם, אלא יעמידם במים שהיו בכלי מכבר). שכן הוא במהרי״ל ורמ״א שם (ומותר להעמיד ענפי אילנות במים בשבת).

וביאר בהגהת רעק״א (רש״י והר״ע מברטנורא כתבו במתניתין דסוכה הנ״ל דמחזירין, שהרי משם נטלו היום. מלשון זה משמע לכאורה, דדוקא בשנטלו בשבת מהמים, אבל אם נטלו משם בערב שבת, אין מחזירין לאותו מים בשבת, כיון דלא היה הלולב במים בשבת. אבל לא מצאתי מי שהעיר בכך לחלק בזה).

*

ואף שלענין ירקות נתבאר לעיל סי׳ שכא ס״ו (מותר להשקות ירקות תלושים כדי שלא יכמשו, שכיון שירקות הללו ראויים לאכילה ביומן, מותר להשקותן כדרך שמותר לטלטלם).

נתבאר הטעם לקמן בסמוך (מפני שטורח לתקן כלי), משא״כ לעיל שם, דמיירי במאכל.

[1498] כבר הובא בהערה הקודמת מהמשנה וטור ושו״ע, שביום טוב מותר להוסיף (ואסור להחליף).

וקבלתי על זה פתקה מהרבי, בו׳ מנ״א תשמ״א (לברר בדפוסים (הקודמים) דשו״ע אדה״ז ששל״ו סו״ס יח: ״ויו״ט״ דלכאורה צ״ל ״ולהחליף גם ביו״ט״ (או כיו״ב)).

והשבתי על כך (בדקתי בדפוס הראשון והשני ועוד כמה דפוסים הראשונים, ובכולם הוא כבדפוסים שלנו. ובחיפושי לא מצאתי מי שיעיר בזה. גם בקצוה״ש (סקמ״ב סי״ג) מעתיק הלשון מהדפוסים ואינו מעיר).

מענה זה נדפס בלקוטי שיחות חכ״א ע׳ 385.

וראה הוספות למנחת פתים סי׳ שלו ס״ק יא (ועי׳ בשו״ע הרב דלהוסיף מים אף ביום טוב אסור. וצריך לומר הא דבלולב סי׳ תרנ״ד מותר להוסיף, הוא משום הידור מצוה). הובא בקובץ אור ישראל חט״ו ע׳ רו.

[1499] רש״י במשנה שם (דטרח לתקוני מנא). ט״ז סי׳ תרנד סק״א. מ״א שם סק״ב.

[1500] ראה לעיל (הערה 1497).

[1501] חולין קכז, ב (אמר שמואל תאנים שצמקו באיביהן מטמאות טומאת אוכלין, והתולש מהן בשבת חייב חטאת ... תא שמע ... יבשו הרי הן כמחוברין ... הא כדאיתא והא כדאיתא). ופרש״י (מחוברין דקתני גבי יבשו, לשבת קאמר, ולא לטומאה) שו״ע סי״ב (תאנים שיבשו באיביהן, וכן אילן שיבשו פירותיו בו, התולש מהם בשבת חייב, אף על פי שהם כעקורים לענין טומאה).

וראה תוס׳ קנ, ב ד״ה במחובר. מ״א סק״א. אליה זוטא סק״ח.

ואף שכשנגמר בישולן מועלת בהן הכנה שלא יהיו מוקצה, כדלעיל סי׳ שכה ס״ח (ששמע את הנכרי אומר מערב שבת למחר אלקוט פירות אלו והן פירות שנגמר בישולן שהכנה מועלת להן אפילו במחובר כמו שנתבאר בסי׳ שי״ח), ובסי׳ שיח ס״ו (פרי שנגמר בישולו ושוב אינו גדל והולך מועלת בו הכנה אף על פי שהוא מחובר).

מכל מקום חייבים בו משום תולש.

[1502] גמרא קנה, א (והלכתא צדדין אסורין, צדי צדדין מותרין). שו״ע סי״ג (אסור להשתמש בצדדי האילן, אבל בצדי צדדין מותר).

[1503] רב אשי שם (השתא דאמרת צדדין אסורין, האי דרגא דמדלא, לא לינחיה איניש אדיקלא (לא יסמוך ראש הסולם לצד דקל, רש״י), דהוו להו צדדין (דכי סליק משתמש בצדדין, רש״י), אלא לינחיה אגוואזי לבר מדיקלא

וכן אם נעץ יתד באילן ותלה בו כלכלה, היתד נקרא צדדין והכלכלה צדי צדדין, ומותר ליטול חפץ מהכלכלה. אבל הכלכלה עצמה אסור ליטול, מפני שבנטילה זו הוא משתמש ביתד שהוא צדדין. ואם הכלכלה תלויה באילן עצמו, היא נקראת צדדיו, ואסור ליטול ממנה חפץ[1504].

ואם פי הכלכלה צר, שכשנוטל החפץ מהכלכלה מניד האילן, אסור בכל ענין, מפני שמשתמש באילן עצמו[1505]:

כא (מותר להשען באילן בריא, אבל בתש אסור[1506], מפני שמנידו, והרי זה משתמש

(יתקע יתד בצדי האילן, ויסמוך הסולם עליו, דהוה ליה יתד צדדים וסולם צדי צדדין, רש"י)). שו"ע שם (לפיכך אסור לסמוך הסולם לצדי האילן, דכי סליק ביה משתמש בצדדין, אבל אם יש יתד תקועה בצדי האילן, מותר לסמוך סולם עליו, דהוה לה יתד צדדין, וסולם צדי צדדין).

והיינו שמותר לעלות על גבי הסולם, שנסמך על צדי היתד, שהיתד נסמך על צדי האילן. אבל אסור לעלות על גבי הסולם, שנסמך על צדי האילן. וכמו בבהמה, שנתבאר לעיל סי' שה סכ"ג (הנכנס לקרון הרי זה משתמש בדבר המונח על צדי הבהמה, ולא התירו אלא להשתמש בצדי אותו דבר).

וראה עוד בדינים אלה לקמן סי' תרכח ס"ה-ט.

*

מפשטות הדברים נראה, שכל האיסור הוא רק בעליה על הסולם, ולא בהעמדת הסולם בשבת, וכמובא לעיל מרש"י ומשו"ע (לא יסמוך ראש הסולם לצד דקל, דכי סליק משתמש בצדדין). וכן ביתד התקוע בצדי האילן נתבאר כאן "מותר לסמוך הסולם ביתד ולעלות בו ... צדי צדדין", אף שסמיכת הסולם ביתד היא בצדדי האילן, ולא בצדי צדדין.

ואף שנתבאר לעיל ס"א (ואין משתמשין בו שום תשמיש, כגון להניח עליו חפץ).

אולי יש מקום לחלק בין העמדת סולם על צדדי האילן כדי לעלות בו, לבין הנחת חפץ על העץ. ואפשר תלוי בשתי הדעות שהובאו לעיל שם (הערה 1414).

וראה משנה ברורה ס"ק ס. משולחן הארי.

[1504] ברייתא וגמרא קנד סע"ב (נעץ יתד באילן ותלה בה כלכלה ... עירובו עירוב. טעמא דנעץ יתד באילן, הא לא נעץ ... אין עירובו עירוב ... דקאסר בצדדין, וקשרי בצדי צדדין (דכי שקיל לעירובו משתמש בצדי צדדין, אבל לא נעץ יתד אלא קשרה בצדי אילן לא, רש"י)). מ"מ פכ"א ה"ט (ופירוש צדי האילן, כגון שנעץ יתד באילן ותלה בו כלכלה מבעוד יום, היתד נקרא צדדין והכלכלה נקראת צדי צדדין). ב"י סוף הסימן (כלומר דכשנוטל או מניח בכלכלה הוי צידי צדדין ושרי, דאילו ליטול הכלכלה עצמה ודאי אסור, דהא משתמש ביתד שהיא צדדין ... מצאתי בארחות חיים, נעץ יתד באילן או שלשלת או חבל ותלה בהם כלי, מותר להשתמש בכלי, משום דצידי צדדין הוא, אבל אם קשר הכלי באילן, אסור להשתמש בכלי, כיון שהכלי נוגע באילן, וכן ביתד או בשלשלת או בחבל אסור להשתמש, משום צדדין). שו"ע שם (ואם נעץ בו יתד ותולה בו כלכלה, היתד נקרא צדדין והכלכלה כצדי צדדין). מ"א סקט"ו (ומותר ליטול חפץ מהכלכלה. אבל הכלכלה עצמה אסור ליטול, דקמשתמש ביתד שהוא צדדין. ואם הכלכלה תלויה באילן עצמו, אסור ליטול חפץ מהכלכלה, דקמשתמש בצדדין (כן משמע בגמרא דף קנ"ה, ובעירובין דף ל"ג), וכן כתב ב"י, וגם הארחות חיים כיון לזה).

*

ואף דלא קיי"ל כברייתא זו, אלא כדתנן עירובין לב, ב (נתנו באילן ... עירובו עירוב). וכדמפרשינן בגמרא שם (והא קא משתמש באילן ... רבי היא דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות). וכדלקמן סי' שמב ס"א (כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים, לא גזרו עליהם אלא בעצמו של יום, אבל בין השמשות מותרים, והוא שיהא שם דבר מצוה, כגון לעלות באילן ... לערב עירובי חצרות), וכדלעיל (הערה 1438).

מכל מקום למדנו מכאן, לענין איסור ליטול מהכלכלה, אם אינו לצורך עירוב.

[1505] רב פפא קנה, א (הכא בכלכלה דחוקה עסקינן, דבהדי דשקיל ליה לעירוב קמניד ליה לאילן, וקמשמש באילן גופיה). מ"א שם (ואם פי הכלכלה צר, דכשנוטל חפץ מן הכלכלה מניד האילן, בכל ענין אסור (כן משמע בגמרא).

והיינו שאף שבגמרא מיירי בתלה הכלכלה על האילן עצמו, למאן דמתיר גם צדדין. מכל מקום "משמע בגמרא", שבמקום שמנידו, אסור אף בצדי צדדין.

[1506] ירושלמי ביצה פ"ה ה"ב (אית תניי תני נשענים בבהמה, אית תניי תני אין נשענים בבהמה, אמר רב חסדא מאן דאמר נשענין – בבריא, מאן דאמר אין נשענין – בתש). אור זרוע הל' יום טוב סי' שסו (ירושלמי מהו להשען, אית תניי תני נשענין, אית תניי תני אין נשענין, אמר רב חסדא מאן דמר נשענין בברי, מאן דאמר אין נשענין בתש). הגהות אשרי ביצה פ"ה סי' ב (ולהשען, בבריא מותר, בתש אסור). ישי"ש ביצה פ"ה סי' ו (להשען, בברי מותר, בתש אסור). מ"א סוף סקט"ו (ולהשען באילן, בבריא מותר, בתש אסור (ישי"ש פ"ה דביצה ס"ו)).

*

באילן[1507]):

כב מותר ליגע באילן, ואסור להנידו[1508] (מפני שהוא מוקצה[1509] ואסור בטלטול):

שלז דין כבוד הבית ודבר שאינו מתכוין

ובו ה' סעיפים

א כל דבר שאינו מתכוין מותר[1510], אפילו אפשר בלעדיו, כגון מטה כסא וספסל[1511], בין גדולים בין קטנים[1512], מותר לגררן על גבי קרקע, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ[1513].

אמנם היתר זה הובא בפוסקים רק כאן לענין אילן, משא"כ לענין בהמה נפסק בסתם לעיל סי' שה סכ"ג (אין רוכבים על גבי בהמה ולא נתלים עליה ולא נשענים עליה), וס"ד (ובלבד שלא ישען על ראשה או גופה), וס"ט (שכשקושר צריך להתקרב אליו ולישען עליו קצת ונמצא משתמש בבעלי חיים וזה אסור), וסכ"ה (וצריך ליזהר כשפורק המשוי שלא יסמוך עצמו לצדי הבהמה), וסי' רסו סכ"ד (וצריך ליזהר שלא יסמוך על הבהמה כשפורק מעליה). וכל זאת למרות העובדה שבירושלמי שם מיירי בבהמה ולא בעץ.

ואפשר שבירושלמי שם סוברים שצדדים מותרים, ולכן מותר בבהמה בריאה, שאינה מתנדנדת כשנסמכים עליה, ואסור בתש, שמתנדנדת כשנסכמכים עליה. וכמו לענין צדי צדדין, שנתבאר לעיל ס"כ (אסור להשתמש בצדדי האילן, אבל בצדי צדדין מותר ... ואם פי הכלכלה צר, שכשנוטל החפץ מהכלכלה מניד האילן, אסור בכל ענין, מפני שמשתמש באילן עצמו). משא"כ לדידן שצדדין אסורין, אסור להשען בבהמה בכל אופן, כמובא לעיל.

וגם לענין אילן נפסק בסתם לעיל ס"א (ואין נשענים עליו), ולא חילק בין בריא לתש (ראה לעיל שם הערה 1412).

וכיון שבשניהם הוא במוסגר (הן כאן, והן לעיל ס"א), יש לומר שהוא כהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

[1507] גמרא קנה, א (דבהדי דשקיל ליה לעירוב קמניד ליה לאילן, וקמשמש באילן גופיה).

והיינו שרבינו מבאר את החילוק שבירושלמי ואור זרוע והגהות אשרי הנ"ל, בין אילן בריא לבין אילן תש, כחילוק זה שבגמרא שם (שנתבאר לעיל סעיף הקודם).

והוא דלא כמבואר בים של שלמה הנ"ל (בתש, פירוש חלש, אסור), שמלשונות נראה דלא מיירי (באילן תש שמתנדנד), אלא באדם חלש (ראה אגלי טל, קוצר ס"ק מא. תהלה לדוד סקי"א. בדי השלחן סי' קמב סקי"י. מראי מקומות וציונים. משולחן הארי).

[1508] ב"י סוף הסימן בשם ארחות חיים (וכתוב עוד שם מותר ליגע באילן, ואסור להנידו). רמ"א סוף הסימן (ומותר ליגע באילן, ובלבד שלא ינידנו).

והיינו שאף שכאן אינו משתמש באילן, רק נוגע בו, מכל מקום אסור להנידו (משום מוקצה).

וכדלעיל סי' שח סי"ד (כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטול, אבל מותר ליגע בו בידיו, ובלבד שלא ינענע אפילו מקצתו).

וכן פירש בפרי מגדים א"א ס"ק טו (ומניד האילן אסור מוקצה), ומשב"ז ס"ק י (מה שכתב הר"ב בהג"ה סעיף י"ג ובלבד שלא ינידנו, משום מוקצה).

[1509] כדלעיל ס"ד (מפני שהם מוקצה, כדין כל מחובר).

[1510] גמרא מא, ב (רבי שמעון היא דאמר דבר שאין מתכוין מותר). ביצה כג, א (כרבי שמעון דאמר דבר שאינו מתכוין מותר). טור ושו"ע ס"א (דבר שאין מתכוין, מותר).

[1511] ברייתא כט ב (רבי שמעון אומר גורר אדם מטה כסא וספסל, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ). טור ושו"ע שם (הלכך גורר אדם מטה, כסא וספסל ... ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ).

[1512] גמרא שם (אימר דאמר רבי שמעון בגדולים, דלא אפשר (אלא בגרירה, שאין יכול ליטל בידו, רש"י), בקטנים (דאפשר בטלטול, רש"י) מי אמר ... קתני גדולים (מטה, רש"י) וקתני קטנים (כסא, רש"י) ... מוכרי כסות מוכרין כדרכן (כסות של כלאים לובשו בשוק כדי להראותו, למוכרו, רש"י), ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, והצנועין מפשילין במקל לאחוריהן, והא הכא דאפשר (לכל אדם, רש"י) למיעבד כצנועין (שלא על ידי איסור, רש"י), דכי קטנים דמי, וכי לא מתכוין שרי). טור ושו"ע שם (בין גדולים בין קטנים).

[1513] לא נתפרש כאן מהו האיסור בעשיית חריץ. וכן לקמן בסעיף הבא לא נתפרש מהו האיסור בהשוואת גומות. והוא תלוי אם הוא בבית או בחצר שחייב משום בונה, כדלעיל סי' שיג סכ"ד (המשוה פני הקרקע בבית או בחצר ... הרי זה בונה וחייב). או שהוא בשדה שחייב משום חורש, כדלעיל סי' שיב ס"ג (אסור לפנות בשדה ניר בשבת, גזרה משום השואת גומות ... והרי זה משוה את החרישה והוא תולדת חורש). וכדאמרינן פא, ב (היתה לו גומא וטממה, בבית חייב משום בונה, בשדה חייב משום חורש).

ואף אם נעשה חריץ מאליו אין בכך כלום[1514], כי דבר שאינו מתכוין הוא. ואע"פ שהקטנים אפשר לו ליטלן בידיו ואין צריך לגררן, לא הצריכו לכך, וכן בכל דבר שאינו מתכוין[1515].

אבל הגדולים מאד אסור לגרור, שבודאי עושין חריץ[1516], ופסיק רישיה ולא ימות הוא[1517].

ואע"פ שחופר כלאחר יד הוא, ואינו חייב אלא כשחופר במרא וכיוצא בו מהכלים שדרך לחפור בהם[1518], וגם מקלקל הוא קרקעית הבית, וגם מלאכה שאינה צריכה לגופה היא[1519]. אף על פי כן אסור מדברי סופרים[1520].

ואפילו בקרקע המרוצף בשיש וכיוצא בו, שאי אפשר לעשות בו חריץ, אסור לגרור, גזירה משום שאינו מרוצף[1521]:

ב מותר לרבץ הבית, כיון שאינו מתכוין להשוות הגומות[1522], אלא שלא יעלה האבק[1523],

---

[1514] רש"י כב, א ד"ה הלכה (דבר שאין מתכוין מותר, ואע"ג דקעביד חריץ). רמב"ם פ"א ה"ה (לפיכך אם חפרו הקרקע אינו חושש בכך, לפי שלא נתכוין).

[1515] כדלעיל סי' רעז ס"א (ודבר שאינו מתכוין מותר), ושם נסמן (הערה ו).

[1516] רוקח סי' נח (אבל גדולות מאד אסור, דהוי פסיק רישיה). הובא בב"י ובמ"א סק"א. ובכ"מ פ"א ה"ה (כתב הרמ"ך ... אבל בגדולים דברי הכל אסור, דדמי לפסיק רישיה, וצ"ע).

[1517] גמרא עה, א (אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישא ולא ימות). טור ושו"ע שם (והוא שלא יהא פסיק רישיה).

וחייב עליו, כדלעיל סי' רעח ס"ד (והכל מודים בפסיק רישיה ולא ימות שחייב עליו מן התורה), ושם נסמן (הערה כט).

[1518] מ"א שם (ואף על גב שכשחופר הוי מלאכה דרבנן אפילו הכי אסור).

[1519] חגיגה י, סוע"א (החופר גומא בשבת ואין צריך אלא לעפרה פטור עליה. כמאן כרבי שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. אפילו תימא לרבי יהודה, התם מתקן הכא מקלקל הוא), ופרש"י (והאי חופר גומא מקלקל הוא את חצרו).

[1520] מבאר כאן ב' פרטים:

א) פסיק רישיה אסור אף כשהאיסור הוא רק מדברי סופרים, מטעם כלאחר יד, מלאכה שאינה צריכה לגופה ומקלקל.

והיינו שאף שלפעמים יש מתירין בזה, כדלעיל סי' שיד ס"ג (ואף שפסיק רישיה ולא ימות הוא, מכל מקום כיון שאף העושה נקב חדש כזה במתכוין אין בו איסור אלא מדברי סופרים, הואיל ואינו עשוי אלא להוציא בלבד, לפיכך לא החמירו בו כל כך לאסור אף להוסיף שלא במתכוין. ויש חולקים ... והעיקר כסברא הראשונה).

מכל מקום אוסרים בזה כאן. ודן בזה במ"א סי' שיד ס"ק ה.

וכן הוא לקמן ס"ג (אסור ... בפסיק רישיה ... ואף שמקלקל פטור, מכל מקום אסור מדברי סופרים).

ב) פסיק רישיה אסור אף דלא ניחא ליה.

והיינו שאף שיש מתירין בזה, כדלעיל סי' שכ סכ"ד (ויש אומרים שכל שהמשקין הולכין לאיבוד אין איסור אפילו מדברי סופרים ... כיון שאין הסחיטה נוחה לו כלל, שהרי אין לו שום הנאה ממנה).

מכל מקום מסיק שם (והעיקר כסברא הראשונה).

וכן הוא לעיל סי' שלו ס"ט (ואף שאינו מתכוין לכך, פסיק רישיה ולא ימות הוא. ואף אם אוכל בגינת חבירו, או אפילו של נכרי, שאין לו חפץ כלל בגידול העשבים שבה, והרי הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה. מכל מקום אסור מדברי סופרים), ושם נסמן (הערה 1458).

[1521] גמרא כט, ב (גרר ספסלא בעיליתא דשישא (רצפה של שיש דלא עביד בה חריץ, רש"י) ... גזירה עליתא דשישא אטו עליתא דעלמא). רוקח שם (ואסרינן אפילו בעיליתא דשישא). הובא בב"י ובמ"א שם.

והיינו שבגמרא אמרינן כן אליבא דרבי יהודה שאוסר. וכן הוא גם לדידן, בגדולים מאד, דאסרינן מטעם פסיק רישיה.

וראה לקמן (הערה 1534).

[1522] האיסור שבהשוואת גומות נתבאר לעיל (הערה 1513).

ולאו פסיק רישיה הוא[1524].

אבל אסור לכבד הבית, דפסיק רישיה הוא[1525].

ואם הוא קרקע מרוצף באבנים[1526], וכל שכן בקרשים[1527], שאין לחוש בו להשוואת גומות, מותר לכבדו (ולא גזרו בו משום שאינו מרוצף, לפי שהכיבוד הוא דבר שיש בו צורך היום[1528]).

[1523] גמרא צה, א (תנא אשה חכמה מרבצת ביתה בשבת. והאידנא דסבירא לן כר׳ שמעון, שרי אפילו לכתחלה), ופרש״י (דדבר שאין מתכוין מותר, והמרבץ אינו מתכוין להדביק עפר בגומא ולהשוות הבית אלא שלא יעלה אבק). טור ושו״ע ס״א (ומותר לרבץ הבית, כיון שאינו מתכוין להשוות גומות אלא שלא יעלה האבק).

[1524] לבוש ס״א (כיון שאינו מכוין להשוות [גומות], אלא שלא יעלה האבק, וגם אינו פסיק רישיה).

[1525] רב קכד, ב (מכבדות של מילתא מותר לטלטלן בשבת, אבל של תמרה לא), ופרש״י (של תמרה, כעין שלנו, לכבד את הבית, דאסור משום אשוויי גומות, דמודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות). המאור ביצה יב, א (ואין להתירן משום דבר שאין מתכוין, כי השואת הגומות בכיבוד הבית פסיק רישיה ולא ימות הוא, ואפילו רבי שמעון מודה בה). רמב״ם פכ״א ה״ג (אסור לכבד את הקרקע שמא ישוה גומות). טור ושו״ע ס״ב (אסור לכבד הבית).

ודעה השנית הובאה לקמן בסמוך (ויש מתירין ... דלאו פסיק רישיה הוא שישוה גומות).

ואף שגם הראשונה סוברת שאין זה ודאי, כמובא לעיל מהרמב״ם (שמא ישווה גומות).

מכל מקום נתבאר לעיל סי׳ רעז בקונטרס אחרון ס״ק א (עיין בכסף משנה פכ״א בשם הריב״ש שתמה על הרמב״ם שכתב גבי כיבוד הבית שמא ישוה גומות, אם כן אינו פסיק רישיה עיי״ש. אם כן גם על הטור ושו״ע יש לתמוה כן. אבל באמת יש לומר גבי כיבוד דהספק הוא שמא יש גומות בבית, ואי אפשר שלא ישוה, והוי ליה פסיק רישיה, ואם כן כשאינו ידוע הוי ליה ספיקא דאורייתא ולחומרא. ולא דמי לשאר דבר שאינו מתכוין דספיקא הוי ושרי, דהתם הספק הוא שמא יעשה גומא, והכא הספק הוא שמא יש כבר ואי אפשר שלא ישוה ... ואף לפי מה שכתב הט״ז בסי׳ שי״ו סק״ג דספק פסיק רישיה שרי ... היינו להתיר בשעת הספק בלבד, כשאין שם חשש ודאי כלל, אבל אם יש לחוש שמא יהיה ודאי, ואף על פי כן יעשה מה שיעשה, הרי זה דומה לשאר חששות וגזירות שחששו חכמים, ואינו בכלל ספק פסיק רישיה ... ונמצא עושה איסור אחר שהוא ודאי פסיק רישיה).

וכן נתבארו לעיל שם עוד הלכות, שנאסרו מטעם ספק פסיק רישיה; ולדעת המתירים בספק פסיק רישיה, איסורו הוא מטעם ״שמא יהיה ודאי, ואף על פי כן יעשה מה שיעשה ... ונמצא עושה איסור אחר שהוא ודאי פסיק רישיה״ (ראה לעיל שם הערה קכב).

ואין שם הכרעה ברורה בין שתי הדעות הנ״ל. ונתבאר לעיל שם (הערה קיז).

ולענין שמא ישווה גומות, יש לפעמים שיש שני החששות (ספק פסיק רישיה, ושמא יהי׳ ודאי ואעפ״כ יעשה), ויש לפעמים שישנה רק אחת מחששות אלו:

(א) ראה לקמן ס״ד (אין סכין את הקרקע, ואין מדיחין אותו, ואין נופחים הקרקע, שמא יבא להשוות גומות). שלכאורה הכוונה היא לשני החששות הנ״ל.

(ב) לקמן ס״ה (אסור לצדד חבית מלאה על הארץ, שכיון שהיא כבידה יבא להשוות גומות ודאי בצדדיה ופסיק רישיה הוא). אשר שם אין לחוש שיבא להשוות הגומות כדי להעמיד עליהן את החבית. אלא החשש הוא שעל ידי צידוד החבית ישווה הגומות.

(ג) לעיל סי׳ שב סי״ד (שמא ישוה גומות שבקרקע בכוונה ... שמא ישכח שהוא שבת ויכוין להשוות הגומות בקינוחו). דהיינו שיש בזה רק החשש השני הנ״ל.

(ד) לעיל סי׳ שכד סי״ב (יש לחוש שמא כשיגרפו ויראה בו גומות, ישוה אותן הגומות במתכוין). שהוא החשש השני הנ״ל.

(ה) סי׳ שלג ס״ב (שמא יראה גומות בקרקעיתו וישוה אותן). שהוא החשש השני הנ״ל.

(ו) לקמן סי׳ שלח ס״ו (שמא יבאו להשוות גומות שבקרקע במתכוין, להכין דרך לגלגל האגוז). שהוא החשש השני הנ״ל.

[1526] רמב״ם שם (אלא אם כן היה רצוף באבנים). טור ושו״ע שם (אלא אם כן הקרקע מרוצף).

[1527] שו״ת בנימין זאב סי׳ רה (ובבתים שלנו שהם מוצעים בקרשים ואין בהן גומות, לא יתואר בהן פסיק רישיה ולא ימות). הובא בכנסת הגדולה הגב״י, ובמ״א סק״ג (וכל שכן בקרשים).

[1528] והיינו שאף שאסרו במרוצף לעיל ס״א (ואפילו בקרקע המרוצף בשיש ... גזירה משום שאינו מרוצף), ושם נסמן (הערה 1521), ולקמן ס״ד (ואפילו במרוצף אסור), ושם נסמן (הערה 1547).

מכל מקום התירו כאן מטעם ״שהכיבוד הוא דבר שיש בו צורך היום״. משא״כ בסיכת והדחת הרצפה, כדלקמן שם (לפי שדברים אלו אין בהם צורך כל כך כמו בכיבוד, לפיכך לא רצו לחלק בהם בין מרוצף לשאינו מרוצף ואסור הכל), ושם נסמן (הערה 1549).

ודעה השנית דלקמן, אינה מחלקת בינם, ואוסרת אף בכיבוד אף במרוצף.

ואפילו יש בו עפרורית וקליפי אגוזים וכיוצא בהם מהדברים האסורים בטלטול, מותר לכבדם, מפני שהם לו כגרף של רעי[1529] שהתירו לו להוציאו לאשפה מפני כבודו[1530].

ויש מתירין[1531] אפילו בשאינו מרוצף, דלאו פסיק רישיה הוא שישוה גומות[1532].

ויש מחמירין[1533] אפילו במרוצף, גזרה משום שאינו מרוצף. וכן נוהגין במדינות אלו, ואין לשנות[1534]. אבל נוהגים להקל לכבד על ידי בגד או מטלית או כנף אווז הקלים ואינן משוין גומות[1535].

[1529] עבודת הקדש להרשב"א בית מועד שער ג סי' ה (ואין חוששין שמא ישוה הגומות, שכל דבר שאין מתכוין מותר. ואע"פ שמזיז עפר וצרורות וקליפין האסורין לטלטל, יראה לי שמותר, מפני שהם לו כגרף של רעי). הובא במ"מ שם (כתב הרשב"א ז"ל אף על פי שמזיז עפר וצרורות וקליפין האסורין לטלטל יראה לי שמותר מפני שהם לו כגרף של רעי עכ"ל. וכן נהגו במקומותינו), ובר"ן (לו, א) סוד"ה והאידנא, וב"י ד"ה וכתב הר"ן, ומ"א סק"ד.

*

הלכה זו שקליפי אגוזים יש להם דין גרף של רעי, הובא גם לעיל סי' שח סס"ז (כל הקליפין והגרעינין שאינן ראויין לבהמה אוכל את האוכל וזורקן בלשונו לאחוריו, ולא יזרקם בידיו וגם לא יזרקם בלשונו לפניו, ויסמוך בדעתו שכשיהיו הרבה מהם לפניו וימאסו בעיניו יהיה מותר להוציאן משם כדין גרף של רעי שיתבאר, לפי שאין עושין גרף של רעי לכתחלה).

אמנם לעיל שם ס"ס (ואם אין הקליפות ראויות לבהמה, כגון קליפי אגוזים [ו]שקדים וכיוצא בהן שהן אסורות בטלטול כעצים ואבנים, אסור להעבירן מעל השלחן בין בידיו בין בדבר אחר שבידיו), ולא הזכיר שום היתר של גרף של רעי.

והחילוק בינם מובן, שבסס"ז מיירי בקליפות וגלעינין שהיו בפיו, וזורקן בלשונו ונמאסו, משא"כ בס"ס מיירי בקליפי אגוזים שלא היו בפיו, ולא נמאסו.

אמנם כאן מיירי בקליפי אגוזים, ומכל מקום נתבארו שהם כגרף של רעי. וכתב על זה באליה רבה סי' שח ס"ק סב (צ"ע מסי' של"ז שכתב ב"י ואחרונים אפילו יש בבית קליפי אגוזים, דמוקצים הם, מותר לכבדם בכנף אווזא, דהוה ליה לדידיה כגרף של רעי. ויש לחלק, דבקרקע מאיסי יותר מעל השולחן, או דהכא כיון דאפשר במנער לא התירו על ידי דבר אחר).

[1530] כדלעיל סי' שח סע"ב (כל דבר מטונף, כגון רעי וקיא וצואה ... מותר להוציאם לאשפה או לבית הכסא ... וזה הוא הנקרא בכל מקום גרף של רעי).

[1531] בה"ג פי"ז יט, ד (רבי אלעזר אומר אף בשל תמרה, סבר לה כרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר, אלמא לא קא מכוין לאשוויי גומות). רי"ף מח, א (והאידנא דקי"ל כרבי שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר, הויין להו מכבדות של תמרה דבר שמלאכתו להיתר). הובאו בתוס' צה, א ד"ה והאידנא (בה"ג שרי כיבוד מהאי טעמא אפילו בדהוצין), וברמב"ן ורשב"א שם, ובטור ושו"ע ס"ב (אסור לכבד הבית ... ויש מתירים).

[1532] תוס' שם ד"ה המכבד (והא דאמר והאידנא דסבירא לן כרבי שמעון שרי לכתחלה, אע"ג דאפשר דסבר רבי שמעון דהוי פסיק רישיה, מכל מקום הש"ס סבר כרבנן דלא הוי פסיק רישיה, הילכך שרי לכתחלה, כיון דקיימא לן כרבי שמעון). ר"ן מח, א (והרב אלפסי ז"ל סובר דכבוד הבית שרי לדידן, דקי"ל כר' שמעון דאמר דבר שאין מתכוין מותר, דלאו פסיק רישיה הוא דנימא דודאי משוי גומות).

[1533] ספר התרומה סי' רנד ד"ה גורפין (ואפילו בית שיש לה רצפת אבנים אסור לכבד ... גזירה בית שאין לה רצפה). הובא בהגהות מיימוניות שם אות ב. טור בשם ר"י (ור"י אסר גם הכיבוד בכל מקום). רמ"א ס"ב (ויש מחמירין אפילו במרוצף). לבוש ס"ב (ויש מחמירין אפילו במרוצף, גזירה אטו שאינו מרוצף).

וראה גם לעיל סי' שח סעיף פז (מכבדות שמכבדין בהן הקרקע, הרי הן ככלי שמלאכתו להיתר, לדברי המתירין לכבד בהן בשבת קרקע המרוצף, כמו שיתבאר בסי' של"ז ... אבל לדברי האוסרים לכבד בשבת אף קרקע המרוצף, אסור לטלטלן כי אם לצורך גופן או מקומן, ככלי שמלאכתו לאיסור).

[1534] רמ"א שם (וכן נוהגין, ואין לשנות).

ומכל מקום מקילים רבים בזמננו, שהרי כל הבתים מרוצפים, ואין לגזור בזה אטו שאינו מרוצף. וכמבואר בס' התרומה שם (שכל העיר רצפת אבנים, ולא גזרינן בה אטו עיר אחרת). ונתבאר בבאור הלכה, ד"ה ויש מחמירין אפילו במרוצף. שמירת שבת כהלכתה פכ"ג ס"א והערה ב.

[1535] אגור סי' תקיז (ואני המחבר ראיתי מורי אבי ז"ל נוהג לאסור הכיבוד, אמנם התיר לכבד בבגד או במטלית). דרכי משה שם אות א (והמנהג כדברי האגור, ואף בכנפים של אווזים נהגו לכבד. ונראה לי טעמא, דמאחר דדברים קלים הן, אינן נוטלין רק האבק שלמעלה, וליכא למיחש בהו לאשוויי גומות). רמ"א שם (מותר ... על ידי בגד או מטלית או כנף אווז הקלים ואינו משוה גומות).

ועל ידי נכרי מותר בכל ענין[1536], שכל פסיק רישיה מותר על ידי נכרי, כמ"ש בסי' רנ"ג[1537]:

ג אסור לכבד הבגדים במכבדות העשויים מקסמים, שלא ישברו קסמיהם בפסיק רישיה[1538], והרי זה סותר כלי[1539]. ואף שמקלקל פטור[1540], מכל מקום אסור מדברי סופרים[1541]. עיין סי' שי"ד[1542] (וכן מכבדות העשויין מענפי אילן אסור לכבד בהם מטעם זה, אפילו בקרקע המרוצף לדברי המתירין, ולא התירו המתירין אלא במכבדות של תמרה שאינה נשברת[1543]):

ד אין סכין את הקרקע, ואין מדיחים אותו[1544], ואין נופחים הקרקע[1545], שמא יבא להשוות גומות[1546].

ואפילו במרוצף אסור[1547], אף לדברי המתירין בכיבוד[1548], לפי שדברים אלו אין בהם צורך כל כך כמו בכיבוד, לפיכך לא רצו לחלק בהם בין מרוצף לשאינו מרוצף ואסור

[1536] תשב"ץ סי' לה (שאסור לישראל לכבד ביתו בשבת. אבל אם תעשה שפחתו גויה מעצמה, אין צריך למחות על ידה). הובא ברבינו ירוחם נ"ב ח"ג פג, ד (וכתב הר"מ שהגויה המכבדת את הבית, שאין למחות בידה). רמ"א שם (מיהו על ידי עכו"ם מותר).

[1537] סעיף י (ואף שכל דבר שאסור לעשותו בשבת אסור לומר לנכרי לעשותו, מכל מקום כאן שהאיסור נעשה מאליו בלא מתכוין, והישראל אינו אומר לו כלל לעשותו אלא שולחו לעשות דבר המותר, אם כן אף שמאליו נעשה האיסור, הרי לא נעשה בשליחות הישראל שהישראל לא צוהו על ככה, והנכרי אינו מוזהר כלל על השבת, אלא שאסור לנו לשלחו לעשות איסור), וסכ"ח (ואף שהוא פסיק רישיה ולא ימות, אין בזה איסור באמירה לנכרי, מטעם שנתבאר למעלה).

[1538] שלטי הגבורים (לו, א) אות ו (מטעם זה יש ליזהר לכבד הבגדים באותן מכבדות של קסמים שנשברים הקסמים בפסיק רישיה). רמ"א ס"ב (ואסור לכבד הבגדים על ידי מכבדות העשויים מקסמים, שלא ישתברו קסמיהם).

[1539] כדלעיל סי' שח סנ"ה (אסור לשבור ענף מן המכבדת, שיש בשבירה זו עוד איסור אחר משום שבירת כלי, כמו שיתבאר בסי' של"ז).

[1540] משנה קה, ב (כל המקלקלין פטורין).

[1541] מ"א ס"ק ה (ובודאי אפילו הם נשברים ליכא אסור דאורייתא ... אפילו הכי אסור בפסיק רישיה).

וכדלעיל ס"א (ופסיק רישיה ולא ימות הוא, ואף ... מקלקל הוא ... אף על פי כן אסור מדברי סופרים), ושם נסמן (הערה 1520).

וכן הוא לעיל סי' שכ סכ"ז (ואע"פ שמקלקל הוא, וכל המקלקלין פטורים, מכל מקום אסור מדברי סופרים), ושם נסמן. \

[1542] סי"ז (חותמות שבכלים, כגון שידה תיבה ומגדל שהכיסוי שלהם קשור בהם בחבל, מותר לחתוך החבל ... ואף שהחבל עשוי לחבר הכיסוי עם הכלי, וכשחותכו או מפקיעו הרי זה סותר חיבורם, אין בזה משום סתירה, לפי שהחבל הוא חיבור גרוע שאינו חזק כל כך, וכשסותרו הרי הוא סותר בנין גרוע, ואין סתירה בכלים אלא כשסותר בנין גמור. לפיכך אינו מותר לחתוך ולהפקיע אלא בחבל וכיוצא בו, אבל פותחות של עץ ושל מתכת שהם חזקים, אסור להפקיע ולשבר אם נאבד המפתח, שזהו סתירה גמורה האסורה אף בכלים).

וכדלעיל סי' שיג סי"ט (לא אמרו שאין בנין וסתירה בכלים, אלא בבנין גרוע וסתירת בנין גרוע ... אבל העושה כלי מתחלתו, הרי זה בנין גמור, וחייב משום בונה, והשובר כלי שלם הרי זו סתירת בנין גמור, וחייב משום סותר).

[1543] מ"א סק"ה (ולפי זה אסור לכבד אפילו במרוצף, אלא אם כן בשל תמרה, ולא כאותן העשוים מענפי אילן).

[1544] גמרא מ, ב. קנא, ב (מעשה בתלמידו של ר' מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ ובקש להדיח קרקע, ואמר לו אין מדיחין, לסוך לו קרקע, אמר לו אין סכין). טור ושו"ע ס"ג (אין סכין את הקרקע, ולא מדיחים אותו).

[1545] תוספתא פי"ז ה"י (שאין סכין, ואין נופחין, ואין מדיחין את הקרקע ביום טוב, ואין צריך לומר בשבת). רמב"ם פכ"א ה"ג (אין סכין את הקרקע ... ואין נופחין אותו, ואין מדיחין אותו, אפילו ביום טוב, כל שכן בשבת). מ"א סק"ו (ואין נופחין הקרקע (רמב"ם פכ"א)).

[1546] רש"י מ, ב ד"ה אין מדיחין (דלמא אתי לאשויי גומות). קנא, ב ד"ה קרקע בקרקע מיחלף (משום אשוויי גומות). טור (דאתי לאשוויי גומות) ולבוש ס"ג (משום אשוויי גומות).

ומ"ש "שמא יבא להשוות גומות" (ולא "שמא ישווה גומות"), נתבאר לעיל (הערה 1525).

[1547] גמרא שם (קרקע בקרקע מיחלף), ופרש"י (ואע"ג דמרחץ רצפת אבנים הוא וליכא למיחש לאשוויי גומות, מיחלף מיהא בקרקע אחר). רמב"ם שם (ואפילו היה רצוף באבנים). טור ושו"ע שם (אפילו הוא מרוצף).

[1548] לעיל ס"ב (ואם הוא קרקע מרוצף באבנים ... מותר ... ויש מחמירין אפילו במרוצף, גזרה משום שאינו מרוצף).

הכל[1549]:

ה אסור לצדד חבית מלאה על הארץ, שכיון שהיא כבידה, יבא להשוות גומות ודאי בצדדיה, ופסיק רישיה הוא[1550]. וכן לא יכריע חבית וישפוך ממנה, אלא מגביהה מן הארץ ושופך, שאם לא כן יחפיר מן הארץ בודאי[1551].

ואף שמקלקל הוא, וגם מלאכה שאינה צריכה לגופה היא, וגם חופר כלאחר יד הוא, אף על פי כן אסור מדברי סופרים[1552]:

שלח דברים האסורים בשבת משום השמעת קול

ובו ט׳ סעיפים

השמעת קול שיר

א אסור[1553] להשמיע קול של שיר, אלא בפה בלבד אבל לא בדבר אחר[1554], גזרה שמא יתקן כלי שיר[1555].

ואיזהו קול של שיר, כל שמתכוין להשמיעו בנעימות קצת כדרך שיר, כגון מה שנותנים מים בכלי מלא נקבים ומטיף על כלי מתכת כפוי טיף טיף אחר טיף טיף, כדי שישמע קול נעים, בשביל החולה שישן שקול נעים מרדימו, אסור לעשות כן, אלא לחולה בלבד, אבל לא לבריא, מפני שהוא כעין קול של כלי שיר, ויש לגזור שמא יתקן כלי שיר. אבל אם מטיף בחוזק כדי שיקץ הישן, מותר אף לבריא, שאינו כעין קול של כלי שיר, כיון שאינו בנעימה ובנחת. וכן להקיש על הדלת כדי שיפתחו לו, וכן כל כיוצא בזה מקול שאינו דרך

[1549] מ״מ שם (אע״פ שהכיבוד מותר ברצוף, אלו הדברים אסורים וגזרו בהם, לפי שאין בהם צורך כמו בכיבוד). מ״א שם (וטעמא, דדברים אלו אין בהם צורך כל כך כמו בכיבוד (מ״מ)).

וכדלעיל ס״ב (ולא גזרו בו משום שאינו מרוצף, לפי שהכיבוד הוא דבר שיש בו צורך היום).

[1550] גמרא קמא, א (אמר רבא לא ליצדד אינישׁ כובא, דילמא אתי לאשוויי גומות). טור ושו״ע ס״ד (אסור לצדד חבית על הארץ, דכיון שהיא כבידה יבא להשוות גומות ודאי, והוי פסיק רישיה).

[1551] בה״ג ספכ״ד (והיכא דאיכא חבית של מים בארץ, לא יכריע אותה וישפוך ממנה, אלא מגביה אותה עם ידה מן הארץ ומשפך, ואם לא עשה כן מחפיר הוא עם החבית בארץ). מ״א סק״ז (ולא יכריע חבית וישפוך ממנה, אלא מגביה אותה מן הארץ ושופך, דאם לא כן מחפיר הוא מן הארץ (ה״ג)).

[1552] כדלעיל ס״א, לענין גרירת מטה כסא וספסל (והערה 1520).

[1553] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:
(א) השמעת קול שיר (ס״א-ד).
(ב) גזירות נוספות (ס״ה-ט).

[1554] רבה [רבא] עירובין קד, א (לא אסרו אלא קול של שיר). שו״ע ס״א (השמעת קול בכלי שיר, אסור). מ״א סוף ס״ק ב (אף על גב דמותר לשורר בפה).

ויתבאר לקמן ס״ב (וכל זה במשמיע קול על ידי מעשה, אבל בפיו, מותר להשמיע קול של שיר).

ומטעם זה כלי שיר הם כלי שמלאכתו לאיסור, כדלעיל סי׳ שח ס״כ (השופר או חצוצרות ושאר כלי שיר, אסור לטלטלם כי אם לצורך גופם או מקומם, כדין כלי שמלאכתו לאיסור, שאסור לתקוע או לזמר בכלי שיר בשבת, כמו שיתבאר בסי׳ תקפ״ח ושל״ט), ושם נסמן (הערות קפא-ב). לקמן סי׳ תקפח ס״ד שתקיעה בשופר אסור משום עובדין דחול (שהתקיעה בשופר אינה מלאכה, ואינה אסורה בשבת ויום טוב אלא מדברי סופרים, משום עובדין דחול), וד״ה (שאין מטלטלין אותו כי אם לצורך מקומו או לצורך גופו).

[1555] ביצה לו, ב (ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין, גזרה שמא יתקן כלי שיר). רמב״ם פכ״ג ה״ד (אסור להשמיע קול של שיר בשבת ... גזירה שמא יתקן כלי שיר). לבוש ס״א (כל השמעת קול בכלי שיר אסור, גזירה שמא יתקן כלי שיר).

וכן הוא לקמן סי׳ שלט ס״ב (אין מספקין כף על ירך ... גזרה שמא יתקן כלי שיר).

שיר, מותר להשמיעו[1556].

ויש אומרים[1557] שאף על פי כן אסור להשמיעו בכלי המיוחד לכך, גזרה שמא יתקנו, כגון להקיש על הדלת בטבעת הקבועה בה, אף שאינו מכוין לקול של שיר. ולכן אסור לשמש להכות על הדלת לקרא לבית הכנסת על ידי כלי המיוחד לכך, אלא מכה בידו על הדלת. וכן נוהגין. ויש מקומות נוהגין שמכה בשבת בכלי אחר שאינו מיוחד לכך[1558].

ומכל מקום אין איסור בזה אלא כשצריך לקול זה[1559], והוא מתכוין להשמיעו בכלי המיוחד לכך, אלא שאינו מכוין לקול של שיר. אבל אם אינו מתכוין להשמיע קול כלל באותו כלי, מפני שאינו צריך לו כלל, אלא שהקול נשמע מאליו כשנוטל הכלי, כגון זוג שיש בו עינבל, וטבעת שיש בה עופרת משמיע קול, מותר ליטלן ולהניחן אף שמשמיעים קול על ידי זה. ואפילו לילך לבוש בבגד שקבוע בו זוג המשמיע קול של שיר מותר, כיון

[1556] גמרא עירובין שם (עולא איקלע לבי רב מנשה, אתא ההוא גברא טרף אבבא (הקיש על הדלת באגרופו והשמיע קול, רש"י), אמר מאן האי, ליתחל גופיה, דקא מחיל ליה לשבתא (דקסבר כל אולודי קלא אסיר, רש"י). אמר ליה רבה [רבא], לא אסרו אלא קול של שיר. איתיביה אביי ... מטיפין מיארק לחולה בשבת (כלי הוא, ופיו צר, ושל מתכת הוא, ומנוקב בתחתיתו נקבים נקבים דקין, וממלא מים וסותם פיו העליון, וכל זמן שפיו סתום אין המים יוצאין בנקבים התחתונים, וכשרוצה נוטל פקק העליון והמים יוצאין בנקבים טיף אחר טיף, ונותן כלי מתכת וכופהו תחתיו וקולן נשמע לחולה, רש"י), לחולה אין לבריא לא. היכי דמי, לאו דנים, וקא בעי דליתער (וכיון דלהקיץ הוא, לא בנעימה ובנחת נשמע, שהרי קול נעים מרדימו והולך, אפילו הכי לבריא לא, רש"י), שמע מינה אולודי קלא אסיר. לא דתיר, וקא בעי דלינים, דמשתמע כי קלא דזמזומי).

רי"ף שם לה, ב (ומסתברא לן דהלכתא כוותיה דרבא, דאמר לא אמרו אלא בקול שיר בלבד ... וחזינן למקצת רבואתא דסבירא להו כעולא, וסמכי אגמרא דבני מערבא ... ואנן לא סבירא לן הכי, דכיון דסוגיין דגמרא דילן להתירא, לא איכפת לן במאי דאסרי בגמרא דבני מערבא, דעל גמרא דילן סמכינן, דבתרא הוא). ראבי"ה סי' תשצה (והילכתא כרבא, דכולה סוגיא טורחא לפרוקיה אליביה). הגהות מיימוניות פכ"ג אות ב (אבל קול שאינו של שיר, כגון להקיש על הדלת וכיוצא בו, מותר, דאמר רבא לא אמרו אלא קול של שיר בלבד, וכן סובר אמימר התם, וכן קי"ל, וכן פסק ר"י אלפס, ודלא כעולא דאסר להקיש על הדלת, אף על פי דבירושלמי דביצה איתא לאיסורא כעולא, אנן כתלמוד שלנו קיימא לן). טור (וכן התיר ר"ת להקיש על הדלת כשאינו דרך שיר, וכן כתב אבי העזרי), ושו"ע שם (אבל להקיש על הדלת וכיוצא בזה, כשאינו דרך שיר, מותר). מ"א ס"ק א (ואם נותנין מים בכלי מלא נקבים ומטיף לתוך כלי מתכות כדי שישמע קול נעים כי קלא דזמזימי, אסור, דהוה ליה ככלי שיר, ולחולה מותר. ואם מטיף בחוזק כדי שיקץ הישן, אפילו לבריא שרי, דלא הוי כעין כלי שיר, שאין עושה בנעימה בנחת).

[1557] ר"ח עירובין שם (ואף על גב דשני רבה כל הני תיובתא דמקשי עליה, אשינויי לא סמכינן, ולא דחינן לשמועה דעולא). הובא בתוס' שם ד"ה ה"ג (פירש ר"ח דהלכתא כעולא דאפילו קול שאינו של שיר אסור). פסקי התוס' עירובין סי' ריג (קול שאינו של שיר אין לאסור, אך טבעת הדלת אסור לקשקש בו). שו"ת מהרי"ל החדשות סי' לח אות ד (והקשת הדלת בכלי המיוחד להשמעת קול, נהוג לאיסורא). אגור סי' תקיח (ובתשובת מהרר"י מולן ז"ל אסר להכות בשבת על הדלת בכלי המיוחד לשם להשמיע קול). ב"י ד"ה כתב האגור (ומדלא כתב המיוחד להשמיע קול של שיר, משמע דאפילו אינו מיוחד אלא להקיש על הדלת כדי שישמעו קולו ויבאו לפתוח לו אסור ... וכן נראה ממה שכתוב בפסקי התוספות של עירובין (סי' ריג) קול שאינו של שיר אין לאסור, אך טבעת הדלת אסור לקשקש). דרכי משה ס"ק ג (וכן המנהג כדברי האגור, שלא לקשקש בו). רמ"א ס"א (אסור לשמש להכות על הדלת לקרוא לבית הכנסת על ידי הכלי המיוחד לכך, אלא מכה בידו על הדלת). לבוש ס"א (הואיל והכלי מיוחד לכך, אסור, גזירה שמא יתקננו).

והיינו שגם לדעת האוסרים קול שאינו של שיר, אינה אסורה אלא בכלי המיוחד לכך, כמו הטבעת הקבועה בדלת להקיש בה.

[1558] מ"א סק"ג (ויש מקומות שלוקח כלי אחר להכות בשבת).

[1559] והיינו שגם לדעה האוסרת קול שאינו של שיר, לא אסרו אלא:

(א) אם הוא בכלי המיוחד לזה.

(ב) אם הוא מתכוין להשמיע קול.

ולקמן יתבאר תנאי שלישי לאסור לדעה זו:

(ג) אם אינו צורך מצוה.

שאינו מתכוין לכך[1560].

ומטעם זה מותר לתלות בשבת על הפרוכת רצועה שבה תלויים פעמונים, כדי להשמיע קול לאנשי בית הכנסת בשעה שמוציאים הספר תורה, כדי שישמעו ויקומו. שאף שזה התולה הפעמונים מתכוין שישמיעו קול בשעת פתיחת הארון, מכל מקום אותו הפותח הארון אינו מתכוין כלל כדי להשמיע קול.

ואף אם היה מתכוין לכך אין לאסור, כיון שהוא צורך מצוה שישמעו העם ויקומו, והרי אפילו לצורך חולה שיישן התירו להשמיע אפילו קול של שיר, וכל שכן לצורך מצוה, ואינו קול של שיר, שהרי אינו בנעימה ובנחת, אלא שהוא בכלי המיוחד לכך בלבד[1561]:

ב וכל זה במשמיע קול על ידי מעשה. אבל בפיו מותר להשמיע קול של שיר, אפילו אינו כדרך שירה בפה אלא כקול כלי זמר או כקול צפור, כגון אלו שקורין לחביריהם ומצפצפין כצפור, אע"פ שבאותו הצפצוף רגילין להנעים בשיר מותר לעשותו בשבת, לפי שאין לגזור שמא יתקן כלי שיר אלא במשמיע קול על ידי איזה מעשה, אבל לא על ידי פיו[1562]:

[1560] מהר"ם מרוטנבורג בתשובה, הובאה בהגהות מיימוניות שם (ואפילו לרבינו חננאל שפסק כעולא דאמר כל אולודי קלא אסור, הני מילי היכא דבעי לקלא ... אבל קול של טבעת חלול, אין שום צורך באותו קול ... וכן משמע בפרק במה אשה (נח, א-ב) דיוצא עבד בזוג שבכסותו בין דאית ליה ענבל בין דלית ליה ענבל, ואף על גב דמשמיע קול הוא, לא חיישינן). תשב"ץ קטן סי' סא (ואפילו לר"[ח] דפסק כעולא דאמר אולודי קלא אסור, הני מילי היכא דבעי לקלא). טור (ואפילו לפי זה כתב הר"מ מרוטנבורק, ואי לא בעי לקלא שרי, כגון טבעת חלולה שיש בה אבן המשמיע קול מותר להניחה, כיון דלא בעי להאי קלא). מ"א סק"א (וכתב הג"מ דמותר להניח טבעת שיש בו עופרת משמיע קול).

והוסיף במ"א שם (עמ"ש סי' ש"א סכ"ג). והוא מ"ש ברמ"א שם סכ"ג (והא דמותר לצאת בזגין הארוגין, דוקא שאין בהם עינבל ואין משמיעין קול). וכתב על זה במ"א שם ס"ק לה (וצריך לומר דמיירי דוקא בקטנים. וז"ל השלטי גבורים אם עשוי' להשמיע קול אסורין. וכן משמע בתוספתא (פי"ד הט"ו) שאין מקשקשין את הזוג לתינוק עכ"ל, משמע דוקא בתינוק דקבעי ליה לקול של שיר).

וכן הוא לעיל סי' שא סכ"א (אם יש בהם עינבל העשוי להשמיע קול, אסורים ללבשם בשבת, שאסור להשמיע קול של זוג העשוי לקשקש בו התינוק). לקמן סי' שלט ס"ב (לקשקש באגוז לתינוק או לשחק בזוג כדי שישתוק, כל זה וכיוצא בו אסור, גזרה שמא יתקן כלי שיר).

[1561] מ"א סוף סק"א (ואם כן כל שכן הני פעמונים שבפרוכת דלית בהו איסורא, שאין כוונתו שישמעו בנעימה ובנחת. ועוד כיון דלחולה שרי, כל שכן לדבר מצוה ... וכן משמע שהש"ך הקיל משום דלצורך מצוה הוא שישמעו העם ויקומו ... ואף שבט"ז ביו"ד סי' ר[פ"ב] אוסר, כבר נהגו להקל, וכמו שכתב. ועוד דאותו שפותח הפרוכת לא קמכוין לקלא כלל).

והוא מ"ש בב"י יו"ד סי' רפב (וכתב ה"ר מנוח דהוא הדין השומע את קולו אף על פי שאינו רואהו חייב לעמוד, ועל כן נהגו לעשות פעמונים). וברמ"א שם ס"ב (השומע קול הנושא ספר תורה אף על פי שאינו רואה אותו, חייב לעמוד), ולא הזכיר פעמונים. ובלבוש שם ס"ב (אפילו השומע קול הנושא ספר תורה, או קול הפעמונים שבספר תורה, אף על פי שאינו רואה אותה, חייב לעמוד). וכן הוא בש"ך שם ס"ק ד (וכן קול הפעמונים שבספר תורה, עטרת זהב. והוא מדברי הר"ר מנוח שבב"י). ובט"ז שם ס"ק ב (בב"י מביא בשם הר"ר מנוח, ועל כן נהגו לעשות פעמונים. אבל לא נראה לענ"ד כן, דאם כן בשבת אין להוציא אותה ספר תורה דמשמיע קול ... לכן נראה לי שאין לעשות אותן פעמונים, ומשום הכי לא הביאו רמ"א). וכאן נפסק להיתר, כדעת רבי מנוח ולבוש וש"ך ומ"א.

[1562] שלטי הגבורים עירובין לה, ב אות ב (ומוכח מכאן דאינו אסור אלא בזמר שעל ידי מעשה. ואם כן אותן שכשרוצים לקרות חברו מצפצפים בפיהם כצפורים שקורין צופי"ל בלע"ז, ואף על פי שבאותו הצפצוף גם כן לפעמים הם מנעימים כשיר, הכא כיון שמכוין לקרות חבירו לא ינעים בקריאה, ולא יהי' קול שיר, ושפיר דמי, וגם לא עביד מעשה). הובא בדרכי משה אות ד. רמ"א ס"א (אם לא עביד מעשה, שרי. ולכן אלו שקורין לחבריהם ומצפצפים בפיהם כמו צפור, מותר לעשותו בשבת). לבוש ס"א (מותר לעשותו בשבת, דלא שייך למיגזר ביה מידי). מ"א סק"ב (משמע דאם מנעים בשיר, אסור, אף על גב דמותר לשורר בפה, הכא שאני דדמי לכלי שיר. ומכל מקום נראה לי דשרי, כיון דלא עביד מעשה).

ומזה יש ללמוד לענין שריקה בפה, כמבואר וראה תורת מנחם התוועדויות תשנ"ב ח"א ע' 409.

ג יש מתירין[1563] לומר לנכרי לנגן בכלי שיר בחופות[1564], משום כבוד חתן וכלה, לפי שהוא צורך מצוה שזהו עיקר שמחת חתן וכלה, ובמקום מצוה לא גזרו על אמירה לנכרי בדבר שאינו אסור לישראל אלא מדברי סופרים כמו שנתבאר בסי׳ ש״ז[1565].

אבל אם נפסקה נימא בכנור, אסור לומר לו שיתקננה[1566], שתיקון כלי הוא איסור של תורה[1567], ואסור לומר לנכרי אפילו במקום מצוה כמ״ש בסי׳ רע״ו[1568] (עיין שם שאין למחות ביד המקילים).

ושלא במקום שמחת חתן וכלה אסור אפילו לומר לו לנגן בכלי שיר. ועכשיו נהגו להקל בזה[1569], ואין למחות בידם, מטעם שיתבאר בסי׳ של״ט[1570]:

ד זוג המקשקש לשעות עשוי על ידי משקולת[1571], אסור לערכו בשבת, משום שמשמיע קול של שיר[1572] (ועוד שהוא כלי המיוחד לכך) והוא צריך לקול זה ומתכוין לו[1573].

[1563] ראבי״ה סי׳ תשצה (ואומר אני אפילו קולו של שיר וטפוח וריקוד לא אסרו אלא לישראל, אבל לגוי המנגן בכלי שיר בנשואין שרי, ואפילו אם ישראל אומר לו לעשות ביום השבת שרי, דאמירה לגוי שבות ובמקום מצוה שרי ... ואין שמחה לחתן וכלה בלא כלי שיר, וכל שכן כאן שאינו אסור לישראל אלא משום גזירה בעלמא, שלא נחוש אם גוי מטיב נגן בכלי שיר, ואפילו אם ישראל מצוהו לשורר בכלי שיר). הובא במרדכי ביצה רמז תרצו. הגהות אשרי ביצה פ״ה סי׳ ב (ונכרי המנגן בכלי שיר בנישואין שרי ואפילו אם ישראל אמר לו, מאו״ז). טור ושו״ע ס״ב (יש מתירים לומר לעכו״ם לנגן בכלי שיר בחופות).

ומובן שאינו שייך בזמנינו, שכלי הנגינה פועלים על חשמל, שיש בו איסור של תורה.

[1564] שכך הי׳ נהוג בתקופה ההיא, לסדר החופה בערב שבת לפני כניסת השבת, ולסדר את סעודת החתונה בסעודת שבת, כדלעיל סי׳ רסג סי״ב (כשיש חופה בערב שבת), ושם נסמן (הערה קיב). לקמן סי׳ שלט ס״ט.

[1565] סעיף יב (דבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת ... לצורך מצוה).

[1566] מ״א סק״ד (דבמרדכי שם לא התיר אלא מלאכה דרבנן, וכמ״ש סי׳ ש״ז ס״ה ע״ש, וכתב רש״י בערובין דף ק״ג דכשנפסקה נימא ומגלגל היתד שלמעלה עד שמאריך הנימא ומגיע ליתד שלמטה וכורכה בו, הוי אב מלאכה, דמתקן מנא עכ״ל, ואם כן אסור לומר לעכו״ם לעשותו), וסק״ה (ועכ״פ אסור לומר לעכו״ם לתקן הכלי שיר, וכמו שנתבאר לעיל).

[1567] רש״י עירובין קג, א ד״ה משלשל (שהרי יש יתדות מלמעלה ולמטה שראשי הנימין כרוכין בהן, וכשהוא רוצה מגלגל היתד והנימא נארכת ... משלשל נמי אב מלאכה הוא, דמתקן כלי כהלכתו). הובא במ״א סק״ד.

דיני תיקון כלי ומכה בפטיש נתבארו לעיל סי׳ שב ס״ה.

[1568] סעיף ח (שרבו האומרים שלא התירו שבות במקום מצוה, אלא שבות דשבות, כמו שיתבאר בסי׳ ש״ז, ודבריהם עיקר. לפיכך אין להקל כלל בזה אפילו לצורך גדול. אלא שאין למחות בהמקילין, שמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים).

[1569] רמ״א שם (ומיהו בזמן הזה נהגו להקל, מטעם שיתבאר בסימן שאחר זה לענין טפוח ורקוד). מ״א סק״ה (פירוש כיון דאנן אין בקיאין בעשיית כלי שיר, מדינא הוה ליה למשרי לנגן בכלי שיר, ולכן עכ״פ שרי אמירה לעכו״ם).

[1570] סוף ס״ב (ויש שלמדו עליהם זכות לומר שעכשיו אין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר, ולא שייך לגזור שמא יתקן כלי שיר, שדבר שאינו מצוי הוא כלל).

[1571] והיינו שעל ידי שמסובבים את המפתח שבו, עולה המשקולת למעלה, וגורמת להילוך השעון או לצלצול.

שני חלקים יש בשעון הזה:

(א) שמכוין את הזמן – שאיסורו משום מדידה. ונתבאר לעיל סי׳ שח ספ״ח.

(ב) שמקשקש לשעות – שאיסורו משום השמעת קול. ובזה דן לפנינו, ולעיל סי׳ רנב סט״ז.

[1572] בשעונים אלו יש בדרך כלל שני סוגי השמעת קול:

(א) שמקשקש כמספר השעות בסוף כל שעה. שזה אינו קול שיר, ואיסורו הוא כאמור בסמוך ״שהוא כלי המיוחד לכך ... צריך לקול זה ומתכוין אליו״.

(ב) שעושה קול שיר בסוף כל חצי, או רבע שעה, ואיסורו הוא כאמור כאן ״משום שמשמיע קול של שיר״.

וראה ציץ אליעזר ח״ג סי׳ טז פ״י.

[1573] כדלעיל ס״א (יש אומרים ... אסור להשמיעו בכלי המיוחד לכך ... כשצריך לקול זה, והוא מתכוין להשמיעו בכלי המיוחד לכך).

וכן הוא לעיל סי׳ רנב סט״ז (זוג המקשקש לשעות עשוי על ידי משקולת ... גזרת חכמים שאסרו להשמיע קול בשבת (בכלי המיוחד לכך), כמו שיתבאר בסי׳ של״ח).

אבל מבעוד יום מותר לערכו ולהכינו כדי שילך ויקשקש כל השבת[1574], כמ״ש בסי׳ רנ״ב[1575]:

גזירות נוספות

ה המשמר פירותיו וזרעיו מפני חיה ועוף, לא יספוק כף אל כף, ולא יטפח כפיו על יריכו, ולא ירקד ברגליו, כדי להבריחם, כדרך שהוא עושה בחול, גזרה שמא יטול צרור ויזרוק להם לרשות הרבים כדי להבריחם[1576].

ועכשיו שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים גמורה, אפשר שיש להקל בזה, שאין גוזרים גזרה לגזרה[1577] כמו שנתבאר בסי׳ רנ״ב[1578]:

ו אין שוחקין באגוזים ולא בתפוחים וכיוצא בהם על גבי קרקע גזרה שמא יבאו להשוות גומות שבקרקע[1579] במתכוין[1580] להכין דרך לגלגל האגוז או התפוח.

אבל מותר לשחוק על גבי השלחן, או על גבי מחצלת, אבל לא על גבי קרקע[1581], אפילו המרוצף, כמ״ש בסי׳ של״ז[1582] גבי סיכת קרקע.

ומותר לשחוק בעצמות (שקורין טשיי״ך), אע״פ שמשמיע קול, הואיל ואינן מתכוונים

[1574] אגור סי׳ תקיט (נשאל מורי אבי מהרר״י לנדא על זוג המקשקש לשעות עשוי על ידי משקולות, אם מותר להכינו ולהעריכו כדי שילך ויקשקש כל השבת ... והשיב נראה לי ... גבי זוג המקשקש שהכל יודעים שרגילים לתקנן בכל יום על יום של אחריו, ובאותו היום שהוא מקשקש אין מתקנין אותו כלל. וכן יש לפסוק הלכה למעשה, וכן עמא דבר עכ״ל). שו״ע ס״ג (זוג המקשקש לשעות עשוי על ידי משקלות, מותר לערכו ולהכינו מבעוד יום כדי שילך ויקשקש כל השבת).

[1575] סעיף טז (מותר להעמיד מערב שבת זוג המקשקש לשעות עשוי על ידי משקולת, אף על פי שמשמיע קול בשבת, לא יבאו לומר שהעמידו בשבת ... לפי שהכל יודעים שדרכו להעמידו מאתמול, שכן הוא דרכו לעולם להעמידו בכל יום על יום שלאחריו).

[1576] ברייתא עירובין קד, א (המשמר פירותיו מפני העופות ודלעיו מפני החיה, משמר כדרכו בשבת, ובלבד שלא יספק (כף אל כף, רש״י) ולא יטפח (ידיו על לבו, רש״י) ולא ירקד (ברגל, להשמיע קול להבעית העופות, רש״י), כדרך שהן עושין בחול ... גזירה שמא יטול צרור (ויזרוק לרשות הרבים להבריח העופות, רש״י)). טור ושו״ע ס״ד (המשמר פירותיו וזרעיו מפני חיה ועוף, לא יספוק כף אל כף, ולא יטפח כפיו על ירכו, ולא ירקד להבריחם, גזירה שמא יטול צרור ויזרוק להם). מ״א ס״ק ו (לרשות הרבים להבריח העופות (רש״י)).

ויש בכל זה גם איסור השמעת קול, כדלקמן סי׳ שלט ס״ב (אין מספקין כף על ירך ואין מטפחין כף אל כף, בין לשמחה, אפילו בנשואין, בין לאבל, גזרה שמא יתקן כלי שיר), ושם נסמן.

ומה שכאן ביאר שמספק הוא כף אל כף ומטפח הוא כף על ירך, ואילו לקמן שם נתבאר בהיפך (וכן הוא בשו״ע כאן ושם). ראה פרישה ס״ק ג. ב״ח סי׳ שלט ד״ה ומ״ש מטפחין.

[1577] מ״א שם (ואפשר דבזמן הזה דליכא רשות הרבים שרי לטפח, וכמ״ש סוס״י רנ״ב דגזירה לגזירה הוא).

[1578] סעיף יח (שאין גוזרין גזרה לגזרה, לפיכך בזמן הזה שפשט המנהג כהאומרין שעכשיו אין לנו רשות הרבים גמורה אלא כרמלית, כמו שיתבאר בסי׳ שמ״ה, אין איסור כלל ... שהרי איסור ההוצאה בכרמלית אינו אלא גזרה מדבריהם, ואין גוזרין גזרה לגזרה).

[1579] עירובין קד, א (נשים המשחקות באגוזים אסור ... נשים משחקות בתפוחים אסור ... דילמא אתי לאשוויי גומות), ופרש״י (להכין דרך לגלגל האגוז). טור ושו״ע ס״ה (אין שוחקים באגוזים, ולא בתפוחים וכיוצא בהן, משום אשווי גומות).

[1580] תוס׳ קמא, א ד״ה דילמא (אע״ג ... דבר שאין מתכוין ... גזרינן הכא כשיהא עסוק לקנח רגלו ישכח שבת ויתכוין לאשוויי גומות). לבוש ס״ה (שמא יבא להשוות גומות בכוונה).

וכן הוא לעיל סי׳ שב סי״ד (גזירה שמא ישוה גומות שבקרקע בכוונה), ושם נסמן.

[1581] רבינו ירוחם ני״ב ח״ז עו, א (מותר על גבי מחצלת, דליכא אשוויי גומות ... ולא נגזור שמא ישחוק בהן על גבי קרקע, דאפילו על הקרקע אינו אסור אלא משום גזירה ... הילכך לשחוק בהם על גבי מחצלת או על גבי בגדים או טבלא מותר). רמ״א ס״ה (ודוקא על גבי קרקע, אבל על גבי שלחן שרי, דליכא למגזר שם משום גומות).

וראה גם לקמן סי׳ תריא ס״י (ונהגו שהתינוקות משחקין באגוזים על השולחן, עיין סי׳ של״ח).

[1582] סעיף ד (ואפילו במרוצף אסור), ושם נסמן (הערה 1547).

לשיר[1583].

וכל זה בשוחק דרך צחוק בעלמא, אבל בשוחק כדי להרויח, אסור אפילו בשוחק בתם וחסר (שקורין גרא"ד או או"ם גרא"ד), מפני שדומה למקח וממכר[1584]. ומכל מקום אין למחות בנשים וקטנים אפילו שוחקין באגוזים על גבי קרקע, לפי שבודאי לא ישמעו, ומוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים[1585].

ולשחוק בכדור[1586] נתבאר בסימן ש"ח[1587]:

ז אסור לשאוב מים בגלגל, שמתוך שממלא בו בלא טורח, יש לחוש שמא ימלא בו לגנתו ולחורבתו[1588], או למשרה של פשתן[1589]. לפיכך אם אין שם בסמוך לא גנה ולא חורבה

[1583] דרכי משה ס"ק ה (לשחוק באותן עצמות שקורין טשי"ד על גבי טבלא ... לפי מה שנתבאר לעיל דאין אסור רק בהשמעת קול של שיר, פשיטא דשחוק זה שרי, וכן המנהג). רמ"א שם (ומותר לשחוק בעצמות שקורין טשי"ד, אף על פי שמשמיעים קול, הואיל ואינן מכוונין לשיר).

[1584] אגור סי' תקכא (מצאתי בשם הר"ר אליעזר מטול ז"ל, דאסור לשחוק בשבת בתם וחסר). ב"י ד"ה אין שוחקין (ואפשר שטעמו משום דכל שחוק שעשוי להרויח את של חבירו אסור בשבת, משום דמיחזי כמקח וממכר, וכמו שכתב הרמב"ם בפרק כ"ג. ולפי זה מה שאסרו לשחוק בתפוחים משום אשוויי גומות ולשחוק באגוזים משום אשוויי גומות או משום משמיע קול, צריך לומר דבמשחק שלא להרויח, אלא דרך שחוק בעלמא אמרו כן, דאילו משחקים להרויח, בלאו הנך טעמי אסור, משום דמיחזי כמקח וממכר). והוא ברמב"ם פכ"ג הי"ז (אסור להפיס ולשחק בקוביא בשבת, מפני שהוא כמקח וממכר). רמ"א שם (וכל זה בשוחק דרך צחוק בעלמא, אבל בשוחק כדי להרויח, אסור, אפילו שוחק בתם ובחסר, דהוי כמקח וממכר). מ"א ס"ק ט (פירוש גרא"ד, או אום גרא"ד בל"א). ונקרא "זוג או פרט".

ואף שלדעת השו"ע אסור אף בחול, משום משחק בקוביא, כמבואר בשו"ע סי' שכב ס"ו (ליתן מנה גדולה כנגד מנה קטנה ולהטיל גורל עליהם, אפילו בבני ביתו ובחול אסור, משום קוביא). ובחו"מ סי' לד סט"ז (שאוכל מן הקוביא שהוא אבק גזל).

מכל מקום קיי"ל שבחול מותר, כמבואר ברמ"א חו"מ סי' רז סי"ג (המשחק בקוביא וכיוצא בו, שאינו יודע אם ינצח או לא ואפילו הכי התנה, ודאי גמר ומקני מספק. במה דברים אמורים כששוחקין במעות מוכנים. אבל אם שוחקים באמנה, אין מוציאין ממנו מה שהפסיד). ובחו"מ סי' שע ס"ג (וכבר פשט המנהג כסברא האחרונה לשחוק בקוביא).

ואף שלא התיר הרמ"א אלא במעות המוכנים אצלם; כנראה גם כאן מיירי שמשחקים על מה שמוכן בידם, או שמשחקים על האגוזים עצמם, כנהוג במשחקי הילדים, ואם כן אינו אסור משום משחק בקוביא, כי אם בשבת משום גזרת מקח וממכר..

[1585] תוס' עירובין שם ד"ה הכי (ומיהו אין למחות בנשים ותינוקות דמוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין). סמ"ג ל"ת סה (כב, ב), והגהות מיימוניות (קושטא) פכ"א. רמ"א שם (ומכל מקום אין למחות בנשים וקטנים, דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין). והוא כדאמרינן קמח, ב (הנח לישראל מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין).

והיינו כיון שאינו איסור המפורש בתורה, כדלעיל סי' קנו ס"ז (אלא אם כן הוא איסור שאינו מפורש בתורה ... על זה אמרו הנח להם לישראל מקצוף עליהם ומגער בם, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידים). לקמן סי' תרח ס"ד (בכל דבר איסור שאינו מפורש בתורה, אלא שחכמים למדוהו ממדרש הפסוקים, או שהוא קבלה בידם הלכה למשה מסיני, או שהן בעצמן אסרו דבר, ואדם אחד עובר על דבריהם בשגגה שאינו יודע האיסור, ואף אם יודיע לו האיסור לא יקבל ממנו, אינו צריך למחות בידו, דמוטב שיהיה שוגג ולא יהיה מזיד). סדר הכנסת שבת (אבל אם יודע שלא ישמעו לו, לא יוכיחם ולא יודיעם כלל וכלל, כי מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים, כדאיתא בגמרא גבי תוספת יום הכיפורים).

[1586] רמ"א שם (ולשחוק בכדור, עיין לעיל סי' ש"ח).

[1587] סעיף פג (אסור לשחוק בכדור בשבת ויום טוב ... ויש מתירים ... ונהגו מקדם להקל, ולא מיחו בידם, הואיל ויש להם על מי שיסמוכו), ושם נסמן.

[1588] עירובין קד, א (ממלאין מבור הגולה ומבור הגדול בגלגל בשבת, במקדש אין במדינה לא, מאי טעמא לאו משום דאולודי קלא (שהגלגל משמיע קול, רש"י) ואסיר, לא גזירה שמא ימלא לגינתו ולחורבתו), ופרש"י (מתוך שממלאין בו בלא טורח, אתי להשקות בו בגינתו וחורבתו בשבת). שו"ע ס"ו (אסור לשאוב מים בגלגל, גזירה שמא ימלא לגנתו וחורבתו).

[1589] אמימר שם רע"ב (כיון דקא חזא דקא תרו בה כיתנא (שורין בו פשתן בחול, רש"י), אסר להו) שו"ע שם (או למשרה של פשתן).

ולא בריכה לשרות בה פשתן, מותר[1590]. ואע"פ שהגלגל משמיע קול, אינו קול של שיר[1591].

ויש אומרים[1592] שלא אסרו אלא בגלגל גדול שמוציא מים הרבה ביחד בלא טורח, והם גלגלים הקבועים בהם דליים הרבה סביב, אבל בגלגלים שלנו שאין ממלאים בהם אלא מעט, מותר אף אם יש שם גנה או חורבה או בריכה בסמוך לו. ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים[1593]:

ח מי שיש לו פירות בראש הגג ורואה מטר שבא, אסור לשלשלם בשבת דרך ארובה שבגג[1594], מפני שטורח בדבר שאינו לצורך שבת ומעשה חול הוא וזלזול לשבת[1595]. אע"פ שביום טוב מותר, כמ"ש בסי' תקכ"א[1596].

אבל מותר לכסותן מפני המטר[1597]. ואפילו לבינים הסדורים לבנין שהם מוקצים, מותר לכסותן בפני הדלף[1598] בכלים המותרים בטלטול, שהכלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל, כמו שנתבאר בסי' רע"ז[1599]:

[1590] אמימר שם סע"א (אמימר שרא למימלא בגילגלא במחוזא, אמר מאי טעמא גזרו רבנן שמא ימלא לגינתו ולחורבתו, הכא לא גינה איכא ולא חורבה איכא). רמב"ם פכ"א ה"ה (ומפני זה אם היה הבור של גלגל בחצר מותר למלאות ממנו בגלגל). מ"מ שם (ומדברי אמימר כתב רבינו שבור בחצר מותר, ועד כאן לא חזר ואסר אמימר אלא באותן שבחוץ, שהיו שואבין מהן בגלגל וממלאין בריכות וחריצין ושורין בהן פשתן, אבל בחצר מותר). שו"ע שם (לפיכך אם לא היה שם לא גינה, ולא חורבה, ולא בריכה לשרות בה פשתן, מותר).

[1591] גמרא שם (מאי טעמא לאו משום דאולודי קלא, ואסיר, לא גזירה שמא ימלא לגינתו ולחורבתו).

[1592] ר"ת בתוס' שם ד"ה גזרה (מפרש רבינו תם, דדוקא בגלגלים גדולים שממלאין הרבה מים ביחד שייך למיגזר, אבל שלנו קטנים הם ולא גזרינן). רא"ש פ"י סי' כ (ואם תאמר והיכי שרינן למלאות מבורות שיש להם גלגל, דהא אסרינן למלאות מבור הגלגל אפילו במקום דליכא גנה וחורבה, משום שריית כיתנא, ובכל דוכתא איכא למיחש הכי. ותירץ רבינו תם ז"ל, דהאי גלגל מיירי בגלגל גדול שמוציא מים הרבה ביחד, דכיון שמוציא מים הרבה ביחד בלא טורח, איכא למיחש שמא ימלא לגינתו ולחורבתו או משום שריית כיתנא, והן אותן גלגלים הקבועים בהן דליים הרבה סביב סביב). טור ושו"ע שם (ויש אומרים שלא אסרו אלא בגלגל גדול שמוציא מים הרבה ביחד בלא טורח, והם גלגלים הקבועים בהם דליים הרבה סביב, אבל גלגלים שלנו שאין ממלאים בהם אלא מעט, מותר, דליכא למיחש למידי).

השאיבה על ידי דליים הקבועים בגלגל נזכרת גם בשו"ע יו"ד סי' רא סל"ו (ואם המים באים אל הצינור על ידי כלים הקבועים בגלגל).

[1593] אליה זוטא סק"ה (וכן נראה עיקר לדינא).

[1594] משנה ביצה לה, ב (משילין פירות דרך ארובה ביום טוב (מי שיש לו חטין ושעורין שטוחין על גגו להתיבש וראה גשמים ממשמשין ובאין, התירו לו לטרוח ולהשליך דרך ארובה שבגג והן נופלין לארץ, דליכא טרחא יתירא, רש"י), אבל לא בשבת). טור ושו"ע ס"ז (מי שיש לו פירות בראש הגג ורואה מטר שבא, אסור לשלשלם בשבת דרך ארובה שבגג).

[1595] לבוש ס"ז (דטירחא שלא לצורך הוא ועובדא דחול הוא). מ"א סק"י (דמטרח שלא לצורך שבת).

[1596] סעיף א (מי שיש לו חטים ושעורים או שאר פירות שטוחים על ראש גגו להתייבש, וראה גשמים ממשמשין ובאים, מפני הפסד ממונו התירו לו חכמים לטרוח ביום טוב ולהשליך הפירות דרך ארובה שבגג).

[1597] משנה ביצה שם (ומכסים פירות בכלים מפני הדלף), ופרש"י (ולא אמרינן טורח שלא לצורך יום טוב הוא, דשרו ליה רבנן משום הפסד ממון), וכפירוש ר"י בראי"ש שם פ"ה סי' א (ויותר נראה כדברי ר"י, דבשבת). טור ושו"ע שם (אבל מותר לכסותן).

ונתבאר לקמן סי' תקכא ס"ג, לענין יום טוב (מפני הפסד ממונו התירו לו טרחא מועטת, אע"פ שאין בה צורך יום טוב).

[1598] ביצה לו, א (אמר עולא ואפילו אוירא דלבני (לבנים הסדורים ומוקצים לבנין וגשמים נוטפים ומתירא שלא ימוחו, מותר לטלטל כלים לצרכן ולכסותן, ולא אמרינן הואיל והן עצמן אין נטלין אף הכלי לא ינטל לצרכן, רש"י). ר' יצחק אמר פירות הראוין. ואזדא ר' יצחק לטעמיה דאמר ר' יצחק אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת). רי"ף שם כ, א (וכבר ביררנו במסכת שבת שאין הלכה כרבי יצחק). טור ושו"ע שם (ואפילו לבנים, שהם מוקצים, מותר לכסותן מפני הדלף).

[1599] סעיף ח (שמה שהוא מטלטל הקערה בשבת בשביל הצלת הקורה האסורה בטלטול בשבת, אין בזה שום איסור כלל), ושם נסמן (הערה צב).

ט מותר ליתן כלי תחת הדלף בשבת, ואם נתמלא שופכו ומחזירו למקומו[1600]. והוא שיהא הדלף ראוי לרחיצה על כל פנים, אבל אם אינו ראוי לכלום, והרי הוא מוקצה ואסור בטלטול, אסור ליתן כלי תחתיו, מפני שמבטלו מהיכנו[1601].

ואם עבר ונתנו, מותר לטלטלו במים המאוסים שבו כדי להוציאו משם[1602], אם הוא עומד במקום שישיבתו קבועה שם[1603] מפני שהוא כגרף של רעי שהתירו לטלטלו להוציאו לאשפה מפני כבודו[1604], אם הוא במקום שישיבתו קבועה שם, כמ"ש בסי' ש"ח[1605].

ואף על פי כן אסור ליתנו שם לכתחלה על סמך שלבסוף יוציאנו וישפכנו, ולא יבטלנו מהיכנו[1606], לפי שלא התירו בגרף של רעי אלא בדיעבד, אבל לכתחלה אסור לעשות גרף של רעי[1607] אלא במקום הפסד כמו שנתבאר שם[1608]:

שלט כמה דינים פרטיים הנוהגים בשבת

ובו י"א סעיפים

א אין רוכבין על גבי בהמה[1609], גזרה שמא יחתוך זמורה להנהיגה[1610], כמ"ש בסי'

וכן הוא לעיל סי' רסו בקונטרס אחרון ס"ק יא (דהא לא קיי"ל כר' יצחק), ושם נסמן (הערה תלח).

[1600] משנה ביצה לה, ב (ונותנין כלי תחת הדלף (גשמים הנוטפים מן הגג, רש"י) בשבת). ברייתא לו, ב (אם נתמלא הכלי שופך (לחוץ, רש"י) ושונה (יחזירנו למקומו תחת הדלף, רש"י), ואינו נמנע (מלשנות כל היום אם צריך לכך, רש"י)). טור ושו"ע ס"ח (מותר ליתן כלי תחת הדלף בשבת, ואם נתמלא שופכו ומחזירו למקומו).

[1601] גמרא שם לו, א (בדלף הראוי), ופרש"י (שהן צלולין וראוין לבהמה). ושבת מג, א (דקא מבטל כלי מהיכנו. איתיביה ... נותנין כלי תחת הדלף בשבת. בדלף הראוי). ר"ן ביצה כ, רע"א (ומיהו דוקא בדלף הראוי, דאי בשאינו ראוי אסור לתת כלי תחתיו, דאסור לבטל כלי מהיכנו, כלומר מתשמישו, כדאיתא בשבת). רמב"ם פכ"ה הכ"ד (והוא שיהיה הדלף ראוי לרחיצה, אבל אם אינו ראוי אין נותנין). יש"ש ביצה פ"ה ס"ג (ומאחר דאין עושין גרף [של] רעי לכתחילה, אם כן כשאתה נותן הכלי תחתיו, לא תעשה כדי להיות גרף ולהוציאו, אלא שיעמוד לשם, ואם כן הוי מבטל כלי מהיכנו). שו"ע שם (והוא שיהא הדלף ראוי לרחיצה, אבל אם אינו ראוי, אסור, משום שאין עושין גרף של רעי לכתחלה). מ"א סקי"ב (פירוש עיקר הטעם דאין מבטלין כלי מהיכנו, אך אי הוי שרי לעשות גרף לכתחלה, הוי שרי ליתן כלי תחתיו, דהרי מותר אחר כך לשפכו, אלא מפני שאין עושין גרף, אם כן כשנותן הכלי לא יעשה כדי להיות גרף ולהוציאו, אלא שיעמוד לשם, והוי מבטל כלי מהיכנו (יש"ש)).

איסור ביטול כלי מהיכנו נתבאר לעיל סי' רסה ס"ג (אסור ליתן כלי בשבת תחת נר הדולק לקבל בו שמן הנוטף מהנר, מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו, שהיה מוכן מתחלה לטלטלו, ועכשיו אוסרו בטלטול מחמת השמן שבתוכו שהוא מוקצה מחמת איסור כמו שיתבאר בסי' רע"ט, וחכמים אסרו לבטל כלי מהיכנו, מפני שדומה כאלו סותר הכלי), ושם נסמן (הערה יז).

[1602] רמב"ם שם (ואם נתן, מותר לטלטלו במים המאוסין שבו). שו"ע שם (ואם נתן כלי תחת דלף שאינו ראוי לרחיצה, מותר לטלטלו במים המאוסים שבו).

[1603] מ"א ס"ק יג (ודוקא כשהוא נתון במקום שהוא שם דמאיס עליו).

[1604] שמואל ביצה שם (גרף של רעי ועביט של מימי רגלים מותר להוציאן לאשפה).

[1605] סעיף עב (כל דבר מטונף כגון רעי וקיא וצואה ... אם היו בחצר שהוא דר בה ... שמקפידין עליו שלא יהא בו טינוף, מותר להוציאם לאשפה או לבית הכסא ... וזה הוא הנקרא בכל מקום גרף של רעי), ושם נסמן (הערה תפז).

[1606] שאם הי' מותר לעשות גרף של רעי ולהוציא, אינו מבטל כלי מהיכנו.

ואף שעד שיתמלא הכלי יבטלו מהיכנו, והרי נתבאר לעיל סי' שי ס"י (ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה, אלא במקום הפסד מרובה).

מכל מקום סגי במה שיכול להוציאו ולשפכו מיד, אף שאינו מריקו עד שיתמלא. וכדלעיל סי' רסו בקונטרס אחרון ס"ק יא (ובהנסמן שם הערה שפט), דסגי במה שיכול לנערו מיד, אף אם אינו מנערו למעשה.

וראה מראי מקומות וציונים. לעיל סי' שלה ס"ד (הערה 1397).

[1607] גמרא שם (וכי עושין גרף של רעי לכתחלה), ופרש"י (וכי מותר לגרום שיהא הדבר מאוס לו כדי שיוציאנו).

[1608] סעיף עו (במקום הפסד מותר לקבוע ישיבתו אצל גרף של רעי, שהוא במקום שאין מקפידין עליו, כדי שימאס הגרף בעיניו ויוציאנו משם ויסתלק ההפסד).

[1609] משנה ביצה לו, ב (לא רוכבין על גבי בהמה ... ביום טוב אמרו, קל וחומר בשבת). טור ושו"ע ס"א (אין רוכבין על גבי בהמה).

ש״ה[1611].

ואין שטין על פני המים[1612] גזרה שמא יעשה חבית של שייטין, דהיינו כלי של גומא שאורגין אותו ועושים כמין חבית ארוכה ולמדין לשוט בו[1613].

במה דברים אמורים בנהר, אבל בכלי מותר, שאין דרך לעשות חבית לשוט בה בכלי[1614]. אבל בבריכה שבחצר אסור, מפני שכשהמים נעקרים כששט הרי הם יוצאים חוץ לבריכה, והרי זה דומה לנהר. ואם יש לה שפה סביב, מותר לשוט בה, שאפילו נעקרו המים השפה מחזרת אותם למקומם, והרי זה דומה לכלי[1615]:

ב אין מספקין כף על ירך, ואין מטפחין כף אל כף[1616], בין לשמחה, אפילו בנשואין[1617], בין לאבל[1618], גזרה שמא יתקן כלי שיר[1619] לשורר או לקונן[1620], אלא אם כן מספק ומטפח כלאחר יד[1621].

[1610] גמרא שם (ולא רוכבין על גבי בהמה ... גזרה שמא יחתוך זמורה), ופרש״י (להכותה, והוי קוצר מן המחובר). רמב״ם פכ״א ה״ט (אין רוכבין על גבי בהמה בשבת, גזרה שמא יחתוך זמורה להנהיגה). לבוש ס״א (אין רוכבין על גבי בהמה, שמא יחתוך זמורה).

[1611] סעיף כג (אין רוכבים על גבי בהמה, ולא נתלים עליה, ולא נשענים עליה, שאין משתמשין בבעלי חיים כל עיקר. שכללו חכמים כל שימוש בבעלי חיים בכלל גזרת הרכיבה, שגזרו עליה משום שמא יבא לחתוך זמורה מאילן המחובר כדי להנהיג בה הבהמה שרוכב עליה).

[1612] משנה ביצה לו, ב (ולא שטין על פני המים). טור ושו״ע ס״ב (אין שטין על פני המים).

וכן הוא לעיל סי׳ שכו ס״ו (צריך [ליזהר] שלא לשוט גופו בנהר).

[1613] גמרא שם (גזרה שמא יעשה חבית של שייטין), ופרש״י (כלי של גומא שאורגין אותו ועושין כמין חבית ארוכה, ולמדין בו לשוט). רמב״ם פכ״ג ה״ה (אין שטין על פני המים, גזירה שמא יתקן חבית של שייטין). לבוש ס״ב (ואין שטין על פני המים, גזירה שמא יעשה חבית של שייטין).

וכן הוא לעיל סי׳ רמח ס״ט (ואסור לשוט בשבת, משום גזירה שמא יעשה חבית של שייטין, שמלמדין את עצמן לשוט במים על חבית).

[1614] ר״ן יט, רע״א (ובכלי לא אסרו לשוט, דליכא למגזר שמא יעשה חבית של שייטין). שו״ע שם (הוי ליה ככלי, וליכא למגזר ביה שמא יעשה חבית של שייטין). לבוש ס״ב (ובכלי ליכא למיגזר ביה משום שמא יעשה חבית של שייטין, שאין שטין בו בחבית).

[1615] גמרא ובריתא מ, סוע״ב (אמר ר׳ זירא אנא חזיתיה לר׳ אבהו דשט באמבטי, ולא ידענא אי עקר אי לא עקר. פשיטא דלא עקר, דתניא לא ישוט אדם בבריכה מלאה מים ואפילו עומדת בחצר. לא קשיא, הא דלית ליה גידודי, הא דאית ליה גידודי), ופרש״י (ולי נראה, דאית ליה גידודי שרי, דלא דמי לנהר אלא לכלי, דלית ליה גידודי דמיא לנהר ואסור). רי״ף יח, סוע״ב (ואי אית ביה גדודי שרי, מאי טעמא, דאי נמי עקר למיא, הא איכא גדודי דמהדרי להו). מלחמות שם (הטעם משום דכי עקר להו למיא ויוצאין חוץ לבריכה הם נמשכין בחצר דדמי לנהר, וכבר גזרו שאין שטין על פני המים, וכי לא עקר להו למיא הוה ליה ככלי). ר״ן יח, סע״ב (כשהן יוצאין חוץ לבריכה ונמשכין בחצר אסור, דדמי לנהר והוי בכלל גזירה שאין שטין על פני המים, וכי לא עקר להו למיא הוה ליה ככלי). טור ושו״ע שם (אין שטין על פני המים, אפילו בבריכה שבחצר, מפני שכשהמים נעקרים ויוצאים חוץ לבריכה דמי לנהר. ואם יש לה שפה סביב, מותר, דכיון דאפילו נעקרו המים השפה מחזרת אותם למקומם, הוי ליה ככלי, וליכא למגזר ביה שמא יעשה חבית של שייטין).

[1616] משנה ביצה לו, ב (ולא מטפחין (ביד, רש״י) ולא מספקין (על ירך, רש״י)).

וכן פירש״י שם ל, א (אין מטפחין, ידיו זו לזו. ואין מספקין, כף על ירך).

טור ושו״ע ס״ג (אין מטפחין להכות כף אל כף, ולא מספקין להכות כף על ירך).

אבל לעיל סי׳ שלח ס״ה (לא יספוק כף אל כף, ולא יטפח כפיו על יריכו), ושם נסמן (הערה 1576).

[1617] כנסמן לקמן (הערה 1621).

[1618] רש״י במשנה שם (וכולן לשמחה ולשיר). ודף ל, א ד״ה אין מטפחים (משום שיר או משום אבל). ושבת קמח, ב (אין מספקין, כף אל כף משום אבל). ר״ן ביצה כ, א ד״ה מתניתין (וכולן לשמחה או לאבל).

ומה שכתבו ״משום אבל״, הוא כדתנן כדתנן במועד קטן כח, ב (נשים במועד מענות אבל לא מטפחות).

[1619] גמרא שם (גזרה שמא יתקן כלי שיר). טור ושו״ע שם (גזירה שמא יתקן כלי שיר).

[1620] כעין האמור לקמן סי׳ שכה סכ״ב (חלילין להספיד בהם).

[1621] ירושלמי ביצה פ״ה ה״ב. הובא בריי״ף שם כ, א וראי״ש פ״ה סי׳ ג (בהלוליה דרבי שמעון ברבי הוו מטפחין אחורי ידיהון בשבתא, עבר רבי מאיר ושמע קליהון, אמר רבותינו הותרה שבת). והיינו שרבי מאיר רצה לאסור אף

אפילו להכות באצבע על הקרקע, או על הלוח, או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים[1622], כגון אלו שמכין באמה על הגודל ועושין בזה תנועות עריבות[1623], או לקשקש באגוז לתינוק, או לשחק בזוג[1624] כדי שישתוק, כל זה וכיוצא בו אסור גזרה שמא יתקן כלי שיר.

וכן אסור לרקד[1625] מטעם זה[1626] אפילו בנישואין[1627]. אבל בשמחת תורה מותר לרקד בשעה שאומרים קילוסים לתורה, משום כבוד התורה[1628].

ועכשיו שנהגו ההמון לספק ולטפח ולרקד בכל מיני שמחה, אין מוחין בידם, לפי שבודאי לא ישמעו ומוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים[1629]. ויש שלמדו עליהם זכות לומר, שעכשיו אין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר, ולא שייך לגזור שמא יתקן כלי שיר, שדבר שאינו מצוי הוא כלל[1630]:

ג אין דנין דיני ממונות, גזרה שמא יכתבו[1631].

ואין עונשין בשבת[1632]. ולכן אסור לתפוס ולהכניס לבית הסהר מי שנתחייב איזה עונש

כלאחר יד, וקיי"ל להתיר אחורי ידיו. רמב"ם פכ"ג ה"ה (ולספק כלאחר יד, מותר). שו"ע שם (ולספק כלאחר יד, מותר).

[1622] רמב"ם פכ"ג ה"ד (אפילו להכות באצבע על הקרקע, או על הלוח, או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים, או לקשקש את האגוז לתינוק, או לשחק בו בזוג כדי שישתוק, כל זה וכיוצא בו אסור, גזירה שמא יתקן כלי שיר). שו"ע שם (ואפילו להכות באצבע על הקרקע, או על הלוח, או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים, או לקשקש באגוז לתינוק, או לשחק בו בזוג כדי שישתוק, כל זה וכיוצא בו אסור, גזירה שמא יתקן כלי שיר).

[1623] פירוש המשניות להרמב"ם יומא פ"א מ"ז (מכין לפניו באצבע צרדה, הוא שמכין הגודל עם האצבע הסמוכה לה בכח, והרבה שעושין בני אדם כן בעת הזמר, ומשמיעין בכך קולות נעימים). וראה מ"א סק"ב (ואף על גב דאיתא פ"ק דיומא דהיו מכין לפני כהן גדול באצבע צרדה. שאני התם שהיו מכין להקיצו, ולא הוי קול של שיר). ולא אסרו אלא כש"עושין בזה תנועות עריבות", כאמור ברמב"ם ושו"ע שם (כדרך המשוררים).

[1624] תוספתא פי"ד הט"ו (אין מקרקשין לא את הזוג ולא את הקרקש לתינוק בשבת). רמב"ם ושו"ע שם (לקשקש באגוז לתינוק, או לשחק בו בזוג כדי שישתוק).

[1625] משנה ביצה שם (ולא מרקדין), ופרש"י (ברגל). טור ושו"ע שם (ולא מרקדין).

[1626] גמרא שם (לא מרקדין, גזרה שמא יתקן כלי שיר). רמב"ם ושו"ע שם (גזירה שמא יתקן כלי שיר).

[1627] כנסמן לעיל (הערה 1621).

[1628] מהר"י קולון בשרש ט ענף ב, בשם רב האי גאון (יום זה רגילים אצלינו לרקד בו, אפילו כמה זקנים, בשעה שאומר קלוסים לתורה, אלא שזו משום שבות הוא, ונהגו בו היתר משום כבוד התורה, עכ"ל רב האי גאון, כאשר הביא רבינו יצחק אבן גיאות, הרי לך שמנהג העשוי לכבוד התורה דוחה אפילו איסור שבות, דהיינו ריקוד ביום טוב). הובא ב"י ד"ה וכתב מהר"י. ט"ז סק"ב (וזה לכו"ע).

[1629] אביי ביצה ל, א (הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין). רמ"א ס"ג (והא דמספקין ומרקדין האידנא ולא מחינן בהו, משום דמוטב שיהיו שוגגין וכו').

[1630] תוס' שם ד"ה תנן (לדידן שרי, דדוקא בימיהן שהיו בקיאין לעשות כלי שיר שייך למגזר, אבל לדידן אין אנו בקיאין לעשות כלי שיר, ולא שייך למגזר). רמ"א שם (ויש אומרים דבזמן הזה הכל שרי, דאין אנו בקיאין בעשיית כלי שיר, וליכא למגזר שמא יתקן כלי שיר, דמלתא דלא שכיח הוא. ואפשר שעל זה נהגו להקל בכל).

הובא גם לעיל סי' שלח ס"ג (ועכשיו נהגו להקל בזה, ואין למחות בידם, מטעם שיתבאר בסי' של"ט).

וראה אגרות קודש ח"י אגרת ג'רצט (התירו פרושים את הדבר בשמחה של מצוה, ומנהג ישראל תורה היא ... והאריך בהיתר בזה בשו"ת מנחת אלעזר חלק א' סי' כ"ט ובסוף חלק השני לו ואפילו לדעת הב"י ... יעויין בשו"ע ובנ"כ או"ח סי' של"ט סעיף ג'). ספר המנהגים חב"ד ע' 67. תורת מנחם התוועדויות תשמ"ח ח"א ע' 187. עוד נתבאר בזה באשל אברהם (מבוטשאטש) סי' שלט סק"א. קונטרס שיירי מנחה, נדפס במנחת אלעזר סוף ח"ב. נמוקי או"ח להנ"ל סי' שלט.

[1631] משנה ביצה לו, ב (לא דנין (דין, רש"י)). גמרא שם לז, א (וכלהו טעמא מאי, גזרה שמא יכתוב). טור ושו"ע ס"ד (אין דנין). מ"א סק"ג (ודיני ממונות אין דנין, גזירה שמא יכתוב).

וראה גם לעיל סי' שו סכ"ז (כדן את הדין, ואין דנין בשבת ... שהוא שבות גמור, כמ"ש בסי' של"ט).

[1632] רמב"ם פכ"ד ה"ז (אין עונשין בשבת ... שנאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, זו אזהרה לבית דין שלא ישרפו בשבת מי שנתחייב שריפה, והוא הדין לשאר עונשין). מ"א ס"ק ג (כתב הרמב"ם פכ"ד אין עונשין בשבת ... והוא הדין לשאר עונשין).

כדי שלא יברח, וכל שכן שאסור להלקותו (שזהו בכלל דין), ואם יברח אין עלינו כלום[1633].

ואין מסדרין טענות בשבת[1634].

אבל לקבול ולהציע דברים, כגון על טענות בתולים, מותר[1635], כמ"ש באה"ע סי' ס"ב[1636].

ותיקן רבנו גרשום מאור הגולה שלא לבטל התמיד בשבת, אם לא בשביל טענות הקהל[1637].

ואסור לקבוע מקום לחליצה, מפני שנראה כאלו יושבים לדון[1638]:

ד אין מקדשין את האשה, ולא חולצין[1639], ולא מגרשין[1640], גזרה שמא יכתוב[1641].

ושכיב מרע שתקף עליו החולי ורוצה לגרש אשתו, כדי שלא תיזקק ליבום, התירו לו לגרש בשבת, ע"ד שיתבאר באה"ע סי' קל"ו[1642] כדי שלא תטרוף דעתו עליו אם לא יעשו רצונו[1643]:

[1633] תשובת רב שרירא גאון בשבלי הלקט סי' ס (מצאתי שאילה לר' שרירא גאון זצ"ל, מי שעבר עבירה בשבת, או בחול ולא נזכר אלא בשבת, ומתיראין ממנו שמא יברח למוצאי שבת, יכניסהו לבית הסוהר עד מוצאי שבת וילקוהו, או ילקוהו בשבת ומותרין בספירת מלקות, אי לא. והשיב, כך ראינו שאין מלקין ביום טוב, ואין מכניסין לבית הסוהר ביום טוב, וכל שכן בשבת, דהני מילין כולהו דינא ניהו, ותנן אלו הם משום רשות, לא דנין ולא מקדישין כו', ואם ברח אין עלינו כלום). הובא ב"י סוס"י רסג. רמ"א ס"ד (אסור לתפוס ולהכניס לבית הסוהר מי שנתחייב איזה עונש כדי שלא יברח, וכל שכן שאסור להלקותו, דהוי בכלל דין, ואם יברח, אין עלינו כלום). מ"א שם (ואפשר דבמלקות נמי איכא חילול שבת, כגון שעושה חבורה, וצ"ע).

וראה מראי מקומות וציונים.

[1634] שלטי הגבורים סנהדרין ט, ב (לסדר הטענות ... לא ידעתי טעם להיתר). מ"א ס"ק ג (אין מסדרין טענות בשבת).

[1635] תוס' כתובות ג, א ד"ה אי איכא (ואם יש לו טענת בתולין, יכול לקבול בשבת בפני שלשה כמו בשאר ימות השבוע). שלטי הגבורים שם (אבל לקבול, כגון בטענת בתולים, מצי שפיר, אפילו אחר התקנות). מ"א שם (אבל לקבול, כגון על טענת בתולים, שרי (ש"ג פרק זה בורר), וע' בתוס' כתובות דף ג').

[1636] אוצ"ל: סי' ס"ח (שם נתבארו דיני טענת בתולים, אף שלא דן שם לענין שבת).

[1637] תקנות רבנו גרשם שבשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (פראג) סי' תתרכב (וגם יש חרם קדמונים שלא לבטל תפלה בשבתות ובימים טובים בשביל תביעה שיש לאדם על חבירו, אם לא בטל כבר ג' תפלות קודם. ובשביל תקנת קהל, אפילו לכתחלה יכול לבטל). הועתק באנציקלופדיה תלמודית כרך יז נספח לערך חדר"ג ע' תשסז אות טז.

הובא בשלטי הגבורים סנהדרין ט, ב אות א (ואחר תקנת רבינו גרשון, פשיטא דאין לקבול בשבת, דהיינו לבטל התמיד, כדאיתא בתקנות שלו). מ"א סק"ג (ורבינו גרשם תיקן שלא לבטל התמיד בשבת ... (ש"ג פרק זה בורר)).

המנהג הזה לעכב תפלת הצבור בשביל לפרסם תביעה שיש לאדם על חברו, נזכר גם לעיל סי' נד ס"ד (נתפשט המנהג מקדם בהרבה מקומות ... לקבול בבית הכנסת שיעשו לו דין, בין ישתבח ליוצר, שכל זה נקרא צורך מצוה), וסי' נז ס"ה (מקום שנוהגין לצעוק על חבריהם בין קדיש וברכו ליוצר אור ... טועים הם, שאסור להפסיק ביניהם אפילו לצורך מצוה).

[1638] מ"א סוף סק"ג (איתא בסנהדרין דף פ"ח ע"ב, שבשבת לא היו יושבים הסנהדרין בלשכת הגזית, רק בחיל, שלא יהא נראה כאלו דנין בשבת. ונראה לי דמהאי טעמא אסור לקבוע מקום לחליצה בשבת).

[1639] משנה ביצה לו, ב (ולא מקדשין (אשה, רש"י), ולא חולצין). טור ושו"ע ס"ד (ולא מקדשין, ולא חולצין).

[1640] תוספתא שם פ"ד ה"ג, בנוסחאות כת"י (ולא מגרשין). תוס' שם יז, א ד"ה מאי (אין אנו מקדשין, ואין מגרשין. ואע"ג דלא קאמר לקמן אין מגרשין, מכל מקום למה יש לחלק בין קדושין לגרושין. ועוד דבתוספתא אמרינן בהדיא אין מקדשין ואין מגרשין). ר"ן שם כ, סוע"א (וכל שכן גירושין דלא סגיא אלא בכתיבה, וצריך גם כן שיהא נכתב בו ביום, ומשום הכי לא חש למתנייה. ומיהו בתוספתא תני ליה). שו"ע שם (ואין מגרשין). טור ושו"ע אה"ע סי' קלו ס"ז (אין מגרשין בשבת).

[1641] גמרא שם לז, א (וכלהו טעמא מאי גזרה שמא יכתוב). ר"ן שם (כולהו גזירה שמא יכתוב, וכל שכן גירושין). מ"א סק"ד (גזירה שמא יכתוב).

[1642] סעיף ז (ואם השעה צריכה לכך, כגון שכיב מרע שתקף עליו החולי ורוצה לגרשה כדי שלא תזקק ליבם ... יטלנו בידו ויתננו לה).

[1643] גיטין עז, ב (ההוא שכיב מרע דכתב לה גיטא לדביתהו בהדי פניא דמעלי שבתא, ולא הספיק למיתביה לה, למחר תקף ליה עלמא (והיה ירא פן ימות ותזקק ליבם, רש"י)). תוס' שם ד"ה ותיזיל (אף על גב דבתוספתא בפרק

ה וכן אין מייבמין[1644], ולא כונסין אשה לחופה, אפילו קידשה מבעוד יום, מפני שעל ידי כך קונה אותה ליורשה[1645], ואסור לקנות קנין בשבת מפני שהוא בכלל גזרת מקח וממכר, שגזרו משום שמא יכתוב כמ״ש בסי׳ ש״ו[1646].

ויש מתירים[1647] לקדש ולכנוס למי שאין לו אשה ובנים משום מצות פריה ורביה. ואף שאין זה עיקר, מכל מקום סומכין על זה בשעת הדחק[1648], כי גדול כבוד הבריות, כמו שרגילין שלפעמים שלא היו יכולים להשוות עם הנדוניא ביום ו׳ עד הלילה, ועושין החופה והקידושין בליל שבת, הואיל וכבר הוכנו לסעודה ולנשואין, והיה ביוש לכלה ולחתן אם לא יכנוס אז. ומכל מקום לכתחלה צריך ליזהר שלא יבא לידי כך[1649], וכמה עבירות באין ממה שמאחרים החופה, וכל ירא שמים יחמיר לעצמו שלא לעשות כלל נישואין בשבת[1650], כמ״ש באה״ע סי׳ ס״[ד][1651]:

משילין תניא אין מגרשין בשבת, בשכיב מרע הקילו, דלא תפול קמי יבם. להכי בפ׳ משילין קתני אין מקדשין, ולא קתני אין מגרשין, כמו בתוספתא, משום דשכיב מרע שרי לגרש). ר״ן ביצה שם (דוקא בשכיב מרע הקילו, שירא שמא יזדקק אשתו ליבום, וכדי שלא תטרף דעתו עליו). שו״ע שם (אלא אם כן הוא גט שכיב מרע). רמ״א שם (דתקיף ליה עלמא).

וראה גם לעיל סי׳ שו סכ״ב (אבל חולה שהכביד עליו חליו וירא פן ימות ... התירו, כדי שלא תיטרף דעתו עליו אם לא יעשו רצונו).

[1644] משנה ביצה לו, ב (ולא מיבמין). טור ושו״ע ס״ד (ולא מיבמין).

[1645] ירושלמי כתובות רפ״א (שעד שלא כנס אינו זכאי לא במציאתה ולא במעשה ידיה ולא בהפר נדריה, משכנס זכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפר נדריה, אם אומר את כן, נמצאתה כקונה קניין בשבת). ר״ן ביצה כ, א (ואפילו קדש מבעוד יום, אסור לכנסה לחופה בשבת, שהרי קונה אותה ליורשה). שו״ע שם (ואין כונסין). ובאהע״ז סי׳ סד ס״ה (אין כונסין בתולה לחופה בשבת, לפי שעל ידי החופה זוכה במציאתה ובמעשה ידיה, והוה לו כקונה קנין בשבת).

וכן לענין יבום נתבאר בר״ן שם (ותדע לך, דהכי תנן אין מיבמין, אף על פי שאין שם אלא ביאה). והיינו שמה שאין מייבמין ולא כונסין, אינו משום שמא יכתוב, שהרי ״אין שם אלא ביאה״; אלא משום שאסור לקנות בשבת.

ומה שאמרו בגמרא ביצה שם ״וכלהו טעמא מאי, גזרה שמא יכתוב״ (ונכלל בזה גם ״אין מייבמין״). מבאר כאן דהיינו כיון שגם איסור קנין הוא בכלל גזרת מקח וממכר, שגזרו משום שמא יכתוב.

וראה תהלה לדוד סק״ב. מראי מקומות וציונים. משולחן הארי.

[1646] סעיף ד (אסור לקנות או למכור ... בשבת, גזירה שמא יכתוב), וסט״ו (שאין קונין קנין בשבת בשום דרך מדרכי ההקנאה, מפני שדומה למקח וממכר).

[1647] ביצה לו, סע״ב (ולא מקדשין, והא מצוה קעביד. לא צריכא דאית ליה אשה ובנים), לפירוש ר״ת בתוס׳ שם (ור״ת פירש דהא מצוה קא עביד ואמאי גזרו כו׳, ומשני לא צריכא דאית ליה אשה ובנים, אבל אם אין לו אשה ובנים, מותר לקדש דמצוה קא עביד). ר״ן שם (רבינו תם ז״ל פירש והא מצוה קא עביד, וחפצי שמים הן לדון ולישא אשה וליבם את היבמה. ופריק דאין הכי נמי, דאי ליכא דעדיף מיניה, ובדלית ליה אישה ובנים וליכא גדול, דשרי, דהוו חפצי שמים). והיינו שדינם כהא דלעיל סי׳ שו ס״ה (התירו לצורך מצוה, שנאמר חפצך, חפציך אסורים חפצי שמים מותרים).

וכן לענין לכנוס, נתבאר בסמ״ג ל״ת עה (בירושלמי ... אמר רבי מנא הדא אמרה הלין דכנסין ארמלן צריך לכונסן מבעוד יום, שלא יהא כקונה קניין בשבת. ומיהו ההוא נמי איכא לאוקומי בשיש לו אשה ובנים). רמ״א ס״ד (ויש מתירין לקדש היכא דאין לו אשה ובנים. ואפשר דהוא הדין הכניסה לחופה שרי).

[1648] ר״ת בספר הישר סי׳ מח אות י (ולקדש אשה בשבת [למי] שאין לו בנים, בדיעבד התרתי, ואפילו לכתחילה אם היה צורך שעה). הובא בסמ״ג ובר״ן שם. רמ״א שם (ואף על גב דלא קי״ל הכי, מכל מקום סומכין על זה בשעת הדחק).

[1649] רמ״א שם (גם כי גדול כבוד הבריות; כמו שרגילין שלפעמים שלא היו יכולים להשוות עם הנדוניא ביום ו׳ עד הלילה, דעושין החופה והקידושין בליל שבת, הואיל וכבר הכינו לסעודה ולנשואין, והוי ביוש לכלה ולחתן אם לא יכנוס אז. ומכל מקום לכתחלה יש ליזהר שלא יבא לידי כך).

[1650] מ״א סק״ה (לכתחלה יש ליזהר ביותר שלא לאחר החופה, כי כמה עבירות באין מזה. באהע״ז סי׳ ס״[ד] כתב שאין לעשות נישואין בשבת עיי״ש).

[1651] בשו״ע שם ס״ה (אין כונסין בתולה לחופה בשבת, לפי שעל ידי החופה זוכה במציאתה ובמעשה ידיה, והוה לו כקונה קנין בשבת).

ו וכן אין מעריכין ולא מקדישין ולא מחרימין[1652] שום דבר לגבוה מפני שדומה למקח וממכר[1653] כמ״ש בסי׳ ש״ו[1654].

וכן אין פודין את הבן, אפילו בכלי[1655] ששוה ה׳ סלעים, מפני שדומה למקח וממכר[1656]. ואין לו ליתן המעות לכהן בערב שבת, לפי שאז לא יוכל לברך, שכיון שעדיין לא חלה עליו המצוה איך יאמר וצונו. ובשבת שהוא זמנה, גם כן לא יוכל לברך, כיון שאז אינו עושה כלום. לכן ימתין עד יום א׳ בשבת[1657]. ואפילו אם כלו לו כ״ט י״ב תשצ״ג ביום ו׳, שהוא חדש, לא יפדהו ביום ו׳[1658]. לפי שחדש שבתורה הוא שלשים ימים שלימים[1659], ולכן צריך שיגיע ליום ל״א בשעת הפדיון[1660]:

ז ואין מפרישין תרומות ומעשרות[1661], מפני שהוא כמתקן דבר שלא היה מתוקן[1662].

וכולן שנעשו בשבת, בין שוגגין בין מזידין בין מוטעין, מה שעשו עשוי[1663]. אלא שאם

[1652] משנה ביצה לו, ב (ואלו הן משום מצוה (דהוו מצוה גמורה, רש״י)), לא מקדישין (הקדשות, רש״י) ולא מעריכין (ערכך עלי ונותן כפי שנים כמו שכתוב בפרשת ערכין, רש״י) ולא מחרימין (הרי בהמה זו חרם, וסתם חרמים לבדק הבית, רש״י)). טור ושו״ע ס״ד (ולא מקדישים, ולא מעריכין, ולא מחרימין).

[1653] גמרא שם לז, א (גזרה משום מקח וממכר), ופרש״י (דלמקח וממכר דמו שמוציא מרשותו לרשות הקדש). מ״א סק״ו (משום מקח וממכר).

[1654] סי״ד (מעריך, דהיינו שאומר ערכי עלי או ערך איש פלוני עלי לגבוה, שאסור משום שבות גמור כמ״ש בסי׳ של״ט, לפי שכשנותן לגבוה כפי ערך שנים של הנערך ככתוב בתורה, הרי זה כקונה את הנערך על ידי שנותן ערכו לגבוה, ודומה למקח וממכר), וסט״ו (שאסור ליתן שום דבר במתנה לחבירו בשבת ויום טוב, אלא מיני מאכל ומשקה שלצורך היום, כמ״ש בסי׳ שכ״ג ותקי״ו, שהרי אפילו להקדיש לגבוה אסרו), ובהערה שם נתבארה מסקנת רבינו בהלכה זו.

[1655] שאינו מוקצה.

[1656] שו״ת הריב״ש סי׳ קנו (עוד שאלת, מהו לפדות את הבן בשבת ... נראה שהוא אסור ... ועוד, שאם הפדיון הוא בסלעים טבועים העומדות לקנות בהם, אסור לטלטלם בשבת. ואם נותן לכהן בעד החמש סלעים דבר הראוי לטלטלו בשבת, הרי זה מקח וממכר גמור ... ולכן נראה לי שהוא אסור). תרומת הדשן ח״ב סי׳ רלג (על אשר שאלתני על פדיון הבן שאירע בשבת היאך יעשו הפדיון ... דע כבר נשאתי ונתתי בדבר זה הרבה, טורח עלי לכתוב המשא והמתן, מסקנתי היתה להמתין עד יום א׳ אחר השבת). שו״ע ס״ד (אין פודין הבן). מ״א ס״ק ח (אפילו בכלי, דדמי למקח וממכר).

[1657] מ״א שם (ואין לומר יתן המעות לכהן בערב שבת. מכל מקום איך יעשה עם הברכות והסעודה, יעשנה בערב שבת, עדיין לא חלה עליו המצוה, ואיך יאמר וצונו. ובשבת נמי לא, דהשתא לאו מידי קעביד. לכן ימתין עד יום א׳).

וכעין זה לקמן סי׳ תלב בקונטרס אחרון סק״א (למנהגנו ששורפין בסוף חמש, כמו ש[י]תבאר בסי׳ תל״ד, איך יברך על ביעור, כיון שאינו מצווה עדיין לבער ... כל שיעורי חכמים כך הוא, ברגע שקודם זמן הברכה, אם מברך הוה ליה ברכה לבטלה, כיון שעדיין לא הגיע זמן המצוה, איך יברך וצונו).

לעיל סי׳ רסג סי״א (שהאיך תברך וצונו להדליק, והן דולקות כבר מקודם לכן).

[1658] מ״א שם (וביו״ד סי׳ ש״ה כתב הב״ח דאם מלאו לו כ״ט י״ב תשצ״ג ביום ו׳ יפדוהו ביום ו׳, דהוי חדש, וכ״כ השי״ך ס״ק י״ט שם. ולי נראה דאין לסמוך על זה).

[1659] יבמות מח, ב (ירח שלשים יום). תוס׳ שם (וכן בפ״ק דנזיר (ה, א) ואימא שלשים יום, כדכתיב עד חדש ימים, משמע דסתם חדש שלשים), ובסנהדרין יא, א ד״ה רשב״ג (בסוף החולץ (יבמות מח, ב) אמרינן ירח שלשים ... דלשון תורה לחוד). מ״א שם (דהתוספות כתבו בסנהדרין דף י״א סוף ע״א בלשון תורה הוי חדש ל׳ יום).

[1660] מ״א שם (ולכן צריך שיגיע ליום ל״א).

וכן הוא בפסקי הסדור, דיני פדיון הבן (מצות עשה לפדות כל איש ישראל את בנו שהוא בכור לאמו הישראית, משים שלים ולמעלה, דהיינו ביום ל״א, בחמשה סלעים, ואם פדאו קודם אינו פדוי).

[1661] משנה ביצה לו, ב (ולא מגביהין תרומה ומעשר). טור ושו״ע ס״ד (ולא מפרישין תרומות ומעשרות).

וכן לא מפרישין חלה, כדלעיל סי׳ רס ס״ה (שאין מעשרים בשבת ... שאין מפרישין חלה בשבת). לקמן סי׳ תקכד ס״א (ולא מפרישין חלה, ולא תרומה ומעשרות).

[1662] רמב״ם פכ״ג ה״ט (אין מגביהין תרומות ומעשרות בשבת, מפני שנראה כמתקן דבר שלא היה מתוקן). והי״ד (מפני שהוא כמתקן אותן בשבת). מ״א ס״ק ז (דדמי למתקן).

הפריש תרומות ומעשרות במזיד לא יאכל מזה, בו ביום[1664], לא הוא ולא אחרים, כדין העושה כל דבר האסור מדברי סופרים במזיד, שאסור ליהנות ממנו אפילו לאחרים עד למוצאי שבת, ובמוצאי שבת מותר מיד אפילו לו, כמו שנתבאר בסי׳ שי״ח[1665]:

ח הכונס את האלמנה, לא יבא עליה ביאה ראשונה לא בשבת ולא ביום טוב, לפי שאין חופה לאלמנה לקנותה על ידי כך אלא על ידי ביאה[1666], או על ידי יחוד הראוי לביאה[1667], הוא שקונה אותה, ואין קונין קנין בשבת.

ואפילו אם נשאה בליל ה׳, ונתייחדה עמו כבר יחוד הראוי לביאה, טוב להחמיר שלא לבא עליה ביאה ראשונה בשבת[1668] או יום טוב, לפי שיש אומרים[1669] שיחוד הוא הנקרא חופה, ולא חופה שלנו, ואין חופה לאלמנה אלא על ידי ביאה בלבד הוא שקונה אותה.

וכל שכן אם היתה טמאה בליל ה׳, ונתייחדה עמו על ידי ב׳ שומרים, שאין זה יחוד

[1663] תוספתא ביצה פ״ד ה״ג (וכולם שעשאוה ישראל, בין אנוסין בין שוגגין בין מזידין בין מוטעין, מה שעשו עשוי). רי״ף שם כ, ב (ירושלמי, וכולן שעשו בין אנוסין בין שוגגין בין מזידין בין מוטעין, מה שעשו עשוי), וראי״ש פ״ה סי׳ ב בשם הירושלמי. טור ושו״ע ס״ד (וכולם, אם נעשו שוגגין, או מזידין, או מוטעין, מה שעשו עשוי).

[1664] תרומות פ״ב מ״ג (המעשר והמבשל בשבת, שוגג יאכל, מזיד לא יאכל). ביצה יז, ב (המעשר פירותיו בשבת, בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל). רמב״ם שם הט״ו (המגביה תרומות ומעשרות בשבת או ביום טוב, בשוגג יאכל ממה שהתקין, במזיד לא יאכל עד מוצאי שבת). ר״ן שם כ, ב (בתרומות תנן שאם הפריש תרומה ומעשר בשבת דינו כמבשל בשבת, דבשוגג יאכל במזיד לא יאכל). מ״א סק״ז (ואם הפריש דינו כמבשל בשבת (ר״ן ורמב״ם)).

[1665] שם ס״א נתבארו דיני העושה איסור של תורה (שבמזיד אסור לו עולמית ולאחרים במוצאי שבת, ובשוגג אסור בין לו בין לאחרים עד מוצאי שבת).

ואילו דיני העושה איסור מדברי סופרים נתבארו כאן (שבמזיד אסור לו ולאחרים עד מוצאי שבת, ובשוגג מותר מיד), ובמקומות שנסמנו לקמן שם (הערה כב).

[1666] ירושלמי יומא פ״א סוף ה״א (אמר רבי מנא הדא אמרה אילין דכנסין ארמלן, צריך לכונסן מבעוד יום, שלא יהא כקונה קניין בשבת), וכתובות פ״א ה״א. הובא ונתבאר בתוס׳ יומא יג, ב ד״ה לחדא (נראה לי לפרש, בתולה שיש לה חופה מבעוד יום, משעה שנכנסה לחופה קנאה לכל דבר, להכי מותר לבא עליה בשבת, אבל אלמנה שאין לה חופה, ואינה נקנית לבעלה ליורשה וליטמא לה ולהפר נדריה אלא על ידי ביאה, צריך לבא עליה מבעוד יום, שלא יהא כקונה קנין בשבת). שו״ת מהר״ם מרוטנבורג (לבוב) סי׳ קנא (אני רגיל לפרש ... אלמנה אין לה חופה, אלא בביאתה קני לה ליורשה וליטמא לה ולכל דבר, וצריך לבעול מבעוד יום, דאי בעיל לה תחלה בשבת, נמצא כקונה קנין בשבת). הובא במרדכי ביצה רמז תרחצ. שו״ע ס״ה (הכונס את האלמנה, לא יבא עליה ביאה ראשונה, לא בשבת ולא ביום טוב).

ולענין איסור צער שיש לה בבעילה הראשונה (גם בבתולה), ואיסור חובל במה שמוציא דם, ועשיית פתח בגוף האשה, נתבאר לעיל סי׳ רפ ס״ג.

[1667] תוס׳ שם (אפילו אם תמצי לומר שיש לאלמנה חופה קודם ביאה, נראה לי דיחוד שמתייחדת עמו היינו חופתה, וזה יש לעשות קודם השבת). שו״ת מהר״ם שם (על כן אני רגיל באלמנה שעושין נשואין והיא טהורה, שאני אומר ליחדה אחר הברכה מבעוד יום, מן הירושלמי). שו״ע אה״ע סי׳ סד ס״ה (ואלמנה, אין חופה קונה בה, אלא על ידי ייחוד של ביאה זוכה במציאתה ובמעשה ידיה, לפיכך צריך להתייחד עמה קודם שבת, כדי שלא יהא כקונה קנין בשבת). חלקת מחוקק שם סק״ו (כלומר יחוד הראוי לביאה, אף שלא בא עליה). מ״א סקי״א (באלמנה דלא מהני חופה, רק יחוד, בעינן דוקא יחוד הראוי לביאה ... ומהאי טעמא נראה לי דבעינן יחוד שאין שם אדם).

[1668] מהרי״ל הל׳ שבת סי״ח (ואמר מהר״י סג״ל ששאל מרבו המובהק מהר״ש, הייחוד שעושין להן מבעוד יום, אם צריך לבא אצלה לעשות בה לפחות העראה כדי לקנותה, או ייחוד בלבד מועיל ... והשיב לו מהר״ש דצריך לעשות בה דוקא בעילה גמורה). ב״ח אהע״ז סי׳ סד ס״ה (אלמנה דאין לה חופה, ואינו קונה אותה אלא אם כן שנתייחד עמה ובא עליה, אבל ייחוד בלא ביאה אינו קונה, וז״ש רבינו באלמנה לפיכך צריך להתייחד עמה בערב שבת וכולי, רצונו לומר להתייחד עמה ולבא עליה). מ״א סוף סקי״א (וכ״כ מהרי״ל בהלכות שבת, שאפילו היה הנשואין ביום ה׳ אסור לבוא עליה בשבת). ט״ז יו״ד סי׳ קצז סק״ו (צריך שיבא עליה דוקא בערב שבת אחר החופה, ויחוד לתוך החדר אחד לא מהני לשיבעול אותה בשבת פעם ראשון, כ״כ במרדכי פ׳ משילין בשם הר״מ, וכ״כ במהרי״ל הל׳ שבת בשם מהר״ש רבו של מהרי״ל, דבעינן בעילה גמורה דוקא ... יש להחמיר כיון דגדולים אוסרים). בית שמואל סי׳ נה ס״ק ב (ולפי זה דבעינן בבתולה יחוד דחזיא לביאה, אם כן צריך לומר, מה דאמר בירושלמי הני דכנסין ארמלין בערב שבת צריכין למכנסה מבעוד יום, היינו ביאה ממש).

[1669] רמב״ם הל׳ אישות פ״י ה״ב (משתכנס לחופה נקראת נשואה, אע״פ שלא נבעלה, והוא שתהיה ראויה לבעילה). שו״ע אהע״ז סי׳ נה ס״א (ויתייחד עמה ויפרישנה לו, ויחוד זה הוא נקרא כניסה לחופה, והוא הנקרא נשואין בכל מקום). בית שמואל שם ס״ק ב (ומה שכתב ויתייחד עמה, היינו יחוד דחזיא לביאה).

הראוי לביאה, ואינו קונה באלמנה אפילו לפי סברא הראשונה[1670], ולכן אין לה לטבול בליל שבת.

ואם מותרת לטבול במוצאי שבת יתבאר ביו"ד סי' קצ"ז[1671].

וגם בבתולה שחופה קונה בה, יש ליחדן אחר החופה יחוד גמור הראוי לביאה קודם השבת, או לא יתייחדו יחוד גמור כל השבת כולה, כדי לחוש לסברא האחרונה שיחוד גמור הוא הנקרא חופה, ולא חופה שלנו, ואסור לעשותו בתחלה בשבת וכן ביום טוב[1672]:

ט אסור לאדם להשיט דבר בנהר, להוליכו מאצלו או להביאו אצלו, מפני שזהו גם כן בכלל הגזירה שגזרו שלא לשוט בשבת[1673]. ולכן קסמים שעל פני המים, אסור להפצילן לכאן ולכאן כדי לנקות המים שיהיו יפים[1674].

[1670] מ"א סקי"א (נראה לי דאפילו למאן דאמר חופת נדה קונה, מכל מקום באלמנה דלא מהני חופה רק יחוד, בעינן דוקא יחוד הראוי לביאה ... ומהאי טעמא נראה לי דבעינן יחוד שאין שם אדם).

[1671] רמ"א שם סוף ס"ב (אלמנה שאסורה לטבול טבילה ראשונה בליל שבת, משום דאסור לבא עליה ביאה ראשונה בשבת, אסורה לטבול גם כן במוצאי שבת. ויש מקילין ומתירין לטבול במוצאי שבת, הואיל שלא טבלה בשבת משום חשש איסור).

[1672] שו"ת משאת בנימין סי' צ בסופו (ושמעתי שבקצת קהלות נוהגין שאפילו בחור הנושא בתולה, מיד אחר החופה מיחדין אותן בחדר אחד צנוע, ובעיני הוא מנהג טוב ויפה, וראוי ונכון לנהוג כן בכל מקום שעושין נשואין בערב שבת). הובא מ"א שם (ומשאת בנימין כתב דאפילו בתולה יש ליחד קודם שבת, כיון דיש אומרים דחופה שלנו לא מקרי חופה). אליה זוטא סק"ד (עוד כתב דיש קהילות נוהגין לייחד אפילו בחור הנושא בתולה, משום דיש מפקפקין דחופה שלנו אינו קונה אפילו הבתולה, וכן נכון).

*

מכל זה רואים אנו, שגם לענין בדיעבד חושש רבינו הזקן לשיטת הרמב"ם – לענין איסור עשיית קנין בשבת. ולכן אם לא היה יחוד הראוי לביאה קודם השבת, אסור להם להתייחד "כל השבת כולה", ולא יתקיימו הנישואין עד אחרי השבת, ביחוד הראוי לביאה.

ומכל מקום נוהגים שגם בחופת נדה מברכים ברכת חתנים (שבע ברכות), שלא כדעת הרמב"ם הל' אישות פ"י ה"ב (אם היתה נדה אע"פ שנכנסה לחופה ונתיחד עמה, לא גמרו הנישואין והרי היא כארוסה עדיין), וה"ו (ואין מברכין לה ברכת חתנים עד שתטהר).

ויתירה מזו רואים אנו, שאפילו כשלא הספיקו לעשות יחוד הראוי לביאה קודם כניסת השבת, מזהיר רבינו שלא יעשו יחוד הראוי לביאה עד צאת השבת. ומכל מקום אינו מזהיר שלא לברך שבע ברכות בסעודת השבת. נראה מכאן שגם רבינו מודה שמברכים שבע ברכות בסעודת שבת, אף שעדיין לא חלו הנישואין לדעת הרמב"ם, כיון שאסור לעשות יחוד הראוי לביאה עד אחרי צאת השבת.

ובאמת מועלת ברכת חתנים בחופת נדה גם לדעת הרמב"ם שם ה"ו (ואין מברכין לה ברכת חתנים עד שתטהר, ואם עבר ונשא ובירך, אינו חוזר ומברך). כי גם לדעת הרמב"ם ברכת חתנים שתחת החופה היא "לפני" חלות הנישואין, כמבואר בדבריו שם פ"י ה"ג (צריך לברך ברכת חתנים בבית החתן קודם הנישואין). והיינו כיון שמיד בעת החופה, מתחילות ההכנות לנישואין, שיסתיימו ביחוד הראוי לביאה, ולכן מועילות בזה ה"שבע ברכות" עכ"פ בדיעבד.

אלא שמכל מקום סובר הרמב"ם, שאין לברכן לכתחלה אלא סמוך ונראה לנישואין, דהיינו שמברכים השבע ברכות תחת החופה – שאחריה הולכים לחדר היחוד. משא"כ כשלא נטהרה עדיין הכלה.

ובזה אין אנו חוששים לדעת הרמב"ם, וסבירא לן, שכבר עתה תחת החופה, שמתחלת שמחת הנישואין, אפשר לברך את שבע הברכות.

משא"כ לענין קנין בשבת, חוששים אנו לדעת הרמב"ם אף בדיעבד, שלא יתייחדו אחרי כניסת השבת אלא אם כן כבר נתייחדו ביחוד הראוי לביאה לפני כניסת השבת.

[1673] ירושלמי ביצה פ"ה ה"ב (רבי יעקב בר זבדי בשם רבי אבהו, זאת אומרת שאסור להשיט דבר ולהוליכו מאצלו, ודכוותה אסור לאדם להשיט דבר ולהביאו אצלו). הובא בראבי"ה סי' תשצה, ובמרדכי ריש פ"ה דביצה סי' תרצה, ובהגהות אשרי ביצה פ"ה סי' ב. שו"ע ס"ו (אסור לאדם להשיט במים דבר להוליכו מאצלו, או להביאו אצלו).

[1674] ירושלמי שם (רבי אבא מרי ור' מתניה הוון יתיבון, חמון לחד בר נש פצל מיא לכא ולכא ושתי, א"ר אבא מרי לר' מתניה, הדא היא דא"ר יעקב בר זבדי בשם רבי אבהו אסור לאדם להשיט דבר ולהוליכו מאצלו). הובא בראבי"ה שם, ובהגהות אשרי שם (וקיסמים שעל פני המים, אסור להפצילן לכאן ולכאן כדי לנקות המים שיהו

וכל זה בנהר. אבל בכלי[1675] או בבריכה שיש לה שפה, לא גזרו כלל, כמו שנתבאר למעלה[1676]:

י ספינה אם היא יושבת בקרקע הים ממש ואינה שטה כלל, מותר ליכנס בה, ואם לאו אסור[1677], אלא אם כן נכנס לתוכה מבעוד יום, כמו שנתבאר בסי' רמ"ח[1678]. ואם היא קשורה כמנהג הספינות העומדות בנמל, אע"פ שהיא שטה על פני המים, מותר ליכנס בה[1679]. וצריך שיהא [קרש], קשור בראשו האחד בספינה ובשני ביבשה[1680]:

יא ספינה העומדת בקרקע הנהר, אסור להערים ליכנס לישן בתוכה ויודע שהנכרי יוליכנה לעבר השני. ותלמיד חכם מותר לו להערים בכך[1681]. ועכשיו אין לנו תלמיד חכם לענין זה[1682]. עיין סי' שי"ד[1683]:

שם כמה דינים מדברים האסורים בשבת כעין תולדות מאבות

ובו י"ח סעיפים

הגוזז והתולש והחותך

א הגוזז[1684], בין מן החי בין מן המת, בין מן בהמה וחיה, אפילו מן העור המופשט,

---

יפין ביום טוב, מאו"ז). שו"ע שם (ולכן קסמים שעל פני המים אסור להפצילן לכאן ולכאן כדי לנקות המים שיהיו יפים).

וכן הוא לעיל סי' שכו ס"ו (שלא להשיט שום דבר, כגון הקסמין שעל פני המים אסור להפצילן לכאן ולכאן לנקות המים, כמו שיתבאר בסי' של"ט).

[1675] ב"ח ד"ה ואפילו בבריכה (ונראה דהיינו דוקא בשותה מים מן הנהר, אבל מן הכלי שרי, דאפילו הוא עצמו מותר לשוט כשיש שפה לבריכה). מ"א ס"ק יב (דוקא בנהר, אבל בכלי שרי, כמ"ש ס"ב (ב"ח)).

[1676] סעיף א (במה דברים אמורים בנהר, אבל בכלי מותר).

[1677] שבלי הלקט סי' קיא (והר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל כתב, שאין ליכנס בדוגית קטנה אם היא שטה על פני המים וזזה ממקומה, אך אם היא עומדת, הויא כארעא סמיכתא). הובא באגור סוס"י שמה. שו"ע ס"ז (ספינה, אם היא יושבת בקרקע הים ואינה שטה כלל, מותר ליכנס בה).

[1678] ס"ט (כשנכנס לספינה מערב שבת, אף על פי שהולכת גם בשבת, ונראה כשט, לא גזרו חכמים, כיון שהוא אינו עושה כלום בשבת, שמאליו הוא שט על ידי כניסתו לתוכה מערב שבת, שהיא שעת היתר אפילו לעשות חבית של שייטין. ולפיכך אפילו אם היא מפלגת מהיבשה בשבת עצמו, אין בכך כלום, כיון שנכנס לתוכה מערב שבת).

[1679] כל בו סי' לא לג, ב (וכתב הר"מ אסור ליכנס בספינה בשבת, אלא אם כן קשורה). ב"י סוף הסימן (משמע אבל אם היא קשורה מותר ליכנס בכל גוונא. וכן עמא דבר). שו"ע שם (ואם היא קשורה כמנהג הספינות העומדות בנמל, אף על פי שהיא שטה על פני המים, מותר ליכנס בה).

[1680] שו"ת בנימין זאב סי' רכ (ואני ההדיוט בנימין רואה דבריו, דהיכא דהספינה קשורה, צריך עוד תנאי אחר, שיהיה קרש קשור, הקצה האי' קשור בספינה והקצה השנית אל היבשה, כאשר נוהגים אנשי הספינות, דאז הוו להו כמחובר הספינה עם היבשה בשני תנאים אלו כדפרישית, כי בחד מינייהו לא סגי לפי מה שנראה לענ"ד, דלאו מחובר הוא בחד, דתרתי בעינן). כנסת הגדולה הגב"י. מ"א סקי"ד (וצריך שיהא קרש, קשור בראשו האחד בספינה ובשני ביבשה).

[1681] רב אשי ורב הונא שבת קלט, ב (האי צורבא מרבנן ... אזיל ונאים במברא (בספינה רחבה העשויה לעבור המים, והיא של נכרי, ויודע הוא שיעבירנה הנכרי לצד האחר, רש"י), ועבר להך גיסא), טור (אסור ליכנס בספינה אם יודע שהעכו"ם מוליך הספינה, שנראה כשט. ואם הוא מערים שנראה כנכנס בה לישן או לטייל ויודע שהעכו"ם מוליך הספינה, אסור לאינש דעלמא, וצורבא מרבנן שרי).

[1682] מ"מ פכ"ג ה"ג (שאין צורבא מדרבנן מצוי). מ"א סקי"ג (אסור להערים לישן בספינה ויודע שהעכו"ם יוליך אותה בשבת, ואפילו לתלמיד חכם, דאין בזמן הזה תלמיד חכם (מ"מ)).

[1683] סעיף כ (ויש מתירים בזה אף לעם הארץ. ויש לסמוך על דבריהם להקל לתלמיד חכם, שמותר לו להערים בדבר זה אף בזמן הזה שאין לנו תלמידי חכמים לענין שאר דברים).

[1684] עיקרי ההלכות שנתבארו בסימן זה:
(א) הגוזז והתולש והחותך (ס"א-ג)
(ב) הכותב והמוחק והחוקק (ס"ד-י).
(ג) המשרטט (סי"א).

חייב[1685]. והוא מאבות מלאכות[1686], שכן במשכן היו גוזזין עורות התחשים ואילים[1687].
אבל התולש צמר בידו מן הבהמה או מהעור, פטור, שאין דרך גזיזה בכך[1688].

(ד) התופר (סי״ב-ד).
(ה) המעמר (סט״ו-ז).
(ו) המחתך, המתקן כלי והקורע (סי״ז-ח).

[1685] תוספתא פ״ט ה״א (הגוזז מן הבהמה מן החיה ומן העופות, אפילו מן השלח (העור בצמרו כמו שהופשט, פירוש הרמב״ם מכשירין פ״ה מ״ו) ... הרי זה חייב). רמב״ם פ״ט ה״ז (הגוזז צמר או שער, בין מן הבהמה בין מן החיה, בין מן החי בין מן המת, אפילו מן השלח שלהן, חייב). מ״א סק״ג (הגוזז בין מן החי בין מן המת, בין מן בהמה וחיה, אפילו מן השלח, חייב).

והיינו לומר שחייב לא רק על גוזז צמר, אלא אף על הגוזז שערות מהבהמה, וכדלקמן סי׳ תקכג, ס״ב (אין מגרדין הבהמה במגרדת ביום טוב, מפני שמשרת שער, וחייב משום גוזז).

וכן הוא בעופות, כנזכר בתוספתא שם (ומן העופות). ואף שלא נזכר כאן, ולא ברמב״ם ובשו״ע שם, מכל מקום נזכר לקמן סי׳ תצח סכ״ג (השוחט עוף ביום טוב, לא ימרוט את הנוצה ... שהעושה מלאכה זו בשבת יש לחייבו גם משום גוזז).

[1686] משנה עג, א (אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ... הגוזז את הצמר).

[1687] רש״י במשנה שם (הגוזז צמר, וכל שאר מלאכות שייכי בצמר של מלאכת המשכן). והיינו בצמר שגזזו מהכבשים ומהאילים.

ומה שמזכיר כאן גם את התחשים, שהיו גוזזים מהם את השערות, הוא כדעה הב׳ דלקמן ס״ב (יש אומרים שאף אם אינו צריך לצמר ושער וצפרנים חייב ... שגם במשכן היו גוזזים עורות התחשים, אע״פ שלא היו צריכים לשערן), ושם נסמן (הערה 1703). שזהו ההפרש בין האילים שגזזו מהם הצמר כדי לעשות ממנו חוטי צמר, לבין התחשים שגזזו מהם השערות כדי לתקן העור.

וגם מה שהובא לעיל, שחייב על הגוזז מן המת, למדים ממה שגזזו השערות מעורות התחשים אחר שחיטה והפשטה, כדי לתקן העור. משא״כ גזיזת הצמר בכבשים ואילים, הוא מן החיים, כדי לטוות מהם חוטים.

[1688] בכורות כד, ב (תולש לאו היינו גוזז). והיינו שמה שתולש ביד אינו חייב משום גוזז בכלי, וכמו בנוטל שערו וצפרניו דלקמן בסמוך, שבידיו פטור ובכלי חייב.

וכן נפסק ברמב״ם הלכות מעילה פ״א הי״א (השוחט בכור או שאר מוקדשין, תולש את השיער מכאן ומכאן לעשות מקום לסכין), והלכות יום טוב פ״ג ה״ג (השוחט בהמה ביום טוב, מותר לו לתלוש צמר למקום הסכין בידו), והיינו כיון שאינו אסור אלא מדברי סופרים, התירו לצורך שחיטת קדשים ולצורך שחיטה ביום טוב. ולענין שבת, נתבאר בהל׳ שבת פ״ט ה״ז (הגוזז צמר ... חייב), ופירש במ״א סי׳ שמ ס״ק ג (משמע דתולש צמר מן הבהמה פטור). והיינו שרק גוזז (בכלי) חייב, משא״כ תולש (ביד) פטור.

ואף שנפסק לקמן סי׳ תצח סכ״ג (השוחט בהמה ביום טוב, לא יתלוש את הצמר שבמקום שחיטה כדי לעשות מקום לסכין, אע״פ שאין דרך גזיזה בכך, והעושה כך בשבת אינו חייב משום גוזז, מכל מקום הרי הוא חייב משום עוקר דבר מגידולו).

[דיני עוקר דבר מגידולו, ראה לעיל סי׳ של ס״ב (משום עוקר דבר מגידולו), ושם נסמן (הערה 956)].

וכדעה שהובאה בבכורות שם (תולש לאו היינו גוזז, וביום טוב אסור דהוה ליה עוקר דבר מגידולו). והיינו שאף שאינו חייב משום מלאכת גוזז (אלא בכלי), מכל מקום חייב משום עוקר דבר מגידולו (אף ביד), כיון שהיא מלאכת קוצר, כדאמרינן בירושלמי פ״ז ה״ב (דצייד כוורא, וכל דבר שאתה מבדילו מחיותו, חייב משום קוצר), שחייבים עליו אף כשתולש ביד, כדלעיל סי׳ שלו סט״ז (דרך תלישה ... ביד), וסי׳ תקי בקונטרס אחרון ס״ק א (שהתולש ביד הוא תולדת הקוצר בכלי).

מכל מקום מסיק בגמרא שם (ביום טוב מותר ... דהוה ליה עוקר דבר מגידולו כלאחר יד), כמובא לעיל מפסק הרמב״ם, להתיר לתלוש הצמר בידיו לצורך שחיטה ביום טוב.

ואף שחלקו עליו כמה פוסקים, לומר שלא התירו בבכור וביום טוב אלא לפנות הצמר לכאן ולכאן, ואינו מתכוין לתלוש, כמבואר בתוס׳ שם ד״ה והיינו (ותולש דקתני מתניתין, כשאין מתכוין ואינו פסיק רישיה קאמר ... וקמיבעיא להו כנגדו ביום טוב מהו, דדלמא דוקא בכור דתולש לאו היינו גוזז וליכא איסורא דאורייתא, הוא דשרי דבר שאין מתכוין, אבל ביום טוב דאיכא איסורא דאורייתא דעוקר דבר מגידולו, לא שרינן בשאין מתכוין, או דלמא בבכור נמי איכא איסורא דאורייתא דתולש היינו גוזז, וכי היכי דשרי בבכור משום דאין מתכוין, שרי נמי ביום טוב), ושם כה, א ד״ה דהוה ליה עוקר דבר מגידולו כלאחר יד (אין ללמוד מכאן שיהא מותר לתלוש ... דהא לעיל פריש, דהא דשרי הכא משום שאין מתכוין). רא״ש שם פ״ג סי׳ ה (וקא מיבעיא ליה כנגדו ביום טוב מהו, דדלמא דוקא בבכור דתולש לאו היינו גוזז וליכא איסור דאורייתא, הוא דשרי דבר שאין מתכוין. אבל ביום טוב דאיכא איסור דאורייתא עוקר דבר מגידולו, לא שרינן אפילו כשאין מתכוין, או דלמא בבכור נמי איכא איסורא דאורייתא דתולש היינו גוזז, וכי היכי דשרי בבכור משום דבר שאין מתכוין, שרי נמי ביום טוב. אמר להו

וכן הנוטל שערו וצפרניו בידיו או בשיניו פטור, אבל אסור מדברי סופרים ליטול ביד[1689], אפילו לאחרים, אע"פ שאינו יכול לאמן ידיו ליטול יפה בלא כלי לאחרים[1690].

אבל אם חתכן בכלי חייב אפילו על ב' שערות בלבד[1691]. ועל אחת פטור אבל אסור מן התורה כשאר חצי שיעור[1692].

כנגדו ביום טוב מותר). הובא בטור (ור"י פסק ... בתלישת הצמר לאוסרו, אלא אם כן אינו מתכוין לתולשו, אבל במתכוין אסור, ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל).

גם זה אינו אסור אלא מדברי סופרים, כדמסיק בגמרא שם כה, א (דהוה ליה עוקר דבר מגידולו כלאחר יד). ומה שחייב על תלישת פירות ביד, היינו כיון שדרך לתלוש פירות ביד, אבל אין דרך לתלוש צמר ביד, ולכן אינו חייב על תלישת צמר ביד.

ומה שנפסק לקמן סי' תצח סכ"ג (מכל מקום הרי הוא חייב משום עוקר דבר מגידולו).

היינו רק לומר שמטעם זה מחמירים לענין יום טוב יותר מאשר לענין בכור, שמטעם זה נפסק בשו"ע יו"ד סי' שח ס"ג (כשבא לשחטו או לראות מומו, (מותר) לתלוש הצמר של מקום שחיטה, כדי לעשות מקום לשחיטה. ודוקא ביד, אבל לא בכלי). ואילו באו"ח סי' תרכג סי"ב (השוחט בהמה ביום טוב, אינו רשאי לתלוש הצמר לעשות מקום לסכין). ופירש במ"א סי' תרכג ס"ק כב (דהוי עוקר דבר מגדולו).

וביאר המ"א את דבריו בס"ק כג (דדעת השו"ע דבכור מותר לכתחלה לתלוש, דתולש לאו היינו גוזז. וביום טוב אסור, דהוה ליה עוקר דבר מגידולו, כמ"ש התוס'). ופירש דבריו במחצית השקל (רוצה לומר דהרב ב"י הכריע מסברת עצמו לחלק בין בכור ליום טוב. ובבכור פסק כהרמב"ם דמותר לכתחלה, וביום טוב פסק כהרא"ש דאוסר). והטעם שלענין יום טוב פסק כתוס' ורא"ש וטור, כיון שיש סברא בגמרא לחוש בזה לאיסורא דאורייתא דעוקר דבר מגידולו.

משא"כ לענין שבת נפסק כאן (התולש צמר בידו מן הבהמה או מהעור, פטור, שאין דרך גזיזה בכך), כיון שהן לדעת הרמב"ם והן לדעת התוס' ורא"ש וטור, קיי"ל "דהוה ליה עוקר דבר מגידולו כלאחר יד", שאיסורו רק מדברי סופרים. אלא שלענין שחיטה ביום טוב, קיי"ל כדעת התוס' ורא"ש וטור, לאסור לתלוש בידים, כיון שבזה חוששים לסברה שהובאה בגמרא "הרי הוא חייב משום עוקר דבר מגידולו".

וראה מה שדנו בזה בקובץ יגדיל תורה ירושלים גליון י ע' 209 (שאלת הגרש"ז גרליק, ומענה הגאון מטשעבין). מראי מקומות וציונים. חקרי הלכות ח"א כח, א.

[1689] משנה צד, ב (הנוטל צפרניו זו בזו, או בשיניו, וכן שערו וכן שפמו וכן זקנו ... רבי אליעזר מחייב, וחכמים אוסרין משום שבות), ובגמרא שם (מחלוקת ביד אבל בכלי חייב). וקיי"ל כחכמים. רמב"ם פ"ט ה"ח (הנוטל צפרניו או שערו או שפמו או זקנו, הרי זה תולדת גוזז וחייב. והוא שיטול בכלי, אבל אם נטלן בידו ... פטור). טור (הנוטל שערו או צפרניו ביד ... פטור אבל אסור, ובכלי חייב חטאת).

וכן הוא לעיל סי' שכח סל"ז (צפורן ... נטלן ביד, פטור אבל אסור, חתכן בכלי, חייב משום גוזז).

והיינו שאף שלענין תלישת צמר ביד, יש דעה שחייבים עליה (כדלעיל הערה הקודמת), מכל מקום הכל מודים שאין דרך לתלוש שערות וצפרנים ביד.

משא"כ לענין נוצות, אמר ריש לקיש בבכורות כה, א (שאני כנף דהיינו אורחיה), ופרש"י (שדרך נוצת עוף לת[ולשה] ולא לגזזה), ותוס' (בנוצה לא הוי כלאחר יד, כדקתני בסמוך בתולש את [הכנף, דהיינו אורחיה]). רמב"ם שם (אבל בעוף לא ימרוט, מפני שהוא דרכו, ונמצא תולש ביום טוב), ומ"מ שם (ותירצו שאני הנך דהיינו אורחיה, ומתוך כך למד רבינו האיסור בעוף שדרכו בתלישה. וכן דעת הרב ר' יונה ז"ל). רא"ש שם (דהא אסקינן דכנף היינו אורחיה). טור ושו"ע סי"ג (השוחט את העוף, לא ימרוט את הנוצה כדי לעשות מקום לסכין). ט"ז סקי"א (דאורחיה בכך, והוה גוזז, משא"כ מצמר).

[1690] רבי אלעזר בגמרא שבת שם (מחלוקת לעצמו, אבל לחבירו (אין יכול לאמן את ידו ליטול יפה בלי כלי, רש"י) דברי הכל פטור), והיינו שאינו חייב, אבל אסור משום שבות. טור ושו"ע שם (בין לעצמו בין לאחרים).

[1691] ברייתא שם (הנוטל מלא פי הזוג בשבת, חייב, וכמה מלא פי הזוג שתים). טור ושו"ע שם (וחייב על שתי שערות).

ומדסתם, נראה, דהיינו אף כשאינו צריך לשער שנטל, וכדלקמן ס"ב (והערה 1702).

ושיעור ב' שערות, היינו בגזיזת שערות. משא"כ לענין גזיזת צמר, תניא בתוספתא פ"ט ה"א (הגוזז ... מלא הסיט כפול הרי זה חייב). רמב"ם פ"ט ה"ז (כמה שיעורו כדי לטוות ממנו חוט שארכו כרוחב הסיט כפול).

[1692] מ"א סק"ב (אבל באחת, איכא איסורא כמו כל חצי שיעור, כן נראה לי פשוט).

אבל בשו"ת חכם צבי סי' פו (יש לומר דשאני איסורי איסורי אכילה דאית לן קרא דכל חלב ... ולפי זה בכל שאר איסורי תורה, כגון התולש שער אחד בנזיר או בשבת, או מוציא פחות מכשיעור, אין בו איסור תורה כלל, דטעמא דחזי לאצטרופי לחוד לא מהני).

וכן הוא לקמן סי' תמב סכ"ח (שמן התורה אפילו אם לא ביטלו אינו חייב לבערו אלא אם כן יש בו כזית ... מדברי סופרים אפילו פחות מכזית ... חייב לבערו גזרה משום כזית ... שבכל איסורי מאכלות אפילו פחות מכזית אסור

ומלקט לבנות מתוך שחורות שלא יהא נראה זקן, אפילו באחת חייב[1693]. ודבר זה אפילו בחול אסור, משום לא ילבש גבר שמלת אשה[1694], שתרגומו לא יתתקן גבר בתקוני אתתא[1695]:

ב אין הגוזז והחותך צפרנים בכלי חייב, אלא אם כן צריך לצמר או לשער או לצפרנים שחתך, אבל אם אינו צריך להם הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה[1696]. ולפיכך אשה ששכחה[1697] מערב שבת ליטול הצפרנים ובשבת הוא ליל טבילתה[1698], יש מי שמתיר לה לומר לנכרית לחתכן לה, שכל דבר שאינו אסור אלא מדברי סופרים מותר לעשותו על ידי נכרי לצורך מצוה[1699], כמ"ש בסי' ש"ז[1700] ושכ"ה[1701].

מן התורה, שנאמר כל חלב וגו', כל לרבות חצי שיעור). והיינו שרק באיסור אכילת חמץ, חצי שיעור אסור מן התורה, משא"כ באיסור בל יראה ובל ימצא, אינו אסור אלא מדברי סופרים, ושם נסמן (הערה ערב).

ובקונטרס אחרון שם ס"ק יז (עיין בתשובת חכם צבי סי' פ"ו טעם נכון למה אין חצי שיעור אסור מן התורה בבל יראה ובל ימצא, כמו שאסור לאכלו).

אבל כאן נתבאר שיש איסור חצי שיעור גם במלאכת גוזז. וכן במלאכת כותב ומוחק נתבאר לקמן ס"ד (הכותב או המוחק אותיות, אינו חייב אלא על ב' אותיות, אבל על אות אחת פטור אבל אסור מן התורה, כשאר חצי שיעור). וכן במלאכת מלבן נתבאר לעיל סי' שב בקונטרס אחרון ס"ק א (שעל כל פנים מלבן קצת, וחצי שיעור אסור מן התורה). וכן באיסור גזילה נתבאר לקמן הל' גזילה וגניבה ס"א (אסור לגזול או לגנוב כל שהוא דין תורה ... חצי שיעור אסור מן התורה).

ולפי זה, מה שחצי שיעור אינו אסור מהתורה באיסור בל יראה ובל ימצא, נתבאר בשו"ת חכם צבי שם (אי נמי יש לומר, דאף דבכל האסורין פחות מכשיעור נמי אסור מן התורה, היינו דוקא בעושה מעשה, שמחשיבו לאותו פחות מחצי שיעור, אבל בחמץ פחות מכזית, שאינו עושה מעשה, אלא מניחו בביתו ואינו מבערו, כיון שאינו עושה דבר שמראה בו שמחשיבו, לא אמרינן ביה חזי לאיצטרופי).

ולמעשה, אם זו באמת חזרה, כבר נתבאר ב"שעורי הלכה למעשה" (ח"א ע' רג-ד), שבכמה מקומות נראה, שהלכות שבת היא מהדורה בתרא לגבי הלכות פסח. ובפרט כאן, שכן הוא גם בהלכות גזילה וגניבה, שהם מהדורא בתרא לגבי השלחן ערוך (ראה תולדות חב"ד ברוסיא הצארית פרק יח).

וראה שו"ת צמח צדק יו"ד סי' טז אות י. וסי' רנב אות ו. לקוטי שיחות ח"ז ע' 110 הערה 36. חי"ד ע' 13 הע' 16. שלחן המלך ח"ב ע' מד. כינוס תורה א ע' נו. כללי הפוסקים וההוראה כללים יט-כ.

[1693] ברייתא שם (ומודים חכמים לרבי אליעזר במלקט לבנות מתוך שחורות, שאפילו אחת חייב), ופרש"י (שבאחת הוא מקפיד שלא יהא נראה כזקן). טור ושו"ע שם (ומלקט לבנות מתוך שחורות, אפילו באחת, חייב). וראה בדי השלחן סי' קמג סק"ב. אגרות קודש ח"א ע' י.

ויש לעיין לפי הדעה הראשונה דלקמן ס"ב (אין הגוזז והחותך צפרנים בכלי חייב, אלא אם כן צריך לצמר או לשער או לצפרנים שחתך), מדוע סתמו בברייתא ובטור ושו"ע שם שחייב, ולא פטרו מטעם מלאכה שאינה צריכה לגופה.

[1694] תצא כב, ה. ברייתא שם (ודבר זה אף בחול אסור, משום שנאמר לא ילבש גבר שמלת אשה). טור ושו"ע שם (ודבר זה אפילו בחול אסור, משום לא ילבש גבר שמלת אשה).

[1695] ראה גם נזיר נט, א (לא ילבש גבר שמלת אשה, שלא יתקן איש בתיקוני אשה), ופרש"י (דהכי מתרגמינן ליה). ומטעם זה חייב אף על ליקוט שערות לבנות, אף שאינו מלבוש.

[1696] תוס' צד, ב ד"ה אבל (בכלי דברי הכל חייב, היינו כרבי יהודה דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה). משא"כ לרבי שמעון פטור על גזיזת הצפרים בכלי, כיון שאינו צריך לצפרנים שגוף המלאכה נעשית בהם. ש"ך בנקודות הכסף יו"ד סי' קצח, על הט"ז סקכ"א (דהתוס' כתבו פרק המצניע, דהך מתניתין דמצניע אתי כרבי יודא, אם כן הרמב"ן ושאר פוסקים פסקו כרבי שמעון דמלאכה שאין צריך לגופה פטור). הובא מ"א ריש הסי' (ובעל ש"ך בספרו נקודת הכסף האריך וכתב ... דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, כמ"ש התוס'), וס"ק א (ולמאן דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, מיירי שצריך לשערן).

[1697] אבל לכתחלה תיטול הצפרנים בערב שבת, ולא תסמוך על היתר שבות דשבות במקום מצוה, כדלעיל סי' שג בקונטרס אחרון ס"ק א (ומבעוד יום אי אפשר לה לסמוך על שבות דשבות, שלא התירוהו אלא בדיעבד).

וראה קובץ הערות וביאורים תתקיז ע' 175.

[1698] שצריכה ליטול את הצפרנים קודם הטבילה, שלא תהי' חציצה על ידי הטיט והזיעה שתחת הצפורן, כדלעיל סי' קסא סוף ס"ג (ואם הצפרנים גדולים ועודפים על הבשר, צריך כל אדם לנקר הטיט והצואה שתחתיהם, כי רוב בני אדם מקפידים על מה שלא כנגד הבשר וחוצץ ... ובשבת דוחק את הבשר שתחת הציפורן כדי שלא יגרור את הציפורן כשמסיר הטיט). ובשו"ע יו"ד סי' קצח סי"ח (ולפי שאינן יכולות לכוין מה נקרא כנגד הבשר או שלא כנגדו, נהגו הנשים ליטול צפרניהם בשעת טבילה). וראה טהרה כהלכה פי"ט סל"ז, והערה 102.

[1699] ש"ך בנקודת הכסף שם (ואפילו בכלי היה נראה להתיר ... דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור).

אבל יש אומרים[1702] שאף אם אינו צריך לצמר ושער וצפרנים חייב (שעיקר המלאכה היא העברת השער והצמר מהעור והצפרנים מהאצבעות, והרי הוא צריך לגוף העברה זו. ועוד) שגם במשכן היו גוזזים עורות התחשים, אע"פ שלא היו צריכים לשערן[1703]. ולכן אין להתיר לומר לנכרית לחתכן, שזהו שבות גמור, ולא התירוהו לצורך מצוה כמ"ש בסי' רע"ו[1704]. אלא תאמר לה ליטלן ביד או בשינים, שזהו שבות דשבות[1705].

[1700] סעיף יב (דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת ... לצורך מצוה).

[1701] סעיף ד (הוא שבות דשבות, והתירוהו לצורך מצוה, כמו שנתבאר בסי' ש"ז).

[1702] רמב"ן קו, א (הנוטל צפרניו בכלי, וכן שפמו (צד, ב), שהוא חייב משום תולדה דגוזז, ואף על פי שאינו צריך לגוף הצפרנים והשיער, מלאכה הצריכה לגופה נקראת). שו"ת הריב"ש סי' שצד (הנוטל צפרניו בכלי, אף על פי שאינו צריך לצפרניו, אלא אזלי לאבוד, חייב אפילו לרבי שמעון דפטר במלאכה שאינה צריכה לגופה). הובא במ"א סי' שג סקכ"ב.

וממה שכתב כאן "אבל יש אומרים", נראה שהעיקר כדעה זו שחייב "אף אם אינו צריך לצמר ושער וצפרנים" (ראה טהרה כהלכה פי"ט הערה 100).

וכן נראה מזה שנפסק בסתם לעיל ס"א (נוטל שערו וצפרניו ... בכלי חייב). ולעיל סי' שכח סל"ז (צפורן ... וציצין ... חתכן בכלי חייב משום גוזז. ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, [יש] אומרים שבגוזז חייב לדברי הכל, מטעם שיתבאר בסי' ש"מ). ולקמן סי' תקכג ס"ב (אין מגרדין הבהמה במגרדת ביום טוב, מפני שמשרת שער, וחייב משום גוזז).

וכן נראה ממה שגזרו בכמה מקומות שמא יגזוז שערות, כדלעיל סי' שב סכ"ד (שמא ישכח שהוא שבת ויסיר בה הנימין כדרכו בחול). סי' שכו ס"ח (מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בדברים שאינם משירים שער). והיינו כיון שהעיקר כדעה השנית לחייב "אף אם אינו צריך לצמר ושער וצפרנים".

[1703] ריב"ש שם (בנטילת שער וצפרנים, דרך נטילה בכך ... גזיזה היתה במשכן, שלא לצורך הצמר והשער, רק לצורך העור, כגון בעורות תחשים. ועל כן חייב כל שהוא לצורך גופו, אף על פי שאינו צריך לשער, ומלאכה הצריכה לגופה היא). הובא במ"א שם. וכדלעיל ס"א (שכן במשכן היו גוזזין עורות התחשים ואילים). ושם נסמן (הערה 1687).

וטעם זה שייך לפי שיטת הר"י בתוס' צד, א ד"ה רבי שמעון (נראה לר"י דמלאכה שאינה צריכה לגופה קרי, כשעושה מלאכה ואין צריך לאותו צורך כעין שהיו צריכין לה במשכן, אלא לענין אחר, כי הצורך שהיתה מלאכה נעשית בשבילו במשכן הוא גוף (איסור) המלאכה ושורשו). הובא במ"א סי' רעח רסק"א (וכתבו התוס' דף צ"[ד] דאם אין צריך לאותו הענין שהיו צריכים במשכן, מקרי אינה צריכה לגופה כו', עיי"ש באורך). וראה חידושי צמח צדק רג, ב.

אמנם לעיל סי' רעח ס"א (מלאכה הצריכה לגופה, כלומר שהמלאכה צריכה לו בשביל גופה, דהיינו שצריך לו גוף הדבר שגוף המלאכה נעשית בו), ונתבאר שם (הערה י).

ועל זה הובא כאן טעם נוסף לחיוב, כיון "שעיקר המלאכה היא העברת השער והצמר מהעור והצפרנים מהאצבעות, והרי הוא צריך לגוף העברה זו", "דהיינו שצריך לו גוף הדבר שגוף המלאכה נעשית בו", שהם העור והאצבעות.

וטעם זה נתבאר ברמב"ן שם (דמילה ודאי מלאכה הצריכה לגופה היא, שהוא צריך שיהא אדם זה מהול, ומה דומה לזה, הנוטל צפרניו בכלי, וכן שפמו, שהוא חייב משום תולדה דגוזז, ואף על פי שאינו צריך לגוף הצפרנים והשיער, מלאכה הצריכה לגופה נקראת).

וכמו ב"מלקט לבנות מתוך שחורות שלא יהא נראה זקן", שנתבאר לעיל סעיף הקודם שהוא חייב (ראה לעיל הערה 1693).

*

ומכאן רואים, שגם בעורות התחשים גזזו את השערות. וכן הוא לעיל סי' שב סט"ו (הממחק את העור, דהיינו שמגרר את הצמר או השער מעל העור עד שיחליק פני העור, חייב, והוא מאבות מלאכות, שכן היו עושין במשכן בעורות תחשים ואילים מאדמים).

והקשו המפרשים (ראה חתם סופר שבת צד, ב), שזהו דלא כמשמעות הגמרא שבת כח, א (שיש בו גוונים הרבה), ולכאורה הכוונה לגווני השערות, שלא גזזו ולא מחקו אותם. ותירצו, שאפשר חלוקים בזה רבי נחמי' ורבי יהודה בברייתא שם.

[1704] סעיף ח (שרבו האומרים שלא התירו שבות במקום מצוה, אלא שבות דשבות, כמו שיתבאר בסי' ש"ז, ודבריהם עיקר).

[1705] מ"א ריש הסימן (ונראה לי דתאמר לעכו"ם ליטלן ביד, דהוי שבות דשבות, וכמ"ש סי' ש"ז ס"ה דשרי במקום מצוה, אבל שבות ממש אסור לעשות).

ואף שהיא מטה אצבעותיה אליה ומסייעה עמה קצת, אין בכך כלום, שמסייע אין בו ממש[1706] (ומותר גמור מן התורה[1707]. ואף מדברי סופרים אין איסור לסייע, אלא לעושה מלאכה גמורה[1708], או לדבר האסור משום שבות שלא במקום מצוה, אבל במקום מצוה

וכדלעיל ס"א (הנוטל שערו וצפרניו בידיו או בשיניו פטור, אבל אסור מדברי סופרים ליטול ביד), ואם כן הוי שבות, וכשאומרת לנכרית ליטול צפרניה ביד הוי שבות דשבות, שמותר במקום מצוה.

אלא שנטילת צפרנים ביד, ואפילו בשינים, הוא דבר קשה, ואינו כל כך מעשי.

אמנם יש נפקא מינה נוספת בין מחלוקת זו למעשה, והוא כמבואר לעיל סי' שכח סל"ז (צפורן שפירשה .... אם פירשו רובן, כיון שהם קרובים להנתק, אין בהם משום גוזז מן התורה, אפילו כשחותכן בכלי, אלא שאסור מדברי סופרים. אבל להסיר ביד, שאין זו דרך גזיזה, מותר אפילו לכתחלה, אם הן מצערות אותו).

וזה ודאי מעשי; שכיון שפירשה הצפורן ברובה, אפשר ומותר להסירה להסירה לגמרי בידו השנית, אם הצפורן מצערת אותו.

[1706] ביצה כב, א (אמימר שרי למכחל עינא מנכרי בשבתא, איכא דאמרי אמימר גופיה כחל עינא מנכרי בשבתא אמר ליה רב אשי לאמימר ... מר קא מסייע בהדיה, דקא עמיץ ופתח, אמר ליה ... מסייע אין בו ממש), ופרש"י (מי שאינו עושה מלאכה ממש, אלא מסייע מעט כי האי, ובלאו הוא מתעבדא, אין בו ממש). שבת צג, א (זה יכול וזה אינו יכול, דברי הכל חייב ... זה שיכול, דאי זה שאינו יכול ... מסייע אין בו ממש).

וכן הוא לעיל סי' שכח ס"ג (ואף שהישראל ממציא לו שינו ומסייע קצת בהוצאתו, אין בכך כלום, שמסייע אין בו ממש), וסכ"א (מותר לו לפתוח ולסגור העין שיכנס בה הכחול יפה שמסייע אין בו ממש).

אבל ראה לקמן סי' תסח ס"ד (מותר להסתפר על ידי נכרי אף על פי שהישראל מטה ראשו אליו, והרי הוא כמסייע קצת, אין בכך כלום, שמסייע אין בו ממש, לענין זה). והיינו שלא כל ההלכות שוות לענין מסייע אין בו ממש, אלא "שמסייע אין בו ממש, לענין זה". ונתבאר שם (הערה כו).

[1707] כי אף דאמרינן במכות כ, ב (תני תנא קמיה דרב חסדא אחד המקיף ואחד הניקף לוקה ... מני רבי יהודה היא דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ... רב אשי אומר במסייע ודברי הכל). וכן נפסק בשו"ע יו"ד סי' קפא ס"ד (גם הניקף חייב אם סייע בדבר, שמטה עצמו אליו להקיפו).

ועל פי זה מסיק הט"ז ביו"ד סי' קצח ס"ק כא (שאע"פ שהעובדת כוכבים חותכת, מכל מקום אותה ישראלית מסייעת לה על ידי שמטה לה את ידיה, וכאילו היא עושה מלאכה זו). וכן לענין הוצאת השן על ידי נכרי, מסיק הט"ז בסי' שכח ס"ק א (ולי צ"ע בזה, דהא עכ"פ הישראל מסייע לזה במה שיוציא העכו"ם השן, ומאי שנא מניקף פרק בתרא דמכות דאמרינן דחייב ... ועל כרחך צריכים אנו לחלק ביניהם, דההיא דאמימר לא עביד שום מעשה, דכבר עיניו הם פתוחות, אלא שהוא מסייע עמו בשעה שהוא עושה המלאכה ... ואם כן הכי נמי בזה שפותח פיו ועושה מעשה קודם לעכו"ם ... ואם כן זה הוה מסייע שיש בו ממש, ודומה לניקף ממש ואסור).

מכל מקום השיב לדבריו בנקודת הכסף שם (דדוקא בהקפה, דאחד המקיף ואחד הניקף במשמע, וכדפירש"י באלו הן הלוקין דף כ ע"ב דשמעינן לקרא הכי לא תקיפו, לא תניח להקיף, אי נמי מדאפקיה בלשון רבים, משמע דאתרי אזהר רחמנה ניקף ומקיף עכ"ל. אלא דבאינו מסייע פטור, משום דהוי לאו שאין בו מעשה, ובמסייע חייב, וכדאיתא בש"ס התם. אבל בשאר אזהרות לא שייך לומר דחייב משום מסייע, דמסייע אין בו ממש).

וחילוק זה נתבאר בריטב"א שם, הובא בחידושי צמח צדק מח, רע"א (והיינו דאמר רב אשי במסייע ודברי הכל, דכיון דמסייע הא עביד מעשה, אבל לענין לאו בלא מלקות, אפילו בלא מסייע נמי עובר בלאו). וראה אשכבתא דרבי ע' 37 בשוה"ג.

וכן מסיק בשו"ת חכם צבי סי' פב (דודאי מסייע אין בו ממש מדאורייתא, הא מדרבנן מיהא אסור).

וראה תהלה לדוד סק"ג סוד"ה והנה. חקרי הלכות ח"ד מד, א.

[1708] טעם איסור מסייע לעושה מלאכה גמורה, נתבאר לקמן סי' שמז ס"ג (אבל זה שניטל החפץ ממנו פטור ומותר משום איסור שבת, שהרי לא עשה כלום, אבל אסור מן התורה משום שמכשיל את חבירו ונותן לו חפץ להוציאו מרשות לרשות ועובר על לפני עור לא תתן מכשול, ואם החפץ היה מונח בענין שאף אם לא היה נותנו לו היה יכול ליטלו בעצמו, אינו עובר על לפני עור מן התורה, אבל מדברי סופרים אסור ליתנו לו ... מפני שמסייע לעוברי עבירה, ולכן אסור להושיט למומרין דבר איסור אפילו יכול המומר ליטלו בעצמו). והיא משנה בגיטין סא, א (שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה). ובריתא בע"ז נה, ב (שאסור לסייע ידי עוברי עבירה).

אלא שכל זה במסייע לישראל שרוצה לעשות איסור, משא"כ כאן כשהיא מצוה לנכרית ליטול צפרניה לפני טבילה, באופן המותר, הרי אין שייך טעם איסור זה במסייעת.

ועל זה מבאר כאן טעם האיסור "שהחכמים גזרו עליו גזרה שמא יבא לעשות בעצמו".

ודן בזה בארוכה בשו"ת חכם צבי סי' פב, ומסיק (לכן נראה לי דודאי מסייע אין בו ממש מדאורייתא, הא מדרבנן מיהא אסירא).

לא גזרו על הסיוע, כמו שלא גזרו על האמירה לנכרי[1709], לפי שהוא אינו עושה כלום. ואף בסיוע אינו עושה מאומה, שמסייע אין בו ממש באמת, אלא שהחכמים גזרו עליו גזרה שמא יבא לעשות בעצמו. אבל העושה מעשה, אסור, אפילו הוא שבות דשבות במקום מצוה כמ״ש בסימן של״א[1710]):

ג אסור לחתוך יבלת מגופו בין ביד בין בכלי, בין לו בין לאחרים, בין יבלת לחה בין יבישה[1711]. ואם חתך יבלת לחה בכלי חייב משום גוזז[1712], להמחייבים משום גזיזה אף אם אינו צריך למה שגזז[1713]:

הכותב והמוחק והחוקק

ד הכותב, והמוחק על מנת לכתוב במקום שמחק, מאבות מלאכות הן[1714], שכן היו כותבין על קרשי המשכן לסימן לידע איזה בן זוגו[1715], ופעמים שטעה, והיה מוחק מה שכתב וחוזר וכותב במקומו[1716].

[1709] וכעין זה לעיל סי׳ שכח סכ״א (ואע״פ שהמסייע למלאכה גמורה הוא שבות גמור מדברי סופרים, כמ״ש בסי׳ שמ״ו, ואף כשמסייע לשבות עכ״פ הוא שבות דשבות. מכל מקום כאן כיון שהתירו שבות אמירה לנכרי לצורך החולה, הוא הדין שיש להתיר שבות הסיוע).

וראה שו״ת חכם צבי שם (ואמימר משוי להו מסייע אין בו ממש, כיון דעיקרן אינו אלא משום שבות דגזרת שחיקת סממנין, במקום צערא אין בו ממש ולא גזרו עליו).

[1710] ס״ז (ואפילו איסור דברי סופרים לא התירו לצורך מצות מילה, אפילו אם תדחה המילה לגמרי בשביל כך ... שהעמידו חכמים את דבריהם אפילו במקום כרת), וס״ח (אבל לא יוציאוהו ויכניסוהו על ידי שנים שזה עוקר וזה מניח, אע״פ שהוא פטור, מכל מקום הרי הוא אסור מדברי סופרים), ושם נסמן (הערה 1109).

וכן הוא לקמן סי׳ שמז ס״ז (ומשום צורך מצוה אין מתירין שום איסור קל על ידי ישראל כמו שנתבאר בסי׳ של״א). סי׳ שמט ס״ה (אסור מדברי סופרים אפילו בכרמלית, ואפילו לדבר מצוה, כמו שנתבאר בסי׳ של״א). לעיל סי׳ שח ספ״א (אסור מדברי סופרים משום שבות, ובכרמלית הוא שבות דשבות), ושם נסמן (הערה תקנח).

אבל ראה לעיל סי׳ שג סכ״ג (הרי הם כשאר שבות דשבות, שלא התירו אלא במקום מצוה או הפסד מרובה, כמו שנתבאר בסי׳ ש״א וכמו שיתבאר בסי׳ ש״ז). וראה בהערה שם, שאפשר הקילו בשבות על ידי שינוי, שהיא קלה יותר משאר שבותים.

ואפשר הסתפק בזה רבינו, ולכן באה הערה זו במוסגר (הן בס׳ שג, הן בסי׳ שמ, הן בסי׳ שמז, והן בסי׳ שמט), וכהכלל המובא בשארית יהודה או״ח סי׳ ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות, דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו).

[1711] משנה עירובין קג, א (חותכין יבלת (ביד קאמר, רש״י) במקדש (כיון דכלאחר יד קא עביד, שאין כן דרך לחותכה אלא בסכין, אין כאן אלא שבות, רש״י), אבל לא במדינה. ואם בכלי (דאב מלאכה הוי, הואיל ואינו משנה מכמות שעושין בחול, רש״י) כאן וכאן אסור). ובגמרא שם (הא והא בלחה, ולא קשיא, כאן ביד כאן בכלי ... יבישה אפילו בכלי נמי שרי, מאי טעמא איפרוכי איפרכא). שו״ע ס״ב (אסור לחתוך יבלת מגופו, בין ביד בין בכלי, בין לו בין לאחר).

[1712] מ״מ פ״ט מהלי׳ שבת ה״ח (לפי הסוגיא שבסוף עירובין נראה בביאור, שהיבלת הלחה החותכה בכלי, הרי הוא כחותך צפרניו בכלי, שהוא חייב). ב״י ד״ה ומ״ש וחייב. מ״א סק״ג (החותך יבלת בכלי חייב, אם היא לחה).

[1713] כדעה הב׳ דלעיל ס״ב.

[1714] משנה עג, א (אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ... הכותב שתי אותיות, והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות). רמב״ם פי״א ה״ט (הכותב שתי אותיות, חייב. המוחק כתב על מנת לכתוב במקום המחק שתי אותיות, חייב).

[1715] משנה קג, א (שכך כותבין על קרשי המשכן לידע איזו בן זוגו), ופרש״י (סימן שהיו עושים בקרשי המשכן, מפני שמפרקין אותו ולכשיקימוהו לא יחלפו סדר הקרשים). ורש״י במשנה עג, א (שכן רושמין על קרשי המשכן לידע איזה בן זוגו, וכותב אות בזו ואות בזו).

ואף שבמשנה מיירי בכותב שתי אותיות על הקלף (שהרי מתחיל בצידה ושחיטה והפשטה ועיבוד הקלף, ומסיים בכתיבה ומחיקה).

מכל מקום לא מצינו כתיבה על הקלף בעשיית המשכן, רק בכתיבה על הקרשים. אלא שהמשנה סדרה את המלאכות הרגילות יותר לכל אדם, כדאמרינן עד, ב (שבק תנא דידן בישול סממנין דהוה במשכן, ונקט אופה ... סידורא דפת נקט).

[1716] רש״י שם (ומוחק, פעמים שטעה). רא״ש פ״ז ס״ט (כי פעמים כתב במשכן טעות על קרש אחד, ומוחק כדי לכתוב אחרת במקומה).

אבל למחוק שלא על מנת לכתוב לא היה במשכן, ואין זו מעין מלאכה כלל[1717]. והואיל וחיוב המוחק הוא משום שעושה כן על מנת לכתוב, דהיינו שמתקן מקום לכתיבה, לפיכך אפילו לא מחק אותיות אלא טשטוש דיו בלבד, או שעוה שנפלה על הפנקס[1718], דהיינו לוחות חקוקין וטוחין בשעוה וחוקקים עליהם בעט ברזל[1719], ונפלה עליה שעוה אחרת ומחקה, והסירה משם כדי לחקוק במקומה על השעוה שתחתיה הטוחה בלוח, חייב.

והוא שיהא במקומו כדי לכתוב או לחקוק ב' אותיות[1720]. וכן הכותב או המוחק אותיות אינו חייב אלא על ב' אותיות[1721]. אבל על אות אחת פטור אבל אסור מן התורה כשאר חצי שיעור[1722]. וכן הדין במוחק ומסיר שעוה מן הקלף כדי לכתוב במקומה[1723].

והוא הדין המסיר שעוה שנטפה על האותיות[1724], דמה לי מתקן מקום לכתיבה ומה לי מתקן אותיות הכתובות[1725], ואדרבה זהו תיקון יותר. ויש מקילין בזה[1726].

ומדברי סופרים אסור אפילו למחוק שלא על מנת לכתוב[1727]. ולכן אסור לשבור עוגה שעשו עליה כמין אותיות, אע"פ שאינו מכוין רק לאכילה, מפני שהוא מוחק, אבל מותר

[1717] תוס' עג, ב ד"ה וצריך (דאפילו לרבי יהודה דמחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה, בעינן צריך לעצים, דלא מיקרי בעצים קוצר אלא בענין זה, מידי דהוה אקורע על מנת לתפור, ומוחק על מנת לכתוב).

וכן הוא בקורע שלא על מנת לתפור, כדלעיל סי' שב ס"ד (והקורע שלא על מנת לחזור ולתפור פטור, אבל אסור מדברי סופרים). סי' שיז ס"ו (משום קורע אינו חייב אלא אם כן עושה על מנת לתפור), וס"ז (שהקורע אינו חייב אלא אם כן עושה על מנת לתפור).

אבל ראה לקמן סי"ז (המפרק ניירות דבוקים, הרי זה תולדת קורע), ושם נסמן (הערה 1802).

[1718] תוספתא פי"ב ה"ז (נפלה דיו על גבי ספר ומחקה, שעוה על גבי פנקס ומחקו, אם יש במקומו לכתוב שתי אותיות חייב). רמב"ם שם (נפלה דיו על גבי ספר ומחק אותה, נפלה שעוה על גבי הפנקס ומחק אותה, אם יש במקומה כדי לכתוב שתי אותיות חייב). שו"ע ס"ג (המוחק דיו שעל הקלף, או שעוה שעל הפנקס, אם יש במקומו כדי לכתוב ב' אותיות, חייב).

והיינו מטעם הנ"ל, כמבואר בראי"ש שם (בתוספתא [פי"ב] וכתב בה נפלה דיו על ספר ומחקו, שעוה על הפנקס ומחקו, אם יש במקומו כדי לכתוב שתי אותיות חייב, וטעמא לא בריר לן. ויש לומר דהיינו טעמא ... עיקר החיוב בשביל מחשבת הכתיבה, הלכך אפילו טשטוש דיו נמי). לבוש ס"ג (שכל מלאכות ילפינן ממשכן, ובמלאכת משכן לא היו מוחקין אלא על מנת לכתוב במקומו), והגהת הלבוש שם (הלכך מחייב אפילו על מחיקת טשטוש דיו).

[1719] רש"י קד, רע"ב (כעין אותן של סוחרים, שיש להם לוחים הרבה חקוקין וטוחין בשעוה), וגיטין כ, א ד"ה ופינקס (כעין אותן של סוחרים שחוקקים עליהן בעט).

[1720] תוספתא ורמב"ם ושו"ע שם (אם יש במקומו כדי לכתוב ב' אותיות, חייב).

[1721] משנה עג, א (הכותב שתי אותיות, והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות), וקג, א (הכותב שתי אותיות). רמב"ם שם (הכותב שתי אותיות, חייב. המוחק כתב על מנת לכתוב במקום המחק שתי אותיות, חייב).

[1722] כדלעיל ס"א (ועל אחת פטור אבל אסור מן התורה כשאר חצי שיעור), ושם נסמן (הערה 1692).

[1723] שדומה למוחק שעוה שנפלה על הפנקס דלעיל.

[1724] ב"ח ד"ה המוחק (ולכן צריך ליזהר כשנוטף שעוה על הספר, שאין לסלקו, ואפילו לא נטף אלא על אות אחת, ואם נטף על שתים חייב חטאת). הובא בט"ז ס"ק א, ובמ"א ס"ק ד.

[1725] ראה שו"ת פנים מאירות ח"ב סי' קפט (אף אם נימא דהתוספתא מיירי בממחק שיעורא דשתי אותיות, מה לי ממחק מה לי מוחק אף שאינו ממרח כלל, כיון שיש במקומו לכתוב שתי אותיות חייב).

[1726] ראה שו"ת שבות יעקב ח"ב סי' ד (אם נתיישן השעוה מאוד ונתייבש כל כך עד שיכלו להסירו כלאחר יד, להכפיל הגוויל של הספר תורה באותו מקום ועל ידי כן יפול השעוה מן האות, הרי ניכר שלא נדבק תו השעוה היטב מכח שנתייבש מאוד, מותר לעשות כן אפילו בשבת, ואין כאן משום ממרח ... נמצא דבקלף אין כאן חשש איסור אלא אם כן רוצה להסיר השעוה באצבע וצפרני ידו וכה"ג, דאיכא בו משום ממרח, אבל כה"ג אין כאן חשש איסור כלל).

ולעיל סי' לב סכ"ד (אם נטף שעוה על האותיות, גוררה וכשר. ואם מותר לגוררה מספר תורה בשבת, יתבאר בסי' ש"מ).

[1727] שו"ת מהר"ם מרוטנבורג, במרדכי רמז שסט (מיהא איסורא דרבנן איכא). הובא בט"ז סק"ב.

ליתנה לתינוק, לפי שקטן העושה להנאתו אין צריך להפרישו[1728], כמ״ש בסי׳ שמ״ג[1729].

ואותן ספרים שכתוב עליהם אותיות בראשי חודי הדפים, יש אוסרין לפתחן בשבת משום מוחק, וכן לנעלן משום כותב[1730]. ואף שאינו מתכוין לכך, פסיק רישיה ולא ימות הוא[1731]. ויש מתירין[1732] לנעלן, לפי שכיון שהאותיות הן כתובות כבר אלא שמחוסרין

[1728] שו״ת מהר״ם שם (עוגות התינוקות שכותבין עליהן האותיות ותיבות, איך אוכלים אותם התינוקות ... איסורא דרבנן איכא, ובתינוק אין לחוש, דקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין עליו להפרישו), הרי שבגדול אסור. רמ״א ס״ג (אסור לשבר עוגה שכתב עליה כמין אותיות, אף על פי שאינו מכוין רק לאכילה, דהוי מוחק). מ״א סק״ה (ומותר ליתנו לתינוק (מרדכי)).

*

ומה שנהגו לאכול עוגיות וממתקים שעליהם ציורים. וכן החלות עשויות בצורה מסויימת (י״ב חלות שזורות, או בצורת מפתח וכיו״ב), ומכל מקום אוכלים אותם בשבת.

דייק הרמ״א וכתב ״אסור לשבר עוגה שכתב עליה כמין אותיות״; ולא ציורים. והקשה המ״א ס״ק ו (צ״ע דאם כן אפילו כתובין עליו צורות יהא אסור, דהא הצר צורה חייב, ואם כן המוחקה נמי חייב, וצ״ע). אבל למעשה מסכים לדברי הרמ״א ומהר״ם, לאסור רק באותיות, ולא בציורים.

ובאופן אחר חילק בשו״ת מוהר״ש הלוי חאו״ח סי׳ כו (דדוקא כשכותבים על העוגות אותיות מדבר אחר, אבל כשהכתיבה היא מהעוגה עצמה בדפוס או בידים שרי, ולכן אוכלים העוגות שיש עליהם ציורים), הובא במ״א שם (כתב הר״ש לוי סי׳ נ״ז ... דדוקא כשכותבין על העוגות אותיות מדבר אחר, אבל כשהכתיבה היא מהעוגה עצמה בדפוס או בידים שרי, ולכן אוכלים העוגות שיש עליהם ציורים עכ״ל, וצ״ע).

ורבינו פסק כביאור הראשון שבמ״א, כדלקמן סי׳ תנח ס״ח (והסימנים שעושה בהן לא יעשה אותן כמין אותיות ... שהרי צריך לשברם ביום טוב, ויש אוסרין לשבור עוגה שיש בה כמין אותיות, אע״פ שאין מתכוין למחקם, אלא לאכלם ביום טוב, כמו שנתבאר בסי׳ ש״מ). הרי שאוסר אף ״כשהכתיבה היא מהעוגה עצמה בדפוס או בידים״. ונתבאר לקמן שם (הערה מח).

ולענין ציורים נתבאר לקמן סי׳ תס ס״ז-ט (אין עושין סריקין המצויירין דהיינו לצייר במצות כמין חיה ועוף, לפי שהוא שוהא עליהן לציירן ופעמים יבואו לידי חימוץ על ידי שהייה זו ... עבר ועשה ציורין על המצות מותרות באכילה, אם לא שהה בציורן שיעור חימוץ, ואפילו לכתחלה אדם יוצא בהן ידי חובתו). הרי שרק באותיות אסור (כדלעיל מסי׳ תנח ס״ח), משא״כ בציורים ״כמין חיה ועוף ... אפילו לכתחלה אדם יוצא בהן ידי חובתו״.

ומה שנתבאר לקמן סי׳ תקיט ס״ו (והוא שאין בחותם לא צורה ולא אותיות, דאז יש איסור משום מוחק); היינו דוקא בחותם, משא״כ בעוגות לא אסרו בציורים, כי ״אין מתכוין למחקם אלא לאכלם״.

וטעם החילוק בין אותיות לציורים נתבאר לקמן ס״י (הרושם רשמים וצורות בשטר וכיוצא בהם כדרך שהציירים רושמים חייב משום תולדת כותב. וכן המוחקה). הרי שהציור היא תולדת הכותב. ואפשר שמטעם זה לא גזרו רבנן בציורים, אלא בעיקר המלאכה של אותיות.

יוצא מכל הנ״ל שלדברי הכל מותר לאכול ביום טוב מצות שיש עליהם ציורים, אלא שלדעת מוהר״ש הלוי (ומשנה ברורה ס״ק טו) הוא מטעם שהכתיבה היא מהעוגה עצמה, ולדעת הרמ״א ומ״א ורבינו הוא מטעם שהם רק ציורים ולא אותיות. ונפקא מינה ביניהם למעשה: (א) מצות ועוגיות שחקוקים בהם אותיות, לדעת מוהר״ש הלוי וסיעתו מותר, ולדעת רבינו וסיעתו אסור. (ב) עוגות שנמרחו עליהם ציורים, לדעת מוהר״ש הלוי וסיעתו אסור, ולדעת רבינו וסיעתו מותר.

*

איסור זה הוא אף במכניס העוגה לפה ולועסו, כדלקמן סי׳ שמג ס״י (מותר ליתן לתינוק בשבת חפצים שיכול לעשות בהם מלאכה לעצמו, ואפילו אם ידוע שיעשה בהם, כגון ליתן לתינוק עוגה שכתובים עליה אותיות שאסור לאכלה בשבת כמ״ש בסי׳ ש״מ, אף על פי שהתינוק יאכלנה בודאי, כיון שמתכוין הוא להנאת עצמו אין צריך להפרישו כמו שנתבאר למעלה. רק שלא יתן גדול לתוך פיו של תינוק). הרי שאסור לתת לתוך פיו של התינוק, אף שהתינוק שוברו בפיו, ושם נסמן (הערה 1892).

[1729] ס״א (קטן העובר על דברי תורה להנאתו, כגון שאוכל נבלות או שמחלל שבת לצרכו, אין בית דין מצווין להפרישו).

[1730] לבוש ס״ד (ונראה לי דהוא הדין אותן ספרים שכותבין עליהם בראשי חודי הדפים למעלה או מצדדין אותיות או תיבות כמו שנהגו קצת, שאותן הספרים אסור לפותחן בשבת משום מוחק, שהרי שובר ומוחק האותיות. וכן לחזור ולסוגרן אסור משום כותב. ולפיכך נראה דחמיר טפי פתיחת הספר משבירת העוגות, דבשבירת העוגות אין בו אלא מוחק לבדו, אבל לא שייך בו מוחק על מנת לכתוב, שהוא עיקר האב מלאכה מן התורה, ובפתיחת הספר יש בו מוחק על מנת לכתוב, שהרי דעתו לחזור לסוגרו אחר שילמוד מתוכו).

[1731] שו״ת הרמ״א סי׳ קיט, בתחלת דבריו (וליכא למימר, דהואיל ומתעסק בלימודו הוי דבר שאין מתכוין דמותר כרבי שמעון, דזה אינו, דהא מודה רבי שמעון בפסיק רישיה).

וכדלעיל סי׳ רעח ס״ד (והכל מודים בפסיק רישיה ולא ימות שחייב עליו מן התורה), ושם נסמן (הערה כט).

קריבה בעלמא אין בזה משום כותב, כיון שאפשר להקריבן בקל בלי עשיית מעשה חדש, הרי הן כמקורבים ועומדים, ואינו עושה כלום בקריבה זו. וכן מותר לפתחן מטעם זה, ואינו כמוחקן, כיון שכתיבתן קיימת ואפשר להקריבן בקל והרי הן כמקורבין. וכן נוהגין[1733] :

ה המגיה אות אחת, כגון שנטל לגגו של חי״ת ונעשו שני זייניי״ן, חייב[1734] (והמגיה אות אחת אחרת, כגון שנטל לגגו של ד׳ ועשאו ר׳, פטור אבל אסור מן התורה[1735]) :

ו אינו חייב אלא כשכותב בדבר המתקיים על גבי דבר המתקיים[1736] .

אבל מדברי סופרים אסור אפילו בדבר שאינו מתקיים על גבי דבר שאינו מתקיים, כגון לכתוב במשקין ומי פירות על גבי עלי ירקות וכיוצא בהן[1737] . ולכן צריך ליזהר שלא

[1732] שו״ת רמ״א שם (דקאמר שם (קד, ב) אמר ר׳ אבהו כתב אות אחת בטבריה ואות אחת בציפורי חייב, כתיבה היא אלא שמחוסרין קריבה ... הרי קמן דקריבה לא מקרי מחוסר מעשה כלל. אם כן הוא הדין אם היו אלו ב׳ אותיות כתובים כבר אחת בציפורי ואחת בטבריה, ומקרבן יחד, לאו כלום עבד, והוא הדין אם היו מקורבים והרחיקם, לאו כלום עביד ולא מקרי מוחק). הובא בט״ז סוף סק״ב, ובמ״א ס״ק ו.

ונתבאר בחידושי צמח צדק נ, ב (ואין לחלק, דשאני התם דכל אות כתוב במקום אחד, ואינו מחוסר רק הקריבה עם אות השני, אבל כשפותח באמצע אות אחת, ונתרחקו חלקי אות אחד זה מזה, יש לומר כשמקרבן על ידי נעילה הוי ככותב. זה אינו, דאין לחלק, כיון דההקרבה לא נקרא מחוסר מעשה, אין לחלק).

[1733] כנסת הגדולה בהגהות הב״י (מנהג פשוט בכל ישראל לפתוח ולסגור בשבת ספר שכתוב בו שמו או דבר אחר על דפיו מבחוץ, ולא ראינו פוצה פה ומצפצף על הדבר הזה, ונוהגין היינו כן בפני זקנים). הובא במ״א סק״ו (ובכנסת הגדולה כתב שנוהגין להתיר).

[1734] ברייתא וגמרא קד, סוע״ב (תנא הגיה אות אחת חייב. השתא כתב אות אחת פטור, הגיה אות אחת חייב. אמר רב ששת הכא במאי עסקינן כגון שנטלו לגגו של חי״ת ועשאו שני זייניין). רמב״ם פי״א הי״ג (המגיה אות אחת ועשה אותה שתים, כגון שחלק גג החי״ת ונעשה שני זייניי״ן, חייב). מ״א סק״ז (המגיה אות אחת, כגון שנוטל גג החי״ת ונעשה ב׳ זייניין, חייב).

ואם כתב ביד שמאל, נתבאר לעיל סי׳ לב ס״ז (הכותב בשבת ביד שמאל פטור). וראה חידושי צמח צדק נ, רע״ג.

[1735] כדברי רב ששת שם, שאינו חייב אלא כשעשה ממנו ב׳ אותיות, משא״כ באות אחת הוי חצי שיעור, כדלעיל ס״ד (אבל על אות אחת פטור אבל אסור מן התורה, כשאר חצי שיעור).

ואף דאמרינן התם (רבא אמר כגון שנטלו לתגו של דל״ת ועשאו ריי״ש), ופרש״י (דלא הוי אלא הגהת אות אחת, ובדבר מועט חייב הואיל, וזהו תיקון הספר, דאסור לאדם לשהות ספר שאינו מוגה משום אל תשכן באהליך עולה (איוב יא), והוה ליה ככתב אות אחת והשלימה לספר, דאמרן לעיל דחייב).

מכל מקום, הכא לא מיירי במתקן אות אחת בספר שלם, כי אם במגיה אות אחת בפני עצמה. וכן לא הובאו דברי רבא ברמב״ם ובמ״א שם.

ובחידושי צמח צדק נ, ג (ובשו״ע רבינו ז״ל סי׳ ש״מ ס״ה כתב דפטור אבל אסור מהתורה, ורוצה לומר דהוה ליה ככותב אות אחת. ואפשר היא הגהת הרי״ל, וצ״ע). וראה מי טל (מוחק) סי׳ כט.

[1736] ירושלמי פי״ב ה״ד (כתב בדיו על עלי ירקות, במשקין ובמי פירות על הלוח, פטור, עד שיכתוב דבר של קיימא על דבר של קיימא). תוספתא פי״ב ה״ו. רמב״ם פי״א הט״ו (אין הכותב חייב עד שיכתוב בדבר הרושם ועומד, כגון דיו ושחור וסקרא וקומוס וקנקנתום וכיוצא בהם, ויכתוב על דבר שמתקיים הכתב עליו, כגון עור וקלף ונייר ועץ וכיוצא בהם. אבל הכותב בדבר שאין רישומו עומד, כגון משקין ומי פירות, או שכתב בדיו וכיוצא בו על עלי ירקות ועל כל דבר שאינו עומד, פטור. אינו חייב עד שיכתוב בדבר העומד על דבר העומד). מ״א רסק״ז (הכותב בדיו על עלי ירקות ועל כל דבר שאינו עומד, פטור, עד שיכתוב דבר העומד על דבר העומד).

ומכל מקום תנן קד, ב (הכותב על בשרו חייב), וברמב״ם פי״א הט״ז (הכותב על בשרו חייב, מפני שהוא עור. אף על פי שחמימות בשרו מעברת הכתב לאחר זמן, הרי זה דומה לכתב שנמחק). ונתבאר בחידושי צמח צדק נ, סע״א.

[1737] משנה קד, ב (כתב במשקין במי פירות באבק דרכים באבק הסופרים ובכל דבר שאינו מתקיים, פטור). רמב״ם שם (כגון משקין ומי פירות, או שכתב בדיו וכיוצא בו על עלי ירקות ועל כל דבר שאינו עומד, פטור). ס׳ הזכרונות זכרון ט מלאכת הכותב (לאו למימרא דכל ששניהם אינו עומדים מותר ... אלא כח דהתירא אתא לאשמועינן, דאפילו כשאחד מהם עומד, אינו אסור אלא מדבריהם). הובא בכנסת הגדולה הגהות ב״י. אליה זוטא סק״ח (וכתב בשיירי כנסת הגדולה דאף שכותב בזה על עלי ירקות, דשניהם אינם עומדין, אסור).

וכן הוא לענין מלאכת צובע, כדלעיל סי׳ שכ סכ״ח (אין איסור מן התורה אלא הצובע בצבע המתקיים, אבל צבע שאינו מתקיים כלל, כגון שהעביר ששר או סרק על גבי ברזל ונחושת וצבעו, פטור ... ומכל מקום אסור מדברי סופרים).

לכתוב באצבעו במשקין על השלחן, או לחקוק באפר[1738] או בשומן קרוש או בדבש[1739].

אבל מותר לרשום באויר כמין אותיות, כיון שאין רשומן ניכר כלל. והוא הדין על השלחן שלא במשקין, שגם בזה אין רשומן ניכר כלל. ואע"פ שעל ידי כך מלמד ומאמן ידו לכתיבה, אין בכך כלום. וכן מותר לראות אומנות בשבת, אע"פ שלומדה[1740]:

ז הקורע על העור כתבנית כתב, חייב[1741], שהרי חקיקה היא בכלל כתיבה[1742].

אבל הרושם על העור כתבנית כתב, פטור[1743], שאין זה דבר המתקיים[1744], אבל אסור מדברי סופרים[1745], גזרה משום דבר המתקיים.

אבל אם אינו תבנית כתב, ואינו רושם אלא לסימן בעלמא, ולא כמין אותיות, מותר אפילו לכתחלה, ולכן מותר לרשום בצפורן על הספר, כמו שרושמין לסימן במקום שיש טעות[1746].

אמנם יש מלאכות שלא אסרו חכמים אלא כשמתקיים יום אחד או יותר, כמו במלאכת קושר, לדעה הא' דלעיל סי' שיז ס"א (אבל אם אינו עומד להתקיים כלל, אלא להתירו ביומו ... מותר לקשרן ולהתירן בשבת), וכן במלאכת בונה, כדלעיל סי' שיד סי"ט (במה דברים אמורים כשהדלת עשויה שם לקיום על מנת שלא להסירה בשבת ... אבל אם אינה עשויה לקיום כלל, אין בה משום סתירה).

[1738] אור זרוע ח"ב סי' עו (הלכך צריך אדם ליזהר שלא יכתוב במשקין על גבי השלחן, וגם שלא יסרוט באצבעו כמו אותיות בעפר נגוב). הובא בתרומת הדשן סי' סג. שו"ע ס"ד (יש ליזהר שלא לכתוב באצבעו במשקין על השלחן או באפר).

[1739] פרישה סק"א ד"ה ומ"ש עוד (ומיירי נמי במשקה שהוא עב קצת, כמו שומן או דבש שנקרש). הובא באליה זוטא שם.

[1740] תרומת הדשן שם (מי שצריך לרמוז באצבעו, ולהוליכו באויר כעין כתיבת האותיות ... יראה דיש להוכיח דשרי. אמנם אחד מהגדולים אמר שקבל מרבותיו דאסור, ולא פרשו לו הטעם. ואמר הוא הטעם לאיסור, מפני שמאמן את ידיו בכך, שיתרגלו במשיכת הציור כתיבת האותיות ... אמנם נראה להביא ראייה בפשיטות, מהא דאור זרוע, דשרי אפילו לכתחילה ... דווקא בעפר נגוב או במשקין שרישומו ניכר לפי שעה, כה"ג אסור לכתחילה, אבל באויר שאין רישומו ניכר אין צריך ליזהר). רמ"א ס"ד (אבל מותר לרשום באויר כמין אותיות). מ"א ס"ק ח (ולא אמרינן דמאמן ידיו בכתיבה, והוא הדין דמותר לראות אומנות בשבת אף על גב שמלמדה (תרומת הדשן)). ט"ז ס"ק ג (הטעם בתרומת הדשן שאין רישומו ניכר כמו במשקין ואפר. ולפי זה לאו דוקא באויר מותר, אלא הוא הדין אם רושם על דף נגוב צורת אותיות שרי, דגם בזה אין רישומו ניכר כלל).

[1741] ירושלמי פי"ב ה"ד (הקורע על העור כתבנית כתב חייב). רמב"ם פי"א הט"ז (הקורע על העור כתבנית כתב חייב משום כותב). מ"א סק"ז.

[1742] גיטין כ, א (עבד שיצא בכתב שעל גבי טבלא ופינקס (כעין אותן של סוחרים שחוקקים עליהן בעט, רש"י), יצא לחירות ... דחק יריכות (של אותיות, דהיינו הן ממש שישקע הכתב, זו היא כתיבה, רש"י)).

[1743] ירושלמי שם (הרושם על העור כתבנית כתב פטור). רמב"ם שם (הרושם על העור כתבנית כתב, פטור). מ"א שם.

[1744] מ"מ הל' גירושין פ"ד ה"ז (דקי"ל דאפילו על העלה של זית כשר, אע"פ שאינו מתקיים, מה שאין כן לענין שבת). בית שמואל סי' קכה סק"ו (כתב המגיד, לענין שבת בעינן דבר המתקיים, כלומר מה שעושה יהי' קיים, אם רושם צריך להיות הרושם קיים, ועל גבי עור אינו מתקיים לכן פטור).

[1745] לבוש ס"ה (לרשום בציפורניו כמין אותיות, נראה לי ודאי דאסור משום כותב, אף על פי שאינו מתקיים). ט"ז סק"ד (ואפילו בדבר שאין מתקיים איתא במשנה דפטור, משמע אבל אסור). מ"א ס"ק ט (אבל כמין אותיות ודאי אסור כמ"ש ס"ד (לבוש)). אליה זוטא סק"ט (באין מתקיים איסורא מיהא איכא).

וכדלעיל סעיף הקודם (אבל מדברי סופרים אסור אפילו בדבר שאינו מתקיים על גבי דבר שאינו מתקיים).

[1746] טור ושו"ע ס"ה (מותר לרשום בצפורן על הספר, כמו שרושמין לסימן, שאין זה דבר המתקיים). לבוש ס"ה (שאין זה דבר המתקיים, וגם אינו אות).

וכן הוא ברמב"ם שם (הרושם על העור כתבנית כתב, פטור), ופירש בנחלת צבי ס"ק ח (דמשמע מזה להדיא, אבל אם אינו כתבנית הכתב, מותר, והטור לא איירי אלא ברושם בציפורן על הספר, כגון שעושה רושם על טעות שמצא בספר, כן נראה לי). אליה זוטא שם (לסימן בעלמא, כגון שעושה רושם על טעות שנמצא בספר, שרי. וכן משמע ברמב"ם פרק י"א ו[ז]"ל הרושם על העור בתבנית הכתב, פטור ע"כ. וכ"כ בנחלת צבי).

ובזה אין גוזרים "משום דבר המתקיים", שהרי גם בדבר המתקיים אינו חייב אם רושם סימן בעלמא.

והוא כת"ק דרבי יוסי (אמר רבי יוסי לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם (סימן שהיו עושים בקרשי המשכן, רש"י), שכך כותבין על קרשי המשכן לידע איזו בן זוגו (ואתא ר' יוסי למימר דאפי' לא כתב אלא רשם שני

במה דברים אמורים בקלף שהוא קשה והרושם שבו אינו מתקיים, אבל בנייר אסור לרשום, מפני שהרושם שבו מתקיים זמן מרובה[1747]. ואע"פ שאינו תבנית כתב, אסור מדברי סופרים, גזרה משום תבנית כתב שחייבים עליו כשהוא מתקיים[1748].

ויש אוסרים[1749] אפילו בקלף. לפי שסוברים[1750] שאפילו הרושם לסימן בעלמא ולא כתבנית כתב חייב, אם הוא דבר המתקיים, שכן היו רושמין על קרשי המשכן לידע איזה בן זוגו. ולפיכך אם שרט שריטה אחת על גבי שני נסרים, או ב' שריטות על נסר אחד לסימן, כמו שעשו בקרשי המשכן, חייב, ובשריטה אחת על נסר אחד פטור אבל אסור מן התורה[1751], מפני שהוא דבר המתקיים. והרושם על הקלף שאינו מתקיים, אסור מדברי סופרים, גזרה משום המתקיים[1752]. וירא שמים יחמיר לעצמו כדבריהם[1753]:

ח וכל זה כשאינו תבנית כתב כלל. אבל כל שהוא תבנית איזה כתב, אפילו אינו אשורי, ואפילו אינן אותיות ידועות אלא שרגילין לסימן בעלמא, כגון הסימנים שרגילין לעשות בהם המספר, הרי זה נקרא תבנית כתב וחייב עליו[1754], אם עשאו בדבר המתקיים, ובדבר שאינו מתקיים אסור מדברי סופרים לדברי הכל[1755].

והכותב אשורית וחיסר הזיונין משעטנ"ז ג"ץ, פטור עליהן, מפני שלא נגמרה

רשימות בעלמא לסימן חייב, רש"י)). ואילו ת"ק סובר שאינו חייב אלא על אותיות, ולא על רושם. וכן נפסק בפירוש הרמב"ם שם, וברע"ב שם (ואין הלכה כרבי יוסי).

ולכן נפסק לקמן ס"י (הרושם רשמים וצורות בשטר וכיוצא בהם כדרך שהציירים רושמים, חייב משום תולדת כותב), כת"ק דרבי יוסי (ראה לקמן הערה 1761).

והיינו שלרבי יוסי חייב הרושם שתי שריטות בעלמא משום אב מלאכה, ואילו ת"ק סובר שאינו אב מלאכה, אלא שאם הוא ציור, היא תולדת כותב, ואם הוא רק רושם לסימן, אינו אסור אלא מדברי סופרים.

וראה יגדיל תורה (נ.י.) חס"ב ע' מא. אהלי שם ח"ג ע' פו.

[1747] מהרש"ל בהגהותיו לטור, הובא בב"ח (ראיתי שכתב מהרש"ל בהגהותיו (לטור), דבסמ"ק אוסר לרשום בציפורן על הספר, ושמעתי מחכם אחד שהיה מכריע ביניהם ואמר שזה בקלף הקשה וזה בנייר הרך, וסברא נכונה היא עכ"ל). הובא במ"א ס"ק י, ובט"ז סק"ד. והוסיף בט"ז (וחילוק זה שמעתי גם כן מאחי הגאון מהר"י הלוי ז"ל, מחמת שעינינו רואות שהרושם שאדם עושה בצפורן על הנייר מתקיים אפילו לאחר כמה שנים).

[1748] כי אף שלת"ק דרבי יוסי אינו חייב אלא בתבנית כתב, ולא ברושם סימן בעלמא, מכל מקום אסור מדרבנן גם ברושם סימן בעלמא, גזירה משום תבנית כתב.

[1749] אור זרוע ח"ב סי' עג (כשאדם מעיין הלכה בשבת, ובא אל לבו שום חידוש שצריך לשאול, שאסור לו לרשום בצפורן על הגליון לזכר שלא ישכח ... ור' יוסי נמי דנמוקו עמו א[וס]ר רושם בעלמא). פסקי תוס' סי' שנ (אין לרשום בצפורן על הספר). דרכי משה אות א (ובאור זרוע כתב דאסור לרשום, וכן כתב בעל המראה מקום בשם פסקי תוספות). ב"ח ד"ה מותר (ולפענ"ד נראה דאף בקלף הקשה דאינו מתקיים, פטור אבל אסור הוא). מ"א שם (וב"ח אוסר אפילו בקלף, וכן משמע בפסקי תוספות פרק הבונה).

[1750] כרבי יוסי במשנה קג, א (אמר רבי יוסי לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם (סימן שהיו עושים בקרשי המשכן, רש"י), שכך כותבין על קרשי המשכן לידע איזו בן זוגו (ואתא ר' יוסי למימר דאפי' לא כתב אלא רשם שני רשימות בעלמא לסימן חייב, רש"י)). ונתבאר לעיל (הערה 1746).

[1751] מדין חצי שיעור, כדלעיל ס"ד.

[1752] ב"ח שם (ואף על גב דאיכא הכא תרתי, חדא שאינו מתקיים, ועוד דאינו אלא רשימה אחת, איסורא דרבנן מיהא איכא, נראה לי). ומבאר רבינו הטעם, שגם בשריטה אחת על הקלף שאינו מתקיים, יש לגזור משום שריטה אחת בדבר המתקיים, שאז יהי' אסור מן התורה משום חצי שיעור.

[1753] אליה זוטא שם (הלכך יש לירא שמים להחמיר). ובחידושי צמח צדק נ, א (וכתב רבינו ז"ל שירא שמים יחמיר לעצמו). והיינו שמעיקר הדין קיי"ל כת"ק דרבי יוסי, שאינו חייב אלא על תבנית כתב (כדלעיל הערה 1746, ולקמן הערה 1761).

[1754] משנה קג, א (הכותב ... סמניות (כדרך שכותבין בני אדם, א סימן לאחד וב סימן לשנים, פיה"מ להרמב"ם), בכל לשון (של כל כתבים וגופן של כל אומה ואומה, רש"י) חייב). רמב"ם פי"א ה"י (והכותב בכל כתב ובכל לשון חייב, ואפילו משני סימניות).

[1755] כדלעיל ס"ז.

מלאכתן[1756]. וכן כל כתב מאיזו אומה שלא גמר אותיותיו כתיקונן, פטור עליו, אלא שאסור מדברי סופרים. ולכן הכותב כתיבה דקה שקורין משיט״א, יש אומרים[1757] שפטור עליה, מפני שנלקחה מכתב אשורי, והרי זה ככתב אשורי שלא נגמר כתיקונו, וכמו שיתבאר בסימן תקמ״ה[1758]:

ט אם תוחב אותיות של כסף בבגד נקרא כתב, ואסור לעשותו בשבת[1759]:

י הרושם רשמים וצורות בשטר וכיוצא בהם כדרך שהציירים רושמים, חייב[1760] משום

[1756] גמרא קה, רע״א (לא קשיא הא דבעי זיוני הא דלא בעי זיוני), ופרש״י (שעדיין צריכות ראשי הזיינין לזיינן בתגין שלהן, שהזיינין צריכות ג׳ זיונין ימין ושמאל ולמעלה). תוס׳ קד, ב ד״ה נתכוין (אפילו נתכוון לכתוב שני זיינין וכתב בלא זיון פטור). מ״א שם (והא דבעי זיוני, היינו בכתב אשורית, דכל זמן שלא זיינן לא נגמרה מלאכתן).

וראה לעיל סי׳ לו ס״ה (אותיות שעטנ״ז ג״ץ ... צריך לזיינן בג׳ תגין קטנים ... אבל בדיעבד אפילו לא עשה להן כלל תגין כשרין. ויש פוסלין אם לא תייג שעטנ״ז ג״ץ).

[1757] הגהות מיימוניות הל׳ ס״ת פ״ז אות מ (לשון רבינו שמחה ... דכתיבה דקה שאנו כותבין שטרי הדיוטות אינו חשוב כתב, דאפילו אם האות חסר זיון לא חשיב כתב לענין חיוב שבת). מ״א שם (ואפשר דבכתיבה דקה נמי פטור, כיון שהוא נלקח מכתב אשורית).

[1758] ראה רמ״א שם ס״א ([אסור לכתוב בחול המועד] ונהגו להקל בכתב שלנו שאינו מעשה אומן). מ״א סק״ג (היינו משיט״א). ט״ז סוף סק״י (שכתיבת משיט״א שלנו אינו מעשה אומן כלל), וסקי״ב (דהיינו דוקא בכתב גס, אבל לא בכתב משיט״א).

[1759] מ״א סק״י (משמע בגיטין דף כ׳, שאם תוחב אותיות של כסף על גבי בגד, מקרי כתב עיי״ש. ואם כן אפשר דאסור לעשותו בשבת).

והוא דאמרינן התם (עבד שיצא (לחירות, רש״י) בכתב שעל גבי טבלא ופינקס יצא לחירות, אבל לא בכתב שעל גבי כיפה (כעין כובע של צמר, רש״י) ואנדוכתרי (תכשיט, ורוקמין עליו צורות ... אינו כתב לפי שאינו כתוב וקבוע, אלא מוטל על הבגד וב׳ ראשיו תחובים, רש״י)).

ופירש במחצית השקל (מדהוצרך רש״י לתת טעם לפי שאינו כת[ו]ב וקבוע כו׳, תיפוק ליה דאינו כתב כלל כנזכר לעיל, אלא על כרחך דעל כל פנים כתב מיקרי, אלא דהתם הוי כאלו האותיות פורחות באויר, וזה לא שייך לענין שבת).

*

ואף שנתבאר לעיל ס״ד (שכיון שהאותיות הן כתובות כבר אלא שמחוסרין קריבה בעלמא, אין בזה משום כותב, כיון שאפשר להקריבן בקל בלי עשיית מעשה חדש, הרי הן כמקורבים ועומדים, ואינו עושה כלום בקריבה זו).

שאני התם שאינן מחוסרין אלא קריבה, משא״כ כאן שהוא גם תוחבן בבגד, כמבואר באגרות משה סי׳ קלה (בדבר אם מותר להעמיד נאמבערס כתובים בניירות מיוחדות כל אחד בנייר אחר זה אצל זה כדי שידעו הצבור באיזה דף הם צריכים עתה ... הנכון לענ״ד, דאם אינו מחבר את האות אלא העמדה בעלמא אין בזה שום חשש ... אם יש איזה חבור דקובעין הגבאי שלא יזוזו ממקומן, יש לאסור).

ובזה תלוי גם דין משחקי פאזלים, שמצרפים חלקי אותיות ותמונות, כשמתהדקים זה לזה ונשלמים האותיות והתמונות.

ובאמת התיר גם בזה בבדי השלחן סי׳ קמד ס״ק י (מנהג כמה בתי כנסת לסמן העליות שנמכרו בשבת קודש, שתוחבין אותיות שעל הנייר בתוך מסגרת שיש לה זר למעלה ולמטה שאוחזין הנייר שלא יפול. ונראה דמותר, דהאותיות מוכנות והוי קריבה בעלמא ואינן מתחברות כלל עם המסגרת).

ומה שאסרו בתחיבת אותיות בבגד, נתבאר בשמירת שבת כהלכתה פט״ז הערה סד (זה רק אם כל אות עומדת בפני עצמה ואין לה רקע, אבל אם מודפסות האותיות על הנייר והוא מחברן בתוך המסגרת, לית לן בה).

והיינו כדלעיל סי׳ לב סט״ז (והאות צריכה להיות כולה מוקפת גויל מכל רוחותיה). ועל ידי תחיבתן בבגד, שהוא הרקע של האותיות, נעשים אותיות, והוי ככתיבה.

אמנם גם באותיות בחודי הספר התירו לעיל ס״ד, אף שכשהספר פתוח אינו נחשב אות. וכבר הובא לעיל (הערה 1732), מחדושי צמח צדק (כיון דההקרבה לא נקרא מחוסר מעשה, אין לחלק).

[1760] רמב״ם פי״א הי״ז (הרושם רשמים וצורות בכותל ובששר וכיוצא בהן כדרך שהציירין רושמים, הרי זה חייב משום כותב). מ״א ס״ק ז (רושם רשמים וצורות בכותל ובשטר וכיוצא בהן כדרך שהציירים רושמים, הרי זה חייב משום כותב).

ואפשר גורסים המ״א ורבינו ברמב״ם ״בכותל ובשטר״, שאת שני אלו רגילים לעטר בציורים. ואילו הלשון שברמב״ם אינו מובן לכאורה, שהרי ״ששר״ הוא סוג צבע, כמבואר ברמב״ם פ״ט הי״ג (צבע שאינו מתקיים כלל כגון שהעביר סרק או ששר על גבי ברזל או נחשת וצבעו פטור), ולעיל סי׳ שכ סכ״ח (אין איסור מן התורה אלא הצובע בצבע המתקיים, אבל צבע שאינו מתקיים כלל, כגון שהעביר ששר או סרק על גבי ברזל ונחושת וצבעו, פטור, שהרי אתה מעבירו לשעתו ואינו צובע כלום), ומה ענינו כאן אצל ״בכותל״.

תולדת כותב[1761]. וכן המוחקה[1762]:

המשרטט

יא דרך הרצענים כשהוא בא לחתוך העור משרטטו תחלה כפי מה שהוא רוצה להאריך להרחיב ולקצר החיתוך, ואחר כך מעביר הסכין דרך השרטוט, וכן עשו בעורות המשכן כשחתכום, ולכן שרטוט זה הוא מאבות מלאכות[1763].

וכן המשרטט אפילו הקלף או הנייר כדי לכתוב ביושר חייב[1764]:

התופר

יב התופר ב' תפירות וקשר, או ג' תפירות אעפ"י שלא קשר, חייב. אבל ב' תפירות ולא

ויש גורסים ברמב"ם "בכוחל ובששר", שהם שני סוגי צבעים שצובעים בהם הציורים.

*

ואף שהצובע את הכותל חייב משום צובע, כדלעיל סי' שכ סכ"ז-ח.

מכל מקום המצייר על הכותל אינו חייב אלא משום כותב.

ואף שנתבאר לעיל סי' שב ס"ה (הצר צורה בכלי העומד לציירו, אפילו לא צייר אלא מקצת הצורה, הרי עשה מקצת גמר הכלי וחייב, שאף שהציור מצד עצמו אינו חשוב מלאכה, מכל מקום עכשיו שהכלי נגמר וניתקן על ידו הרי הוא נחשב למלאכה).

נראה לכאורה הפירוש לעיל שם: "הצר צורה בכלי העומד לציירו, אפילו לא צייר אלא מקצת הצורה [שאז אינו חייב משום תולדת כותב, שהרי הוא כמו הכותב חצי אות שפטור עליו; מכל מקום חייב, ש]הרי עשה מקצת גמר הכלי וחייב ... משום מכה בפטיש". והיינו שכשמצייר על הדף אינו חייב אלא בציור מושלם – משום תולדת כותב, ואילו כשמצייר על הכלי, חייב אפילו במקצת הציור – משום מכה בפטיש.

[1761] רמב"ם שם (רושם תולדת כותב הוא).

דלא קיי"ל כרבי יוסי קג, א (לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם, שכך כותבין על קרשי המשכן לידע איזו בן זוגו), והיינו שרושם הוא אב מלאכה, אלא כת"ק שאינו חייב על רושם רשמים אלא משום תולדת כותב.

וכדלעיל (הערה 1746), שלרבי יוסי גם הרושם שתי שריטות בעלמא הוא אב מלאכה, ואילו ת"ק סובר שאינו אב מלאכה; אלא שאם הוא ציור, היא תולדת כותב, ואם הן רק שריטות, אינו אסור אלא מדברי סופרים.

[1762] רמב"ם שם (וכן המוחק את הרשום לתקן, הרי זה תולדת מוחק וחייב). מ"א שם (וכן המוחקה). והיינו שמוחקה על מנת לצייר עליו, וכדלעיל ס"ד.

וכן הוא לקמן סי' תקיט ס"ו (נכרי שהביא כתב לישראל ביום טוב, והוא חתום, מותר הישראל לפתחו בעצמו ... והוא שאין בחותם לא צורה ולא אותיות, דאז יש איסור משום מוחק), והיינו שאם יש בחותם צורה, יש בו משום מוחק.

וראה מי טל (קורע) סי' ו. קובץ הערות וביאורים תשנג ע' 72.

[1763] משנה עג, א – לפי אוקימתא שבגמרא עה, ב (רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו אפיק חד מינייהו ועייל שירטוט), ופרש"י (לפי שדרך הרצענין, כשהוא בא לחתכו משרטטו תחלה כפי מה שהוא רוצה להאריך ולהרחיב ולקצר החיתוך, ואחר כך מעביר הסכין דרך השירטוט, וכן בעורות המשכן כשחתכום).

מלאכת המחתך נתבארה לעיל סי' שיד סט"ז (המחתך את העור ... שכן במשכן היו מחתכים עורות אילים ותחשים במדה לעשותן מכסה לאהל). והשירטוט שלפני החיתוך – נתבאר כאן.

[1764] רמב"ם פי"א הי"ז (המשרטט כדי לכתוב שתי אותיות תחת אותו שירטוט, חייב). מ"א ס"ק ז (המשרטט חייב).

והוא כדלעיל סי' לב ס"ח (בתפילין אין צריך שרטוט כי אם בשיטה העליונה ... אם אינו יודע לישר השיטה בלא שרטוט, טוב הוא שישרטט כל השורות, כדי שיהיה הכתב מיושר ושוה).

אלא שיש הפרש בזה בין פרשיות התפילין למזוזה, כדלעיל שם (התפילין אינן כמזוזה שהיא צריכה שרטוט מהלכה למשה מסיני בכל שיטה ושיטה, אבל בתפילין אין צריך שרטוט כי אם בשיטה העליונה, מפני שאסור מדברי סופרים לכתוב לכתחלה ג' תיבות מפסוק מכתבי הקודש בלא שרטוט, כמו שיתבאר ביו"ד סי' רפ"ד (סעיף ב), אבל שאר השיטות אין צריך שרטוט, כי השיטה העליונה נעשית כמו שרטוט למה שתחתיה כמו שיתבאר שם ... ויש אומרים שצריך לשרטט תמיד למעלה ולמטה ומן הצדדים בין בתפילין בין בכל מקום שכותב ג' תיבות מפסוק, ואע"פ שיודע לכתוב בלא שרטוט. והעיקר כסברא הראשונה כמו שיתבאר ביו"ד שם, ואעפ"כ נוהגין להחמיר בתפילין כסברא האחרונה).

ובשו"ע יו"ד שם (אסור לכתוב ג' תיבות מפסוק בלא שרטוט, אם הוא כתב אשורית). וברמ"א שם (ואם שרטט שיטה העליונה, שוב לא צריך).

קשר, פטור, מפני שאינו מתקיים[1765]. אבל אסור מדברי סופרים[1766]. ואם קשר חייב גם

[1765] משנה עג, א (אבות מלאכות ... והתופר שתי תפירות), וגמרא עד, סוע"ב (והא לא קיימא (הכי, וכיון דלא קיימא לאו מלאכה היא, רש"י). אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, והוא שקשרן (שקשר שני ראשי החוט, רש"י). רמב"ם פ"י ה"ט (התופר שתי תפירות חייב. והוא שקשר ראשי החוט מכאן ומכאן כדי שתעמוד התפירה ולא תשמט. אבל אם תפר יתר על שתי תפירות, אף על פי שלא קשר חייב, שהרי מתקיימת התפירה). מ"א סקי"א (התופר ב' תפירות וקשר, או ג' אף על פי שלא קשר, חייב).

ואף שגם שתי תפירות הוי חיבור, מכל מקום אינה חשובה מלאכת תפירה, כדלעיל סי' שא סכ"ג (בטילה לגבי הכסות, אם היא תפורה לו בב' תכיפות, שב' תכיפות חשובין חיבור לענין כלאים (ולענין שבת, עיין סי' ש"מ)).

והיינו דאף שלענין כלאים תנן בכלאים סוף פ"ט (התוכף תכיפה אחת אינה חיבור, ואין בה משום כלאים, והשומטה בשבת פטור, עשה שני ראשיה לצד אחד, חיבור, ויש בה משום כלאים). מכל מקום אינה חשובה מלאכת תפירה לענין שבת, כמבואר כאן.

*

ואם תופר ג' תפירות, אבל דעתו לפרקו בו ביום, נתבאר לעיל סי' שיז ס"ז (במה דברים אמורים בקשירה, אבל אם תפר הכובס את בית הצואר, וכן זוג של מנעלים התפורים יחד כדרך שהאומנים עושים, אסור לחתכן או לנתקן זה מזה, שאין חילוק בתפירה בין של קיימא לאינה של קיימא, ולעולם יש בסתירתה משום קורע ... ויש מתירין בתפירה שאינה של קיימא לנתק או לחתוך. וכן עיקר).

[1766] אליה זוטא סקי"א (ואפשר דדוקא לענין חיובא בעינן קשירה, אבל איסורא אפילו בלא קשירה איכא).

*

ולפי זה הי' מקום לומר שאסור לתחוב סיכת בטחון בבגד לחבר בו ב' חלקי הבגד, דהוי ב' תפירות. וכן יהא אסור לפרק סיכת הידוק (כליב) שהיא מחברת בב' תכיפות.

ואף שהתפירה היא בדרך כלל בחוט שאינו של מתכת; נתבאר באגרות קודש ח"ח ע' צב (וחבור יכול להיות גם על ידי חוט של מתכת, וכמו שגם במשכן אחד החוטים הי' של זהב), וכמבואר ברמב"ם הלכות כלי המקדש פרק ט ה"ה (הזהב שבאריגת האפוד והחושן האמור בתורה ככה הוא מעשהו, לוקח חוט אחד זהב טהור ונותנו עם ששה חוטין של תכלת וכופל השבעה חוטין כאחת, וכן הוא עושה חוט זהב עם ששה של ארגמן וחוט אחד עם ששה של תולעת שני, וחוט אחד עם ששה של פשתים, נמצאו ארבעה חוטי זהב ונמצאו כל החוטים שמנה ועשרים).

ויתירה מזו הי' לכאורה מקום לומר, שעל ידי הידוק בסיכת בטחון, או סיכת הידוק, "מתקיים" חיבור זה, ויהי' חייב, וכמבואר בדברי רבינו במהדורא בתרא לסי' שא ס"ז (במחט כשעושה ב' ראשיה לצד אחד מיקרי ב' תפירות, ואפשר דלא בעיא קשירה, משום שמתקיים כך. ועיין ערוך דנקיט בסיכי (במנחות מ"[א]) תפירה גמורה היא).

והיינו כדאמרינן מנחות מא, א (תנו רבנן טלית כפולה (שהיתה ארוכה כשתים וכפלה, רש"י) חייבת בציצית, ורבי שמעון פוטר (שאם תפשט נמצאת ציציות באמצעיתה, רש"י), ושוין שאם כפלה ותפרה שחייבת. תפרה פשיטא. לא צריכא דנקטה בסיכי). ופירש הערוך (ערך סך הט') "ביתדות". הרי שעל ידי סיכי (סיכה של מתכת) מבואר בגמרא שנקרא "כפלה ותפרה", "משום שמתקיים כך".

ומטעם זה כתב הקרבן נתנאל פ"ז אות נ (ולכך תמה אני מאין נוהגין העולם שתוחבין עם מחט ... הקרייז עם המלבוש ... הא הוי שתי תקיפות). וכן הוא במשנה ברורה ס"ק כז (אותן האנשים שתוחבין הקרייז עם הבגד במחט בשתי תכיפות, לאו שפיר עבדי (קרבן נתנאל)).

והאריך באיסור זה האדמו"ר מוהרש"ש רובין הלברשם מצעשינוב, במכתבו לרבי, שהשיב לו באגרות קודש חי"א אגרת ג'תשפט (במענה על מכתבו עם המוסגר בו, שקו"ט בנוגע להשתמשות במחט בטחון (כנראה כוונתו, זיכער נאדעל) בשבת. מובן שנבהלתי מהקס"ד בסיום התשובה שלו, שלא רק אסור אלא שחושש גם לאיסור דאורייתא ח"ו ... מצוה לקיים מנהג זקנות מישראל מכמה דורות מבלי מוחה בידם ... והם: א) במתכת ובחוט של מתכת אין תפירה, ואף שאין ראי' מפורשת לדבר, הנה זכר לדבר ממה שכל מלאכות שבת למדין אנו ממשכן. ואף שהי' גם חוט של זהב בהאריג, אבל פשיטא שלא תפרו בחוטים אלו, דמילתא דתמיהא כזו צריך הי' להיות ציווי מפורש בזה. וממ"ש במנחות מא, א דנקטה בסיכי שלפירוש הערוך היינו יתדות, הנה מובן ששם צריך להיות ענין של חיבור ואינו נוגע כלל באיזה אופן, אם של תפירה או באופן אחר ... ב) כבר ידוע דעת רבנו יואל אשר נפסקה הלכה כמותו (שו"ע או"ח סי' שי"ז ס"ג) אשר צריכה להיות תפירה של קיימא ... ובמחט בטחון ביחוד הנה רואים במוחש בכל ענינים שמשתמשים בהם לשם חיבור שאי אפשר שישארו כך לעולם ... ומאסף לכל הדיעות בזה בספר קצות השולחן להרב אברהם חיים נאה חלק שמיני סי' קמ"ו סעיף י"ב עיי"ש בארוכה בכל הנ"ל).

ובבדי השלחן שם ס"ק כב (מצוה עלינו ליישב מנהגן של ישראל שנהגו משנים קדמוניות ולא מיחו בידם. והנה לשיטת רבינו יואל שהתיר לקרוע תפירת בית הצואר שעשה הכובד משום דלאו לקיימא עביד ... ונראה דסברי דתחיבת מחט אינה תפירה כלל, שאין תפירה אלא בחוטים ... ואע"פ שמוכח מהערוך הנ"ל דחבור ביתדות קרי לה הגמרא תפירה, התם לענין חיבור טלית לציצית דינו כתפירה כיון דסוף סוף הוי מחובר, אבל בשבת דבעינן מלאכת מחשבת).

ומה שהובא לעיל ממהדורא בתרא לסי' שא, לענין סיכת בטחון, שאף סיכת בטחון הוי תפירה מן התורה "משום שמתקיים בכך", הוא רק כדי לבאר את הגמרא לפי שיטות אלו, אף דלא קיי"ל כן.

משום קושר[1767]:

יג בגד שהוא תפור ועומד, והניח החוט ארוך, ונתפרדו שתי חתיכות הבגד זו מזו במקצת, וחוטי התפירות נמשכים, ומותח את ראש החוט כדי להדקן ולחברן, זו היא תפירתן וחייב[1768], אע"פ שלא קשר, אם נתחברו כשיעור ג' תפירות[1769].

ואותן שמהדקין הבגדים סביב זרועותיהם על ידי החוט שמותחים אותו ומתהדק, אסור למותחו בשבת משום תופר[1770] (ואף שאינה תפירה של קיימא, שהרי אינו מהדקו אלא בשעה שלובשו ובשעה שפושטו מרפה אותו, מכל מקום אסור מדברי סופרים מפני שדומה לתופר[1771]).

אלא אם כן יהיו הנקבים רחבים קצת ומתוקנים בתפירה ובעיגול, שאז אינו דומה לתופר[1772]. ואז אפילו אם החוט תחוב במחט נקובה מותר לצאת בה, כיון שהיא מחוברת

והוא דאמרינן שבת ס, א (מחט שאינה נקובה, למאי חזיא, אמר רב יוסף הואיל ואשה אוגרת בה שערה). וכתב על זה רבינו במהדורא בתרא לסי' שא ס"ה וס"ז (והא דלא מוקמינן מתניתין במחט שבצעיף וחלוק, יש לומר שבימיהם לא נהגו הנשים בצעיף שלנו ... יש לתרץ בפשיטות לפי דעת ריב"א במרדכי פ"ד, דתפירה שאינה של קיימא חייב, אם כן במחט כשעושה ב' ראשיה לצד אחד מיקרי ב' תפירות, ואפשר דלא בעיא קשירה משום שמתקיים כך. ועיין ערוך דנקיט בסיכי (במנחות מ"[א]) תפירה גמורה היא).

והיינו שעיקר התירוץ הוא "שבימיהם לא נהגו הנשים בצעיף שלנו". אמנם יש לתרץ תירוץ נוסף, לפי דעת ריב"א (דלא קיי"ל כוותיה), שהיא דעה הא' דלעיל סי' שיז ס"ז (שאין חילוק בתפירה בין של קיימא, לאינה של קיימא, ולעולם יש בסתירתה משום קורע ... ויש מתירין בתפירה שאינה של קיימא לנתק או לחתוך. וכן עיקר), ולפי דעת הערוך (דלא קיי"ל כוותיה), שגם בחוט של מתכת יש תפירה.

יוצא אם כן, שלדידן יש בסיכת בטחון (וכן בסיכת הידוק) שני טעמים להיתר:

(א) כיון שהתפירה אינה עשויה כדי להתקיים כך, שקיי"ל להיתר.

(ב) כיון שהתפירה היא במתכת, שאפשר קיי"ל שאין בה תפירה.

[1767] ירושלמי פ"ז ה"ב נב, א (בקשור מיכן ומיכן ... משום תופר ומשום קושר). רע"ב במשנה פ"ז מ"ב (ומחייב תרתי משום קושר ומשום תופר). כסף משנה שם (כתב הרמ"ד התופר שתי תפירות וכו', תימה למה לא כתב שיהא חייב שתים משום קושר ומשום תופר, כדברי הירושלמי, שזה בודאי עשה שתי מלאכות קושר ותופר). מ"א שם (וכשקשר חייב נמי משום קושר (הרע"ב)).

וראה מי טל (קושר) ס"י אות יח.

[1768] רב עה, רע"א המותח חוט של תפירה, בשבת חייב חטאת), ופרש"י (בגד התפור ועומד והניח החוט ארוך, ונתפרדו שתי חתיכות הבגד זו מזו במקצת וחוטי התפירות נמשכין, ומותח את ראשי החוט להדק ולחבר, זו היא תפירתו) . טור ושו"ע ס"ו (חוט של תפירה שנפתח, אסור למתחו, משום תופר).

[1769] אליה זוטא סקי"א (דבתופר שני תפירות בעיא קשר, אבל בשלש תפירות חייב אפילו בלא קשירה, ואם כן במותח ודאי מותח יותר משתי תפירות).

[1770] הגהות סמ"ק סי' רפב אות טז (ועל כן אסור למתוח חוט של תפירה של בתי ידים). מרדכי רמז ששח (הרגילין לתפור בתי זרועותיהם בחוט או במשיחה, וכשפושט עצמו מתיר אותם ומרחיבה, וכשלובש אותם מהדק התפירה סביב, זה אסור בשבת). טור ושו"ע ס"ז (אותם שמהדקים הבגדים סביב זרועותיהם על ידי החוט שמותחין אותו ומתהדק, אסור למתחו).

[1771] פסקי הרי"ד עד, ב ד"ה והקורע (לתפור חוט אחד בבתי ידיו, וכשפושט מרחיבו וכשלובש מותחו ומהדק בתי ידיו, תפירה היא זו ואסור, דמה לי תפירה ביום אחד מה לי תפירה עולמית). הובא בשבלי הלקט סי' קח. לבוש ס"ז (אסור למותחו בשבת דדומה לתפירה).

ואף שלענין ניתוק תפירה שאינה של קיימא, הובא ב' דעות לעיל סי' שיז ס"ז (תפר הכובס את בית הצואר, וכן זוג של מנעלים התפורים יחד כדרך שהאומנים עושים, אסור לחתכן או לנתקן זה מזה, שאין חילוק בתפירה בין של קיימא לאינה של קיימא, ולעולם יש בסתירתה משום קורע ... ויש מתירין בתפירה שאינה של קיימא לנתק או לחתוך, וכן עיקר).

היינו דוקא לענין ניתוק וחתיכה, משא"כ לתפור אסור לדברי הכל, כיון "שדומה לתופר".

וראה תהלה לדוד ס"ק ו. אהלי שם ח"ה ע' רד; ריא. ח"ו ע' רעט; רפב.

[1772] פסקי הרי"ד שם (ונראה לי שאלו שעושין נקבים בפי בתי ידים ויש להם חוט מחובר עם מחט שמכניסין באותן הנקבים ומהדקין על ידיהן, בין אם היה הפתיל מושם בנקבים מערב שבת מרווח והידקו בשבת, בין אם הכניסו בנקבים בשבת, אין בו משום תופר, דתופר לא הוה אלא שרוצה בקיומו שיהא מהודק תמיד, וכ[ש]נרפה החוט קשה לו, והלכך כשמתחו חייב חטאת, אבל זה שאינו רוצה בהידוקו אלא בשעה שלובשו, ובשעה שפושטו מרפה

לעולם בחוט והחוט בבגד, והרי היא תשמיש הבגד[1773].

ואם אין הבגד מהודק כל כך על ידי חוט זה שיהא צריך לרפותו כשפושטו, אלא לפעמים נמלך ומניחו כך לעולם, מפני שיכול לפשטו כך כמות שהוא מהודק קצת, אסור להדקו בשבת בכל ענין, שמא ימלך להניחו כך לעולם ונמצא עשה תפירה של קיימא[1774], ובתפירה של קיימא אין מועיל מה שהנקבים רחבים ומתוקנים בתפירה ובעיגול:

יד מוכין שנפלו מן הכסת, מותר להחזירם, אבל אסור ליתנם בתחלה בכסת, מפני שעכשיו עושהו כלי[1775]. עיין סי' שי"ז[1776]:

אותן, אין בו משום תופר. ואינו דומה אלא למי שיש בבגדו לולאות וקרסין ומחברן בשבת ... והוא הדין לפתיל העשוי למנעלים. ודוקא אם יש נקבים הוא מותר). הובא בשבלי הלקט שם. הגהות סמ"ק שם (אלא אם כן יש נקב רחב קצת ומתוקן בתפירה בעיגול סביב הנקב). מרדכי שם (אבל אם כל נקב מוקף תפירה, שחלל הנקב נראה, מותר). טור ושו"ע שם (אלא אם כן יהיו הנקבים רחבים קצת ומתוקנים בתפירה בעיגול). וראה אגרות קודש ח"ח ע' צב-ג.

וכל זה כשהחוט הוא כבר בתוך הבגד. אמנם אם רוצה להכניס החוט לתוך הבגד, יש בזה לפעמים אף משום מלאכת תיקון כלי, כדלעיל סי' שיז ס"ה (במנעל חדש אסור ליתן הרצועה בשבת, מפני שהוא מתקן כלי. ואפילו להחזיר לא התירו אלא כשהנקב הוא רחב ויכול להחזיר בלי טורח, אבל אם הנקב הוא צר שצריך טורח להכניס הרצועה בתוכו, אין זה כמחזיר אלא כנותן בתחלה, ואסור משום תיקון כלי. וכן הדין ברצועות של מכנסיים).

ונראה שהחילוק בינם הוא, שכאן מיירי שיש נקבים רבים בבגד, ומכניסים בו את החוט שעולה ויורד בנקבים אלה (כמו בשרוכי הנעלים שלנו), שאם אין בבגד "נקבים רחבים קצת ומתוקנים", יש בו משום תופר. ואילו לעיל שם מיירי שמכניסים את הרצועה או המשיחה את תוך הקפל של הבגד, ומהדקים אותו, שאז אין בו משום תפירה, אלא שלפעמים אסור משום תיקון כלי.

[1773] פסקי הרי"ד שם (וגם מפני המחט שהיא נקובה אין לאוסרו, דמחט נקובה האסורה אינה אלא כשאינה מחוברת בבגד, אבל זאת שמחוברת בפתיל והפתיל מחובר בבגד ואינו נפרד לעולם, מותר). הובא בשבלי הלקט שם. מ"א סקי"ג (ואז אפילו החוט תחוב במחט נקובה, שרי (שבלי הלקט)).

ומפרש רבינו שכוונת הדברים היא ש"מותר לצאת בה", ואין לחוש בזה להוצאה, ש"הרי היא תשמיש הבגד".

והיינו שאף שנתבאר לעיל סי' שא ס"ד (איש שיצא במחט הנקובה התחובה לו בבגדו לחבר קצותיו, כגון מפתחי חלוקו וכיוצא בזה מהמקומות שבבגדו שדרך לתחוב שם מחט בחול, אף על פי שהיא לצורך הלבישה חייב חטאת, לפי שאין דרך לתחוב שם מחט הנקובה אלא מחט שאינה נקובה, וזה שתחב מחט נקובה משוי הוא לו), ובסי' שג סי"א (מחט נקובה אין דרך הנשים להעמיד בה קישוריהן, והרי היא משוי גמור, ולכן לא תצא בה ואם יצאת חייבת).

מכל מקום אינו חשוב הוצאה כיון ש"הרי היא תשמיש הבגד".

ומיירי הכא שאף ש"הנקבים רחבים קצת ומתוקנים בתפירה ובעיגול", מכל מקום משתמשים במחט כדי להכניס החוטים לנקבים, ולכן גם המחט "היא תשמיש הבגד". ולכן מותר להדק את החוט, ומותר גם לצאת עם המחט שבו לרשות הרבים.

[1774] יראים השלם סי' רעד קלז, ב (ואותם שיש נקבים וחבלים בבגדיהם, והחבלים קבועים ומהדקים אותם, חושש אני לו מחטאת. ואינו דומה למתיחת חבלים או רצועות שהודקו בצוארו [ששם] סופו להרפותו ולהוציא את ראשו. ואם חבלי בגדים מהודקים שאינו יכול לצאת אלא בהרפותו, מותרים, כחבלי הידוק צואר. ואם חבלי הידוק רחבים, שמוציא ראשו בעודם מהודקים ונמלך פעמים להניחם כן לעולם, אסור כחוט של תפירה). הובא ב"י שם. מ"א סקי"ב (ואם נמלך לפעמים להניחה כך לעולם, אסור להדקן בשבת).

והיינו שמה שאנו מהדקים בשבת את שרוכי הנעלים, הוא דוקא:

(א) כשהנקבים רחבים קצת.

(ב) כשרוצה לפשוט מנעליו צריך לרפות את השרוכים.

[1775] גמרא מח, א (רב חסדא שרא לאהדורי אודרא לבי סדיא (להחזיר מוכין שנפלו מן הכר לתוכן, רש"י) בשבתא. איתיביה ... אין נותנין את המוכין לא לתוך הכר ולא לתוך הכסת ... לא קשיא הא בחדתי (שלא היו מעולם לתוכו, אסור, דהשתא עביד ליה מנא, רש"י), הא בעתיקי (להחזירו לכר זה שנפלו ממנו). טור ושו"ע ס"ח (מוכין שנפלו מן הכסת, מותר להחזירם, אבל אסור ליתנם בתחלה בכסת). מ"א ס"ק יד (דהשתא עביד ליה מנא (רש"י)). ט"ז ס"ק ה (דהשתא משוי ליה מנא).

[1776] סעיף ה (כמועתק לעיל הערה 1772), וס"ו (מתירין בית הצואר מקשר שקשרו כובס ... אבל אין פותחין אותו מחדש, מפני שהוא מתקן כלי, וחייב משום מכה בפטיש).

המעמר

טו המעמר הוא מאבות מלאכות[1777], שהיה במשכן בסמנים[1778] הזרועים.

ואין עימור אלא כשמאספו במקום גידולו, כעין קמה קצורה שמגבב השבלים במקום גידולן[1779]. וכן המאסף פירות ומקבצן יחד[1780] במקום שנפלו מן האילן. אבל אם נתפזרו במקום אחר, מותר לקבצם, כמ״ש בסי׳ של״ה[1781].

ואין עימור אלא בגידולי קרקע[1782]. אבל מדברי סופרים אסור אף שלא בגידולי קרקע לקבצם במקום גידולם, כגון לקבץ מלח[1783] ממשרפות המים ששורפתן ונעשים מלח[1784]. וכן בכל כיוצא בזה[1785].

[1777] משנה עג, א (אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ... והמעמר).

[1778] רש״י שם ד״ה האופה (כולהו קמייתא הואי בסממנין של צבע תכלת וארגמן ותולעת שני).

ונתבאר לעיל סי׳ שא ס״א, ובהערות שם.

וכן נתפרשה מלאכה זו בפרשת שלח טו, לב (ויהיו בני ישראל במדבר, וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת), למאן דאמר בברייתא צו, ב (מעמר הוה). וכן הוא בתרגום שם (מגבב אעין). וברש״י שם לא נתפרש מהו, שסמך על מה שפירש בשמות ה, יב (לקשש קש לתבן, לאסוף אסיפה ... שדבר המתפזר הוא וצריך לקוששו).

ואפשר שבלאו פסוק זה היינו אומרים שהמעמר אינה מלאכה חשובה, שאינו אלא מלקט קש מפוזר, וכמו בהוצאה שנתבאר לעיל סי׳ שא ס״א (ומצד הסברא, שההוצאה וההכנסה מרשות לרשות אינה נקראת בשם מלאכה כלל ... הא למדת שההבאה שהיו מביאין מביתם שהוא רשות היחיד אל משה העומד במחנה לויה, שהיא רשות הרבים, נקראת הבאה זו מלאכה).

[1779] תוס׳ ביצה לא, א ד״ה מן (דלא שייך עמור אלא במקום שגדילים שם, כדמוכח בפרק כלל גדול), ונתפרש בר״ן ביצה יט, א ד״ה ומכן מקום (והכי נמי מוכח בפרק כלל גדול (עג, ב) דאמרינן האי מאן דמכניף מלחא ממלחתא חייב משום מעמר, אלמא דווקא דכניף ממלחתא, אבל ממקום אחר לא). סמ״ג ל״ת סה יב, ג (בפרק המביא (ביצה לג, א) מוכיח שאין עימור אלא כשלוקחין ממקום גידולן ומקבצן יחד כעין קמה קצורה שמעמר השיבולין). ונתפרש בהגהות מיימוניות פכ״א אות ח (בפרק המביא כדי יין תנן ומגבב עצים מן החצר להדליק, משמע שאין עימור בזה, אלא במעמר ממקום גידול הדבר, כעין קמה קצורה שמעמר אותה). טור ושו״ע ס״ט (אסור לקבץ כל דבר ממקום גידולו).

[1780] מרדכי רמז שסא (הלכך יזהר אדם שלא לאסוף פירות ולקבצם יחד). וכדלקמן בסמוך לענין דבילה ותאנים.

[1781] ס״ה (נתפזרו לו פירות בחצר אחת הנה ואחת הנה, מלקט מעט מעט ואוכל, ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול).

וכן הוא לעיל סי׳ שט סוף ס״ה (כלכלה מליאה פירות והאבן בתוכה ... ינערם מתוכה עם האבן, ואחר כך ילקטם בידו, ויחזירם לכלכלה אם ירצה).

ואם חזרו ונתפזרו במקום גידולן, נתבאר לקמן סי׳ תקא ס״ז (במה דברים אמורים בחצר, אבל בשדה אסור ללקט עצים ... לפי שדרך עצים להיות גדלים בשדה, והמלקט שם עצים נראה כמעמר דבר במקום גידולו ... ולפיכך אפילו מן המכונסים שבשדה אסור ליקח, גזרה שמא יקח מן המפוזרין, ונראה כמעמר).

[1782] גמרא עג, ב (אמר רב[ה] האי מאן דכניף מילחא ממלחתא חייב משום מעמר, אביי אמר אין עימור אלא בגידולי קרקע), וקיי״ל כאביי. רמב״ם פ״ח סוף ה״ה (אין עמור אלא בגדולי קרקע). מ״מ שם (פסק כאביי דהוא בתרא). כ״מ שם (שהיה כתוב בהיא דכניף מלחא רבא באל״ף, ואינו אלא בה״א, וכמ״ש הרב המגיד). רא״ש פ״ז סוס״י ב (אביי אמר אין עימור אלא בגידולי קרקע, וכן הלכה). מ״א סקט״ו (בראי״ש גרס רבה, וכן עיקר ... וכ״פ הרמב״ם פ״ח, וכתב המ״מ גם כן דגרס רבה, והלכה כאביי דהוא בתרא).

[1783] רמב״ם פכ״א הי״א (אין מקבצין את המלח וכיוצא בו מפני שנראה כמעמר). מ״מ (ואביי דפטר משום דאין עמור אלא בגדולי קרקע, אבל לדברי הכל אסור). ב״י ד״ה אסור לקבץ (ומשמע לרבינו דלא פליג אביי אלא לפטרו מחטאת, אבל איסורא מיהא איכא). טור ושו״ע ס״ט (אסור לקבץ מלח ממשרפות המלח, שדומה למעמר).

[1784] שבת עג, ב (דכניף מילחא ממלחתא). ופרש״י (שצבר מלח ממשרפות מים ... שממשיך לתוכו מים מן הים, והחמה שורפתן והן נעשין מלח, ואותו חריץ קרי מילחתא).

[1785] כאן קאי שלא בגידולי קרקע (שאסור מדברי סופרים), ״לקבץ מלח ... וכן בכל כיוצא בזה״. כמבואר בטור ושו״ע שם (אסור לקבץ מלח ... וכן אסור לקבץ כל דבר ממקום גידולו).

ואילו לקמן בסוף הסעיף קאי בגידולי קרקע (שחייבים עליהם), ״שהמדבק פירות ... חייב משום מעמר ... וכן כל כיוצא בזה״, וכמבואר ברמב״ם פ״ח ה״ו (המקבץ דבילה ... הרי זה תולדת מעמר וחייב, וכן כל כיוצא בזה).

(ויש אומרים[1786] שהמדבק פירות עד שנעשו גוף אחד, חייב משום מעמר אפילו שלא במקום גידולם, כגון) המקבץ דבילה ועשה ממנו עיגול, או שנקב תאנים והכניס החבל בהם עד שנתקבצו ונעשו גוף אחד, הרי זה תולדת מעמר וחייב, וכן כל כיוצא בזה[1787] (וצריך להחמיר כדבריהם[1788]):

טז הנותן זרע פשתן או שומשמין במים וכיוצא בהם, חייב משום לש, מפני שמתערבים ונתלים זה בזה[1789]:

המחתך, המתקן כלי והקורע

יז אף על פי שחתיכת תלוש מותרת לכתחלה, כשאינו מקפיד לחתכו במדה כמ"ש בסי' שי"ד[1790], מכל מקום אם על ידי זה מתקנו להשתמש בו איזה תשמיש, חייב משום תיקון כלי[1791], אם מחתכו בסכין[1792], כמ"ש בסי' שכ"ב[1793] גבי קטימת קיסם, ושלא בסכין

[1786] רמב"ם שם פ"ח ה"ו (המקבץ דבילה ועשה ממנה עגולה, או שנקב תאנים והכניס החבל בהן עד שנתקבצו גוף אחד, הרי זה תולדת מעמר וחייב), ופכ"א הי"א (המדבק פירות עד שיעשו גוף אחד חייב משום מעמר). מרדכי רמז שסא (כלל גדול אין עימור אלא בגידולי קרקע, הלכך יזהר אדם שלא לאסוף פירות ולקבצם יחד). לפירוש כנסת הגדולה בהגהות הטור (אבל הרמב"ם בפרק כ"א מהל' שבת כתב המדבק פירות עד שנעשו גוף אחד חייב משום מעמר ... וזה הלשון מוכח אפילו שלא במקום גדולן ... וכן נראה מדברי המרדכי ז"ל שכתב בראש פרק כלל גדול יזהר שלא לאסוף פירות ולקבם יחד. וכן כתב בהגהות מיימון). ולפי זה יהי' כן הפירוש גם בשו"ע ס"י (המקבץ דבילה ועשה ממנה עיגול, או שנקב תאנים והכניס החבל בהם עד שנתקבצו גוף אחד, הרי זה תולדת מעמר וחייב).

אמנם הכניסו רבינו במוסגר, וכהכלל המובא בשארית יהודה או"ח סי' ו (שמעתי מפי קדשו פעמים רבות דכל ספק העמיד בתוך חצאי עיגול, ודעתו היתה לחזור ולשנות פרק זה לראות אם צדקו דבריו). וכן הכניס במוסגר האמור לקמן בסמוך "וצריך להחמיר כדבריהם".

שהרי כתב בכ"מ שם (המקבץ דבילה וכו', כתב הרמ"ך דוקא שקבצם ממקום שנפלו שם מן האילן, אבל אם קבצם בבית לא). ועל דברי הכנסת הגדולה הנ"ל השיב באליה רבה ס"ק יח (בהגהות מיימוניות מסיק דאין איסור אלא במקום גידולו ... בכסף משנה פ"ח [ה"ו הביא כן] בשם רמ"ך, משמע דגם הרמב"ם סבירא ליה הכי)].

*

משיגרא דלישנא נראה לכאורה, שגם המחייבים שלא במקום גידולם, היינו רק במדביק פירות (שהיא תולדת מעמר), ולא במעמר ממש. וטעם החילוק בינם נתבאר במעשה רקח שם פ"ח ה"ו (בהנהו שאני, דכיון שדרך לעשות דבילה וכיוצא כשהם יבשים דוקא, תו לא קפדינן אם עשאם בבית או בשדה. ועוד דבהנהו זו היא גמר מלאכתם).

אבל ראה אגלי טל מלאכת מעמר סק"ב אות טו. בדי השלחן סי' קמו ריש סקמ"ט. חקרי הלכות ח"א כא, א.

[1787] נסמן לעיל (הערה 1785).

[1788] ממשמעות השו"ע שם שהביא דין זה בסתם ללא חולק.

[1789] זבחים צד, ב (זרק [זרע] פשתן למים חייב ... אית להו רירי (זרע פשתן במים נפקא רירא מיניה ומדבקי אהדדי, רש"י) ... קעביד לישה (כי מדבקת ברירא דנפקי מינייהו, הוי תולדות לישה, רש"י)). רמב"ם פ"ח הט"ז (הנותן זרע שומשמין או זרע פשתן וכיוצא בהן במים, חייב משום לש, מפני שהן מתערבין ונתלין זה בזה). טור ושו"ע סי"ב (הנותן זרע פשתן או שומשמין וכיוצא בהם במים, חייב משום לש, מפני שמתערבים ונתלים זה בזה).

דיני לישה נתבארו לעיל סי' שכא סט"ז.

[1790] סעיף טז (דבר תלוש ... מותר לחתכו לכתחלה, כל שאינו מתכוין לחתוך במדה).

[1791] רש"י ביצה לד, א ד"ה אין מפצעין (דכל מידי דעביד להשתמש בו הוי תקון כלי).

וכן הוא לעיל סי' שיד סי"א (שכל דבר שמתקנו בשבת שיהיה ראוי להשתמש בו איזה תשמיש, יש בו משום תיקון כלי, כמו שיתבאר בסי' ש"מ). לקמן סי' תקח ס"ב (שכל שהוא עושה ומתקן דבר הראוי להשתמש בו, הרי זה כמתקן כלי).

[1792] רש"י לג, ב ד"ה אינו (דקטימה תקון כלאחר יד הוא, ולא תקון מעליא הוא, אלא אם כן מחתכו וממחקו בסכין). מ"מ פי"א סוף ה"ז (ובהלכות גם כן נראה כדפירש"י ז"ל). רא"ש ביצה פ"ד סי"ג (דבקיסם לחצוץ בו שיניו איכא חיוב חטאת בכלי, ושבות ביד). רבינו ירוחם נ"ד ח"א כט, ג (ואם קטמו ביד עבר על שבות דרבנן, ואם בכלי, כגון בסכין, אסור מדאוריתא).

[1793] בשו"ע שם ס"ד (לקטום ... קיסם ... כדי לחצות בו שיניו אסור), ובמ"א שם ס"ק ד (ואם קטמו חייב (רמב"ם פי"א), וברמב"ם שם ה"ז (הנוטל קיסם של עץ מלפניו וקטמו לחצוץ בו שיניו, או לפתוח בו את הדלת, חייב). וכדאמרינן ביצה לג, ב (לחצוץ בו שיניו לא יקטמנו, ואם קטמו חייב חטאת). ולא נתפרש החילוק בין קוטמו בסכין או ביד.

פטור אבל אסור. לפיכך אין שוברין את החרס ואין קורעין את הנייר המותרים בטלטול[1794] כדי להשתמש בהם איזה תשמיש, מפני שהוא כמתקן כלי[1795], עיין סי' תק"ח[1796].

(אבל משום קורע אין איסור, אלא כשקורע ומפריד גופים רבים שנתחברו, כגון קורע בגד הארוג[1797] מחוטים הרבה[1798], אבל הנייר שהוא גוף אחד, אין בפסיקתו וחיתוכו[1799] משום קורע. ומטעם זה מותר לקרוע עור שעל פי חבית של יין כמ"ש בסי' שי"ד[1800], מפני שהעור הוא גוף אחד, ולא שייך בו איסור קריעה, אלא איסור החיתוך, אם מקפיד לחתכו במדה, כמו שנתבאר שם[1801]).

אבל המפרק ניירות דבוקים, הרי זה תולדת קורע. והמדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו, הרי זה תולדות תופר וחייב[1802].

וכנראה הכוונה לסי' שכב בשוע"ר, שלא הגיע לידינו, ושם נתבאר שאינו חייב אלא אם כן מחתך בסכין, כדברי הפוסקים שבהערה הקודמת.

[1794] כדלעיל סי' שח ס"ו (נייר חלק העומד לכתיבה, הוא מוקצה מחמת חסרון כיס, שמקפיד עליו שלא להשתמש עליו שום תשמיש), וכאן מיירי בנייר שעומד לתשמיש, ואינו עומד לכתיבה.

ולענין חרס נתבאר לעיל שם סכ"ט (חתיכת חרס שנשברה מכלי, בין בחול בין בשבת, והיא ראויה לכסות בה כלי, מותר לטלטלה).

[1795] משנה ביצה לב, ב (אין שוברין את החרס ואין חותכין הנייר לצלות בו מליח), ופרש"י (כשצולין דגים על האסכלא שקורין גראדיל"א בלע"ז, חותכין קנים, או קש שבלים, או שוברין חרסים, או חותכין נייר, ושורין במים וסודרין הנייר על גב האסכלא, מפני שהמתכת מתחמם ושורף את הדג). ובגמרא שם (משם דקא מתקן מנא). שו"ע סי"ג (אין שוברים החרס ואין קורעין הנייר, מפני שהוא כמתקן כלי).

אלא שכאן מיירי בשבת, שלא שייך לומר "לצלות בו המליח", לכן נכתב סתם "כדי להשתמש בהם איזה תשמיש".

[1796] סעיף ב (לא יחתוך חתיכת נייר, כדי לשרותה במים וליתנה תחת הדג על גבי האסכלה כדי שלא ישרף הדג, וכן לא ישבור חתיכת חרס, כדי ליתנה תחת הדג ... כמתקן כלי).

[1797] תוספתא פי"ז ה"ט (קורע אדם את העור שעל פי החבית של יין ושל מורייס), ובביצה פ"ג ה"ט. לשון ראשון בירושלמי פ"ז ה"ב (קריעה בבגדים באמצע, וחיתוך בעורות מן הצד). והיינו שבעורות יש מלאכת מחתך, ולא מלאכת קורע.

וראה חמדת ישראל (פלאצקי) קוני נר מצוה נח, ג. משנה ברורה בביאור הלכה ד"ה אין שוברין. בדי השלחן סי' קמה סק"ד. שו"ת להורות נתן ח"ב סי' ד ס"ק ה. מי טל (קורע) סי' יב; יד-טז; יט. שבת כהלכה פכ"ח ביאורים ו.

[1798] אבל בחוטים עצמם (כשאינם מחברים חלקי הבגד), וכן בחבל, אין בהם משום קורע, כדלעיל סי' שיד סוף סט"ז (לפיכך מותר לחתוך קשרי השפוד שקושרים בטלה או עוף הצלויים בו, וכן עופות ממולאים שתפרן, מותר לחתוך חוט התפירה), וסי"ז (מותר לחתוך החבל אפילו בסכין), ולקמן סי' תקט ס"ט (מותר לחתוך חוטי תפירתם, ואין בזה משום קורע, ואפילו בשבת מותר לחתכם, כמ"ש בסימן שי"ד).

[1799] פסיקתו – ביד, וחיתוכו – בסכין.

[1800] סי"ב (קורע אדם עור שעל פי החבית של יין או שאר משקה שלצורך השבת, ואינו חושש, מפני שפסיקת תלוש מותר לכתחלה). והוא מתוספתא הנ"ל (הערה 1797), הובאה בב"י סי' שיד, ובמ"א שם סוף סקי"ד.

[1801] סעיף טז (המחתך את העור ומקפיד לחתכו במדה הצריכה לו, כגון שמקצעו לרצועות וסנדלים, הרי זה אב מלאכה).

[1802] רמב"ם פ"י הי"א (המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו, הרי זה תולדת תופר וחייב. וכן המפרק ניירות דבוקין או עורות דבוקין, ולא נתכוין לקלקל בלבד, הרי זה תולדת קורע וחייב). שו"ע סי"ד.

ונתבאר באגרות קודש ח"ח ע' צב (ענין התפירה ... חיבור שני דברים נפרדים על ידי דבר שלישי ... ולכן חייב גם כן המדבק ניירות או עורות על ידי דבר שלישי, דבק ... וע"פ הנ"ל מובן גם כן ההיתר, המובא בפשטות, דהכנסת קרסים בלולאות ... וע"פ הנ"ל מובן גם כן ההיתר דזיפער, כיון דבזה אין דבר שלישי המחבר).

ומזה מובן שגם שקיות פלסטיק המדובקים על ידי חום (ולא על ידי דבק), אין בהם איסור קורע.

*

ונראה מכך שהמפרק ניירות דבוקים חייב משום קורע אף שאינו על מנת להדביק.

אבל ראה לעיל סי' שב ס"ד והקורע שלא על מנת לחזור ולתפור פטור, אבל אסור מדברי סופרים). סי' שיז ס"ו (אבל משום קורע אינו חייב אלא אם כן עושה על מנת לתפור), וס"ז (שהקורע אינו חייב אלא אם כן עושה על מנת לתפור). וראה קובץ יגדיל תורה ירושלים ח"ח ע' 74 (634). מי טל (קורע) סי' ו.

במה דברים אמורים כשדיבוק זה נעשה לקיום, אבל דפי ספרים שנדבקו זה לזה על ידי שעוה או בשעת הקשירה[1803], מותרים לפתחן בשבת, שכיון שלא נעשה לקיום, ועוד שנעשה מאליו בלא מתכוין, לפיכך אינו דומה כלל לתופר, ואין בו משום קורע[1804]:

יח מחט שנתעקמה אפילו מעט, אסור לפשטה[1805] (משום תיקון כלי):

שמא היתר נדרים בשבת

ובו ד' סעיפים

א מתירין נדרים בשבת אם הם לצורך השבת[1806], כגון שנדר שלא לאכול בשר[1807] או שלא לשתות יין[1808], או שנדר ממלבוש הצריך לו היום[1809], ואפילו היה לו פנאי להתירם קודם השבת מותר[1810]. אבל נדרים שאינם לצורך השבת, אין מתירים בשבת[1811], אפילו לא היה אפשר להתירם קודם השבת.

אבל הבעל יכול להפר נדרי אשתו אפילו שאינם לצורך השבת, וכן האב לבתו, לפי שאם לא יפר לה ביום שמעו לא יוכל עוד להפירם[1812]:

[1803] כלומר בשעת הכריכה.

[1804] מ"א סקי"ח (נראה לי דאם נדבקו הדפין להדדי על ידי שעוה או בשעת הקשירה, מותר לפתחן, כמ"ש סי' שי"ד ס"י, דלא נעשה לקיום, כל שכן הכא דנעשה ממילא).

והיינו שלענין קורע בתפירה שאינה של קיימא, הובאו ב' דעות לעיל סי' שיז ס"ז (ויש מתירין בתפירה שאינה של קיימא לנתק או לחתוך, וכן עיקר, ומכל מקום אין להקל בפני עם הארץ). ואילו בניירות שנדבקו, מותר לדברי הכל, מטעם "שנעשה מאליו בלא מתכוין".

[1805] ספר הזכרונות זכרון ט מלאכת מכה בפטיש (מחט שאינה נקובה, שבה הדבר מצוי יותר וכיוצא שנתעקמה אפילו מעט, אין לפשטה להשיבה ישרה, וזה נלמוד משפוד שנתעקם ביום טוב, שאפילו שמותרין בו כמה דברים משום אוכל נפש ומכשיריו, אסור לפשט בידו, כמ"ש הטור בריש סי' תקיט). כנה"ג סי' שב בהגב"י (מחט שנתעקמה אפילו מעט אין לפשטה להשיבה ישרה. ספר הזכרונות דף נ"ו). מ"א סקי"א (מחט שנתעקמה אפילו מעט, אסור לפושטה (ס' הזכרונות דנ"ו. כנסת הגדולה ש"ב. ועסי' תק"ט)).

והיינו כדלקמן סי' תקט ס"א (שפוד שנעקם ונכפף, אם יכול לצלות בו כמות שהוא בלי שיפשיטנו, אסור לפושטו ביום טוב, אפילו בידו).

[1806] משנה וגמרא קנז, א (נשאלין (לחכם, רש"י) לנדרים שהן לצורך השבת (כגון שנדר שלא לאכול [היום], רש"י)). טור ושו"ע ס"א (מתירים נדרים בשבת אם הם לצורך השבת, כגון שנדר שלא לאכול או שלא לשתות).

[1807] מ"א סק"א (ונראה לי דהוא הדין שלא לאכול בשר).

[1808] תוס' עירובין ל, ב ד"ה אלא (והאי הוי צורך שבת, שיהיה מותר לשתות יין בשבת). מ"א שם (והוא הדין אם נדר שלא לשתות יין (תוספות עירובין דף ל')).

[1809] ביאור מהר"ר יוסף מקרמניץ לסמ"ג לאוין סה (לאו דוקא לצורך ממש, אלא כל דבר מאכל ומשתה או מלבוש שתלוי בצורך היום, שרי). מ"א שם (ומהר"ר יוסף בביאורי סמ"ג כתב, אפילו מלבוש הצריך היום, שרי).

[1810] גמרא שם (איבעיא להו (הא דקתני נשאלין לנדרים שהן לצורך, רש"י), כשלא היה לו פנאי (לשאל מערב שבת קאמר, רש"י), או דלמא אפילו היה לו פנאי. תא שמע דאזדקיקו ליה רבנן לרב זוטרא בריה דרב זירא ושרו ליה נדריה, ואף על גב דהוה ליה פנאי). טור ושו"ע שם (אף על פי שהיה לו פנאי להתירם קודם השבת).

[1811] גמרא שם (שלא לצורך, לא). טור ולבוש ס"א (אבל שלא לצורך שבת, אין מתירין אותם, דלמה נעשה דבר שלא לצורך היום והוא יכול לעשותו למחר).

[1812] משנה שם (מפירין (בעל לאשתו, רש"י) נדרים בשבת), גמרא שם (הפרת נדרים אפילו שלא לצורך, אלמא הפרת נדרים כל היום ... תנן הפרת נדרים כל היום (עד שתחשך ותו לא, ואפילו שמע סמוך לחשיכה. הלכך אפילו שלא לצורך [שבת זו, נמי], שאם לא יפר עכשיו לא יפר עוד, רש"י), ויש בדבר להקל ולהחמיר, כיצד נדרה לילי שבת מיפר לילי שבת ויום השבת עד שתחשך, נדרה עם חשכה מיפר עד שלא תחשך, שאם לא הפר משחשכה אינו יכול להפר). רי"ף סח, א (והלכתא הפרת נדרים כל היום בלבד ... ושמעינן מינה דמפירין נדרים בשבת בין לצורך בין שלא לצורך). טור ושו"ע שם (הבעל יכול להפר נדרי אשתו, אפילו שאינם לצורך השבת, מפני שאם לא יפר לה היום לא יוכל עוד להפירם).

וכן לענין אב לבתו נפסק כן בשו"ע יו"ד סי' רלד סכ"א (אין האב מפר נדרי בתו, ולא הבעל נדרי אשתו, אלא ביום שמעם. ודוקא כל היום, ולא מעת לעת, שאם שמע בתחלת הלילה מפר כל הלילה ויום המחרת, ואם שמע סמוך לחשיכה, אינו מפר אלא עד שתחשך).

ב מי שנשבע לעשות מלאכה פלונית עד זמן פלוני, ולא נזדמן לו לעשותה עד יום האחרון של אותו זמן, ואותו יום בא בשבת, ואי אפשר לעשותה בשבת, ויש לו פתחים להתיר נדרו משבועתו, מתירין לו אפילו בשבת, מפני שאם לא יתירו לו היום אי אפשר להתירו לו למחר[1813] :

ג התרת חרמים דינה כהתרת נדרים, ואין מתירין אלא לצורך השבת. אבל נהגו להתיר חרמי הקהל אפילו אינם לצורך השבת, לפי שאין דרך להיות כנופיא אלא בשבת, ואם לא יתירוהו בשבת לא יתאספו ביום אחר, ונמצא שאין לו היתר לעולם[1814].

אבל אין מחרימין בשבת כי אם מדבר שהוא לצורך שבת[1815], וכן למי שחילל שבת[1816], אבל לא למי שעבר עבירה אחרת.

אבל דבר שיש בו תיקון המדינה[1817], ואם לא יחרימו בשבת לא יתאספו ביום אחר ויגרע התיקון, אזי מותר להחרים, כמו שמותר להתיר הנדר או החרם מטעם זה. ולכן אין למחות במה שנהגו בירידים שהשמש קורא מתוך הכתב מי שהוא מוחרם על פי בית דין משום חובותיו, מפני שצריך להכריז בשבת שמתאספים כולם ויודעים לכופו בעירו לשלם, ולולי זה היו נפסדין החובות וכל משא ומתן[1818]. וכן מי שביזה החכם יכול לנדותו לכבודו, מפני שזהו גם כן תיקון המדינה להעמיד המשפט על תילו, וגם דבר מצוה הוא משום כבוד התורה[1819]. ואין צריך לומר שמותר להחרים בשבת בדבר הנוגע על הכלל,

---

[1813] שו"ת רשב"א ח"ז סי' יז (מי שנשבע לעשות מלאכה פלונית עד זמן פלוני, ולא נזדמן לו לעשותה עד יום האחרון של אותו זמן, ואותו יום בא בשבת, ואי אפשר לעשותה בשבת, ויש לו פתחים להתיר נדרו, נשאלין אפילו בשבת... מוטב ידחה שבות כזה ולא יעבור הבטוי החמור). שו"ע ס"ב (מי שנשבע לעשות מלאכה פלונית עד זמן פלוני, ולא נזדמן לו לעשותה עד יום האחרון של אותו זמן, ואותו יום בא בשבת, ויש לו פתחים להתיר נדרו, נשאלין אפילו בשבת). לבוש ס"ב (שאם לא יתירוהו היום, הרי יעבור עליו).

[1814] שו"ת הרשב"א ח"ז סי' תמז (ששאלת מהו להפר חרמות בשבת ואפילו לדבר מצוה ... בחרמי צבור נראין שרשאין לעשות כן, שכך נהגו, ומנהגן של ישראל תורה הוא, ואולי יש להם על מה שיסמוכו, לפי שאין כנופיא אלא בשבת, ואולי אם לא יתירו בשבת לא יתקבצו ביום אחר, ונמצא שאין לו היתר לעולם, ועל זה סמכו להתיר אפילו בשבת, כעין הפרת נדרים וכו'). שו"ע ס"ג (נהגו להתיר חרמי הקהל בשבת אף על פי שאינם לצורך השבת). לבוש ס"ג (ומטעם זה גם כן מתירין חרמי הקהל בשבת, אף על פי שאינם לצורך שבת, מפני שאין דרך להיות כנופיא אלא בשבת, ואם לא יתירוהו בשבת לא יתאספו ביום אחר, ונמצא שאין לו היתר לעולם). רמ"א סי' שו סי"ב (ומותר להתיר חרמי צבור בשבת, אף על פי שאינו לצורך שבת).

ולעיל שם סכ"ו (אם מותר להחרים או לנדות בשבת, או להתיר הנדוי והחרם, יתבאר בסי' שמ"א).

[1815] מ"מ פכ"ג הי"ד (ובסי' העתים שאסורין צבור להחרים שום דבר בשבת, אלא אם כן הוא לצורך השבת, דומה להתר נדרים). רמ"א סי' שו סי"ב (אבל אין מחרימין בשבת כי אם מדבר שהוא לצורך שבת)

[1816] שו"ת מהרשד"ם או"ח סי' ח (דמי זה להתרת נדרים, דתנן פרק בתרא דשבת מפירין נדרים בשבת ונשאלין לנדרים שהם לצורך שבת, אבל נדרים שאינם צורך שבת אסור, הכא נמי כיון דהוי צורך שבת שהיה האיש מחלל, מותר). הובא במ"א שם סקכ"ד (ורשד"מ סי' ח' כתב דמותר לנדות למי שחילל שבת).

[1817] ט"ז סי' שלט ס"ק ד (דבדבר שנוגע על הכלל מחרימין בשבת). וכדלעיל סי' שו סכ"ז (שכל דבר שהוא תיקון המדינה והוא מזדמן תדיר, נקרא צורך רבים).

[1818] ב"ח סוס"י שז (מה שנהגו בירידים לובלין ובשאר ירידים שהשמש קורא מתוך הכתב את מי שהוא מוחרם מפי בית דין על דבר חובותיו, ולא חיישינן לקורא בשטרי הדיוטות. יש ליישב חדא משום פסידא, שלולא הכרזה זו היה נפסדין כל החובות, וכל משא ומתן של כל בני המלכות תלוי בהכרזה זו בשבת, שמתאספין כל הקהלות ויודעין מי ומי הכריזו עליו חרם כדי לכופו בעירו לשלם ... והכרזה זו צריכה שתהיה דוקא בשבת, דאז נאספין כל בני המלכות ואוושא מילתא טובא ואיכא פירסומא רבה ... ועל כן נראה דאין כח לשום מורה לבטל מנהג זה שנהגו להקל לפני כמה גדולים). מ"א שם סקכ"ג (כתב הב"ח סוס"י ש"ז, מה שנהגו בירידים שהשמש קורא מתוך הכתב מי שהוא מוחרם על פי בית דין משום חובותיו, יש ליישב המנהג משום פסידא, דצריך להכריז בשבת שמתאספין כלם ויודעין לכופו בעירו לשלם, ולולי זה היו נפסדין החובות וכל משא ומתן. ועוד דנוגע לרבים, והוי עסקי רבים. ועל כן אין כח לשום מורה לבטל מנהג זה שנהגו להקל לפני כמה גדולים).

[1819] שו"ת דברי ריבות סי' שח (מעשה שהיה באיש אחד שביזה את החכם בפניו והתריש כנגדו בפרהסיא, ונדהו החכם והכריזו למנודה כדין תורה, והיה זה ביום השבת ... נראה לעניות דעתי שאין בזה שום צד איסור בו ... שהוא צורך רבים כמו שכתבתי להעמיד המשפט וכו', ואיכא מצוה כדי לביישו שעשה שלא כהוגן לבזות תלמיד

כמו שהחרימו בשבת את העוסקים בספרי הטבע כל ימיהם[1820] :

ד מי שנדוהו בחלום, מתירין לו בשבת[1821] :

שמב בין השמשות מותר לעשות דברים שאסרו חז"ל משום גזרה

ובו סעיף אחד

א כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים, לא גזרו עליהם אלא בעצמו של יום, אבל בין השמשות מותרים. והוא שיהא שם דבר מצוה[1822], כגון לעלות באילן, או לשוט על פני המים, להביא לולב או שופר[1823], או שהוא טרוד ונחפז ונצרך לדבר זה[1824], אפילו הוא צורך דבר הרשות[1825], אלא שהוא צורך גדול או הפסד מרובה[1826] (או שהוא צורך גמור לשבת אע"פ שאינו צורך גדול[1827], כגון לערב עירובי חצרות כדי שיוכל לטלטל מבית לחצר[1828]), כמו שנתבאר כל זה בסי' רס"א.

ויש מי שהיה מסתפק[1829] אם התירו כל זה גם במוצאי שבת בין השמשות, כי שמא

חכם ... ושפיר עבד ואין כאן שום צד אסור). מ"א שם סקכ"ד (כתב בספר דברי ריבות סי' ש"ח דחכם רשאי לנדות בשבת לכבודו).

[1820] שו"ת הרשב"א ח"א סי' תטו (מה שהסכמנו והחרמנו בספר התורה במעמד כל הקהל ביום השבת, בפרשת אלה הדברים, שנת ששים וחמש לפרט האלף החמישי). ט"ז יו"ד סי' רכח סק"ו (לא מחרימין בשבת אם אינו מעסק השבת, והוא הדין אם הוא דבר גדול על הכלל, כמו שמצינו בתשובת רשב"א שהחרים בשבת יושבי פרובינצ"א שעסקו בלימוד חכמי הטבע כל ימיהם, כמוזכר בתשובותיו), ובאו"ח סי' שלט ס"ק ד (עמ"ש ביו"ד סי' רכ"ח ס"ג, דבדבר שנוגע על הכלל מחרימין בשבת).

[1821] שו"ת רדב"ז ח"ד סי' ק (מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל בשם רב אחאי גאון ז"ל, נידוהו בחלום ... בליל שבת, מתירין לו, דאין לך צורך שבת גדול מזה, דלא לשתהא בשמתיה). מ"א סי' שו סקכ"ב (והוא הדין נידוהו בחלום).

[1822] רמב"ם פכ"ד ה"י (כל הדברים שהן אסורין משום שבות, לא גזרו עליהן בין השמשות אלא בעצמו של יום הוא שהן אסורין, אבל בין השמשות מותרין. והוא שיהיה שם דבר מצוה). טור ושו"ע (כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים לא גזרו עליהם בין השמשות, והוא שיהא שם דבר מצוה).

וכן הוא לעיל סי' רסא ס"א (בין השמשות ... ולדבר מצוה מותר לעשות בה כל דבר ש[האי]סור בשבת עצמה הוא מדברי סופרים), ושם נסמן (הערה יב).

[1823] רמב"ם שם (כיצד, מותר לו בין השמשות לעלות באילן, או לשוט על פני המים, להביא לולב או שופר). טור ושו"ע (כיצד, מותר לו בין השמשות לעלות באילן, או לשוט על פני המים, להביא לולב או שופר).

[1824] רמב"ם שם (וכן אם היה טרוד ונחפז ונצרך לדבר שהוא משום שבות בין השמשות, הרי זה מותר). טור ושו"ע (או שהוא טרוד ונחפז לדבר שהוא משום שבות, מותר בין השמשות).

וכן הוא לעיל שם (וכן אם הוא טרוד ונחפז ונצרך לדבר שהוא משום שבות בין השמשות, הרי זה מותר).

[1825] ט"ז סק"א (ובסמ"ג כתוב והוא שיש בו צורך מצוה או דוחק, כגון שהיה טרוד ונחפז לדבר זה עכ"ל, משמע כל דבר שהיה נחפז עליו ואם לא יעשה כן יהיה צער, כה"ג התירו לו השבות בין השמשות).

וכן הוא לעיל שם ס"ב (וכל שהוא צורך גדול בענין שאם לא יעשנו יהיה לו צער, לא גזרו עליו בבין השמשות, אע"פ שאין בו צורך שבת כלל), ושם נסמן (הערה כו).

[1826] שו"ת רש"ל סי' מו (בין השמשות דלא גזרו שב[ו]תים, אם כן בהפסד מרובה ודאי לא גזרו כלל). ט"ז שם (וכתב רש"ל בתשובות סי' מ"ו, שלצורך גדול והפסד מרובה שרינן אמירה לעכו"ם בין השמשות). מ"א סי' רסא ס"ק ו (וכתב רש"ל בתשובה רס"י מ"ו ... לצורך גדול או בהפסד מרובה שרי שבות).

וכן הוא לעיל שם (וכן במקום הפסד מרובה לא גזרו על שבות בבין השמשות).

[1827] כדלעיל שם בקונטרס אחרון ס"ק א (ואפשר דכל שהוא צורך גמור לשבת, ולא סגי בלאו הכי כי אם בדוחק קצת, שרי אע"פ שאינו צורך גדול, דצורך גדול, אפילו שלא לצורך שבת שרי).

וכן הוא לעיל סי' שכה סט"ז (שצרכי שבת חשובים הם כדבר מצוה ... הדברים הצריכים בשבת צורך גמור שאי אפשר להיות בלעדם אלא בדוחק קצת)

[1828] משנה וגמרא לד, א (ספק חשכה ספק אינו חשכה ... מערבין). ובגמרא שם (כאן בעירובי חצרות). טור ושו"ע סי' רסא ס"א (ומערבין עירובי חצרות).

וכן הוא לעיל סי' רסא ס"ב (לפיכך מותר לערב עירובי חצרות בבין השמשות, אם לא עירב מבעוד יום).

[1829] מ"א (צריך עיון אם במוצאי שבת בין השמשות נמי לא גזרו משום שבות, דשאני אפוקי יומא מעיולי יומא, דמספיקא לא פקע קדושה, כמ"ש סוס"י שפ"ו. ועיין רס"י תקס"ב).

מספק לא פקעה קדושת עצם היום. ויש להקל (עיין מגן אברהם סוף סי׳ תר[כ]״ג[1830] וסי׳ תקפ״ח):

שמג דין קטן בשבת

ובו י״א סעיפים

חנוך קטן

א קטן[1831] העובר על דברי תורה להנאתו, כגון שאוכל נבלות, או שמחלל שבת לצרכו, אין בית דין מצווין להפרישו[1832].

אבל אם עושה בשביל גדול, צריך למחות בידו[1833] מדברי סופרים[1834], כמ״ש בסי׳ של״ד[1835].

ואם הוא דבר המתפרסם לרבים, ויש לחוש שיטעו השומעים לומר שדבר זה מותר הוא,

---

והוא מ״ש במ״א סי׳ שפו סקי״ג (דמספקא לא פקעה קדושה). וכן הוא לקמן שם סוף ס״ח (שמספק לא נפקעה קדושה).

ובמ״א ברס״י תקסב (יש לומר שאני עיולי יומא מאפוקי יומא, דליכנס בתענית שרי בין השמשות שלו, כגון ערב ט׳ באב, אבל סוף התענית, מספקא לא נפקא קדושתה עד צאת הכוכבים, דאז הוי ודאי לילה).

ועוד האריכו לדון בספק זה בנו״כ השו״ע.

וראה לעיל סי׳ רסג קו״א סק״ח ד״ה דהא פשיטא (והוא הדין במוצאי שבת אינו חפץ מסתמא שתומשך עליו חומרא זו), ושם נסמן (הערה שפה).

[1830] ס״ק ד (אף על גב שעדיין לא הבדילו בתפלה ... לא אחמור בה רבנן כולי האי ... משמע שעדיין לא יצאו הכוכבים, מכל מקום הוי בין השמשות).

[1831] עיקרי ההלכות שיתבארו בסימן זה:

(א) חנוך קטן (ס״א-ד).

(ב) לא תאכלום – לא תאכילום (ס״ה-יא).

[1832] יבמות קיד, רע״א (קטן אוכל נבלות, אין בית דין מצווין להפרישו). טור ושו״ע ס״א (קטן אוכל נבלות, אין בית דין מצווין להפרישו).

וכן הוא לעיל סי׳ שא סכ״א (ואין אנו מצווים להפריש הקטן מחלול שבת). סי׳ שלד סכ״ו (קטן המחלל שבת להנאת עצמו, אין צריך למחות בו). לקמן סי׳ שסב סי״ז (ולהנאת עצמו הוא מתכוין).

[1833] משנה שבת קכא, א (קטן שבא לכבות, אין שומעין לו). רבינו ירוחם נתיב א ח״א (אם מוכחא מילתא שעושה על דעת גדול, שמבין הקטן שגדול נחת רוח לו בכך, אסור, ומצווין עליו להפרישו). טור ושו״ע סי׳ שלד סכ״ה (קטן שבא לכבות, צריך למחות בידו).

ובזה יש הפרש בין קטן לבין נכרי, כדתנן שם (נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה, מפני שאין שביתתו עליהן, אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו). ובגמרא שם (בקטן העושה לדעת אביו, דכוותה גבי נכרי דקא עביד לדעתיה דישראל מי שרי. נכרי לדעתיה דנפשיה עביד), ופרש״י (נכרי אדעתיה דנפשיה עביד, ואפילו יודע שנוח לו לישראל הוא להנאת עצמו מתכוין שיודע שלא יפסיד). משא״כ הקטן שעושה על דעת אביו, דינו כמו נכרי העושה מלאכה בשביל ישראל, שצריך למחות בו, כדלעיל סי׳ רמג ס״ג (והערה כז). והטעמים וההוכחות לזה נתבארו לעיל סי׳ רנב בקונטרס אחרון ס״ק ז.

[1834] שכמו חיוב המחאה בנכרי הוא רק מדברי סופרים, כדלעיל סי׳ רמג ס״א (אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת), וס״ג (צריך הוא למחות בהנכרי ולא יניחנו שיתעסק בהם בשבת).

כן הוא בקטן העושה מלאכה בשביל גדול, שאיסורו מדברי סופרים.

[1835] סכ״ו (קטן שבא לכבות צריך למחות בידו, אפילו לא הגיע לחינוך, ואפילו אין אביו שם, לפי שהקטן אין לו שקול הדעת שיתכוין להנאת עצמו, אלא כיון שיודע שדליקה זו היא הפסד לאביו (או לישראל אחר), הרי הוא מכבה מן הסתם בשבילו, כדי לעשות לו נחת רוח), ושם נסמן (הערה 1332 והערה 1336).

וכן הוא לקמן סי׳ שסב סי״ז (אם יודע שחפץ זה של אביו, הרי הוא מתכוין מן הסתם בהבאתו בשביל אביו, וצריך כל אדם למחות בתינוק זה שלא יביאנו, כמו שנתבאר בסי׳ של״ד).

וכל זה הוא באיסור של תורה, אבל בדבר האסור מדברי סופרים, יש המתירין, כדלקמן ס״ו (ויש אומרים שכל שהוא לצרכו של תינוק ... ואף אם אין התינוק צריך לכך, אלא שהגדול צריך לכך שיעשה לו תינוק איזה דבר האסור מדברי סופרים, אין איסור לפי סברא זו ליתנו לו שיעשהו לו).

צריך למחות בו אע"פ שעושה לדעת עצמו, כגון שתוקע בראש השנה שחל להיות בשבת, שהקול נשמע לרבים ויבאו לטעות ולומר שתוקעין גם כשחל בשבת[1836] :

ב וכל זה באחרים, אבל אביו, כיון שהוא מצווה מדברי סופרים לחנך את בנו[1837] או בתו[1838], אפילו במצוות עשה, משהגיעו לחינוך, כל שכן שמחוייב מדברי סופרים לגעור בהם ולהפרישם מלעבור על לא תעשה[1839], ואפילו על איסור של דברי סופרים[1840].

ואם איננו מפרישם מאיסור של תורה, צריכים הבית דין למחות בידו. אבל אם אינו מפרישם מאיסור דברי סופרים אין צריך למחות בידו[1841] :

[1836] ר"ן ר"ה ט, ב ד"ה והנ"מ (אבל קטן שלא הגיע לחנוך, ביום טוב אין בשבת לא, דבשבת אין מתעסקין עמו. ולא עוד אלא שאם בא לתקוע מעכבין עליו, והכי מוכח בגמרא. וכי תימא אמאי מעכבין, דהא קי"ל (יבמות קיד, א) דקטן אוכל נבלות [אין] בית דין מצווין להפרישו. יש לומר דהני מילי במילתא דלא מיפרסמא ולא נפיק מינה חורבא, אבל במילתא דמפרסמא, כי הא שהקרן נשמע לרבים, מעכבין, דלמא נפיק מינה חורבא לתקוע בשבת שלא כראוי). מ"א ריש הסימן (ומלתא דנפיק מיניה חורבא, כגון תקיעת שופר שהקול נשמע לרבים ויבואו לתקוע בשבת, בית דין מצווין להפרישו (ר"ן פ"ג דר"ה).

וכן הוא לקמן סי' תקפח ס"ו (קטן התוקע בשבת זו, בית דין מצווין להפרישו, אף על פי שלא הגיע לחינוך, כמ"ש בסי' שמ"ג עיי"ש).

[1837] חגיגה ד, א (קטן שהגיע לחינוך דרבנן היא). נזיר כט, א (כדי לחנכו במצות ... וחינוך מדרבנן).

וכן הוא לעיל לט ס"א (וקטן אע"פ שמוזהר על הקשירה מדברי סופרים לחנכו במצות, אינו מוזהר עליה מן התורה). סי' רסו ס"י (אפילו הגיע לחנוך והוא בנו, שחייב לחנכו במצות, מכל מקום חינוך זה אינו אלא מדברי סופרים)

וכל זה בשאר המצות. אבל חייב מן התורה ללמדו תורה, כדלקמן הלכות תלמוד תורה פ"א ה"א (אף על פי שהקטן פטור מכל המצות, וגם אביו אינו חייב לחנכו במצות מן התורה אלא מדברי סופרים, אבל תלמוד תורה מצות עשה מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן תורה).

וראה לקוטי שיחות חל"ה ע' 61 ואילך. חי"ז ע' 233 ואילך.

[1838] יומא פב, א (בן י' ובן י"א משלימין מדרבנן, בן י"ב משלימין מדאורייתא, בתינוקת). תוס' ישנים שם (קשה לי דאמרינן בנזיר פרק מי שאמר ... כדי לחנכו במצות, בנו אין בתו לא, דבתו אין חייב לחנכה. ויש לומר דהתם לא איירי אלא דוקא לענין נזירות, אבל ודאי לענין שאר מצות חייב לחנכם). תוס' נזיר כח, ב ד"ה בנו אין בתו לא (התם אמרינן אחד תינוק ואחד תינוקת מחנכין אותם להתענות ביום הכיפורים, וצריך לחלק בדבר). מ"א סוף סק"א (ובתוס' בנזיר הקשו מאי שנא דביום הכיפורים מחויב לחנך בתו עיי"ש. ואפשר דכל המצות דמי ליום הכיפורים וצריך לחנכם).

[1839] רמב"ם הל' מאכלות אסורות פי"ז הכ"ח (אע"פ שאין בית דין מצווין להפריש את הקטן, מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו, כדי לחנכו בקדושה, שנאמר חנוך לנער על פי דרכו וגו'). תוס' קכא, א ד"ה שמע מינה (דבהגיע לחינוך, כיון שחייב לחנכו, כל שכן דצריך להפרישו שלא יעשה עבירה). שו"ע ס"א (אבל אביו מצווה לגעור בו ולהפרישו). מ"א סי' שסב ס"ק טו (ועיין סי' של"ד סכ"ה וסי' שמ"ג, דאם אביו שם, דצריך למחות בידו).

וכן הוא לעיל סי' שלד סוף סכ"ו (אבל קטן המחלל שבת להנאת עצמו אין צריך למחות בו, אלא אביו בלבד אם הגיע לחינוך, כמ"ש בסי' שמ"ג). לקמן סי' שסב סי"ז (וכל זה באחרים, אבל אביו מצווה לחנכו ולגעור בו ולהפרישו כשרואהו מחלל שבת אפילו להנאת עצמו). סי' תרטז ס"ד (אם הגיע לחינוך אסור להאכילו ... ואם הוא מעצמו עושה אחד מדברים אלו, אין צריך למחות בידו, חוץ מאביו שצריך למחות בידו ולחנך את בנו במצות).

ומכל מקום גם אחרים מקיימים מצוה כשמחנכים את הקטן, כדלעיל סי' קסז סוף סכ"ג (לקטנים רשאי לברך כל ברכת הנהנין, כדי לחנכן במצות, ואפילו אין חינוכם מוטל עליו, כגון שאינן מבני ביתו), ולקמן סי' תקצו סוף ס"ב (מותר לומר לקטן שיתקע כדי שיתלמד ... לפי שמצוה על הגדולים ללמד את הקטנים ולחנכם במצות).

[1840] ט"ז סק"א (לענין אב עצמו דנקט השו"ע, ודאי צריך הוא לגעור בו אפילו באיסור דרבנן). מ"א סק"ב (באמת אפילו באיסורא דרבנן חייב האב לחנכו, כדאיתא בסי' ק"ו ס"א ובכמה דוכתי). והוא כדלעיל סי' קו ס"ג (קטנים שהגיעו לחינוך חייבים לחנכם להתפלל י"ח ערב ובוקר).

וכן הוא לקמן סי' שסב שם (אביו מצווה לחנכו ולגעור בו ולהפרישו כשרואהו מחלל שבת אפילו להנאת עצמו, ואפילו באיסורי דברי סופרים, כמ"ש בסימן שמ"ג).

[1841] רמב"ם פכ"ד הי"א (קטן שעשה בשבת דבר שהוא משום שבות, כגון שתלש מעציץ שאינו נקוב או טלטל בכרמלית אין בית דין מצווין להפרישו, וכן אם הניחו אביו אין ממחין בידו), כפירוש שהובא בב"י בשם הר"ר יוסף פאסי (ומצאתי כתוב בשם הרב הגדול מהר"ר יוסף פאסי ז"ל, שמה שכתב הרמב"ם בפרק כ"ד גבי שבות, דמשמע דוקא שבות אבל לא איסור תורה, לא קאי ארישא דקתני אין בית דין מצווין להפרישו, דאפילו באיסורי תורה נמי אין מצווין להפרישו, אלא אסיפא דקתני ואם הניחו אביו אין ממחין בידו קאי, וקאמר דהיינו באיסורי דרבנן דוקא, אבל באיסורי תורה ממחין בית דין ביד אביו שלא יניחנו לעשות איסור. וזה יתיישב על מה שכתב

ג ושיעור החינוך במצוות עשה הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי ענייניו[1842], כגון היודע מענין שבת חייב לשמוע קידוש והבדלה, היודע להתעטף כהלכה חייב בציצית כמ"ש בסי' י"ז[1843], וכן כל כיוצא בזה, בין במצות עשה של תורה בין בשל דברי סופרים[1844].

אבל החינוך בלא תעשה, בין של תורה בין של דבריהם, הוא בכל תינוק שהוא בר הבנה[1845], שמבין כשאומרים לו שזה אסור לעשות או לאכול. אבל תינוק שאינו בר הבנה כלל, אין אביו מצווה למנעו בעל כרחו מלאכול מאכלות אסורות[1846] או מלחלל שבת, אפילו באיסור של תורה, כיון שאינו מבין כלל הענין מה שמונעו ומפרישו. וכן אם הוא כהן, אינו צריך להוציאו מבית שהטומאה בתוכו, אלא אם כן הוא בר הבנה, אזי אביו מצווה להוציאו[1847]:

ד אבל אמו אין מצווה עליו[1848] כלל, בין במצות עשה בין בלא תעשה:

בסוף הלכות מאכלות אסורות (הכ"ח) שאף על פי שאין בית דין מצווין להפרישו, מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו. ואהאי מצוה בית דין מצווין באיסורי תורה דוקא, אבל לא באיסורי דרבנן. וכיוצא בזה מצאתי שכתב מורי חמי הרב החסיד הגדול ה"ר חיים ן' אלבלג ז"ל). מ"א סק"ב (שאם לא הפרישוהו אין בית דין מוחין בידו, אבל באיסור דאורייתא, בית דין מוחין ביד האב להפרישו (ב"י רסי' זה)).

משא"כ כשאין אביו שם, כבר הובא לעיל (הערה 1832), מיבמות קיד, רע"א (קטן אוכל נבלות, אין בית דין מצווין להפרישו), היינו אפילו באיסורים מדאורייתא.

[1842] משנה סוכה מב, א (קטן היודע לנענע חייב בלולב). ערכין ב, ב (קטן היודע להתעטף, חייב בציצית ... קטן היודע לשמור תפלין, אביו לוקח לו תפלין). תוס' שם ד"ה שהגיע (כל אחד ואחד לפי דרכו, כדאשכחן לעיל גבי לולב וסוכה ותפלין). ותוס' שם ג, רע"א (כגון שהגיע לחינוך שמירת שבת, אבל לא הגיע לחינוך תקיעת שופר). מ"א סוף סק"ג (והחינוך כל חד לפום חורפיה, היודע להתעטף חייב בציצית, לשמור תפילין חייב בתפילין, היודע מענין שבת חייב בקידוש, וכן כל כיוצא בזה).

[1843] ס"ד (קטן היודע להתעטף ... אביו חייב לקנות לו טלית בת ד' כנפות ולהטיל בה ציצית כדי לחנכו במצות). וכן בתפילין – לעיל סי' לז ס"ג (קטן היודע לשמור תפילין בטהרה ... חייב אביו לקנות לו תפילין לחנכו במצות). סי' קצט ס"ט (יש אומרים שקטן היודע למי מברכין, מזמנין עליו). בסדר של פסח – לקמן סי' תעב סכ"ה (ואף הקטנים חייב אביהם לחנכם במצות להשקותם כוסות על הסדר שיתבאר, אם כבר הגיעו לחינוך (דהיינו שהגיעו לזמן שראוי לחנכם לשמוע הדברים שאומרים על הכוסות, כגון שהן יודעין מענין קדושת יום טוב, ולכן ראוי לחנכם לשמוע הקידוש שאומרים על כוס ראשון (עיין סי' רס"ט), וגם יש בהן דעת להבין מה שמספרים להם מיציאת מצרים באמירת ההגדה, ולכן ראוי לחנכם לשמוע ההגדה שאומרים על כוס שני).

[1844] דיני חיוב הקטן בחנוך נתבארו גם לעיל סי' ב מהדו"ב ס"ו ומהדו"ק ס"ז (לענין כיסוי ראש). סי' ע ס"ב (לענין קריאת שמע). סי' קו ס"ג (לענין תפלה). סי' קכד ס"י (לענין עניית אמן). סי' קכח סמ"ט (לענין נשיאת כפים). סי' קפו ס"ג, וסי' קפז ס"ד (לענין ברהמ"ז). סי' תרטז ס"ה ואילך (לענין תענית יום הכיפורים). סי' תרמ ס"ג (לענין ישיבה בסוכה).

[1845] איסור והיתר שער מח ס"ח (מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו כדי לחנכו בקדושה ובפרישה ... והני מילי בבר הבנה). מ"א סק"ב (וכתב באיסור והיתר הארוך שער מ"ח, דדוקא בתינוק דבר הבנה, אבל לאו בר הבנה לית לן בה).

[1846] ראה בדי השלחן סי' קמז סק"ד.

[1847] מ"א שם (הבית דין מוחין ביד האב להוציאו משם, אם הוא בר הבנה).

[1848] משנה נזיר כח, ב (האיש מדיר את בנו בנזיר ואין האשה מדרת את בנה), ובגמרא שם כט, א (אמר ריש לקיש כדי לחנכו במצות ... איש חייב לחנך בנו במצות ואין האשה חייבת לחנך את בנה). מ"א שם (אביו מצווה, אבל אמו אינה מצווה. וכן הוא בנזיר דף כ"ט).

וכן הוא לקמן סי' תרטז ס"ד (אבל אמו אינה מצווה על כך). סי' תרמ ס"ד (אבל אמו אינה חייבת לחנכו במצות, והרי היא אצלו כשאר כל אדם).

אבל ראה של"ה שער האותיות אות ד (סד, א. הובא בקוני' חנוך לנער. תורת מנחם התוועדויות תשמ"ג ח"ב ע' 1085), שהנשים מצוות על תוכחת בניהם כמו האב ויותר מהם, מטעם שהם פנויות ומצויות יותר בבית. ולקמן הלכות תלמוד תורה פ"א בקונטרס אחרון סק"א גבי עירובי תחומין שהקטן "יוצא עם אמו לדבר מצוה שהיא מחנכתו". בדי השלחן סי' קמז סוף סק"ג

לא תאכלום – לא תאכילום

ה וכל זה לענין להפרישו מאיסור, אבל לספות לו איסור בידים, אסור לכל אדם[1849] מן התורה[1850], אפילו אינו בר הבנה כלל[1851], שנאמר[1852] לא תאכלום, ופירשו חכמים לא תאכילום לקטנים.

ואפילו דברים האסורים מדברי סופרים אסור להאכילו[1853], אפילו הוא צריך לכך, ואפילו הוא חולה, כל שאין בו סכנה, כמו שאסור בגדול[1854]. וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד, אפילו בדברים האסורים משום שבות[1855].

ונכרי המאכיל איסור לתינוק שאינו בר הבנה, אין אביו צריך למחות בו[1856]. אבל אסור לכל אדם לומר לנכרי שיאכילנו, שהאמירה לנכרי אסורה בכל האיסורים שבתורה[1857], וכל שכן שאסור לומר כן להתינוק[1858].

[1849] יבמות קיד, א (לא תאכלום כי שקץ הם, לא תאכילום, להזהיר הגדולים על הקטנים ... דלא ליספו ליה בידים). שו"ע ס"א (ולהאכילו בידים, אסור). לבוש ס"א (להאכילו איסור בידים, אפילו אחרים אסורים).

וכן הוא בשו"ת רבינו סוס"י מא (במצות עשה המוטלת על האב לחנך בה בנו כדי שיקיים מעצמו כשיגדיל, שזו היא מצות חינוך, כדכתיב חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין וגו' ... אבל למספי איסור בידים לקטן, דאסור לכולי עלמא, לאו משום חינוך אתינן עלה, אלא מדכתיב לא תאכלום קרי ביה לא תאכילום, כדאיתא בפרק חרש, דחינוך אינו מוטל על האב בלבד).

ולכן גם אמו אסורה בזה, אף שאינה מחוייבת בחינוכו, כדלעיל סעיף הקודם (אמו אין מצווה עליו כלל), מכל מקום אסורה להאכילו בידים, כדלקמן סי' תרטז סוף ס"ד (אמו אינה מצווה על כך, אבל מכל מקום אסור לה ליתן לפניו לאכול, דהרי זה כאלו מאכילתו בידים).

[1850] פרי מגדים משב"ז ס"ק א (ומן התורה אסור להאכילם בידים ... להאכילם בידים אף בן יומו אסור מן התורה).

וכן הוא לעיל סי' רסו ס"י (אסור להאכילם דבר האסור בידים מן התורה).

[1851] מ"א סק"ב (ותינוק שאינו בר הבנה אסור להכניסו בידים).

ואיסור זה הוא גם בחרש ושוטה, כדלעיל סי' רסו ס"י (אפילו לחרש ושוטה ... אסור להאכילם דבר האסור בידים), ושם נסמן (הערה סד).

[1852] שמיני יא, מב. יבמות שם.

[1853] רמב"ם הל' מאכלות אסורות פי"ז הכ"ז (להאכילו בידים אסור, ואפילו דברים שאיסורן מדברי סופרים). שו"ע שם (אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים). שו"ת רשב"א ח"א סי' צב (דלא עלה על דעת שנתיר איסורין דרבנן בכדי). וראה לקמן (הערה 1865).

[1854] ש"ך יו"ד סי' פא ס"ק כא (אם הוא חולה שאין בו סכנה, אסור להחזירו, אף על פי שאין בו אלא איסור דרבנן ... ולענין להחזירו קטן שוה לגדול, וכמו שנתבאר באו"ח סי' שמ"ג, דאסור להאכיל בידים לקטן אפילו דברים האסורים מדרבנן עיי"ש).

[1855] רמב"ם שם (וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד ואפילו בדברים שהן משום שבות). שו"ע שם (וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד, ואפילו בדברים שהם משום שבות).

וכן הוא לעיל סי' שא סכ"א (אם יש בהם עינבל העשוי להשמיע קול, אסורים ללבשם בשבת, שאסור להשמיע קול ... אסור ליתן לו מלבוש זה שהזוג ארוג בו, שהרי זה כמאכילו איסור בידים עיין סי' שמ"ג). לקמן סי' תרטז סוף ס"א (אסור לרחוץ בחמין ... משום גזירת מרחץ ... ולפיכך אסור לעשותה לקטן בידים, כמו שאסור להאכילו בידים כל האיסורין של דבריהם כמ"ש בסי' שמ"ג).

[1856] רבינו ירוחם נתיב א ח"א יג, ג (כתב רמ"ה דאין למחות בגויות המאכילות אותו נבלה. אבל אסור לומר לגויה להאכילו דבר איסור) בשם הרמ"ה. מ"א סק"ג ד"ה כתב (כתב רי"ו נ"א ח"א דאין למחות בעכו"ם המאכילין אותם איסור, אבל אסור לומר לעכו"ם להאכיל אותם איסור עכ"ל).

והיינו כיון שאינו בר הבנה, אין אביו חייב למחות בו משום מצות חנוך. וכיון שהנכרי עושה מעצמו, אין האב צריך למחות בנכרי. ונתבאר לעיל סי' רנב ס"י (ושם הערה פג), מתי צריך למחות בנכרי העושה מעצמו.

[1857] כדלעיל סי' רמג סוף ס"א (אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת ... וכן בשאר כל איסורין שבתורה). וכך גם כאן באיסור "לא תאכלום – לא תאכילום".

[1858] שגם בתינוק יש איסור אמירה, כמו בנכרי (כנסמן לעיל הערות 1833-1834). ואפשר שגם זה אסור משום "לא תאכלום – לא תאכילום".

וראה משנה למלך הל' מאכלות אסורות פי"ז הכ"ז, בסוף דבריו, אם האומר לה מופר ליך הוי כמאכילה בידים.

ואם התינוק צריך לכך, כגון שהוא קצת חולה, מותר לומר לנכרי להאכילו[1859], שצרכי קטן דינם כחולה שאין בו סכנה, שהתירו בו אמירה לנכרי, אפילו באיסורי תורה, כמו שנתבאר בסי׳ שכ״ח[1860]. וכן אם צריך לשתיית יין, ואין שם יין ישראל אלא סתם יינם של נכרים, ואין היין חזק כל כך שיכשירנו על ידי מזיגת ששה חלקים מים ואחד יין, כמ״ש בי״ד סי׳ קל״ד[1861], מותר לומר לנכרי להשקותו לו[1862]:

ו ויש אומרים[1863] שכל שהוא לצרכו של תינוק, כגון אכילה ושתיה, לא גזרו בו חכמים כלל, ומותר להאכילו בידים, כל דבר שאין איסורו אלא מדברי סופרים, אם צריך לכך, אע״פ שהגיע לחינוך. אבל אם אינו צריך לכך אסור להאכילו אפילו אינו בר הבנה (ואביו צריך למחות בו אם הוא בר הבנה[1864]), אפילו באיסור דברי סופרים, שהרי אסור להניקו חלב אמו אחר כ״ד חדש[1865], אע״פ שאין איסור חלב אשה אלא מדברי סופרים, הואיל ואינו צריך לו אחר כ״ד. ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים, אם הוא צריך לכך ואין שם נכרי להאכילו על ידו.

ואף אם אין התינוק צריך לכך, אלא שהגדול צריך לכך שיעשה לו תינוק איזה דבר

[1859] שאף שנתבאר לעיל ש״אסור להאכילו ... אפילו הוא חולה, כל שאין בו סכנה, כמו שאסור בגדול״. מכל מקום ״מותר לומר לנכרי להאכילו״.

מ״א שם (ואם התינוק צריך לכך, כגון שהוא קצת חולה, מותר לומר לעכו״ם להאכיל אותם. וכן נוהגים בפסח שמצווים לעכו״ם לישא התינוק לביתו ולהשקותו חמץ).

וכן הוא לקמן סי׳ תנ סכ״ד (מי שיש לו תינוק חולה קצת, שהוא צריך לאכול או לשתות חמץ, יזהר שלא יאמר לנכרי תן חמץ לתינוק זה ואני אפרע לך, אלא יבקש ממנו שיתן החמץ במתנה להתינוק).

[1860] סי״ט (חולה שנפל מחמת חוליו למשכב ואין בו סכנה ... הרי צרכיו נעשין על ידי נכרי אפילו במלאכות גמורות של תורה), וסכ״ב (מותר לומר לנכרי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, שסתם צרכי קטן דינם כצרכי חולה שאין בו סכנה).

וכן כאן, שאף שאיסור לא תאכילום הוא כאמור לעיל ״אסור לכל אדם מן התורה״. מכל מקום כיון שהתינוק ״קצת חולה, מותר לומר לנכרי להאכילו״.

[1861] בשו״ע שם ס״ה (כמה יהא במים ויהא בהם כדי לבטל טעם היין, ששה חלקים כנגדו).

[1862] מ״א סק״ג ד״ה קטן (קטן שלא הגיע לחינוך, ושתיית המים היזק לו, ואין שם יין ישראל, מותר לגדול ליתן לו סתם יינם, ובתנאי שימזוג בששה חלקים מים, וישים המים תחלה ואחר כך היין (ראב״ח ח״א קי״ב). ונראה לי דאם היין אינו חזק ויפסד על ידי כך, יצוהו לעכו״ם ליתן לו).

[1863] שו״ת הרשב״א ח״א סי׳ צב (שמותר להאכיל את הקטן איסור דרבנן ... ובכדי לא ספינן ליה איסורין דרבנן, אבל כל שיש בו צורך לתינוק מאכילין אותו). ר״ן יומא בתחלתו סוד״ה יום (שכל שהוא לצרכו של תינוק, אף על פי שהגיע לחינוך, מאכילין אותו איסור מדרבנן, ואפילו בידים). הובא ב״י סוף הסי׳.

עוד נתבאר לעיל סי׳ רסט ס״ג (שלא אסרו להאכילו איסור בידים אלא כשהמאכל אסור מצד עצמו, כגון טרפה וכיוצא בה, אבל כשהמאכל מותר מחמת עצמו, אלא שהוא זמן האסור באכילה, מותר להאכיל לקטן, שהרי מאכילים הקטנים ביום הכיפורים אפילו קטן שאין בו חשש סכנה אם יתענה). והיינו אף להאכילו ביום הכיפורים שאיסורו מהתורה, אלא ״שהמאכל מותר מחמת עצמו״.

אמנם כאן מבאר הטעם להתיר גם ״כשהמאכל אסור מצד עצמו״ מדברי סופרים עצמו, ו״אע״פ שהגיע לחנוך״.

ויתבאר לקמן (הערה 1870), שכדי להתיר טעימת הקטן בקידוש שבבית הכנסת, אף שהקטן הגיע לחנוך, זקוקים אנו לב׳ הטעמים להיתר.

וראה שו״ת צמח צדק או״ח בסופו (ספק למי סי׳ ד). תהלה לדוד סק״ד. בדי השלחן סי׳ קמז סק״ז. קובץ הערות וביאורים תתכט ע׳ 64.

[1864] כדלעיל ס״ג (החינוך בלא תעשה, בין של תורה בין של דבריהם, הוא בכל תינוק שהוא בר הבנה).

[1865] ברייתא כתובות ס, א (יונק תינוק והולך עד עשרים וארבעה חדש, מכאן ואילך כיונק שקץ, דברי רבי אליעזר). טור ושו״ע יו״ד סי׳ פא ס״ז (אם פירש, שגמלוהו שלשה ימים מעת לעת אחר כ״ד חדש, לא יחזירוה). שו״ת רשב״א שם (דלא עלה על דעת שנתיר איסורין דרבנן בכדי, ושלא לצרכו של תינוק. ולרבי אליעזר אין צורך הנקה לבריא יותר מעשרים וארבע חודש ... ובכדי לא ספינן ליה איסורין דרבנן). מ״א שם (והרשב״א בתשובה כתב ... מידי דלא צריך ליה לא, דהא אסור לינק אחר כ״ד חודש).

וכדלעיל ס״ה (ואפילו דברים האסורים מדברי סופרים אסור להאכילו), ושם נסמן (הערה 1853).

האסור מדברי סופרים, אין איסור לפי סברא זו ליתנו לו שיעשהו לו[1866]. אלא כשנותנו לו בקביעות תדיר, שיש לחוש שמא יתרגל התינוק ויסרך בעשיית דבר זה ויבא לעשותו אף כשיגדיל, אבל כשנותנו לו באקראי בעלמא, אין לחוש לכך[1867]. רק שיהא בענין שאין בו איסור מה שעושה בשבילו כמ״ש בסי׳ של״ד[1868], כגון לצורך מצוה[1869].

לפיכך[1870] מותר להטעים לתינוק שהגיע לחינוך מכוס של קידוש שמקדשין בבית הכנסת, אף על פי שהתינוק אינו צריך כלל לטעימה זו, ויכול הוא להמתין מלטעום עד שישמע הקידוש שבמקום סעודה בבית אביו המחנכו לזה, אעפ״כ כיון שאיסור הטעימה קודם הקידוש הוא מדברי סופרים, ויש לנו צורך בטעימה זו. ואין לאסרה אלא משום שמא יסרך בה התינוק, וזה אין לחוש בקידוש שבבית הכנסת שאין מטעימים להתינוקות בקביעות בכל שבת ושבת, שלפעמים יש אורחים השובתים ואוכלים בחדרי בית הכנסת ושומעים הקידוש משם, ואז אין צריך כלל להטעים לתינוקות[1871], כמו שנתבאר בסי׳ רס״ט[1872]:

[1866] שו״ת רשב״א שם (ואפילו כל שיש בו צרכנו ולא לתינוק, כזריעת כשותא, וטעימת כוס שאמרו עליו זמן בערב יום הכפורים).

[1867] עירובין מ, ב (ליתביה לינוקא ... דילמא אתי למסרך), ופרש״י (התינוק, לאחר המנהג זה, ולשתות ביום הכפורים אחר שיגדיל), ותוס׳ (אומר רבינו שמואל דוקא גבי זמן שהוא קבוע חיישינן דלמא אתי למיסרך, אבל אם אירע ברית מילה בט׳ באב או ביום כיפור, דלא הוי אלא אקראי בעלמא, לא חיישינן דלמא אתי למיסרך, ומעשה היה בחופה בעשרה בטבת נתנו הכוס לתינוק לשתות), ושבת קלט א ד״ה וליתן (ר״ת שמותר ליתן לתינוק לשתות כוס של ברכה כי מיקלע מילה ביום הכיפורים, ולא חיישינן דילמא אתי למיסרך, כיון שאין זה מנהג [בקבוע], ולא דמי לכוס דיום הכיפורים דאי הוו יהבי ליה אתי למיסרך אף כשיהיה גדול, כיון שעושין מנהג לשתות בכל שנה ושנה ביום הכיפורים). שו״ת הרשב״א סי׳ שכג (שלא חששו לסרוכי אלא במילתא דקביעא, דכל זימנא וזימנא בכל שתא עבדי הכי, כההיא דזמן, אבל מלתא דלא קביעא כזה, דאפשר דמקדשינן ולא מטעימינן לינוקי, כגון דאיכא אורחין, לא חיישינן לסרוכי, כמו שאמרו רבותינו הצרפתים במל את התינוק ביום הכפורים או בתענית צבור, דמברכין אכסא דחמרא בורא פרי הגפן ומטעמינן לינוקא).

וראה גם לקמן (הערה 1871).

[1868] סעיף כו (קטן שבא לכבות צריך למחות בידו, אפילו לא הגיע לחינוך, ואפילו אין אביו שם, לפי שהקטן אין לו שקול הדעת שיתכוין להנאת עצמו, אלא כיון שיודע שדליקה זו היא הפסד לאביו (או לישראל אחר), הרי הוא מכבה מן הסתם בשבילו, כדי לעשות לו נחת רוח), ולעיל ס״א (אבל אם עושה בשביל גדול, צריך למחות בידו מדברי סופרים, כמ״ש בסי׳ של״ד).

[1869] ראה לעיל סי׳ שלד סכ״ו (והערה 1336), שהאיסור דומה לאמירה לנכרי, שמותר בשבות דשבות במקום מצוה, כדלעיל סי׳ שז סי״ב (דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת, והוא שיהיה ... לצורך מצוה).

[1870] בהלכה זו של הטעמת קטן מכוס הקידוש שבבית הכנסת, נאמרו ארבעה טעמים לאיסור, וטעמי ההיתר לצדם:

(א) לא תאכלום – לא תאכילום, שאסור אף באיסורי דברי סופרים. וטעם ההיתר בזה, שלא אסרו להאכילו כשהמאכל אינו אסור מחמת עצמו, אלא שהזמן אסור (סי׳ רסט ס״ג, ושם הערה כד).

(ב) החובה לחנכו שלא יאכל דבר האסור מדברי סופרים. וטעם ההיתר בזה, כי יש אומרים שכל שהוא צורך הקטן או הגדול, ואיסורו אינו אלא מדברי סופרים, מותר אף שהגיע לחנוך (כאן, והערה 1863).

(ג) שמא יסרך בה התינוק וישתה גם כשיגדל. וטעם ההיתר בזה, כי אין לחוש לזה בקידוש שבבית הכנסת, שהוא אקראי ולא בקביעות (כאן, והערה 1867).

(ד) האיסור שיעשה הקטן מלאכה לצורך הגדול, כמו בנכרי (שלד, כו. ושם הערה 1336). וטעם ההיתר בזה, דהוי שבות דשבות במקום מצוה (כאן, והערה 1869).

[1871] שו״ת הרשב״א סי׳ צב (וזהו שנהגו תינוקות בכל מקום לטעום כסא דקדושא בבי כנשתא). מ״א רס״י רסט (והא דמטעימין להו בקידוש ולא גזרי, היינו משום דלאו מילתא דקביעותא הוא, דזמנין דאיכא אורחים ולא מטעמינן לינוקא (רשב״א סי׳ ש״ג)).

[1872] ס״ג (המקדש בבית הכנסת אסור לו לטעום מהכוס, שהרי הוא אינו יוצא בקידוש זה, ואסור לטעום כלום קודם קידוש, אלא כיצד יעשה שלא תהא ברכת בורא פרי הגפן לבטלה, יטעים מהכוס לקטן שהגיע לחינוך והקטן ישמע הברכה ממנו ויוצא בה ידי חובתו, ונמצא שלא בירך לבטלה).

ז וכל זה כשמאכילים איסור לתינוק לצרכינו[1873], וכן אם אומרים לו לעשות לנו איזה דבר האסור אפילו מדברי סופרים[1874], אבל כל שהוא צרכו של תינוק ותקנתו, לא חששו בו שמא יסרך בכך ויעשה כן לכשיגדל, לפי שידוע לו שבשביל שהוא קטן מתירין לו צרכיו, ולא יטעה מזה לעשות כן כשיגדל[1875]. ולכן מותר להאכילו קודם קידוש אם הוא רוצה לאכול, וכן לשתות, ואסור לענותו[1876]. וכן כל כיוצא בזה בשאר כל איסורי דברי סופרים:

ח כל דבר שהוא משום חינוך מצוה, מותר לספות לו איסור בידים, כגון להאכיל פסח לקטן שהגיע לחינוך אע"פ שלא נמנה עליו, ואין הפסח נאכל אלא למנויו, אעפ"כ כיון שמתכוין לחנכו במצות מותר[1877].

אבל מצוה שלא שייך בה חינוך, דהיינו שלא יוכל לעשותה כשיגדל, שזהו עיקר טעם החינוך[1878], כגון להטעימו מכוס של מילה ביום הכיפורים כדי שלא תהא הברכה נראית

[1873] כהא דאמרינן עירובין מ, א (יום הכפורים היכי עביד ... ליתביה לינוקא ... דילמא אתי למסרך), ופרש"י (התינוק, לאחר המנהג זה, ולשתות ביום הכפורים אחר שיגדיל).

וכן הוא לקמן סי' תריט ס"ח (ואחר כך אומר הש"ץ שהחיינו בלא כוס ... אי אפשר לברך על הכוס וליתן ממנו לתינוק, מטעם שנתבאר בסי' תקנ"ו עי"ש), והוא כמובא במ"א שם ריש הסימן (דגזרינן שיבא למסרך לשתות אף אחר שיגדיל).

[1874] כהא דאמרינן שבת קלט, א (שלחו ליה בני בשכר ללוי ... כשותא בכרמא מהו (הימלון שגדל על ההגא, מהו בכרמא, ירק הוא וכלאים בכרם, או אילן הוא ואינו כלאים בכרם, רש"י) ... רב משרשיא יהיב ליה פרוטה לתינוק נכרי וזרע ליה (קסבר בחוץ לארץ שרי, ומיהו כל כמה דאפשר משני, שלא ילמדו להקל, רש"י). וליתן ליה לתינוק ישראל. אתי למיסרך).

[1875] שו"ת רשב"א סי' צב (אלא דכל שהוא לצרכנו, ולא לצרכו ממש של תינוק, גזרינן דילמא אתי למסרך, כדאמרינן בשבת ובעירובין. וכמדומה שזה דבר ברור ופשוט). חידושי רשב"א יבמות קיד, א (התם משום צרכו של תינוק, ולצרכו לא חיישינן לסרוכי. אבל לצורך עצמנו, כההיא דכשותא, אי נמי כההיא דכוס של ברכה, אסור). ר"ן נז, א (דוקא במה שהתינוק עושה לצרכינו הוא דחיישינן להכי, אבל במה שהוא עושה לצורך עצמו לא חיישינן, דהא ודאי, נהי דחיישינן דלא מטעמין ליה כוס דזמן יום הכיפורים משום דילמא אתי למסרך, לצורך תינוק ודאי מאכילין ומשקין אותו לאלתר אפילו טובא. אלא היינו טעמא, משום [דלמה] שהתינוק עושה בשבילנו הוא דחיישינן לאתי למסרך, אבל במה שהוא עושה בשביל עצמו, לא). מ"א ריש סי' תקנו (ודוקא דבר שאנו עושין בשבילנו, אבל דבר שאנו עושין בשביל התינוק, לא גזרינן דלמא אתי למסרך, ולפיכך נותנין לו לאכול ולשתות (ר"ן פ"ק דשבת)).

[1876] מ"א סי' רסט סק"א (ונראה לי דאסור לענות הקטנים, וכמ"ש סי' תרי"ו. ולא חיישינן דדלמא אתי למיסרך, דבדבר שהוא לתקנתו של תינוק לא גזרו (רשב"א בתשו' סי' [צ]"ב). והוא כמבואר במ"א סי' תרטז ס"ק א (נראה לי דודאי כל דבר שהוא משום עינוי לא גזרו בקטן).

וכן הוא לעיל סי' רסט ס"ג (שמותר להאכיל את הקטן קודם קידוש בין של לילה בין של יום ואסור לענותו). סי' קו ס"ג (רשאי ליתן להם לאכול קודם תפלת שחרית, ואסור לענותם, כמו שיתבאר בסי' רס"ט ושמ"ג לענין להאכילם קודם קידוש).

[1877] תוס' פסחים פח, א ד"ה שה לבית (ואם תאמר והיאך מאכיל פסח שלא למנויו, נהי דקטן אוכל נבילות אין ביתך דין מצווין להפרישו, לספות לו בידים אסור, כדאמר בפרק חרש (יבמות קיד, א). ואומר ר"י דהתם ילפינן מלא תאכלום, ולא אסור אלא דומיא דשרצים ונבילות, אבל כה"ג דאיכא חנוך מצוה שרי). רבינו ירוחם נ"א ח"א יג, ג (ובשביל מצוה ספינן ליה בידים, כגון בתקיעת שופר דמלמדין אותו למצוה). הגהות אשרי ר"ה פ"ד סי' ז (ואף על גב דבפרק חרש (קיד, א) מוכח דאף באיסורי דרבנן לא ספינן ליה בידים. מכל מקום הכא שרי להתעסק בו לתקוע ... כיון דזימנין איכא מצוה בתקיעת שופר, ולא דמי לשאר איסורין. פר"י מהרי"ח). מ"א סק"ג ד"ה כתב (וכתב עוד רי"ו דכל דבר שהוא משום מצוה, ספינן ליה בידים, כגון שמחנכין אותו לתקוע בשבת. וכ"כ הג"א בר"ה. וכ"כ התוס' בפסחים דף פ"ח, דמותר להאכיל פסח לקטן אף על פי שלא נמנה עליו, כיון שהוא חינוך מצוה).

וכן הוא לקמן סי' תקצו ס"ב (מותר לומר לקטן שיתקע כדי שיתלמד, בין שהגיע לחינוך בין שלא הגיע לחינוך, ומותר לו לתקוע כל היום אפילו לאחר שישמע התקיעות בבית הכנסת, לפי שמצוה על הגדולים ללמד את הקטנים ולחנכם במצות).

וראה לקוטי שיחות חכ"ו ע' 74-69. שלחן המלך ח"א ע' רמב-רנ.

[1878] רש"י סוכה ב, סוע"ב ד"ה מדרבנן (שהזקיקו להרגיל את הקטן למצוה שהוא ראוי לה, כדי שיהא מחונך ורגיל למצות). חגיגה ו, א ד"ה קטן מיבעיא (הלא אין חינוך קטן אלא כדי להנהיגו שיהא סרוך אחר מנהגו לכשיגדיל).

לבטלה[1879], אע"פ שזהו צורך מצוה, מכל מקום כיון שכשיגדל יאסור לו, לכן גם עכשיו אסור, משום שמא יסרך בכך ויטעום ממנו גם כשיגדל[1880], כמו שיתבאר בסי' תרכ"א[1881].

ולכן כל שבות שמותר לעשותן על ידי נכרי לצורך מצוה[1882], אסור לעשותו על ידי קטן משום שמא יסרך בכך, אם לא באקראי בעלמא, כמו שנתבאר למעלה[1883]:

ט אסור ליתן לתינוק חגב חי טמא לשחוק בו, שמא ימות ויאכלנו, ונמצא מאכילו איסור בידים, כיון שהוא נתן לו האיסור, וכל שכן דבר האסור הראוי לאכלו כך. ואפילו דבר שאין בו איסור אלא משום בל תשקצו, אסור ליתן לו אם יש לחוש שיאכלנו[1884]. אבל מותר ליתן לו עוף טמא לשחוק בו, מפני שאף כשימות אינו ראוי לאכילה כך[1885]:

וכן הוא לעיל סי' קפו ס"ג (שהקטן מצד עצמו כשהוא עתה פטור לגמרי, אלא שמחנכין אותו כדי שיהא רגיל במצוה זו ויהיה סריך כמנהגו כשיגדל). שו"ת אדה"ז סי' מא בסופו (לחנך בה בנו כדי שיקיים מעצמו כשיגדיל, שזו היא מצות חינוך, כדכתיב חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין וגו').

וראה לקוטי שיחות חכ"ו ע' 61. שלחן המלך ח"א ע' רמ.

[1879] כדעה הב' דלעיל סי' קצ ס"ד (ויש אומרים שכל דבר הטעון כוס חוץ מקידוש, לא הצריכו לטעום ממנו, אלא משום שלא יהא גנאי לברכת היין, שיאמרו שלא לצורך הוא ברכה זו, ונראית כברכה לבטלה).

[1880] מרדכי יומא רמז תשכז (השיב רבינו יעקב ברבי שמשון, אם חל שמיני של מילה ביום הכיפורים, אנו נמנעים ואין אנו אומרים ברכת מילה שעל הכוס, לפי שאין אומר שירה כי אם על היין, וביום הכיפורים אי אפשר להטעימו אפילו לקטן, דלמא אתי למסרך).

[1881] ס"ד (ואחר המילה יש נוהגין לברך ברכת המילה בלא כוס, לפי שאי אפשר לטעום ממנו, וגם אין מטעימים לתינוק, גזירה שמא יהיה התינוק רגיל בשתיה זו של מצוה ויורה היתר לעצמו לשתות מכוס של ברכה אף לכשיגדל).

וראה שם סעיפים ה-ו (ויש נוהגין לברך על הכוס ולהטעים ממנו לתינוק הנימול ... ויש נוהגים שמברכים על הכוס ומטעימים לתינוקות). לעיל סי' קצ שם (וכן נוהגין במילה שביום הכיפורים, הואיל ואי אפשר בענין אחר, כמ"ש בסי' תרכ"א).

[1882] כדלעיל סי' שז סי"ב (דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת. והוא שיהיה ... לצורך מצוה).

[1883] סעיף ז (כשנותנו לו באקראי בעלמא, אין לחוש לכך. רק שיהא בענין שאין בו איסור מה שעושה בשבילו ... כגון לצורך מצוה).

[1884] משנה צ, ב (המוציא ... חגב חי טהור, כל שהוא (שמצניעין אותו לקטן לשחק בו), מת, כגרוגרת (הרי הוא כשאר אוכלין, וחייב בכגרוגרת, רש"י) ... ר' יהודה אומר אף המוציא חגב חי טמא כל שהוא, שמצניעין אותו לקטן לשחוק בו). גמרא שם (ותנא קמא סבר לא, מאי טעמא, דילמא אכיל ליה (ואפילו למאן דאמר קטן אוכל נבלות אין בית דין מצויין עליו להפרישו, מודה הוא דלא יהבינן ליה בידים, דתניא לא תאכלום לא תאכילום להזהיר גדולים על הקטנים, רש"י). אי הכי טהור נמי (חי נמי, דילמא אכיל ליה. ואי משום דאין בו איסור אבר מן החי, דחגב אין טעון שחיטה, אית ביה מיהא משום בל תשקצו, רש"י), דהא רב כהנא הוה קאים קמיה דרב, והוה קמעבר שושיבא (מין חגב טהור, רש"י) אפומיה, אמר ליה שקליה, דלא לימרו מיכל קאכיל ליה, וקעבר משום בל תשקצו את נפשותיכם. אלא דילמא מיית ואכיל ליה). הרי שלת"ק אסור ליתן חגב טמא חי לקטן, שמא ימות ויאכלנו. ואילו היינו חוששים שיאכל את החגב חי, שאסור משום בל תשקצו, הי' אסור ליתן לו גם חגב חי לשחק בו.

הגהות אשרי שם סופ"ט (אין מוסרין חגב חי לתינוק, דלמא מיית ואכיל ליה. ואפילו למאן דאמר קטן אוכל נבילות אין בית דין מצווין להפרישו, מכל מקום למסור לו דבר טמא מודה שאסור. אבל חגב טהור מוסרין בידו, דאי נמי מיית ואכיל ליה, שרי, דלא בעי שחיטה. מיהו חגב חי, אסור, משום בל תשקצו את נפשותיכם, וכשהוא חי אין לחוש דלמא אכיל ליה. מהרי"ח). מ"א רסק"ג (ואיתא ספ"ט דשבת דאסור ליתן לתינוק חגב חי טמא לשחוק בו, שמא ימות ויאכלנו, ואפילו דבר שאין בו איסור אלא משום בל תשקצו אסור ליתן לידו, וכל שכן דבר טמא דחזי לאוכלו בעיניה. וכ"כ בהג"א שם. והטעם דהוי כמאן דמאכילו בידים).

וראה בדי השלחן סי' קמז ס"ק י.

[1885] מ"א שם (מותר ליתן עוף טמא לשחוק, דאע"ג דימות, לא חזיא לאכילה כך, כדאיתא בב"ב דף כ'), והיינו הא דאמרינן ב"ב כ, א (עוף ששכן בחלון ... ממעטין בחלון [שחוצצין בפני הטומאה, שלא תעבור דרך החלון] ... פרח ואזיל, בקשור. שחיט ליה, בטמא ... יהיב ליה לינוקא, במסרט). הרי שאם אינו מסרט, מותר ליתנו לתינוק לשחק בו, ואין חוששים שימות ויאכלנו, כיון שאינו ראוי לאכילה.

י (וכל[1886] זה באיסורי מאכלות, ואפילו הוא איסור שהזמן גורם[1887]). אבל מותר ליתן לתינוק בשבת חפצים שיכול לעשות בהם מלאכה לעצמו, ואפילו אם ידוע שיעשה בהם, כגון ליתן לתינוק עוגה שכתובים עליה אותיות שאסור לאכלה בשבת[1888], כמ"ש בסי' ש"מ[1889], אף על פי שהתינוק יאכלנה בודאי, כיון שמתכוין הוא להנאת עצמו אין צריך להפרישו[1890] כמו שנתבאר למעלה[1891], רק שלא יתן גדול לתוך פיו של תינוק[1892]:

יא קטן שהכה אביו או עבר שאר עבירות בקטנותו, אע"פ שאינו צריך תשובה כשיגדל, מכל מקום טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה, אף על פי שעבר קודם שנעשה בר עונשין[1893].

וכן הוא לעיל סי' שח סע"ח (ואפילו עוף שראוי לצחק בו תינוק כשבוכה, אסור לטלטלו). הרי שבימי חול, שמותר לטלטלו, מותר ליתנו לתינוק לשחק בו.

[1886] עתה בא לבאר החילוק בין האמור לעיל, שאסור ליתן לתינוק חגב טמא, שמא יאכלנו, לבין האמור לקמן, שמותר ליתן לתינוק עוגה שכתובים עליה אותיות, אף שבודאי יאכלנו. ומבאר החילוק, כי חגב טמא יש בו חשש איסורי מאכלות, ואילו עוגה שעליה אותיות אין בה אלא חשש שיעשה בה מלאכת מחיקה.

[1887] שאף שנתבאר לעיל סי' רסט ס"ג (שלא אסרו להאכילו איסור בידים, אלא כשהמאכל אסור מצד עצמו, כגון טרפה וכיוצא בה. אבל כשהמאכל מותר מחמת עצמו, אלא שהוא זמן האסור באכילה, מותר להאכיל לקטן, שהרי מאכילים הקטנים ביום הכיפורים אפילו קטן שאין בו חשש סכנה אם יתענה).

מכל מקום בהגיע הקטן לחנוך עינוי ביום הכיפורים, אסור ליתן לו מאכל בידיו, כדלקמן סי' תרטז ס"ד (וכל זה בקטן שלא הגיע לחינוך מצות עינוי, אבל אם הגיע לחינוך, אסור להאכילו ... אמו אינה מצווה על כך, אבל מכל מקום אסור לה ליתן לפניו לאכול, דהרי זה כאלו מאכילתו בידים). הרי שמשום איסור "מאכילתו בידים", "אסור לה ליתן לפניו לאכול".

[1888] שו"ת מהר"ם מרוטנבורג, במרדכי רמז שסט (עוגות התינוקות שכותבין עליהן האותיות ותיבות, איך אוכלים אותם התינוקות ... איסורא דרבנן איכא, ובתינוק אין לחוש, דקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין עליו להפרישו, היכא דלא ספינן ליה בידים). רמ"א סי' שמ ס"ג (אסור לשבר עוגה שכתב עליה כמין אותיות ... דהוי מוחק). מ"א שם סק"ה (ומותר ליתנו לתינוק (מרדכי)).

[1889] סעיף ד (אסור לשבור עוגה שעשו עליה כמין אותיות, אף על פי שאינו מכוין רק לאכילה, מפני שהוא מוחק. אבל מותר ליתנה לתינוק, לפי שקטן העושה להנאתו אין צריך להפרישו, כמ"ש בסי' שמ"ג).

[1890] מרדכי שם (ובתינוק אין לחוש, דקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין עליו להפרישו).

וכן הוא לקמן סי' תרמ ס"ד (ומותר לה ליתן לפניו לאכול חוץ לסוכה, אע"פ שיודעת שבודאי לא יכנוס לסוכה לאכול אלא יאכל במקום שנתנה לפניו, אין בכך כלום, כיון שאינה אומרת לו שיאכל חוץ לסוכה).

[1891] ס"א (קטן העובר על דברי תורה להנאתו, כגון שאוכל נבלות, או שמחלל שבת לצרכו, אין בית דין מצווין להפרישו).

[1892] מרדכי שם (דלא ספינן ליה בידים), משא"כ כשנותן לתוך פיו אסור, כדלעיל ס"ג (לספות לו איסור בידים אסור לכל אדם מן התורה אפילו אינו בר הבנה כלל, שנאמר לא תאכלום, ופירשו חכמים לא תאכילום לקטנים).

ואף שנתבאר לעיל סי' רסט ס"ג (שלא אסרו להאכילו איסור בידים, אלא כשהמאכל אסור מצד עצמו, כגון טרפה וכיוצא בה, אבל כשהמאכל מותר מחמת עצמו אלא שהוא זמן האסור באכילה, מותר להאכיל לקטן, שהרי מאכילים הקטנים ביום הכיפורים אפילו קטן שאין בו חשש סכנה אם יתענה), ושם (הערה כד).

היינו דוקא באיסור של זמן האכילה, משא"כ כאן שעל ידי האכילה נעשית מלאכת שבת, כדלקמן סי' תרטז ס"א (מותר לגדול להאכיל את הקטן ולהשקותו ולסוכו ולרחצו בצונן, אבל לא ירחיצנו בחמין כל גופו ... שהרחיצה בחמין אינה אסורה משום מצות עינוי בלבד, שהרי בכל שבתות השנה אסור לרחוץ בחמין ... ולפיכך אסור לעשותה לקטן בידים, כמו שאסור להאכילו בידים כל האיסורין של דבריהם כמ"ש בסי' שמ"ג).

וכן הוא לעיל סי' שא סכ"א (הבנים יוצאין בזגין ... הארוגים או תפורים להם בכסותם ... אבל אם יש בהם עינבל העשוי להשמיע קול, אסורים ללבשם בשבת ... ואף על פי שכאן עושה זאת הקטן, ואין אנו מצווים להפריש הקטן מחלול שבת, מכל מקום אסור ליתן לו מלבוש זה שהזוג ארוג בו, שהרי זה כמאכילו איסור בידים עיין סי' שמ"ג). והיינו שכל האיסור הוא "ללבשם בשבת", משא"כ אם נותן לו, והוא לובשם בעצמו, אינו אסור.

וראה תהלה לדוד סוף סק"ב. בדי השלחן סי' קמז סקי"א. חקרי הלכות ח"ד נה, ב. קובץ הערות וביאורים תתלא ע' 79.

[1893] תרומת הדשן ח"ב סי' סב (אשר שאלתני על הקטן שקלל את אביו בינקותו בהיותו בן י"א שנה, עוד עבר עבירה אחרת באותו פרק, שהעיד עדות שקר על איש כשר שגנב, ורוצה לקבל תשובה על ככה. נראה דלקטן אפילו כשהגיע לחינוך לאו בר עונש ואזהרה ה[ו]א כלל ועיקר ... נראה טוב הוא שיקבל איזה כפרה). רמ"א סוף הסימן

ולענין דבר שבממון[1894] יתבאר בחו"מ סי' שנ"ט[1895]:

שדמ דין ההולך במדבר בשבת

ובו ב' סעיפים

א ההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת, מונה ז' ימים מיום שנתן אל לבו שכחתו, ומקדש שביעי בקידוש והבדלה, לזכרון בעלמא שיהא לו שם יום חלוק משאר ימים ולא תשתכח תורת שבת ממנו[1896]. אבל מותר לילך בו אפילו כמה פרסאות כדי למהר לצאת מן המדבר[1897].

ואם יש לו ממה להתפרנס, אסור לו לעשות שום מלאכה גמורה אפילו בששת ימי החול שלו, עד שיכלה מה שיש לו, מפני שכל יום ספק שבת הוא[1898]. ודברים האסורים בשבת מדברי סופרים, מותר לעשותם בכל ימי החול שלו, מפני שכל ספק דברי סופרים להקל[1899]. אבל בז' שלו, כיון שחל עליו שבת מדברי סופרים, אסור בכל שבות, כמו יום טוב שני שהוא גם כן ספק ואסור בכל שבות מטעם זה[1900].

(וקטן שהכה את אביו או עבר שאר עבירות בקטנותו, אף על פי שאינו צריך תשובה כשיגדל, מכל מקום טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה, אף על פי שעבר קודם שנעשה בר עונשין).

וראה תורת מנחם חי"ט ע' 26 (ומההוכחות לזה – פס"ד הרמב"ם לענין קטן ש"אינו מביא (קרבן) עד שיגדיל ויהי' בן דעת, שאז מביא קרבן על דבר שעשה בקטנותו). והוא ברמב"ם הל' שגגות פ"ט ה"ג (בן תשע שנים ויום אחד שבא על שפחה חרופה, היא לוקה והוא מביא קרבן. ויראה לי שאינו מביא עד שיגדיל ויהיה בן דעת).

וראה אגרות קודש ח"ז אגרת ב'ריז. לקוטי שיחות חי"ד ע' 144. שלחן המלך ח"א ע' רנא-ב.

[1894] מ"א סק"ד (ובדבר שבממון עיין בחו"מ סימן ש[מ]"ט), והוא בשו"ע שם ס"ג (קטן שגנב, מחזירין קרן לבעלים אם הוא בעין. ואם אינו בעין, פטור אף לאחר שיגדיל).

[1895] צ"ל: סי' שמט ס"ג (לקוטי שיחות חט"ז ע' 25).

[1896] רב הונא סט, ב (היה מהלך (בדרך או) במדבר ואינו יודע אימתי שבת, מונה ששה ימים (מיום ששם אל לבו שכחתו), ומשמר יום אחד (השביעי, רש"י) ... וההוא יומא במאי מינכר ליה, בקידושא ואבדלתא (לזכרון בעלמא, שיהא לו שם יום חלוק משאר ימים ולא תשתכח שבת ממנו, רש"י)) . טור ושו"ע ס"א (ההולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת, מונה שבעה ימים מיום שנתן אל לבו שכחתו, ומקדש השביעי בקידוש והבדלה). לבוש ס"א (דהיינו שעושה קידוש והבדלה לזכרון בעלמא, שיהא לו שם חלוק ביום אחד משאר הימים בקידוש והבדלה, לומר שהוא שבת, כדי שלא ישתכח ממנו שבת).

[1897] תוס' שם ד"ה עושה, בתירוץ הב' (אבל להלך יכול כל מה שירצה ... דאי לאו הכי לא יגיע לעולם ליישוב ... אפילו ביום שמשמר הולך כמו שרוצה). רא"ש פ"ז סי' א, בתירוץ הב' (והולך נמי בכל יום ... גם באותו היום הוא מהלך, כדי למהר לצאת מן המדבר). רמב"ן שם ד"ה במאי (אבל מותר לילך חוץ לתחום, אפילו באותו יום שהוא מקדש, לפי שתחומין מדבריהם, ובכל שהוא מדבריהם לא גזרו. ואפילו למאן דאמר תחומין דאורייתא, כיון דאיסור עשה הוא ואינו איסור סקילה, לא החמירו). ר"ן שם לא, א (דאפילו בההוא יומא נמי מותר לצאת חוץ לתחום הואיל ותחומין דרבנן). מ"מ פ"ב הכ"ב (ובחדושי הרמב"ן ז"ל פירשו רבותינו הצרפתים ז"ל שמותר לו לילך חוץ לתחום אפילו באותו יום שהוא מקדש, לפי שתחומין מדבריהם. ואפילו למאן דאמר תחומין דאורייתא, כיון שאינו איסור סקילה לא החמירו). טור ושו"ע שם (ומותר לילך בו בכל יום, אפילו ביום שמקדש בו). מ"א סק"ג (לפי שתחומין מדבריהם. ואפילו למאן דאמר תחומין דאורייתא, כיון דלית ביה איסור סקילה לא החמירו בו (מ"מ ור"ן)).

[1898] כל בו סי' לא לג, ג (ואם איש עני הוא שאין לו במה יתפרנס אם לא ישתכר עם בני השיירא, עושה מלאכה אצלם בכל יום כדי פרנסתו כדי שלא ימות, ואסור לו לעשות יותר על פרנסתו, שבכל יום ספק שבת הוא). ב"י (ומשמע דלא שרינן ליה לעשות מלאכה אלא אם כן הוא עני, שאין לו ממה להתפרנס אלא ממה שמשתכר עם בני השיירא, אבל אם יש לו ממה להתפרנס, אסור לו לעשות מלאכה כלל, עד שיכלה מה שיש לו, ואז יעשה מלאכה בכל יום כדי חייו. וכן כתב הכל בו בהדיא). שו"ע שם (ואם יש לו ממה להתפרנס, אסור לו לעשות מלאכה כלל עד שיכלה מה שיש לו).

[1899] ט"ז ס"ק א (והא דמותר לילך, משום דתחומין דרבנן, ואין כאן אלא ספק בכל יום).

[1900] מ"א ס"ק ג (משמע דשאר איסור דרבנן אסור לו לעשות. ואף על גב דקי"ל ספקא דרבנן לקולא. דכיון דחל עליו שבת, אסור בכל, כמו ביום טוב שני, דהוי נמי ספיקא ואיסור שבות). והיינו שמחמת הספק, נקבע יום טוב שני מדברי סופרים, וכדלקמן סי' תקטו ס"ד (כיון שכבר הנהיגו חכמים את כל בני הגולה לעשות שני ימים, הרי הוא כודאי של דבריהם לענין זה).

ולאחר שיכלה כל מה שיש לו, מותר לו לעשות מלאכה[1901] אצל בני השיירא להשתכר[1902] כדי פרנסתו בכל יום ויום, אפילו בשביעי שלו, מפני פיקוח נפש[1903]. ולא יעשה אלא כדי פרנסה מצומצמת[1904], שיוכל לחיות בה אותו היום בלבד, אבל לא מיום לחבירו, אפילו מששי לשביעי שלו, כי שמא הוא עושה משבת לחול, ואין בזה צורך לפיקוח נפש, שהרי יוכל לעשות גם למחר בחול[1905]. ואם יש לו לחם לאכול, אינו רשאי לבשל לו, מפני שאין בזה פיקוח נפש[1906]:

ב היה יודע מנין יום שיצא בו, כגון שיודע שהיום יום רביעי או יום חמישי ליציאתו, אבל אינו יודע באיזה יום מימי השבת יצא, מותר לו לעשות מלאכה כל כמה שירצה ביום שמיני ליציאתו, שביום כזה לא יצא מביתו[1907], כי בודאי לא יצא בשבת. וכן ביום ט״ו. וכמו כן ביום כ״ב, וכן לעולם[1908]:

וראה לקוטי שיחות ח״ח ע׳ 54 הערה 30.

[1901] ב״י (עד שיכלה מה שיש לו, ואז יעשה מלאכה בכל יום כדי חייו). שו״ע שם (עד שיכלה מה שיש לו, ואז יעשה מלאכה בכל יום, אפילו ביום שמקדש בו, כדי פרנסתו).

[1902] ב״י (שאין לו ממה להתפרנס אלא ממה שמשתכר עם בני השיירא).

[1903] גמרא שם (כל יום ויום עושה לו פרנסתו, אפילו ההוא יומא). טור ושו״ע שם (יעשה מלאכה בכל יום, אפילו ביום שמקדש בו, כדי פרנסתו). לבוש שם (גם בו ביום יכול לעשות מלאכתו כדי פרנסתו, לפיקוח נפשו). ט״ז ס״ק א (הטעם מפני פקוח נפש, שאם לא יעשה מלאכה ימות).

[1904] ר״ן שם (ולאו פרנסה מרווחת, אלא מצומצמת, כדי שיוכל לחיות בה אותו יום בצמצום, שלא הותר לו אלא מפני פקוח נפש בלבד). שו״ע שם (מצומצת).

[1905] גמרא שם (דעביד מאתמול שתי פרנסות. ודילמא מאתמול שבת הואי), ופרש״י (ונמצא מחלל שבת שלא לפקוח נפש). ט״ז (ועל כן אסור לעשות מלאכה להתפרנס יותר מיומו).

[1906] ט״ז שם (ועל כן נראה שאם יש לו מה לאכול, כגון לחם, אסור לבשל לו תבשיל, דאין כאן פקוח נפש).

[1907] כנראה צ״ל: שביום כזה יצא מביתו.

[1908] רבא שם (אם היה מכיר מקצת היום שיצא בו, עושה מלאכה כל היום כולו), ופרש״י (לא שזכר איזה יום בשבת היה, אלא זכור שהיום יום שלישי ליציאתו, או רביעי ליציאתו, ומתוך כך ידע שמונה ליציאתו, עושה מלאכה כל יום ח׳, וכן לעולם, ודאי זהו יום שיצא בו, וקים ליה דבשבת לא יצא, שהרי בישוב לא שכח את השבת). טור ושו״ע ס״ב (היה יודע מנין יום שיצא בו, כגון שיודע שהיום יום רביעי או יום חמישי ליציאתו, אבל אינו יודע באיזה יום יצא, מותר לעשות מלאכה כל מה שירצה ביום שמיני ליציאתו, שביום כזה יצא מביתו, דבודאי לא יצא בשבת. וכן ביום ט״ו, וביום כ״ב, וכן לעולם).